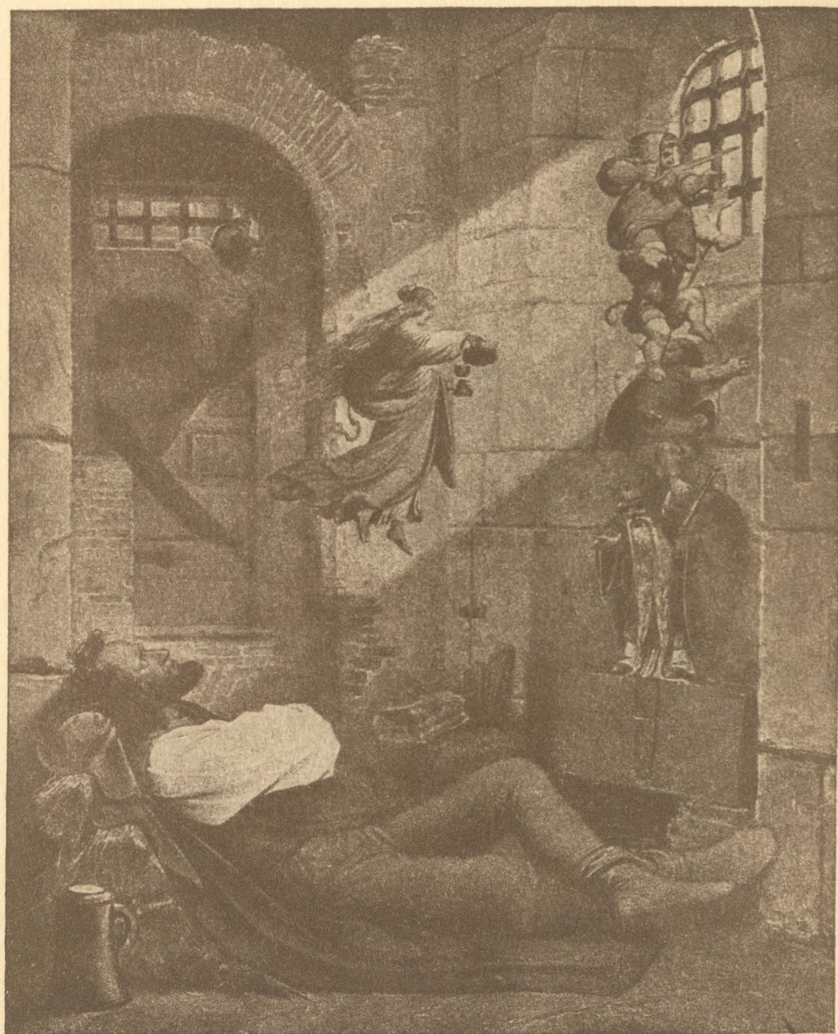

19—

Bergitte Visted.
1932.

PSYKOANALYSE

v. SCHWIND: FANGENS DRØM

SIGM. FREUD

FORELÆSNINGER TIL INDFØRELSE I

PSYKOANALYSE

PAA NORSK VED

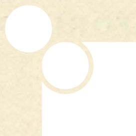
KRISTIAN SCHJELDERUP

GYLDENDAL NORSK FORLAG

OSLO MCMXXX

ANNET OPLAG

PRINTED IN NORWAY
BRØDRENE JØRGENSENS BOKTRYKKERI
OSLO

FORORD

Med glæde har jeg efterkommet opfordringen fra Gyldendal Norsk Forlag til at omsætte til norsk Sigmund Freuds berømte verk. Psykoanalysen har ikke bare stor praktisk betydning. Den har ogsaa opnaad en saa stor indflydelse paa det almindelige aandsliv, at ingen som interesserer sig for de spørsmaal som er oppe i tiden, kan gaa den forbi.

Sigmund Freud er nutidens mest kjendte og sikkert ogsaa dens betydeligste psykolog, den som har trængt dypest i erkjendelsen av det menneskelige sjælsliv. Av utdannelse er han mediciner. Men hans forskning har ført ham langt ut over den almindelige medicinske fagkreds. Det er som sjælegransker han har gjort sin store indsats. Hans beskjæftigelse med de saakaldte nervøse sygdommer førte ham til indsigten i de *sjælelige* kræfters grundlæggende betydning for disse affektioner. Og det lykkedes ham at finde en helt ny metode til at studere de sjælelige kræfters samspil og trænge ned i de *ubevisste* lag av sjælslivet. Oprindelig var studiet av det «ubevisste» bare et hjælpemiddel for ham ved behandlingen av de nervøse forstyrrelser. Men snart viste det sig, at hele sjælslivet kommer i et nyt lys paa grundlag av dette studium. Al menneskelig erfaring og adfærd er i mer eller mindre grad bestemt av ubevisste faktorer, og først naar man kjender disse, er en dypere menneskeforstaaelse mulig. Digtere og filosofer har længe anet det ubevisstes betydning og fremstillet meget av dets

psykologi. Men først Freud har git metoden til en videnskapelig utforskning av det, og vist veien til praktisk at faa indflydelse paa det.

Den metode Freud har skapt til utforskning av det ubevisste sjælsliv, har revolutionert den moderne sjælelære. Jeg tror ikke den kjendte engelske psykolog *Robert Thouless* overdriver Freuds betydning, naar han sier: «I det hele tat er jeg tilbøielig til at mene, at Freuds verk maa kaldes det betydningsfuldeste bidrag til den psykologiske videnskap som nogen gang er git av en enkelt mand . . . Det vilde være like umulig for en fremtidig psykolog at forbigaa Freuds verk, som det paa 1800-tallet vilde ha været for en biolog at forbigaa Darwins verk.»

Men psykologien er av central betydning for aandsvidenskaperne: religionsvidenskap, literaturvidenskap, historieforskning o.s.v. — alle er de avhængige av psykologien. Derfor er Freuds verk av saa fundamental betydning for hele nutidens aandsliv.

* *
*

Freud har skrevet meget. Hans skrifter er nylig utgit i elve store bind. De forelæsninger som er offentliggjort i den foreliggende bok, gir en samlet oversigt over resultatet av hans forskninger. Naturligvis har det ikke været mulig for ham i en fremstilling av denne art at gi den fuldstændige begrundelse for sine paastander. Det kan nok derfor være, at adskillige av de eksempler han anfører — f. eks. paa drømmeanalyser — ikke virker umiddelbart overbevisende paa den som ikke selv har erfaring og sakkundskap paa dette omraade. Men stort set gir sikkert disse

forelæsninger den bedste og mest autentiske indførelse i psykoanalysen som findes.

Selve oversættelsen har budt paa adskillige vanskelig=heter. Vi mangler endnu træffende norske betegnelser paa en hel række av de psykoanalytiske begreper. En særlig vanskelighet er der ved oversættelsen av forsnakkelserne. Her har jeg, for overhodet at faa mening i teksten, tildels maattet omskrive temmelig frit. Ellers har jeg naturligvis søkt at følge den tyske tekst saa nøiagtig som mulig. Netop fordi det her gjælder en videnskapelig oversættelse, har de rent sproglige hensyn overalt maattet vike for kravet til nøiagtighet. Det har derfor desværre bare i meget liten grad været mulig i oversættelsen at gi noget indtryk av Freuds egen stil.

Freud taler i disse forelæsninger meget frit om seksual=livet, saa frit at det nok kan komme til at vække anstøt. Man skal imidlertid huske, at det gjælder en alvorlig viden=skapelig fremstilling for voksne mennesker. Og videnska=pens opgave kan jo ikke være at tildække de virkelige forhold.

Oslo, august 1929.

Kristian Schjelderup.

FORFATTERENS FORORD

Den «Indførelse i psykoanalysen» som jeg her fremlægger for offentligheten, vil paa ingen maate konkurrere med de samlede fremstillinger som allerede foreligger paa dette omraade. (*Hitschmann*, Freuds Neurosenlehre, 2. Aufl., 1913; *Pfister*, Die psychoanalytische Methode, 1913; Leo *Kaplan*, Grundzüge der Psychoanalyse, 1914; *Régis et Hesnard*, La Psychoanalyse des névroses et des psychoses, Paris 1914; Adolf F. *Meiler*, De Behandeling van Zenuwzieken door Psycho-Analyse, Amsterdam 1915.) Det er den nøiagtige gjengivelse av forelæsninger, som jeg har holdt i de to vintersemestre 1915/16 og 1916/17 for et blandet auditorium av læger og lægfolk av begge kjøn.

Alle de eiendommeligheter som læserne vil finde paafaldende ved denne bok, har sin forklaring i den maate den er blit til paa. Det var ikke mulig i fremstillingen at bevare den kjølige ro, som høver for en videnskapelig avhandling. Tvertom maatte det være talerens opgave ikke at la tilhørernes opmerksomhet slappes under et næsten to timers foredrag. Hensynet til den momentane virkning gjorde det uundgaaelig, at den samme ting maatte behandles gjentagne ganger — f. eks. den ene gang i sammenhæng med drømmetydningen og saa senere i sammenhæng med neuroseproblemerne. Stoffets anordning førte med sig, at mange vigtige emner — f. eks. det ubevisste — ikke kunde behandles uttømmende paa et enkelt sted, men gjentagne ganger

maatte tas op og igjen forlates, indtil der gav sig en ny leilighet til at føie noget nyt til.

Den som er fortrolig med den psykoanalytiske literatur, vil i denne «indførelse» finde lite som ikke kunde være ham bekjendt paa grundlag av andre, langt utførligere fremstil= linger. Imidlertid har behovet efter en avrunding og sam= menfatning av stoffet i enkelte avsnit (ved behandlingen av angstens ætiologi, de hysteriske fantasier) gjort det nød= vendig for forfatteren at nytte materiale, som indtil nu har været holdt tilbake.

Wien, i foraaret 1917.

Freud.

FØRSTE DEL

FEILREAKTIONERNE

FØRSTE FORELÆSNING

INDLEDNING

Mine damer og herrer! Jeg vet ikke hvor meget De har læst eller hørt om psykoanalysen. Da jeg imidlertid har be≈kjendtgjort mine forelæsninger som en elementær indførelse i psykoanalysen, maa jeg behandle Dem som om De ikke visste noget om emnet og derfor trængte en første under≈visning.

Saa meget tør jeg sagtens forutsætte De vet, at psyko≈analysen er en metode til behandling av nervøse. Og da kan jeg straks nævne et eksempel som viser, at paa dette omraade gaar saa mangt og meget anderledes for sig end ellers i medicinen — ja ofte likefrem omvendt. Naar vi ellers underkaster en patient en medicinsk behandlingsmaate som er ny for ham, søker vi jo i regelen at avsvække indtrykket av den møie og det besvær som er forbundet med behand≈lingen, og gir patienten tillidvækkende løfter om et godt resultat. Jeg mener ogsaa vi er berettiget hertil, for paa denne maate øker vi i virkeligheten sandsynligheten for at resultatet skal bli godt. Naar vi imidlertid tar en neurotiker i psykoanalytisk behandling, gaar vi frem paa en anden maate. Vi foreholder ham vanskeligheterne ved metoden, dens langvarighet og de anstrengelser og ofre den koster. Og hvad det gode resultat angaar, saa sier vi at vi ikke sikkert kan love det: det avhænger av ham selv, hans føie≈lighet og utholdenhet. Naturligvis har vi gode grunder for en slik tilsynelatende bakvendt fremgangsmaate — kanske vil De senere engang faa indsigt heri.

Nu maa De ikke ta det ilde op, at jeg til at begynde med behandler Dem paa lignende maate som disse neurotiske patienter. Jeg raader Dem egentlig fra at høre paa mig en gang til. Og derfor vil jeg fremholde for Dem, hvor ufuldkommen undervisningen i psykoanalysen nødvendigvis maa bli og hvor vanskelig det er at naa frem til en selvstændig opfatning. Jeg vil vise Dem, hvorledes hele den retning Deres tidligere medicinske utdannelse har gaat i og alle Deres tankevaner uundgaaelig synes at maatte gjøre Dem til motstandere av psykoanalysen, og hvor meget De maa overvinde i Dem selv for at kunne bli herre over denne instinktive motstand. Naturligvis kan jeg ikke paa forhaand si, hvor megen forstaaelse for psykoanalysen De vil kunne opnaa ved at høre paa mig. Men saa meget kan jeg ialfald si, at De ved at høre paa disse forelæsninger ikke vil lære at foreta en psykoanalytisk undersøkelse eller at gjennemføre en analytisk behandling. Og skulde det saa kanske hænde, at der blandt mine tilhørere fandtes én som ikke følte sig tilfredsstillet ved et flygtig bekjendtskap med psykoanalysen, men kunde ønske at træ i varig forhold til den, ja saa vilde jeg ikke bare fraraade ham det, men endog direkte advare ham. Saaledes som tingene for tiden ligger an, vilde han ved et slikt valg av livsstilling ødelægge enhver mulighet for en fremtid ved et universitet. Og naar han som praktiserende læge kommer ut i livet, vil han finde sig stillet overfor et samfund som ikke forstaar hans bestræbelser, betragter ham med mistro og fiendskap og slipper løs paa ham alle de onde aander som ligger og lurer i det. Kanske kan alt det som følger i sporet av den krig der idag raser i Europa, gi saa nogenlunde et indtryk av hvormange legioner det turde være!

Paa den anden side findes der altid mennesker for hvem det som *kan* bli et stykke ny erkjendelse, har sin tiltrækning tiltrods for de ubehageligheter som følger med det. Hvis nogen av Dem har det paa den maate, slik at De sætter

Dem ut over mine advarsler og kommer igjen ogsaa næste time, da skal De være velkommen. Men De har alle krav paa at faa vite, hvad det er for nogen vanskeligheter som knytter sig til psykoanalysen.

Jeg nævner først de vanskeligheter som gjælder selve undervisningen. I den medicinske undervisning er De vant til at *se*. De ser det anatomiske præparat. Det ser resultatet av den kemiske reaktion og De ser forkortningen av muskslen som er et resultat av pirringen av nerverne. Senere viser man Dem ogsaa patienten selv, de symptomer han lider under, produkterne av den sykelige proces, ja i talrike tilsfælde ogsaa sykdomsvækkeren i isolert tilstand. I de kirursgiske fag blir De vidne til de indgrep ved hvilke man yder patienten hjælp, og De faar selv lov til at gjøre forsøk i den retning. Og selv i psykiatrien kan De gjennem demonsstrationen av den syke — hans forandrede minespil, hans maate at tale paa og hans opførsel i det hele — bli med i en række iagttagelser som efterlater dype indtryk. Den medicinske lærer spiller altsaa i overveiende grad rollen som én der fører og forklarer: han følger Dem gjennem et museum, hvor De kan træ i et umiddelbart forhold til objekterne og tror at være blit overbevist om de nye kjendssgjerninger gjennem egen iagttagelse.

Alt dette er desværre anderledes i psykoanalysen. I den analytiske behandling foregaar der ikke noget andet end en utveksling av ord mellem den analyserte og lægen. Patiensten taler, fortæller om tidligere oplevelser og nuværende indstryk, klager og bekjender sine ønsker og følelsesreaktioner. Lægen hører paa, søker at dirigere patientens tankegang, formaner, leder hans opmerksomhet i bestemte retninger, gir forklaringer og iagttar de reaktioner av forstaaelse eller avvisning som han paa denne maate fremkalder hos den syke. Vore patienters ulærte paarørende — som bare lar sig imponere av det som kan sees og taes paa, helst slike handlinger som man ser paa kino — forsømmer heller aldrig

at ytre sine tvil om hvorledes man «ved bare at tale kan utrette noget mot sygdommen». Dette er naturligvis like=saa indskrænket som inkonsekvent tænkt. Det er jo de samme folk som saa sikkert vet, at de syke «bare indbilder» sig sine symptomer! *Ord* var oprindelig trolddom og endnu idag har ordet beholdt meget av sin gamle tryllekraft. Gjen=nem ord kan et menneske gjøre en anden salig eller drive ham til fortvilelse, gjennem ord overfører læreren sin viden til eleverne, gjennem ord river taleren tilhørerskaren med sig og bestemmer dens dommer og avgjørelser. Ord frem=kalder affekt og er menneskenes vanlige middel til gjen=sidig paavirkning. Derfor skal vi ikke tænke ringe om an=vendelsen av ord i psykoterapien, og vi skal være tilfreds om vi kan faa lov at høre paa de ord som veksles mellem analy=tikeren og hans patient.

Men heller ikke det kan vi. Den samtale den psyko=analytiske behandling bestaar i, tillater ingen tilhørere. Den lar sig ikke demonstrere. Naturligvis kan man i en psykia=trisk forelæsning ogsaa føre en neurasteniker eller en hyste=riker frem for studenterne. Han vil da fortælle om sine klager og symptomer — men heller ikke om noget andet! De meddelelser analysen trænger, gir patienten bare naar han paa en særskilt maate er følelsesbundet til lægen. Han vilde forstumme saasnart han merket et eneste likegyldig vidne. Disse meddelelser angaar nemlig det intimeste i hans sjælsliv — alt det han som et socialt selvstændig indi=vid maa holde skjult for andre, og alt det han som en enhet=lig personlighet ikke vil indrømme for sig selv engang.

De kan altsaa ikke være tilstede og høre paa en psyko=analytisk behandling. De kan alene høre *om* den og kom=mer altsaa i ordets egentligste forstand bare til at lære psykoanalysen at kjende av omtale. Gjennem en slik under=visning saa at si paa anden haand kommer De i en stil=ling som avgir helt uvante betingelser for at kunne danne sig en selvstændig mening. Aapenbart vil det meste avhænge

av i hvilken utstrækning De tør ha tiltro til Deres hjemmelsmand.

La os anta at De ikke var gaat paa en psykiatrisk, men paa en historisk forelæsning, og at forelæseren fortalte Dem om Aleksander den Stores liv og krigsbedrifter. Hvilke grunder vilde De da ha for at tro paa sandheten av det De fik høre? Til at begynde med kunde stillingen her synes endnu ugunstigere end ved psykoanalysen. For professoren i historie var jo like litt som De selv deltager i Aleksanders felttog. Psykoanalytikeren fortæller da i det mindste ting hvor han selv har spillet en rolle. Men saa kommer vi til det som gjør historikerens fremstilling troværdig. Han kan henvise Dem til beretninger av gamle forfattere, som enten levet paa samme tid eller ialfald stod begivenheterne nærmere — f. eks. *Diodor, Plutarch, Arrian* o. a. Han kan vise frem avbildninger av de mynter og statuer av kongen som er blit bevart, og han kan sende rundt i auditoriet et fotografi av den pompejanske mosaikfremstilling av slaget ved *Issos*. Strengt tat beviser alle disse dokumenter ikke noget andet end at ogsaa tidligere generationer har trodd, at Aleksander har levet og virkelig øvet sine gjerninger, og Deres kritik vil da her kunne sætte ind paa nyt. De vil finde at ikke alt det som berettes om Aleksander er troværdig, og at det ikke er mulig at fastslaa det i alle enkeltheter. Men jeg tror allikevel ikke De vil forlate auditoriet med tvil paa selve realiteten av Aleksander den Store. Deres stilling vil hovedsakelig bestemmes gjennem to overveielser: For det første er der jo ikke nogen tænkelig grund for forelæseren til at utgi for virkelig noget han selv ikke holder for sandt, og for det andet fremstiller alle de historiebøker De kan faa fat paa, begivenheterne paa nogenlunde samme maate. Hvis De saa gaar i gang med at prøve de ældre kilder, vil De ta de samme momenter i betragtning: de mulige motiver for hjemmelsmændene og vidnesbyrdenes indbyrdes overensstemmelse. I Aleksanders tilfælde vil resultatet av prøven

sikkert bli beroligende, men sandsynligvis vil det falde anderledes ut, naar spørsmaalet blir om personligheter som Moses eller Nimrod. Hvilke tvil De derimot vil kunne reise mot troværdigheten av den psykoanalytiske hjemmelsmand, det skal De tydelig nok faa erkjende ved en senere anledning.

Nu har De ret til at spørre: Naar psykoanalysen ikke kan legitimere sig objektivt og den ikke lar sig demonstrere, hvorledes kan man da overhodet lære psykoanalyse og overbevise sig om rigtigheten av dens paastander? Ja — at lære psykoanalyse er virkelig ikke lett og det er heller ikke mange mennesker som har lært den ordentlig. Men naturligvis findes der en gangbar vei. Psykoanalyse kan man først lære paa sig selv, nemlig ved at studere sin egen personlighet. Dette er ikke helt det samme som det man kalder selviagttagelse, men til nød kan man regne det med hertil. Der gis en lang række hyppig forekommende og almindelig kjendte sjælelige fænomener som man kan analysere hos sig selv, naar man har faat litt undervisning i tekniken. Paa den maate kan man bli overbevist om realiteten av de processer psykoanalysen beskriver, og om rigtigheten av de opfatninger den gjør gjældende. Imidlertid er der bestemte grænser for fremskridtet ad denne vei. Man kommer meget længer, hvis man lar sig selv analysere av en kyndig analytiker. Da kan man opleve analysens virkninger paa sit eget jeg, og samtidig har man da leilighet til at avlytte analytikeren den finere teknik ved behandlingen. Men denne udmerkede vei er selvsagt bare gangbar for enkeltpersonen, aldrig for et helt auditorium paa én gang.

Der er ogsaa en anden vanskelighet forbundet med studiet av psykoanalysen. Men her er det ikke længer psykoanalysen som har skylden. For denne vanskelighet maa jeg gjøre Dem selv, mine tilhørere, ansvarlige, i det mindste forsaavidt De hittil har drevet medicinske studier. Deres tidligere utdannelse har git hele Deres tænkning en bestemt

retning, som fører langt bort fra psykoanalysen. De har faat oplæring i at finde et anatomisk grundlag for organismens funktioner og deres forstyrrelser, forklare dem kemisk og fysikalsk og opfatte dem biologisk. Men ikke noget av Deres interesse er blit rettet paa det psykiske liv — og i dette er det dog til syvende og sidst at denne forunderlig komplicerte organismes ydelse naar sit høidepunkt. Derfor er De blit fremmed for den psykologiske tænkemaate og De har vænnet Dem til at betragte den med mistro, frakjende den videnskapelig karakter og overlate den til lægmænd, digtere, naturfilosofer og mystikere. Men en slik indskrænkning er sikkert til skade for Deres egen virksomhet som læger. Som det er regel ved alle menneskelige forhold, vil nemlig patienten først stille Dem overfor sin sjælelige fasade. Og da er jeg ræd De til straf blir nødt til at overlate noget av den terapeutiske indflytelse De tilstræber, til de ikke-medicinere, naturlæger og mystikere som De har slik foragt for.

Naturligvis er jeg opmerksom paa den undskyldning der er for denne mangel ved Deres tidligere utdannelse. Vi savner den filosofiske hjælpevidenskap som kunde nyttiggjøres for de medicinske formaal. Hverken i den spekulative filosofi eller i den deskriptive psykologi eller i den saakaldte eksperimentelle psykologi som knytter sig til sansefysiologien, kan De finde noget brukbart om forholdet mellem det legemlige og det sjælelige. Slik som disse videnskaper læres i skolerne, gir de ingen nøkkel til forstaaelsen av mulige forstyrrelser i de sjælelige funktioner. Indenfor medicinen beskjæftiger vistnok psykiatrien sig med at beskrive de sjælelige forstyrrelser som kan iagttas, og at stille dem sammen til kliniske sygdomsbilleder. Men i sine gode øieblikk nærer psykiatrikerne selv tvil, om deres rent deskriptive opstillinger fortjener navn av videnskap. De vet intet om oprindelsen til de symptomer som konstituerer disse sygdomsbilleder, og de har heller ikke noget kjendskap

til deres mekanisme og gjensidige forbindelse. Enten kan der overhodet ikke paavises nogen forandringer i sjælens anatomiske organ som skulde svare til symptomerne, eller ogsaa er forandringerne av den art at symptomerne ikke kan forstaaes ut fra dem. En terapeutisk behandling av disse sjælelige forstyrrelser er bare mulig, naar de lar sig erkjende som bivirkninger av organisk sygdom.

Her har vi det hull som psykoanalysen forsøker at ut=fylde. Psykoanalysen vil gi psykiatrien det psykologiske grundlag som den savner. Den haaper at kunne finde den fælles grund som gjør det mulig at forstaa sammentræffet mellem legemlig og sjælelig forstyrrelse. Derfor maa den holde sig fri fra enhver anatomisk, kemisk eller fysiologisk forutsætning som er fremmed for den selv, og arbeide med rent psykologiske hjælpebegreper. Netop av denne grund er jeg ræd De til at begynde med vil finde den frem=medartet.

Jeg kommer saa til næste vanskelighet og for denne vil jeg hverken holde Dem selv, Deres tidligere utdannelse eller Deres indstilling ansvarlig. Saken er at psykoanalysen med to av sine paastander krænker den hele verden og paadrar sig dens uvilje. Den ene av disse paastander støter an mot en intellektuel, den anden mot en æstetisk=moralsk fordom. Og vi skal ikke undervurdere disse fordommer. Der er styrke i dem, for de er nedslag av nyttige — ja like=frem nødvendige — utviklingsprocesser inden menneske=heten. Affektive kræfter holder fast ved dem, og kampen mot dem er ikke let.

Den første av disse ubehagelige paastander som psyko=analysen kommer med, gaar ut paa at de sjælelige pro=cesser i og for sig er ubevisste, og at de bevisste processer bare er enkelte akter og deler indenfor det hele sjælsliv. Som De vet, er vi jo i motsætning hertil vant til at identi=ficere «psykisk» og «bevisst». I bevisstheten har vi like=frem set det kjendemerke som karakteriserer det sjæle=

lige, og psykologien har vi betragtet som læren om bevissthetens indhold. Ja, saa selvfølgelig har denne likestilling forekommet os, at vi synes en motsigelse mot den føles som en aapenbar urimelighet. Og allikevel maa psykoanalysen komme med denne motsigelse — den kan ikke godkjende identiteten av «bevisst» og «sjælelig». Den psykoanalytiske definition av det sjælelige sier, at det bestaar av processer av den art som følelse, tænkning og villen, og den hævder at der gis en ubevisst tænkning og en ubevisst villen. Men med en slik definition har psykoanalysen allerede fra første stund av forskjertset sympatien hos alle som sætter pris paa nøgtern videnskapelighet, og den har bragt mistanken over sig for at være en fantastisk hemmelig lære som ønsker at bygge i det dunkle og fiske i grumset vand. De, mine tilhørere, kan naturligvis endnu ikke forstaa, med hvad ret jeg stempler som fordom en sætning av saa abstrakt natur som denne, at «det sjælelige er det bevisste». Og De kan heller ikke vite hvad det er for en utvikling som har ført til at benegte det ubevisste — hvis det da virkelig skulde findes — og hvilken fordel som kan ha knyttet sig til denne benegtelse. Det lyder jo som en tom strid om ord, hvorvidt man skal la det «psykiske» falde sammen med det «bevisste» eller om man skal gi det en videre betydning. Og allikevel kan jeg forsikre Dem om, at vi med vor antagelse av ubevisste sjælelige processer har bant veien for en avgjørende nyorientering i verden og videnskapen.

Like litt kan De ha nogen anelse om den intime sammenhæng mellem denne første dristige paastand og den anden som jeg nu skal nævne. Denne anden sætning psykoanalysen fremlægger som resultat, indeholder nemlig den paastand, at driftsrørsler som i engere og videre forstand maa betegnes som seksuelle, spiller en uhyre stor — og tidligere aldrig tilstrækkelig paaagtet — rolle ved tilblivelsen av nerve- og sindssygdommer. Ja, psykoanalysen gaar videre og hævder, at disse samme seksuelle drifter tillike

gir et betragtelig bidrag til menneskeaandens høieste kulturelle, kunstneriske og sociale ydelser.

Det er uviljen mot dette resultat av den psykoanalytiske forskning som efter min erfaring er den væsentligste kilde til motstanden mot den. Vil De høre hvorledes vi forklarer os sammenhængen? Vi tror at kulturen er blit til under trykket av livsnøden paa bekostning av driftstilfredsstillelsen, og at den for en stor del altid skapes paa nyt igjen, idet det enkelte individ som trær nyt ind i samfundet, maa gjenta dette driftstilfredsstillelsens offer til fordel for helheten. Blandt de driftskræfter som anvendes paa denne maate, spiller de seksuelle en betydningsfuld rolle. De blir sublimert, d. v. s. de ledes bort fra de seksuelle maal og rettes mot socialt høierestaaende formaal som ikke længer er seksuelle. Denne opbygning er imidlertid labil. Seksualdrifterne er daarlig tæmmet, og hos hver enkelt som skal slutte sig til kulturverket, er der fare for at hans seksualdrifter vil vægre sig mot at bli anvendt paa denne maate. Samfundet kan ikke se nogen sterkere trudsel mot kulturen end den som vilde bli følgen, om seksualdrifterne blev befriet og vendte tilbake til sine oprindelige maal. Derfor liker ikke samfundet at bli mindet om dette kildne punkt i sin opbygning. Det har ingen interesse av at seksualdrifternes styrke skal anerkjendes og seksuallivets betydning for den enkelte lægges klar. Tvertom har det i pædagogisk øiemed slaat ind paa den vei at lede opmerksomheten bort fra hele dette omraade. Av denne grund taaler ikke samfundet det nævnte resultat av den psykoanalytiske forskning, og det ønsker helst at brændemerke det som æstetisk frastøtende, moralsk forkastelig eller farlig. Men med slike indvendinger kan man jo ikke komme et angivelig resultat av videnskapelig arbeide tillivs. Indvendingerne maa oversættes til det intellektuelle omraade, hvis de skal la sig høre. Nu ligger det i den menneskelige natur, at man er tilbøielig til at holde noget for urigtig, naar man ikke liker

det, og da er det en let sak at finde argumenter mot det. Samfundet gjør altsaa det ubehagelige til det urigtige. Det bestrider sandheten av psykoanalysen med logiske og sak-lige argumenter — men ut fra affektive kilder — og mot alle forsøk paa gjendrivelse fastholder det disse indvendin-ger som fordommer.

Vi for vor del, mine damer og herrer, tør imidlertid paa-staa, at vi ikke har forfulgt nogensomhelst tendens da vi opstillet denne sætning som der nu reises slike betænke-ligheter imot. Vi vilde bare gi uttryk for en kjendsgjer-ning, som vi gjennem møisommelig arbeide mente at ha erkjendt. Vi hævder ogsaa nu retten til ubetinget at avvise indblandingen av slike praktiske hensyn i det videnskape-lige arbeide. Dette krav stiller vi allerede før vi har under-søkt, om den frykt som vil diktere os disse hensyn, er berettiget eller ikke.

Dette var nogen av de vanskeligheter som møter Dem, naar De skal ta fat paa psykoanalysen. Kanske er det mer end nok til en begyndelse! Hvis De kan overvinde indtrykket av dem, skal vi fortsætte.

ANDEN FORELÆSNING

FEILREAKTIONERNE

Mine damer og herrer! Vi skal nu begynde, ikke med postulater, men med en undersøkelse. Til objekt for denne vælger vi en række fænomener som er meget almindelige, meget vel kjendte og meget lite paaagtet. De har forsaavidt intet at gjøre med sygdom, som de kan iagttas hos alle friske mennesker. Jeg mener de saakaldte *feilreaktioner* — f. eks. naar én vil si noget og istedet sier noget andet (forsnakkelse), eller det samme passerer én naar han skal skrive noget, hvad enten han selv lægger merke til det eller ikke; eller naar én paa tryk eller i skrift læser noget andet end det som virkelig staar skrevet (feillæsning), eller han hører feil noget som sies til ham, uten at det skyldes en organisk forstyrrelse av hørslen (feilhørsel). En anden række slike fænomener hænger sammen med at *glemme*, ikke varig men bare midlertidig — f.eks. naar én ikke kan komme paa et navn han vet om og straks kjender igjen naar han hører det, eller naar én glemmer at utføre et forsæt som han senere husker paa og altsaa bare hadde glemt for en viss tid. I en tredje række tilfælde falder dette blot midlertidige bort som betingelse — f. eks. naar én har lagt noget et eller andet sted og senere ikke kan finde det igjen, altsaa naar han *forlægger* tingen, eller naar han paa tilsvarende maate *mister* den. Vi har her en maate at glemme paa, som man reagerer anderledes paa end naar

man ellers glemmer noget: man undrer sig over det eller ærgrer sig istedetfor at finde det begripelig. Hertil kommer saa bestemte *feiltagelser*, hvor det midlertidige igjen spiller ind, idet man for en tid kan tro noget som man baade før og efterpaa vet forholder sig anderledes — og likeledes en række andre lignende fænomener som vi kjender under forskjellige navn.

Der er et indre slegtskap mellem alle disse fænomener.[1] Næsten alle er av uvæsentlig betydning. Oftest er de rent forbigaaende og de spiller ikke nogen stor rolle for livet. Bare sjelden hænder det, at de kan hæve sig op til en viss praktisk betydning — f. eks. naar man mister noget. Derfor gir man heller ikke stor agt paa dem, og de er bare forbundet med svake affekter.

Det er altsaa disse fænomener jeg nu vil henlede Deres opmerksomhet paa. Men jeg er ræd De ikke vil like dette og komme med denne indvending: «Der er da baade i den store vide verden og i sjælslivets mindre verden saa mange storartede gaater, og der er netop paa de sjælelige forstyrrelsers omraade saa mange undere som kræver og fortjener forklaring, at vi virkelig synes det er for meget forlangt, at vi skal spilde arbeide og interesse paa slike bagateller. Hvis De kunde forklare os hvorledes et menneske med friske øine og øren ved lys dag kan se og høre ting som ikke findes, eller hvorfor en anden pludselig kan tro sig forfulgt av de mennesker som tidligere var ham de kjæreste i livet, eller med den mest skarpsindige begrundelse gjøre sig til talsmand for vrangforestillinger som hvert barn maa forstaa er meningsløse — ja, da skulde vi indrømme at der maa være noget ved psykoanalysen. Men hvis ikke psykoanalysen har noget andet og mer interessant at beskjæftige sig med end spørsmaalet om hvorfor en festtaler bruker et galt ord eller hvorfor en husmor forlægger sin nøkkel

[1] Paa tysk kommer dette slegtskap til uttryk deri, at de alle kan gjengis med forstavelsen «*ver*». O. A.

og lignende smaatterier, da skal vi sagtens vite at finde bedre anvendelse for vor tid og vore interesser.»

Mit svar er: Taalmodighet, mine damer og herrer! Jeg tror ikke De er paa rigtig spor med Deres kritik. Sandt nok, psykoanalysen kan ikke rose sig av at den ikke be=skjæftiger sig med smaatterier. Tvertom, dens observations=materiale er i almindelighet netop slike uanselige ting som de andre videnskaper kaster fra sig som altfor ubetydelige — saa at si avfaldet i fænomenernes verden. Men mon De ikke i Deres kritik forveksler tingene og gjør et problems storhet avhængig av den paafaldende maate som det mani=festerer sig paa? Findes der ikke overordentlig betydnings=fulde ting, som under visse betingelser og til visse tider bare kan gi sig tilkjende gjennem ganske svake antydnin=ger? Jeg kunde med lethet anføre flere situationer av denne art. Jeg vender mig til de unge mænd i mit auditorium og spør: hvilke ubetydelige antydninger skal der ikke til for at overbevise Dem om at De har vundet en dames gunst? Trænger De vel en uttrykkelig kjærlighetserklæring, en stormende omfavnelse? Er det ikke nok med et blik, som andre neppe merker, en flygtig bevægelse, et øiebliks for=længelse av et haandtryk? Eller naar De som embeds=mænd i kriminalvæsenet skal ta del i undersøkelsen av et mord, kan De da regne med at morderen har efterlatt sit fotografi med paaført adresse paa gjerningsstedet? Maa De ikke nøie Dem med svakere og ubetydeligere spor av den eftersøkte person? Vi skal altsaa ikke undervurdere de smaa antydninger. Kanske kan det ved hjælp av dem lykkes os at komme større ting paa sporet. Naturligvis er det ogsaa min mening, at det er de store problemer i ver=den og videnskapen som har det første krav paa vor inter=esse. Men som oftest nytter det bare saa uhyre lite at fatte en bestemt beslutning om nu at ville vie sig til utforsknin=gen av dette eller hint store problem . Ofte vet man da slet ikke, hvor man skal rette næste skridt hen. I det viden=

skapelige arbeide kommer man længer ved at ta op det som man har like for haanden og som der gis en vei til at faa utforsket. Gjør man dette virkelig grundig, forutsætningsløst og uten bestemte forventninger, og har man held med sig, saa kan det hænde at der ogsaa ut fra et slikt fordringsløst arbeide kan aapne sig tilgang til studiet av de store problemer — netop paa grund av den sammenhæng som knytter alle ting sammen, ogsaa det lille med det store.

Dette vilde jeg altsaa si, idet jeg paa denne maaten haaper at sikre Deres interesse for de tilsynelatende saa betydningsløse feilreaktioner hos friske mennesker. Og nu skal vi da ta for os én som ikke kjender psykoanalysen, og spørre ham hvorledes han forklarer sig disse fænomener.

Først vil han sikkert svare: «Aa, disse ting fortjener overhodet ingen forklaring. Det er jo bare nogen tilfældige smaatterier.» Men hvad mener da manden med et slikt svar? Vil han virkelig paastaa, at der gis hændelser — de være saa ubetydelige de være vil — som falder utenfor den sluttede verdenssammenhæng, hændelser som likegodt kunde være anderledes end de faktisk er? Hvis et menneske paa denne maate gjennembryter den naturlige determinisme paa et eneste punkt, da har han jo i virkeligheten kastet hele den videnskapelige verdensanskuelse overbord. Man kan da foreholde ham, at selv den religiøse verdensanskuelse er langt konsekventere, idet den med eftertryk forsikrer, at der ikke falder én spurv til jorden uten Gud vil det. Jeg tror neppe vor ven vil trække konsekvensen av dette første svar. Han vil bøie av og si, at et studium av disse fænomener nok vil gi forklaring paa dem: det dreier sig om smaa funktionelle avsporinger, smaa unøiagtigheter i den sjælelige ydelse, og det er mulig at angi betingelserne for disse. Et menneske som ellers pleier at tale korrekt, forsnakker sig for det første naar han er litt uvel og træt, for det andet naar han er ophidset, og for det tredje naar han i for sterk grad er optat med andre ting.

Rigtigheten herav kan let bekræftes. Man forsnakker sig virkelig særskilt ofte, naar man er træt og har hodepine eller naar en migræne er i anmarsj. Under de samme betin=gelser forekommer det ogsaa ofte, at man ikke kan huske egennavn. Der er mange mennesker som har vænnet sig til at erkjende en migræne som nærmer sig, paa dette bort=fald av egennavn. Ogsaa naar man er ophidset, hænder det ofte at man forveksler ordene, likesom man da ogsaa kan forveksle ting og «forgripe sig». Det er ogsaa karak=teristisk, hvorledes man kan glemme beslutninger — og og=saa gjøre mange ting som ikke er tilsigtet — naar man er adspredt, d. v. s. naar man egentlig er koncentrert paa noget andet. Et kjendt eksempel paa slik distraktion har vi i «Fliegende Blätter»: professoren lar paraplyen staa igjen og tar feil hat, fordi han tænker paa problemer som han skal behandle i sin næste bok. Vi kjender alle av egen erfaring eksempler paa hvorledes vi kan glemme beslutnin=ger som vi har fattet og løfter som vi har git, fordi vi i mellemtiden har oplevet noget som har optat os sterkt.

Dette høres jo meget fornuftig og synes ogsaa uimot=sigelig, selv om det ikke netop er saa synderlig interessant — ikke slik som vi ventet det. Men la os nu se litt nærmere paa disse forklaringsforsøk. De betingelser som angis for feilreaktionerne, er ikke indbyrdes av samme art. Upasse=lighet og cirkulationsforstyrrelse gir et fysiologisk grundlag for forstyrrelse av den normale funktion. Derimot er op=hidselse, træthet og distraktion momenter av en anden art — man kunde kalde dem psyko=fysiologiske. Og disse kan let oversættes i en teori. Baade trætheten og distraktionen — kanske ogsaa den almindelige ophidselse — betinger en fordeling av opmerksomheten, som kan resultere i at der rettes for lite opmerksomhet paa vedkommende ydelse. Ydelsen kan da meget let bli forstyrret og unøiagtig ut=ført. Men ogsaa lettere sygdom eller forandringer i blod=tilførslen i det nervøse centralorgan kan ha samme virk=

ning, idet de øver en lignende indflytelse paa den bestem=mende faktor, fordelingen av opmerksomheten. I alle til=fælde skulde det altsaa dreie sig om virkningerne av en *forstyrrelse av opmerksomheten*, som enten skyldes orga=niske eller psykiske aarsaker.

Alt dette synes ikke at love meget av interesse for en psykoanalytisk undersøkelse, og vi kunde være fristet til atter at la emnet falde. Hvis vi imidlertid fordyper os mere i iagttagelserne, vil vi se at ikke alt stemmer med denne opmerksomhetsteori, eller at det ialfald ikke naturlig lar sig avlede av den. Vi lægger merke til, at slike reaktioner ogsaa forekommer hos personer som ikke er trætte, ad=spredte eller ophidset, men i enhver henseende befinder sig i normal tilstand (det skulde da være om man netop paa grund av feilreaktionen efterpaa vilde tilskrive ved=kommende en ophidselse, som han selv ikke vedkjender sig!) Det er heller ikke saa, at en handling sikres om op=merksomheten økes, og bringes i fare om den nedsættes. Saa enkelt gaar det ikke for sig. Der er en mængde hand=linger som vi utfører rent automatisk, med meget liten op=merksomhet og allikevel med stor sikkerhet. Den spadse=rende som neppe vet hvor han gaar, holder allikevel den rette vei og han stanser ved maalet uten at ha gaat feil. Ialfald er det i regelen slik. Den øvede pianist slaar de rig=tige tangenter an uten at tænke paa det. En gang imellem kan han naturligvis ogsaa slaa feil. Men hvis det skulde være slik, at det automatiske spil øker faren herfor, da maatte netop virtuosen, hvis spil gjennem megen øvelse er blit fuldstændig automatisk, være mest utsat for denne fare. Tvertimot ser vi at mange handlinger utføres med særskilt stor sikkerhet, naar de ikke er gjenstand for en ganske bestemt opmerksomhet, og at man netop kan komme til at gjøre tingen galt, naar man lægger særlig vegt paa at handle rigtig og der altsaa ikke kan være tale om nogen bortledning av opmerksomheten. Man kan da si at det

skyldes «ophidselsen». Men skulde ikke netop ophidselsen meget mer øke opmerksomheten overfor den handling som skal utføres og som omfattes med saa stor interesse? Naar en mand i en betydningsfuld tale eller i en konference forsnakker sig og sier det motsatte av det han vilde si, er det neppe mulig at forklare dette ut fra den psykofysiologiske teori eller opmerksomhetsteorien.

Der er ogsaa mange andre mindre træk i forbindelse med feilreaktionerne som vi ikke forstaar og som vi ikke er kommet nærmere ved de nævnte forklaringer. Naar man f. eks. ikke kan huske et navn, saa ærgrer man sig over det, man ønsker absolut at huske det og kan ikke la være at forsøke at komme paa det. Hvorfor lykkes det da saa uhyre sjelden for vedkommende som gjerne vil huske navnet, at lede opmerksomheten hen paa ordet, som jo efter hvad han selv sier «ligger ham paa tungen», og som han straks kjender igjen naar han faar høre det? Eller, for at nævne et andet eksempel: der er tilfælde hvor feilreaktionerne formeres, kjeder sig sammen eller avløser hverandre: Første gang glemmer man et «rendez-vous», næste gang tar man en fast beslutning om ikke at glemme det, og saa opdager man at man har merket sig gal dag eller time! Eller man forsøker ad omveier at komme paa et ord som man har glemt, og glemmer saa et andet navn som kunde ha været nyttig under forsøket paa at finde det første. Søker man saa dette andet navn, falder et tredje bort osv. Som bekjendt kan det samme ogsaa forekomme ved trykfeil, som jo maa opfattes som feilreaktioner hos sætteren. En haardnakket trykfeil av denne art skal engang ha indsneket sig i et socialdemokratisk blad. I referatet fra en fest stod følgende at læse: «Blandt de tilstedeværende bemerket man ogsaa Hans Høihet *Korn*prinsen». Næste dag forsøktes en korrektur. Bladet gjorde undskyldning og skrev: «Der skulde naturligvis staat: *Knor*prinsen». Man taler gjerne i slike tilfælde om «trykfeilsdjævelen» o. lign. — uttryk som

ialfald gaar ut over en psyko-fysiologisk teori om trykfeilen.

Jeg vet ikke om De kjender til, at man kan provocere forsnakkelser, saa at si suggerere dem frem. Der er en anekdote som illustrerer dette: En gang var en nybegynder paa scenen blit betrod den vigtige rolle i «Jomfruen av Orleans», at han skulde melde kongen at «konnetabelen sender sit sværd tilbake». En som spillet helterolle i stykket, tillot sig den spøk, at han flere ganger under prøverne istedetfor den rigtige tekst forelæste disse ord for den generte begynder: «Komfortabelen[1] sender sin hest tilbake». Og manden opnaadde sin hensigt. I forestillingen debuterte den ulykkelige virkelig med denne forandrede melding, tiltrods for han ofte nok var blit advaret mot det — eller kanske netop av den grund!

Alle disse smaa træk ved feilreaktionerne kan ikke forklares ved hjælp av opmerksomhetsteorien. Men av den grund behøver jo ikke teorien selv at være gal. Kanske mangler der den bare noget, kanske trænger den bare at suppleres for at bli helt tilfredsstillende. Imidlertid kan mange av feilreaktionerne selv ogsaa betragtes fra en anden side.

La os ta for os den av feilreaktionerne som passer bedst for vort formaal, nemlig *forsnakkelsen,* — vi kunde like godt vælge feilskrivningen eller feillæsningen. Vi maa da først være klar over, at vi hittil bare har spurt om *naar* og *under hvilke betingelser* man forsnakker sig — og at vi heller ikke har faat svar paa noget andet. Men vor interesse kan ogsaa gaa i en anden retning. Vi kan ønske at faa vite *hvorfor* man forsnakker sig paa denne bestemte maate og ikke paa en anden: vi tar da selve forsnakkelsens resultat i betragtning. De vil forstaa, at saa længe man ikke gir svar paa dette spørsmaal og opklarer forsnakkelsens

[1] *Komfortabel* er i wiener-jargon'en betegnelse for en drosje med én hest. O. A.

resultat, saa længe blir ogsaa fænomenet psykologisk set en tilfældighet, selv om man har fundet en fysiologisk forklaring. Naar jeg først forsnakker mig, kunde jeg aapenbart gjøre det paa uendelig mange maater: istedetfor det rigtige ord kunde jeg si et av tusen andre ord eller jeg kunde forvanske det rigtige ord paa utallige maater. Er der nu noget som i det enkelte tilfælde paatvinger mig netop denne ene bestemte av alle mulige maater at forsnakke mig paa — eller er dette tilfældig, vilkaarlig? Er det kanske umulig i det hele at gi noget fornuftig svar paa dette spørsmaal?

To forfattere, *Meringer* og *Mayer*, (en filolog og en psykiatriker, gjorde i 1895 et forsøk paa at gripe problemet an fra denne side. De samlet eksempler og behandlet disse først utfra et rent deskriptivt standpunkt. Dette gir naturligvis endnu ikke nogen forklaring, men det kan ialfald peke i retning av en saadan. De to forfattere skjelnet mellem en række maater paa hvilke talen kan bli forvansket gjennem forsnakkelsen: ombytninger (av ordene, stavelserne eller bokstaverne), antecipationer, perseverationer, kontaminationer og substitutioner. Jeg skal nævne nogen eksempler paa disse hovedgrupper. Et eksempel paa ombytning (i ordenes rækkefølge) har vi naar én sier *Milo fra Venus* istedetfor *Venus fra Milo*, og en antecipation naar én sier: «Det faldt mig saa *tyst* . . . saa tungt for brystet». En perseveration har vi i den uheldige skaal: «Jeg foreslaar at alle som her *sitter, dritter* for vor chef». Disse tre former er i grunden ikke de almindeligste. Langt oftere vil De finde, at forsnakkelsen kommer istand ved en sammentrækning eller sammenblanding — som f. eks. naar en herre spør en dame paa gaten om de ikke skal *«skamme veien»*. I denne sammenblanding har vi aapenbart foruten *samme veien* ogsaa *skam*. I parentes bemerket har den unge mand — som er genert og skammer sig — sikkert ikke held med sig hos damen! — Et eksempel paa substitution er det naar én sier:

«Ich gebe die Präparate in den *Brief*kasten» istedetfor «Brütkasten» o. lign.

Den forklaring de to forfattere søker at gi paa grundlag av eksempelsamlingen, er helt utilstrækkelig. De mener at et ords lyder og stavelser har forskjellig værdi og at innervationen av en lyd med høiere værdi kan virke forstyrrende paa en lyd med mindre værdi. Aapenbart bygger de her paa antecipationerne og perseverationerne. Men disse forekommer jo igrunden slet ikke saa ofte, og ved andre forsnakkelser kommer disse lydbegunstigelser — hvis de i det hele eksisterer — overhodet ikke i betragtning. Den hyppigste maate at forsnakke sig paa er jo, at man istedetfor et ord sier et andet som ligner det — og i denne likhet ser mange tilstrækkelig forklaring paa forsnakkelsen. Et eksempel har vi i professoren som sier i sin tiltrædelsestale: «Jeg er ikke *færdig* (værdig) til at vurdere min forgjængers fortjenester.» Eller en anden professor: «Hvor det gjælder det kvindelige genitale, har man tiltrods for mange *besøk* . . . om forladelse, *forsøk* . . .»

Den almindeligste og tillike mest paafaldende maate at forsnakke sig paa, er imidlertid at si nøiagtig det motsatte av det man vilde si. Her er man naturligvis langt borte fra lydrelationer og likhetsvirkninger. Men til gjengjæld kan man paaberope sig, at der begrepsmæssig er et slegtskap mellem motsætninger og at de er særlig nært associeret med hinanden. Der er mange velkjendte eksempler av denne art. Saaledes var der engang en præsident som aapnet riksdagens møte med disse ord: «Mine herrer, jeg konstaterer tilstedeværelsen av ... medlemmer, og erklærer hermed møtet for *hævet*».

Ogsaa andre almindelige associationer kan til sine tider melde sig meget ubeleilig og virke paa en lignende maate. Der fortælles f. eks. en historie fra en fest som blev holdt i anledning bryllupper mellem et barn av H. *Helmholtz* og et barn av den bekjendte opfinder W. *Siemens*. Den berømte

fysiolog *Dubois-Reymond* skulde holde festtalen og han sluttet den utvilsomt utmerkede skaaltale med ordene: «Leve det nye firma: Siemens og — *Halske!*» Det var naturligvis navnet paa det gamle firma — en sammenstilling som maatte være like naturlig for berlineren som f. eks. *Steen og Strøm* for en oslomand.

Foruten lydrelationerne og ordlikheten maa vi altsaa ogsaa regne med virkningen av ordassociationer. Men ikke nok hermed. I en række tilfælde synes det ikke mulig at forklare forsnakkelsen, hvis vi ikke tar det som blev talt — eller tænkt — en sætning tidligere med i betragtningen. Altsaa atter et eksempel paa perseveration — likesom det Meringer betonte — bare at den her virker paa større avstand. — Jeg maa tilstaa jeg synes vi nu er længer end nogensinde fra at forstaa forsnakkelserne!

Jeg tar imidlertid forhaapentlig ikke feil naar jeg sier, at den undersøkelse vi netop har foretat, har git os alle et nyt indtryk av eksemplerne paa forsnakkelse, et indtryk som det kanske kunde lønne sig at dvæle noget ved. Vi undersøkte først de almindelige betingelser for at forsnakkelse overhodet skal komme istand, og dernæst de faktorer som bestemmer arten av forvanskningen. Men selve resultatet av forsnakkelsen i og for sig, uten hensyn til spørsmaalet om oprindelsen, har vi endnu ikke beskjæftiget os med. Men hvis vi nu ogsaa gjør det, da maa vi endelig engang ta mot til os og si, at i nogen av eksemplerne har jo selve forsnakkelsen en mening. Nu, hvad betyr det da at den har en mening? Jo, det betyr at forsnakkelsen kanske selv har ret til at opfattes som en fuldgyldig psykisk akt, som forfølger sit eget maal — altsaa en ytring med indhold og betydning. Vi har hittil stadig talt om feilreaktioner. Men nu synes det som om feilreaktionen ofte selv kunde være en ordentlig sjælelig akt — bare at den er traadt i stedet for en anden akt som var ventet eller tilsigtet.

Denne mening som feilreaktionen har, synes i enkelte

tilfælde at være helt umiskjendelig. Naar præsidenten med sine første ord hæver riksdagsmøtet istedetfor at aapne det, saa lægger kjendskapet til de forhold under hvilke forsnakkelsen fandt sted, det nær for os at finde en mening i den: Præsidenten venter sig ikke noget godt av dette møte og han vilde være glad om han straks kunde avbryte det. At paavise denne mening — altsaa tyde denne for=snakkelse — volder os slet ingen vanskeligheter. Eller naar en dame som er vel kjendt for sin energiske karakter, sier: «Min mand spurte doktoren om hvilken diæt han burde holde. Men doktoren sa at han ikke behøvet nogen diæt. Han kunde spise og drikke hvad *jeg* vilde» — saa er da denne forsnakkelse et umiskjendelig uttryk for et konse=kvent program![1]

Mine damer og herrer! Hvis det skulde vise sig, at ikke bare nogen faa tilfælde, men virkelig størsteparten av forsnakkelser og andre feilreaktioner har en *mening*, saa er det klart at denne mening, som vi hittil ikke har talt om, maa bli det interessanteste for os og med rette trænge alle de andre synspunkter i bakgrunden. Vi kunde da se bort fra alle fysiologiske og psyko=fysiologiske momenter og ta fat paa en rent psykologisk undersøkelse av feilreaktioner=nes mening, det vil si deres betydning og hensigt. Med dette for øie skal vi nu ta for os et mer omfattende materiale.

Før vi gjør dette, vil jeg imidlertid gjerne vi skal forfølge et andet spor. Det hænder ofte at digterne anven=der forsnakkelser eller andre feilreaktioner som et middel i den digteriske fremstillings tjeneste. Denne kjendsgjer=ning er i sig selv et bevis paa at digteren mener, at feil=reaktionen — f. eks. forsnakkelsen — maa ha en mening, for han fremkalder den jo med hensigt. Det gaar jo ikke

[1] Freud nævner ogsaa et tredje eksempel som ikke lar sig gjengi paa norsk: En dame spør en anden dame — tilsynelatende for at si en kompliment: «Diesen reizenden neuen Hut haben Sie sich wohl selbst *aufgepatzt?*» Ut av denne forsnakkelse hører vi ytringen: «Dieser Hut ist eine Patzerei». O. A.

for sig paa den maaten, at han tilfældig skriver feil og saa lar denne feilskrift bli staaende som en forsnakkelse av vedkommende person i boken. Ved hjælp av forsnakkelsen vil digteren ha os til at forstaa noget, og vi kan jo da undersøke hvad dette er — om han kanske ønsker at an- tyde, at vedkommende person er adspredt og træt eller ven- ter en migræne. Naturligvis skal vi ikke overvurdere betyd- ningen av at digteren anvender forsnakkelsen som noget der har mening. Den kunde jo i virkeligheten være uten mening, en psykisk tilfældighet, eller bare leilighetsvis ha mening — og allikevel kunde digteren ha ret til at utstyre den med mening og derved aandeliggjøre den, saa han kunde nytte den for sine formaal. Paa den anden side skulde det heller ikke undre os, om digterne faktisk kunde lære os noget mer om forsnakkelser end filosoferne og psykiatri- kerne har kunnet det.

I Schillers *Wallenstein* (Piccolomini, Akt. I, Scene 5) fin- des et slikt eksempel paa forsnakkelse. Max Piccolomini har i den foregaaende scene paa den mest lidenskapelige maate tat parti for hertugen og git en beskrivelse av fre- dens velsignelser slik som han merket dem paa reisen, da han ledsaget Wallensteins datter til leiren. Da han forlater scenen, blir hans far (Octavio) og hoffets utsending, Questenberg, tilbake helt bestyrtet. Og nu fortsætter det i femte scene:

QUESTENBERG: Ak, er det saadan fat? Min kjære ven,
skal han da gaa herfra med slike tanker?
Hvi kalder vi ham ikke straks tilbake
og aapner nu paa stedet her hans øine?
OCTAVIO *(efter et øieblik at ha været hensunket i grub- lerier):* Han aapnet m i n e øine og jeg saa
hvad ikke glæde voldte.
QUESTENBERG: Min kjære ven,
hvad fattes Dem?
OCTAVIO: Aa, den fordømte reise.

QUESTENBERG: Hvorfor? Hvorledes?
OCTAVIO: Kom! Jeg maa forfølge
det skjæbnesvangre spor — ja, jeg vil se
med mine egne øine — kom dog, kom!
(Vil føre ham med sig.)
QUESTENBERG: Hvorhen?
OCTAVIO *(hurtig):* Til hende!
QUESTENBERG: Hvem?
OCTAVIO *(korrigerer):* Til Wallenstein. Saa kom dog ...
o. s. v.[1]

Octavio vilde ha sagt «til ham», til hertugen, men han forsnakker sig og forraader gjennem ordene *«til hende»* — ialfald for os — at han meget vel har erkjendt den indflydelse som faar den unge krigshelt til at sværme for freden.

Endnu virkningsfuldere er et eksempel som O. *Rank* har opdaget hos *Shakespeare.* Det findes i «Kjøbmanden i Venedig» i den berømte scene, hvor den lykkelige beiler skal vælge mellem de tre skrin, og jeg kan vel neppe gjøre noget bedre end at gjengi den korte fremstilling hos Rank:

«I Shakespeares *«Kjøbmanden i Venedig» (Akt III,* Scene 2) findes der et eksempel paa forsnakkelse, som er overordentlig godt digterisk motivert og glimrende teknisk utnyttet. Likesom den forsnakkelse *Freud* har gjort opmerksom paa i *Wallenstein,* viser den at digterne meget vel kjender mekanismen og meningen av slike feilreaktioner og ogsaa forutsætter forstaaelse for dem hos publikum. Portia — som av faren er tvunget til at la loddet avgjøre valget av egtefælle — har hittil lykkelig undgaat alle uvelkomne beilere. Da hun saa endelig i Bassanio har fundet den frier hun har kjær, er hun ræd for at ogsaa han vil vælge det gale skrin. Helst vilde hun nu si til ham, at selv om saa skulde ske, kan han være viss paa hendes kjærlighet, men hendes ed hindrer hende fra at gjøre det. I denne indre konflikt lar digteren hende si til den utvalgte beiler:

[1] Efter Johs. Magnussens oversættelse.

Vent litt, og prøv ei lykken endnu — bli
her et par dager. Hvis I vælger feil,
saa mister jeg jo Eders selskap . . . Vent!
Der er en røst som sier mig — det er
ei elskov — at jeg nødig mister Eder;
. . . . . Jeg kunde lære Eder
at vælge rigtig; men da hadde jeg
jo brudt mit ord — og det skal aldrig ske.
I kan gaa glip av mig; men gjør I det,
saa frister I mig til et syndig ønske:
det, at jeg *hadde* brudt mit ord. O skam
faa Eders øine, de har tryllebundet
og tvedelt mig; *den ene del er Eders,*
den anden Eders — nei, jeg mener: min.
Men er den min, saa er den ogsaa Eders,
saa I faar alt . . . .[1]

Netop det som hun bare ganske svakt vilde antyde for ham, fordi hun egentlig burde ha fortiet det helt — nemlig at hun allerede før valget tilhørte ham og elsket ham — det lar digteren med beundringsværdig psykologisk finfølelse komme til uttryk i forsnakkelsen. Og ved dette kunstgrep formaar han at berolige baade elskerens uutholdelige uvisshet og tilhørernes svære spænding med hensyn paa resultatet av valget.»

Jeg ber Dem ogsaa lægge merke til, hvor fint Portia tilslut midler mellem de to utsagn som indeholdes i forsnakkelsen, hvorledes hun ophæver motsigelsen mellem dem og tilsidst endog gir forsnakkelsen ret:

Men er den min, saa er den ogsaa Eders,
saa I faar alt.

Det har ogsaa forekommet, at en tænker som staar medicinen fjernt, med en enkelt bemerkning har opklart meningen med en feilreaktion og saaledes foregrepet vore anstren-

[1] Efter Rolf Hiorth Schøyens oversættelse.

gelser for at forklare den. De kjender alle den aandfulde satiriker *Lichtenberg* (1742—1799), om hvem Goethe har sagt: «Der hvor han lager en spøk, der skjuler sig et problem». Lichtenberg skriver i sine vittige og satiriske «Indfald»: Han læste altid *Agamemnon* istedetfor «angenommen» — i den grad hadde han fordypet sig i Homer. Dette gir i virkeligheten teorien for feillæsningen.

I næste forelæsning skal vi saa se, om vi kan være enig med digterne i deres opfatning av feilreaktionerne.

TREDJE FORELÆSNING

FEILREAKTIONERNE

(Fortsættelse.)

Mine damer og herrer! Vi kom forrige gang paa den tanke at se bort fra feilreaktionens forhold til den tilsigtede handling som den forstyrrer, og istedet betragte den som et selvstændig fænomen. Vi fik indtryk av at den i enkelte tilfælde aapenbarer sin egen mening, og vi maatte si os selv, at hvis det i større utstrækning kunde bekræftes at feilreaktionerne har mening, saa maatte det være en interessantere opgave at finde denne mening end at undersøke de betingelser under hvilke feilreaktionerne kommer istand.

La os endnu en gang slaa fast hvad vi forstaar ved «meningen» av en psykisk proces. Intet andet end den hensigt den tjener, og dens stilling i en psykisk række. For de fleste av vore undersøkelser kan vi godt sætte «hensigt» eller «tendens» istedetfor «mening». Nuvel, var det da bare et skuffende skin eller en poetisk forherligelse av feilreaktionen, naar vi mente at erkjende en hensigt i den?

La os fremdeles holde os til eksemplerne paa forsnakkelse og ta for os nogen flere iagttagelser paa dette omraade. Vi finder da en hel række tilfælde hvor hensigten eller meningen med forsnakkelsen ligger aapen i dagen. Det gjælder fremforalt i de tilfælde hvor man sier det motsatte av det man tilsigtet. Præsidenten sier i sin aapningstale: «Jeg erklærer møtet for hævet.» Dette er jo utvetydig: meningen og hensigten med hans forsnakkelse er, at han vil

hæve møtet. «Han sier det jo selv» — kunde man si — «vi behøver bare at ta ham paa ordet.» Nu maa De ikke komme med den indvending at dette er umulig, og si: «Vi vet jo at han ikke vilde hæve, men aapne møtet, og manden selv — som vi netop har anerkjendt som øverste instans — kan jo selv bekræfte dette.» For hvis De gjør det, glemmer De at vi var blit enige om først at betragte feilreaktionen isolert og først efterpaa behandle dens forhold til intentionen som den forstyrrer. De vilde gjøre Dem skyldig i en logisk feil og borteskamotere det problem som skal behandles — det man paa engelsk kalder *begging the question*.

Der er andre tilfælde hvor man ikke sier nøiagtig det motsatte av det man egentlig vilde, og hvor det allikevel ofte kan være en motsat mening som kommer til uttryk: «Jeg er ikke *færdig* til at vurdere min forgjængers fortjenester.» *Færdig* er ikke det motsatte av *værdig*. Men i denne sam=menhæng indeholder det allikevel en aapen tilstaaelse av en tanke som staar i skarp motstrid til den situation taleren optrær i.

I andre tilfælde føier forsnakkelsen ganske enkelt en ny mening til den tilsigtede. Sætningen høres da ut som en sammentrækning, forkortning eller fortætning av flere sæt=ninger. Saaledes hos den energiske dame: «Han kan spise og drikke hvad *jeg* vil.» Det er det samme som om hun hadde fortalt: «Han kan spise og drikke hvad han vil. Men hvad har det at si hvad *han* vil! I hans sted vil *jeg*.» For=snakkelserne gir ofte indtryk av slike forkortelser — f. eks. naar en anatomiprofessor efter at ha holdt foredrag om næsehulen spør tilhørerne om de har forstaat det, og efter at ha faat et almindelig bekræftende svar fortsætter: «Det tror jeg neppe. For de folk som forstaar næsehulen, kan man endog i en millionby tælle paa *én finger* . . . . pardon, jeg mener paa én haands fingre.» Den forkortede tale har ogsaa sin mening: den sier, at der findes bare ett menneske som forstaar denne sak!

I motsætning til disse typer, hvor feilreaktionen selv aapenbarer sin mening, har vi saa andre, hvor forsnakkelsen ikke gir nogen forstaaelig mening og derfor direkte motsier vore forventninger. Fordreining av egennavn eller sammenstilling av meningsløse lyd er en saa hyppig forekommende foreteelse, at allerede dette skulde synes at maatte føre til et negativt svar paa spørsmaalet om alle feilreaktioner har mening. En nærmere undersøkelse av slike eksempler viser imidlertid, at det er mulig at forstaa disse forvanskninger. Ja, forskjellen mellem disse dunklere og de tidligere nævnte klare tilfælde er i virkeligheten slet ikke saa stor.

En herre blev engang spurt, hvordan hans hest hadde det, og svarte: «Ja, det *dryr* . . . . det drøier kanske endnu en maaned.» Paa spørsmaalet om hvad han egentlig vilde si, forklarer han at det var «en dyr historie»: ordene «drøier» og «dyr» har sammen frembragt «dryr». *(Meringer og Mayer.)*[1]

En anden herre fortæller om nogen begivenheter som han klandrer, og fortsætter: «Saa er der imidlertid kommet ting *til svine* . . .» Paa forespørsel bekræfter han, at det var hans mening at betegne disse begivenheter som «svineri». «Til syne» og «svineri» har sammen git det merkelige «til svine». *(Meringer og Mayer.)*[2]

De husker den unge mand som vilde «skamme veien» som den ukjendte dame. Vi tillot os at opløse denne orddannelse i «samme veien» og «skam», og følte os overbevist om rigtigheten av denne tydning, ogsaa uten at kræve bekræftelse for den. Av de eksempler jeg har nævnt vil De se, at ogsaa disse dunklere tilfælde av forsnakkelse kan forklares ut fra samspillet — *interferensen* — mellem to forskjellige intentioner for talen. Forskjellene opstaar paa følgende

[1] Paa tysk litt anderledes: «Ja, das *draut* . . .» = das *dauert* . . , eine *traurige Geschicte.* O.A. — [2] Paa tysk: «Dann aber sind Tatsachen zum *Vorschwein* gekommen» = *Vorschein* . . . . *Schweinerei.* O.A.

maate: I det ene tilfælde — nemlig der hvor man sier det motsatte av det man egentlig vilde — erstatter (substitue=rer) den ene intention helt den anden. I andre tilfælde maa den derimot nøie sig med at forvanske eller modificere den anden intention, saa der opstaar kombinationer som kan synes at ha mer eller mindre mening.

Vi mener altsaa nu at ha opdaget hemmeligheten ved en stor del av forsnakkelserne. Om vi holder dette klart for øie, skal det bli mulig at forstaa ogsaa andre tilfælde, som hittil har været uforklarlige. Vi kan ikke anta, at det f. eks. ved forvanskning av navn altid dreier sig om en kon=kurrence mellem to navn som ligner hinanden og allikevel er forskjellige. Men det er allikevel ikke vanskelig at finde ut den anden intention. Forvanskning av navn forekom=mer ofte nok ogsaa uavhængig av forsnakkelse som et for=søk paa at gi navnet en daarlig klang eller faa det til at minde om noget simpelt — en almindelig form for forhaa=nelse, som kulturmennesket, vistnok nødig, snart lærer at maatte gi avkald paa. Ofte nytter man den endnu som «vits», rigtignok en vits av meget ringe værd. For bare at gi et eneste grelt og hæslig eksempel paa slik navneforvansk=ning, nævner jeg at navnet paa den franske præsident, *Poin=caré,* nylig er blit forandret til *«Schweinskarré»* Det kan da ligge nær at anta, at det ogsaa ved forsnakkelsen er en slik forhaanende tendens som søker tilfredsstillelse i for=vanskningen av navnet. Og en lignende forklaring ligger nær i en række tilfælde hvor forsnakkelsen virker komisk eller absurd. «Jeg foreslaar at alle som her sitter, dritter for vor chef.» En høitidelig stemning blir her uventet for=styrret ved et ord som trænger sig ind og vækker en uappe=titlig forestilling. Efter analogi av visse spotte= og trudsels=taler maa vi anta, at vi her har at gjøre med en tendens som energisk motsier den foregitte ærbødighet: «Tro ikke paa det» — slik omtrent vil taleren si — «det er ikke alvor, jeg blaaser av den fyr . . .» Noget tilsvarende gjælder de

forsnakkelser som forvandler harmløse ord til uanstændige og obscøne.[1]

Hos mange mennesker er der en tendens til med vilje at forvanske harmløse ord til obscøne. Det gjælder for vitstig og i virkeligheten maa vi, naar vi hører noget slikt om et menneske, først faa vite om han med forsæt har sagt det som vits eller om han bare har forsnakket sig.

Nuvel, vi synes altsaa forholdsmæssig let at ha løst feilreaktionens gaate. Feilreaktionen er ikke nogen tilfælsdighet, men en virkelig sjælelig akt. Den har sin mening og blir til paa den maate, at to forskjellige intentioner virker sammen — eller kanske rettere: virker mot hinanden. Men nu kan jeg jo ogsaa godt forstaa, at De vil overøse mig med en hel mængde spørsmaal og tvil som maa besvares og løses, før vi virkelig tør glæde os over dette første resulstat av vort arbeide. La os altsaa rolig overveie det altssammen, det ene spørsmaal efter det andet.

Hvad er det da De ønsker at spørre mig om? Om jeg mener at den nævnte forklaring gjælder for alle forsnakskelser eller bare for et begrænset antal? Om man kan utstrække denne opfatning til ogsaa at gjælde de mange andre slags feilreaktioner — læse og skrive feil, glemme, gripe feil, forlægge ting o.s.v.? Hvilken rolle momenter som træthet, ophidselse, adspredthet og bortledning av opmerksomheten endnu kan spille, i betragtning av feilreaktionernes psykiske natur? Og videre: det forholder sig jo slik ved feilreaktiosnerne, at den ene av de to konkurrerende tendenser altid er aapenbar, mens den anden derimot ikke altid er det: Men hvad gjør man da for at finde ut denne anden tendens, og naar man mener at ha fundet den, hvorledes beviser man da at den virkelig er den eneste rigtige og ikke bare den sandsynlige? Er det saa endnu noget mere De vil spørre

[1] Freud nævner efter Meringer og Mayer to eksempler som ikke lar sig oversætte: *apopos* for *apropos* og *Eischeissweibchen* for *Eiweissscheibchen*. O. A.

om? Hvis ikke, saa skal jeg selv fortsætte. Jeg vil da minde Dem om at vor egentlige interesse ikke gjælder selve feil-reaktionerne, og at vi i grunden bare studerte disse for at lære noget vi kunde ha nytte av for vort studium av psyko-analysen. Og derfor stiller jeg nu følgende spørsmaal: Hvad er det for tendenser eller hensigter som paa denne maate kan virke forstyrrende ind paa andre tendenser, og hvorledes er forholdet mellem de tendenser som forstyrrer og de som blir forstyrret Ikke før har vi løst problemet, saa begynder altsaa vort arbeide paa nyt.

Nuvel — har vi altsaa her fundet forklaringen paa *alle* forsnakkelser? Jeg er selv meget tilbøielig til at tro det — og det av den grund at det er mulig at gi en slik opklaring hver gang vi faar et tilfælde til undersøkelse. Men naturligvis lar det sig ikke bevise, at der ikke kan forekomme forsnakkelser uten denne mekanisme. Dette er jo mulig, men teoretisk set blir det allikevel uten betydning. For de slutninger vi vil trække for vor indførelse i psykoanalysen, blir staaende, selv om det mot al sandsynlighet skulde vise sig, at vor opfatning bare gjælder for et mindretal av forsnakkelserne. Det næste spørsmaal — om vi tør utstrække denne forklaring til at gjælde ogsaa de andre feilreaktioner — vil jeg foregripe med et ja-svar. Saa kan De selv overbevise Dem om rigtigheten herav, naar vi senere gaar over til at undersøke eksempler paa feilskrivning, feillæsning o.s.v. Av tekniske grunder foreslaar jeg imidlertid at utsætte dette arbeide, til vi endnu grundigere har behandlet selve forsnakkelsen.

Enkelte forfattere lægger som nævnt hovedvegten paa faktorer som cirkulationsforstyrrelse, træthet, ophidselse og adspredthet (teorien om forstyrrelse av opmerksomheten). Dette stiller os overfor spørsmaalet: Naar vi antar den nævnte psykiske mekanisme, kan vi da endnu tillægge slike faktorer nogen betydning for forsnakkelserne? Dette spørsmaal fortjener en mere indgaaende besvarelse. Som De ser,

benegter vi ikke disse faktorer. I det hele hænder det ikke ofte, at psykoanalysen benegter noget som hævdes fra an= det hold. I regelen føier den bare noget nytt til. En anden sak er rigtignok, at dette nye, som tidligere blev overset, i mange tilfælde netop er det væsentlige. Vistnok maa det uten videre medgis, at de fysiologiske dispositioner som er git med let uvelbefindende, cirkulationsforstyrrelser og træthetstilstander, har indflydelse paa forsnakkelsernes opstaaen. Men hvor lite forklares ikke dermed! Fremforalt er jo disse dispositioner ingen nødvendige betingelser for feilreaktionen. Forsnakkelser kan like godt forekomme, om man er fuldkommen frisk og normal. Betydningen av de legemlige faktorer er altsaa bare den, at de letter og be= gunstiger den eiendommelige sjælelige mekanisme ved for= snakkelsen. For at klargjøre dette forhold har jeg engang brukt et billede som jeg skal gjenta her, da jeg ikke finder noget bedre: Paa et ensomt sted blir jeg en mørk nattetime overfaldt av en landstryker, som røver mit ur og mine pen= ger. Jeg har ikke set røverens ansigt tydelig og fremfører derfor min klage paa politistationen med disse ord: «Ensom= het og mørke har netop berøvet mig mine kostbarheter.» Politikommissæren svarer: «Det forekommer mig, at De her med urette hylder en ekstremt mekanistisk opfatning. La os heller forestille os saken slik: Under dække av mør= ket og begunstiget av ensomheten har en ukjendt røver fra= tat Dem Deres værdisaker. Den væsentligste opgave i Deres tilfælde maa da være at finde ut hvem røveren er. Kanske kan vi saa atter frata ham hans rov.»

De psyko=fysiologiske faktorer — slik som ophidselse, adspredthet og forstyrrelse av opmerksomheten — er aapen= bart av meget liten betydning for forklaringen. Det er bare talemaater — spanske vægger, som vi ikke skal la os av= holde fra at kikke bakom. Det spørres meget mere, hvad det er som har fremkaldt ophidselsen og den specielle bort= ledning av opmerksomheten. Lydforhold, likheter mellem

ord og de vanlige associationer i forbindelse med bestemte ord maa igjen anerkjendes som betydningsfulde faktorer. De letter forsnakkelsen ved at vise den de veier den kan gaa. Men om jeg har en vei foran mig, saa er det vel ikke dermed avgjort, at jeg ogsaa kommer til at gaa den? Jeg behøver endnu et motiv for at beslutte mig hertil, og dernæst ogsaa en kraft til at drive mig fremover. Med disse lyd- og ordrelationer forholder det sig altsaa paa lignende maate som med de legemlige dispositioner: de begunstiger forsnakkelsen, men de gir ikke den egentlige forklaring. Tænk paa det store flertal av tilfælde, hvor talen ikke forstyrres ved at jeg bruker ord som har klanglikhet med andre eller er nøie forbundet med ord med motsat mening eller er utgangspunktet for vanlige associationer. Endnu kunde man kanske med filosofen *Wundt* finde den utvei, at forsnakkelsen kommer istand i de tilfælde hvor associationstendensen vinder overtaket paa grund av legemlig træthet. Dette kunde jo høres meget rimelig ut. Men det motsies av erfaring, som viser at der gis en række tilfælde, hvor dels de legemlige og dels de associative begunstigelser mangler.

Av særlig interesse er imidlertid Deres næste spørsmaal: hvorledes er det mulig at konstatere de to motstridende tendenser? Sandsynligvis aner De ikke selv, hvor betydningsfuldt dette spørsmaal er. Ikke sandt, den ene tendens — den som forstyrres — er der aldrig tvil om: den person som begaar feilhandlingen, kjender og vedkjender sig denne tendens. Det er bare den anden tendens — den forstyrrende — som foranlediger tvil og betænkeligheter. Nu har vi alt hørt — og De har sikkert ikke glemt det! — at i en række tilfælde er denne anden tendens likesaa tydelig. Den blir bekjendtgjort av selve forsnakkelsen, hvis vi bare har mot til at la denne tale for sig selv. Præsidenten som sa det motsatte av det han skulde si — det er klart at han vilde aapne møtet, men likesaa klart er det at han ogsaa ønsket

at hæve det. Dette er saa tydelig, at det ikke behøver nogen forklaring. Men de andre tilfælde, hvor den forstyrrende tendens bare forvansker den oprindelige uten selv at komme til klart uttryk — hvorledes er det her mulig av forvanskningen at finde ut den forstyrrende tendens?

I en første gruppe tilfælde lar dette sig gjøre paa en meget enkel og sikker maate. Vi gaar da frem paa samme maate som naar vi konstaterer den tendens som er blit forstyrret. Denne faar vi jo umiddelbart vite av taleren selv. Efter at han forsnakket sig tar han sig i det og sier det han egentlig vilde ha sagt: «Det *dryr* . . . nei, det drøier kanske endnu en maaned.» Nuvel, ogsaa den forstyrrende tendens lar vi ham selv si os. Vi spør ham: «Ja, men hvorfor sa De da først «dryr»? Og han svarer: «Jeg vilde si at det var en *dyr* historie.» Paa tilsvarende maate vil den som forsnakket sig og sa *«til svine»*, bekræfte at han oprindelig hadde villet si det var et *«svineri»*, men at han saa modererte sig og valgte et andet utsagn. Her er det altsaa lykkedes at konstatere den forvanskende tendens like sikkert som den forvanskede. Det er ikke uten hensigt jeg har nyttet eksempler, som ikke hithører fra mig selv eller fra nogen av mine tilhængere. Som De saa, var det allikevel i begge de nævnte tilfælde nødvendig at foreta et bestemt indgrep for at finde løsningen. Man maatte spørre vedkommende, hvorfor han forsnakket sig paa denne bestemte maate, og hvad han hadde at bemerke til forsnakkelsen. I motsat fald var han kanske gaat forsnakkelsen forbi uten at gi nogen forklaring. Da han imidlertid blev spurt om det, gav han forklaringen med det første indfald han fik. Og nu ser De: dette lille indgrep og resultatet derav — se, det er allerede en psykoanalyse og forbilledet for enhver videre psykoanalytisk undersøkelse.

Er det at vise for stor mistro, naar jeg nu antar at saasnart De hører psykoanalysen nævne, begynder De ogsaa at merke hvorledes motstanden reiser sig mot den? Har De

ikke lyst at komme med den indvending, at der ikke er nogen virkelig beviskraft i oplysningen fra den person som begik forsnakkelsen og nu spørres derom? Vedkommende vil naturligvis — mener De — bestræbe sig paa at følge op=fordringen til at forklare forsnakkelsen, og saa sier han netop det første det bedste som falder ham ind, hvis det synes at duge til forklaring. Men noget bevis for at for=snakkelsen virkelig er foregaat paa denne maate, er jo ikke git hermed. Vistnok er der en mulighet herfor, men det kan ogsaa like godt forholde sig anderledes. Det kunde jo ogsaa være faldt ham ind noget andet, som kunde ha passet like godt, ja kanske bedre.

Det er merkelig hvor liten respekt De i grunden har for en sjælelig kjendsgjerning! Tænk Dem det tilfælde, at en kemiker har analysert en substans og av en av dens be=standdeler faat saa og saa mange milligram. Ut fra denne vegtbestemmelse kan der trækkes bestemte slutninger. Tror De nu det vilde falde nogen kemiker ind at kritisere disse slutninger paa det grundlag, at «den isolerte substans kunde like godt hat en anden vegt»? Hver og en bøier sig natur=ligvis for den kjendsgjerning, at det netop var denne be=stemte vegt og ingen anden, og de bygger tillidsfuldt sine videre slutninger op herpaa. Men med de sjælelige kjends=gjerninger skulde det altsaa forholde sig anderledes! Naar vedkommende som blir spurt, faar et bestemt indfald, vil De ikke ta dette for godt, men sier at det like godt kunde være faldt ham noget andet ind! Saken er, at De ikke vil gi slipp paa illusionen om sjælelig frihet. Jeg beklager at maatte si det, men paa dette punkt befinder jeg mig virkelig i den skarpeste motstrid til Deres anskuelser.

Her vil De nu bryte av, men bare for at ta motstanden op paa et andet punkt. De fortsætter: «Vi forstaar at det er psykoanalysens særegne teknik at la sig si løsningen av sine problemer av den analyserte selv. Men la os nu ta et andet eksempel — det hvor festtaleren opfordrer til «at

dritte for chefen». De sier, at det i dette tilfælde er en forhaanende tendens som motsætter sig æresbevisningen. Men dette er jo bare en tydning fra Deres side, støttet paa iagttagelser som ligger *utenfor* selve forsnakkelsen. Hvis De i dette tilfælde spør vedkommende selv, vil han ikke bekræfte at han tilsigtet en forhaanelse. Tvertom vil han energisk benegte noget slikt. Hvorfor da ikke overfor denne klare protest opgi Deres egen tydning, som De ikke kan bevise?»

Ja, denne gang har De virkelig et godt argument paa haanden. Jeg kan tænke mig, at den ukjendte festtaler er assistent hos den feirede chef, kanske er han allerede privatdocent, en ung mand med de bedste chancer i livet. Jeg trænger ind paa manden og spør, om han ikke selv har merket noget som kunde tyde paa en uvilje mot at hædre chefen. Men der er jeg saavisst ikke heldig! Han blir utaalmodig og farer pludselig løs paa mig: «Hør her, nu skal De virkelig holde op med denne krydseksamination, ellers blir jeg sint. De fordærver til og med hele min karrière med denne mistænkeliggjørelse. Jeg kom ganske enkelt til at si «dritter» istedetfor «drikker», fordi jeg like før hadde sagt «sitter». Det er dette Meringer kalder en perseveration, og noget andet ligger der slet ikke i det. Forstaar De? Basta!» — Hm, dette var jo en overraskende reaktion, en virkelig energisk avvisning. Jeg forstaar det nytter ikke at komme nogen vei med denne unge mand, men samtidig merker jeg mig jo, at han forraader en sterk personlig interesse for at feilreaktionen ikke skal ha nogen mening. Kanske er De ogsaa selv enig i, at det ikke er ret at bli saa grov, naar det gjælder en rent teoretisk undersøkelse. Men paa den anden side finder De vel, at til syvende og sidst maa jo manden selv vite hvad det var han vilde si og hvad ikke.

Saa maa han virkelig det? Det er kanske allikevel et spørsmaal!

Men nu tror De at ha mig i fælden. «Saa dette er altsaa

Deres teknik» — hører jeg Dem si. «Naar den person som har forsnakket sig, sier noget som passer Dem, da erklærer De ham for at være den sidste avgjørende autoritet i saken. Men hvis det han sier ikke passer i Deres kram, da paastaar De pludselig at han ikke betyr noget, og at det ikke er nødvendig at tro ham.»

Ja vel, det er rigtig nok. Men jeg kan ogsaa nævne et andet tilfælde hvor det gaar like uhyrlig for sig. Naar en anklaget gaar til bekjendelse, saa tror dommeren paa hans tilstaaelse. Men om han negter, saa tror dommeren ham ikke. Hvis det forholdt sig anderledes, vilde der overhodet ikke gis nogen retspleie. Og jeg tror jo nok De maa indrømme, at systemet arbeider bra, selv om der leilighetsvis kan forekomme feiltagelser.

«Ja, men er da De en dommer, og staar den som har begaat en forsnakkelse, som en anklaget foran Dem? Er en forsnakkelse en forbrydelse?»

Kanske behøver vi ikke engang at avvise en saadan sammenligning! Men se nu bare hvilke dype motsætninger vi er kommet til ved at studere feilreaktionernes tilsynelatende harmløse problemer — motsætninger som vi endnu slet ikke vet hvorledes vi skal utjevne! Jeg foreslaar et foreløbig kompromis paa grundlag av analogien med dommeren og den anklagede. De skal indrømme, at der ikke kan være nogen tvil om meningen av en feilreaktion, naar den analyserte selv gaar med paa den. Og til gjengjæld skal jeg medgi, at det ikke er mulig at føre noget direkte bevis for den antatte mening, hvis vedkommende negter at gi nogen oplysning — og naturligvis er dette ogsaa tilfælde, hvis han ikke er tilstede og kan gi oplysning. Vi er da — likesom i retspleien — henvist til indicier som kan gjøre avgjørelsen mere eller mindre sandsynlig. I retten maa man av praktiske grunder avgjøre skyldspørsmaalet ogsaa paa grundlag av indiciebevis. For os gjælder ikke nogen slik nødvendighet, men paa den anden side er der heller ikke noget

som skulde tvinge os til at la være at anvende indicier. Det er en feiltagelse at tro, at en videnskap utelukkende bestaar av strengt beviste læresætninger, og det vilde ogsaa være urigtig at kræve dette. Noget slikt kræves bare av de menne⸗sker som har behovet efter en autoritet og saa istedetfor den religiøse katekisme sætter en — videnskapelig. Videnska⸗pens katekisme indeholder bare nogen faa apodiktiske sæt⸗ninger og for resten paastander av større eller mindre sand⸗synlighet. Det er likefrem et tegn paa videnskapelig tænke⸗maate, at man kan nøie sig med denne tilnærmede visshet og fortsætte det konstruktive arbeide uten at ha faat nogen endelig bekræftelse.

Men hvor finder vi saa holdepunkterne for vore tydnin⸗ger og indicierne for vort bevis, naar den analyserte ikke selv gir nogen forklaring av meningen med feilreaktionen? Jo, paa forskjellige steder. For det første i analoge fæno⸗mener — f. eks. naar vi hævder, at navneforvanskning ved forsnakkelse har den samme forhaanende mening som naar man med forsæt fordreier et navn. Men dernæst i den sjælelige situation i hvilken feilreaktionen blir til. Vi byg⸗ger da paa vort kjendskap til vedkommendes karakter og de indtryk han har været utsat for før feilreaktionen og nu muligens reagerer paa med denne. I regelen tyder vi først feilreaktionen efter almindelige grundsætninger. Tydningen er da foreløbig bare en formodning, et forslag, og vi søker saa efterpaa at faa den bekræftet ved at undersøke den sjælelige situation. For at faa vore formodninger bekræf⸗tet maa vi mange ganger ogsaa avvente kommende begi⸗venheter, som likefrem har anmeldt sig selv gjennem feil⸗reaktionen.

Det er ikke let at dokumentere dette, hvis jeg bare skal holde mig til forsnakkelserne. Men ogsaa her kan der jo næv⸗nes enkelte gode eksempler. Den unge mand som ønsket at gaa «skamme veien» som en dame, er i virkeligheten meget genert. Og damen hvis mand fik lov at spise og drikke

hvad *hun* vilde, kjender jeg: hun er en av disse energiske kvinder som har god forstand paa at føre husets tøiler. Eller ta følgende tilfælde: I en generalforsamling i Concordia holdt en ung mand en heftig oppositionstale og i denne tiltalte han foreningens styre som «mine herrer, medlemmer av *forskuddet.*»[1] Vi tør anta at der hos denne mand fandtes en tendens som motsatte sig oppositionen og som hadde noget at gjøre med et «forskud». I virkeligheten kan da ogsaa vor hjemmelsmand fortælle os, at taleren stadig var i pengeforlegenhet og netop nu hadde sendt ind et laaneandragende. Som forstyrrende tendens har vi altsaa følgende tanke: moderer dig i din opposition; det er de samme folk som skal bevilge dit forskud!

Et rikt utvalg indiciebevis finder vi, naar vi vender os til de mange andre slags feilreaktioner.

Naar f. eks. en mand glemmer et navn som han ellers kjender godt, eller bare vanskelig kan beholde det selv om han anstrenger sig for det, saa ligger det nær at anta, at han har noget mot vedkommende person og ikke liker at tænke paa ham. Her har De den sjælelige situation i hvilken en slik feilreaktion fandt sted:

Herr Y. var forelsket i en dame. Hun gjengjældte ikke hans følelser og giftet sig snart efter med herr X. Skjønt Y. i længere tid hadde kjendt X. og endog stod i forretningsforbindelse med ham, glemte han nu stadig paanyt hans navn, saa han flere ganger maatte spørre andre om det, naar han vilde korrespondere med ham.[2]

Y. vil aapenbart ikke vite noget om sin lykkelige rival. «Aldrig mindet skal han bli.»

Eller: En dame spør en læge efter en fælles bekjendt, men nævner hende ved hendes pikenavn. Hendes navn som gift har hun glemt. Efterpaa indrømmer hun, at hun var

[1] I den tyske tekst er denne forsnakkelse lettere at forstaa: *Vorschuss*mitglieder (aapenbart sammensat av *V*orstand og Aus*schuss*). O. A. — [2] Efter C. G. Jung.

meget utilfreds med dette giftermaal og ikke kunde like venindens mand.[1]

I en anden sammenhæng er der endnu adskillig mere at si om at glemme navn. Nu er det væsentlig den sjælelige bakgrund for feilreaktionen som interesserer os.

Feilreaktionen *at glemme forsæt* kan helt generelt føres tilbake paa en tendens som motsætter sig at forsættet blir utført. Det er imidlertid ikke bare vi psykoanalytikere som tænker slik. I virkeligheten har vi her den almindelige opfatning: alle hylder den i livet — det er bare i teorien man fornegter den. Naar en mand undskylder sig hos sin protegé og sier han har glemt at gjøre hvad denne bad om, saa finder ikke protegéen dette iorden, men tænker: «Han bryr sig ikke om det. Han har nok lovet det, men naar det kommer til stykket, vil han ikke gjøre det.» I visse forhold er det derfor ogsaa i det daglige liv forbudt at glemme, og forskjellen mellem den populære og den psykoanalytiske opfatning av denne feilreaktion synes ophævet. Tænk Dem en vertinde som mottar sin gjest med ordene: «Nei, er det idag De skulde komme! Jeg hadde rent glemt jeg hadde bedt Dem idag!» Eller en ung mand som sier til sin kjæreste, at han glemte møtet de sidst hadde avtalt! Han vil sikkert ikke tilstaa dette, men heller i farten finde paa de mest usandsynlige ting som hindret ham fra at komme til møtet og senere ogsaa gjorde det umulig for ham at gi besked herom. Vi vet alle, at det i militære saker er nytteløst at undskylde sig med at man har glemt en ting, og at denne undskyldning ikke frir for straf, og vi finder denne ordning berettiget. Her er pludselig alle mennesker enige i at feilreaktionen har mening, og de vet ogsaa godt hvad denne mening er. Hvorfor er de da ikke konsekvente og lar denne indsigt ogsaa gjælde de andre feilreaktioner? Hvorfor vil de ikke helt ut bekjende sig til den? Ogsaa paa dette spørsmaal gis der naturligvis et svar.

[1] Efter A. A. Brill.

Naar meningen med at glemme forsæt er saa indlysende selv for lægfolk, er det ikke det mindste overraskende at finde, at digtere nytter denne feilreaktion i samme betydning. Hvis De har set eller læst Shaw's «Cæsar og Kleopatra», vil De huske at da Cæsar reiser bort i sidste scene, kan han ikke fri sig fra følelsen av at det er noget han hadde foresat sig at gjøre, men nu har glemt. Tilsidst kommer det for dagen hvad det var: at si farvel til Kleopatra. Denne lille foranstaltning fra digterens side tillægger den store Cæsar en overlegenhet som han ikke eide og heller ikke stræbte efter. Av de historiske kilder vet vi, at Cæsar lot Kleopatra komme efter til Rom, og at hun bodde der med sin lille Cæsarion da Cæsar blev myrdet. Senere flygtet hun saa fra byen.

Meningen med at glemme forsæt ligger i almindelighet saa aapent i dagen, at denne feilreaktion i grunden er lite egnet for det maal vi har sat os, nemlig av den sjælelige situation at utlede indicier for feilreaktionens mening. La os istedet se litt paa en anden feilreaktion, som i særlig grad er mangetydig og ugjennemsigtig: *at miste og forlægge ting.* At vi selv skulde ha nogen hensigt med at miste ting — det vil De sikkert ikke tro. Naar det hænder os, føler vi det jo tvertom ofte meget smertelig. Allikevel er følgende iagttagelse intet isolert tilfælde: En ung mand mistet sin crayon som han hadde været meget glad i. Dagen før hadde han faat et brev fra sin svoger. Brevet sluttet med disse ord: «For nærværende har jeg hverken tid eller lyst til at støtte dig i dit letsind og din dovenskap»[1] Men blyanten var netop en gave fra denne svoger! Uten dette sammentræf hadde vi naturligvis ikke kunnet paastaa, at det virkelig var den unge mands hensigt at befri sig fra tingen, naar han nu mistet den. Lignende tilfælde er meget almindelige. Man mister ting naar man er kommet paa kant med giveren og ikke ønsker at bli mindet om ham, eller

[1] Efter B. Dattner.

naar man ikke længer liker tingene og gjerne vil ha et paaskud til at faa dem erstattet med nye og bedre. Ogsaa naar man slipper noget ned og slaar det istykker, kan det naturligvis være den samme hensigt som kommer til uttryk. Er det tilfældig, naar en skolegut like før fødselsdagen mister eller faar ødelagt skolevæsken eller klokken?

Den som selv tilstrækkelig mange ganger har været i den ubehagelige situation ikke at kunne finde igjen noget en selv har lagt tilside, vil heller ikke gaa med paa at man skulde ha en hensigt med at forlægge tingene. Og dog er der netop med hensyn paa denne feilreaktion mange eksempler, hvor selve situationen tyder paa en tendens til for en tid eller for alltid at kvitte sig med tingen. Det bedste eksempel er kanske følgende:

En yngre mand fortalte mig: «For nogen aar siden var der en del misforstaaelser mellem mig og min hustru. Jeg syntes hun var for kold, og selv om jeg gjerne indrømmet hendes fortræffelige egenskaper, var der intet ømt forhold mellem os. En dag hun kom hjem fra en spasertur, gav hun mig en bok som hun trodde jeg vilde ha interesse av. Jeg takket hende for hendes «opmerksomhet» og lovet at læse boken. Jeg la den sammen med mine andre ting, men kunde senere ikke finde den igjen. Der gik flere maaneder. Av og til husket jeg paa boken som var kommet bort, og jeg forsøkte ogsaa at finde den — men uten resultat. Omtrent et halvt aar senere blev min elskede mor syk. Hun bodde ikke hos os, og min hustru reiste hjemmefra for at pleie sin svigermor. Den sykes tilstand blev alvorlig og min hustru fik anledning til at vise sig fra sin bedste side. Begeistret over hendes dygtighet og fyldt av taknemmelighet kom jeg en aften hjem. Jeg trær hen til skrivebordet og uten nogen bestemt hensigt — men likesom med somnambul sikkerhet — aapner jeg en skuffe: foran mig ligger boken som jeg saa længe hadde savnet!»

Med motivets forsvinden kom den forlagte gjenstand til rette igjen.

Mine damer og herrer! Jeg kunde nævne utallige eksempler av lignende art. Men jeg lar det være. I min bok «Dagliglivets psykopatologi» (første utgave i 1901) kan De finde en mængde eksempler for studiet av feilreaktionerne.[1] Disse eksempler viser Dem om igjen og om igjen den samme ting: de gjør det sandsynlig at feilreaktionerne har en mening, og de viser hvorledes man ut fra situationen kan finde denne mening eller faa den bekræftet. Her skal jeg fatte mig i større korthet. Vi studerer jo nu disse fænomener bare som en forberedelse for psykoanalysen. Det er bare to ting jeg endnu maa nævne. Det er for det første de tilfælde, hvor feilreaktionerne hoper sig op og kombineres. Og det er dernæst de tilfælde, hvor senere begivenheter bekræfter de tydninger vi har git.

Sin høieste form naar feilreaktionerne ved at hope sig op og kombineres. Hvis det bare hadde kommet an paa at bevise, at feilreaktionerne kan ha en mening, saa skulde vi like fra først av ha indskrænket os til disse tilfælde. For her er meningen ikke til at ta feil av selv for en temmelig sløv indsigt og den tiltvinger sig anerkjendelse av den mest kritiske bedømmelse. Reaktionernes ophopning forraader en haardnakkethet, som næsten aldrig findes ved tilfældet, men derimot passer godt til et bestemt forsæt. Og naar det veksles mellem forskjellige slags feilreaktioner, viser dette hvad der er det væsentlige ved feilreaktionen: ikke dens form eller de midler den nytter, men den hensigt som den selv tjener og som søkes opnaad paa de forskjelligste maater. Jeg skal nævne et eksempel som viser gjentatt forglemmelse: Ernest *Jones* fortæller at han, uvisst av hvilken grund, engang hadde latt et brev ligge flere dager ubesørget paa skrivebordet. Endelig besluttet han sig til

[1] Likesaa i samlingerne av A. *Maeder* (fransk), A. A. *Brill* (engelsk), E. *Jones* (engelsk), J. *Stärcke* (hollandsk) o. a.

at poste det, men fik det saa tilbake fra *«Dead letter office»:* han hadde glemt at skrive adressen paa. Han adresserte det og bragte det igjen til posten — men denne gang uten frimerke. Nu endelig maatte han indrømme sin uvillighet til overhodet at sende brevet.

En anden kombination har vi, naar én først ved en feiltagelse tar til sig noget og saa forlægger det. En dame reiste til Rom med sin svoger, en berømt kunstner. Denne blev meget fetert av den derværende tyske koloni og fik blandt andet i gave en antik guldmedaljon. Damen ærgret sig over at svogeren ikke satte tilstrækkelig pris paa det vakre stykke. Efterat søsteren var kommet og hadde avløst hende, reiste hun hjem og opdaget ved utpakningen at hun hadde tatt medaljonen med sig — hun forstod ikke selv hvorledes. Hun skriver øieblikkelig til svogeren og sier, at hun næste dag skal sende den stjaalne medaljon tilbake. Men næste dag er den blit forlagt med saa stor dygtighet at det ikke er mulig at finde den. Og da dæmrer det for damen hvad hendes «adspredthet» betyr: hendes ønske er at beholde medaljonen selv.[1]

Alt tidligere har jeg nævnt et eksempel paa kombinationen av at glemme og at ta feil: en mand glemmer første gang at komme til rendez-vous'et; næste gang er han fast besluttet paa ikke at glemme det, men kommer saa til gal tid. Et analogt tilfælde har jeg fra en av mine venner. Vedkommende, som ved siden av sine videnskapelige ogsaa har litterære interesser, fortæller følgende oplevelse: «For nogen aar siden tok jeg mot valg som medlem av en komité i en litterær forening. Jeg haapet nemlig denne kunde hjælpe mig til at faa et drama antatt til opførelse. Jeg tok regelmæssig — omend uten nogen særlig interesse — del i møterne, som fandt sted hver fredag. For nogen maaneder siden fik jeg tilsagn om at mit stykke skulde opføres i teatret i F., og siden den tid har det regelmæssig hændt mig

[1] Efter R. Reitler.

at jeg *glemmer* møterne i denne forening. Da jeg læste Deres bok om disse ting, skammet jeg mig over dette og maatte si mig selv, at det var gement at utebli fra møterne, fordi jeg ikke længer hadde bruk for disse folk. Jeg tok saa en fast beslutning om ikke at glemme møtet den følgende fredag og paamindet mig selv stadig herom like til jeg ut= førte beslutningen og stod foran døren til møtesalen. Til min forbauselse var døren stængt — og møtet allerede forbi. Jeg hadde tat feil av dagen: det var alt lørdag!»

Det kunde være fristende nok at gi flere eksempler av denne art. Men jeg maa videre. Vi gaar nu over til de til= fælde hvor tydningen maa vente paa fremtiden for at bli bekræftet.

Hovedbetingelsen her er naturligvis, at vi ikke kjender eller kan faa oplysning om den sjælelige situation. Vor tydning er da ikke noget andet end en formodning som vi ikke skal tillægge for stor vegt. Men senere kan det saa hænde noget, som viser hvor rigtig tydningen var. En= gang var jeg gjest hos et nygift par og hørte den unge frue leende fortælle hvad hun sidst hadde oplevet: dagen efter de var kommet hjem fra bryllupsreisen, hadde hun besøkt sin ugifte søster og var med hende — likesom i gamle dager — gaat i butikker, mens manden var paa kontoret. Pludselig hadde hun lagt merke til en mand paa den anden side gaten, puffet til søsteren og ropt: «Nei, men der gaar jo herr L.» Hun hadde glemt at denne herre alt i nogen uker hadde været hendes mand! Det gik i mig, da jeg hørte denne fortælling, men jeg vaaget ikke at trække slutningen. Først nogen aar senere kom jeg igjen til at tænke paa den lille historie: egteskapet hadde da faat en meget ulykkelig slut.

Maeder fortæller en historie om en dame, som dagen før brylluppet glemte at prøve brudekjolen og til sydamens for= tvilelse ikke husket det før sent paa aftenen, og han ser en sammenhæng mellem dette og den hurtige skilsmisse. — Jeg

kjender en skilt frue som ved forvaltningen av formuen ofte undertegnet dokumenter med sit pikenavn flere aar før hun blev skilt og virkelig tok dette navn. Og jeg vet om andre fruer som paa bryllupsreisen har mistet gifterin= gen, og kjender ogsaa til at egteskapets forløp har git dette «tilfælde» mening. Tilslut endnu et grelt eksempel, hvor imidlertid historien faar en lykkeligere slut: Det for= tælles om en berømt tysk kemiker, at hans egteskap ikke kom istand, fordi han glemte timen for vielsen og istedet for at gaa i kirken var gaat i labaratoriet. Han var klok nok til at la det bli med det ene forsøk, og døde ugift i høi alder!

Kanske har De ved disse eksempler lagt merke til, at feilreaktionen her trær i stedet for de gamles *omina* eller varsler. I virkeligheten var mange av disse ikke noget an= det end feilreaktioner — f. eks. naar én snublet eller faldt. Vistnok var der andre varsler, som mer hadde karakter av objektive hændelser end subjektive handlinger. Men De aner ikke hvor vanskelig det ofte er at avgjøre, om en be= stemt begivenhet hører til den ene eller anden gruppe. Handlingen forstaar jo meget ofte den kunst at maskere sig som en passiv oplevelse.

Alle mennesker med litt længere livserfaring maa anta= gelig si sig selv, at mange skuffelser og smertelige overraskel= ser kunde været spart, om de hadde hatt mot og beslutsom= het nok til at tyde de smaa feilreaktioner i det menneske= lige samkvem som varsler, og betragte dem som tegn paa hensigter som endnu holdes hemmelige. Som oftest vaager man det ikke: man føler det, som vilde man via videnska= pen igjen bli overtroisk. Og det er jo heller ikke alle vars= ler som slaar til. Av vore teorier vil De forstaa, hvorfor dette er saa.

FJERDE FORELÆSNING

FEILREAKTIONERNE

(Slut.)

Mine damer og herrer! At feilreaktionerne har en me-ning, det kan vi vel betragte som resultatet av vore bestræ-belser og ta som grundlag for den videre undersøkelse. Jeg betoner nok en gang, at vi ikke paastaar — og heller ikke behøver at paastaa — at *alle* feilreaktioner har mening. For min egen del finder jeg ogsaa dette sandsynlig. Men ellers er det tilstrækkelig, at vi forholdsvis ofte kan paavise denne mening. Forøvrig er forholdet forskjellig ved de forskjel-lige former. Med hensyn til forsnakkelse, feilskrivning o.s.v. er det mulig der kan forekomme tilfælde hvor aarsaken er rent fysiologisk. Derimot tror jeg ikke paa nogen fysiolo-gisk begrundelse ved de former som har med glemsel at gjøre (glemme navn og forsæt, forlægge ting o.s.v.). Meget sandsynlig kan man ogsaa miste noget uten at det behøver at være tilsigtet. Alt i alt gjælder det, at vore synspunkter bare til en viss grad kan anvendes paa alle feiltagelser som forekommer i dagliglivet. De bør holde Dem disse ind-skrænkninger for øie, naar vi nu i den følgende fremstil-ling gaar ut fra, at feilreaktionerne er psykiske akter og blir til ved samspillet (interferensen) mellem to tendenser.

Dette er det første resultat av vor psykoanalyse. Tid-ligere visste ikke psykologien noget om disse interferenser og muligheten av at de kunde gi foranledningen til fæno-

mener av denne art. Vi har i betragtelig grad utvidet området for den sjælelige fænomenverden og indvundet fænomener for psykologien som før ikke regnedes med til denne.

La os dvæle et øieblik ved dette at feilreaktionerne er «psykiske akter». Ligger der mer heri end i vort tidligere utsagn, at de hadde en mening? Nei, jeg tror ikke. Snarere er uttrykket mer ubestemt og lettere at misforstaa. Alt som kan iagttas i forbindelse med sjælslivet, blir jo fra tid til anden betegnet som sjælelige fænomener. Spørsmaalet er imidlertid, om det enkelte sjælelige fænomen er fremgaat som en direkte følge av en legemlig, organisk, materiel indvirkning — i saafald hører undersøkelsen ikke hjemme i psykologien — eller om det kan avledes av andre sjælelige processer, bak hvilke saa paa et eller andet punkt rækken av organiske indvirkninger tar sin begyndelse. Det er dette sidstnævnte tilfælde vi har for øie, naar vi betegner et fænomen som en sjælelig process. Det er derfor hensigtsmæssigere at gi vort utsagn denne form: fænomenet har en mening. Ved et fænomens mening forstaar vi dets betydning, hensigt, tendens og stilling i en række av sjælelige sammenhænger.

Der findes en anden gruppe fænomener, som staar feilreaktionerne meget nær, men som dette navn ikke passer paa. Det er de saakaldte *tilfældige handlinger og symptomhandlinger*. Ogsaa disse har karakteren av det umotiverte, betydningsløse og uvæsentlige, og i tillæg dertil bærer de endnu tydeligere præget av at være overflødige. De adskiller sig fra feilreaktionerne derved, at der ikke findes nogen anden tendens som de staar i motstrid til og forstyrrer. Paa den anden side gaar de uten fast avgrænsning over i de gester og bevægelser som vi regner til uttrykkene for gemytsrørsler. Til disse symptomhandlinger hører al den tilsynelatende hensigtsløse, paa en maate lekende syslen med vor paaklædning, vore legemsdeler

eller gjenstander indenfor rækkevidde — likeledes undlatelsen herav — og videre de melodier vi gaar og nynner paa. Jeg er av den opfatning, at alle disse fænomener har sin mening og kan tydes paa samme maate som feilreaktionerne: de bærer bud om andre, vigtigere sjælelige processer og er fuldgyldige psykiske akter. Men jeg kan ikke gaa nærmere ind paa denne nyutvidelse av de sjælelige fænomeners omraade. Jeg vender tilbake til feilreaktionerne, for i forbindelse med dem kan de for psykoanalysen betydningsfulde problemstillinger meget klarere arbeides ut.

De interessanteste spørsmaal vi stillet i forbindelse med feilreaktionerne og endnu ikke har besvart, er vel følgende: Vi sa at feilreaktionerne skyldes samspillet mellem to forskjellige tendenser, en som forstyrres og en som forstyrrer. De tendenser som forstyrres, gir ikke foranledning til videre spørsmaal. Men om de andre ønsker vi at vite to ting. For det første: hvad er det for tendenser som optrær paa denne maate og forstyrrer andre? Og for det andet: hvorledes forholder disse tendenser sig til dem som forstyrres?

La mig faa lov til igjen at ta forsnakkelsen som eksempel og likeledes til at besvare det andet spørsmaal først.

Den forstyrrende tendens ved forsnakkelsen kan indholdsmæssig set ha sammenhæng med den tendens som forstyrres: den indeholder da en motsigelse hertil, en berigtigelse eller et supplement. Men der kan ogsaa være tilfælde — og det er de dunklere og interessantere — hvor der ikke er nogen saadan indholdsmæssig sammenhæng.

Eksempler paa den første slags forhold finder vi uten vanskelighet i de tilfælde jeg alt har nævnt og i andre lignende. Næsten i alle de tilfælde hvor man sier det motsatte av det man egentlig vilde, gir den forstyrrende tendens uttryk for en motsætning, og feilreaktionen gir uttryk for konflikten mellem to uforenelige impulser. «Jeg erklærer møtet for aapnet, men skulde helst alt ha hævet

det» — det er meningen med præsidentens forsnakkelse. En politisk avis som blev beskyldt for korruption, forsvarer sig i en artikkel som skal kulminere i ordene: «Vore læsere kan bevidne, at vi altid paa den mest *uegennyttige* maate har virket for almenhetens vel». Redaktøren som var betrod forsvaret, skriver imidlertid: «paa den mest *egennyttige* maate». Det vil si, han har tænkt: «Jeg maa nok skrive slik, men jeg vet jo godt, at det forholder sig anderledes». I den tyske riksdag[1] skulde en repræsentant for folket opfordre til «rückhaltslos» (uforbeholdent) at si keiseren sandheten: Han kan imidlertid ikke la være at høre paa en indre stemme som er forskrækket over denne dristighet, han forsnakker sig og forandrer «rückhaltslos» til *«rückgratslos»* (uten rygrad).

De husker de eksempler hvor forsnakkelsen gav indtryk av sammentrækning og forkortelse. I disse tilfælde gjør en anden tendens sig gjældende ved siden av den første med en berigtigelse, tilføielse eller fortsættelse. «Der er kommet ting *til syne,* — nei det er bedre at si det like ut, det var noget *svineri;* altsaa: der er kommet ting *til svine».* — «De folk som forstaar dette, kan man tælle paa *én haands fingre.* Nei, igrunden er der jo bare én som forstaar det; altsaa: disse folk kan tælles paa *én finger».* — Eller: «min mand kan spise og drikke hvad han vil. Men som De vet, tillater *jeg* overhodet ikke at han har nogen vilje; altsaa: han kan spise og drikke hvad *jeg* vil». — I alle disse tilfælde fremgaar forsnakkelsen av indholdet av den forstyrrede tendens eller den knytter ialfald hertil.

Den anden slags forhold mellem de to interfererende tendenser virker mer fremmedartet. Naar den forstyrrende tendens ikke har noget at gjøre med indholdet av den første, hvorfra kommer den da og hvorfor griper den netop her forstyrrende ind? Iagttagelse — og det er alene iagttagelse som her kan gi svaret — viser at forstyrrelsen hit-

[1] November 1908.

rører fra en tankegang som kort forut beskjæftiget vedkommende person og som nu virker efter paa denne maate, hvadenten den allerede har faat uttryk i talen eller ikke. Forstyrrelsen maa altsaa virkelig betegnes som en «efterklang», men det er ikke nødvendig, at den er en efterklang av talte ord. Ogsaa her kan vi finde en associativ sammenhæng mellem de to tendenser. Denne sammenhæng er imidlertid ikke git med indholdet. Den er frembragt kunstig — ad forbindelsesveier som ofte synes meget søkte.

Jeg skal gi Dem et eksempel fra min egen erfaringskreds. I vore skjønne Dolomiter traf jeg engang sammen med to wienerinder, som drog omkring som turister. Jeg fulgte dem et stykke paa vei, og vi talte om glæder og besværligheter ved turistlivet. Den ene dame fremholdt, at det var forbundet med mange ubehageligheter. Det er virkelig sandt — sa hun — at det ikke er behagelig at gaa slik hele dagen i solsteken og faa bluse og linnet helt gjennemsvettet. (Da hun sa dette, stanset hun et sted litt op.) Saa fortsatte hun: «Her oppe i fjeldene er der jo ikke engang en *buks* som gir skygge . . .» Vi gjorde ikke noget forsøk paa at analysere denne forsnakkelse, men jeg tror ikke De har vanskelig for at forstaa den. Det var damens mening at gi en fuldstændigere opregning og si: bluse, linnet og bukser. Av velanstændighetsmotiver blev imidlertid omtalen av bukserne undlat. I næste sætning — som efter sit indhold ikke har noget at gjøre med den foregaaende — kommer saa det uuttalte ord frem igjen og forvansker det likelydende «busk».

Nu endelig kan vi vende os til det hovedspørsmaal som vi saa længe har skutt tilside: hvad er det for tendenser som ytrer sig paa denne uvante maate ved at forstyrre andre tendenser? Naturligvis er disse tendenser meget forskjellige, vor opgave maa være at finde det som er fælles for dem. Hvis vi undersøker en række eksempler med dette for øie, ser vi straks at de kan inddeles i tre grup-

per. Til *første* gruppe hører de tilfælde, hvor taleren har kjendskap til den forstyrrende tendens og endog har lagt merke til den før forsnakkelsen. Ved forsnakkelsen «til svine» indrømmer saaledes vedkommende ikke bare at han har fældt dommen «svineri» om angjældende begivenheter, men ogsaa at det oprindelig var hans mening at si dette, hvad han imidertid senere opgav. En *anden* gruppe danner de tilfælde, hvor taleren vistnok ogsaa medgir at kjende til en slik forstyrrende tendens, men han vet ikke noget om at den var aktiv hos ham like før forsnakkelsen. Han akcepterer altsaa vor tydning, men undrer sig allikevel noget over den. Eksempler herpaa finder vi kanske lettere ved de andre feilreaktioner end netop ved forsnakkelsen. I en *tredje* gruppe avviser taleren energisk vor tydning. Ikke bare benegter han at ha merket noget til den forstyrrende tendens før forsnakkelsen, men han paastaar ogsaa at en slik tendens overhodet er ham fuldstændig fremmed. Jeg minder Dem om eksemplet «dritter for vor chef» og den likefrem uhøflige avvisning taleren gav mig, da jeg klarla den forstyrrende tendens. Som De vet, er vi endnu ikke naad frem til nogen enighet i opfatningen av disse tilfælde. Jeg for min del vilde ikke bry mig noget om skaaltalerens protest og uanfegtet holde fast paa min tydning, mens De formentlig endnu staar under indtrykket av hans protest og overveier, om det ikke er bedre at gi avkald paa at tyde feilreaktioner av denne art og istedet betragte dem som rene fysiologiske processer, slik som de blev opfattet før psykoanalysen. Jeg kan tænke mig, hvad det er som skræmmer Dem. I min tydning ligger, at der kan komme tendenser til uttryk hos taleren, som han selv ikke vet noget om, men som jeg slutter mig til ut fra indicier. Foran en saa ny og skjæbnesvanger antagelse stanser De op. Jeg kan forstaa det og jeg gir Dem forsaavidt ret. Men la os slaa én ting fast: Hvis De konsekvent vil gjennemføre den teori om feilreaktioner som er blit stadfæstet

ved saa mange eksempler, da maa De ogsaa beslutte Dem til at gaa med paa denne overraskende antagelse. Kan De ikke det, da maa De atter gi avkald paa den forstaaelse av feilreaktionerne, som De nu saavidt var begyndt at tilegne Dem.

La os stanse et øieblik ved det som forener de tre grupper og er fælles for de tre mekanismer ved forsnakkelse. Dette fælles element er heldigvis umiskjendelig. I de to første grupper blir den forstyrrende tendens anerkjendt av taleren — i den første gruppe kommer endnu til, at tendensen meldte sig umiddelbart før forsnakkelsen. Men i begge tilfælde *er den blit trængt tilbake. Taleren har besluttet ikke at omsætte tendensen i tale, og saa forsnakker han sig, d. v. s. saa sætter den tilbaketrængte tendens sig igjennem mot hans vilje og skaffer sig uttryk enten ved at forandre det uttryk som den tillatte tendens skulde ha, eller ved at blande sig med dette eller likefrem sætte sig i dets sted.* Her har vi altsaa mekanismen ved forsnakkelsen.

For min egen del kan jeg ogsaa bringe processen i den tredje gruppe i skjønneste overensstemmelse med den her beskrevne mekanisme. Jeg behøver bare at anta, at forskjellen mellem de tre grupper ligger i den forskjellige styrke med hvilken en tendens er trængt tilbake. I den første gruppe er tendensen forhaanden og gjør sig merkbar før taleren har ytret sig. Saa først vises den tilbake, men finder erstatning i forsnakkelsen. I den anden gruppe gaar avvisningen længer tilbake: alt før talen merkes der ikke noget til tendensen. Det er bemerkelsesværdig, at dette paa ingen maate hindrer den fra at være med og foraarsake forsnakkelsen. Dette forhold letter os imidlertid forklaringen av processen i den tredje gruppe. Jeg drister mig til at mene, at der i feilreaktionerne ogsaa kan gjøre sig gjældende tendenser som har været tilbaketrængt i længere — kanske meget lang — tid, som ikke længer merkes og som derfor direkte kan benegtes av taleren. Men la os foreløbig se bort

fra den tredje gruppes problem. Allerede betragtningen av de andre tilfælde maa føre til denne slutning: *for at et menneske skal komme til at forsnakke sig, er det en nødvendig betingelse, at han har undertrykt en forhaandenværende tendens til at si noget.*

Vi er nu virkelig naad frem til en bedre forstaaelse av feilreaktionerne. Ikke bare vet vi, at de er sjælelige akter som vi kan finde mening og hensigt i, og at de opstaar ved samspillet mellem to forskjellige tendenser. Men vi vet nu tillike, at den ene av disse tendenser paa en viss maate selv maa være blit hindret fra at utføres, forat den senere skal bli istand til at forstyrre den anden tendens. Den maa først selv være blit forstyrret, før den kan forstyrre andre. Naturligvis gir ikke dette en fuldstændig forklaring paa de fænomener som vi kalder feilreaktioner. Vi ser straks nye spørsmaal dukke op, og vi aner i det hele, at jo længer vi skrider frem i forstaaelse, desto mer anledning vil der ogsaa bli til nye spørsmaal. Vi kan f. eks. spørre, hvorfor det ikke gaar meget enklere for sig. Naar man har til hensigt at trænge en bestemt tendens tilbake istedetfor at gi den uttryk, saa skulde vel enten denne tilbaketrængning lykkes slik at tendensen overhodet ikke fik noget uttryk, eller ogsaa kunde den mislykkes saa den tilbaketrængte tendens fik et fuldgyldig uttryk. Feilreaktionerne er imidlertid kompromisresultater: de betyr at begge hensigter halvt lykkes, halvt mislykkes. Den tendens som var truet, blir hverken helt undertrykt eller — bortset fra nogen enkelttilfælde — helt uforandret sat igjennem. Vi kan tænke os, at der maa være nogen særskilte betingelser tilstede for at slike samspils- eller kompromisdannelser skal komme istand. Men vi har ikke nogen anelse engang om arten av disse betingelser. Jeg tror heller ikke vi kunde opklare disse ukjendte forhold ved at fordype os mer i studiet av feilreaktionerne. Det er nødvendig først at utforske nogen andre dunkle omraader i sjælslivet. Først analogierne herfra

kan gi os mot til at opstille de teorier som er nødvendige for en dyperegaaende opklaring av feilreaktionerne. Og endnu ett: At arbeide med smaa indikationer — slik som vi stadig gjør det paa dette omraade — har sine farer. Der gis en sjælelig sygdom — den kombinatoriske paranoia — hvor man uten nogensomhelst indskrænkning anvender slike smaa indikationer, og jeg vil naturligvis ikke gjøre gjældende, at de slutninger som bygges op paa et slikt grundlag, uten videre er rigtige. Faren her kan vi alene undgaa ved at søke en bred basis for vore iagttagelser, idet vi samler lignende indtryk fra de forskjelligste omraader av sjælslivet.

Vi forlater nu analysen av feilreaktionerne. Men der er endnu én ting jeg maa minde om: glem ikke den maate vi har behandlet disse fænomener paa; hold fast paa den og la den være Dem som et forbillede. Dette eksempel kan nemlig lære Dem, hvad formaalet er med vor psykologi. Vi vil ikke bare beskrive og klassificere fænomenerne, men vi søker at forstaa dem som tegn paa et spil av sjælelige kræfter, ytringer av maalbevisste tendenser som virker sammen eller mot hverandre. Vi tilstræber en *dynamisk opfatning* av de sjælelige fænomener. For denne opfatning maa de fænomener som vi direkte iagttar, træ tilbake i forhold til de tendenser som vi bare kan slutte os til.

Som sagt skal vi ikke her ved feilreaktionerne søke at trænge dypere ned. Men vi kan jo endnu foreta et streiftog gjennem dette vide omraade. Vi skal da baade møte kjendte ting igjen og tillike komme nye ting paa sporet. Vi holder os til den inddeling i tre grupper som vi foretok ved begyndelsen av vor undersøkelse: *forsnakkelse* (med de dermed sammenhængende former av feilskrivning, feillæsning og feilhørsel), *forglemmelse* (med underavdelinger svarende til det objekt som er blit glemt: egennavn, fremmedord, beslutninger, indtryk) og de feilreaktioner som bestaar i at *gripe feil, forlægge* og *miste ting*. Feiltagelser — forsaa-

vidt som de angaar os — hører dels ind under forglemmelse, dels under «feilgripning».

Vi har jo alt indgaaende behandlet *forsnakkelsen*, men allikevel er der noget at føie til. I forbindelse med forsnakkelsen har vi nogen smaa affektive fænomener, som ikke er helt uten interesse. Der er ingen som liker at tænke paa at han har forsnakket sig; derfor overhører man gjerne sin egen forsnakkelse, derimot aldrig en andens. Paa en viss maate kan forsnakkelsen ogsaa virke smittende: det er ikke let at tale om forsnakkelser uten selv at komme til at forsnakke sig. — Det er ikke vanskelig at opdage motivet for de mest ubetydelige former for forsnakkelse, som netop ikke kan gi nogen særskilt opklaring av skjulte sælelige processer. Naar f. eks. én har uttalt en lang vokal i et ord kort, fordi ordet av en eller anden grund er blit forstyrret, saa gjør han til gjengjæld en straks paafølgende kort vokal lang og begaar en ny forsnakkelse, idet han kompenserer den første. Det samme er tilfælde, naar én uttaler en diftong uklart eller skjødesløst — f. eks. *oi* som *ei* — og saa efterpaa søker at gjøre det godt igjen ved at forandre et efterfølgende *ei* til *oi*. Han synes her at bestemmes av hensynet til tilhøreren, som ikke skal tro, at taleren er like glad med hvorledes han behandler morsmaalet. Hensigten med den anden, kompenserende forvanskning er netop at gjøre tilhøreren opmerksom paa den første, og forsikre ham at den heller ikke er undgaat taleren. De hyppigste, enkleste og ubetydeligste tilfælde av forsnakkelse bestaar i sammentrækninger og antecipationer i de mer uvæsentlige deler av talen. I en lang sætning kan man f. eks. forsnakke sig paa den maaten, at man foregriper det sidste ord man hadde tænkt at si. Dette gir indtryk av en viss utaalmodighet efter at bli færdig med sætningen, og vidner i almindelighet om en viss uvilje mot at si denne sætning eller mot talen i det hele. Herfra kommer vi saa til grænsetilfælde, hvor overgangene mellem den psykoanalytiske og

den almindelige fysiologiske opfatning av forsnakkelserne er flytende. Vi maa formode, at der i disse tilfælde findes en forstyrrende tendens som motsætter sig, at man sier det man hadde til hensigt. Men denne tendens kan bare angi at den er der, derimot ikke hvad den selv har til hensigt. Den forstyrrelse som den fremkalder, tar da form efter en eller anden lydpaavirkning eller associationssammenhæng og kan opfattes som en avledning av opmerksomheten fra taleintentionen. Men hverken denne forstyrrelse av op⸗merksomheten eller de aktiverte associationstendenser sier noget om processens egentlige væsen. Det væsentlige lig⸗ger i det vink processen gir om tilstedeværelsen av en ten⸗dens som forstyrrer den tilsigtede tale — bare at det her ikke er mulig at slutte sig til tendensens natur ut fra dens virkninger, slik som vi kan det i alle de mer utprægede til⸗fælde av forsnakkelse.

Jeg gaar saa over til *feilskrivningen*. Denne viser saa stor overensstemmelse med forsnakkelsen, at vi ikke kan vente at finde nogen nye synspunkter her. Men en liten efterhøst kan vi kanske faa allikevel. De saa ofte forekom⸗mende smaa feilskrivninger — dette at man trækker ord sammen eller foregriper de følgende, særlig de sidste ord — tyder paa at man i det hele ikke har lyst til skrivningen og er utaalmodig efter at bli færdig. De mer utprægede tilfælde kan lære os av hvad natur den forstyrrende tendens er og hvad det er den vil. Naar man finder en feilskriv⸗ning i et brev, kan man i almindelighet gaa ut fra, at ikke alt er i orden med brevskriveren. Men hvad det er som har bevæget ham, er det ikke altid mulig at konstatere. Feilskrivningen blir ofte ikke bemerket av den som gjør den — like litt som forsnakkelsen. Paafaldende i denne sammenhæng er følgende iagttagelse: Der findes menne⸗sker som har for vane at læse gjennem alle de brever de skriver, før de sender dem. Andre pleier ikke dette, men om de en gang gjør en undtagelse og læser gjennem et brev,

saa viser det sig altid at de virkelig kan opdage en paafaldende feilskrivning, som de kan rette paa. Hvorledes skal dette forklares? Det ser jo ut som om disse folk virkelig visste, at de hadde gjort en feil i brevet. Skal vi virkelig tro at det forholder sig slik?

Der knytter sig et interessant problem til den praktiske betydning av feilskrivningen. De husker kanske tilfældet med morderen H. som utgav sig for bakterieforsker og visste at skaffe sig overordentlig farlige bakteriekulturer fra videnskapelige institutter. Disse kulturer brukte han saa til paa denne mest moderne maate at ta livet av personer som stod ham nær. Denne mand skrev en gang til ledelsen av et av disse institutter og klaget over at de tilsendte kulturer ikke var virksomme. Imidlertid skrev han feil og istedetfor ordene «ved mine forsøk med mus og marsvin» (Mäusen und Meerschweinchen) stod tydelig at læse: «ved mine forsøk med mennesker». Ogsaa instituttets læger fandt denne feilskrivning paafaldende, men saavidt jeg vet trak de ingen konsekvenser herav. Nuvel, hvad er saa Deres mening? Vilde det ikke ha været bedre, om lægerne hadde betragtet feilskrivningen som en tilstaaelse og foranlediget en undersøkelse som i tide kunde satt en stopper for morderens arbeide? Er ikke i dette tilfælde det manglende kjendskap til vor opfatning av feilreaktionerne aarsak til en praktisk betydningsfuld forsømmelse? Nuvel, en feilskrivning av denne art vilde uten tvil ha vakt sterk mistanke hos mig, men allikevel er der en væsentlig indvending mot at nytte den som en tilstaaelse. Saa enkel er saken ikke. Sikkert nok er feilskrivningen et indicium, men for sig alene vilde den ikke ha gjort en undersøkelse berettiget. At manden beskjæftiger sig med tanken paa at inficere mennesker — saa meget sier vistnok feilskrivningen. Men det lar sig ikke avgjøre, om denne tanke skal forstaaes som en klar plan om at gjøre ondt eller som en blot og bar fantasi uten praktisk betydning. Det er endog mulig, at et

menneske som gjør en slik feilskrivning, med bedste subjektive ret kan benegte denne fantasi og vise den fra sig som noget der er ham helt fremmed. Naar vi senere nærmere skal betragte forskjellen mellem psykisk og materiel realitet, vil De bedre kunne forstaa disse muligheter. Men her har vi altsaa igjen et tilfælde, hvor det efterpaa har vist sig, at en feilreaktion har hat uanet stor betydning.

Ved *feillæsningen* er den sjælelige situation anderledes end ved forsnakkelsen og feilskrivningen. Den ene av de to konkurrerende tendenser er her erstattet med en sensorisk impuls og av den grund kanske mindre motstandsdygtig. Det man læser er jo ikke som det man skriver, et produkt av ens eget sjælsliv. I de fleste tilfælde bestaar derfor feillæsningen i en fuldstændig erstatning: det ord som skal læses, erstattes med et andet ord, som indholdsmæssig ikke behøver at ha nogen sammenhæng med teksten. I almindelighet foregaar feillæsningen i forbindelse med en likhet mellem ordene. Det bedste eksempel her er Lichtenbergs «*Agamemnon*» istedetfor «*angenommen*». Vil man finde den forstyrrende tendens som er aarsaken til feillæsningen, kan man se helt bort fra den oprindelige tekst og indlede den analytiske undersøkelse med disse to spørsmaal: hvad er det første indfald til feillæsningens resultat, og i hvilken situation var det den fandt sted? Undertiden er det tilstrækkelig at kjende situationen for at kunne forklare feillæsningen — f. eks. naar en gaar omkring i en by i utlandet og saa i en viss nødstilstand læser ordet «*Klosetthaus*» paa et stort skilt i en andenetage. Han har bare saavidt tid til at undre sig over at skiltet er anbragt saa høit oppe, før han opdager at der i virkeligheten staar skrevet «*Korsethaus*». I andre tilfælde hvor der ikke er nogen indholdsmæssig sammenhæng mellem teksten og feillæsningen, trænges der en indgaaende analyse som det ikke er mulig at gjennemføre uten man har øvelse i den psykoanalytiske teknik og tillid til den. Men som regel er

det ikke saa vanskelig at opklare feillæsningen. I eksemplet «*Agamemnon*» røber det læste ord uten videre den tanke⸗kreds forstyrrelsen stammer fra. I disse krigens tider er det f. eks. meget almindelig, at man læser navnene paa byer og hærførere og de militære uttryk som stadig svir⸗rer én om ørene, ind overalt hvor man ser ord som ligner dem. Det som interesserer og optar et menneske, sætter han istedetfor det som er fremmed og endnu ikke er blit interessant. Tidligere tanker virker efter og forplumrer de nye iagttagelser.

Der er ogsaa en anden slags feillæsning mulig. Her er det den læste tekst som selv vækker den forstyrrende ten⸗dens tillive, og teksten blir da som oftest forvandlet til det motsatte. I tilfælde hvor én skal læse noget én misliker, kan analysen efterpaa vise, at et intenst ønske om at for⸗kaste det som læses, maa gjøres ansvarlig for at teksten ændres.

Ved de førstnævnte tilfælde — som er de hyppigst fore⸗kommende — kommer to av de momenter som vi tildelte en vigtig rolle i feilreaktionernes mekanisme, til kort: kon⸗flikten mellem to tendenser og tilbaketrængningen av den ene tendens, som saa til gjengjæld skaffer sig uttryk gjen⸗nem feilreaktionen. Ikke saa at forstaa, at vi ved feillæs⸗ningerne finder noget som staar i motstrid hertil. Men den styrke hvormed det tankeindhold der fører til feillæsningen, trænger sig frem, er dog langt mer iøinefaldende end den tilbaketrængning som det tidligere maatte ha erfaret. Netop de to nævnte momenter trær imidlertid særlig klart frem i de forskjellige tilfælde av forglemmelse.

Forglemmelse av forsæt er likefrem entydig. Som vi hørte, blir tydningen her ikke engang bestridt av lægfolk. Den forstyrrende tendens staar altid i motstrid til forsæt⸗tet og betegner en ikke⸗villen. Det staar bare tilbake at faa vite, hvorfor denne motstridende tendens ikke ytrer sig paa en anden og mer utilhyllet maate. Det er nemlig utvil⸗

somt at den findes. Mange ganger lykkes det ogsaa at opdage noget om de motiver som gjør det nødvendig for den at holde sig skjult. Og vi ser, at den sikkert vilde blit avvist om den hadde optraadt i aapen kamp, mens den altid opnaar sin hensigt naar den gjør sig gjældende som en feilreaktion fra sjælslivets skjulte dyp. Hvis der i tiden mellem forsættet og dets utførelse er indtraadt en væsentlig ændring i den sjælelige situation, saa der ikke længer er spørsmaal om at utføre forsættet, kommer forglemmelsen av det ikke længer ind under feilreaktionerne. Da undrer man sig ikke mer over det, men indser at det vilde ha været overflødig at huske paa forsættet, idet man enten for altid eller midlertidig har opgit det. Forglemmelsen kan bare kaldes en feilreaktion i de tilfælde, hvor der ikke er nogen grund til at tro, at forsættet virkelig er blit opgit.

I almindelighet er de tilfælde hvor man glemmer at utføre forsæt, saa ensartede og gjennemsigtige at de er uten interesse for vor undersøkelse. Der er allikevel to punkter hvor vi kan lære noget nytt ved at studere denne feilreaktion. Jeg sa, at det at glemme — altsaa ikke utføre — et forsæt viser tilbake til en motsat viljeimpuls. Dette er rigtig nok, men vore undersøkelser viser, at denne motsatte viljeimpuls kan være av to slag, en direkte og en indirekte. Hvad der forstaaes ved den sidste, kan bedst klargjøres ved et par eksempler. Naar en mand glemmer at lægge et godt ord ind for sin protegé hos en tredje person, kan dette skyldes, at han ikke interesserer sig synderlig for protegéen og derfor heller ikke har nogen særlig lyst til at gjøre det. Slik vil ialfald protegéen selv opfatte mandens forglemmelse. Men det kan ogsaa gaa mer komplicert for sig. Motviljen mot at utføre forsættet kan ogsaa komme fra en anden side og ha et andet sigtepunkt. Den behøver ikke at ha noget at gjøre med protegéen: kanske retter den sig istedet mot den tredje person som anbefalingen skulde gis til. Ogsaa her kan De altsaa se, hvilke betænkeligheter der

kan reises mot at nytte vore tydninger praktisk. Tiltrods for at protegéen har tydet forglemmelsen rigtig, kommer han i fare for at bli altfor mistænksom og gjøre sin vel≈ynder stor uret. Eller, for at ta et andet eksempel: naar en mand glemmer det rendez≈vous han har lovet og ogsaa be≈sluttet sig til at gaa til, saa vil vel grunden oftest være at søke i en direkte uvilje mot at træffe sammen med ved≈kommende person. Men kanske kunde analysen gi som resultat, at den forstyrrende tendens ikke gjælder personen, men det sted hvor sammenkomsten skal finde sted og som han ønsker at undgaa paa grund av en pinlig erindring som knytter sig til det. Eller: hvis et menneske glemmer at poste et brev, saa kan den forstyrrende tendens rette sig mot selve brevets indhold. Men det er slet ikke utelukket, at brevet i sig selv kan være harmløst og at motviljen bare knytter sig til et eller andet i brevet som minder om et tidligere brev, der dengang det blev skrevet ga et direkte angrepspunkt for denne motvilje. Man kan da si, at mot≈viljen er blit overført fra det tidligere brev, hvor den var berettiget, til det nuværende, hvor den egentlig ikke har noget at gjøre. Som De ser, maa vi altsaa være forsigtige og tilbakeholdende, naar vi skal gjøre praktisk anvendelse av vore vel begrundede tydninger. Det som er likeværdig psykologisk set, kan tydes paa flere maater i det prak≈tiske liv.

De vil sikkert finde fænomener av denne art meget frem≈medartet, og De er kanske tilbøielig til at mene, at den «indirekte» motvilje er tilstrækkelig til at karakterisere processen som patologisk. Jeg kan imidlertid forsikre Dem, at den ogsaa forekommer indenfor rammen av det normale og sunde liv. Forøvrig maa De ikke misforstaa mig derhen, at jeg paa nogen maate skulde ha medgit at vore analytiske tydninger er upaalidelige. Den omtalte mangetydighet gjæl≈der bare, saalænge vi ikke har foretat nogen analyse og bare tyder ut fra vore almindelige forutsætninger. Hvis vi

analyserer vedkommende person, kan vi i hvert tilfælde med tilstrækkelig sikkerhet faa vite, om det er en direkte motvilje eller hvor den ellers kommer fra.

Vi skal dernæst merke os følgende: Naar et overveiende flertal tilfælde viser, at forglemmelse av forsæt kan føres tilbake paa en motvilje, da gir dette os mot til at utvide denne løsning til at gjælde ogsaa de tilfælde hvor den analyserte person ikke bekræfter, men tvertom benegter denne motvilje som vi mener er tilstede. La os ta som eksempel de mange tilfælde hvor man glemmer at gi laante bøker tilbake eller at betale regninger og gjæld. Vi drister os til at foreholde vedkommende, at han har til hensigt at beholde bøkerne og ikke betale gjælden. Selv vil han negte denne hensigt, men han kan heller ikke gi os nogen anden forklaring paa sin opførsel. Vi insisterer da paa, at han har denne hensigt, bare at han ikke vet noget om den; det er imidlertid tilstrækkelig for os, at han røber den gjennem sin forglemmelse. Saa kan han gjenta, at han jo netop har «glemt» det! — De kjender nu situationen igjen og husker at vi alt tidligere engang har staat overfor en lignende. Hvis vi konsekvent vil gjennemføre den tydning vi har git av feilreaktionerne og som har vist sig berettiget i saa mange tilfælde, føres vi uundgaaelig til den antagelse, at der findes tendenser hos mennesket som kan være virksomme uten at man selv vet om det. Men hermed kommer vi i motstrid til alle de anskuelser som behersker livet og psykologien.

Forglemmelse av egennavn og av fremmede navn og ord kan paa lignende maate føres tilbake til en tendens, som direkte eller indirekte er rettet mot vedkommende navn. Jeg har alt tidligere git Dem en del eksempler paa direkte motvilje. Men ellers er det den indirekte foraarsaking som her forekommer særskilt ofte, og som regel kræves der en indgaaende analyse for at finde denne. Nu under krigen, som tvinger os til at gi avkald paa saa mange av vore tid=

ligere tilbøieligheter, er saaledes vor evne til at huske egen-navn gaat meget tilbake paa grund av de besynderligste associationer. Det hændte mig for kort tid siden, at jeg ikke kunde huske navnet paa den harmløse mæhriske by *Bisenz*. Analysen bragte for dagen, at grunden ikke laa i nogen direkte motvilje, men at det skyldtes likheten med navnet paa Palazzo *Bisenzi* i Orvieto, hvor jeg tidligere hadde tilbragt saa mangen lykkelig stund. Som motiv for tendensen til ikke at huske dette navn møter vi her for første gang et princip, som vi senere skal se spiller en ganske overordentlig stor rolle ved foraarsakingen av de neurotiske symptomer: motviljen mot at huske noget som har være forbundet med ulystfornemmelse og som ved at reproduceres vilde fornye denne ulyst. I denne tendens til at *holde ulyst borte* fra erindringen eller fra andre sjælelige processer — denne sjælelige flugt fra ulysten — tør vi se det sidste virksomme motiv ikke bare for forglemmelse av navn, men ogsaa for mange andre feilreaktioner som f. eks. undlatelser, feiltagelser o. a.

Imidlertid synes forglemmelse av navn paa særskilt vis at være psyko-fysiologisk begunstiget, og denne feilreaktion forekommer derfor ogsaa i tilfælde hvor man ikke kan paavise noget ulystmotiv. Hvis først et menneske er tilbøielig til at glemme navn, kan det ved analytisk undersøkelse paavises, at han ikke bare glemmer navn fordi han ikke liker dem eller fordi de minder ham om noget ubehagelig, men ogsaa fordi vedkommende navn tilhører en anden associationskreds av mer intim natur. Navnet er saa at si forankret der og negtes utlevert til de andre associationer som aktiveres i øieblikket. Om De tænker paa mnemoteknikkens kunststykker, vil De med adskillig forbauselse lægge merke til, at netop de associationer som man ellers kunstig fremstiller for at bevare et navn fra glemsel, kan bli grunden til at man glemmer navnet. Det mest slaaende eksempel av denne art har vi i egennavn, som naturligvis

er av helt forskjellig sjælelig værdi for de forskjellige mennesker. Ta f. eks. et fornavn som Teodor. For nogen av Dem betyr dette navn ikke noget særlig, for andre er det navnet paa far, bror, ven, eller det er kanske vedkommendes eget navn. Analytisk erfaring kan saa vise Dem, at mens de første ikke risikerer at glemme at en eller anden fremmed person bærer dette navn, saa vil de andre stadig være tilbøielig til at forholde fremmede et navn, som synes dem reservert for intime forhold. Tænk Dem nu at denne associative hemning træffer sammen med indvirkningen av ulystprincippet og desuten med en indirekte mekanisme: da først kan De gjøre Dem en rigtig forestilling om hvor komplicert foraarsakingen av navneforglemmelse kan være. En rigtig gjennemført analyse gir imidlertid fuld klarhet i alle disse indviklede forhold.

Endnu langt tydeligere end ved forglemmelse av navn ser vi tendensen til at holde ubehagelige ting borte fra erindringen i de tilfælde hvor det gjælder *glemsel av indtryk og oplevelser*. I sit fulde omfang hører naturligvis ikke slik glemsel ind under feilreaktionerne. Den gjør det bare forsaavidt den — maalt med vor vanlige erfarings maalestok — maa synes paafaldende og uberettiget, altsaa f. eks. naar glemselen gjælder altfor nye eller altfor vigtige indtryk, eller naar man glemmer en bestemt ting indenfor en ellers godt erindret sammenhæng. Hvorfor og hvorledes vi overhodet kan glemme og særskilt da hvorledes vi kan glemme begivenheter som sikkert har gjort det sterkeste indtryk paa os — det er et ganske andet problem: vi maa tænke os, at reaktionen mot ulystbetonte oplevelser spiller en viss rolle her, men dette forklarer ikke paa langt nær alle ting. At ubehagelige indtryk let glemmes, er en kjendsgjerning som ikke kan betviles. Forskjellige psykologer har lagt merke til denne kjendsgjerning, og den store *Darwin* hadde et saa sterkt indtryk av den, at han opstillet sin «gyldne regel»: med særskilt omhyggelighet noterte han

ned de iagttagelser som syntes at tale mot hans teori, idet han var kommet til den overbevisning, at netop disse var det vanskelig at huske.

Naar man første gang hører om dette princip, pleier man stadig at invende, at man tvertom har gjort den erfaring, at det netop er de pinlige ting som det er vanskelig at glemme, idet disse mot ens vilje stadig vender tilbake og plager én — som f. eks. erindringen om krænkelser og ydmygelser. Dette er rigtig nok, men indvendingen træffer allikevel ikke til. Det er vigtig i tide at begynde at regne med den kjendsgjerning, at sjælslivet er en kampplads og tumleplads for motstridende tendenser, eller — for at uttrykke det med ikke-dynamiske termini: det bestaar av motsigelser og motsætningspar. Paavisningen av en tendens utelukker slet ikke, at ogsaa den motsatte tendens kan findes. Der er plads for begge. Hvad det kommer an paa er dette: hvorledes staar disse motsætninger til hverandre og hvilke virkninger er det som gaar ut fra den ene og hvilke fra den anden?

At miste og forlægge ting faar særskilt interesse derved, at disse feilreaktioner er saa mangetydige. Der er en række forskjellige tendenser i hvis tjeneste de kan nyttes. Fælles for alle tilfælde er ønsket om at miste noget. Forskjellig er derimot grunden til dette ønske og formaalet med det. Man mister en ting, naar den er blit beskadiget, naar man ikke sætter pris paa den længer, naar man har faat den av et menneske man ikke længer staar sig godt med, eller naar man har faat den under omstændigheter man ikke ønsker at mindes om. At la ting falde ned og bli beskadiget eller ødelagt kan tjene samme formaal. I det sociale liv skal man ha gjort den erfaring, at uegte barn eller barn som man ikke har ønsket, er meget skrøpeligere end de barn som man har faat under lykkeligere forhold. Dette resultat behøver ikke at skyldes den grove teknik som de saakaldte englemakere bruker. En viss efterladen-

het i den omhu barnepleien drives med, er fuldt tilstrækkelig til at forklare det. Med bevaringen av ting kunde det forholde sig paa samme maate som med barnepleien.

Imidlertid kan det ogsaa hænde, at ting bestemmes til at mistes uten at de har tapt noget av sin værdi — nemlig naar man ønsker at ofre noget til skjæbnen for derved at avværge et andet tap som man er ræd for. Ifølge psykoanalysen er slike besværgelser av skjæbnen slet ikke sjeldne. I virkeligheten er det ofte et frivillig offer naar vi mister noget. At miste ting kan ogsaa staa i trodsens og selvbestraffelsens tjeneste. Kort sagt, der er en uoverskuelig række av mer fjerntliggende motiveringer for tendensen til at bli kvitt en ting ved at miste den.

Tilslut nævner jeg den feilreaktion som bestaar i at man *«griper feil»*, gjør tingen galt. Likesom andre feiltagelser anvendes denne feilreaktion ofte til at opfylde ønsker som skulde forsages. Hensigten maskerer sig da som et «lykkelig tilfælde». Saaledes f. eks. naar man — som det hændte en av mine venner — meget motstræbende skal ta toget for at gjøre en visit i nærheten av byen, og saa paa en station hvor det byttes tog, tar feil og gaar ind i et tog som atter bringer én tilbake til byen; eller naar man er paa reise og har stor lyst til at gjøre et længere ophold paa en mellemstation, noget man imidlertid ikke kan paa grund av bestemte forpligtelser, og saa overser eller forsømmer det tog man skulde ta, saa den ønskede avbrydelse av reisen paatvinges én. Eller som det hændte en av mine patienter som jeg hadde forbudt at telefonere til sin kjæreste: da han skulde telefonere til mig, opgav han «av feiltagelse» og «i tanker» et galt telefonnummer, saa han pludselig fik forbindelse med sin kjæreste. Et godt og praktisk betydningsfuldt eksempel paa hvorledes man direkte kan «gripe feil», har vi i følgende beretning av en ingeniør om forhistorien til en maskinbeskadigelse:

«For nogen tid siden arbeidet jeg sammen med flere kolleger i Høiskolens laboratorium med en række komplicerte elasticitetsforsøk, et arbeide som vi hadde paatat os frivillig, men som begyndte at kræve mere tid end vi hadde forutset. Da jeg en dag sammen med kollega F. igjen gik til laboratoriet, sa han at det netop idag var særskilt ubehagelig for ham at tape saa megen tid, for han hadde saa meget andet at gjøre hjemme. Jeg kunde bare gi ham min tilslutning, og idet jeg henspillet paa noget som var hændt forrige uke, sa jeg halvt i spøk: «La os haape at maskinen slaar feil idag igjen, saa vi kan avbryte arbeidet og gaa tidligere hjem.»

Ved fordelingen av arbeidet traf det sig slik, at F. fik som opgave at passe ventilen paa pressen, d. v. s. ved forsigtig at aapne ventilen skulde han langsomt slippe trykvæsken fra akkumulatoren ind i den hydrauliske presses cylinder. Forsøkslederen stod ved manometret og da det rigtige tryk var naad, ropte han et høit «holdt». Paa denne kommando griper F. ventilen og dreier den med al kraft — til venstre (uten undtagelse lukkes alle ventiler til høire!). Derved blev pludselig det fulde tryk fra akkumulatoren virksom i pressen — noget rørledningen ikke er indstillet paa — saa der straks sprang et rør, vistnok en ganske harmløs maskinskade, men allikevel tilstrækkelig til at vi maatte indstille arbeidet for den dag og gaa hjem.

Det er forøvrig karakteristisk, at da vi nogen tid efterpaa talte om denne hændelse, kunde min ven F. absolut ikke huske noget om min bemerkning, mens jeg selv erindrer denne ganske bestemt.»

Kanske faar dette Dem til at formode, at det ikke altid er det harmløse tilfælde som gjør Deres tjenestefolks hænder til saa farlige fiender av Deres husgeraad. Og De kan ogsaa spørre, om det altid er et tilfælde, naar man skader sig selv eller utsætter sig selv for fare. Nuvel, dette er tan-

ker hvis værdi De selv ved leilighet kan prøve paa grund-lag av egne iagttagelser og analyser.

Mine ærede tilhørere! Dette er ikke paa langt nær alt det som kunde sies om feilreaktionerne. Endnu er der meget igjen at utforske og diskutere. Men jeg skal være tilfreds, om det jeg hittil har sagt har kunnet rokke Dem noget i Deres tidligere anskuelser og til en viss grad aapne for nye synspunkter. Forøvrig maa jeg la Dem bli staaende foran en del uløste problemer. Det er ikke mulig at bevise alle vore læresætninger ut fra studiet av feilreaktionerne, men vi er jo heller ikke paa nogen maate henvist til dette materiale alene. Den store værdi feilreaktionerne har for vort formaal, ligger deri, at vi her har at gjøre med hyppig forekommende fænomener som vi med lethet kan iagtta hos os selv og som slet ikke beror paa sygdom. Det er bare ett av Deres ubesvarte spørsmaal jeg gjerne vil nævne tilslut: Naar — slik som vi har set det av saa mange eksempler — menneskene kommer forstaaelsen av feilreaktionerne saa nær og ofte handler som om de virkelig gjennemskuet deres mening, hvorledes er det da mulig, at de allikevel rent i sin almindelighet betragter disse samme fænomener som tilfældige og meningsløse reaktioner uten betydning, og at de saa energisk motsætter sig den psykoanalytiske forklaring av dem?

De har ret. Dette er virkelig paafaldende og det kræver en forklaring. Denne forklaring vil jeg imidlertid ikke gi Dem. Istedet skal jeg litt efter litt føre Dem ind i de sammenhænger som av sig selv gir forklaringen, uten at jeg behøver at hjælpe til.

ANDEN DEL

DRØMMEN

FEMTE FORELÆSNING

EMNETS VANSKELIGHET. FØRSTE FORSØK PAA AT NÆRME SIG DET

Mine damer og herrer! En dag opdaget man, at lidelsessymptomerne hos visse nervøse patienter har en mening.[1] Det var paa denne opdagelse den psykoanalytiske lægebehandling blev grundet. Under behandlingen kunde det hænde, at de syke, naar de talte om sine symptomer, ogsaa nævnte sine drømmer. Derved kom man paa den tanke, at ogsaa disse drømmer hadde en mening.

Vi skal imidlertid ikke følge denne historiske linje, men heller gaa den motsatte vei. Vi vil paavise at drømmene har en mening, og paa denne maate forberede studiet av neuroserne. Der er gode grunder for en saadan fremgangsmaate. For ikke bare er studiet av drømmene den bedste forberedelse for studiet av neuroserne. Drømmen selv er ogsaa et neurotisk symptom, og det til og med et som har den uvurderlige fordel, at det forekommer hos alle friske mennesker. Ja, hvis alle mennesker var friske og bare vilde drømme, saa kunde vi ut fra deres drømmer vinde næsten al den indsigt som undersøkelsen av neuroserne har ført os til.

[1] Josef *Breuer* i aarene 1800—1882. Smnlg. de forelæsninger jeg holdt i Amerika i 1909 «Über Psychoanalyse» og «Zur Geschichte der psychoanalytischen Bewegung». Begge disse arbeider findes i Bd. IV av de samlede verker.

Paa denne maate blir altsaa drømmen objekt for den psykoanalytiske forskning. Her har vi atter et av disse almindelige fænomener som man ikke agter stort paa, og som tilsynelatende er uten praktisk værdi. Med feilreaktionerne har drømmen tilfælles, at den forekommer hos friske mennesker. Men ellers ligger i dette tilfælde vort arbeide snarere mindre gunstig an. Hvad feilreaktionerne angik, saa var de bare blit forsømt av videnskapen. Man hadde brydd sig lite om dem, men nogen skam var det ialfald ikke at beskjæftige sig med dem. Sandt nok, der gis vigtigere ting at studere — sa man — men det er jo heller ikke utelukket, at vi kan lære noget av dem. At beskjæftige sig med drømmer derimot, det er ikke bare upraktisk og overflødig, men direkte ærerørende. Det vidner om uvidenskapelighet, og vækker mistanke om en personlig dragning til mysticisme. Skulde virkelig en mediciner gi sig av med studiet av drømmer! Der gis da langt alvorligere ting at beskjæftige sig med: tumorer, store som epler, som komprimerer sjælslivets organ, bloduttrædelser og kroniske betændelser, hvor man mikroskopisk kan demonstrere forandringerne i vævet. Nei, drømmen er da altfor betydningsløs til at bli gjenstand for videnskapelig forskning!

Og dertil kommer endnu en ting, som trodser alle de fordringer eksakt forskning maa stille: I drømmeforskningen har man ikke engang at gjøre med et bestemt objekt for forskningen. En vrangforestilling f. eks. præsenterer sig klart og tydelig avgrænset: «Jeg er keiseren av Kina» — sier den syke høit og bestemt. Men drømmen! Oftest kan den i det hele ikke gjenfortælles. Naar én fortæller en drøm, har vi da overhodet nogen garanti for at han virkelig har fortalt den rigtig? Maa vi ikke snarere anta, at vedkommende forandrer drømmen under fortællingen, og at den usikre erindring tvinger ham til at digte noget til? De fleste drømmer kan overhodet ikke huskes. Med undtagelse av nogen smaa fragmenter blir de helt glemt. Og paa tydningen

av et slikt materiale skal man altsaa begrunde en videnskapelig psykologi eller en metode for behandling av syke?

En kritik som overdrives, er egnet til at gjøre os mistænksomme. De indvendinger man reiser mot drømmen som videnskapelig forskningsobjekt, gaar aapenbart for vidt. Paastanden om at tingene er for uvæsentlige, møtte os allerede ved feilreaktionerne, og vi sa dengang at store ting ogsaa kan ytre sig gjennem smaa tegn. Hvad drømmens ubestemthet angaar, saa er denne netop et av drømmens kjendemerker — og man kan jo ikke foreskrive tingene deres væsen! Desuten gis der ogsaa klare og bestemte drømmer. I den psykiatriske forskning findes der forøvrig ogsaa andre objekter som lider av den samme ubestemthet — f. eks. tvangsforestillingerne i mange tilfælde — og allikevel har respektable og ansette psykiatrikere beskjæftiget sig med dem. La mig nævne sidste tilfælde fra min egen lægepraksis. Patienten — en kvinde — kom til mig og fremstillet sig med disse ord: «Jeg har en følelse av, at der er et levende væsen — kanske et barn — nei, snarere en hund — som jeg har skadet eller ønsket at skade — kanske puffet jeg det utfor en bro — eller det var noget andet ...» — Mangelen ved den usikre erindring kan avhjælpes, hvis vi slaar fast, at netop det som den der har hat drømmen fortæller, netop det skal regnes for hans drøm — uten hensyn til alt det han maatte ha glemt eller ændret i erindringen. Og endelig kan man heller ikke helt generelt paastaa, at drømmen er en uvæsentlig ting. Vi vet av egen erfaring, at den stemning vi vaakner i efter en drøm, kan holde sig hele dagen. Læger har iagttat tilfælde hvor en sindssykdom har begyndt med en drøm og den sindssyke fastholder en vrangforestilling som stammer fra denne drøm. Og det fortælles om historiske personer, at de gjennem en drøm har faat impulsen til vigtige handlinger. Vi maa derfor spørre: hvorav kommer egentlig den foragt videnskapelige kredser nærer for drømmen?

Efter min mening er denne foragt en reaktion mot tidligere tiders overvurdering av drømmen. Som bekjendt er det ikke let at rekonstruere fortiden, men saa meget tør vi vel med sikkerhet anta — tillat mig denne spøk! — at allerede vore forfædre for tre tusen aar siden og endnu længer tilbake drømte paa samme maate som vi gjør det. Saavidt vi vet, har alle de gamle folkeslag tillagt drømmene stor betydning og ment at de kunde nyttes praktisk. De fandt i drømmen varsler for fremtiden, og de søkte derfor i drømmen tegn paa det som skulde ske. For grækerne og andre orientalere har vel i sin tid et felttog været like umulig uten drømmetydere, som det i vore dager er det uten flyverspeidere. Da Aleksander den Store foretok sit erobringstog, hadde han de berømteste drømmetydere med sig. Byen Tyrus, som dengang endnu laa paa en ø, ydet saa heftig motstand, at kongen tænkte paa at opgi beleiringen. Da drømte han en nat om en satyr som danset i triumf, og da han forela denne drøm for sine drømmetydere, sa de at drømmen forkyndte ham seier over byen. Aleksander gav saa befaling til stormangrep og indtok Tyrus. — Hos etruskerne og romerne brukte man andre metoder for at faa fremtiden at vite, men under hele den hellenistisk-romerske tid blev drømmetydning anvendt og holdt høit i ære. Av litteraturen om dette emne er ialfald hovedverket bevaret, en bok av *Artemidoros fra Daldis,* som levet paa keiser Hadrians tid. Hvad grunden var til at drømmetydningens kunst forfaldt og drømmen selv kom i miskredit, vet jeg ikke. Den voksende oplysning kan ikke ha hat meget at si her, for den mørke middelalder har trofast bevaret ting som er langt mer absurde end den antike drømmetydning. Det er imidlertid en kjendsgjerning, at interessen for drømmer efterhvert sank ned til overtro og bare holdt sig blandt de udannede. Et sidste misbruk av drømmetydningen har vi endnu i vore dager i forsøket paa at faa vite i drømme, hvilke nummer det er som kommer ut i pengelotteriet. Paa den anden side

har den eksakte videnskap i nutiden ofte beskjæftiget sig med drømmen, men altid bare for at anvende sine fysiologiske teorier paa den. Hvad lægerne angaar, saa har de naturligvis betragtet drømmen som en ikke-psykisk akt, som det sjælelige uttryk for legemlige paavirkninger (stimuli). *Binz* uttalte i 1876, at drømmen er «en legemlig proces, altid unyttig og i mange tilfælde likefrem sykelig. Verdenssjæl og udødelighet er like høit hævet over denne proces, som den blaa æter er det over den ugræsbevokste sandflate dypest nede.» *Maury* sammenligner drømmen med de uordnede trækninger ved St. Veitsdans i motsætning til de koordinerte bevægelser hos det normale menneske. En gammel sammenligning paralleliserer drømmens indhold med de toner som vilde frembringes, «om én som ikke forstaar sig paa musik, lot sine ti fingrer løpe henover instrumentets tangenter».

At tyde vil si at finde en skjult mening, og dette kan det naturligvis ikke være tale om ved drømmen, saalænge man vurderer drømmeprocessen paa en slik maate. Se hvorledes *Wundt, Jodl* og andre nyere filosofer beskriver drømmen! De nøier sig med at regne op drømmelivets avvikelser fra den vaakne tænkning, for derved at nedsætte drømmens værdi. De fremhæver mangelen paa sammenhæng i associationerne, ophævelsen av den kritiske funktion, utskaltningen av al viden, foruten andre tegn paa nedsat ydelsesevne. Det eneste værdifulde bidrag den eksakte videnskap har git til vort kjendskap til drømmen, gjælder den indflydelse legemlige stimuli, som virker under søvnen, har paa drømmeindholdet. Den nylig avdøde norske forfatter J. *Mourly Vold* har offentliggjort to tykke bind med eksperimentelle drømmeforskninger (oversat til tysk i 1910 og 1912), som næsten utelukkende beskjæftiger sig med de resultater som opnaaes ved at forandre lemmernes stilling. Disse undersøkelser holdes op for os som forbilledet paa eksakt drømmeforskning. Kan De saa tænke Dem, hvad

den eksakte videnskap vilde si, hvis den fik vite at vi vil forsøke paa at finde drømmenes *mening?* Ja, kanske har den alt sagt det! Men vi skal ikke la os skræmme. Naar det viste sig, at feilreaktionerne kunde ha en mening, saa kan vel ogsaa drømmen ha det, og vi saa jo at i en mængde tilfælder har feilreaktionerne en mening som var undgaat den eksakte forsknings opmerksomhet. La os rolig bekjende tilfælde har feilreaktionerne en mening som var undgaat drømmetyderes fotspor!

Først og fremst maa vi orientere os i vor opgave og faa en oversigt over det omraade vi skal beskjæftige os med. Hvad er en drøm? Det er vanskelig at si det i en enkelt sætning. Men det skulde heller ikke være nødvendig at forsøke nogen definition. Hver og en vet jo hvad det dreier sig om. Derimot skulde vi søke at finde ut, hvad der er det væsentlige ved drømmen. Hvor har vi det? Det omraade vi her skal studere, omslutter jo slike vældige forskjeller, forskjeller i enhver retning. Det væsentlige maa vel være det som vi kan vise er fælles for alle drømmer.

Ja, det første fælles træk ved alle drømmer skulde vel være dette, at vi sover naar vi drømmer. Drømmen er aapenbart sjælens liv under søvnen, et liv som har visse likhetspunkter med det vaakne liv og samtidig adskiller sig sterkt fra dette. Slik definerte allerede *Aristoteles* drømmen. Kanske staar drømmen og søvnen i et endnu nærmere forhold til hinanden. Man kan bli vækket av en drøm; meget ofte har man en drøm, naar man spontant vaakner eller voldsomt rives ut av søvnen. Drømmen synes altsaa at være en mellemtilstand mellem søvn og vaaken tilstand. Paa denne maate blir vor opmerksomhet rettet mot søvnen. Og hvad er da søvn?

Vi har her et fysiologisk eller biologisk problem, som der endnu staar megen strid om. Vi kan ikke løse dette problem, men jeg tror allikevel vi tør forsøke en psykologisk karakteristik av søvnen. Søvnen er en tilstand, i hvilken

jeg har trukket min interesse bort fra den ydre verden og ikke vil vite noget av denne. Jeg hensætter mig selv i søvn, naar jeg trækker mig tilbake fra verden og holder dens paavirkninger borte. Jeg sovner ogsaa, naar jeg er træt av den ydre verden. Naar jeg falder i søvn, sier jeg altsaa til utenverdenen: «La mig i ro, jeg vil sove.» Omvendt sier barnet: «Jeg vil ikke lægge mig endnu, jeg er ikke træt og ønsker at opleve noget mere.» Søvnens biologiske tendens synes altsaa at være hvile og den psykologiske karakter at være en tilbaketrækning av interessen fra verden. Det synes at ligge i vort forhold til den verden som vi saa uvilslig er kommet ind i, at vi ikke uavbrutt kan holde den ut. Fra tid til anden trækker vi os derfor tilbake til den tilsstand vi var i, før vi traadte ind i verden — tilstanden i morslivet. Ialfald skaffer vi os helt tilsvarende forhold til dem vi dengang hadde — varmt, mørkt og fritt for stimuli. Enkelte av os ruller sig endogsaa tæt sammen og indtar i søvne en lignende stilling som i morslivet. Det ser ut som om verden heller ikke eier os voksne helt — bare to tredjesdeler av os: en tredjedel er overhodet endnu ikke født. Hver opvaakning om morgenen er da som en ny fødsel. Vi sier ogsaa om tilstanden efter søvnen, at vi føler os som «gjenfødt». (Vi gjør os da sandsynligvis helt falske foresstillinger om den nyfødtes maate at føle paa. Tvertom maa det antas, at det nyfødte barn føler det meget ubehagelig.) Om at bli født bruker vi ogsaa uttrykket «at se verdens lys».

Men hvis det forholder sig slik med søvnen, da hører drømmen overhodet ikke ind i dens program. Meget mer synes drømmen da at være et uvelkomment tillæg Vi mener jo ogsaa, at den drømmeløse søvn er den bedste og eneste rigtige. Under søvnen skal der ikke være nogen sjælsvirksomhet. Findes denne allikevel, saa er grunden netop den, at det ikke er lykkedes os at gjenfremstille hviletilstanden i morslivet. Vi har da ikke kunnet undgaa,

at der blev nogen rester av sjælsvirksomhet tilbake, og disse rester — det skulde altsaa være drømmen! Men da synes det jo virkelig rigtig, at drømmen ikke behøver at ha nogen mening. Ved feilreaktionerne var det anderledes. Der dreiet det sig jo om en virksomhet i vaaken tilstand. Men naar jeg sover og har indstillet sjælsvirksomheten med undtagelse av visse rester som jeg ikke har kunnet undertrykke, da er det slet ikke nødvendig, at disse rester skulde ha en mening. Jeg kan jo ikke engang gjøre bruk av denne mening, da mit sjælsliv forøvrig sover. Her kan det virkelig ikke være tale om andet end «ryknings»-reaktioner, sjælelige fænomener som gaar direkte tilbake paa legemlige stimuli. Efter dette skulde altsaa drømmen være rester av den vaakne sjælsvirksomhet som forstyrrer søvnen, og det er vel da like godt straks at opgi dette emne som egner sig saa lite for psykoanalyse.

Men selv om drømmen er overflødig, saa er den der jo allikevel, og vi kan da forsøke at gjøre os regnskap for denne kjendsgjerning. Hvorfor sover ikke sjælslivet ind? Sandsynligvis fordi der er noget som ikke lar sjælen i ro. Stimuli virker ind og sjælen reagerer paa disse. Drømmen er altsaa den maate paa hvilken sjælen reagerer paa de stimuli som virker ind under søvnen. Her aapner der sig en mulighet for at forstaa drømmen. Vi kan nu ved forskjellige drømmer søke at finde ut, hvilke stimuli det er som forstyrrer søvnen og som der reageres paa med drømmen. Hermed skulde vi da ha arbeidet os frem til det første fællestræk ved alle drømmer.

Er der noget andet fællestræk? Ja der er, men dette er det meget vanskelig at faa tak i og beskrive. De sjælelige processer har en helt anden karakter under søvnen end i det vaakne liv. Man oplever mange slags ting i drømme og tror paa det, mens det man oplever kanske ikke er noget andet end en enkelt forstyrrende stimulus. For størstedelen har disse oplevelser form av visuelle billeder. Men og-

saa følelser kan være forbundet med dem, undertiden ogsaa tanker, og ogsaa de andre sanser kan opleve noget. For den overveiende del bestaar imidlertid drømmene av visuelle billeder. Vanskeligheten ved at gjengi en drøm hænger delvis sammen med, at vi skal oversætte disse billeder i ord. «Jeg kunde tegne det» — sier ofte den som har drømt — «men jeg vet ikke hvorledes jeg skal si det.» Nu, dette er ikke egentlig nogen reducert sjælsvirksomhet — lik idiotens sammenlignet med det geniale menneskes. Det er noget kvalitativt andet, men det er vanskelig at si, hvori forskjellen ligger. G. Th. *Fechner* har en gang git uttryk for den formodning, at den scene (i sjælen) som drømmene spilles paa, er en anden end scenen for det vaakne forestillingsliv. Det Fechner her sier, forstaar vi ikke, og vi vet ikke hvilke tanker vi skal forbinde med det. Allikevel gjengir virkelig dette billede det indtryk av fremmedartethet som de fleste drømmer gir. Heller ikke sammenligningen mellem drømmevirksomheten og en umusikalsk haands løp henover tangenterne slaar her til. Klaveret svarer da i det mindste med de samme toner — selv om ikke med melodier — saasnart «tilfældet» farer hen over dets tangenter. — Dette andet fællestræk ved drømmene skal vi holde os omhyggelig for øie, selv om vi ikke forstaar det.

Er der mer som er fælles? Nei, jeg finder ikke flere fællestræk, jeg ser ikke andet end forskjeller hvor jeg end vender blikket, forskjeller i enhver henseende — baade naar det gjælder drømmens tilsynelatende varighet og dens tydelighet, den rolle affekterne spiller, den tid drømmen huskes o.s.v. Dette er egentlig noget andet end hvad vi skulde vente ved et nødtvungent, usselt og «rykningsartet» forsøk paa at avværge en stimulus. Hvad længden angaar, saa gis der meget korte drømmer, som bare indeholder ett eller nogen faa billeder, en eneste tanke eller endog bare ett ord. Men der findes ogsaa meget indholdsrike drømmer, som gir plads for hele romaner og synes at vare meget længe. Der gis

drømmer som er like tydelige som vanlige oplevelser, saa tydelige at vi en tid lang efter vi er vaaknet, overhodet ikke kan tro at det har været en drøm. Andre drømmer er overordentlige svake, skyggeagtige og taakete. Ja, i en og samme drøm kan der veksles mellem partier som er usædvanlig klare, og partier som er saa utydelige at de knapt merkes. Nogen drømmer har en klar mening, eller der er ialfald sammenhæng i dem, og de kan tillike være aandrike og fantastisk vakre. Andre derimot er forvirret, dumme, absurde, ja ofte likefrem sindssvake. Der gis drømmer som lar os helt kolde. Men der er andre hvor alle affekter kommer frem — en smerte saa én kunde skrike, en angst så én kunde vaakne, forundring, henrykkelse o.s.v. Som oftest glemmes drømmen straks efter opvaakningen, eller den holder sig dagen over paa den maaten, at erindringen om den stadig blir blekere og mer mangelfuld, eftersom det lider mot aften. Men der gis ogsaa drømmer — f. eks. drømmer fra barneaarene — som holder sig saa godt, at de tredve aar senere kan staa som en frisk oplevelse for erindringen. Drømmene kan likesom individer melde sig bare en eneste gang og aldrig vende tilbake, men de kan ogsaa forekomme gjentagne ganger hos samme person, enten uforandret eller med smaa ændringer. Kort sagt, denne smule natlig sjælsvirksomhet har et kjæmpemæssig repertoire til sin raadighet. Egentlig kan den frembringe alt det sjælen evner om dagen — bare at det aldrig er paa samme maate.

Man kunde kanske forsøke at tilrettelægge sig denne mangfoldighet ved drømmelivet paa den maaten, at man antok at forskjellene svarte til forskjellige mellemstadier mellem søvnen og det vaakne liv, forskjellige trin av ufuldstændig søvn. Ja vel, men da maatte der i samme grad som sjælen nærmer sig den vaakne tilstand, ikke bare bli en stigning i drømmeydelsens værdi, indhold og tydelighet, men ogsaa en voksende erkjendelse av at «dette er en drøm». Og da kunde det ikke forekomme, at der umiddel=

bart ved siden av et tydelig og fornuftig drømmestykke sættes et meningsløst og utydelig, for saa igjen at følge et godt stykke arbeide. Saa raskt kan sjælen sikkerlig ikke variere søvnens dybde. Denne forklaring hjælper altsaa ikke. I det hele gaar det ikke saa letvindt.

Vi skal foreløbig se bort fra drømmens «mening». Iste=det skal vi forsøke at naa frem til en bedre forstaaelse paa grundlag av det som vi fandt var fælles for drømmene. Ut fra drømmens forhold til søvnen sluttet vi, at den er reak=tionen paa en stimulus som forstyrrer søvnen. Som nævnt er dette ogsaa det eneste punkt hvor den eksakte eksperi=mentelle psykologi kan hjælpe os, idet den bringer beviset for at stimuli, som virker under søvnen, ytrer sig i drømmen. Der er gjort mange undersøkelser paa dette omraade — like frem til *Mourly Vold* som jeg alt har nævnt. Alle har vi vel ogsaa selv kunnet gjøre personlige iagttagelser som bekræf=ter dette resultat. Jeg skal nævne nogen utvalgte ældre eksperimenter. *Maury* anstillet slike forsøk paa sin egen person. Mens han drømte, lot man ham lugte til eau de Cologne. Han drømte da, at han var i Kairo i Johan Maria Farinas butik, og herpaa fulgte saa nogen lystige eventyr. Eller man knep ham let i nakken: Han drømte da om et trækplaster som blev lagt paa ham, og om en læge som hadde behandlet ham i hans barndom. Eller man lot en vanddraape falde paa hans pande: Han var da i Italien, svettet kraftig og drak hvitvin fra Orvieto.

Det paafaldende ved disse eksperimentelt fremkaldte drømmer trær kanske endnu tydeligere frem, naar vi be=tragter en anden række «stimulus=drømmer. Jeg nævner tre drømmer som en aandfuld iagttager, *Hildebrandt*, har med=delt. Alle tre er reaktioner paa larmen fra et vækkerur:

«Det er en vaardag, og jeg gaar en tur og driver gjennem de grønne marker. Jeg kommer til en landsby og her ser jeg de festklædte indvaanere med salmeboken i haand i flok og følge paa vei til kirke. Rigtig, det er jo søndag og morgen=

gudstjenesten skal snart begynde. Jeg beslutter at overvære gudstjenesten. Men da jeg føler mig temmelig varm, vil jeg først kjøle mig litt av inde paa kirkegaarden som omgir kirken. Mens jeg holder paa at læse forskjellige gravskrifter, hører jeg kirketjeneren stige op i taarnet, og jeg ser nu oppe i dette den lille landsbyklokke som skal gi tegnet, naar andagten skal begynde. Endnu en stund hænger den stille uten at bevæge sig, saa begynder den at svinge — og pludselig lyder klokkeslagene klart og tydelig — saa klart og gjennemtrængende at de gjør ende paa min søvn. Men klokketonerne kommer fra vækkeruret!»

«En anden kombination: Det er en klar vinterdag. I gaterne ligger høi sne. Jeg har lovet at bli med paa en slædetur, men maa vente længe før budet kommer, at slæden staar for døren. Nu følger forberedelserne til indstigningen — feg faar pelsen paa, fotposen blir hentet — og endelig sitter jeg paa plads. Men endnu drøier det med avreisen. Hestene venter paa signalet. Saa trækkes tøilene an, og bjelderne som blir kraftig rystet, begynder sin velkjendte janitscharmusik — saa høit at drømmens spindelvæv øieblikkelig rives sønder. Og igjen er det ikke noget andet end vækkerurets skrikende tone!»

«Endnu et tredje eksempel: Jeg ser en kokkepike komme ned gangen til spisestuen med nogen dusin tallerkener taarnet oppaa hverandre. Det forekommer mig, at porcelænssøilen i hendes arme holder paa at miste likevegten. «Pass dig» — sier jeg advarende — «ellers mister du alt sammen paa gulvet.» Naturligvis faar jeg det vanlige svar: hun er vant til at bære tallerkener paa denne maaten o.s.v. Imidlertid følger jeg hende stadig med ængstelige blik, mens hun skrider frem. Og rigtig, paa dørtærskelen snubler hun — og porcelænet falder paa gulvet med brak og klirr og knuses i tusen stykker. Men — snart merker jeg, at denne endeløst vedvarende lyd egentlig ikke er nogen klirring, men en ordentlig ringning — og med denne ringning er det bare

vækkeruret som har gjort sin pligt — det forstaar jeg, saa-snart jeg er vaaknet!»

Dette er tre fine drømmer; de har mening og er slet ikke saa usammenhængende som drømmer ellers gjerne er. Saa av den grund kan vi ikke gjøre nogen indvending mot dem. Fælles for dem er, at situationen hver gang løper ut i en larm, som man ved opvaakningen kjender igjen som larmen fra vækkeruret. Her ser vi altsaa hvorledes en drøm frem-bringes. Men vi faar tillike vite noget andet: Drømmen kjender ikke vækkeruret igjen — uret forekommer over-hodet ikke i drømmen — men den erstatter larmen fra vækkeruret med en anden larm. Drømmen tyder den sti-mulus som forstyrrer søvnen, men den tyder den forskjellig i hvert enkelt tilfælde. Hvorfor det? Ja, det kan der ikke svares paa, det synes at være rent vilkaarlig. Men for at forstaa drømmen skulde vi kunne si, hvorfor den har valgt netop denne larm og ingen anden til tydning av den stimu-lus som kom fra vækkeruret. Helt tilsvarende maa vi ind-vende mot *Maury's* eksperimenter, at vi nok kan se at den tilførte stimulus optræer i drømmen, men at vi ikke faar noget at vite om hvorfor den optræer netop i denne be-stemte form — noget som slet ikke synes at følge av den stimulus som forstyrrer søvnen. Desuten har vi ved siden av det direkte resultat av paavirkningen i *Maury's* forsøk som oftest ogsaa en hel mængde andet drømmemateriale, som man ikke kan gi nogen forklaring paa, f. eks. de lystige eventyr i eau de Cologne-drømmen.

Nu maa De ta i betragtning, at det er slike vækker-drømmer som gir de bedste chancer, naar man vil forsøke at konstatere indflydelsen av utenfrakommende forstyr-rende stimuli. I de fleste andre tilfælde er dette vanske-ligere. Man vaakner jo ikke op av alle drømmer, og naar man om morgenen husker en drøm, hvorledes skal man da kunne finde den stimulus som muligens har virket ind i løpet av natten? En gang lykkedes det mig efterpaa at konsta-

tere en lydstimulus av denne art — men naturligvis bare paa grund av særegne omstændigheter. Jeg vaaknet en morgen paa et sted oppe i Tiroler-bjergene og husket jeg hadde drømt, at paven var død. Jeg kunde ikke gi nogen forklaring paa drømmen. Men senere spurte min kone mig: «Hørte du den frygtelige klokkeringningen fra alle kirkerne og kapellerne tidlig imorges?» Nei, jeg hadde ikke hørt noget — dertil sover jeg for godt — men takket være denne oplysning forstod jeg nu drømmen. — Hvor ofte kan det ikke hænde, at stimuli av denne art fremkalder drømmer hos den sovende, uten at han efterpaa faar vite noget om det? Muligens hænder det meget ofte, men det er ogsaa mulig at saa ikke er tilfælde. Naar paavirkningen ikke længer kan paavises, kan vi heller ikke vite noget sikkert paa dette punkt. Og bortset herfra er vi jo nu kommet bort fra en for høi vurdering av de stimuli som kommer utenfra og forstyrrer søvnen: vi vet nu, at disse stimuli bare kan forklare en liten del av drømmen og ikke hele drømmereaktionen.

Men det er ikke av denne grund nødvendig at gi teorien helt op. Desuten er det mulig at utvide den. Det er aapenbart likegyldig, hvad det er som forstyrrer søvnen og faar sjælen til at drømme. Om det ikke altid kan være en stimulus som kommer utenfra, saa kan det istedet være en stimulus fra de indre organer, en saakaldt somatisk stimulus. Dette er en meget nærliggende antagelse, som ogsaa svarer til den populære opfatning av hvorledes drømmene blir til. Drømmene kommer fra maven — saa hører man ofte si. Men ogsaa her maa vi desværre anta, at det i mange tilfælde ikke længer er mulig efter opvaakningen at paavise en somatisk stimulus som har virket i løpet av natten, og der gis da heller ikke noget bevis for at den overhodet har været virksom. Imidlertid kan vi ikke se bort fra, at der er mange gode erfaringer som støtter denne avledning av drømmene fra somatiske stimuli. I det hele er der ingen tvil om, at de indre organers tilstand kan ha indflydelse paa drømmen.

Det synes f. eks. indlysende, at mange drømmer har relation til en fyldt urinblære eller en pirring i kjønsorganerne. Og fra slike klare tilfælde kommer vi saa over til andre tilfælde, hvor drømmens indhold ialfald lægger det nær at anta, at somatiske stimuli har været virksomme, idet indholdet delvis kan opfattes som en bearbeidelse, fremstilling og tydning av slike stimuli. Med særlig styrke har drømmeforskeren *Scherner* (1861) fremholdt den opfatning, at drømmen kan avledes fra organiske stimuli, og han har git flere gode eksempler herpaa. I en drøm ser han f. eks. «to rækker vakre gutter med lyst haar og fin ansigtsfarve staa kamplystne overfor hverandre: de gaar løs paa hverandre, griper tak, slipper atter løs og indtar paany utgangsstillingen, for saa igjen at gjøre det hele om igjen». Scherner tyder disse gutterækker som tænderne. Denne tydning er i og for sig tilltalende, og den synes at finde fuld bekræftelse, naar den drømmende efter denne scene «trækker en lang tand ut av kjæven». Ogsaa tydningen av «lange, smale, bugtede ganger» i forbindelse med stimuli fra tarmene synes at holde stik, og den bekræfter Scherners opfatning, at drømmen fremforalt søker at fremstille det organ som paavirkningen kommer fra, ved hjælp av gjenstander som ligner det.

Vi maa altsaa medgi, at indre stimuli kan spille samme rolle for drømmen som ydre. Men ogsaa her er desværre den rigtige vurdering av dem forbundet med de nævnte vanskeligheter. I talrike tilfælde blir avledningen fra somatiske stimuli usikker eller den kan ialfald ikke bevises. Ikke alle drømmer, men bare en del av dem, vækker mistanke om at indre organiske stimuli har hat noget at gjøre med deres opstaaen. Og dertil kommer, at den indre somatiske stimulus like litt som den ydre sansepaavirkning kan forklare noget mer av drømmen end det som svarer til den direkte reaktion paa paavirkningen. Hvor alt det andet i drømmen kommer fra, det faar vi ikke vite noget om.

Vi skal imidlertid merke os en eiendommelighet som

kommer frem, naar vi studerer indvirkningen av disse sti=muli. Det er ikke saa, at drømmen uten videre reproduce=rer paavirkningen, men den bearbeider den, henspiller paa den, sætter den ind i en sammenhæng, erstatter den med noget andet. Denne side ved drømmearbeidet maa inter=essere os, fordi vi her staar ved noget som muligens kan bringe os nærmere drømmens væsen: Om en mand gjør noget paa grundlag av en tilskyndelse, saa behøver jo ikke verket at være begrænset hertil. Shakespeares Macbeth er f. eks. et leilighetsstykke, som blev skrevet ved den konges tronbestigelse som første gang forenet de tre lands kroner. Men kan vi vel si, at denne historiske foranledning dækker dramaets indhold og forklarer dets storhet og mange gaater? kanske forholder det sig slik ogsaa med de ydre og indre stimuli som virker ind paa den sovende: de gir bare for=anledning til drømmen og sier os intet om drømmens egent=lige væsen?

Det andet fællestræk ved drømmene — deres sjælelige egenart — er for det første vanskelig at forstaa, og der=næst gir det heller ikke noget holdepunkt for videre under=søkelse. I drømmen oplever vi som oftest noget i visuel form. Kan dette forklares ved de nævnte stimuli? Er det i virkeligheten paavirkningen vi oplever? Men hvorfor er da oplevelsen visuel, naar det bare i de sjeldneste tilfælde er saa, at drømmen foranlediges ved en pirring i øinene? Eller naar vi drømmer om taler, kan det da paavises, at en samtale eller lignende lyd har naad vort øre under søvnen? Jeg vaager med bestemthet at vise en slik mulighet tilbake.

Vi kommer altsaa ikke længer, naar vi tar utgangspunk=tet i det drømmene har fælles. La os da istedet gjøre et forsøk med de forskjeller de frembyr. Drømmene er jo ofte meningsløse, forvirrede og absurde, men der gis ogsaa drømmer med god mening, nøgterne og fornuftige. La os se om drømmene med mening kan lære os noget om de meningsløse drømmer. Jeg skal fortælle den sidste fornuf=

tige drøm jeg hørte, det var en ung mands drøm: «Jeg gik en tur i Kärtnerstrasse og der traff jeg hr. X. Jeg fulgte ham et stykke paa vei og gik saa ind i en restaurant. Der kom to damer og en herre og satte sig ved mit bord. Til at begynde med ærgret jeg mig herover, og vilde ikke se paa dem. Men saa saa jeg paa dem, og jeg fandt dem ganske tiltalende.» Manden bemerket til drømmen, at han aftenen i forveien virkelig hadde været i Kärtnerstrasse — som er hans vanlige vei — og at han der hadde møtt hr. X. Den anden del av drømmen er ingen direkte reminiscens, den har bare en viss likhet med en oplevelse for længere tid siden. Eller la mig nævne en anden prosaisk drøm som en dame hadde: «Hendes mand spør: Bør vi ikke la klaveret stemme? Hun svarer: det lønner sig ikke, der maa først ny filt paa det.» Denne drøm gjengir temmelig uforandret en samtale som damen dagen i forveien hadde med sin mand. — Hvad kan nu disse to prosaiske drømmer lære os? Ikke noget andet end at de indeholder gjentagelser fra dagens liv eller ting som har forbindelse hermed. Se, det vilde alt bety noget, om dette alment kunde sies om drømmene! Men det kan der ikke være tale om. Ogsaa dette gjælder bare for et faatal. I de fleste drømmer kan vi ikke finde nogen tilknytning til den foregaaende dag, og over de meningsløse og absurde drømmer falder der ikke noget lys ut herfra. Alt vi vet er bare, at vi her er stødt paa en ny opgave. Vi vil ikke bare vite hvad en drøm sier: naar det den sier er helt tydelig — slik som i de nævnte eksempler — vi ønsker ogsaa at vite, hvorfor og i hvad hensigt vi i drømmen gjentar dette som vi kjender og nylig har oplevet.

Jeg kan tænke mig, at De er like træt som jeg av at gjøre flere forsøk av denne art. Forsøkene viser bare, at al verdens interesse for et problem ikke strækker til, saalænge vi ikke kjender en vei at gaa for at finde løsningen. En slik vei har vi endnu ikke fundet. Eksperimentalpsyko-

logien har ikke kunnet gi os andet end en del værdifulde oplysninger om betydningen av stimuli som foranledning til drømmene. Fra filosofien har vi intet at vente os — det maatte da være, at den atter overlegent vilde belære os om vort objekts intellektuelle mindreværdighet! Og hvad de okkulte videnskaper angaar, saa ønsker vi sikkert ikke at henvende os til dem om hjælp. Historie og folkemening fortæller os, at drømmen har mening og betydning: den ser ind i fremtiden. Men dette er det jo vanskelig at tro, og det kan sikkert nok ikke bevises. Vi blir altsaa paa denne maate staaende helt raadløse efter disse første forsøk.

Men uventet faar vi saa et vink fra en kant som vi hittil ikke har tat hensyn til. Sprogbruken, som slet ikke er nogen tilfældighet, men nedslaget av gammel erkjendelse — noget som imidlertid maa nyttes med forsigtighet — vort sprog, sier jeg, kjender noget som det merkværdig nok kalder for «dagdrømmer». Dagdrømmene er fantasier (fantasiprodukter). Det er et fænomen som forekommer meget almindelig og kan iagttas baade hos friske og syke mennesker. Det er heller ikke vanskelig at studere det paa sig selv. Det mest paafaldende træk ved disse fantasiprodukter er, at de har faat navnet «dagdrømmer», for de viser ikke noget av de to karakteristiske fællestræk som vi fandt ved drømmene. Allerede navnet motsier, at de skulde ha nogen relation til søvnen. Og hvad det andet fællestræk angaar, saa er det jo ikke nogen egentlig oplevelse eller hallucination som finder sted i dagdrømmen. I dagdrømmen er det ganske enkelt slik, at vi forestiller os noget: vi vet at vi fantaserer, vi ser ikke, men vi tænker. Slike dagdrømmer optrær i tiden før puberteten — ofte allerede i de senere barneaar — og de varer ved like til den modne alder. Da blir de enten opgit eller ogsaa fastholdes de hele livet igjennem. Indholdet av disse fantasier dikteres av en meget gjennemsigtig motivering. Det er scener og begivenheter som skal tilfredsstille det egoistiske behov efter ære og magt eller de erotiske øn-

sker. Hos unge mænd er det som oftest de ærgjerrige fantasier som staar i forgrunden, mens det hos kvinderne — hvis ærgjerrighet gaar i retning av at gjøre lykke i kjærlighet — er de erotiske. Men ogsaa hos mændene viser det sig ofte nok, at det er den erotiske trang som ligger under. Alle heltegjerningerne og de glimrende resultater skal til syvende og sidst ikke tjene noget andet formaal end dette at vinde kvindernes beundring og gunst. Forøvrig viser disse dagdrømmer store forskjeller, og deres skjæbne er vekslende. Enten opgir man dem efter kort tids forløp og erstatter dem med nye, men det kan ogsaa hænde at man holder fast paa dem, spinder dem ut til lange historier og tilpasser dem til ændrede livsforhold. Dagdrømmene følger med tiden og faar saa at si et «tidsmerke», som viser indflydelsen av nye situationer. De danner ogsaa raamaterialet for den digteriske produktion: ved at forme om, maskere og beskjære sine dagdrømmer skaper digteren de situationer som han sætter ind i sine noveller, romaner og skuespil. Men helten i dagdrømmen er altid ens egen person — enten direkte eller i en gjennemsigtig identificering med en anden.

Kanske har dagdrømmene sit navn, fordi de har et lignende forhold til virkeligheten som drømmen: navnet skal antyde, at deres indhold like litt som drømmens maa opfattes som noget virkelig. Men det er ogsaa mulig, at navnefællesskapet kan bero paa et sjælelig karaktertræk ved drømmen som vi ikke kjender, men endnu søker efter. Og der er jo ogsaa en mulighet for at vi overhodet gjør galt i at tillægge denne navnelikhet nogen betydning. Men dette er spørsmaal som vi først senere kan gi svar paa.

SJETTE FORELÆSNING

FORUTSÆTNINGER OG TYDNINGS-TEKNIK

Mine damer og herrer! Det trænges altsaa en ny vei — en bestemt metode — hvis det skal bli mulig at gjøre nogen fremgang i studiet av drømmen. Jeg vil nu komme med et nærliggende forslag. La os som forutsætning for hele den videre undersøkelse anta, at *drømmen ikke er et legemlig, men et sjælelig fænomen*. De vet hvad dette betyr — men hvad er det som gir os ret til at gjøre en slik antagelse? Ikke noget! Men paa den anden side er der jo heller intet som forbyr os at gjøre den. Saken ligger slik an: Hvis drømmen er et legemlig fænomen, angaar den os ikke; det er bare hvis den er et sjælelig fænomen den har interesse for os. Vi arbeider altsaa under den forutsætning, at dette virkelig er tilfælde, for at se hvad der saa kommer ut. Resultaterne av vort arbeide skal da avgjøre, om vi kan holde fast ved denne antagelse og nu ogsaa virkelig lægge den frem som et sikkert resultat. Hvad er det egentlig vi ønsker at opnaa, hvad er det som er maalet for vort arbeide? Vort maal er det samme som det al videnskap tilstræber: at forstaa fænomenerne, faa sammenhæng mellem dem, og i sidste instans om mulig ogsaa utvide vor magt over dem.

Vi fortsætter altsaa vort arbeide under den forutsætning, at drømmen er et sjælelig fænomen. Den blir da at opfatte som en ydelse og ytring av den drømmende — men av en slik art at den ikke sier os noget og vi ikke forstaar den. Hvad gjør De nu ellers, hvis jeg sier noget som De ikke

forstaar? De spør mig, ikke sandt? Hvorfor skulde vi ikke kunne gjøre det samme naar det gjælder drømmen, og *spørre vedkommende som har drømt, hvad hans drøm betyr?*

Som De husker, har vi alt tidligere engang været i samme situasjon. Det var da vi holdt paa med feilreaktionerne og undersøkte et tilfælde av forsnakkelse. Der var én som hadde sagt: «Der er kommet ting til svine», og saa spurte vi — nei, heldigvis var det ikke os som spurte, men nogen andre som ikke har noget med psykoanalyse at gjøre — saa spurte altsaa disse andre ham, hvad han mente med denne uforstaaelige tale. Han svarte straks, at det oprindelig hadde været hans mening at si: «det var noget svineri», men saa hadde han trængt dette tilbake til fordel for det mildere: «der er kommet ting til syne». Jeg nævnte alt dengang, at denne maate at spørre paa er forbilledet for enhver psykoanalytisk undersøkelse, og De forstaar nu at den psykoanalytiske teknik gaar ut paa at la de personer som analyseres, saavidt mulig selv si løsningen paa gaaterne. Den som har drømt skal altsaa selv si os, hvad drømmen betyr.

Men som vi vet, gaar ikke dette saa let med drømmen. I en række tilfælde gik det med feilreaktionerne. Men saa kom vi til andre tilfælde, hvor vedkommende ikke vilde si noget og endog med harme avviste svaret som vi la ham paa tungen. Hvor det gjælder drømmen, findes der overhodet ikke tilfælde av førstnævnte art. Den som har hat drømmen, sier altid at han ikke vet noget. Og han kan heller ikke godt tilbakevise nogen tydning fra vor side — for vi har jo ingen at forelægge ham. Det ser altsaa ut til at vi atter maa opgi forsøket. Da hverken han eller vi vet noget og en tredjemand jo slet ikke kan vite noget, saa er der vel ingen utsigt til at faa noget svar. Nuvel, hvis De vil, saa opgi forsøket! Men hvis De er anderledes tilsinds, saa følg mig videre! Min mening er nemlig, at det trods alt kan være meget godt mulig — ja til og med meget sandsynlig — at den som har drømt, vet hvad drømmen betyr. *Han vet*

bare ikke at han vet det, og derfor tror han at han ikke vet det.

Nu vil De si, at jeg her igjen kommer med en hypotese — allerede nummer to i denne korte sammenhæng — og at jeg paa denne maate i høi grad nedsætter min metodes krav paa troværdighet. Under forutsætning av at drømmen er et sjælelig fænomen, under den videre forutsætning at der i et menneskes sjæl findes ting som han vet om uten at vite at han vet om dem o.s.v.! Man behøver bare at holde sig den indre usandsynlighet av begge disse forutsætninger for øie, for med god samvittighet at vende sin interesse bort fra de slutninger som kan bygges op paa grundlag herav.

Ja, mine damer og herrer, jeg har ikke latt Dem komme her for at forespeile Dem noget eller skjule noget for Dem. Vistnok har jeg bekjendtgjort disse forelæsninger som en elementær indførelse i psykoanalysen, men hermed har jeg ikke ment at ville gi Dem en fremstilling «in usum delphini», som skulde vise en klar og grei sammenhæng og samtidig omhyggelig tildække alle vanskeligheterne, fylde ut hullerne og male over de tvilsomme punkter, saa De med ro i sindet kan mene at ha lært noget nyt. Nei, netop fordi De er nybegyndere, har jeg ønsket at vise Dem vor videnskap slik som den virkelig er, med alle dens ujevnheter og anstøtsstener, med alle de fordringer den stiller og de betænkeligheter den vækker. Jeg vet nemlig, at det ikke i nogen videnskap forholder sig anderledes, og at det — særlig i en videnskaps første tid — heller ikke *kan* være anderledes. Jeg vet ogsaa, at undervisningen i de andre videnskaper til at begynde med beflitter sig paa at skjule disse vanskeligheter og ufuldkommenheter for de studerende. Men dette gaar ikke i psykoanalysen. Jeg bygger altsaa virkelig paa to forutsætninger — den ene indenfor den anden — og om nogen mener at alt dette blir for møisommelig og usikkert, eller om nogen er vant til større sikkerhet og elegantere utledninger, vel, saa behøver han jo ikke at følge mig videre.

Men da mener jeg rigtignok ogsaa, at han overhodet bør la psykologiske problemer ligge. For det er at frygte, at han vil finde at de eksakte og sikre veier som han ønsker at betræde, ikke er gangbare her. En videnskap som har noget at by paa, behøver forøvrig ikke at beile til gehør og søke efter tilhængere. Dens resultater skal tale for den, og den kan rolig vente, til disse har tiltvunget sig opmerksomhet.

Men de som vil følge mig videre, maa merke sig, at de to nævnte forutsætninger ikke er likeværdige. Den første forutsætning — nemlig at drømmen er et sjælelig fænomen — er den antagelse vi haaper at kunne bevise gjennem resultaterne av vort arbeide. Den anden antagelse er allerede blit bevist paa et andet omraade, og jeg har bare tat mig den frihet at overføre den derfra til vore problemer.

Men hvor og i hvilken sammenhæng er der da ført bevis for at et menneske kan vite noget uten at han selv vet at han vet det — slik som vi mener det skulde være tilfælde med den som har drømt? Det vilde jo være en merkelig og overraskende kjendsgjerning, som vilde forandre vor opfatning av sjælslivet og ikke skulde behøve at skjule sig. I parentes bemerket, en kjendsgjerning som ved at uttrykkes ophæver sig selv og allikevel vil være noget virkelig — en contradictio in adjecto! Nu, den forsøker jo heller ikke at skjule sig. Det er ikke dens feil, at man ikke kjender den eller interesserer sig tilstrækkelig for den. Like litt som det er vor skyld, at alle disse psykologiske problemer blir bedømt av folk som ikke kjender de iagttagelser og erfaringer som alene kan avgjøre disse ting.

Det bevis jeg taler om, er levert paa de hypnotiske fænomeners omraade. I aaret 1889 var jeg tilstede ved *Lièbault* og *Bernheims* overordentlig bemerkelsesværdige demonstrationer i Nancy. Jeg blev da ogsaa vidne til følgende forsøk: En mand blev hensat i somnambul tilstand, og i denne tilstand lot man ham opleve alle mulige ting hallucinatorisk. Da han vaaknet, syntes han først ikke at huske noget av

alt det som var foregaat under den hypnotiske søvn. Bernheim opfordret ham da direkte til at fortælle, hvad han hadde oplevet under hypnosen. Manden paastod, at han ikke kunde huske nogen ting. Men Bernheim gav sig ikke, han trængte ind paa manden og forsikret ham, at han visste det nok og maatte huske det. Og virkelig — manden blir tvilraadig og begynder at besinde sig: først husker han dunkelt en av de oplevelser som var blit suggerert ham, saa et andet stykke — erindringen blir stadig tydeligere og fuldstændigere — og tilsidst er alt bragt klart frem i dagen. Da altsaa denne mand efterpaa visste altsammen og i mellemtiden ikke hadde faat noget at vite fra andet hold, maa vi ha ret til at slutte, at han ogsaa paa forhaand maa ha visst om disse erindringer, bare at de ikke var tilgjængelige for ham: han visste ikke at han visste om dem; han trodde at han ikke visste det. Her har vi altsaa et tilfælde som nøiagtig svarer til det som vi mener at ha hos den som har drømt.

Jeg haaper det har overrasket Dem at høre, at en slik kjendsgjerning allerede foreligger, og De vil vel nu spørre: «Hvorfor paaberopte De Dem ikke dette bevis dengang vi behandlet feilreaktionerne og fandt at maatte tilskrive en mand som hadde forsnakket sig, en hensigt bak ordene, som han selv ikke visste om, men tvertom benegtet? Hvis det er mulig for et menneske at tro, at han ikke vet noget om oplevelser som han allikevel har en erindring om, saa skulde det ikke længer være saa usandsynlig, at der i hans indre ogsaa kan findes andre sjælelige processer som han ikke vet om. Et slikt argument vilde sikkert ha gjort indtryk paa os og fremmet vor forstaaelse av feilreaktionerne.» Ja, det er rigtig at jeg ogsaa dengang kunde ha paaberopt mig dette argument, men jeg vilde heller spare det til en leilighet hvor det var mer paakrævet. Med feilreaktionerne var det slik, at de for en del kunde forklare sig selv, og forøvrig gav de os en paaminding om, at vi har at regne med sjælelige pro-

cesser som vi ikke vet om, hvis vi vil faa sammenhæng i fænomenerne. Ved drømmen er vi derimot nødt til at nytte forklaringer som vi henter andetstedsfra, og jeg tror forøvrig ogsaa, at De her lettere vil godta et bevis fra hypnosens omraade. Den tilstand vi er i naar vi gjør en feilreaktion, regner De sikkert for normal. Den har ikke nogen likhet med den hypnotiske tilstand. Derimot er der et tydelig slegtskap mellem den hypnotiske tilstand og søvnen, som jo er forutsætningen for drømmen. Hypnosen kaldes en kunstig søvn. Naar vi hypnotiserer et menneske sier vi «sov», og de suggestioner vi gir ham kan sammenlignes med den naturlige søvns drømmer. Den sjælelige situation er virkelig lik i begge tilfælde. I den naturlige søvn trækker vi vor interesse tilbake fra hele den ydre verden, og slik gjør vi det ogsaa i den hypnotiske søvn — bare med den undtagelse at vi her fortsat har rapport med den person som har hypnotisert os. Et normalt sidestykke til den hypnotiske søvn har vi forøvrig i den saakaldte «ammesøvn», hvor ammen forblir i rapport med barnet og alene vækkes av dette. Det skulde saaledes ikke synes saa svært dristig at overføre et forhold fra hypnosen paa den naturlige søvn. Den antagelse, at der ogsaa hos den som har drømt findes en viden om drømmen — bare at denne viden er utilgjængelig for ham, saa han ikke selv tror han har den — er ikke grepet helt ut av luften. Forøvrig skal vi merke os, at der her aapnes en tredje tilgang til studiet av drømmen. Vi kan nærme os dette studium ut fra de stimuli som forstyrrer søvnen, og vi kan gjøre det ut fra dagdrømmen. Nu ser vi at det ogsaa er mulig ut fra de drømmer som suggereres i den hypnotiske tilstand.

Nu kan vi kanske med øket tillid ta fat paa vor opgave igjen. Det er altsaa meget sandsynlig, at den som har hat en drøm, ogsaa vet noget om drømmen. Spørsmaalet er bare, hvorledes man kan gjøre det mulig for ham at faa frem denne viden og meddele den. Vi kan ikke vente, at han

straks skal kunne si os drømmens mening, men han vil kunne finde dens kilder, den tanke- og interessekreds som den stammer fra. De husker fra behandlingen av feilreaktionerne, at vi spurte en mand hvorledes han hadde kunnet forsnakke sig og si «til svine», og at mandens første indfald gav forklaringen. Det er en lignende enkel teknik vi anvender, naar vi tyder drømmer. Ogsaa her spør vi vedkommende, hvorledes han er kommet til drømmen, og ogsaa her maa vi anse hans første utsagn som tjenende til forklaring. Det spiller altsaa ingen rolle for os, hvad enten han tror at vite noget eller ikke tror det. Vi sætter os ut over denne forskjel og behandler begge tilfælde paa samme maate.

Denne teknik er utvilsomt meget enkel. Men jeg er allikevel ræd den vil vække den sterkeste motstand hos Dem. De vil si: «Endnu en ny antagelse — den tredje! Og det til og med den usandsynligste av dem alle! Naar jeg spør et menneske, hvad der falder ham ind til den drøm han har hat, saa skal netop første indfald gi den ønskede forklaring? Men der behøver jo ikke engang at falde ham nogetsomhelst ind, eller der kan falde ham ind Gud vet hvad! Det er ikke mulig at indse, hvad en slik forventning støtter sig paa. Dette vil jo i virkeligheten si at sætte for stor lid til Vorherre paa et sted hvor det var mer passende at øve litt mer kritik. Og desuten gaar det ikke an at sammenligne drømmen med en enkelt forsnakkelse. Drømmen bestaar jo av mange elementer. Hvilket indfald skal man da i det hele holde sig til?»

I alt uvæsentlig har De ret. Det er rigtig, at drømmen kan bestaa av flere elementer og forsaavidt skiller sig fra forsnakkelsen. Dette maa tekniken ta hensyn til, og jeg vil da foreslaa, at vi deler drømmen op i dens forskjellige elementer og undersøker hvert enkelt element særskilt. Da blir analogien med forsnakkelsen gjenoprettet. — Dernæst har De ret i, at en som blir spurt om de enkelte elementer i en drøm, kan svare, at han ikke faar nogen indfald. I

enkelte tilfælde — De skal senere faa vite hvilke — vil vi ogsaa godta et slikt svar. Bemerkelsesværdig nok er det netop de tilfælde hvor vi selv kan ha bestemte indfald. Men i almindelighet vil vi si imot, naar én paastaar at han ikke faar nogen indfald til drømmen. Vi vil da trænge ind paa ham og forsikre, at han maa ha et indfald — og vi skal faa ret. Han kommer virkelig med et indfald, et eller andet, likegyldig hvilket. Slike oplysninger som vi kan kalde «historiske», vil han særlig let kunne gi. Han sier f. eks.: «Det var noget som hændte igaar» (slik som i de to nævnte «prosaiske drømmer»). Eller: «Det minder om noget som nylig hændte.» Og paa denne maate faar vi vite, at drømmene langt oftere end vi fra først av trodde, har tilknytning til indtryk fra de nærmest foregaaende dager. Endelig kan det ogsaa forekomme, at vedkommende med utgangspunkt i drømmen kommer til at huske paa begivenheter som ligger længer tilbake — muligens endog meget langt tilbake.

I hovedsaken har De derimot uret. De tar storlig feil, naar De mener det er vilkaarlig at anta, at det netop er drømmerens første indfald som gir os det vi søker, eller ialfald fører hen imot dette, at indfaldet tvertom kan være helt vilkaarlig og uten sammenhæng med det søkte, og at det bare er et utslag av min blinde tro paa forsynet, naar jeg regner med noget andet. Jeg har alt tidligere engang tat mig den frihet at si Dem, at der stikker en dypt rotfæstet tro paa sjælelig frihet og vilkaarlighet i Dem. Denne tro er helt uvidenskapelig, og den maa stryke flag for en determinisme som behersker ogsaa sjælslivet. Jeg vil be Dem ha respekt for den *kjendsgjerning*, at det netop var dette og ikke noget andet som faldt vedkommende ind, da han blev spurt. Det er heller ikke slik, at jeg sætter tro op imot tro. I virkeligheten kan det bevises, at det indfald den adspurte gir, ikke er vilkaarlig, ubestemmelig og uten sammenhæng med det søkte. Ja, jeg har nylig faat vite, at ogsaa den

eksperimentelle psykologi har kunnet føre slike bevis — noget jeg forøvrig ikke lægger saa stor vegt paa.

Saken er saa betydningsfuld, at jeg maa be om Deres specielle opmerksomhet. Naar jeg opfordrer én til at si det som falder ham ind til et bestemt element av en drøm, forlanger jeg at han skal gi sig hen til den fri association, mens han *fastholder en utgangsforestilling*. Dette kræver en bestemt indstilling av opmerksomheten og er noget helt andet end refleksion — ja i virkeligeheten utelukker det refleksion. Mange mennesker kan let lære en slik indstilling, mens andre viser en ganske utrolig klodsethet naar de skal forsøke. En endnu høiere grad av frihet i associationen kan opnaaes, naar jeg ogsaa lar utgangsforestillingen falde og kanske bare angir av hvad art og species indfaldet skal være — f. eks. at man frit skal associere et egennavn eller et tal. Man skulde da anta, at indfaldene maatte bli endnu mer vilkaarlige og uberegnelige end tilfældet er ved vor teknik. Imidlertid kan det paavises, at indfaldet hver gang er strengt determinert av betydningsfulde sjælelige indstillinger som vi ikke kjender i det øieblik de virker — like litt som vi kjender de forstyrrende tendenser ved feilreaktionerne eller de tendenser som fremkalder de saakaldte «tilfældige» handlinger.

Jeg selv — og efter mig mange andre — har gjentagne ganger undersøkt slike helt fri indfald av navn og tal. En del av disse undersøkelser er ogsaa blit offentliggjort. Man gaar frem paa den maate, at man vækker fortløpende associationer til det navn som er dukket op. Disse associationer er da ikke længer helt fri, men bundet paa samme maate som indfaldene til de forskjellige drømmeelementer. Man fortsætter med associationerne til der ikke længer er nogen tilskyndelse til dem. Men da har man ogsaa opklaret motiveringen for og betydningen av det fri indfald av navnet. Forsøkene gir stadig samme resultat. Ofte spænder de over et vældig materiale, og der kræves vidløftige utviklinger for

at kunne gi en fremstilling av dem. De fri talassociationer er kanske de mest overbevisende. De følger saa hurtig efter hverandre og styrer med en saa utrolig sikkerhet frem mot et skjult maal, at det virker helt forbløffende. Her skal jeg bare nævne et enkelt eksempel paa navneanalyse, som det heldigvis er mulig at fremstille uten for stort materiale.

Under behandlingen av en ung mand kom jeg engang til at tale om dette emne, og jeg nævnte da, at det trods al tilsynelatende vilkaarlighet ikke vilde være mulig at associere et navn fritt, som ikke vilde vise sig nøie betinget ut fra forsøkspersonens eiendommeligheter og den øieblikkelige situation han befandt sig i. Da manden ytret tvil, foreslog jeg at vi straks skulde gjøre et forsøk. Jeg visste at hans forhold til kvinder og unge piker var usædvanlig mangeartet, og tænkte derfor han vilde ha et meget stort utvalg at ta av, naar jeg bad ham tænke paa et kvindenavn. Han gik med paa mit forslag, men til min — eller kanske snarere hans egen — forbauselse var det nu slet ikke en lavine med kvindenavn som brøt løs over mig. En stund sat han taus, og saa tilstod han, at der bare var faldt ham ind et eneste navn, nemlig *Albine*. — «Besynderlig! Men hvad forbinder De da med dette navn? Hvor mange kjender De av navnet Albine?» Underlig nok, han kjendte ingen Albine, og heller ikke faldt der ham noget mer ind til navnet. Man skulde altsaa tro, at analysen var mislykket. Men nei — den var alt færdig, der trængtes ikke fler indfald! Manden var selv usædvanlig lys, og i mine samtaler med ham under analysen hadde jeg flere ganger i spøk kaldt ham en *albino*. Nu holdt vi netop ogsaa paa med at finde ut den kvindelige andel i hans konstitution: Manden var altsaa selv denne Albine, den «kvinde» som for øieblikket interesserte ham mest.

Paa samme maate viser det sig, at melodier som uformidlet falder én ind, er betinget av en eller anden tankerække som de tilhører, og som kan opta én uten at én selv vet om det. Det kan da let paavises, at forbindelsen med melodien

maa søkes enten i dens tekst eller i dens oprindelse. Imidlertid maa jeg ta den reservation, at jeg ikke gjør denne paastand gjældende for virkelig musikalske menneskers vedkommende. Paa dette punkt har jeg tilfældigvis ikke nogen erfaring, og jeg er opmerksom paa at det hos slike mennesker kan være melodiens musikalske værdi som er grunden til at den pludselig dukker frem. Men det første tilfælde er utvilsomt almindeligere. Jeg kjender f. eks. en ung mand som en tid blev likefrem forfulgt av den vistnok henrivende melodi til Paris' sang i «Skjønne Helena», like til han gjennem analysen blev opmerksom paa den strid som dengang stod i hans interesse mellem en «Ida» og en «Helene».

Naar altsaa de helt fritt opdukkende indfald er determinert paa en slik maate og hører ind i en bestemt sammenhæng, saa maa vi vel ha ret til at slutte, at de indfald som er bundet til en utgangsforestilling, ikke kan være determinert i mindre grad. En undersøkelse gir som resultat, at de ikke bare er bundet ved den utgangsforestilling de har tilknytning til, men at de ogsaa er avhængig av sterkt affektbetonte tanke- og interessekredser — *komplekser* — hvis medvirkning ikke kjendes i øieblikket og altsaa er ubevisst.

Associationer som er bundet paa en slik maate, har været gjenstand for meget lærerike eksperimentelle undersøkelser, som har spillet en væsentlig rolle i psykoanalysens historie. Fra den *Wundt*'ske skole stammer det saakaldte associationseksperiment: forsøkspersonen faar i opdrag at besvare hurtigst mulig et «stimulus-ord» med et «reaktions-ord». Man kan saa studere intervallet mellem stimulus og reaktion, reaktionssvarets natur, mulige feil ved en senere gjentagelse av forsøket og lignende. Under ledelse av *Bleuler* og *Jung* har Züricher'skolen kunnet gi forklaring paa reaktionerne ved associationseksperimentet: de bad forsøkspersonen opklare de mer paafaldende reaktioner ved hjælp av paafølgende associationer, og det kom da for dagen, at disse reak-

tioner var strengt determinert gjennem forsøkspersonens komplekser. Med denne opdagelse bygget Bleuler og Jung den første bro mellem eksperimentalpsykologien og psykoanalysen.

Men nu vil De kanske si: «Vi indrømmer, at de fri indfald er determinert og ikke vilkaarlige, slik som vi først trodde. Og vi medgir, at dette ogsaa gjælder indfaldene til elementerne i en drøm. Men det er ikke dette det her spørres om. De paastaar jo, at indfaldet til hvert element i drømmen determineres ut fra en sjælelig bakgrund for netop dette bestemte element, en bakgrund som vi ikke kjender noget til. Vi kan ikke finde, at De har ført bevis for dette. Naturligvis venter vi, at indfaldene skal vise sig bestemt av komplekserne hos den som drømmer — men hvad hjælper dette os? Det gir os ikke nogen forstaaelse av drømmen, det fører os bare til kjendskap til de saakaldte komplekser. Men hvad har disse komplekser med drømmen at gjøre?»

De har ret. Men De overser et væsentlig punkt — netop det samme som gjorde, at jeg ikke valgte associationseksperimentet til utgangspunkt for denne fremstilling. I associationseksperimentet blir den ene determinant for reaktionen — nemlig stimulus-ordet — valgt vilkaarlig, og reaktionen blir da en formidling mellem denne stimulus og det kompleks som vækkes hos forsøkspersonen. I drømmen er stimulus-ordet erstattet med noget som kommer fra vedkommendes eget sjælsliv, fra kilder han ikke kjender, og som derfor meget mulig selv hører til komplekset. Men da er det slet ingen urimelighet i at anta, at ogsaa indfaldene til drømmens elementer bestemmes av dette samme kompleks som elementet selv tilhører, og derfor kan føre til en opklaring av dette.

La mig nævne et eksempel fra et andet omraade, som viser at det faktisk kan forholde sig slik. Et udmerket forbillede for drømmeanalysen har vi i grunden i de tilfælde, hvor man ikke kan komme paa et navn. Forskjellen er bare,

at det som ved drømmetydningen er fordelt paa to personer, her er forenet hos en og samme. Naar jeg ikke kan komme paa et navn, har jeg allikevel vissheten i mig, at jeg vet navnet — den samme visshet som vi først ved at gaa veien om det Bernheim'ske eksperiment kunde tilegne os for drømmens vedkommende. Men dette navn som jeg har glemt og allikevel vet om, det kan jeg ikke finde frem til. Erfaringen lærer mig snart, at det ikke hjælper selv om jeg anstrenger mig aldrig saa meget med at tænke efter. Imidlertid kan jeg hver gang istedetfor det glemte navn la et eller flere andre navn falde mig ind. Først naar et slikt «surrogatnavn» kommer spontant, blir overensstemmelsen mellem denne situation og drømmeanalysen indlysende. Heller ikke drømmeelementet er jo det rigtige, det er bare en erstatning for noget andet, det egentlige, som jeg ikke kjender og søker at finde ved hjælp av drømmeanalysen. Igjen ligger forskjellen bare deri, at naar jeg har glemt et navn, vet jeg udmerket godt at det navn jeg erstatter det med, ikke er det rigtige, mens vi for drømmeelementets vedkommende først naadde frem til denne opfatning gjennem en møisommelig undersøkelse. Nu findes der ogsaa ved navneforglemmelse en vei som fører fra surrogatnavnet til det ubevisste og egentlige, det glemte navn. Hvis jeg nemlig retter min opmerksomhet paa disse surrogatnavn og samler videre indfald til dem, kan jeg ad kortere eller længere vei komme tilbake til det glemte navn. Og jeg opdager da, at baade de spontane surrogatnavn og de andre som jeg fremkalder, har sammenhæng med det glemte og determineres av dette.

Jeg skal nævne en analyse av denne art. Jeg merket en dag, at jeg ikke kunde huske navnet paa det lille land ved Rivieraen hvis hovedstad er Monte Carlo. Det var ærgerlig, men sandt. Jeg fordypet mig i al den viden jeg har om dette land, jeg tænkte paa fyrst Albert av huset Lusignan, hans giftermaal og hans passion for havforskning, kort sagt alt hvad jeg kunde finde paa, men det hjalp mig ikke

noget alt sammen. Saa holdt jeg op at reflektere og begyndte istedet at la surrogatnavn falde mig ind. Disse kom hurtig: *Monte Carlo* selv, saa *Piemont*, *Albanien*, *Montevideo*, *Colico*. I denne række var det Albanien som først vakte min opmerksomhet. Det associerte straks *Montenegro* — antagelig paa grund av motsætningen mellem hvitt og sort. Jeg ser saa, at fire av disse surrogatnavn indeholder den samme stavelse «*mon*», og pludselig har jeg det glemte ord og roper høit: *Monaco!* Surrogatnavnene har altsaa virkelig sin oprindelse i det glemte navn: de fire første indeholder navnets første stavelse (idet Albanien erstattes med Montenegro), og det sidste gjengir stavelsernes rækkefølge og hele den sidste stavelse. Jeg kunde ogsaa let finde ut, hvad der var grunden til at jeg midlertidig hadde glemt navnet. Monaco er det italienske navn paa *München;* denne by øvet den hemmende indflytelse.

Dette er utvilsomt et godt eksempel, men det er for enkelt. I andre tilfælde vilde det være nødvendig at samle en større række indfald til de første surrogatnavn, og da vilde analogien med drømmeanalysen bli tydeligere. Jeg har ogsaa hat erfaringer av denne art. En fremmed herre indbød mig engang til at drikke italiensk vin. I vertshuset viste det sig, at han hadde glemt navnet paa en vin som han husket som meget god og nu ønsket at bestille. Der faldt ham ind en masse forskjellige navn istedetfor det glemte, og paa grundlag av disse kunde jeg trække den slutning, at det maatte være hensynet til en eller anden Hedvig som hadde faat ham til at glemme navnet paa vinen. Og virkelig — ikke bare kunde han bekræfte, at han første gang hadde drukket vinen i selskap med en Hedvig, men denne opdagelse fik ham ogsaa til at huske navnet igjen. Manden var nu lykkelig gift, og denne Hedvig tilhørte en forbigangen tid, som han ikke brydde sig om at tænke tilbake paa.

Det som er mulig naar det gjælder forglemmelse av navn, det maa ogsaa være mulig i drømmetydningen: med utgangs-

punkt i det erstattende drømmeelement maa det gjennem associationer kunne lykkes os at finde tilbake til det egentlige objekt for vor søken. Efter det eksemplerne paa navneforglemmelse har lært os, tør vi anta, at associationerne til drømmeelementet blir determinert baade av dette drømmeelement selv og av det ubevisste og egentlige som ligger til grund for det.

Og hermed skulde vi da i nogen grad ha retfærdiggjort vor teknik.

SYVENDE FORELÆSNING

DRØMMENS MANIFESTE INDHOLD OG DENS LATENTE INDHOLD

Mine damer og herrer! Som De ser, har studiet av feilreaktionerne ikke været forgjæves. Takket være dette arbeide har vi — under de nævnte forutsætninger — opnaad to resultater: en bestemt opfatning av drømmeelementet og en teknik for drømmetydningen. Vor opfatning av *drømmeelementet* er følgende: dette element er noget uegentlig, en erstatning for noget andet som drømmeren ikke kjender, paa lignende maate som i feilreaktionerne, noget som han nok besidder en viden om, men uten at denne er tilgjængelig for ham. Og denne opfatning haaper vi at kunne utstrække til at gjælde hele drømmen, som jo bestaar av en række slike elementer. Vor *teknik* bestaar i, at vi gjennem frie associationer til disse elementer faar andre erstattende forestillinger til at dukke op i bevisstheten, og ved hjælp av disse er det da mulig at finde det skjulte.

Jeg foreslaar nu, at vi foretar en ændring i vor nomenklatur, saa vor uttryksmaate kan bli lettere og mer bevægelig. La os istedetfor «skjult», «utilgjængelig» og «uegentlig» nytte utrykkene: «utilgjængelig for drømmerens bevissthet» eller *«ubevisst»*. Dette gir den rigtige beskrivelse av forholdet, og vi mener ikke noget andet hermed end ved de tilfælde hvor det gjælder det glemte ord eller den forstyrrende tendens ved feilreaktionen — nemlig: *for tiden ube-*

visst. I motsætning hertil kan vi saa naturligvis nytte uttrykket *«bevisst»* om selve drømmeelementerne og om de nye forestillinger som kommer frem ved associationen. Nogenslags teoretisk konstruktion er der endnu ikke forbundet med denne terminologi. Der kan ikke indvendes noget mot at nytte ordet «ubevisst» som en træffende og let forstaaelig beskrivelse.

Naar vi nu overfører vor opfatning fra det enkelte element til drømmen som helhet, blir altsaa drømmen at opfatte som en forvansket erstatning for noget andet, noget ubevisst, og det blir da drømmetydningens opgave at finde dette ubevisste. Ut herfra gir der sig straks tre vigtige regler, som vi skal følge under vort arbeide med drømmetydningen:

1. Man skal ikke bry sig om det drømmen synes at si, om det er forstandig eller absurd, klart eller forvirret, for ikke i noget tilfælde falder det jo sammen med det ubevisste som vi søker (en nærliggende indskrænkning av denne regel vil senere gi sig av sig selv).

2. Man skal begrænse arbeidet til at associere erstattende forestillinger til hvert element, altsaa ikke tænke over dem, ikke prøve om de indeholder noget som passer, og ikke bry sig om hvor langt bort fra drømmeelementet de fører.

3. Man skal vente til de skjulte, ubevisste tanker som vi søker, indfinder sig av sig selv — ganske paa samme maate som det glemte ord «Monaco» i det forsøk jeg tidligere har beskrevet.

Nu forstaar vi ogsaa hvor likegyldig det er, hvor meget eller hvor litt og fremforalt hvor sikkert eller hvor usikkert man husker en drøm. Drømmen som huskes, er jo ikke det egentlige, men bare en forvansket erstatning, som ved hjælp av de associationer som vækkes gir os et middel til at kunne nærme os det egentlige og gjøre de tilgrundliggende ubevisste tanker bevisst. Hvis altsaa vor erindring om drømmen var feil, saa har den bare ganske enkelt forvansket

denne erstatning end yderligere — en forvanskning som forøvrig heller ikke kan være umotivert.

Vi kan tyde vore egne drømmer like vel som andres. Ja, ved at tyde egne drømmer kan man endog lære bedre, og processen virker da mer overbevisende. Hvis vi nu forsøker os i denne retning, merker vi snart at der er noget som sætter sig imot vort arbeide. Vistnok faar vi indfald, men vi godtar ikke alle. Vi øver kritik og gjør et utvalg. Ved et indfald sier vi: «Nei, det passer ikke ind i denne sammenhæng», ved et andet: «Det er for absurd», og ved et tredje: «Det er av helt underordnet betydning.» Og vi kan iagtta, hvorledes vi med slike indvendinger kvæler og faktisk fordriver indfaldene endnu før de er blit helt klare. Saken er, at vi paa den ene side fæster os for meget ved utgangsforestillingen, selve drømmeelementet, og paa den anden side ødelægger vi resultaterne av den fri association ved at foreta et utvalg. Hvis man ikke er alene om drømmetydningen, men lar drømmen tyde av en anden, kan man tydelig merke ogsaa et andet motiv som faar os til at gjøre dette forbudte utvalg. Fra tid til anden maa vi nemlig si os selv: «Nei, dette indfald er for ubehagelig. Jeg kan ikke eller jeg vil ikke fortælle det.»

Disse indvendinger truer aapenbart med at ødelægge hele vort arbeide, og det er nødvendig at beskytte sig mot dem. Naar det gjælder ens egen person, kan man gjøre dette ved at ta en fast beslutning om ikke at gi efter for dem. Ved tydningen av andres drømmer kan man gjøre det ved at gi vedkommende som ubrytelig regel, at han ikke skal undlate at meddele et eneste indfald, selv om en av disse fire indvendinger kan reises mot det: indfaldet er for uvæsentlig, det er for absurd, det hører ikke ind i sammenhængen, det er for pinlig til at kunne sies. Han lover at følge denne regel, og efterpaa kan man saa ærgre sig over, hvor daarlig han i mange tilfælde holder sit løfte. Kanske er vi først tilbøielig til at se forklaringen deri, at det trods den autoritative for-

sikring ikke er lykkedes os at overbevise ham om berettigelsen av den fri association, og vi kommer kanske paa den tanke, at vi først maa vinde ham teoretisk ved at gi ham skrifter at læse eller ved at sende ham paa forelæsninger, som kan gjøre ham til en tilhænger av vore anskuelser om den fri association. Men slike misgrep vil vi undgaa at gjøre, naar vi iagttar, at de samme kritiske indvendinger mot enkelte indfald ogsaa forekommer hos os selv, hvis overbevisning jo skulde være sikker nok, og at det først efterhvert — paa en viss maate i anden instans — er mulig at overvinde dem.

Istedetfor at ærgre os over ulydigheten hos dem som har drømt, skal vi nytte disse erfaringer til at lære noget nyt, noget som er desto betydningsfuldere, jo mindre forberedt vi har været paa det. Vi lærer at forstaa, at arbeidet med drømmetydningen møter en *motstand* som det har at kjæmpe med, og det er denne de kritiske indvendinger er et utslag av. Denne motstand er uavhængig av drømmerens teoretiske overbevisning. Og vi lærer ogsaa noget mer. Erfaringen viser, at en kritisk indvending av denne art aldrig er berettiget. Tvertom viser det sig, at de indfald som man paa denne maate ønsker at undertrykke, *uten undtagelse* er de vigtigste og av avgjørende betydning for vort forsøk paa at finde frem til det ubevisste. Det betyr likefrem en utmerkelse, naar et indfald følges av en slik indvending.

Denne motstand er noget helt nyt, et fænomen som ikke indeholdtes i de forutsætninger vi la til grund for vort arbeide, men som vi har opdaget mens vi arbeidet ut fra disse. Vi er ikke netop behagelig overrasket over denne nye faktor, for vi aner allerede at den ikke kommer til at gjøre arbeidet lettere; den kunde næsten friste os til at gi op hele strævet med drømmen. Noget saa uvæsentlig som drømmen og saa til og med slike vanskeligheter istedetfor en klar og grei teknik! Men paa den anden side kunde vel netop disse vanskeligheter ogsaa virke lokkende og gi os en for-

modning om at arbeidet er møien værd. Vi støter regelmæssig paa motstand, naar vi fra drømmeelementet søker at trænge frem til det skjulte ubevisste, som elementet er en erstatning for. Vi maa da anta, at der skjuler sig noget betydningsfuldt bak denne erstatning. Hvorfor skulde vi ellers møte alle disse vanskeligheter, hvis opgave er at bevare skjulet? Naar et barn ikke vil aapne knyttnæven og vise hvad han har i den, kan vi være viss paa at det er noget han ikke har lov at ha.

I det øieblik vi indfører den dynamiske forestilling om en motstand, maa vi ogsaa tænke paa, at dette moment er kvantitativt variabelt. En motstand kan være sterkere eller svakere, og vi er forberedt paa, at denne forskjel vil møte os ogsaa under arbeidet med drømmetydningen. Kanske kan vi ogsaa bringe en anden erfaring, som vi gjør under dette arbeide, i sammenhæng dermed. Mange ganger behøves der bare et eneste eller nogen faa indfald for at føre os fra drømmeelementet til det tilgrundliggende ubevisste. Andre ganger kræves der derimot lange associationsrækker, og mange kritiske indvendinger maa først overvindes. Det ligger nær at si, at disse forskjeller hænger sammen med motstandens vekslende styrke, og sandsynligvis er dette rigtig. Naar motstanden er liten, ligger heller ikke drømmeelementet langt bort fra det ubevisste. En sterk motstand betinger derimot svære forvanskninger av det ubevisste, og der blir derfor en lang vei fra drømmeelementet til det ubevisste.

Nu kunde kanske tiden være inde til at ta for os en drøm, prøve vor teknik paa den og se om vore forventninger holder stikk. Ja, men hvilken drøm skal vi da vælge? De aner ikke, hvor vanskelig det er at avgjøre dette, og jeg kan heller ikke paa det nuværende tidspunkt gjøre Dem begripelig, hvori vanskeligheterne ligger. Aapenbart findes der drømmer hvor forvanskningen er ganske uvæsentlig, og det vilde jo da være det bedste at begynde med en slik drøm. Men hvilke drømmer er det som er mindst forvansket? De som

gir god mening og ikke virker forvirret — slike som jeg tid-ligere nævnte to eksempler paa? Nei, det vilde være en stor misforstaaelse at tro det. En undersøkelse viser, at disse drømmer er blit forvansket i overordentlig høi grad. Og hvis jeg saa istedet gir avkald paa særskilte betingelser og helt vilkaarlig vælger en drøm, vil De sandsynligvis bli meget skuffet. Det kan være vi faar en slik masse indfald til de enkelte drømmeelementer, at arbeidet blir helt uover-sigtlig. Hvis vi skriver drømmen ned og sammenholder den med optegnelsen av alle indfaldene, vil vi se at disse ofte utgjør det mangedobbelte av drømmens tekst. Det skulde derfor synes hensigtsmæssigst at ta for os en række korte drømmer, som hver enkelt ialfald kunde lære os noget. Det er ogsaa denne fremgangsmaate vi vil bestemme os for, med mindre da erfaringen skulde gi os et vink om hvor vi virke-lig kan finde de drømmer som bare er blit forvansket i ringe grad.

Der findes imidlertid ogsaa en anden utvei, som til og med ligger like for øinene. Istedetfor at gi os ikast med tydningen av hele drømmer, kan vi indskrænke os til nogen enkelte drømmeelementer, og vise hvorledes det er mulig at forklare disse ved hjælp av vor teknik.

a) En dame fortalte, at hun som barn ofte drømte, at Gud *hadde en spids papirhat paa hodet*. Hvorledes er det mulig at forstaa dette, hvis ikke damen selv kan hjælpe os? Drøm-men lyder jo helt meningsløs. Men den blir ikke længer me-ningsløs, naar damen fortæller, at hun som barn ofte fik en slik hat paa sig ved bordet, fordi hun ikke kunde la være at kikke hen paa de andre barns tallerkener for at se, om kanske de hadde faat større portioner. Hatten skulde altsaa tjene som en skylap. Dette stykke historisk oplysning blev gitt uten nogen slags vanskeligheter. Tydningen av dette drømmeelement og dermed av hele denne korte drøm gir sig let ved hjælp av et videre indfald damen hadde: «Da jeg hadde hørt, at Gud er alvidende og ser alle ting» —

sa hun — «kan drømmen bare bety, at jeg likesom Gud vet alt og ser alt, selv om man forsøker at hindre mig i det.» — Dette eksempel er kanske altfor enkelt.

b) En skeptisk patient — ogsaa en dame — hadde en længere drøm, hvor det bl. a. forekom, at nogen folk fortalte hende om min bok «Vitsen» og roste denne meget. Der blev saa nævnt noget om en *«kanal», kanske en anden bok hvor kanal forekommer, eller ellers noget med kanal . . . hun visste det ikke . . . det var helt uklart.*

Nu er De sikkert tilbøielig til at tro, at elementet «kanal» er for ubestemt til at tydes. Det er rigtig nok, at det er vanskelig. Men det er ikke vanskelig fordi det er utydelig, men det er utydelig av en anden grund, netop den samme som ogsaa gjør tydningen vanskelig. Damen hadde ingen indfald til «kanal», og naturligvis kunde heller ikke jeg si noget. En stund senere — i virkeligheten næste dag — fortalte hun, at der var faldt hende ind noget som *kanske* hadde sammenhæng med det. Ogsaa dette var nemlig en vits som hun engang hadde hørt: Paa et skib mellem Dover og Calais underholdt en bekjendt forfatter sig med en englænder, og denne hadde i en bestemt sammenhæng citert sætningen: *Du sublime au ridicule il n'y a qu'un pas.* Forfatteren svarte: *Oui, le pas de Calais* — med dette svar vilde han si, at han fandt Frankrike storartet og England latterlig. Men ogsaa Pas de Calais er jo en kanal, nemlig Canal la Manche — den engelske kanal. Kan jeg nu virkelig tro, at dette indfald har noget med drømmen at gjøre? Ja, sikkert nok. Jeg mener virkelig, at det gir løsningen paa det gaatefulde drømmeelement. Eller kan De tvile paa, at denne vits allerede var der før drømmen og dannet den ubevisste tanke bak drømmeelementet «kanal» — tror De virkelig, at damen først efterpaa fandt paa at sætte den i sammenhæng med drømmen? Indfaldet aapenbarer nemlig den skepsis som skjuler sig bak hendes paatrængende beundring, og det er vel motstanden hos hende som har været grunden baade til

at indfaldet kom saa nølende og at drømmeelementet var saa ubestemt. Jeg vil her be Dem merke Dem forholdet mel=lem drømmeelementet og den ubevisste tanke som ligger bak. Elementet er likesom et fragment av denne tanke og henspiller paa den. Derved at det er blit isolert, er det ogsaa blit helt uforstaaelig.

c) En patient hadde en længere drøm, hvor han bl. a. saa *flere medlemmer av familien sitte rundt et bord av usæd=vanlig form.* Til dette bord faldt det ham ind, at han hadde sett et slikt bord ved et besøk hos en bestemt familie. Saa fortsatte hans tanker i den retning, at der i denne familie hadde været et eget forhold mellem far og søn, og straks efter tilføier han, at det igrunden forholder sig paa samme maate mellem ham og hans far. — Bordet er altsaa tat op i døm=men for at betegne denne parallel.

Vedkommende patient hadde alt længe været fortrolig med de krav drømmetydningen stiller. En anden vilde kan=ske tat anstøt av, at vi gjør en saa ubetydelig detalj som formen av et bord til gjenstand for forskning. Men saken er, at vi i virkeligheten benegter at der i drømmen skulde være noget som er tilfældig eller ubetydelig. Det er netop gjennem en nøiagtig undersøkelse av slike ubetydelige umo=tiverte detaljer vi venter at komme frem til problemernes løsning. Kanske undrer det Dem ogsaa, at drømmearbeidet netop vælger et bord for at gi uttryk for denne tanke: «hos os gaar det for sig paa samme maate som hos dem». Men ogsaa dette faar sin forklaring, naar De hører at navnet paa denne familie er Tischler[1]. Idet manden lar medlem=merne av sin familie ta plads rundt dette bord, sier han at ogsaa de er «Tischler». Læg forøvrig merke til, hvor uund=gaaelig det er at være indiskret ved meddelelsen av slike drømmetydninger. Der har De netop en av de vanskelig=heter jeg hentydet til, hvor det gjælder utvalget av eksemp=ler. Jeg kunde godt tat et andet eksempel istedetfor dette,

[1] *Tisch* = bord. O. A.

men sandsynligvis hadde jeg saa bare maattet begaa en anden indiskretion.

Jeg tror tiden nu er inde til at indføre to nye uttryk, som vi alt længe hadde kunnet anvende. La os kalde det drømmen fortæller, for det *manifeste drømmeindhold*, og det skjulte vi vil finde frem til ved at følge indfaldene, for de *latente drømmetanker*. Vi skal da merke os forholdet mellem det manifeste indhold og de latente tanker i de nævnte eksempler. Forholdet kan variere meget. I eksemplerne a) og b) er det manifeste element tillike en bestanddel av de latente tanker, men bare et litet stykke herav. Av en stor, sammensat sjælelig struktur i de ubevisste drømmetanker er et litet stykke ogsaa kommet med ind i den manifeste drøm — som et fragment eller i andre tilfælde som en hentydning, et stikord eller en forkortelse i telegramstil. Tydningsarbeidet har da til opgave at fuldstændiggjøre dette brudstykke eller denne antydning, slik som det særlig godt lykkedes os i eksempel b). Den ene maate drømmearbeidet forvansker paa, er altsaa at den erstatter noget med et brudstykke eller en hentydning. I eksempel c) ser vi, at der ogsaa kan være et andet forhold mulig mellem det manifeste indhold og de latende tanker. Dette kommer imidlertid klarere frem i de følgende eksempler.

d) En mand drømte, at *han trak en dame* (som han kjendte) *frem bak sengen*. Det første indfald gav forklaringen paa dette drømmeelement. Meningen var: han *foretrækker* denne dame.

e) En anden drømte, at *hans bror sat i en kasse*. Det første indfald satte *skap* istedetfor kasse, og det andet indfald gav saa tydningen: *broren skaper sig*.[1]

f) En mand *steg i drømme op paa et høit fjeld, hvorfra han hadde et sjeldent vidt utsyn*. Nu, dette lyder jo helt fornuftig, kanske er der slet ikke noget at tyde her, vi har bare

[1] Eksemplet er forandret en del, for at kunne faa frem ordspillet paa norsk. O. A.

at finde ut, hvilken erindring drømmen knytter til, og hvilket motiv det er som har fremkaldt den. Nei, De tar feil. Det viste sig, at denne drøm i like høi grad som en hvilkensomhelst anden og forvirret drøm trængte at tydes. Manden fik nemlig ingen indfald om egne fjeldbestigninger til drømmen, men han kom til at tænke paa at en av hans bekjendte utgir et «Kringsjaa», som beskjæftiger sig med vort forhold til de fjerneste deler av jordkloden. Den latende drømmetanke her er altsaa, at manden identificerer sig med utgiveren av dette «kringsjaa».

Her har De et nyt slags forhold mellem det manifeste og det latende drømmeelement. Det manifeste element er her ikke saa meget en forvanskning av det latente som en fremstilling av det, en plastisk, konkret billedlig fremstilling, som tar sit utgangspunkt i ordlyden. Vistnok faar vi netop paa den maate atter en forvanskning, for vi har jo forlængst glemt de konkrete billeder som ordene oprindelig er fremgaat av, og derfor kjender vi dem heller ikke igjen, naar de erstattes med billeder. Naar De betænker, at den manifeste drøm for størstedelen bestaar av visuelle billeder — sjeldnere av tanker og ord — vil De forstaa, at netop dette forhold mellem det manifeste og det latente har en særlig betydning for drømmedannelsen. Som De ogsaa ser, blir det paa denne maate mulig for en hel række abstrakte tanker i den manifeste drøm at skape sig uttryk som repræsenterer og allikevel dækker over. Dette er teknikken ved vore billedgaater. Hvorav det kommer, at slike fremstillinger bærer præg av det vittige, er et spørsmaal for sig, som vi ikke behøver at gaa ind paa her.

Der gis endnu en fjerde slags forhold mellem det manifeste og det latente drømmeelement. Men dette kan jeg ikke si noget om, før det naturlig passer ind i fremstillingen av teknikken. Heller ikke dette vil forøvrig gjøre opregningen fuldstændig. Men det kan være tilstrækkelig for det formaal vi har sat os.

Tror De, at De nu har mot paa at ta fat paa tydningen av en hel drøm? La os gjøre et forsøk og se, om vi er godt nok rustet for opgaven. Naturligvis skal jeg ikke vælge ut en av de dunkleste drømmer, men det skal ialfald være en som kan gi et klart billede av drømmens egenskaper.

Altsaa, en ung dame, som allerede hadde været gift i flere aar, hadde følgende drøm: *Hun sitter sammen med sin mand i teatret og den ene side av parket er helt tom. Hendes mand fortæller, at ogsaa Elise L. og hendes forlovede hadde villet gaa, men de kunde bare faa daarlige pladser, tre for 1 florin og 50 kr., og disse pladser kunde de jo ikke ta. Hun svarer, at efter hendes mening var der ikke sked nogen ulykke hermed.*

Det første damen bemerket til drømmen var, at dens manifeste indhold hentydet til noget som sikkert hadde git foranledningen til den. Hendes mand hadde virkelig fortalt hende, at Elise L. — en nogenlunde jevnaldrende bekjendt — nu hadde forlovet sig. Drømmen er reaktionen paa denne meddelelse. Vi vet allerede, at det for mange drømmes vedkommende er let at eftervise en slik foranledning i noget som har hændt dagen i forveien, og at den som har hat drømmen, ofte uten vanskeligheter gir oplysning herom. Damen gav os tilsvarende oplysninger ogsaa med hensyn til andre elementer i den manifeste drøm. Hvorfra kommer den detalj, at den ene side av parket var tom? Det henspiller paa en virkelig begivenhet uken i forveien: hun hadde bestemt sig til at gaa i teatret og se en bestemt forestilling, og hadde derfor bestilt billetter i god tid — saa tidlig at hun maatte betale forsalgsgebyr. Da de saa kom i teatret, viste det sig at hendes ængstelse hadde været helt overflødig, for *den ene side av parket var næsten tom.* Det hadde været rikelig tid, om hun hadde kjøpt billetterne paa selve forestillingsdagen, og hendes mand undlot da heller ikke at erte hende med denne *forhastethet.* — Men hvorfra stammer saa «1 florin 50 kr.»? Jo, fra en helt anden sammenhæng som ikke

har noget at gjøre med det foregaaende, men som forøvrig ogsaa henspiller paa noget hun hadde hørt dagen i forveien. Hendes svigerinde hadde faat 150 floriner i foræring av sin mand, og «den dumme gaas» var *i huj og hast* løpet til en juveler og hadde git alle pengene ut for et smykke. — Hvorfra tallet 3? Til dette hadde hun ikke noget at si — hvis vi da ikke skal godta det indfald, at Elise L., den forlovede pike, bare er tre maaneder yngre end hende selv, hun som nu har været gift i næsten ti aar. — Og det meningsløse i at man tar tre billetter til to personer? Hertil hadde damen intet at si, hun negtet overhodet nu at komme med flere indfald eller gi flere oplysninger.

Med sine faa indfald har imidlertid damen git os saa meget materiale, at det er mulig at opdage de latende drømmetanker. Det slaar os, at en *henvisning til tiden* *trær* frem paa flere steder, og vi faar paa denne maate et fællesskap mellem forskjellige deler av materialet. Hun har kjøpt billetterne *for tidlig*, hun har *forhastet sig* saa hun har maattet betale overpris. Svigerinden har likeledes i *hast* bragt pengene til juveleren for at kjøpe et smykke for dem — ret som om hun skulde kunne *komme for sent* til det. Hvis vi nu forbinder dette sterkt betonte «for tidlig» og «forhastet» med det som var foranledningen til drømmen — nemlig meddelelsen om at den bare tre maaneder *yngre* veninde nu allikevel hadde faat en bra mand — og med den kritik som kom til uttryk overfor svigerinden, som hadde været saa *«dum»* og handlet saa overilet — ja, saa kommer vi næsten spontant til føigende opbygning av de latente drømmetanker, som den manifeste drøm er en sterk forvansket erstatning for:

«Det var virkelig meningsløst, at jeg skyndte mig slik med at bli gift. Elises eksempel viser, at jeg ogsaa senere hadde kunnet faa en mand.» (Forhastetheten er fremstillet ved hendes egen opførsel da hun kjøpte teaterbilletter, og ved svigerindens da denne kjøpte smykket. «At bli gift»

fremstilles ved «at gaa i teater.») Dette skulde da være hovedtanken. Og kanske kan vi saa fortsætte — omend med mindre sikkerhet, fordi analysen her burde hat flere indfald at holde sig til: «Og for pengene kunde jeg faat en mand som var hundre ganger bedre!» (150 fl. er hundre ganger saa meget som 1 fl. 50.) Hvis vi istedetfor pengene turde indsætte medgiften, vilde det bety, at man kjøper manden for medgiften. Saavel smykket som de daarlige billetter vilde da staa istedetfor manden. Endnu bedre vilde det være, om netop de «3 billetter» hadde noget at gjøre med en mand. Men saa langt rækker endnu ikke vor forstaaelse. Vi har bare fundet ut, at drømmen gir uttryk for en *ringeagt* for hendes egen mand og en beklagelse over at ha *giftet sig saa tidlig.*

Min mening er, at resultatet av denne første drømmetydning virker mer overraskende og forvirrende end egentlig tilfredsstillende. Det er for meget som her paa en gang trænger sig ind paa os, mer end vi for øieblikket kan mestre. Vi merker allerede, at vi ikke kan overkomme alt det tydningen av denne drøm kan lære os. La os straks peke ut de punkter, hvor vi tør regne med ny indsigt:

For det første: Det er bemerkelsesværdig, at i de latente tanker ligger hovedvegten paa elementet «forhastet», mens der ikke findes noget herav i den manifeste drøm. Uten analysen vilde vi overhodet ikke kunnet ha nogen anelse om at dette moment spiller nogen rolle. Det synes altsaa mulig, at selve hovedsaken — det som er det centrale i de ubevisste tanker — uteblir i den manifeste drøm. Derved maa indtrykket av hele drømmen bli radikalt forandret. For det andet: I drømmen findes der en meningsløs sammenstilling: «3 for 1fl. 50»; i de latende drømmetanker finder vi sætningen: «Det var meningsløst (at gifte sig saa tidlig).» Ligger det ikke her nær at slutte, at denne tanke «det var meningsløst» netop fremstilles ved at der tas op et absurd element i den manifeste drøm? For det tredje: Et sammenlignende

overblik viser, at forholdet mellem de manifeste og latente elementer ikke er noget enkelt forhold; det er slet ikke slik, at et manifest element altid erstatter et latent. Der maa altsaa være et mangesidig forhold mellem de to grupper, slik at et manifest element kan repræsentere flere latente eller et latent erstattes med flere manifeste.

Hvad drømmens mening og damens forhold hertil angaar, kunde der likeledes sies mange overraskende ting. Vistnok anerkjendte hun tydningen, men hun forundret sig over den. Hun visste ikke at hun ringeagtet sin mand paa denne maate, og visste heller ikke nogen grund hvorfor hun skulde gjøre det. Saa der er altsaa endnu meget som er uforstaaelig her. Jeg tror virkelig ikke vi endnu er tilstrækkelig rustet til at gi os ikast med en drømmetydning. Vi maa vite mer og bli bedre forberedt.

OTTENDE FORELÆSNING

DRØMMER HOS BARN

Mine damer og herrer! Vi fik indtryk av, at vi var gaat for fort frem. La os derfor gaa litt tilbake igjen. Før vi gjorde vort sidste forsøk og ved hjælp av vor teknik søkte at overvinde den vanskelighet som ligger i drømmeforvanskningen, sa vi det vilde være bedst at omgaa denne vanskelighet og holde os til drømmer hvor forvanskningen enten er faldt helt bort eller ialfald er meget ubetydelig — hvis der da findes slike drømmer. Ved at gjøre dette, viker vi igjen av fra den historiske utviklingslinje i vor erkjendelse. For i virkeligheten var det først efter en konsekvent anvendelse av tydningsteknikken og efter at analysen av de forvanskede drømmer var ført gjennem, at man blev opmerksom paa at der ogsaa findes drømmer som er fri for denne forvanskning.

De drømmer vi søker efter, finder vi hos barn. De er korte, klare, sammenhængende, lette at forstaa, utvetydige og allikevel umiskjendelige drømmer. Men De maa ikke tro, at dette er tilfælde med alle barnedrømmer. Ogsaa drømmeforvanskningen begynder paa et meget tidlig tidspunkt i barnets liv: der er optegnet drømmer av barn i alderen fra fem til otte aar, som allerede viser alle kjendetegnene paa drømmene i den senere alder. Om vi imidlertid begrænser os til perioden mellem begyndelsen av paatagelig sjælsvirksomhet og det fjerde eller femte leveaar, finder vi en række drømmer som vi kunde karakterisere som «infan=

tile», og fra de senere barneaar er der likeledes enkelte drømmer av samme art. Ja, ogsaa hos voksne mennesker kan der under visse betingelser forekomme drømmer, som helt svarer til de typisk infantile.

Gjennem studiet av disse barnedrømmer kan vi nu uten vanskelighet faa sikre oplysninger om drømmens væsen, som forhaabentlig skal vise sig avgjørende og almengyldige.

1. For at forstaa disse drømmer trænger vi ikke nogen analyse eller nogen særskilt teknik. Vi behøver ikke at stille spørsmaal til barnet, som fortæller sin drøm. Men vi maa vite noget fra barnets liv. Det er en oplevelse fra dagen iforveien som hver gang gir forklaringen paa drømmen. Drømmen er sjælslivets reaktion under søvnen paa denne oplevelse fra den foregaaende dag.

Vi skal ta for os nogen eksempler for at faa et grund=lag for vore videre slutninger:

a) En gut paa et aar og ti maaneder skulde gaa med en kurv kirsebær som fødselsdagsgave. Øiensynlig gjorde han det meget ugjerne, tiltrods for løftet om at han selv skulde faa nogen av bærene. Næste morgen fortalte han følgende drøm: *He(r)man spist alle kirsebærene.*

b) En pike paa tre og et kvart aar var for første gang med en tur paa vandet. Da de kom til land igjen, vilde hun ikke ut av baaten og graat bitterlig. Næste morgen sa hun: *«Inat har jeg reist paa vandet.»* Vi tør vel tilføie, at denne tur varte længer.

c) En gut paa fem og et kvart aar blev tat med paa en utflugt til Escherntal ved Hallstadt. Han hadde hørt, at Hallstadt laa ved foten av Dachstein, et fjeld som han hadde vist stor interesse for. Fra boligen i Aussee var der en vakker utsigt til Dachstein, og med kikkert kunde man se Simony=hytten paa toppen. Barnet hadde ofte gjort for=søk paa at se denne hytte med kikkerten, men ingen visste om det var lykkedes ham. Turen begyndte i en munter og forventningsfuld stemning. Hver gang et nyt fjeld blev syn=

lig, spurte gutten: «Er dette Dachstein?» Han blev stadig mer forstemt, jo oftere han fik nei til svar. Tilsidst blev han helt taus og vilde ikke bli med paa en liten opstigning til en fos. Man trodde han var overtræt, men næste mor=gen fortalte han helt lykkelig: «Inat drømte jeg, at *vi var i Simony=hytten.*» Det var altsaa i forventningen herom han hadde deltat i turen. Den eneste detalj han kom med, var noget han hadde hørt før: Man klatrer i seks timer opover en trappevei.

Disse tre drømmer er nok til at kunne gi os al den op=lysning vi trænger.

2. Som De ser, er disse barnedrømmer ikke uten me=ning: de er *forstaaelige, fuldgyldige, sjælelige akter.* Tænk nu paa den medicinske dom om drømmen som jeg nævnte, lignelsen om de umusikalske fingrer som farer hen over kla=verets tangenter! De kan ikke undgaa at se, hvor skarpt disse barnedrømmer motsier en slik opfatning. Men det vilde ogsaa være altfor merkelig, om netop barnet hadde evne til fuldgyldige sjælelige ydelser i søvnen, der hvor den voksne i samme situation nøier sig med «keeyknings»=reak=tioner. Desuten har vi al grund til at tro, at barnet sover bedre og dypere end den voksne.

3. I disse drømmer er der ingen forvanskning og derfor trænges der heller ingen tydning. Den manifeste drøm og det latende indhold falder her sammen. *Drømmeforvansk=ningen hører altsaa ikke med til drømmens væsen.* Sand=synligvis falder der hermed en sten fra Deres bryst. Imid=lertid blir det nok ved nærmere overveielse nødvendig at indrømme, at der ogsaa i disse drømmer er en viss forskjel mellem det manifeste indhold og de latende tanker, altsaa trods alt en liten forvanskning.

4. Barnets drøm er reaktionen paa en oplevelse fra den foregaaende dag, som har efterlatt en beklagelse, en læng=sel eller et uopfyldt ønske. *Drømmen gir den direkte, util=hyllede opfyldelse av dette ønske.* Tænk nu paa det vi tid=

ligere sa om den rolle legemlige stimuli utenfra eller indenfra spiller. Vi blev fortrolig med en del helt sikre kjendsgjerninger om hvorledes disse stimuli kan forstyrre søvnen og fremkalde drømmer, men det var bare mulig at forklare nogen faa drømmer ut herfra. I de nævnte barnedrømmer er der ikke noget som tyder paa indvirkning av slike legemlige stimuli. Det er ikke mulig at ta feil paa dette punkt, for drømmene er helt forstaaelige og lette at ha et overblik over. Men vi behøver ikke av denne grund at opgi teorien om at det er stimuli som foraarsaker drømmen. Vi maa bare spørre, hvorfor vi like fra begyndelsen av har glemt, at der foruten de legemlige stimuli som forstyrrer søvnen, ogsaa gis sjælelige? Vi vet jo, at det er disse sjælelige stimuli som i de fleste tilfælde er grunden til at et voksent menneske ikke faar sove, idet de hindrer ham i at faa istand den sjælelige tilstand som betinger søvnen, nemlig en tilbaketrækning av interessen fra verden. Han ønsker ikke at bryte av, han vil heller fortsætte at arbeide med det som optar ham, og derfor sover han ikke. En slik sjælelig stimulus som forstyrrer søvnen, er altsaa hos barnet det uopfyldte ønske. Barnets drøm er reaktionen paa dette ønske.

5. Dette fører os ad korteste vei til opklaring av drømmens funktion. Hvis drømmen er reaktionen paa en sjælelig stimulus, maa dens værdi ligge i at den ophæver denne stimulus, fjerner den, saa søvnen kan fortsættes. Hvorledes denne ophævelse muliggjøres dynamisk gjennem drømmen, det vet vi endnu ikke. Men vi merker allerede, at drømmen ikke er *en forstyrrer av søvnen* — som den i almindelighet beskyldes for — men *søvnens vogter, som holder de forstyrrende indflydelser borte.* Vi mener rigtignok vi vilde sovet bedre, hvis vi ikke hadde drømt. Men vi tar feil. I virkeligheten vilde vi uten drømmens hjælp overhodet ikke ha sovet. Vi kan takke drømmen for at vi har sovet saavidt godt. Den kunde bare ikke undgaa at forstyrre os litt, paa samme maate som nattevægteren ofte ikke kan undgaa

at larme litt, naar han jager væk urostifterne som vilde vække os med sin larm.

6. At det er et ønske som fremkalder drømmen, og at opfyldelsen av dette ønske er drømmens indhold — det er det ene væsentlige karaktertræk ved drømmen. Det andet, likesaa konstante træk er, at drømmen ikke bare bringer en tanke til uttryk, men i form av en hallucinatorisk oplevelse fremstiller dette ønske som opfyldt. *«Jeg ønsker at reise paa vandet»* — slik lyder det ønske som fremkaldte drømmen. Drømmen selv har følgende indhold: *«Jeg reiser paa vandet.»* Ogsaa i disse enkle barnedrømmer er der altsaa en forskjel mellem latent og manifest drøm, en forvanskning av den latente drømmetanke: *tanken omsættes i oplevelse.* Ved tydningen av drømmen gjælder det da først og fremst at ophæve denne forskjel. Hvis det skulde vise sig, at vi her har et av drømmens almindeligste karaktertræk, kan altsaa det tidligere nævnte drømmefragment «jeg ser min bror i en kasse» ikke oversættes: «min bror skaper sig», men: «jeg ønsker at min bror skaper sig, *min bror skal skape sig.»* — Av disse to almindelige karaktertræk ved drømmen er det utvilsomt nummer to som har mest utsigt til at bli anerkjendt uten motsigelse. Først paa grundlag av omfattende undersøkelser blir det mulig at fastslaa, at det altid er et ønske som fremkalder drømmen, og at det ikke ogsaa kan være en frygt, et forsæt eller en bebreidelse. Men dette har ikke noget at gjøre med det andet karaktertræk — dette at drømmen ikke uten videre reproducerer denne stimulus, men ophæver og fjerner den gjennem en slags oplevelse.

7. I tilknytning til disse karaktertræk kan vi nu igjen ta for os sammenligningen mellem drømmen og feilreaktionen. I feilreaktionen skjelnet vi mellem to tendenser, en som forstyrrer og en som blir forstyrret, og feilreaktionen var selv et kompromis mellem disse to tendenser. Ogsaa drømmen kan føies ind i dette skema. I drømmen kan naturligvis den

tendens som blir forstyrret, ikke være noget andet end tendensen til at sove. Og den forstyrrende tendens maa være den sjælelige stimulus, altsaa ønsket som søker tilfredsstillelse — for vi har jo hittil ikke møtt nogen andre sjælelige stimuli som forstyrrer søvnen. Drømmen er ogsaa her resultatet av et kompromis. Vi sover og oplever allikevel at faa et ønske opfyldt. Vi tilfredsstiller et ønske og fortsætter samtidig at sove. Begge behov blir delvis tilfredsstillet, delvis opgit.

8. De husker vi engang uttalte haapet om at finde en vei til forstaaelse av drømmens problem ut fra den kjendsgjerning, at visse meget gjennemsigtige fantasidannelser bærer navnet *«dagdrømmer»*. Nuvel, disse dagdrømmer er virkelig opfyldelse av ønsker, ærgjerrige og erotiske ønsker, som vi kjender vel til. Men opfyldelsen er her en tænkt opfyldelse, den tar aldrig form av hallucinatorisk oplevelse, selv om nok forestillingen om opfyldelsen kan være meget levende. Av drømmens to væsentlige karaktertræk blir altsaa her det mindst sikre fastholdt, mens det andet — som er betinget av søvnen og ikke kan realiseres i vaaken tilstand — falder helt bort. I sprogbruken ligger der altsaa en anelse om, at ønskeopfyldelse er et av drømmens væsentlige karaktertræk. Desuten: hvis oplevelsen i drømmen bare er en anden form for forestillingsliv, som blir mulig under de særlige betingelser som søvnen gir — altsaa en «dagdrøm om natten» — ja, saa forstaar vi allerede, hvorledes drømmeprocessen kan ophæve den natlige stimulus og gi tilfredsstillelse. For ogsaa dagdrømmene gir jo tilfredsstillelse — det er netop av den grund man pleier dem.

Men ogsaa paa anden maate gir sprogbruken uttryk for det samme. Vi har ordsprogene: «Svinet drømmer om ekenøtter og gaasen om mais», og: «Hvad drømmer hønen om? Jo, om korn.» Ordsproget gaar altsaa endnu længer ned i rækken end vi gjør det, fra barnet til dyret, og forsikrer at

drømmens indhold er tilfredsstillelsen av et behov. Vi har ogsaa mange staaende uttryk, som synes at peke i samme retning, f. eks. «vakker som en drøm»; «det har jeg ikke drømt om engang»; «selv ikke i mine vildeste drømmer har jeg kunnet forestille mig noget slikt». Aapenbart har sprog=bruken her tat parti for en bestemt opfatning av drømmen. Der findes jo ogsaa angstdrømmer og drømmer med pinlig eller likegyldig indhold, men slike drømmer har sprogbru=ken ikke brydd sig om. Vistnok taler vi om «onde» drøm=mer. Men med en «drøm» tænker allikevel den almindelige sprogbruk altid paa den lykkelige opfyldelse av et ønske. Der findes heller intet ordsprog som vil forsikre os om, at svinet eller gaasen drømmer om at bli slagtet!

Naturligvis er det utænkelig, at drømmens karakter av ønskeopfyldelse ikke skulde være blit bemerket av de for=skere som har skrevet om emnet. Tvertom har dette ofte været tilfælde, men det har ikke faldt nogen av dem ind at anerkjende dette som et alment karaktertræk og heri se nøkkelen til forstaaelsen av drømmen. Vi kan vel tænke os, hvad der har været grunden hertil, og skal senere komme ind herpaa.

Men se nu bare, hvor meget vi har lært av at studere drømmene hos barn, og det næsten uten at ha anstrengt os det ringeste! Vi har lært, at drømmens funktion er at beskytte søvnen. Vi har set, at den har sin oprindelse i to konkurrerende tendenser, av hvilke den ene, nemlig be=hovet efter at sove, forblir konstant, mens den anden søker at tilfredsstille en sjælelig stimulus. Vi har faat bevis for, at drømmen er en sjælelig proces med mening, og vi har lært dens to væsentligste karaktertræk at kjende: ønske=opfyldelse og hallucinatorisk oplevelse. Og paa samme tid har vi næsten kunnet glemme, at det er psykoanalyse vi dri=ver paa med! Bortset fra tilknytningen til feilreaktionerne, hadde vort arbeide intet specifikt præg. Enhver psykolog

hadde kunnet gi denne opklaring av barnedrømmene uten at ha noget kjendskap til psykoanalysens forutsætninger. Hvorfor har ingen gjort det?

Hvis bare alle drømmene var som barnedrømmene, da vilde problemet være løst og vor opgave færdig — uten at vi behøvet at utspørre drømmeren, uten at trække det ubevisste med ind og uten at nytte den fri association. Her ligger nu imidlertid fortsættelsen av vor opgave. Vi har alt flere ganger fundet, at karaktertræk som er blit utgit for almengyldige, efterpaa har vist sig bare at passe paa et begrænset antal og en bestemt slags drømmer. Spørsmaalet er altsaa nu, om de almindelige karaktertræk som vi har sluttet os til ut fra barnedrømmene, er mer holdbare, og om de ogsaa gjælder for de drømmer som ikke har nogen klar mening og hvis manifeste indhold ikke viser nogen forbindelse med et uopfyldt ønske fra dagen i forveien. Vi har den opfatning, at disse andre drømmer maa ha været gjenstand for en sterk forvanskning, og at vi derfor foreløbig skal gi avkald paa en bedømmelse av dem. Vi aner ogsaa, at det til opklaringen av denne forvanskning vil bli nødvendig at gjøre bruk av den psykoanalytiske teknik, som vi altsaa kunde undvære da det gjaldt forstaaelsen av barnedrømmene.

I ethvert fald findes der endnu en gruppe drømmer som ikke viser nogen forvanskning og likesom barnedrømmene tydelig indeholder en ønskeopfyldelse. Det er de drømmer som hele livet igjennem fremkaldes av de bydende legemsbehov, sult, tørst og seksualdrift — altsaa en ønskeopfyldelse som reaktion paa indre legemlige stimuli. Jeg har f. eks. optegnet en drøm av en liten pike paa 19 maaneder. Den bestod av en spiseseddel tillikemed hendes eget navn *(Anna F . . ., jordbær, blaabær, egg, grøt)* og var reaktionen paa en fastedag barnet maatte ha paa grund av at fordøielsen var kommet i uorden netop ved at spise den frugt som to ganger forekommer i drømmen. Samtidig maatte ogsaa barnets

bedstemor — tilsammen var de to akkurat 70 aar — faste en dag som følge av en urolig vandrenyre, og hun drømte samme nat, at hun var bedt ut i selskap og at der blev sat de herligste lekkerbiskener foran hende. Iagttagelser paa fanger som man lar sulte, og mennesker som lider savn paa reiser og ekspeditioner, viser at man under slike betingelser stadig drømmer om tilfredsstillelsen av disse behov. I sin bok «Antarctic» (1904) fortæller *Otto Nordenskjöld* om det mandskap som overvintret sammen med ham (Bd. I, side 336): «Vore drømmer viste tydelig den retning vore inderste tanker tok. Aldrig før hadde vi drømt saa meget og saa levende som nu. Selv de av vore kamerater som ellers bare drømte rent undtagelsesvis, hadde nu lange historier at berette, naar vi om morgenen utvekslet vore sidste erfaringer fra denne fantasiverden. Alle drømmene dreiet sig om hin ydre verden som vi nu var saa langt borte fra. Men ofte var de tilpasset til den situation vi befandt os i . . . . At spise og drikke var det midtpunkt vore drømmer oftest dreiet sig om. En som om natten excellerte i at gaa ut i store middagsselskaper, var sjæleglad naar han om morgenen kunde fortælle, «at han hadde været i middag, hvor der servertes tre retter». En anden drømte om tobak, hele bjerg med tobak, atter andre om skibet som for fulde seil drog over det aapne hav. Der er endnu en anden drøm som fortjener at nævnes: Postbudet kommer med posten og gir en lang forklaring paa hvorfor den kommer saa sent — han hadde først levert den til feil adresse, og først efter store anstrengelser var det lykkedes ham at faa den tilbake. Naturligvis beskjæftiget man sig under søvnen ogsaa med endnu mer umulige ting, men forøvrig var der en paafaldende mangel paa fantasi baade i mine egne drømmer og i dem jeg hørte fortælle. Det vilde sikkert være av stor psykologisk interesse at faa alle disse drømmene optegnet. Det er let at forstaa, hvor vi alle længtet efter søvnen som kunde skjænke hver og en av os alt det vi saa brændende begjærte.» —

Jeg skal ogsaa gi et citat fra *Du Prel:* «Mungo Park som var døden nær av tørst paa en reise i Afrika, drømte uavbrutt om de vandrike daler og de friske marker paa hjemstedet. Trenck som martredes av sult i Magdeburgs taarnkammer, saa sig omgit av overdaadige maaltider. Og Georg Back som deltok i Franklins første ekspedition og var hungersdøden nær paa grund av de forfærdelige savn, drømte regelmæssig om rike maaltider.»

Naar man har spist sterkt krydrede retter til aftens og blir tørst om natten, drømmer man ofte at man drikker. Naturligvis er det ikke mulig at avhjælpe et sterkt behov efter at spise eller at drikke gjennem en slik drøm: man vaakner tørstig op efter drømmen og maa nu ogsaa drikke virkelig vand. I dette tilfælde er altsaa drømmens ydelse av liten praktisk betydning, men det er ikke desto mindre klart, at den blev fremkaldt med det formaal at beskytte søvnen mot den stimulus som driver os til at vaakne op og handle. I de tilfælde hvor intensiteten av disse behov er svakere, kan ofte disse «tilfredsstillelses-drømmer» fylde sin hensigt.

Ogsaa de drømmer som staar under indflydelse av de seksuelle stimuli, gir tilfredsstillelse, men paa en maate som fortjener at nævnes særskilt. Seksualdriften har den egenskap, at den er en grad mindre avhængig av sit objekt end sult og tørst; derfor kan tilfredsstillelsen i pollutionsdrømmene være en virkelig tilfredsstillelse. Og som følge av visse vanskeligheter i forholdet til objektet — som senere skal omtales — hænder det meget ofte, at den reale tilfredsstillelse av driften allikevel forbindes med et utydelig eller forvansket drømmeindhold. Denne eiendommelighet ved pollutionsdrømmene gjør dem — som *O. Rank* har bemerket — til gunstige objekter for studiet av drømmeforvanskningen. Forøvrig pleier alle behovsdrømmer hos voksne mennesker foruten tilfredsstillelsen ogsaa at indeholde noget andet, som stammer fra rent sjælelige kilder og trænger tydning for at bli forstaat.

Vi paastaar forøvrig heller ikke, at det bare er som reak=tioner paa de nævnte bydende legemlige behov vi møter slike ønskeopfyldelsesdrømmer av den infantile typus hos voksne mennesker. Vi kjender like saa vel korte og klare drømmer av denne art, som er blit til under indflydelse av en bestemt fremherskende situation og uten tvil fremkaldes av sjælelige stimuli. Saaledes f. eks. «utaalmodighetsdrøm=mene»: naar man har truffet forberedelser til en reise, til en særlig betydningsfuld teaterforestilling, til et foredrag eller et besøk, og saa paa forhaand drømmer at forventnin=gen er blit opfyldt, altsaa natten før den virkelige oplevelse ser sig selv ved reisens maal, i teatret eller i samtale med den ven man skal besøke. Eller de drømmer som med rette er blit kaldt «bekvemmelighetsdrømmer»: naar én som gjerne vil sove videre, drømmer at han alt er staat op og vasker sig eller befinder sig paa skolen, mens han i virke=ligheten sover videre — altsaa heller staar op i drømmen end i virkeligheten. Ønsket om at sove — som vi saa, regel=mæssig var med ved drømmedannelsen — kommer her til klart uttryk, og viser sig som det væsentlige ophav til disse drømmer. Behovet efter at sove kan med god ret stilles paa linje med de andre store legemlige behov.

Jeg viser Dem her reproduktionen av et billede av *Schwind* i Schackgalleriet i München.[1] De kan se, hvor godt denne kunstner har forstaat, at en drøm kan gaa frem av en dominerende situation. Det er «En fanges drøm», og ind=holdet av drømmen kan ikke være noget andet end hans befrielse. Det er en rigtig tanke, at befrielsen skal foregaa gjennem vinduet. For det er gjennem vinduet den lysstraale trænger ind, som gjør ende paa fangens søvn. Gnomerne som staar oppaa hverandre, skal vel fremstille de sukcessive stillinger han maatte indta, naar han skulde klatre op til vinduet. Og tar jeg ikke feil og tillægger kunstneren for megen forsætlighet, saa bærer den øverste av gnomerne —

[1] Se bilaget.

han som filer gjennem gitteret og altsaa gjør det fangen selv skulde ønske at gjøre — fangens egne træk.

Bortset fra barnedrømmene og drømmene av den infantile typus, stilles vi som sagt overfor den hindring som ligger i drømmeforvanskningen. Foreløbig kan vi ikke si, om ogsaa disse drømmer er ønskeopfyldelse, slik som vi formoder det. Av deres manifeste indhold er det ikke mulig at se, hvad det er for en stimulus de skylder sin tilblivelse, og det kan ikke paavises, at ogsaa disse drømmer arbeider med at ophæve eller fjerne denne stimulus. De maa vel tydes, d. v. s. oversættes, deres forvanskning ophæves og det manifeste indhold erstattes med det latente, før vi kan fælde nogen dom, om hvorvidt det vi fandt for de infantile drømmes vedkommende, kan gjøre krav paa gyldighet for alle drømmer.

NIENDE FORELÆSNING

DRØMMECENSUREN

Mine damer og herrer! Studiet av drømmene hos barn har lært os at kjende drømmens oprindelse, væsen og funktion: *drømmene fjerner (sjælelige) stimuli som forstyrrer søvnen, ved at gi dem en hallucinatorisk tilfredsstillelse.* Vistnok er det saa, at vi bare har kunnet forklare en enkelt gruppe av drømmene hos voksne mennesker, nemlig de vi betegnet som drømmer av den infantile typus. Hvorledes det forholder sig med de andre, vet vi endnu ikke, og vi forstaar dem heller ikke. Men vi er da allikevel allerede kommet til et resultat, som vi ikke skal undervurdere betydningen av. Hver gang vi støter paa en drøm vi helt kan forstaa, viser den sig at være en hallucinatorisk ønskeopfyldelse. Og dette kan ikke være et tilfældig og likegyldig sammentræf.

Forskjellige overveielser og analogien med vor opfatning av feilreaktionerne fører til den antagelse, at de andre drømmer maa forstaaes som en forvansket erstatning for et ukjendt indhold, og at de først maa føres tilbake paa dette. Vor næste opgave er at studere denne *drømmeforvanskning.*

Det er drømmeforvanskningen som er grunden til at vi finder drømmen fremmedartet og uforstaaelig. Der er tre ting vi gjerne vil vite, for det første hvorfra denne forvanskning kommer (dens dynamik), dernæst hvad den gjør, og endelig hvorledes den gjør det. Vi kan ogsaa si, at drømmeforvanskningen er *drømmearbeidets verk.* Vi skal beskrive

drømmearbeidet og søke at finde ut de kræfter som her er virksomme.

Og la mig nu fortælle Dem en drøm. Den er optegnet av en dame fra vor kreds [1] og stammer, efter hvad hun oplyser, fra en høit anset, fint dannet, ældre dame. Der blev ikke foretat nogen analyse av drømmen. Som vor kilde bemerker, er det unødvendig for psykoanalytikere at tyde den. Heller ikke damen som hadde drømmen, gav nogen tydning. Men hun kritiserte den og fordømte den, som om hun godt forstod hvad den betød. «Tænk Dem» — sa hun — «slikt avskylig tøis drømmer en dame paa femti aar, som dag og nat ikke har tanke paa andet end sit barn!»

Og hør nu drømmen om *«kjærlighetstjenesten»:*

«Hun gaar til garnisonshospital nr. 1 og sier til vagtmanden ved porten, at hun maa tale med overlægen . . . (hun nævner et navn hun ikke kjender), hun ønsker nemlig at gjøre tjeneste i hospitalet. Hun betoner herunder ordet «tjeneste» paa en slik maate, at underofficeren straks merker at det dreier sig om «kjærlighets»tjeneste. Da hun er en gammel dame, lar han hende efter nogen nølen passere. Men istedetfor at komme til overlægen, kommer hun ind i et stort dystert værelse, hvor en hel del officerer og læger staar eller sitter rundt et langt bord. Hun vender sig med sit andragende til stabslægen, som alt efter nogen faa ord forstaar hende. Ordlyden av hendes tale i drømmen var: «Jeg og talrike andre kvinder og unge piker i Wien er rede til overfor soldaterne, mandskap og officerer uten undtagelse . . .» I drømmen følger her en mumlen. Men at meningen blir rigtig forstaat av alle de tilstedeværende, kan hun se av officerenes halvt forlegne, halvt ondskapsfulde ansigtsuttryk. Damen fortsætter: «Jeg vet, at vor beslutning kan synes underlig, men det er dypeste alvor. Heller ikke soldaten paa slagmarken blir spurt, om han ønsker at dø eller ikke.» Saa følger et minuts pinlig taushet. Stabslægen læg-

[1] Frau Dr. von *Hug-Hellmuth.*

ger sin arm om hendes liv og sier: «Frue, anta at det virkelig vilde komme til . . .» (mumlen). Hun gjør sig fri fra hans arm, med den tanke: «De er alle like,» og svarer: «Herre Gud, jeg er en gammel dame, og kanske kommer jeg slet ikke i en slik stilling. Forøvrig er der en betingelse som maa overholdes: der maa tas hensyn til alderen, saa ikke en ældre dame og en ganske ung gut . . . (mumlen), det vilde være forfærdelig.» — Stabslægen sier: «Jeg forstaar meget vel.» Nogen av officerene — deriblandt én som i yngre aar hadde gjort kur til hende — ler høit, og damen ber om at bli ført til overlægen som hun kjender, saa alt kan bli bragt paa det rene. Til hendes store bestyrtelse slaar det hende saa, at hun ikke kjender hans navn. Stabslægen viser hende allikevel meget høflig og med respekt veien op til tredje etage, op en meget smal vindeltrappe av jern, som fra værelset fører direkte op i de høiere etager. Mens hun stiger op, hører hun en officer si: «Det er en kolossal beslutning, likegyldig om hun er ung eller gammel. Al agtelse for damen!»

Med følelsen av at hun ganske enkelt gjør sin pligt, stiger hun opover en endeløs trappe.

I løpet av nogen faa uker kom denne drøm endnu igjen to ganger, bare — som damen bemerket — med nogen helt ubetydelige og meningsløse forandringer.»

I sit forløp svarer denne drøm til en dagdrøm. Det er bare nogen faa steder hvor den brytes, og mange enkeltheter i indholdet hadde man sikkert kunnet opklare ved at spørre damen ut. Men som De vet, lot man dette være. Det paafaldende og interessante er imidlertid, at drømmen viser flere huller — ikke i erindringen, men i indholdet. Paa tre steder er indholdet likesom utvisket; der hvor disse huller er anbragt, avbrytes talen av en mumlen. Da vi ikke har analysert drømmen, har vi strengt tat heller ikke ret til at si noget om dens mening. Men der er en del antydninger som man kan slutte noget av — f. eks. i ordet «kjærlighetstjeneste». Og fremforalt kræver jo de talestykker som

umiddelbart følges av mumlingen, tilføielser, som ikke kan tydes paa mer end én maate. Hvis vi sætter disse tilføielser ind, faar vi en fantasi med det indhold, at damen for at opfylde en patriotisk pligt er villig til at stille sin person til raadighet for at tilfredsstille det seksuelle behov hos troperne, saavel hos officerene som hos mandskapet. Dette er utvilsomt noget høist anstøtelig, et mønster paa en fræk libidinøs fantasi, men — drømmen sier intet om dette. Netop der hvor sammenhængen skulde forlange denne bekjendelse, findes der i den manifeste drøm en utydelig mumlen: noget er gaat tapt eller er blit undertrykt.

Forhaabentlig er De enig i, at det ligger nær at anta, at det netop er det anstøtelige ved disse steder som er grunden til, at de er blit undertrykt. Hvor finder vi nu en parallel til dette? I vore dager behøver vi ikke at gaa langt for at finde det. Ta hvilkensomhelst politisk avis for Dem, og De vil finde at der paa en række steder er blit noget borte av teksten, saa bare det hvite papir møter Deres øie: som De vet, er dette aviscensurens verk. Paa disse tomme steder stod der noget, som de høie censurmyndigheter ikke likte, og derfor blev det fjernet. Sandsynligvis finder De dette beklagelig. For det som blev fjernet, var vel netop det interessanteste, «det bedste av det altsammen»!

I andre tilfælde har censuren ikke gjort noget med den færdig foreliggende sætning. Forfatteren har paa forhaand forstaat, hvilke steder censuren sandsynligvis vilde komme med indvendinger mot: han er saa kommet den i forkjøpet ved at mildne uttrykket og modificere det noget eller ved bare at antyde og henspille paa det han egentlig ønsket at skrive. I dette tilfælde findes der ingen tomme steder, men av en viss vidløftighet og dunkelhet i uttrykket kan De forstaa, at der paa forhaand maa være tat hensyn til censuren.

La os holde fast paa denne parallel. Vi kan si, at ogsaa de talestykker i drømmen som er utelatt og tilhyllet ved en mumlen, er blit ofret paa censurens alter. Vi taler direkte

om en *drømmecensur*, og det er denne som delvis har skylden for at drømmen blir forvansket. Overalt hvor der er huller i den manifeste drøm, er det drømmecensuren som har ansvaret. Men vi kan ogsaa gaa videre og se et resultat av censuren i alle tilfælde, hvor der blandt ellers godt erindrede drømmeelementer findes et som er særskilt svakt, ubestemt og tvilsomt. I virkeligheten er det bare sjelden censuren ytrer sig saa aapenlyst — saa naivt, kunde man si — som i drømmen om «kjærlighetstjenesten». Langt oftere gjør den sig gjældende efter den anden type som jeg nævnte: ved at frembringe modifikationer, tilnærmelser og antydninger istedetfor det egentlige.

Der er ogsaa en tredje maate censuren virker paa. Denne har ingen parallel i aviscensuren, men tilfældigvis kan jeg klargjøre den netop ved hjælp av den eneste drøm vi hittil har analysert. De husker drømmen om «de tre daarlige teaterbilletter for 1 fl. 50». I denne drøms latente tanker stod elementet «forhastet, for tidlig» i forgrunden. Meningen var: Det var dumt at gifte sig saa *tidlig*, — det var ogsaa dumt at bestille teaterbilletter saa *tidlig*, — det var latterlig av svigerinden i slik *hast* at gi pengene ut for et smykke. Av dette centrale element i drømmetankerne findes der ikke noget i den manifeste drøm. Her er det teaterbesøket og billetkjøpet som er rykket i midtpunktet. Ved denne forrykning av tyngdepunktet og omgruppering av drømmens elementer blir den manifeste drøm saa ulik de latente drømmetanker, at ingen skulde formode, at det er disse som ligger bak drømmen. Denne akcentforrykning er et av de væsentligste midler drømmeforvanskningen betjener sig av. Den er det som gir drømmen dette præg av fremmedartethet, saa man vægrer sig ved at anerkjende den som sit eget produkt.

Utelatelse, modifikation og omgruppering av materialet er altsaa resultater av drømmecensuren og midler i drømmeforvanskningens tjeneste. Drømmecensuren er selv ophavs-

manden eller en av ophavsmændene til drømmeforvanskningen, som vi nu undersøker. Modifikation og omordning pleier vi ogsaa at sammenfatte under betegnelsen «*forskyvning*».

Efter disse bemerkninger om virkningerne av drømmecensuren gaar vi saa over til dens dynamik. Jeg haaber De ikke tar uttrykket altfor antropomorft og tænker Dem drømmecensoren som en liten streng mandsling eller en aand som lever i et lite kammer i hjernen og der forvalter sit embede. Men De maa heller ikke lokaliseres for meget og tænke paa et «hjernecentrum» som en slik censurerende indflydelse gaar ut fra, slik at denne skulde høre op, om centret blev beskadiget eller fjernet. Foreløbig nytter vi bare uttrykket som en høvelig terminus for et dynamisk forhold. Dette hindrer os ikke i at spørre, hvilke tendenser det er som utøver en slik indflydelse, og mot hvilke den er rettet. Og det skal heller ikke overraske os at erfare, at vi alt tidligere engang har støtt paa drømmecensuren, kanske uten at kjende den.

Dette har nemlig virkelig været tilfælde. Husker De vi gjorde en overraskende erfaring, dengang vi begyndte at anvende den fri associationsteknik? Vi merket da, at vort forsøk paa at trænge tilbake fra drømmeelementet til det ubevisste element som det erstatter, møtte en *motstand*. Denne motstand — sa vi — kan ha forskjellig styrke. Nogen ganger er den enorm, andre ganger er den ganske ubetydelig. I sidste fald behøver vi bare at passere nogen faa mellemled under tydningsarbeidet. Men naar motstanden er sterk, er vi nødt til at gaa gjennem lange associationsrækker, som fører langt bort fra drømmeelementet, og underveis har vi at overvinde alle de vanskeligheter som møter os i form av kritiske indvendinger mot indfaldet. Det som under tydningsarbeidet møtte os som motstand, det møter vi nu igjen som drømmecensur i drømmearbeidet: motstanden mot tydningen er ikke noget andet end den objektiverte drømme-

censur. Den viser os, at censurens kraft ikke er brukt op i arbeidet med at forvanske drømmen, men at denne censur fortsætter som en varig institution med det formaal at opretholde forvanskningen. Likesom ved tydningen motstandens styrke kunde være forskjellig ved de forskjellige elementer, er ogsaa den forvanskning som skyldes censuren, blit forskjellig stor for hvert enkelt element i samme drøm. Naar vi sammenligner den manifeste og den latente drøm, vil vi se, at enkelte av de latente elementer er helt eliminert bort, andre er blit mer eller mindre modificert, og atter andre er uforandret, ja kanske endog i forsterket form, optat i det manifeste drømmeindhold.

Vi skulde imidlertid finde ut, hvilke tendenser det er som utøver censuren, og mot hvilke den er rettet. Dette spørsmaal som er av en saa grundlæggende betydning for forstaaelsen av drømmen, ja kanske av hele menneskelivet, er det ikke vanskelig at svare paa, naar vi tar et overblik over de drømmer som det er lykkedes os at tyde. De tendenser som utøver censuren, det er de som staar for drømmerens vaakne dom og som han er enig i. Naar De avviser en rigtig gjennemført tydning av en av Deres egne drømmer, kan De være forvisset om, at De gjør det ut fra de samme motiver som betinger drømmecensuren og drømmeforvanskningen og i det hele gjør det nødvendig at tyde. Tænk paa den 50-aarige dames drøm. Uten at ha tydet den, fandt hun den avskylig, og hun vilde blit endnu mer rystet, om fru dr. von *Hug-Hellmuth* hadde fortalt hende noget om dens umiskjendelige mening. Netop paa grund av denne fordømmelse var det, de mest anstøtelige steder i drømmen blev erstattet med en mumlen.

De tendenser drømmecensuren er rettet mot, maa først beskrives ut fra censurens eget standpunkt. Man kan da bare si, at de er av en helt forkastelig natur: de er anstøtelige i etisk, æstetisk og social henseende, det er ting man slet ikke vaager at tænke paa eller bare tænker paa med avsky.

Fremforalt er disse censurerte ønsker — som i drømmen kommer til uttryk i en forvansket form — utslag av en grænseløs og hensynsløs egoisme. Ens eget «jeg» forekommer i enhver drøm, overalt spiller det hovedrollen, selv om det nok forstaar at skjule sig godt for det manifeste indhold. Denne drømmens *«sacro egoismo»* er sikkert ikke uten sammenhæng med indstillingen til at sove: denne bestaar jo netop i at trække interessen bort fra hele utenverdenen.

Befriet fra alle etiske lænker, vet jeg'et sig ogsaa enig med alle de fordringer seksualdriften stiller, ogsaa slike som forlængst er fordømt av vor æstetiske opdragelse eller gaar utover alle de grænser moralen maa sætte. Lystbegjæret — libido, som vi sier — vælger sine objekter uten nogenslags hemning, og helst vælger det det som er forbudt. Ikke bare næstens hustru, men fremforalt incestuøse objekter, som er helliget ved menneskelig overenskomst: manden begjærer mor og søster, kvinden far og bror. (Ogsaa den 50-aarige dames drøm er incestuøs. Hendes libido er utvilsomt rettet mot sønnen.) Lyster som vi skulde tro ligger langt borte fra den menneskelige natur, viser sig sterke nok til at vække drømmer tillive. Ogsaa hatet faar uhemmet avløp. Hevn- og dødsønsker mot de nærmeststaaende, de man elsker mest i livet, forældre, søsken, egtefælle og egne barn, er ikke noget ualmindelig. Det er et sandt helvede disse censurerte ønsker synes at stige op fra. Efterat vi har tydet dem i vaaken tilstand, kan ingen censur synes os haard nok for dem.

Men det er ikke drømmen selv, som kan bebreides dette onde indhold! De maa ikke glemme, at drømmen har den harmløse, ja nyttige, funktion at beskytte søvnen mot forstyrrelser. I drømmens eget væsen ligger der ikke nogen slik ondskap. De vet jo ogsaa, at der gis drømmer som maa forstaaes som tilfredsstillelse av berettigede ønsker og nødvendige legemlige behov. Disse viser rigtignok ingen forvanskning, men de behøver den heller ikke, de kan fylde sin

opgave uten at krænke jeg'ets etiske eller æstetiske tendenser. De maa ogsaa være opmerksom paa, at forvanskningen er proportional med to faktorer: paa den ene side blir den desto større, jo værre ønsket er som skal censureres, men paa den anden side blir den det ogsaa, jo strengere de krav er med hvilke censuren optrær. En ung, strengt opdraget og snerpet pike vil f. eks. med ubønhørlig censur forvanske de drømmeytringer som vi medicinere anser for tilladte og harmløse libidinøse ønsker, og som hun ogsaa selv et tiaar senere vil bedømme paa samme maate.

Forøvrig er vi endnu ikke paa langt nær kommet langt nok, til at vi kan tillate os selv at bli rystet over dette resultat av vort arbeide. Jeg tror neppe vi forstaar det rigtig endnu, men først og fremst er det paakrævet at sikre det mot visse angrep. Det er slet ikke vanskelig at finde svake punkter ved vort arbeide. Vore drømmetydninger blev gjort under bestemte forutsætninger som vi stillet op: at drømmen i det hele har en mening, at teorien om midlertidig ubevisste sjælelige processer ikke bare gjælder den hypnotiske men ogsaa den normale søvn, og at alle indfald er determinert. Hvis vi nu paa grundlag av disse forutsætninger var kommet til plausible resultater i vor drømmetydning, saa vilde vi med rette ha sluttet, at disse forutsætninger var rigtige. Men naar nu resultaterne ser slik ut som jeg netop har skildret dem? Da ligger det virkelig nær at si: disse resultater er umulige, absurde, i ethvert fald høist usandsynlige — altsaa maa der ha været noget galt med forutsætningerne. Enten er drømmen allikevel ikke noget sjælelig fænomen, eller der findes ikke noget ubevisst i vor normale tilstand, eller der maa et eller andet sted være en feil ved vor teknik. Er det ikke enklere og mer tilfredsstillende at anta dette, end at gaa med paa alle de avskylige ting vi kom til ut fra disse forutsætninger?

Jo, det er baade enklere og mer tilfredsstillende! Men derfor behøver det ikke at være rigtigere! La os gi os tid,

saken er endnu ikke moden til dom. Først og fremst kan vi skjærpe kritikken mot tydningerne endnu mer. Dette at resultaterne er saa ubehagelige og uappetitlige, det vilde kanske ikke veie saa meget endda. Et sterkere argument er imidlertid, at vedkommende selv paa det eftertrykkeligste og med gode grunder benegter de ønsker og tendenser som vi ut fra tydningen av deres drømmer tilskriver dem. «Hvad er dette for noget?» — sier én. «Er det virkelig Deres mening ut fra drømmen at ville vise mig, at jeg angrer paa de penger jeg har git ut til min søsters utstyr og min brors utdannelse? Men dette er jo helt utelukket! Jeg bruker jo al min tid til at arbeide for mine søsken, jeg har ingen anden interesse i livet end dem.» Eller en kvinde sier: «Jeg skulde ønske at min mand var død? Hvad er dette for noget oprørende sludder? Ikke bare lever vi i det lykkeligste egteskap — det vil De sandsynligvis ikke tro! Men hans død vilde ogsaa berøve mig alt det jeg eier i verden.» Eller en anden svarer os: «Jeg skulde nære seksuelle ønsker overfor min søster? Det er jo latterlig! Jeg bryr mig slet ikke om hende, der er et daarlig forhold mellem os, og jeg har i flere aar overhodet ikke vekslet et ord med hende.» — Vi vilde kanske endnu ta saken rolig, hvis disse mennesker hverken bekræftet eller benegtet de tendenser vi tillægger dem. Vi kunde da si, at dette netop er ting som de ikke vet noget om. Men at de sporer i sig selv den nøiagtige motsætning til et slikt ønske som vi tilskriver dem, og at de ved sin egen livsførsel kan bevise, at det er denne motsætning som er den fremherskende — det maa da gjøre os betænkelig. Skulde det ikke nu være paa tide at kaste hele dette arbeide med drømmetydningen fra os som noget der gjennem sine egne resultater er ført ad absurdum?

Nei, selv ikke nu! Heller ikke dette sterkere argument kan staa sig for et kritisk angrep. Forutsat at der findes ubevisste tendenser i sjælslivet, har det slet ingen beviskraft om det kan paavises, at motsatte tendenser er fremherskende

i det bevisste liv. Kanske har sjælslivet ogsaa plads for motsatte tendenser, motsigelser som bestaar side om side. Ja, muligens er netop den ting at den ene tendens er fremherskende, betingelsen for at dens motsætning er ubevisst. Det maa altsaa allikevel bli med de førstnævnte indvendingene, nemlig at resultaterne av drømmetydningen ikke er enkle og at de er lite behagelige. Til den første indvending er at svare, at De med alt Deres sværmeri for det enkle ikke formaar at løse et eneste av drømmens problemer; her maa De bekvemme Dem til at regne med mer komplicerte forhold. Og hvad den anden indvending angaar, saa gjør De aapenbart uret i at nytte en sympati eller antipati De føler, som motiv for en videnskapelig dom. Hvad har det vel at bety, om De finder resultaterne av drømmetydningen ubehagelige, ja beskjæmmende og motbydelige? *Ca n'empêche pas d'exister* — hørte jeg som ung læge min lærer *Charcot* si i et lignende tilfælde. Det gjælder at være ydmyg og se bort fra sympatier og antipatier, hvis vi vil faa vite hvad der er virkelig i denne verden. Hvis en fysiker kunde bevise, at det organiske liv i løpet av kort tid maatte dø ut paa jorden, vilde De da si til ham: «Nei, det kan ikke være mulig, det er for ubehagelig at tænke paa det.» Jeg skulde tro De vilde tie stille, saalænge indtil en anden fysiker kom og paaviste en feil i hans forutsætninger eller beregninger. Naar De viser fra Dem det som er ubehagelig, gjentar De bare mekanismen ved drømmedannelsen, istedetfor at forstaa den og mestre den.

Kanske lover De saa at se bort fra de censurerte drømmeønskers frastøtende karakter, og De trækker Dem tilbake paa det argument, at det allikevel er urimelig at indrømme det onde en saa bred plads i den menneskelige konstitution. Men gir de erfaringer De selv har hat, nogen ret til at si dette? Jeg skal ikke tale om hvorledes De vel tar Dem ut i Deres egne øine. Men har De virkelig fundet saa megen velvilje hos Deres foresatte eller konkurrenter, saa megen

ridderlighet hos Deres fiender og saa lite misundelse i Deres omgangskreds, at De føler Dem forpligtet til at protestere mot denne tanke, at det egoistiske og onde har sin plads i den menneskelige natur? Kjender De ikke til, hvor ubeherskeet og upaalitelige gjennemsnittet av mennesker er i alt det som angaar seksuallivet? Eller vet De ikke, at alle de overgrep og utskeielser som vi drømmer om om natten, de blir hver dag virkelig begaat av vaakne mennesker som forbrytelser? Hvad gjør psykoanalysen her andet end at bekræfte sandheten av det gamle ord av *Platon*, at de gode mennesker er de som nøier sig med at drømme om det som de andre, de onde, virkelig gjør?

Og se nu væk fra det individuelle og tænk paa den store krig som endnu herjer Europa, tænk paa det overmaal av brutalitet, grusomhet og løgnagtighet som nu faar lov til at bre sig i den civiliserte verden. Tror De virkelig det vilde ha lykkedes en haandfuld samvittighetsløse stræbere og forførere at slippe alle disse onde aander løs, hvis ikke de millioner som er blit ledet til det, virkelig var medskyldige? Vaager De ogsaa under disse forhold at bryte en lanse for den tro, at det onde ikke hører med i menneskets sjælelige konstitution?

De vil si, at jeg bedømmer krigen ensidig: den har jo ogsaa bragt meget av det fineste og ædleste i mennesket for dagen, dets heltemot, dets selvopofrelse og dets sociale følelse. Ja, det er sandt. Men De maa ikke gjøre Dem medskyldig i den uretfærdighet man saa ofte har begaat mot psykoanalysen, idet man har bebreidet den, at den benegter det ene, fordi den paastaar det andet. Det er ikke vor mening at negte menneskenaturens ædle bestræbelser, vi har heller aldrig gjort noget til at nedsætte den i værdi. Tvertom, jeg har ikke bare vist de censurerte onde drømmeønsker, men ogsaa censuren som undertrykker dem og gjør dem ukjendelige. Naar vi med større eftertryk dvæler ved det onde i menneskenaturen, er det bare fordi de andre beneg-

ter dette og derved ganske visst ikke gjør det menneske-lige sjælsliv bedre, men bare uforstaaelig. Hvis vi opgir den ensidige etiske vurdering, vil vi sikkert kunne finde en rigtigere formel for forholdet mellem det onde og det gode i den menneskelige natur.

Dette blir vi altsaa staaende ved. Vi behøver ikke at opgi resultaterne av vort arbeide med drømmetydningen, selv om vi ikke kan andet end at finde dem fremmedartet. Muligens kan det senere ad en anden vei bli mulig at komme forstaaelsen av dem nærmere. Foreløbig skal vi holde fast paa følgende: Forvanskningen av drømmen er en følge av censuren, som utøves av de tendenser som jeg'et anerkjen-der, og som er rettet mot visse anstøtelige ønsker som rører sig hos os om natten, naar vi sover. Men hvis vi spør, hvor-for det netop er om natten, og hvor de forkastelige ønsker kommer fra — ja, da er der endnu mangt at spørre om og meget at utforske videre.

Imidlertid vilde det være uret, om vi undlot at fremhæve tilbørlig et andet resultat av disse undersøkelser. Vi kjen-der ikke selv de drømmeønsker som forstyrrer vor søvn. Det er først gjennem drømmetydningen vi erfarer noget om dem, og vi maa derfor betegne dem som «for tiden ube-visste» (i den mening vi tidligere har anvendt dette uttryk). Men vi erkjender, at de ogsaa er noget mer end for tiden ubevisste. Vi har jo i saa mange tilfælde set, at den som har drømt, negter dem ogsaa efterat han har lært dem at kjende gjennem tydningen av drømmen. Her har vi en gjentagelse av det tilfælde vi første gang møtte ved tyd-ningen av forsnakkelsen «dritter for chefen», da skaaltale-ren oprørt forsikret os, at han hverken dengang eller tid-ligere hadde været sig bevisst nogen uærbødig følelse over-for sin chef. Alt dengang tvilte vi paa værdien av en slik forsikring, og vi antok istedet, at taleren vedvarende ikke visste noget om at denne følelse virkelig fandtes hos ham. Den samme situation møter vi nu igjen, hver gang vi tyder

en sterkt forvansket drøm, og dette øker naturligvis dens betydning for vor opfatning. Vi maa anta, at der i sjælslivet findes processer og tendenser som man overhodet ikke vet noget om, i lang tid ikke har visst noget om, ja kanske endog aldrig har visst om. Det ubevisste faar hermed ny mening for os: det «midlertidige» eller «for tiden» hører ikke med til dets væsen; det kan ogsaa bety *vedvarende ubevisst*, ikke bare «latent for tiden». Ogsaa herom skal vi naturligvis faa høre mer siden.

TIENDE FORELÆSNING

SYMBOLIKKEN I DRØMMEN

Mine damer og herrer! Vi fandt, at drømmeforvanskningen er en følge av en censurerende virksomhet, som er rettet mot de uantagelige, ubevisste ønsker og tendenser. Men vi har naturligvis ikke paastaat, at censuren er den eneste faktor som er skyld i forvanskningen og gjør det vanskelig for os at forstaa drømmene. Et fortsat studium kan snart lære os, at der ogsaa er andre momenter som spiller ind. Dette betyr saa meget som, at selv om censuren var utskaltet, vilde vi allikevel ikke være istand til at forstaa drømmene; heller ikke i dette tilfælde vilde den manifeste drøm være identisk med de latente drømmetanker.

Dette andet moment som gjør drømmen ugjennemsigtig, dette nye bidrag til forvanskningen, opdager vi idet vi blir opmerksom paa et hull i vor teknik. Jeg har alt gjort den indrømmelse, at det undertiden forekommer, at de analyserte ikke faar noget indfald til enkelte elementer i drømmen. Vistnok hænder ikke dette saa ofte som de selv paastaar. I talrike tilfælde kan der fremtvinges et indfald, hvis vi bare holder ved. Men der er allikevel tilfælde hvor associationen enten helt svigter eller — om den fremtvinges — ikke gir os det vi trænger. Naar dette hænder under en psykoanalytisk behandling, kan det ha en bestemt betydning, som vi imidlertid ikke skal gaa ind paa i denne sammenhæng. Men det kan ogsaa forekomme, naar vi tyder

vore egne eller andre normale menneskers drømmer. Naar vi er blit overbevist om at intet paatryk hjælper i slike tilfælde, saa opdager vi endelig at dette kjedelige tilfælde regelmæssig indtræffer ved bestemte drømmeelementer, og vi begynder at ane en ny lovmæssighet der hvor vi først trodde at staa overfor et undtagelsestilfælde, hvor teknikken svigtet.

Paa denne maate blir vi fristet til at forsøke at tyde disse «stumme» elementer og oversætte dem ved egen hjælp. Det slaar én, at man faar en tilfredsstillende mening hver gang man vaager denne oversættelse, mens drømmen forblir meningsløs og sammenhængen brudt, saa længe man ikke beslutter sig til at nytte denne metode. Til en begyndelse forsøker vi os frem med stor forsigtighet, men ophopningen av en hel mængde helt like tilfælde gir os saa efterhvert den nødvendige sikkerhet.

Jeg fremstiller alt dette en smule skematisk. Men med undervisningsformaal for øie maa jo dette være tillatt. Og det er heller ikke forfalsket, bare forenklet.

Paa denne maate faar vi konstante oversættelser for en række drømmeelementer, altsaa ganske paa lignende maate som vi i de populære drømmebøker kan finde oversættelser av alle ting som forekommer i drømmer. Men De maa ikke glemme, at ved anvendelsen av den fri associationsteknik forekommer aldrig slike konstante oversættelser av de enkelte drømmeelementer.

De vil nu straks indvende, at denne maate at tyde paa forekommer Dem endnu langt mer usikker og angripelig end den tidligere fri associationsmetode. Men der kommer allikevel endnu noget til. Naar vi nemlig gjennem erfaring har samlet et tilstrækkelig antal slike konstante oversættelser, maa vi jo si os selv, at vi faktisk skulde ha fyldt ut disse stykker i drømmetydningen ut fra egen kundskap, og at det virkelig kunde ha været mulig at forstaa dem uten indfald fra den som har drømt. Hvor vi maatte kjende deres be=

tydning fra, det er et spørsmaal som skal behandles i anden halvdel av denne fremstilling.

En konstant relation av denne art mellem et drømme-element og dets oversættelse kalder vi *symbolsk*, og vi sier at drømmeelementet selv er et *symbol* paa den ubevisste drømmetanke. Da vi undersøkte relationerne mellem drømmeelementerne og det «egentlige» som ligger til grund for dem, husker De jeg skjelnet mellem tre slike relationer: delen i stedetfor det hele, henspilling og avbildning. Jeg sa at der ogsaa var en fjerde relation mulig, men jeg sa ikke hvilken det var. Denne fjerde relation — det er netop den symbolske som jeg nu indfører. Før vi fremlægger de specielle iagttagelser vi har gjort paa dette omraade, skal vi først rette vor opmerksomhet paa nogen meget interessante diskussioner som knytter sig til denne relation. Symbolikken er kanske det merkværdigste kapitel i hele drømmelæren.

Først og fremst: Idet symbolerne er konstante oversættelser, virkeliggjør de til en viss grad idealet baade for den antike og den populære drømmetydning, som vi hadde fjernet os langt fra gjennem vor teknik. Symbolerne gjør det under visse omstændigheter mulig at tyde en drøm, uten at vi behøver at stille spørsmaal til den som hadde drømmen; han har jo ikke engang noget at si til symbolet. Naar man kjender de vanlige drømmesymboler og dertil har et visst kjendskap til vedkommende person, de forhold han lever under og de indtryk som gik forut for drømmen, er man ofte i den stilling, at man uten videre kan tyde en drøm, saa at si oversætte den fra bladet. Et slikt kunststykke er smigrende for drømmetyderen og det imponerer den som hadde drømmen, det stikker velgjørende av fra det møisommelige arbeide med at spørre vedkommende ut. Men De maa ikke la Dem forlede av dette. Det er ikke vor opgave at gjøre kunststykker. Den tydning som beror paa kjendskap til symbolerne, er ikke en teknik som kan erstatte associationsmetoden eller

maale sig med denne. Den er et supplement til denne metode, og bare i forbindelse med den kan den gi resultater som er brukbare. Naar det gjælder kjendskapet til den sjælelige situation, maa De desuten betænke, at De ikke bare faar drømmer av gode bekjendte til tydning, at De i regelen ikke kjender begivenheterne dagen i forveien som fremkaldte drømmen, og at det netop er de indfald den analyserte person faar, som kan gi kjendskap til det vi kalder den sjælelige situation.

Videre er det meget merkværdig — særlig med henblik paa sammenhænger som senere skal omtales — at der her igjen har reist sig den heftigste motstand mot psykoanalysen og dens antagelse av en symbolrelation mellem drømmen og det ubevisste. Selv ansette personer med god dømmekraft, som ellers har fulgt os et langt stykke paa vei, negter at følge os paa dette punkt. Dette er desto merkværdigere, da jo for det første symbolikken ikke er noget som bare er eiendommelig for drømmen eller karakteristisk for den alene, og for det andet symbolikken i drømmen slet ikke er blit opdaget av psykoanalysen — selv om det nok ellers ikke har manglet paa overraskende opdagelser fra denne videnskaps side. Som opdager av drømmesymbolikken — hvis man i det hele vil tilskrive den en begyndelse i moderne tid — maa nævnes filosofen K. A. *Scherner* (1861). Psykoanalysen har bekræftet Scherners opdagelse, men tillike modificert den paa avgjørende maate.

De ønsker nu at faa høre noget om drømmesymbolikkens væsen og faa en del eksempler. Jeg skal gjerne fortælle, hvad jeg selv vet. Men jeg maa tilstaa, at vor forstaaelse endnu ikke er naad saa langt som vi kunde ønske det

Symbolrelationens væsen er en sammenligning, men ikke av hvilkensomhelst art. Vi har en anelse om, at der gjælder særskilte betingelser for denne sammenligning, men kan ikke si hvori disse bestaar. Ikke alt det en gjenstand eller en begivenhet kan sammenlignes med, optræer som et

symbol herfor i drømmen. Og paa den anden side nytter heller ikke drømmen symboler for alt mulig, den gjør det bare for bestemte elementer i de latente drømmetanker. Der er altsaa indskrænkninger til begge sider. Vi maa ogsaa indrømme, at vi for nærværende ikke kan gi nogen fast avgrænsning av symbolbegrepet: det flyter ut i retning av erstatning, avbildning o. lign., ja det nærmer sig endog henspillingen. Ved én række falder den tilgrundliggende sammenligning like i øinene. Men ved siden av gis der symboler som stiller os overfor spørsmaalet, hvor da den fælles faktor — tertium comparationis — i denne formentlige sammenligning egentlig er at søke. Ved nærmere overveielse finder vi det kanske ut, men det hænder ogsaa, at det forblir skjult. Naar symbolet er en sammenligning, er det dernæst merkelig, at denne sammenligning ikke kan bringes for dagen gjennem de fri associationer, og likeledes at den drømmende selv ikke kjender sammenligningen, men nytter den uten at vite om den, ja ikke engang har lyst til at anerkjende den efterat han er blit gjort opmerksom paa den. De ser altsaa, at symbolrelationen er en sammenligning av en ganske særegen art, hvis grundlag vi endnu ikke er klar over. Kanske finder vi senere noget, som kan peke hen paa dette ubekjendte.

De ting som fremstilles symbolsk i drømmene, er ikke mange: det menneskelige legeme som helhet, forældre, barn, søsken, fødsel, død, nakenhet — og saa endnn én ting. Den eneste typiske — d. v. s. regelmæssige — fremstilling av mennesket som helhet er *huset*. Dette blev alt erkjendt av *Scherner,* som endog vilde tillægge dette symbol en overragende betydning, som det i virkeligheten ikke har. Det forekommer at man i drømme klatrer ned fasaden av et hus — snart med en følelse av lyst, snart med angst. Naar murene er helt glatte, betyr huset en mand. Naar der er fremspringende steder og balkonger som man kan holde sig fast i, betyr det en kvinde. Forældrene optræer i drømmen som *keiser* og *keiserinde, konge* og *dronning* eller andre høie rangspersoner. Her

er altsaa drømmen meget pietetsfuld. Mindre hensynsfuldt gaar den frem mot barn og søsken: disse symboliseres som *smaa dyr, utøi.* Fødselen fremstilles næsten regelmæssig ved en relation til *vand:* enten falder man i vandet eller man sti=ger op av det, man redder én fra vandet eller man blir selv reddet av én, — d. v. s. det er forholdet mellem mor og barn som symboliseres. At dø fremstilles ved *avreise* eller *jern=banereise,* mens selve dødstilstanden fremstilles ved forskjel=lige dunkle, næsten ængstlige antydninger. Nakenhet sym=boliseres ved *klær* og *uniformer.*— De ser her, hvor flytende grænserne er mellem symbolsk fremstilling og fremstilling gjennem henspilling.

Naar vi tænker paa denne fattige opregning, maa vi bli slaat over den overordentlig rike symbolik som brukes til at fremstille objekter og indhold fra et andet omraade, nemlig kjønslivets, genitalia, de seksuelle processer, koitus. Det overvældende flertal av drømmesymbolerne er seksual=symboler. De ting som fremstilles, er bare faa, men sym=bolerne for dem er overordentlig mange, saa hver ting kan uttrykkes ved talrike, næsten likeværdige symboler. Ved tydningen faar vi derfor et resultat som i almindelighet vækker anstøt. I motsætning til de mangfoldige maater drømmen fremstiller tingene paa, er symboltydningerne meget monotone. Dette mishager enhver som faar høre om det. Men dermed er jo intet at gjøre!

Da det her er første gang jeg i disse forelæsninger kom=mer ind paa seksuallivet, maa jeg si noget om den maate jeg agter at behandle dette tema paa. Psykoanalysen finder ingen grund til at skjule tingene eller bare indirekte antyde dem. Den anser det ikke for nødvendig at skamme sig, fordi den beskjæftiger sig med dette vigtige stof. Tvertom mener den det er korrekt og anstændig at nævne hver ting ved sit rigtige navn, og den haaper netop paa denne maate lettest at kunne holde forstyrrende sidetanker borte. Den omstæn=dighet at jeg her taler til et blandet auditorium, kan ikke

gjøre nogen forskjel heri. Like litt som der gis nogen viden=skap *in usum delphini,* gis der nogen for backfischer. De damer som er her tilstede, har ved at komme ind i dette auditorium git tilkjende, at de ønsker at bli stillet paa like fot med mændene.

For det mandlige genitale har drømmen en række sym=bolske fremstillinger, og det er som oftest meget let at se det fælles træk som sammenligningen beror paa. Først og fremst er det hellige tal 3 symbolsk for det mandlige geni=tale som helhet. Den mer paafaldende og for begge kjøn interessanteste bestanddel av det mandlige genitale, penis, symboliseres for det første ved ting som har lignende form, altsaa er lange og rager i veiret — f. eks. *stokker, paraplyer, stænger, trær* o. lign. Videre ved gjenstander som — i likhet med den ting som skal symboliseres — har den egenskap at trænge ind i legemet og saare, altsaa spidse *vaaben* av en=hver art, *kniver, dolker, lanser, sabler,* men ogsaa ved skyte=vaaben: *geværer, pistoler* og den ved sin form saa vel egnede *revolver.* I unge pikers angstdrømmer spiller dette at bli forfulgt av en mand med en kniv eller et skytevaaben stor rolle. Dette er kanske det hyppigst forekommende drømme=symbol, og De kan nu med lethet selv oversætte det. Det er ogsaa let at forstaa, at det mandlige genitale blir frem=stillet ved ting som der flyter vand ut av: *vandkraner, vand=kander, fontæner,* og ved objekter som kan forlænges, f. eks. *hængelamper, blyanter som kan skyves ut og ind* o. s. v. *Blyanter, penneskafter, neglefiler, hammere* og andre *instru=menter* er likeledes utvilsomme mandlige seksualsymboler, som hænger sammen med en nærliggende opfatning av det mandlige organ.

Den merkelige egenskap dette organ har at kunne reise sig op mot tyngdekraften — et led i erektionen — fører til en symbolsk fremstilling ved *luftballonger, aeroplaner* og nu i nyeste tid ogsaa ved *Zeppelinere.* Men drømmen kan ogsaa symbolisere erektionen paa en anden langt mer ind=

tryksfuld maate. Den gjør kjønsorganet til det væsentlige ved hele personen, saa drømmeren selv *flyver*. De maa ikke ta Dem nær av, at flyvedrømmene som vi alle kjender til og som ofte er saa vakre, maa tydes som almindelige seksuelle ophidselsesdrømmer, erektionsdrømmer. Av de psykoanalytiske forskere har P. *Federn* sikret denne tydning overfor enhver tvil. Men ogsaa den for sin nøgternhet meget berømmede *Mourly Vold*, som utførte drømmeeksperimenter med kunstige stillinger av armer og ben, og som virkelig stod psykoanalysen fjernt, ja kanske overhodet ikke visste noget om den, er gjennem sine undersøkelser kommet frem til den samme slutning. Og De maa heller ikke komme med den indvending, at jo ogsaa kvinder kan ha disse flyvedrømmer. De skal heller huske paa, at drømmene er ønskeopfyldelser, og at ønsket om at være en mand ofte findes hos kvinden, bevisst eller ubevisst. Ingen med litt kjendskap til anatomi kan heller finde det underlig, at det ogsaa for kvinden skulde være mulig at realisere dette ønske gjennem de samme sensationer som manden. For kvindens genitalia har jo netop ogsaa et lite lem i likhet med det mandlige, og dette lille lem, clitoris, spiller endog i barndommen og i aarene før seksualomgangen samme rolle som mandens store lem.

Mandlige seksualsymboler, som er vanskeligere at forstaa, er visse *krypdyr* og *fisk*, og fremforalt *slangens* berømte symbol. Hvorfor *hat* og *kappe* nyttes paa samme maate, er det sikkert ikke let at forstaa, men deres symbolbetydning er allikevel helt utvilsom. Endelig kan man ogsaa spørge, om det kan kaldes en symbolsk fremstilling, naar det mandlige kjønsorgan erstattes med et andet organ, foten eller haanden. Jeg skulde tro, at sammenhængen og de kvindelige motstykker vi møter, gjør dette nødvendig.

Det kvindelige genitale fremstilles symbolsk ved alle slike ting som har egenskapen at indeslutte et hulrum, som kan opta noget i sig — altsaa ved *sjakter*, *gruber* og *huler*, ved

fat og *flasker*, ved *æsker, daaser, kufferter, bokser, kasser, lommer* o. s. v. Ogsaa *skibet* hører ind i denne række. Mange symboler har mer relation til morslivet end til kvin=dens genitale — saaledes *skap, ovner* og fremforalt *værelset*. Værelsessymbolikken møtes her med hussymbolikken: *dø=rer* og *porter* blir til symboler paa genitalaapningen. Men ogsaa forskjellige slags stoffer er kvindelige symboler — *træ* og *papir* — og gjenstander som er laget herav, f. eks. *bord* og *bok*. Av dyr kan man ialfald anføre *snegler* og *muslinger* som utvilsomme kvindelige symboler, av legems=deler *munden* som repræsentant for genitalaapningen, av bygninger *kirke* og *kapel*. Som De ser, er ikke alle disse symboler like let forstaaelige.

Til genitalia maa ogsaa regnes brysterne. Likesom de større hemisfærer av det kvindelige legeme symboliseres disse ved *epler, fersknér* og i det hele ved *frugt*. Genital=haarbeklædningen hos begge kjøn beskrives i drømmen som *skog* og *kratt*. De kvindelige kjønsorganers komplicerte topografi gjør det forstaaelig, at de meget ofte fremstilles som *landskap* med klipper, skog og vand, mens det mand=lige kjønsorgans imposante mekanisme fører til symbolise=ringen ved alle slags komplicerte *maskiner*, som er vanskelig at beskrive.

Et bemærkelsesværdig symbol for det kvindelige genitale er *ogsaa smykkeskrinet*. Ogsaa i drømmen *er smykke* og *skatt* betegnelser for den elskede person. *Søte saker* staar ofte for seksualnydelsen. Selvtilfredsstillelsen antydes ved alle slags *spil*, ogsaa *klaverspil*. Typiske symbolske fremstil=linger av onanien er at *glide* og *rutsje*, likeledes at *rive av en gren*. Et ganske merkelig drømmesymbol er at *en tand fal=der ut* eller *blir trukket ut*. Den oprindelige betydning herav er sikkert kastration som straf for onani. Særskilte frem=stillinger av koitus er ikke saa talrike i drømmen, som vi kunde vente efter det vi hittil har hørt. Rytmiske bevægel=ser som at *danse, ride* og *stige* kan her nævnes, likesaa vold=

somme bevægelser, som f. eks. at bli *overkjørt*. Hertil kommer visse *haandverksvirksomheter* og naturligvis *at bli truet med vaaben*.

De maa ikke tro, at disse symboler er saa helt enkle at anvende eller at oversætte. Der er meget som motsier vore forventninger. Det skulde f. eks. neppe synes trolig, at kjønsforskjellene ofte ikke holdes skarpt ut fra hverandre i disse symbolske fremstillinger. Mange symboler betyr et genitale overhodet, likegyldig om mandlig eller kvindelig, f. eks. det *lille* barn, den *lille søn* eller den *lille datter*. Andre ganger kan et symbol som i almindelighet er mandlig, brukes for at betegne det kvindelige genitale, og omvendt. Dette er uforstaaelig, saalænge man ikke har faat indsigt i utviklingen av de menneskelige seksualforestillinger. I mange tilfælde er denne tvetydighet ved symbolerne bare tilsynelatende, og de eklatanteste av symbolerne — f. eks. *vaaben, lomme* og *kasse* — er undtat fra denne biseksuelle anvendelse.

Jeg skal nu med utgangspunkt i selve symbolerne — altsaa ikke i det de fremstiller — gi en kort oversigt over de omraader seksualsymbolerne for størstedelen hentes fra, og tilføie nogen supplerende bemerkninger med særlig henblik paa de symboler, hvor man ikke kan se hvad det er de har fælles med de ting de symboliserer. Et slikt dunkelt symbol er *hatten*, kanske hodebedækningen i det hele; i regelen har den mandlig betydning, men den kan ogsaa ha kvindelig. Likesaa betegner *kappen* en mand, skjønt kanske ikke altid med relation til genitalia. Det staar Dem fritt at spørre hvorfor. *Slipset*, som hænger ned og ikke bæres av kvinden, er et tydelig mandlig symbol. *Undertøi* og i det hele *lintøi* er kvindelig, *klær* og *uniformer* staar, som vi alt har hørt, for nakenhet eller legemsformer, *skoen* og *tøflen* symboliserer det kvindelige genitale, og *bord* og *træ* er alt nævnt som gaatefulde, men utvilsomme kvindelige symboler. *Stige* og *trap* — respektive at gaa op en trap eller stige —

er sikre koitussymboler. Nærmere overveielse lærer os, at det er det rytmiske ved denne opstigning som er det karakteristiske fællestræk — kanske ogsaa den voksende ophidselse og aandenød jo høierer man stiger.

Landskapet har vi alt omtalt som en fremstilling av det kvindelige genitale. *Bjerg* og *klippe* er symboler for det mandlige lem, og *haven* er et hyppig symbol for det kvindelige genitale. *Frugt* staar ikke for barnet, men for brysterne. *Vilde dyr* betegner seksuelt ophidsede mennesker, dernæst onde drifter og lidenskaper. *Blomster* betegner kvindens genitale, eller mer specielt jomfruligheten. De skal ikke glemme, at blomsterne virkelig er planternes genitalia.

Værelset kjender vi alt som symbol. Den symbolske fremstilling kan her utvides, saa *vinduene* og *dørene* (værelsets indganger og utganger) kommer til at bety legemets aapninger. Ogsaa den ting at et værelse er *aapent* eller *lukket*, passer ind i denne symbolik. *Nøklen* som aapner, er naturligvis et mandlig symbol.

Her har vi da materiale for studiet av drømmesymbolikken. Det er ikke fuldstændig, det kunde baade utvides og utdypes. Men jeg tænker, De vil finde det mer end nok; kanske vækker det Deres uvilje. De vil spørre: «Lever jeg da virkelig midt i seksualsymboler? Er alt som findes omkring mig, alle klær jeg tar paa mig, alle ting jeg tar i haanden, bare seksualsymboler og intet andet?» Sikkert er der grund nok til at komme med forundrede spørsmaal, og det første av disse spørsmaal lyder: Hvorav kjender vi egentlig betydningen av disse drømmesymboler, som drømmeren selv bare kan gi liten eller slet ingen oplysning om?

Mit svar er: vi har vor kundskap fra meget forskjellige kilder, fra eventyr og myter, fra spøk og vits, fra folklore, d. v. s. fra det vi vet om folkenes sæd og skik, ordsprog og sanger, og fra den poetiske og den almindelige sprog=

bruk. Overalt kan vi her finde den samme symbolik, og paa mange steder forstaar vi den uten videre. Naar vi gaar disse kilder efter i enkeltheter, finder vi saa mange paralleler til drømmesymbolikken, at vi maa bli overbevist om rigtigheten av vore tydninger.

Vi sa, at det menneskelige legeme ifølge Scherner ofte symboliseres ved et hus. Ved en utvidelse av denne sym-bolik kommer vinduer, porter og dører til at betegne ind-gangene til hulrum i legemet, og fasaderne kan enten være glatte eller forsynet med balkonger og fremspring, som vi kan holde fast i. Men ogsaa sprogbruken kjender denne samme symbolik. Paa tysk hilser vi en god bekjendt med det fortrolige *«altes Haus»*, og vi har uttrykket *«einem eins auf Dachl zu geben»*. Vi kan ogsaa si om et menneske, at det ikke staar rigtig vel til i hans *øverste etage*. Og i anatomien kalder vi legemts aapninger for dets *porter*.

Til at begynde med kunde det synes overraskende, at vi i drømmen møter forældrene som kongelige og keiser-lige par. Men vi finder en parallel i eventyrene. Begynder det ikke at gaa op for os, at alle eventyrene som sætter ind med «Der var engang *en konge og en dronning*», ganske enkelt vil si: der var engang en far og en mor? I familie-livet kalder vi spøkende barna for prinser og den ældste for kronprinsen. Kongen benævnes *landsfaderen*.

Men la os vende tilbake til hussymbolikken. Naar vi i drømmen nytter fremspring paa husene til at holde os fast i, minder da ikke dette om det kjendte folkelige uttryk paa tysk om en kvinde med sterkt utviklet barm: «Die hat etwas zum *Anhalten*» (hun har noget én kan *holde sig fast i)?* Der er ogsaa et andet tysk folkeuttryk om dette: «Die hat viel *Holz* vor dem Haus» (hun har rikelig med *træ* foran

[1] I den tyske tekst nævnes videre, at smaabarn for spøk ofte blir kaldt for «Würmer» (smaa ormer), og at man medlidende sier: «das arme Wurm» (den stakkars lille orm). O. A.

huset sit). Støtter ikke dette uttryk os i vor tydning, naar vi sa at træ er et kvindelig, moderlig symbol?

Til *træ* er der endnu noget at si. Det er ikke let at se grunden til, at dette stof er kommet til at repræsentere det moderlige, kvindelige. Men her kan den sammenlignende sprogforskning hjælpe. Det tyske ord *Holz* (træ) skal være av samme stamme som det græske ὕλη, som betyr stof, raamateriale. Her vilde vi da ha det ikke netop sjeldne tilfælde, at en almen betegnelse for stof tilsidst reserveres for et særskilt stof. Nu er der som bekjendt en ø i Atlanterhavet som heter *Madeira*. Dette navn gav portugiserne øen dengang de opdaget den, fordi den var helt dækket av skog. I portugisisk er nemlig *madeira* ordet for træ. Men De vil se, at *madeira* bare er en modificert form av det latinske *materia*, som igjen betyr stof i almindelighet. Og *materia* er avledet av *mater*, som betyr mor. Det stof noget bestaar av, er likesom dets moderlige andel. I den symbolske bruk av træ for kvinde og mor, lever altsaa denne gamle opfatning videre.

Fødselen symboliseres i drømmen regelmæssig ved en relation til vandet: man falder i vandet eller stiger op av vandet, d. v. s. man føder eller blir født. Vi skal ikke glemme, at dette symbol i dobbelt henseende kan støtte sig paa utviklingshistoriske kjendsgjerninger. Ikke bare at alle landpattedyr, ogsaa menneskets forfædre, er kommet fra vanddyrene — dette er den mer fjerntliggende kjendsgjerning. Men ogsaa hvert enkelt pattedyr, hvert menneske, har tilbragt sin første eksistensfase i vandet, nemlig som embryo i frugtvandet i morslivet, og er ved fødslen kommet ut av vandet. Jeg vil ikke paastaa, at den drømmende vet om dette, men jeg mener heller ikke han behøver at vite det. Der er derimot noget andet han sandsynligvis vet, fordi det er blit ham fortalt da han var barn, men jeg vil paastaa, at selv ikke dette har bidraget til symboldannelsen. I barnekammeret faar barnet høre, at det er storken som

bringer barna. Men hvor henter saa storken dem fra? Jo, fra dammen eller brønden, altsaa atter fra vandet. En av mine kvindelige patienter hvem man hadde fortalt dette som barn — hun var dengang en liten komtesse — var efterpaa forsvundet en hel eftermiddag. Tilslut fandt man hende liggende ved kanten av slotsdammen, med ansigtet bøiet over vandspeilet, ivrig speidende, om hun kunde faa øie paa de smaa barna paa bunden av vandet.

I myterne om helters fødsel, som er gjort til gjenstand for sammenlignende undersøkelse av O. *Rank* — ældst er myten om kong *Sargon fra Agade*, omkring aar 2800 f. Kr. — spiller det en fremherskende rolle, at helten sættes ut i vandet og reddes fra vandet. Rank har erkjendt, at dette symboliserer fødselen paa en maate som svarer til fremstillingen i drømmen. Naar man i drømmen redder én fra vandet, saa gjør man denne person til sin mor (eller til mor overhodet). I myten er det slik, at den som redder et barn fra vandet, bekjender sig som barnets rigtige mor. Der findes en vel kjendt spøk om en intelligent jødisk gut, som blir spurt, hvem der var mor til *Moses*. Han svarer uten betænkning: «Prinsessen.» »Nei» — svarer man — «hun tok ham jo bare op av vandet.» «Ja, saa sier *hun*» — svarer gutten, og gir dermed beviset for, at han har tydet myten ret.

At reise bort betyr i drømmen at dø. Ogsaa i barnekammeret er det almindelig, naar et barn savner en avdød og spør hvor han er, at svare at han er *reist* bort. Men ogsaa her vil jeg avvise den tanke, at drømmesymbolet skulde ha sin oprindelse i denne undvikende maate at svare barnet paa. Digteren nytter det samme symbol, naar han taler om det hinsidige som «det uopdagede land, hvorfra ingen *reisende* vender tilbake.» Ogsaa i dagligtalte er det meget almindelig at tale om den «sidste reis», og alle med kjendskap til de gamle riter vet, hvor alvorlig man f. eks. i den gammel-egyptiske religion tok forestillingen om en reise i dødens land. Man har endnu i mange eksemplarer bevaret

«dødsboken», som — lik en Bädecker — blev git mumien med paa denne reise. Efterat begravelsespladserne er blit skilt ut fra bostederne, er jo ogsaa den dødes sidste reise blit en realitet.

Heller ikke genitalsymbolikken er noget som bare hører drømmene til. Paa tysk har vi uttrykket *«alte Schachtel»* (gammel æske) om en gammel jomfru, og folk flest nytter dette uhøflige uttryk, kanske uten at vite at det er et seksual=symbol. I Det nye testamente heter det, at kvinden er «et skrøpelig *kar»*. Jødernes hellige skrifter, hvis stil ligger saa nær op til det poetiske, er fyldt av seksualsymbolske ut=tryk, som ikke altid er blit rigtig forstaat, og hvis utlægning f. eks. i Salomos Høisang har ført til mange misforstaaelser. I den senere hebraiske literatur er det meget almindelig at fremstille kvinden som et hus, og døren staar da for genital=aapningen. Naar kvinden ikke længer har mødommen i be=hold, klager f. eks. manden og sier, at han *«har fundet døren aapen»*. Ogsaa bordet er i denne literatur kjendt som sym=bol for kvinden. Kvinden sier om sin mand: «Jeg ordnet bordet for ham, men han *vendte det om.»* Det heter, at lamme barn kommer av at manden har «vendt bordet om». — Jeg har hentet disse eksempler fra en avhandling av L. *Levy* i Brünn: Seksualsymbolikken i Bibelen og Talmud.

At ogsaa skibene i drømmen betyr kvinder, er en anta=gelse som støttes av etymologerne. Disse hævder nemlig, at skib (Schiff) oprindelig har været navnet paa et lerkar og er det samme ord som *Schaff* (trækar, spand). At ovnen betegner en kvinde eller morslivet, bekræftes av det græske sagn om Periander fra Korinth og hans hustru Melissa. Ifølge *Herodots* beretning mante tyrannen — som hadde elsket sin hustru lidenskapelig og dræpt hende i et anfald av jalousi — den dødes skygge frem, for at søke oplysning hos hende, og den døde kvinde legitimerte sig da ved at minde om, at han, Periander, *«hadde lagt sit brød ind i en kold ovn»* — et tilhyllet uttryk for noget ingen andre kunde

ha kjendskap til. I *«Anthropophyteia»* — som er utgit av F. S. *Krauss* og er et uundværlig kildeverk for alt som an⸗gaar folkenes seksualliv — læser vi, at man i en bestemt egn av Tyskland sier om en kvinde som er blit forløst: *«Ovnen er brutt sammen hos hende.»* Tilberedelsen av ild og alt som hænger sammen dermed, er helt gjennemtrængt med seksualsymbolik. Flammen er altid et mandlig genitale, arnen er kvindens skjød.

Det har kanske undret Dem, at landskaper saa ofte an⸗vendes i drømmen til at fremstille det kvindelige genitale. Men mytologerne kan belære Dem om hvilken rolle *«Moder Jord»* har spillet i de gamle tiders forestillinger og kultur, og hvorledes opfatningen av akerbruket er blit bestemt av denne symbolik. Den ting at et værelse i drømmen fore⸗stiller en kvinde, er De kanske tilbøielig til at føre tilbake til tysk sprogbruk, som sætter «Frauenzimmer» («fruentim⸗mer», lit. «kvindes værelse») istedetfor «Frau» og altsaa lar den menneskelige person repræsentere ved det sted som er bestemt for hende. Paa lignende maate taler vi om «Den høie Port» og mener den tyrkiske sultan og hans regjering. Heller ikke navnet paa den gammel⸗egyptiske hersker, *Pharao,* betyr noget andet end «stort gaardsrum». (I det gamle Orienten er pladsene mellem byens dobbelte porter sammenkomststeder, likesom markedspladsene var det i den klassiske verden.) Jeg finder imidlertid denne avledning altfor overfladisk, og anser det sandsynligere, at værelset er kommet til at symbolisere kvinden, fordi det er et rum som omslutter mennesker. Vi er alt støt paa huset i denne betyd⸗ning, og ut fra mytologien og poesien kan vi ogsaa ta med *by, borg, slot* og *fæstning* som videre symboler for kvin⸗den. Det vilde være let at avgjøre spørsmaalet ved at undersøke drømmene hos personer som hverken taler eller forstaar tysk. I de sidste aar har jeg hovedsagelig behandlet utenlandske patienter, og jeg tror at kunne huske, at ogsaa i deres drømmer betød værelset en kvinde, selv om deres

sprog ikke hadde noget tilsvarende ord til vort «Frauenzimmer». Der er ogsaa andre ting som tyder paa, at symbolikken kan gaa ut over sproggrænserne — noget som forøvrig alt den gamle drømmeforsker *Schubert* (1862) har hævdet. Imidlertid var ingen av mine patienter helt uten kjendskap til tysk, saa jeg maa overlate avgjørelsen av dette spørsmaal til psykoanalytikere i andre land, som kan samle erfaringer fra personer som bare taler ett sprog.

Av symbolet for det mandlige genitale er der neppe et eneste, som ikke tillike forekommer i vitser og i vulgær eller poetisk sprogbruk, særlig hos de gammelklassiske digtere. Her er det imidlertid ikke bare symbolerne fra drømmene som kommer i betragtning, men ogsaa nye, f. eks. verktøi som anvendes til forskjellig slags arbeide, først og fremst *plogen.* Hvor det gjælder de mandlige symboler, nærmer vi os iøvrig et meget utstrakt og meget omstridt omraade, som vi skal holde os borte fra, for at spare tid. Jeg vil bare gjøre nogen bemerkninger til ett av disse symboler, ett som paa en maate falder utenfor rækken av de andre, nemlig tallet 3. Om dette tals hellighet kanske netop skyldes dets symbolske betydning, er et spørsmaal som vi lar staa hen. Men det synes ialfald sikkert, at det er den symbolske betydning som er grunden til, at mange av de tredelte ting som findes i naturen, f. eks. kløverbladet, blir anvendt som vaaben og emblemer. Ogsaa den tredelte, saakaldte franske lilje og *«triskeles»*, dette besynderlige vaaben for to øer som ligger saa langt fra hverandre som Sicilien og Man (en figur bestaaende av tre halvt bøiede ben, som gaar ut fra et centrum), skal ikke være noget andet end omstiliserte former av det mandlige genitale. Billeder av det mandlige kjønsorgan gjaldt i oldtiden som de mest virkekraftige midler til at holde onde magter borte *(apotropaea)*, og det hænger sammen hermed, naar de lykkebringende amuletter i vore dager uten vanskelighet kan kjendes igjen som genitale eller seksuelle symboler. La os betragte en slik

samling amuletter i form av smaa halssmykker av sølv: et firkløverblad, et svin, en sopp, en hestesko, en stige, en skorstensfeier. Firkløverbladet staar i stedet for trekløve=ren, som egentlig egner sig som symbol; svinet er et gam=melt frugtbarhetssymbol; soppen er et utvilsomt penissym=bol (der findes sopp, hvis systematiske navn hænger sam=men med deres umiskjendelige likhet med det mandlige lem: *phallus impudicus);* hesteskoen gjengir omridset av den kvindelige genitalaapnng, og skorstenfeieren, som bæ=rer stigen, passer ind i dette selskap, fordi han utøver en av de haandteringer som koitus i det vulgære sprog sammenlig=nes med (smnlg. Anthropophyteia). Stigen som han bærer, har vi i drømmen lært at kjende som et seksualsymbol, og den tyske sprogbruk kommer os her til hjælp, idet den viser hvorledes ordet *«steigen»* (at stige) anvendes i utpræget seksuel betydning. Man bruker uttrykket «den Frauen nach=steigen» og taler om *«ein alter Steiger».* Paa fransk, hvor ordet for trappetrin er *la marche,* finder vi paa helt til=svarende maate uttrykket *«un vieux marcheur»* for en gam=mel levemand. Sandsynligvis er det ikke uten betydning for denne sammenhæng, at seksualomgangen hos mange av de større dyr forutsætter en *«bestigning».*

Avrivning av en gren som symbolsk fremstilling av ona=nien, er ikke bare i overensstemmelse med de vulgære be=tegnelser for den onanistiske akt, men har ogsaa vidtræk=kende paralleler i mytologien. I særlig grad merkværdig er det imidlertid at onanien — eller snarere kastrationen som straf for onanien — blir fremstillet ved at en tand falder ut eller blir trukket ut. Der findes nemlig i etnologien et mot=stykke hertil, som vel de færreste av dem som har denne drøm, kjender til. Efter min mening kan der ikke være tvil om, at omskjærelsen, som har været praktisert hos saa mange folk, er et ekvivalent til og en avløsning av kastra=tionen. Og nu berettes det os fra Australien, at det her findes visse primitive stammer som utfører omskjærelsen

som pubertetsritus (ved festen som holdes, naar gutten gaar ind i manddomsalderen), mens andre, ganske nær=boende stammer istedetfor denne akt slaar ut en tand.

Jeg vil slutte min fremstilling med disse eksempler. Det er bare nogen prøver; vi vet mer om disse ting, og De kan tænke Dem, hvor meget rikere og interessantere en slik sam=ling kunde bli, hvis den ikke blev foretat av dilettanter som os, men av de rigtige fagfolk i mytologi, antropologi, sprog=videnskap og folklore. Vi drives til at gjøre nogen slutnin=ger — de blir ikke uttømmende, men kan allikevel gi os meget at tænke paa.

For det første stilles vi overfor den kjendsgjerning, at den drømmende raader over en symbolsk uttryksmaate som han ikke kjender noget til og heller ikke kjender igjen i vaaken tilstand. Dette er likesaa merkværdig som om De vilde gjøre den opdagelse, at Deres stuepike forstaar sanskrit, skjønt De vet hun er født i en bøhmisk landsby og aldrig har lært sproget. Det er ikke let at indordne denne kjendsgjerning i vore psykologiske anskuelser. Vi kan bare si, at dette kjendskap er ubevisst og tilhører drømmerens ubevisste sjælsliv. Men heller ikke med denne antagelse kommer vi langt. Hittil behøvet vi bare at anta ubevisste tendenser, slike som man midlertidig eller varig ikke kjen=der noget til. Nu gjælder det imidlertid noget mer, nu dreier det sig likefrem om ubevisste kundskaper, ubevisste tanke=forbindelser og sammenligninger mellem forskjellige objek=ter, som fører til at det ene objekt konstant kan sættes istedet for det andet. Disse sammenligninger anstilles ikke i hvert enkelt tilfælde paa nyt, men de ligger rede for haanden, er færdige en gang for alle. Det fremgaar jo av den maate de stemmer overens paa hos de forskjellige mennesker, kan=ske endog paa trods av sproglige forskjeller.

Hvorfra stammer kjendskapet til denne symbolik? Sprogbruken dækker bare en liten del av den. Og drømme=ren selv har som oftest intet kjendskap til de mangfoldige

paralleler fra andre omraader; vi for vor del maatte ogsaa først møisommelig søke dem op.

For det andet er disse symbolske relationer ikke noget som bare er eiendommelig for den som drømmer eller for drømmearbeidet som de kommer til uttryk gjennem. Vi har jo set, at den samme symbolik nyttes i myter og eventyr, i folkelige ordsprog og sanger, i den almindelige sprogbruk og i den digteriske fantasi. Symbolikkens omraade er overordentlig stort, drømmesymbolikken er bare en liten del av det, og det er ikke engang hensigtsmæssig at gripe hele problemet an ut fra drømmen. Mange av de symboler som vanlig nyttes andetsteds, forekommer overhodet ikke i drømmen, eller ialfald bare meget sjelden. Og paa den anden side er der mange av drømmesymbolerne som vi ikke finder igjen paa alle de andre omraader, men, som De har set, bare her og der. Vi faar indtryk av, at der her foreligger en gammel uttryksmaate som er gaat av bruk; av denne har forskjellige fragmenter holdt sig paa forskjellige omraader, et her, et andet der, et tredje muligens i let modificerte former paa flere steder. Jeg maa her mindes fantasierne hos en meget interessant sindssyk, som hadde imaginert et «*grundsprog*» som alle disse symboler var levninger av.

For det tredje maa det slaa Dem, at symbolikken som vi møter paa de andre omraader, slet ikke er begrænset til det seksuelle, mens symbolerne i drømmen næsten utelukkende anvendes som uttryk for seksuelle objekter og forhold. Heller ikke dette er det let at forklare. Skal vi anta, at symboler som oprindelig har været seksuelt betydningsfulde, senere har faat en anden anvendelse, og hænger kanske ogsaa avsvækningen fra symbolsk til andenslags fremstilling sammen hermed? Det er aapenbart ikke mulig at svare paa disse spørsmaal, saalænge man bare beskjæftiger sig med drømmesymbolikken. Alt vi kan gjøre, er at holde fast ved den formodning, at der maa være en særskilt intim forbindelse mellem de rigtige symboler og det seksuelle.

Vi har i nyeste tid faat et vigtig fingerpek i denne ret=ning. En sprogforsker, H. *Sperber* (Uppsala), som arbeider uavhængig av psykoanalysen, har gjort gjældende, at det er seksuelle behov som har hat den største andel i sprogets oprindelse og videre utvikling. Han mener, at de oprinde=lige lyd i sproget har været et middel for meddelelse og har tjent til at tilkalde den seksuelle partner; den videre utvik=ling av sprogrøtterne har fulgt de forskjellige slags ar=beider som urmenneskene drev paa med. Disse arbeider blev utført i fællesskap og foregik til lyden av rytmisk gjen=tatte ytringer. Derved blev der lagt en seksuel interesse paa arbeidet. Urmennesket gjorde sig saa at si arbeidet behage=lig ved at behandle det som et ekvivalent til og en erstat=ning for seksualvirksomheten. Ordet som blev brukt under det fælles arbeide, hadde paa denne maate to betydninger: paa den ene side betegnet det seksualakten, paa den anden side det arbeide som var ekvivalent hermed. Med tiden har ordet gjort sig fri fra den seksuelle betydning og er blit fiksert til dette arbeide. Generationer senere er saa det samme hændt med et nyt ord som nu hadde den seksuelle betydning, som blev anvendt paa et nyt slags arbeide. Paa denne maate skulde der altsaa ha dannet sig en række sprog=røtter, som alle var av seksuel oprindelse, men hadde git op den seksuelle betydning. — Hvis den her skisserte op=fatning træffer det rigtige, saa aapner der sig i det mindste en mulighet for forstaaelsen av drømmesymbolikken. Vi vilde da forstaa, hvorfor det i drømmen, som har bevaret noget av disse ældste forhold, findes saa overordentlig mange symboler for det seksuelle, og hvorfor i almindelig=het vaaben og verktøi staar for det mandlige, stoffer og ting som er bearbeidet, for det kvindelige. Symbolikken vilde da være en levning av den gamle identitet mellem ordene. Ting som engang har hat samme navn som det genitale, kunde nu i drømmen staa som symboler for dette.

Av vore paralleler til drømmesymbolikken vil De imid=

lertid ogsaa kunne forstaa den egenskap ved psykoanalysen som gjør at den blir gjenstand for almen interesse i en grad som hverken har været mulig for psykologien eller psykiatrien. Ved det psykoanalytiske arbeide gir der sig forbindelseslinjer til en række andre aandsvidenskaper, med løfte om de rikeste forskningsresultater: til mytologi og sprogvidenskap, til folklore, til folkepsykologi og til religionslære. Det vil sikkert ikke overraske Dem at høre, at der paa psykoanalytisk basis er vokset frem et tidsskrift som utelukkende har sat sig som opgave at utforske disse forbindelseslinjer, nemlig «*Imago*», grundet i 1912 og utgit av Hanns *Sachs* og Otto *Rank*. I forholdet til alle disse andre omraader er psykoanalysen i første instans den som gir, mindre den som tar imot. Vistnok har den selv fordel av at faa sine fremmedartede resultater bekræftet paa andre omraader, saa vi kan bli mer fortrolig med dem, men i det store og hele er det psykoanalysen som har git de tekniske metoder og de synspunkter, hvis anvendelse skal vise sig frugtbar paa disse andre omraader. Sjælslivet hos det menneskelige enkeltvæsen gir os ved psykoanalytisk undersøkelse oplysninger, som kan løse mangen gaate i menneskemassernes liv eller ialfald rykke problemerne ind i det rette lys.

Forøvrig har jeg endnu ikke sagt Dem et ord om hvorledes det er mulig at vinde den dypeste indsigt i dette hypotetiske «grundsprog», og om det omraade hvor der er bevaret mest av det. Saalænge De ikke vet dette, kan De heller ikke helt ut vurdere dets betydning. Jeg sigter til neurosernes omraade, til det materiale vi har i de nervøse menneskers symptomer og øvrige ytringer. For at opklare og behandle disse var det jo i virkeligheten psykoanalysen blev skapt.

Det fjerde synspunkt jeg vil nævne, fører tilbake igjen til utgangspunktet og leder ind i den bane vi hadde tegnet op. Vi sa, at selv om der ikke gaves nogen drømmecensur, vilde vi allikevel finde det vanskelig at forstaa drømmene,

for vi vilde da staa overfor den opgave at oversætte drøm=mens symbolsprog til det vaakne livs sprog. Symbolikken er altsaa et andet og uavhængig moment i drømmeforvansk=ningen ved siden av drømmecensuren. Men det ligger nær at anta, at det er bekvemt for censuren at benytte sig av symbolikken, for ogsaa denne tjener jo den samme hen=sigt, nemlig at gjøre drømmen fremmedartet og uforstaaelig.

Vi skal straks faa se, om ikke et videre studium av drøm=men kommer til at vise os nok en faktor som bidrar til drømmeforvanskningen. Men jeg kan ikke forlate drømme=symbolikken uten endnu engang at berøre den merkvær=dige kjendsgjerning, at den har kunnet støte paa saa hef=tig motstand hos oplyste mennesker, tiltrods for at symbo=likkens utbredelse i myte, religion, kunst og sprog ligger utenfor enhver tvil. Mon det ikke atter er forholdet til seksualiteten som har skylden?

ELLEVTE FORELÆSNING

DRØMMEARBEIDET

Mine damer og herrer! Naar De har mestret drømmecensuren og symbolikken, har De vistnok endnu ikke helt overvundet drømmeforvanskningen, men De er i etvert fald istand til at forstaa de fleste drømmer. Naar De skal forstaa en drøm, gjøre De da bruk av begge disse metoder som gjensidig utfylder hinanden. De kalder frem indfald, saalænge til De er trængt tilbake fra drømmeelementet til den latente tanke, og De oversætter symbolerne ut fra det kjendskap De har til saken. Vi skal senere komme ind paa en del tvilsomme punkter.

Vi kan nu ta op igjen et arbeide, som vi i sin tid forsøkte med utilstrækkelige midler, dengang vi studerte forholdet mellem drømmeelementerne og de tilgrundliggende tanker, og konstaterte at dette forhold kan arte sig paa fire hovedmaater: delen istedetfor det hele, tilnærmelse eller henspilling, symbolik og plastisk ordfremstilling. Dette samme arbeide skal vi nu gripe an i større maalestok: vi vil sammenligne det *manifeste* drømmeindhold i dets helhet med den *latente* drøm som tydningen viser os.

Forhaabentlig vil De aldrig mer blande disse to ting sammen. Kan De undgaa at gjøre det, er De i virkeligheten naad længer i forstaaelsen av drømmen end sandsynligvis de fleste læsere av min bok om drømmetydningen. Jeg maa faa lov til atter at minde om, at det arbeide som sætter den latente drøm om til manifest drøm, kaldes *drøm-*

mearbeidet, mens altsaa det arbeide som gaar i motsat retning og søker at finde veien tilbake fra den manifeste drøm til den latente, er vort *tydningsarbeide*. Tydningsarbeidet har til opgave at ophæve drømmearbeidet. Ogsaa i drømmene av den infantile typus, som viste sig at være tydelige ønskeopfyldelser, har drømmearbeidet til en viss grad gjort sig gjældende: ønsket er blit omsat til virkelighet, og som oftest ogsaa tankerne til visuelle billeder. Her trænges ingen tydning, vi behøver bare at ophæve disse to omsætninger. Det som yderligere er kommet til av drømmearbeidet i de andre drømmer, kalder vi *drømmeforvanskningen*, og det er altsaa denne vort tydningsarbeide skal ophæve.

Jeg har hat anledning til at sammenligne en hel række drømmetydninger og er derved sat istand til at kunne gi Dem en sammenfattende fremstilling av det som drømmearbeidet gjør med det materiale som foreligger i de latente drømmetanker. De maa imidlertid ikke ville forstaa saa altfor meget av denne fremstilling; det er bare en beskrivelse, som De rolig og opmerksomt skal høre paa.

Drømmearbeidets første ydelse er *fortætningen*. Vi mener hermed den kjendsgjerning, at den manifeste drøm har et fattigere indhold end den latente og altsaa er en slags forkortet oversættelse av denne. Fortætningen kan en og anden gang mangle, men som regel findes den, og meget ofte er den enorm. Den slaar aldrig over i sin motsætning, d. v. s. det forekommer aldrig, at den manifeste drøm er omfangs- og indholdsrikere end den latente. Fortætningen kommer istand paa følgende maater: 1. visse latente elementer blir i det hele utelatt, 2. av mange komplekser i den latente drøm er det bare et fragment som kommer over i den manifeste, 3. latente elementer som har noget tilfælles, smelter i den manifeste drøm sammen til en enhet.

Hvis De foretrækker det, kan De reservere navnet «fortætning» for denne sidste proces, hvis virkninger er særskilt lette at demonstrere. Om De tænker paa Deres egne

drømmer, vil De sikkert med lethet huske tilfælde, hvor forskjellige personer er blit fortættet til en enkelt person. En slik «blandingsperson» ser f. eks. ut som A., men er klædt som B. og utfører et arbeide som minder om C. — og allikevel vet De hele tiden, at det er personen D. Meningen med denne sammensatte skikkelse er naturligvis at lægge særskilt eftertryk paa noget som er fælles for de fire personer. Paa samme maate som av personer kan man ogsaa lage en slik blandingsfigur av gjenstander eller av steder, forutsat bare at de enkelte gjenstander og steder er fælles om noget som den latente drøm betoner. Det er som en ny og flygtig begrepsdannelse med dette fællestræk som kjerne. Naar fortætningen kaster de enkelte deler ihop paa denne maate, opstaar der i regelen et utydelig og utflytende billede — omtrent paa samme maate som om De vilde ta flere fotografier paa samme plate.

Det maa være drømmearbeidet meget om at gjøre at fremstille slike blandingsfigurer. Det kan nemlig paavises, at de fællestræk som kræves, med hensigt blir fremstillet der hvor de oprindelig manglet, f. eks. ved et særlig valg av ord som uttryk for en tanke. Vi har alt lært at kjende slike fortætninger og blandingsfigurer; de spillet ind ved den maate flere av forsnakkelserne blev til paa. De husker tilfældet med den unge mand, som vilde «skamme veien» som en dame. Desuten gis der vitser, hvis teknik kan føres tilbake paa en slik fortætning. Bortset herfra tør vi imidlertid paastaa, at denne proces er noget helt ualmindelig og fremmedartet. Vistnok har fremstillingen av disse blandingsfigurer i drømmen et motstykke i mange av de figurer som skapes av vor fantasi — som jo har en tendens til at sætte stykker, som ikke hører sammen i erfaringen, sammen til en enhet — som f. eks. kentaurerne og fabeldyrene i den gamle mytologi eller i de Bøcklin'ske malerier. Den «skapende» fantasi kan jo overhodet ikke opfinde noget nyt, den kan bare sætte sammen elementer fra de forskjellige kilder. Men det merk-

værdige ved den maate drømmen arbeider paa, er følgende: Det materiale som foreligger for drømmearbeidet, er tanker, tanker som ganske visst for en del kan være anstøtelige og uantagelige, men som jo allikevel er korrekt formet og uttrykt. Drømmearbeidet overfører nu disse tanker til en anden form og det er da merkværdig og uforstaaelig, at der ved denne oversættelse — likesom til en anden skrift eller et andet sprog — nyttes midler som tjener til at smelte tankerne sammen og kombinere dem. En oversættelse bestræber sig jo ellers paa at gi agt paa de sondringer som er git i teksten, og netop holde ut fra hverandre de ting som viser likhet. I rak motsætning hertil beflitter drømmearbeidet sig paa at fortætte to forskjellige tanker paa den maaten, at det i likhet med vitsen søker ut et flertydig ord som de to tanker kan møtes i. Det er ikke at vente, at vi kan forstaa dette karakteristiske træk med engang; men det kan nok komme til at faa stor betydning for vor opfatning av drømmearbeidet.

Selv om fortætningen gjør drømmen ugjennemsigtig, gir den allikevel ikke indtryk av at være en virkning av drømmecensuren. Man kunde snarere være tilbøielig til at føre den tilbake paa mekaniske eller økonomiske faktorer. Men under enhver omstændighet kommer den censuren til gode.

Det er ganske overordentlig, hvad fortætningen enkelte ganger kan utrette. Ved dens hjælp er det til tider mulig for to helt forskjellige latente tankeretninger at bli forenet i en manifest drøm, slik at man kan komme til en tilsynelatende tilstrækkelig tydning av en drøm og allikevel overse en mulig «overtydning».

Fortætningen har ogsaa den følge for forholdet mellem den latente og den manifeste drøm, at der ikke blir nogen enkelt forbindelse mellem elementerne paa de to sider. Et manifest element svarer samtidig til flere latente, og omvendt kan et latent element ha del i flere manifeste — altsaa som ved en sammenslyngning. Naar vi tyder en drøm,

viser det sig ogsaa, at indfaldene til et enkelt manifest element ikke behøver at komme i rækkefølge. Ofte maa vi avvente hele drømmens tydning.

Drømmearbeidet følger altsaa en meget usædvanlig vei, naar det skal omskrive drømmetankerne. Det er ikke en oversættelse ord for ord eller tegn for tegn; heller ikke et utvalg efter bestemte regler, som om f. eks. bare konsonanterne i et ord blev gjengit, vokalerne derimot utelatt; heller ikke er det hvad vi kunde kalde en repræsentation, slik at der altid er ett element som gripes ut som repræsentant for flere andre. Det er paa en helt anden og langt mer komplicert maate drømmen arbeider.

Drømmearbeidets anden ydelse er *forskyvningen*. Her behøver vi heldigvis ikke at bryte fuldstændig ny grund; som vi alt vet, er denne forskyvning helt ut drømmecensurens verk. Forskyvningen har to former; for det første ytrer den sig paa den maate, at et latent element ikke erstattes med en del av elementet selv, men med noget mer fjerntliggende, altsaa med en hentydning eller henspilling; og for det andet kan det sjælelige tryk bli forskjøvet fra et vigtig element til et andet uvæsentlig, slik at drømmens centrum blir forrykket og drømmen selv faar et fremmed præg.

Erstatning ved hjælp av henspilling kjender vi ogsaa i det vaakne livs tænkning. Men der er allikevel en forskjel her. I det vaakne liv maa henspillingen være let forstaaelig og den maa indholdsmæssig ha tilknytning til det den staar istedetfor. Ogsaa vitsen nytter ofte henspillinger. Den lar betingelsen om den indholdsmæssige tilknytning falde, og nytter istedet uvante ydre associationer, som f. eks. klanglikhet, flertydighet o. a. Men den holder fast paa at henspillingen skal være forstaaelig: vitsen vilde tape ethvert point, hvis man ikke uten vanskelighet kunde forstaa, hvad det er den henspiller paa. I drømmen derimot har henspillingen gjort sig fri fra begge disse indskrænkninger. Paa den mest utvortes og fjerntliggende maate kan den være

forbundet med det element den staar istedetfor; den blir av den grund uforstaaelig, og naar sammenhængen er fundet, gir tydningen indtryk av en mislykket vits eller en grov og tvungen utlægning, som er trukket efter haarene. Drømme-censuren har jo først naad sit maal, naar det er lykkedes den at gjøre det umulig at finde veien tilbake fra henspillingen til det egentlige.

Akcentforskyvningen er et usædvanlig middel til at uttrykke tanker. Naar den enkelte ganger tillates i det vaakne liv, er det for at frembringe en komisk virkning. Det indtryk av forvirringen den gir, kan jeg kanske faa frem ved at minde om en kjendt anekdote: I en landsby hadde en smed gjort sig skyldig i en forbrydelse, som maatte straffes med døden. Domstolen besluttet, at skylden skulde sones. Men da manden var den eneste smed i landsbyen og derfor var uundværlig, mens der derimot var tre skræddere paa stedet, blev en skrædder hængt i smedens sted!

Drømmearbeidets tredje ydelse er den psykologisk interessanteste. Den bestaar i at sætte tankerne om i visuelle billeder. Vi maa være klar over, at det ikke er alt i drømmetankerne som omsættes paa denne maate. Der er meget som beholder sin form og ogsaa i den manifeste drøm trær frem som tanke eller viden. Heller ikke er visuelle billeder den eneste form som tankerne omsættes i. Men de er allikevel det væsentlige ved drømmedannelsen, og som vi vet er dette stykke av drømmearbeidet det næst konstanteste. For enkelte drømmeelementer har vi allerede lært den «plastiske ordfremstilling» at kjende.

Det er klart, at dette ikke er noget let arbeide. For at faa et begrep om vanskeligheterne, kan De forestille Dem at De hadde paatat Dem at gjengi en politisk leder i en avis ved hjælp av en række illustrationer. Fra bokstavskriften vilde De altsaa da være kastet tilbake paa billedskriften. Det som nævnes i artiklen av personer og konkrete ting, vilde De med lethet — kanske endog med fordel —

kunne erstatte med billeder. Vanskeligheterne begynder imidlertid, naar De skal fremstille de abstrakte ord og alle de talestykker som angir forbindelsen mellem de forskjellige tanker — partikler, konjunktioner o. lign. Hvor det gjælder abstrakte ord, vilde De kunne hjælpe Dem ved alleslags kunstgrep. De kunde f. eks. forsøke at gi artiklens tekst en anden ordlyd, mer uvant kanske, men til gjengjæld mer konkret og mer egnet for en slik fremstilling. De vil da huske, at de fleste abstrakte ord egentlig er avblekede konkrete, og saa ofte som mulig vil De derfor gripe tilbake til den oprindelige konkrete betydning av disse ord. De vil f. eks. være glad over at kunne fremstille «besittelsen» av en ting som en virkelig legemlig «sitten oppaa». Paa en slik maate er det ogsaa drømmearbeidet gjør det. Under disse omstændigheter kan De neppe stille store krav til fremstillingens nøiagtighet. Og De kan heller ikke lægge drømmearbeidet det til last, om det f. eks. erstatter et element som er saa vanskelig at fremstille billedlig som egteskapsbrudd, med en anden slags brudd — et benbrudd.[1] Paa en

[1] Under korrekturlæsningen av disse sider kom jeg tilfældigvis til at se en avisnotis, som jeg gjengir, da den gir en uventet kommentar til ovenstaaende:

GUDS STRAF.

Armbrudd for egteskapsbrudd.

Fru Anna M., gift med en landvernssoldat, anklaget fru Klementine K. for egteskapsbrudd. I klagen heter det, at fru K. har staat i strafbart forhold til Karl M., mens hendes egen mand var ved fronten og herfra endog har sendt hende 70 kroner maaneden. Desuten har fru K. faat adskillige penger av anklagerens mand, mens hun selv og barnet har maattet leve i sult og elendighet. Nogen av hendes mands kamerater hadde underhaanden meddelt hende, at fru K. sammen med M. har besøkt vinstuer og holdt svirelag til langt paa nat. En gang hadde den anklagede kvinde i nærvær av flere infanterister endog spurt anklagerens mand, om han da ikke snart vilde la sig skille fra sin «gamle» og komme til hende, og bestyrerinden i det hus hvor fru K. bor, hadde gjentagne ganger set anklagerens mand i dypeste negligé i fru K.s leilighet.

Fru K. negtet igaar for en dommer i Leopoldstadt overhodet at kjende M.: om noget intimt forhold mellem dem kunde der slet ikke være tale, sa hun.

slik maate vil det i nogen grad lykkes Dem at overkomme vanskeligheterne ved at omsætte bokstavskrift til billedskrift.

Naar De skal fremstille de talestykker som angir forbindelsen mellem de forskjellige tanker — «fordi», «derfor», «men» o. s. v. — har De ingen slike hjælpemidler, og disse deler av teksten kommer derfor til at gaa tapt, naar De skal sætte om til billeder. Paa tilsvarende maate opløser drømmearbeidet indholdet av drømmetankerne i dets «raamateriale» av objekter og virksomheter. De kan være tilfreds, om det lykkes Dem i den finere utarbeidelse av billederne paa en eller anden maate at antyde visse relationer, som i sig selv ikke kan fremstilles. Ganske paa samme maate lykkes det drømmearbeidet at uttrykke meget av de latente drømmetankers indhold ved hjælp av formale eiendommeligheter i den manifeste drøm — dens klarhet eller dunkelhet, dens opstykning i flere deler o. lign. Antallet av de avsnit en drøm er delt op i, korresponderer i regelen med antallet av dens hovedtemaer, tankerækkerne i den latente drøm. En kort forangaaende drøm staar ofte som en indledning eller motivering til en efterfølgende utførlig hoveddrøm; en bisætning i drømmetankerne blir gjengit ved at indføre en scenefor-

Vidnet Albertine M. kunde imidlertid fortælle, at hun hadde overrasket fru K. engang hun kysset anklagerens egtefælle.

M. har allerede i en tidligere retsforhandling blit avhørt som vidne og hadde dengang negtet at ha hat noget intimt forhold til den anklagede. Igaar forelaa der imidlertid et brev for dommeren, i hvilket vidnet tilbakekalder sine tidligere uttalelser og tilstaar, at han like til forrige juni hadde hat et kjærlighetsforhold til fru K. Naar han ved de tidligere forhandlinger hadde negtet sit forhold til den anklagede, var grunden, at hun før forhandlingen var kommet til ham og paa knæ hadde bedt ham redde hende og ikke si noget. «Idag» — skrev vidnet — «føler jeg mig tvunget til at avlægge en fuldstændig bekjendelse for retten, for jeg har *brukket min venstre arm* og ser heri *Guds straf* for min forseelse.»

Dommeren slog fast, at den strafbare handling laa for lang tid tilbake. Derefter trak anklageren sin klage tilbake, og den anklagede blev frifundet.

andring i den manifeste drøm o.s.v. Drømmens form er altsaa slet ikke uten betydning i sig selv, og kræver for egen del tydning. Flere drømmer samme nat har ofte samme betydning, de viser bestræbelsen for stadig bedre at mestre en stimulus av voksende styrke. I en enkelt drøm kan et særskilt vanskelig element fremstilles ved «dubletter», altsaa ved flere symboler.

Ved en fortsat sammenligning mellem de latente drømmetanker og de manifeste drømmer som erstatter dem, gjør vi alleslags erfaringer som vi ikke var forberedt paa — f. eks. at ogsaa drømmens meningsløshet og absurditet har sin betydning. Ja, netop paa dette punkt tilspidses motsætningen mellem den medicinske og den psykoanalytiske opfatning og blir skarpere end nogen gang før. Efter medicinsk opfatning er drømmen meningsløs, fordi vor sjælsvirksomhet har mistet al kritik under drømmen. Efter vor opfatning blir drømmen meningsløs, naar den skal fremstille en kritik som indeholdes i de latente drømmetanker — dommen: «det er meningsløst». Et godt eksempel har vi her i drømmen om teaterbesøket, som De alt kjender («tre billetter for 1 fl. 50»). Meningen som uttrykkes paa denne maate, er denne: det var *meningsløst* at gifte sig saa tidlig.

Under tydningen faar vi ogsaa vite, hvad meningen er med den tvil og usikkerhet som drømmeren saa ofte lægger for dagen, naar det spørres om et bestemt element virkelig har forekommet i drømmen, om det netop var dette element eller om det kanske snarere var noget andet. I regelen er der ikke noget i de latente drømmetanker som korresponderer med denne tvil og usikkerhet. Den er helt ut en virkning av drømmecensuren, og kan sættes lik med et forsøk paa utviskning, som ikke helt er lykkedes.

En av de mest overraskende opdagelser gjælder den maate paa hvilken drømmearbeidet behandler de motsætninger som findes i den latente drøm. Vi kjender alt til, at overensstemmelser i det latente materiale uttrykkes ved hjælp av fortæt-

ninger i den manifeste drøm. Nu, motsætninger behandles paa samme maate som overensstemmelser, og uttrykkes med særlig forkjærlighet ved hjælp av det samme manifeste element. Et manifest drømmelement, som gir plads for en motsætning, kan altsaa like godt staa for sig selv som for sin motsætning eller for begge deler samtidig. Bare meningen kan avgjøre, hvilken oversættelse vi skal vælge. Hermed hænger sammen, at der ikke findes nogen fremstilling av «nei» i drømmen, ialfald ikke nogen utvetydig fremstilling.

En velkommen analogi til dette merkelige forhold ved drømmearbeidet finder vi i sprogets utvikling. Flere sprogforskere har gjort gjældende, at i de ældste sprog blev motsætninger som sterk — — svak, lys — mørk, stor — liten, uttrykt ved hjælp av det samme rotord («urordenes antitetiske betydning»). I gammel-egyptisk betød f. eks. *ken* oprindelig baade sterk og svak. Naar man brukte slike ambivalente ord, beskyttet man sig i talen mot misforstaaelser ved tonefald og gester, og i skriften gjorde man det ved at tilføie et saakaldt «determinativ», d. v. s. et billede som selv ikke skulde uttales. *Ken* i betydningen sterk blev skrevet slik, at man efter bokstavtegnene satte billedet av en liten mand som stod opreist. Naar derimot *ken* betød svak, fulgte billedet av en mand i en slap, krøkende stilling. Først i en senere periode fik de to motsatte betydninger av grundordet sine egne betegnelser gjennem lette modifikationer av det likelydende stamord. Av *ken* som betyr «sterk — svak», opstod saaledes to ord: *ken* = sterk og *kan* = svak. Det er ikke bare i de sidste utviklingsfaser av de ældste sprog vi finder rester av denne gamle dobbeltmening. Ogsaa langt yngre sprog — endog sprog som er levende idag — viser rike spor herav. Jeg skal nævne nogen eksempler, som jeg har hentet fra K. *Abel* (1884):

Slike endnu ambivalente ord er i latin: *altus* (høi — dyp) og *sacer (hellig* — forbandet).

Som eksempler paa modifikationer av den samme rot næv-

ner jeg: *clamare* = skrike, *clam* = sagte, stille, hemmelig; *siccus* = tørr, *succus* = *saft*. Paa tysk har vi: *Stimme* — *stumm (stemme — stum)*.

En sammenligning mellem beslegtede sprog gir rikelig med eksempler. Engelsk: *lock* = lukke, tysk: *Loch, Lücke* = hull. Engelsk: *cleave* = spalte, tysk: kleben = *klæbe*, binde sammen.

Det engelske ord *without* som egentlig betyr «med — uten», brukes idag bare i betydningen «uten». Av sammensætninger som *withdraw* — *withhold* fremgaar det, at ordet *with* ikke bare hadde betydningen «at føie til», men ogsaa «at trække fra». Saaledes ogsaa med det tyske ord *wieder*.

Der er ogsaa en anden eiendommelighet ved drømmearbeidet som har sit motstykke i sprogets utvikling. I gammelegyptisk, like vel som i andre sprog, forekom det, at ordets lyd blev snud om og anvendt med samme betydning. Eksempler av denne art paa paralleller mellem engelske og tyske ord er følgende: *Topf* (potte) — *pot; boat* (baat) — *tub; hurry* (ile) — *Ruhe* (ro); *Balken* (bjælke) — *Kloben, club; wait* (vente) — *taüwen*. Paralleller mellem latin og tysk: *capere* — *packen* (gripe); *ren* — *Niere* (nyre).

Slike omsnuinger som her finder sted med enkelte ord, utføres av drømmearbeidet paa forskjellige maate. At meningen snues om og erstattes med den motsatte, kjender vi alt til. I drømmen kan desuten forholdet mellem to personer, hele situationen, snues om — som var det i «den omvendte verden». Det hænder ofte nok i drømmen, at det er haren som skyter paa jægeren! Videre kan der i drømmen snues om paa rækkefølgen av begivenheterne, saa aarsak kan følge paa virkning — det er som paa en tredjeklasses scene, hvor helten falder først, og saa det dræpende skud efterpaa avfyres bak kulisserne! Eller der er drømmer, hvor hele ordningen av elementerne er bakvendt, saa man ved tydningen maa ta det sidste først og det første sidst, for at faa nogen mening i det. De husker ogsaa fra studiet av drømmesymbo-

likken, at det «at gaa eller falde i vandet» betyr det samme som «at komme op av vandet», nemlig at føde eller at bli født, og at det «at gaa op en trap eller en stige» betyr det samme som at gaa den ned. Det er klart hvilken fordel drømmeforvanskningen kan ha av en slik frihet i fremstillingen.

Disse træk i drømmearbeidet kan man betegne som *arkaiske*. De hefter ogsaa ved de primitive uttryksmaater i tale og skrift, og medfører her de samme vanskeligheter. Vi skal behandle disse vanskeligheter nærmere i en senere sammenhæng, hvor vi tar dem op til kritisk behandling.

Og nu endnu nogen andre synspunkter. Ved drømmearbeidet gjælder det aapenbart at sætte de latente tanker, som er uttrykt i ord, om til sansbare billeder, for det meste av visuel natur. Nu er i virkeligheten vore tanker fremgaat av slike sansebilleder: deres første materiale og de første stadier i deres utvikling var sanseindtryk eller rettere sagt erindringsbilleder av saadanne. Til disse blev først senere knyttet ord, og disse saa forbundet til tanker. Drømmearbeidet lar altsaa tankerne bli gjenstand for en *regressiv*, tilbakeskridende behandling: det ophæver deres utvikling. Og ved denne regression maa alle de nyerhvervelser falde bort, som var kommet til under erindringsbilledernes utvikling til tanker.

Det er altsaa dette vi forstaar ved drømmearbeidet. Overfor de processer vi her har lært at kjende, maatte interessen for den manifeste drøm træ langt i bakgrunden. Jeg vil imidlertid endnu gjøre nogen bemerkninger til denne. For til syvende og sidst er jo den manifeste drøm det eneste, som vi har noget umiddelbart kjendskap til.

Det er naturlig at den manifeste drøm mister noget av sin betydning for os. Det maa forekomme os likegyldig, om drømmen er godt komponert eller om den er opløst i en række enkeltbilleder uten sammenhæng. Selv om den har en ytterside med tilsynelatente god mening, saa vet vi jo at denne er blit til gjennem drømmeforvanskningen og kan ha like liten organisk sammenhæng med drømmens indre ind-

hold, som fasaden av en italiensk kirke med kirkens struktur og grundrids. Enkelte ganger kan vistnok ogsaa drømmens fasade ha sin betydning, idet den mer eller mindre forvansket gjengir en vigtig bestanddel av de latente drømmetanker. Men dette kan vi ikke vite, før vi har tydet drømmen og derved faat en berettiget mening om hvor stor forvanskningen har været. En lignende tvil gjælder for det tilfælde, at to elementer tilsynelatende er bragt i nær sammenhæng med hinanden. Der kan heri ligge et værdifuldt vink om, at der ogsaa er en sammenhæng mellem de tilsvarende elementer i den latente drøm; men andre ganger kan vi saa finde, at det som hører sammen i de latente tanker, er blit helt adskilt i den manifeste drøm.

I almindelighet skal man avholde sig fra forsøket paa at forklare en del av den manifeste drøm ut fra en anden del, som om drømmen skulde være et klart sammenhængende hele eller en saklig fremstilling. Tvertom kan drømmen som oftest sammenlignes med en breccie, sammensat av forskjellige stenbrokker, som er kittet sammen slik, at tegningerne som kommer frem, ikke tilsvarer de oprindelige stener som den bestaar av. I virkeligheten gis der et stykke drømmearbeide — den saakaldte *sekundære bearbeidelse* — hvis opgave er at sammenfatte de umiddelbare resultater av drømmearbeidet til en helhet, hvor delene passer nogenlunde sammen. Herunder blir materialet ordnet slik, at det ofte kan gi foranledning til en fuldstændig misforstaaelse, og der hvor det synes nødvendig blir der foretat indskud.

Paa den anden side maa man heller ikke overvurdere drømmearbeidet og tiltro det altfor meget. Dets virksomhet er uttømt med de opregnede ydelser. Fortætning, forskyvning, plastisk fremstilling og en sekundær bearbeidelse av hele drømmen — det er alt hvad drømmearbeidet formaar. Det som findes i drømmen av bedømmelse, kritik, forundring og slutninger, er ikke ydelser av drømmearbeidet, og bare i meget faa tilfælde er det et uttryk for en efterfølgende reflek-

sion over drømmen; som oftest er det fragmenter av de latente drømmetanker, som mer eller mindre modificert og tilpasset efter sammenhængen er gaat over i den manifeste drøm. Drømmearbeidet kan heller ikke komponere taler. Paa ganske faa undtagelser nær, er de taler som forekommer i drømmen, laget efter og sat sammen av taler som man har hørt eller selv holdt dagen iforveien, og som er kommet med i de latente tanker som materiale eller som foranledning til drømmen. Like litt forekommer der matematiske beregninger i drømmearbeidet. Det som findes herav i den manifeste drøm, er i almindelighet bare en sammenstilling av tal, en pseudo-regning, som er helt meningsløs som regning betragtet, atter bare en kopi av en regning som indeholdes i de latente tanker. Under disse omstændigheter kan det heller ikke undre, at interessen snart vender sig bort igjen fra drømmearbeidet og istedet retter sig mot de latente drømmetanker, som mer eller mindre forvansket røber sig gjennem den manifeste drøm. Men det lar sig ikke forsvare, naar man gaar saa vidt, at man i den teoretiske betragtning sætter de latente tanker istedetfor drømmen overhodet, og om denne sier ting som bare kan gjælde for de latente tanker. Det er merkværdig, at psykoanalysens resultater har kunnet bli misbrukt til en slik forveksling. Uttrykket «drøm» kan man bare anvende paa resultatet av drømmearbeidet — d. v. s. den *form* som drømmearbeidet gir de latente tanker.

Drømmearbeidet er en proces av helt enestaaende art. Noget lignende har hittil ikke været kjendt i sjælslivet. Denne slags fortætninger, forskyvninger og regressive oversættelser av tanker til billeder er ny erkjendelse, som alt rikelig har lønnet de psykoanalytiske anstrengelser. Og av parallellerne til drømmearbeidet ser De de sammenhænger som gir sig mellem psykoanalytisk og anden forskning, særlig paa det omraade som gjælder sprogets og tænkningens utvikling. Den videre betydning av den indsigt vi har vundet, kan De først faa en anelse om, naar De erfarer, at mekanismerne ved

drømmedannelsen er forbilledlig for den maate de neurotiske symptomer blir til paa.

Jeg vet ogsaa, at det endnu ikke er mulig at overse hele den nyvinding som vil tilflyte psykologien av disse undersøkelser. Vi vil bare peke hen paa de nye beviser som her er git for eksistensen av ubevisste sjælelige akter — for det er jo dette de latente drømmetanker er — og det løfte drømmetydningen gir om en uanet bred tilgang til kundskapen om det ubevisste sjælsliv.

Nu er det vel imidlertid paa tide at gi en del smaa eksempler, som kan illustrere de synspunkter jeg har forberedt Dem for.

TOLVTE FORELÆSNING

ENKELTE DRØMMEANALYSER

Mine damer og herrer! De maa ikke bli skuffet, naar jeg nu igjen bare kommer med brudstykker av drømmetydninger istedetfor at be Dem bli med og tyde en lang og fin drøm. De vil si, at efter disse forberedelser skulde De ha ret til at kunne vente dette. Naar det virkelig er lykkedes at tyde saa mange tusen drømmer, saa maatte det da forlængst ha været mulig at samle en række utvalgte eksempler, med hvilke vi kunde demonstrere alle vore paastander om drømmearbeidet og drømmetankerne! Ja, men der staar for mange vanskeligheter i veien til at Deres ønske kan bli opfyldt.

Først og fremst maa jeg bekjende, at det ikke findes nogen som driver drømmetydningen som hovedbeskjæftigelse. Under hvilke omstændigheter er det i det hele vi gir os av med at tyde drømmer? Leilighetsvis kan det hænde, at man uten særskilt formaal beskjæftiger sig med en vens drømmer, eller man arbeider en tid lang med sine egne drømmer, for paa den maate at træne sig for psykoanalytisk arbeide. Men som oftest har man at gjøre med drømmene hos nervøse mennesker, som befinder sig i analytisk behandling. De nervøses drømmer gir et utmerket materiale, og de staar ikke paa nogen maate tilbake for friske menneskers drømmer. Behandlingsteknikken gjør det imidlertid nødvendig at underordne drømmetydningen under de terapeutiske maal og la en hel række drømmer bli liggende, saasnart man har tat ut av dem

det man kan nytte i behandlingen. Mange av de drømmer som forekommer under den analytiske behandling, unddrar sig overhodet en fuldstændig tydning. Da de er vokset frem av hele det svære sjælelige materiale som vi endnu ikke har kjendskap til, er det ikke mulig at forstaa dem før efter behandlingens avslutning. Meddelelsen av slike drømmer vilde ogsaa nødvendiggjøre en opklaring av alle hemmeligheterne ved en neurose. Og dette passer os ikke her, hvor vi har tat drømmens problem op som en forberedelse for studiet av neuroserne.

Nu kan jeg tænke mig, at De gjerne gir avkald paa dette materiale, og heller vil høre tydningen av friske menneskers eller av Deres egne drømmer. Men indholdet av disse drømmer gjør dette umulig. Hverken sig selv eller en anden som har betrod sig til én, kan man blotstille saa hensynsløst som en indgaaende analyse av vedkommendes drømmer vilde bety. For som De alt vet, angaar jo drømmene det aller intimeste i ens personlighet. Foruten denne vanskelighet som ligger i materialets beskaffenhet, er der ogsaa noget andet som gjør det vanskelig at meddele drømmer. De vet drømmen synes fremmedartet for drømmeren selv — hvor meget mer da for en utenforstaaende som ikke kjender vedkommende personlig! Vor literatur er ikke fattig paa gode og utførlige drømmeanalyser; jeg har selv offentliggjort en del indenfor rammen av sykehistorier. Kanske det bedste eksempel paa en drømmetydning er det Otto *Rank* har offentliggjort, to drømmer av en ung pike; disse to drømmer, som gjensidig har tilknytning til hinanden, utgjør omtrent to tryksider, analysen av dem 76 sider. Jeg vilde trænge næsten et helt semester for at føre Dem gjennem et slikt arbeide. Om vi tok for os en længere og i betragtelig grad forvansket drøm, maatte vi gi saa mange forklaringer, trække frem saa meget materiale av indfald og erindringer og gi os ind paa saa mange sideveier, at et enkelt foredrag vilde bli helt utilfredsstillende og ikke gi nogen oversigt. Jeg maa derfor be

Dem nøie Dem med det som er lettere tilgjængelig, og la mig gi Dem nogen fragmenter av drømmer hos nervøse mennesker; av disse kan De da lære dette eller hint træk isolert at kjende. Det er lettest at demonstrere drømmesymbolerne og dernæst visse eiendommeligheter ved den regressive karakter som fremstillingen i drømmen har. — Ved hver enkelt av de følgende drømmer skal jeg angi grunden til, at jeg har fundet den værdt at meddele.

1) En drøm bestaar bare av to korte billeder: *Hans onkel røker en cigaret, skjønt det er lørdag. — En kvinde klapper og kjærtegner ham, som var han hendes barn.*

Til det første billede bemerker han som hadde drømmen (en jøde), at hans onkel er en from mand som aldrig har gjort og aldrig vilde gjøre noget saa syndig. Til kvinden i det andet billede falder der ham ikke ind noget andet end hans egen mor. Disse to billeder eller tanker skal aapenbart sættes i forhold til hinanden. Men hvorledes? Da han uttrykkelig benegter, at onkelen virkelig vilde gjøre det som sies i drømmen, ligger det nær at føie ind et «hvis»: «Hvis min onkel — den fromme mand — vilde røke en cigaret paa lørdagen, da turde jeg selv la mig kjærtegne av min mor.» Dette betyr aapenbart, at kjæleriet med moren ogsaa er noget utillatelig, likesom røkningen paa lørdagen ikke er tillat for den fromme jøde. — De husker jeg sa, at ved drømmearbeidet faldt alle relationerne mellem drømmetankerne bort. Disse opløses i sit raamateriale, og det er tydningens opgave at sætte disse utelatte sammenhænger ind igjen.

2) Det jeg har skrevet om drømmen, har gjort, at jeg paa en maate er blit offentlig konsulent i drømmeanliggender, og i mange aar har jeg fra de forskjelligste kanter faat brever som forelægger mig drømmer eller ber om min mening. Jeg er naturligvis alle dem taknemmelig, som føier saa meget materiale til drømmen, at det blir mulig at gi en tydning, eller som selv gir en tydning. Til denne kategori hører føl-

gende drøm fra en mediciner i München (1910). Jeg nævner den som et bevis paa, hvor overordentlig vanskelig det i almindelighet er at forstaa en drøm, før vedkommende har git oplysninger om den. Jeg har nemlig mistanke om, at De igrunden mener at oversættelsen av symbolerne er den ideale metode for drømmetydning og at De helst vilde skyve associationstekniken tilside. Og denne skadelige feiltagelse vil jeg gjøre Dem fri for.

13. juli 1910: Henimot morgen hadde jeg følgende drøm: *Jeg cykler nedover en gate i Tübingen, og en brun grævlingehund kommer styrtende efter mig og biter tak i hælen. Jeg cykler endnu et stykke, stiger saa av cyklen, sætter mig paa et trappetrin og begynder at slaa løs paa dyret, som har bitt sig fast i hælen.* (Hundens bit og hele scenen forøvrig fremkaldte ikke nogen ubehagelige følelser hos mig.) *Overfor mig sitter et par ældre damer og ser paa mig med et flirende uttryk. Saa vaakner jeg op, og — som det allerede ofte har hændt — staar hele drømmen klart for mig i det øieblik jeg gaar over til den vaakne tilstand.*

Med symboler kommer vi ikke langt her. Den som hadde drømmen, fortæller imidlertid: «Jeg har nylig forelsket mig i en pike, som jeg bare har set paa gaten, uten at ha nogen tilknytningspunkter saa jeg kunde bli kjendt med hende. Bedst skulde jeg ha likt at gjøre hendes bekjendtskap gjennem grævlingehunden. For jeg er selv en stor dyreven, og det har berørt mig sympatisk at finde denne egenskap ogsaa hos piken.» Han tilføier, at han adskillige ganger med stor dygtighet og ofte til tilskuernes forbauselse har grepet ind i slagsmaal mellem hunder. Vi faar nu ogsaa vite, at piken som han syntes saa godt om, stadig var at se i følge med denne specielle hund. Piken selv er imidlertid blit utelatt i den manifeste drøm, og bare hunden, som associeres med hende, er blit tilbake. Kanske er de ældre damer som flirer til ham, traadt i pikens sted. Hvad han forøvrig meddeler, er ikke tilstrækkelig til at opklare dette punkt. At han i drømmen

rir paa cykkel, er en direkte gjentagelse av den erindrede situation. Han hadde nemlig bare møtt piken med hunden, naar han var paa cykkel.

3) Naar et menneske har mistet en av sine kjære, har han i længere tid efterpaa drømmer av en særegen art, i hvilke der forekommer de merkværdigste kompromisser mellem hans viden om at vedkommende person er død, og hans ønske om at kalde ham tilbake til livet igjen. Snart er den avdøde død og lever allikevel videre, fordi han ikke vet at han er død — som om han først vilde dø ordentlig, hvis han fik vite det; snart er han halvt død og halvt levende, og hver av disse tilstander har sine særskilte kjendemerker. Man kan ikke uten videre kalde disse drømmer meningsløse, for det at komme tillive igjen er ikke mer uantagelig for drømmen end f. eks. for eventyrene, hvor det meget ofte forekommer. Saavidt jeg har kunnet analysere slike drømmer, har det vist sig, at det er mulig at gi en fornuftig forklaring paa dem, men at det fromme ønske om at kalde den døde tilbake til livet igjen forstaar at arbeide med de sælsomste midler. Jeg bringer her en slik drøm, som lyder merkværdig og meningsløs nok. Analysen av den kan demonstrere meget av det som De er blit forberedt paa gjennem den teoretiske fremstilling. Manden som hadde drømmen, hadde mistet sin far for flere aar siden.

Faren er død, men er blit gravet op og ser daarlig ut. Han fortsætter at leve og den drømmende gjør alt forat han ikke skal merke det. (Saa gaar drømmen over paa andre, tilsynelatende meget fjerntliggende ting.)

Faren er død — det vet vi allerede. At han er blit gravet op, svarer ikke til virkeligheten, som naturligvis heller ikke kommer i betragtning for noget av det følgende. Manden fortæller imidlertid: Efter han var kommet tilbake fra farens begravelse, begyndte en tand at verke. Han ønsket at behandle tanden efter den jødiske læres forskrifter: Naar din tand forarger dig, saa træk den ut, — og han begav sig føl-

gelig til tandlægen. Men denne sa: «En tand trækker man ikke ut, man maa ha taalmodighet med den. Jeg skal lægge noget i den, som kan dræpe nerven. Kom igjen om tre dager, saa skal jeg ta det ut igjen.»

«Denne «uttagning»» — sier manden pludselig — «det er opgravingen.»

Skulde han ha ret? Vistnok stemmer det ikke helt, bare saa omtrentlig, for tanden selv blev jo ikke tat ut, det er bare den døde del som blir tat ut av den. Men slike unøiagtigheter kan man nok tiltro drømmearbeidet efter de erfaringer vi ellers har om dette arbeide. Vi maa da anta, at den drømmende ved en fortætningsproces har kombinert faren med tanden, som var død og allikevel var blit bevaret. Intet under da, at der blir noget meningsløst i den manifeste drøm, for alt det som sies om tanden, kan jo ikke passe paa faren! Hvor finder vi overhodet *tertium comparationis* mellem faren og tanden? Hvilken fælles faktor er det, som gjør denne fortætning mulig?

Slik en faktor maa der vel ha været. For vedkommende fortsætter, at han kjender til, at naar man drømmer om en tand som falder ut, saa skal det bety, at man kommer til at miste en i familien.

Vi vet, at denne populære tydning er urigtig eller ialfald bare rigtig i en skurril betydning. Desto mer overraskende er det, at vi virkelig finder det her berørte tema bak de andre deler av drømmeindholdet.

Uten videre opfordring begynder vedkommende at fortælle om farens sygdom og død og om sit eget forhold til ham. Faren var længe syk, og den sykes pleie og behandling kostet sønnen mange penger. Allikevel blev det aldrig for meget for ham — han blev aldrig utaalmodig og hadde aldrig ønsket, at det snart skulde være forbi. Han roser sig av egte jødisk pietet overfor faren og av at ha fulgt den jødiske lov meget nøie. Blir vi ikke her slaat av en motsigelse i de tanker som hører til drømmen? Han hadde identificert tanden

og faren. Mot tanden vilde han gaa frem efter den jødiske lov, som bestemte at trække tanden ut, naar den voldte smerte og forargelse. Ogsaa overfor faren vilde han gaa frem efter lovens forskrift, som imidlertid her lyder paa, at man ikke skal gi agt paa utgifter og forargelse, men ta alt det tunge paa sig og ikke gi rum for nogen fiendtlig tendens mot det objekt smerten kommer fra. Vilde ikke overens⸗stemmelsen ha været langt mer overbevisende, hvis han overfor faren virkelig hadde utviklet lignende følelser som overfor den syke tand, d. v. s. hvis han hadde ønsket at en snarlig død kunde sætte en stopper for farens overflødige, smertefulde og kostbare eksistens?

Jeg tviler ikke paa, at dette virkelig har været mandens ind⸗stilling overfor faren under dennes langvarige sygdom, og at hans pralende forsikringer om from sønlig pietet var bestemt til at vende opmerksomheten bort fra disse erindringer. Un⸗der slike omstændigheter pleier dødsønsket mot faren at vækkes tillive og dække sig under masken av en medlidende overveielse som denne: Det vilde bare være godt for ham, om han kunde faa dø! Men jeg ber Dem lægge merke til, at vi her har overskredet en skranke i de latente drømmetanker selv. Den første del av disse var sikkert bare midlertidig ubevisst, nemlig under drømmedannelsen. De fiendtlige ten⸗denser overfor faren har vel derimot været varig ubevisst, kanske stammer de fra barneaarene og har leilighetsvis under farens sygdom forsigtig og maskert sneket sig frem i bevisst⸗heten. Med endnu større sikkerhet kan vi paastaa dette om andre latente tanker, som har git sit umiskjendelige bidrag til drømmens indhold. Om de fiendtlige følelser overfor faren er der jo ikke noget at opdage i drømmen. Men naar vi undersøker roten til en slik fiendtlig indstilling i barne⸗aarene, husker vi at frygten for faren har sin grund i, at faren alt i de tidligste aar motsætter sig guttens seksualvirksomhet, noget han av sociale grunder i regelen ogsaa er nødt til at gjøre i aarene efter puberteten. Et slikt forhold til faren

træffer ogsaa til for den mand vi her har at gjøre med. Hans kjærlighet til faren var for en stor del opblandet med respekt og angst, som hithørte fra tidlig seksuel skræmthet.

De følgende sætninger i den manifeste drøm faar sin forklaring ut fra onanikomplekset. *«Han ser daarlig ut»* henspiller vistnok paa en anden bemerkning av tandlægen — nemlig at det vilde se daarlig ut at miste en tand paa dette sted — men det refererer sig ogsaa til det daarlige utseende, med hvilket den unge mand i pubertetsalderen forraader eller er ræd for at forraade en overdreven seksualvirksomhet. Det betyr i virkeligheten en lettelse for den drømmende, naar han i den manifeste drøm overfører det daarlige utseende fra sig selv til faren — en av disse omsnuinger som De vet drømmearbeidet benytter sig av. *«Han fortsætter at leve»* har forbindelse baade med ønsket om at kalde faren tillive igjen og med tandlægens løfte om at tanden skal reddes. Helt raffinert er sætningen *«den drømmende gjør alt, forat han (faren) ikke skal merke det»;* den er laget slik at vi skal forledes til at supplere med ordene «at han er død». Men det eneste supplement som gir virkelig mening, faar vi atter ut fra onanikomplekset, hvor det er en selvfølge at den unge mand gjør alt for at skjule sit seksualliv for faren. Jeg minder tilslut om at de saakaldte «tandverk-drømmer» altid refererer sig til onani og den straf man frygter herfor.

De ser nu, hvorledes denne uforstaaelige drøm er kommet istand: ved en merkværdig og misledende fortætning; ved at utelate alle de tanker som staar i centrum av den latente tankegang, og ved at skape flertydige repræsentanter for de dypeste og i tid mest fjerntliggende av disse tanker.

4) Vi har alt flere ganger søkt at komme tilbunds i disse prosaiske og banale drømmer, som ikke har noget meningsløst eller fremmed ved sig, men allikevel stiller os overfor spørsmaalet: Hvorfor drømmer man i det hele slikt likegyldig tøv? Jeg skal derfor gi et nyt eksempel av denne art,

nemlig tre sammenhørende drømmer, som en ung dame hadde i én nat:

a) *Hun gaar gjennem hallen i sit hus, og støter hodet til=blods mot en lavthængende lysekrone.*

Ingen reminiscens, intet som virkelig har hændt. Hendes bemerkninger til drømmen ledet i en ganske anden retning: «De vet, hvor sterkt mit haar stritter ut. Barn — sa mor til mig igaar — hvis det fortsætter paa denne maaten, vil du faa et hode som en popo!» Hodet staar altsaa her for den anden ende av legemet. Lysekronen kan vi uten nogen hjælp forstaa symbolsk: alle gjenstander som kan forlænges, er symboler for det mandlige seksualorgan. Det dreier sig alt=saa om en blødning i den nedre ende av legemet, for=aarsaket ved et sammenstøt med penis. Dette kunde endnu forstaaes paa flere maater; hendes videre indfald viser, at drømmen har at gjøre med troen paa, at menstruationen kommer av seksualomgang — et stykke seksualteori, som slet ikke er ualmindelig hos umodne piker.

b) *I en vinhave ser hun en dyp hule, som hun vet er opstaat ved at et træ er rykket op.*

Til denne drøm bemerket hun, at «træet *mangler* i den». Hun mente, at hun i drømmen ikke hadde set træet — men de samme ord tjener ogsaa til at uttrykke en anden tanke som ikke lar os i nogen tvil om den symbolske tydning. Drømmen refererer sig til et andet stykke infantil seksual=teori, nemlig troen paa at pikerne oprindelig hadde det samme genitale som gutterne, og at dets senere form skyl=des kastration (oprykning av et træ).

c) *Hun staar foran sin skrivebordsskuffe, som hun kjen=der saa godt, at hun straks vet, om nogen har rørt ved den.*

Skrivebordsskuffen er likesom enhver skuffe, kasse og æske et symbol for det kvindelige genitale. Damen visste, at naar der har været seksualomgang (eller — som hun mente — nogen berøring i det hele), saa viser genitalet tegn

herpaa, og hun hadde længe været ræd for at bli kjendt skyldig i noget slikt. — Efter min mening maa akcenten i alle disse tre drømmer lægges paa tanken om *viden*. Damen hadde i tanke den tid, da hun som barn selv drev seksualforskning og hadde været meget stolt av resultaterne.

5) Her er igjen et eksempel paa symbolik. Men denne gang maa jeg forutskikke en kort beretning om den sjælelige situation. En mand hadde tilbragt en kjærlighetsnat med en kvinde. Han skildret hende som en moderlig natur, en av disse kvinder hos hvem ønsket om barn uimotstaaelig trænger sig frem i kjærlighetsforholdet til manden. De forhold de møttes under, gjorde det imidlertid nødvendig at passe paa, at ingen befrugtning fandt sted. Da kvinden vaaknet næste morgen fortalte hun følgende drøm:

En officer med rød kappe løper efter hende paa gaten. Hun flygter for ham og løper op trappen, mens officeren stadig følger efter. Aandeløs naar hun sine værelser, slaar døren i og laaser den. Han blir utenfor, og da hun ser ut gjennem nøklehullet, ser hun ham sitte paa en bænk utenfor og graate.

I forfølgelsen av officeren med den røde kappe og den aandeløse opstigning erkjender De sagtens en fremstilling av seksualakten. At det i drømmen er kvinden som lukker forfølgeren ute, er et av de mange eksempler hvor drømmen snur om paa forholdet, for i virkeligheten var det jo manden som trak sig tilbake før seksualakten var ført til ende. Likeledes er hendes sorg blit forskjøvet til manden: det er jo han som graater i drømmen. Med taarerne antydes samtidig ejakulationen.

De har sikkert hørt si, at det i psykoanalysen paastaaes, at alle drømmer har seksuel betydning. Nu kan De selv danne Dem en dom om det urigtige i denne bebreidelse. De har lært at kjende ønskedrømmer, som gjælder tilfredsstillelsen av de behov som ligger klarest i dagen — hunger, tørst, længsel efter frihet — bekvemmelighetsdrømmer

og utaalmodighetsdrømmer, og ogsaa slike drømmer som har en rent havesyk og egoistisk karakter. Men at de sterkt forvanskede drømmer *i overveiende* grad — heller ikke her utelukkende! — gir uttryk for seksuelle ønsker, det kan De rigtignok merke Dem som et resultat av den psykoanalytiske forskning.

6) Jeg har en særlig grund til at komme med mange eksempler paa bruken av symboler i drømmen. I første forelæsning beklaget jeg mig over, hvor vanskelig det ved undervisningen i psykoanalyse er at demonstrere de forskjellige synspunkter paa en slik maate, at de virker overbevisende, og De vil sikkert senere ha git mig ret i det jeg sa. Nu er der imidlertid en meget nøie sammenhæng mellem psykoanalysens enkelte paastander, og er man først blit overbevist paa et enkelt punkt, saa kan denne overbevisning let utvides til en større del. Man kunde si om psykoanalysen, at gir én den lillefingeren, saa tar den snart hele haanden. Allerede den som finder forklaringen paa feilreaktionerne tilfredsstillende, kan fornuftigvis ikke mer unddra sig troen paa alt det andet. Et andet like let tilgjængelig sted har vi i drømmesymbolikken. Jeg skal forelægge Dem en drøm, som alt er blit offentliggjort, en drøm som en kvinde av folket hadde. Hendes mand er vagtmand, og vi kan sikkert gaa ut fra, at hun aldrig har hørt noget om drømmesymbolik eller psykoanalyse. Saa kan De selv dømme, hvorvidt tydningen av denne drøm ved hjælp av seksualsymboler kan kaldes vilkaarlig eller tvunget.

«. . . . *Saa var en eller anden brudt ind i huset, og hun hadde i angst ropt paa en vagtmand. Vagtmanden var imidlertid sammen med to landstrykere gaat ind i en kirke, som der førte flere trappetrin op til. Bak kirken var der et bjerg og oventil en tyk skog. Vagtmanden var forsynt med hjelm, ringkrave og kappe. Han hadde brunt helskjæg. De to landstrykere, som freidig hadde gaat sammen med vagtmanden, hadde forklær som var slynget om lænderne og*

bundet op som sækker. Fra kirken førte en vei op til bjerget. Denne var paa begge sider overgrod med græs og krat, som blev stadig tættere og paa toppen var blit til en ordentlig skog.»

De vil uten vanskelighet kjende igjen de symboler som er anvendt. Det mandlige genitale er fremstillet ved de *tre* personer, det kvindelige ved et landskap med kapel, bjerg og skog. Og igjen møter De trinene som symbol for seksualakten. Det som i drømmen kaldes et «bjerg», heter ogsaa slik i anatomien, nemlig *mons veneris*, skambjerget.

7) Jeg skal fortælle endnu en drøm som maa forstaaes ved at sætte ind symboloversættelser. Den er bemerkelsesværdig og beviskraftig, forsaavidt som vedkommende selv har oversat alle symbolerne uten at ha nogenslags forkundskaper for drømmetydningen. Dette er et temmelig usædvanlig forhold, og betingelserne for det har vi intet nøiagtig kjendskap til.

«Han spaserer sammen med sin far paa et sted som sikkert maa være Prateren, for man ser rotunden og foran denne en mindre bygning, til hvilken der er gjort fast en lænkeballon, som imidlertid ser temmelig slap ut. Hans far spør ham, hvad alt dette skal være til. Han undrer sig over spørsmaalet, men forklarer ham det allikevel. Saa kommer de ind paa en gaardsplads, hvor der ligger en stor blikplate utbredt. Faren vil rive et stort stykke av platen, men ser sig først rundt, om der ikke er nogen som lægger merke til det. Han sier til ham, at han behøver jo bare at si det til opsynsmanden, saa kan han uten videre ta av det. Fra gaardspladsen fører en trappe ned i en sjakt, hvis vægger er bløtt polstret, omtrent som en skindlænestol. Paa bunden av denne sjakt er der en temmelig lang platform, og saa begynder en ny sjakt . . .»

Den som hadde drømmen, gav selv følgende tydning: «Rotunden er mit genitale, og lænkeballonen foran er min penis, hvis slaphet jeg maa beklage.» En mer indgaaende

oversættelse vilde da lyde omtrent slik: rotunden staar for podex (som av barn regelmæssig regnes med til genitalia), og den mindre bygning foran er skrotum. I drømmen spør faren sønnen hvad alt dette skal være til — d. v. s. han spør om genitalernes hensigt og funktion. Det ligger nær at snu denne situation om, slik at det er sønnen som spør. Da en slik utspørring av faren aldrig har fundet sted i virkeligheten, maa man opfatte drømmetanken som et ønske eller ta den som en betingelsessætning: «Hvis jeg hadde spurt min far om seksual opklaring.» Fortsættelsen av denne tanke skal vi snart finde paa et andet sted.

Gaardspladsen hvor blikket ligger, er ikke i første række at forstaa symbolsk, men har sammenhæng med farens forretningslokaler. Av diskretionshensyn har jeg sat «blik» ind istedetfor det andet materiale som faren virkelig handler med, uten forøvrig at ændre noget i drømmens ordlyd. Den unge mand som hadde drømmen, var selv traadt ind i farens forretning og hadde tat vældig anstøt av den temmelig tvilsomme forretningspraksis som fortjenesten for en stor del berodde paa. Derfor lyder antagelig fortsættelsen av drømmetanken slik: («Hvis jeg hadde spurt ham,) vilde han ha bedraget mig paa samme maate som han bedrager sine kunder.» For avrivningen av blikket, som tjener til at fremstille uredeligheten i forretningen, gir den unge mand selv den anden forklaring: det betyr — sier han — onanien. Dette er ikke bare en forklaring som vi forlængst er fortrolig med, men den stemmer ogsaa godt med at den hemmelige utøvelse av onanien uttrykkes ved det motsatte (man kan jo gjøre det aapenlyst). Det er ogsaa nøiagtig hvad vi kunde vente, naar onanien tilskrives faren, paa samme maate som utspørringen i første drømmescene. Sjakten tyder han øieblikkelig som vagina, idet han paaberoper sig væggenes bløte utpolstring. For egen regning sætter jeg ind, at nedstigningen — likesom ellers opstigningen — staar for koitus.

Enkeltheterne med den lange platform paa bunden av den første sjakt og saa igjen en ny sjakt forklarer han selv ut fra sin egen historie. Han hadde i nogen tid hat seksualomgang, men saa git den op paa grund av forskjellige hemninger. Nu haapet han at kunne begynde igjen ved hjælp av den analytiske kur.

8) Følgende to drømmer — som en utlænding med utpræget polygame tendenser hadde — nævner jeg som belæg for den paastand, at ens eget jeg forekommer i enhver drøm, selv naar det har skjult sig for det manifeste indhold. kuffertene i drømmene er kvindelige symboler.

a) *Han begir sig paa reise, og bagagen bringes til stationen paa en vogn. Der blir stablet op en hel del kufferter, deriblandt to store sorte, slike som handelsreisende bruker. Han sier trøstende til en eller anden: «Nu, disse blir jo bare med til stationen.»*

I virkeligheten reiser manden med en hel del bagage, men han bringer ogsaa en mængde historier om kvinder med i den analytiske behandling. De to sorte kufferter svarer til to mørke kvinder, som for nærværende spiller den væsentligste rolle i hans liv. En av dem hadde ønsket at reise efter ham til Wien. Men paa mit raad hadde han telegrafert og bedt hende la det være.

b) *En scene ved toldstationen: En medreisende aapner sin kuffert, og mens han likegyldig røker sin cigaret, sier han: «Der er ikke noget at fortolde her.» Toldfunktionæren synes at tro ham, men føler allikevel endnu engang efter i kufferten, og finder noget som er ganske særskilt strengt forbudt. Den reisende sier saa i resignert tone: «Dermed er intet at gjøre.»*

Manden er selv den reisende og jeg er toldfunktionæren. Han var i almindelighet meget oprigtig i sine bekjendelser, men hadde besluttet at skjule for mig et forhold han nylig hadde knyttet til en dame, da han med rette kunde anta, at jeg kjendte vedkommende. Den pinlige situa-

tion, hvor det opdages, forskyver han til en fremmed per=son, saa han selv ikke synes at forekomme i drømmen.

9) Her har De et eksempel paa et symbol, som jeg endnu ikke har omtalt:

Han møter sin søster i følge med to veninder, som selv er søstre. Han tar begge disse i haanden, men ikke søsteren.

Her var ingen tilknytning til nogen virkelig begivenhet. Istedet førte hans tanker ham tilbake til en tid, da hans iagttagelser bragte ham til at tænke paa, at en pikes bryster utvikler sig saa sent. De to søstre staar altsaa for bry=sterne: han vilde gjerne føle paa dem med haanden, om det bare ikke hadde været hans søster.

10) Her er et eksempel paa dødssymbolik i drømmen:

Han gaar over en meget høi og steil jernbro sammen med to personer, hvis navn han kjender, men har glemt ved opvaakningen. Pludselig er begge forsvundet, og han ser en spøkelsesagtig mand med kappe og i en dragt av lin. Han spør ham, om han er telegrafbudet . . . Nei. Om han da er vognmanden? Nei. Han gaar saa videre — og har i drømmen en følelse av stor angst. Efter opvaaknin=gen fortsætter han drømmen med den fantasi, at jernbroen pludselig bryter sammen og han selv styrter i av=grunden.

Naar det betones, at folk som optræer i drømmen, er ukjendte eller at man har glemt deres navn, gjælder det som regel meget nærstaaende personer. Vedkommende mand hadde to søsken; hvis han skulde ha ønsket begge disse to døden, vilde det bare være ret og rigtig, om han til gjen=gjæld blev hjemsøkt av dødsangst. Til telegrafbudet be=merket han, at slike folk altid bringer ulykkesbud. Efter uniformen kunde det ogsaa ha været en lygtetænder, som jo ogsaa slukker lygterne — likesom dødens genius slukker livets lys. Til vognmanden associerte han Uhlands digt om kong Karls seilads, og han husket paa en farlig seiltur sam=

men med to kamerater, hvor han selv hadde spillet kongens rolle i digtet. Jernbroen fik ham til at tænke paa en ulykke som nylig var hændt, og associerte likeledes den dumme talemaate: «Livet er en hængebro.»

11) Et andet eksempel paa fremstillingen av døden har vi i denne drøm:

En ubekjendt herre leverer et sortkantet visitkort.

12) Følgende drøm har i flere henseender interesse. Til dens forutsætninger hører rigtignok ogsaa en neurotisk tilstand.

Han reiser med et jernbanetog. Toget holder paa aapen mark. Han tænker, der vil ske en ulykke, og at man maa tænke paa at flygte. Han gaar gjennem alle togets avdelinger og dræper alle han møter, konduktøren, lokomotivføreren o.s.v.

Drømmen gjenkaldte i hans erindring en historie som en ven hadde fortalt ham. Paa en jernbanestrækning i Italien blev en sindsyk mand transportert i en halvkupé, og ved en feiltagelse hadde en reisende faat adgang til samme kupé. Den vanvittige dræpte den medreisende. — Den drømmende identificerer sig altsaa med den vanvittige, og begrunder sin ret hertil med den tvangsforestilling som til tider plager ham, at han maa «skaffe alle medvidere av veien». Saa fandt han imidlertid selv en bedre motivering for drømmen. Dagen i forveien hadde han i teatret set igjen den pike han hadde villet gifte sig med, men trukket sig tilbake fra, da hun hadde git ham grund til skinsyke. Med den intensitet som skinsyken kunde ta hos ham, vilde han i virkeligheten være vanvittig, om han ønsket at gifte sig med denne pike! Det betyr: han holder hende for saa utro, at hans jalousi vilde faa ham til at slaa ihjel alle de folk som kom i hans vei. Vandringen gjennem en række værelser — eller som her: avdelinger — har vi alt lært at kjende som symbol paa egteskapet (monogamiet uttrykt ved motsætningen).

Med hensyn til det træk, at toget holder paa aapen mark og at han er ræd for en ulykke, fortæller han: Engang hadde det virkelig hændt paa en jernbanereise, at toget pludselig holdt utenfor en station. En ung dame som var i samme vogn, hadde da sagt, at der kanske vilde bli en kollision, og at den bedste forholdsregel da vilde være at holde benene høit i veiret. Dette «at holde benene høit» hadde imidlertid ogsaa spillet en rolle i de mange spaserturer og utflugter i den fri natur sammen med nævnte pike i den første lykkelige tid av deres kjærlighet. Her var et nyt argument for at han maatte være vanvittig, om han vilde gifte sig med hende nu. At der ikke desto mindre fandtes et ønske hos ham om at være saa vanvittig — det tør jeg anse som sikkert efter hele mit kjendskap til situationen.

TRETTENDE FORELÆSNING

ARKAISKE OG INFANTILE TRÆK I DRØMMEN

Mine damer og herrer! La os igjen knytte tilbake til det resultat vi var kommet til, nemlig at drømmearbeidet under indflydelse av censuren sætter de latente drømmetanker om i en ny form. De lantente tanker er ikke anderledes end de bevisste tanker vi kjender i det vaakne liv, men den nye maate de uttrykkes paa, er uforstaaelig paa grund av mangfoldige træk. Vi sa, at denne uttryksmaate griper tilbake til længst overvundne faser i vor intellektuelle utvikling, til billedsproget og symbolikken, ja kanske ogsaa til forhold som bestod før vor tænknings sprog i det hele var utviklet. Derfor kalder vi den *arkaisk* eller *regressiv*.

Herav kan De slutte, at et mer indgaaende studium av drømmearbeidet maatte kunne gi os værdifulde oplysninger om de lite kjendte begyndelsesfaser i vor intellektuelle utvikling. Jeg haaper ogsaa det vil bli saa, men et arbeide i denne retning er hittil ikke tat op. Den fortid drømmearbeidet fører os tilbake til, er en dobbelt: for det første den individuelle fortid, barndommen, men dernæst ogsaa den fylogenetiske fortid, forsaavidt som hvert individ i sin barndom gjentar hele menneskeslegtens utvikling i en slags forkortet form. Jeg anser det ikke umulig, at det vil kunne lykkes os at skjelne mellem den del av de latente sjælelige processer som stammer fra den individuelle fortid, og den som stammer fra den fylogenetiske. Jeg mener f. eks., at

symbolikken, som det enkelte individ aldrig har lært, maa kunne betragtes som en fylogenetisk arv.

Men dette er ikke det eneste arkaiske træk i drømmen. De kjender vel alle av egen erfaring den merkværdige *barndomsamnesi*. Jeg mener den kjendsgjerning, at de første leveaar op til en alder av fem, seks eller otte aar, ikke har efterlatt de samme spor i erindringen som vore senere oplevelser. Vistnok træffer man enkelte mennesker som kan rose sig av en kontinuerlig erindring fra den tidlige barndom op til dagen idag. Men det andet forhold — hullet i erindringen — er uten sammenligning det almindeligste. Efter min mening har denne kjendsgjerning ikke vakt tilstrækkelig forundring. To aar gammelt, kan barnet tale godt, det viser snart, at det finder sig tilrette i komplicerte sjælelige situationer, og det sier ting, som blir fortalt igjen mange aar senere, men som det selv har glemt. Og allikevel er hukommelsen bedre i de tidligere aar, fordi den da er mindre overlæsset end i de senere. Der er heller ikke nogen grund til at anse hukommelsesfunktionen for en særskilt høi eller vanskelig sjælsvirksomhet. Tvertom kan man finde en god hukommelse hos folk, som endog staar paa et meget lavt intellektuelt trin.

Men jeg maa ogsaa gjøre Dem opmerksom paa en anden eiendommelighet, som kommer i tillæg til denne første: ut fra det tomrum i erindringen som omfatter de første barneaar, hæver der sig ut enkelte godt bevarte erindringer, mest i form av plastiske billeder, uten at der er nogen fornuftig grund til at netop de er blit bevaret. Hvor det gjælder de indtryk vi faar senere i livet, gaar vor hukommelse frem paa den maate at den foretar et utvalg. Den beholder det betydningsfulde og lar det uvæsentlige falde. Med de erindringer som er blit bevaret fra barndommen, forholder det sig anderledes. De behøver ikke at svare til vigtige oplevelser i barneaarene, ikke engang slike som maatte synes vigtige ut fra barnets eget standpunkt. De er ofte saa ba-

nale og betydningsløse i sig selv, at vi bare forundret maa spørre, hvorfor netop denne enkelthet er undgaat glemselen. Jeg har i sin tid ved hjælp av analysen git mig i kast med problemet om barndomsamnesien og de erindrings-rester som bryter den, og er kommet til det resultat, at det trods alt ogsaa hos barnet bare er det betydningsfulde som er blit tilbake i erindringen. Gjennem fortætnings- og gan-ske særlig forskyvningsprocessen — disse mekanismer som De alt kjender til — blir imidlertid dette væsentlige i erin-dringen erstattet med noget tilsynelatende uvæsentlig. Av denne grund har jeg kaldt disse barndomserindringer for *dækerindringer*. Gjennem en grundig analyse kan man ut fra dem finde alt det som var glemt.

I den psykoanalytiske behandling staar vi regelmæssig overfor den opgave at utfylde hullerne i barndomserindrin-gerne, og forsaavidt som kuren i nogen grad lykkes — alt-saa meget ofte — lykkes det os ogsaa at bringe indholdet av disse barndomsaar, som har været dækket av glemselen, for dagen. Disse indtryk har aldrig været virkelig glemt, de var bare utilgjængelige, latente, tilhørte det ubevisste. Men det hænder ogsaa, at de spontant dukker op fra det ubevisste, og dette sker netop i forbindelse med drømmer. Det viser sig, at drømmelivet kjender veien tilbake til disse latente barndomsoplevelser. Der findes mange gode eksem-pler herpaa i den psykoanalytiske literatur, og jeg har ogsaa selv kunnet yde et bidrag i denne retning. Jeg drømte en-gang i en bestemt sammenhæng om en person som maatte ha gjort mig en tjeneste, og som jeg tydelig saa for mig. Det var en enøiet mand, kort, tyk, og med hodet sittende dypt nede mellem skuldrene. Ut fra sammenhængen slut-tet jeg mig til, at det var en læge. Heldigvis kunde jeg spørre min mor, som endnu levet, om hvorledes lægen paa mit fødested (som jeg var fraflyttet, da jeg var tre aar) saa ut, og av hende fik jeg da vite, at han bare hadde ett øie, var kort, tyk og med hodet sittende dypt mellem skul-

drene. Samtidig fik jeg rede paa, ved hvilken ulykkeshændelse det var lægen hadde ydet mig hjælp — noget jeg selv hadde glemt. At drømmen paa denne maate raader over det glemte materiale fra de første barneaar — det er altsaa et videre arkaisk træk ved den.

Dette forhold faar nu betydning for en anden av de gaater vi hittil er støtt paa. De husker den forbauselse det vakte, da vi opdaget at drømmene har sin oprindelse i energisk onde og utsvævende seksuelle ønsker, som har gjort drømmecensur og drømmeforvanskning nødvendig. Om vi nu har tydet en drøm av denne art, og i gunstigste fald den som har hat drømmen ikke selv bestrider tydningen, saa spør han ialfald regelmæssig om hvor et slikt ønske kommer fra, for han føler det jo selv som noget fremmed, og han er sig bevisst at ønske netop det motsatte. Vi behøver ikke være rædde for, at vi ikke skal kunne vise ham hvor ønsket kommer fra. Disse onde impulser stammer fra fortiden, ofte fra en fortid som ikke ligger saa langt tilbake. Det kan vises, at han engang kjendte dem og var sig dem bevisst, selv om dette ikke længer er tilfældet. En kvinde, hvis drøm betyr, at hun ønsker at se sin eneste 17-aarige datter ligge død, finder under vor veiledning, at hun engang virkelig har næret dette dødsønske. Barnet er frugten av et ulykkelig egteskap, som snart endte med skilsmisse. Endnu før barnet var født, slog hun engang efter en heftig scene med manden, i et raserianfald, løs paa underlivet med knyttede næver, for at dræpe barnet hun bar. Hvor mange av de mødre som idag elsker sine barn ømt, kanske overdrevent ømt, har allikevel ikke undfanget dem uvillig og dengang ønsket, at livet inde i dem ikke skulde utvikle sig videre, ja endog omsat dette ønske i forskjellige, heldigvis uskadelige handlinger. Det senere saa gaatefulde dødsønske mot personer som elskes, stammer altsaa fra det forhold man tidligere hadde til dem.

En far, hvis drøm viste, at han ønsket sit ældste, favori-

serte barns død, maatte paa samme maate mindes en tid da dette ønske ikke var fremmed for ham. Mandens egteskap var blit en skuffelse, og mens dette ældste barn endnu var spædbarn, tænkte han ofte, at om det lille væsen, som ikke betydde noget for ham, døde, da var han atter fri og kunde gjøre bedre bruk av sin frihet. Den samme oprindelse kan paavises for et stort antal lignende impulser av hatefuld karakter: de er erindringer om noget som tilhører fortiden og engang var bevisst og spillet en rolle i sjælslivet. Herav vil De slutte, at slike drømmer og slike ønsker ikke kan forekomme i tilfælde, hvor der ikke har været nogen slik forandring i forholdet til en person, og altsaa forholdet har hat samme karakter like fra begyndelsen av. Vel, jeg skal gaa med paa denne slutning, bare ønsker jeg samtidig at minde Dem om, at det De skal ta i betragtning ikke er drømmens ordlyd, men dens mening efterat den er tydet. Det kan forekomme, at den manifeste drøm om en elsket persons død, bare bruker en frygtelig maske og i virkeligheten betyr noget helt andet, eller at den elskede person paa illusorisk vis staar istedetfor en anden.

Men i denne sammenhæng reiser der sig ogsaa et andet og langt alvorligere spørsmaal. De vil si: «Selv om dette dødsønske virkelig engang fandtes og blir bekræftet av erindringen, saa er allikevel ikke dette nogen forklaring. Ønsket er jo for længe siden overvundet og kan for nærværende bare eksistere som en affektløs erindring i det ubevisste, derimot ikke som en virkekraftig tendens. Der er ikke noget som taler for, at dette sidste skulde være tilfældet. Hvorfor blir da i det hele dette ønske erindret i drømmen?» Dette spørsmaal er virkelig berettiget. Forsøket paa at besvare det vilde føre os for langt og tvinge os til at ta stilling til et av de betydningsfuldeste punkter indenfor hele drømmelæren. Men jeg er nødt til at bli indenfor rammen av min fremstilling og begrænse mig. De maa altsaa foreløbig gi avkald paa svaret. La os nøie os med den faktiske

paavisning, at dette ønske som for længe siden synes over-vundet, virkelig kan gi foranledning til drømmen, og la os saa fortsætte vor undersøkelse, om der ogsaa er andre onde ønsker som paa denne maate kan utledes fra fortiden.

La os holde os til dødsønskerne, som vi jo i de fleste tilfælde kan føre tilbake paa en uindskrænket egoisme hos den drømmende. Det kan paavises, at ønsker av denne art meget ofte ligger til grund for drømmene. Saa ofte et menneske kommer i veien for os — og hvor ofte hænder ikke det, saa komplicerte som livsforholdene er! — er drømmen straks rede til at skaffe ham av veien, selv om det er far eller mor, søster eller bror, mand eller hustru. Vi fandt det høist merkværdig, at der skulde bo saa meget ondt i den menneskelige natur, og har saavisst ikke været tilbøielig til uten videre at gaa med paa rigtigheten av dette resultat av drømmetydningen. Men er vi først blit klar over, at oprindelsen til ønsker av denne art maa søkes i fortiden, saa opdager vi straks den periode i den individuelle fortid hvor der ikke er noget fremmed ved en slik egoisme og slike ønsker, selv om de er rettet mot de aller nærmeste. Det er barnet som — netop i de første leveaar, som senere tildækkes av amnesien — ofte i ganske utpræget grad viser denne egoisme og ialfald regelmæssig gir til kjende tydelige tilløp til den, eller rigtigere: rester av den. Barnet elsker først sig selv, og først senere lærer det at elske andre og ofre noget av sit eget jeg til andre. Ogsaa de personer som det like fra begyndelsen av synes at elske, elsker det i første række fordi det har bruk for dem og ikke kan undvære dem — altsaa atter av egoistiske motiver. Først senere gjør kjærlighetsrørslen sig uavhængig av egoismen. Det er en kjendsgjerning, at barnet *lærer at elske gjennem sin egen egoisme.*

I denne forbindelse kan det være lærerikt at sammenligne barnets indstilling til søsken med dets indstilling til forældrene. Det lille barn behøver ikke nødvendigvis at

elske sine søsken, ofte ligger det klart i dagen at det ikke gjør det. Det er utvilsomt at det ser konkurrenter i dem, som det hater, og det er vel kjendt hvor ofte en slik indstilling uten avbrytelse kan vare gjennem lange aar like frem til den modne alder, ja ofte endnu længer. Naturligvis avløses den ofte av ømmere følelser — eller la os heller si, at den overlagres av disse. Men den fiendtlige indstilling synes i de aller fleste tilfælde at være den tidligste. Lettest kan man iagtta den hos barn i alderen fra to og et halvt til fire eller fem aar, naar der kommer en ny liten bror eller søster til verden. Det nye barn faar som oftest en meget uvenlig mottagelse. Det er ikke sjelden at høre slike ytringer som «jeg liker det ikke, storken skal ta det med sig igjen». Senere nyttes enhver leilighet til at forringe nykomlingen, og selv forsøk paa at skade, direkte attentater, er ikke noget uhørt. Naar aldersforskjellen er mindre, foreligger konkurrenten som et faktum paa den tid barnet vaakner til mer intensiv sjælsvirksomhet, og barnet indretter sig da efter denne situation. Er forskjellen større, kan det nye barn fra begyndelsen av vække visse sympatiske følelser tillive, som et interessant objekt, en slags levende dukke. Og ved en aldersforskjel av otte aar kan — særlig hos pikerne — beskyttende, moderlige følelser komme med i spillet. Men oprigtig talt, naar vi finder ønsket om en brors eller søsters død bak en drøm, behøver man sjelden at finde det gaatefuldt. For vi finder uten vanskelighet forbilledet til det i den tidlige barndom, ja meget ofte ogsaa i senere aar.

Sandsynligvis findes der ikke et eneste barnekammer uten heftige konflikter mellem beboerne. Motiverne ligger i konkurrencen om forældrenes kjærlighet, om de ting de har fælles, om pladsen i rummet. De fiendtlige tendenser er rettet mot de ældre like vel som mot de yngre søsken. Jeg tror det er *Bernhard Shaw* som har sagt: Findes der et menneske som en ung engelsk pike hater mer end sin mor, saa er det den ældre søster. I dette ord er der

imidlertid noget som støter os. Hat og konkurrence mellem søsken kunde vi vel til nød finde begripelig — men hvorledes kan hatefulde følelser trænge sig ind i forholdet mellem mor og datter, mellem forældre og barn?

Dette forhold ligger uten tvil gunstigere an, ogsaa fra barnets eget synspunkt betragtet. Og slik kræver ogsaa vore forventninger det; vi finder det langt mer anstøtelig, om kjærligheten mangler mellem forældre og barn end mellem søsken. I første tilfælde har vi saa at si helliget noget som vi i andet tilfælde har latt forbli profant. Og allikevel kan daglig erfaring vise os, hvor ofte følelserne i forholdet mellem forældre og voksne barn kommer til kort overfor det ideal samfundet har stillet op, og hvor meget fiendskap ligger færdig og vilde gi sig utslag, om ikke en viss tilsætning av pietet og ømme følelser holdt det nede. Motiverne for denne fiendtlige indstilling er almindelig kjendt, og viser en tendens til at skille personerne av samme kjøn, datteren og moren, faren og sønnen. Datteren ser i moren autoriteten, som sætter skranker for hendes vilje, og hvis opgave det er at tvinge gjennem den renonsering paa seksuel frihet som samfundet forlanger av hende, i enkelte tilfælde betragter hun ogsaa moren som en rivalinde, som vægrer sig mot at bli fortrængt. Dette samme gjentar sig endnu mer grelt i forholdet mellem far og søn. For sønnen blir faren legemliggjørelsen av al social tvang som han saa uvillig gir sig ind under, den person som sperrer ham tilgangen til fri viljeutfoldelse, til tidlig seksualnydelse og til nydelsen av familieeiendommen, om der er nogen slik. Naar der er en trone med i spillet, kan utaalmodigheten efter farens død vokse til en høide som streifer det tragiske. Mindre truet synes forholdet mellem far og datter, eller mor og søn. Dette sidste forhold gir de reneste eksempler paa en uforanderlig ømhet, som ikke forstyrres av nogenslags egoistiske hensyn.

Hvorfor taler jeg overhodet om disse ting, som er saa ba-

nale og almindelig kjendt? Jo, fordi der er en umiskjendelig tilbøielighet til at negte betydningen av dem i det virkelige liv, og at utgi det sociale ideal for opfyldt langt oftere end det virkelig er tilfælde. Det er dog bedre, at psykologen sier sandheten, end at det skal overlates kynikeren at gjøre det! Rigtignok er det bare for det virkelige livs vedkommende man negter disse ting. Det stilles den episke og dramatiske digtning frit at gjøre bruk av de motiver som ligger i at idealet krænkes.

Vi behøver derfor ikke at undre os over, at drømmen hos et stort antal mennesker aapenbarer et ønske om at rydde forældrene av veien, særlig den av dem som er av samme kjøn som den drømmende selv. Vi kan anta, at dette ønske ogsaa findes i det vaakne liv og mange ganger endog blir bevisst, naar det kan skjule sig bak et andet motiv — slik som drømmeren i vort tredje eksempel skjulte sine virkelige følelser bak medlidenheten med farens unyttige lidelser. Det er bare sjelden fiendskapet raader marken alene. Langt oftere trær det tilbake for ømmere følelser som undertrykker det, og det maa vente til en drøm likesom isolerer det. Det drømmen viser som noget overvældende stort paa grund av en slik isolering, det skrumper saa sammen igjen, naar vi efter tydningen rammer det ind i livets egen sammenhæng (H. Sachs). Men vi finder dette dødsønske ogsaa i tilfælde, hvor der ikke er noget holdepunkt for det i virkeligheten, og hvor den voksne aldrig vilde kunne bekjende sig til det i det vaakne liv. Grunden hertil er, at det dypeste og almindeligste motiv til at sætte skille mellem forældre og barn, særlig de av samme kjøn, allerede har gjort sig gjældende i den tidlige barnealder.

Jeg mener kjærlighetskonkurrencen, med tydelig betoning av den seksuelle karakter. Sønnen begynder alt som lite barn at utvikle en særlig ømhet for moren, som han betragter som sin egen eiendom, og føle faren som en rival, der gjør ham denne enebesiddelse stridig. Og paa lignende

maate ser den lille datter i moren en person som forstyrrer hendes ømme forhold til faren og indtar en plads som hun meget godt selv kunde fylde. Iagttagelserne maa vise, hvor langt tilbake denne indstilling gaar. Vi kalder den *Ødipus=komplekset,* fordi Ødipus=myten med en ganske ubetydelig avsvækkelse realiserer de to ekstreme ønsker som gir sig ut fra sønnens situation: ønsket om at dræpe faren og ta moren til hustru. Jeg vil ikke paastaa, at Ødipus=komplekset uttømmer barnas forhold til forældrene. Dette forhold kan godt være meget mer komplicert. Desuten er Ødipus=komplekset mer eller mindre sterkt utviklet, og det kan endog vendes om. Men det er en regelmæssig og meget betydningsfuld faktor i barnets sjælsliv, og man løper snarere fare for at undervurdere end overvurdere indflydelsen av dette kompleks og de følger det kan ha for utviklingen. Ofte er det forøvrig forældrene selv som opmuntrer til at reagere med et Ødipus=kompleks: i sit kjærlighetsvalg lar de sig nemlig ofte lede av kjønsforskjellen, slik at faren foretrækker datteren og moren sønnen; eller barnet blir, i tilfælde kjærligheten i egteskapet er kjølnet, tat som erstatning for det objekt som har tapt sin tiltrækning.

Det kan ikke netop sies, at verden har været den psykoanalytiske forskning synderlig taknemmelig for opdagelsen av Ødipus=komplekset. Tvertom har denne opdagelse fremkaldt den heftigste motstand hos de voksne, og de som oprindelig forsømte at ta del i fornegtelsen av disse saa strengt forbudte eller tabu'agtige følelser, har senere gjort sin forseelse god igjen og gjennem omtydninger berøvet komplekset dets værdi. Min egen uforandrede overbevisning er, at der ikke er noget at benegte eller pynte paa i denne sak. Vi faar gjøre os fortrolig med denne kjendsgjerning, som det græske sagn selv anerkjender som en uavvendelig skjæbne. Det er her igjen interessant at lægge merke til, at Ødipus=komplekset som forvises fra det virkelige liv, er blit overlatt til digtningen og paa en maate stillet til fri forføining

for denne. O. *Rank* har i en omhyggelig studie vist, hvorledes netop Ødipus-komplekset har git den dramatiske digtning en overflod av motiver i talløse variationer, modifikationer og forklædninger — altsaa i en slik forvansket form som vi alt har lært at kjende som et verk av censuren. Dette Ødipus-kompleks maa vi altsaa anta findes hos de drømmende som har været saa lykkelige at undgaa konflikter med forældrene senere i livet. Og nøie forbundet med dette kompleks finder vi det vi kalder *kastrationskomplekset*, reaktionen paa den skræmthet paa det seksuelle omraade eller den indskrænkning av seksualvirksomheten i den tidlige barndom som tilskrives faren.

Vore undersøkelser hittil har henvist os til studiet av barnets sjælsliv, og vi tør nu haabe paa lignende maate at finde en forklaring paa oprindelsen til den anden del av de forbudte ønsker i drømmen, nemlig de umaateholdende seksuelle tendenser. Vi tilskyndes altsaa til ogsaa at studere utviklingen av barnets seksualliv, og her faar vi ut fra forskjellige kilder følgende at vite: Først og fremst er det en uholdbar antagelse, at barnet i det hele ikke har noget seksualliv, og at seksualiteten først begynder med kjønsorganenes modning i pubertetsalderen. Tvertom har barnet alt fra første stund av et rikholdig seksualliv, som imidlertid paa flere punkter er forskjellig fra det som senere gjælder for normalt seksualliv. Det vi kalder «perverst» i voksne menneskers liv, avviker i følgende henseender fra det normale: for det første ved at sætte sig ut over artsskranken (kløften mellem menneske og dyr), for det andet ved at overskride den skranke ekkelhetsfølelsen sætter, for det tredje ved at overskride incestskranken (forbudet mot at søke seksuel tilfredsstillelse hos nære blodsforvandte), for det fjerde homoseksualitet, og for det femte ved at overføre den rolle kjønsorganerne spiller, til andre organer og legemsdeler. Alle disse skranker findes ikke fra begyndelsen av, de bygges først op efterhvert i løpet av utviklingen og opdragelsen.

Det lille barn er fri dem. Barnet kjender endnu ingen væl= dig kløft mellem menneske og dyr; det hovmod med hvil= ket mennesket skiller sig selv ut fra dyrene, vokser først i en senere periode op i det. Det viser til at begynde med ingen ekkelhetsfølelse overfor ekskrementerne; det er bare langsomt og gjennem opdragelsen det lærer denne følelse. Det tillægger ikke kjønsforskjellen nogen særlig betyd= ning; tvertom tror det, at begge kjøn har samme form= ning av genitalia. Det retter sine første seksuelle ly= ster og sin nysgjerrighet paa de mennesker som staar det nærmest eller av andre grunder blir elsket mest, forældre, søsken eller de som steller det. Og endelig viser der sig hos barnet noget som senere bryter igjennem igjen paa høi= depunktet av kjærlighetsforholdet: at det ikke bare venter at opnaa lyst fra kjønsorganerne, men at ogsaa mange andre legemsdeler eier den samme følsomhet, formidler analoge lystfornemmelser og følgelig kan spille samme rolle som ge= nitalerne. Man kan altsaa si, at barnet er «polymorft per= verst». Naar det bare er enkelte spor av alle disse tendenser vi finder hos det, er grunden hertil paa den ene side at søke i den ringe styrke disse tendenser viser i barndommen, sammenlignet med senere stadier i livet, og paa den anden side i den omstændighet, at opdragelsen øieblikkelig og en= ergisk undertrykker alle seksuelle ytringer hos barnet. Det er denne samme undertrykkelse som saa at si fortsættes i teorien, idet de voksne gjør alle slags anstrengelser for at overse den ene del av barnets seksualytringer og ved om= tydning berøve den anden del dens seksuelle natur, saa tilslut hele tingen kan benegtes. Ofte er det de samme folk som først raser i barnekammeret over alle barnets sek= suelle unoter, og saa efterpaa ved skrivebordet forsvarer de samme barns seksuelle renhet! Naar barn overlates til sig selv eller kommer under indflydelse av forførere, driver de det ofte til ganske anselige præstationer paa det perverse seksualomraade. Naturligvis gjør de voksne ret i at bære

over med alt dette som «barnagtigheter» og «lek», for hver=ken for moralens domstol eller for loven kan barnet døm=mes som et modent og fuldt ansvarlig væsen. Men ikke destomindre findes disse ting, og de har sin betydning baade som tegn paa medfødte konstitutionelle anlæg og som aar=saker til og fremmere av senere utviklingslinjer: de gir os en indsigt i barnets seksualliv og dermed i det menneske=lige seksualliv overhodet. Naar vi altsaa finder alle disse perverse ønsker igjen bakom vore forvanskede drømmer, saa betyr dette bare, at drømmen ogsaa paa dette omraade har gjort skridtet tilbake til den barnlige tilstand.

Blandt disse forbudte ønsker maa vi endnu særskilt fremhæve de *incestuøse*, d. v. s. de ønsker som gaar ut paa seksuel omgang med forældre og søsken. De vet, hvilken avsky det menneskelige samfund føler eller ialfald foregir at føle overfor en seksualomgang av denne art, og hvilket efter=tryk der hviler paa forbudene mot den. Der er gjort vældige anstrengelser for at forklare denne avsky for in=cest. Der er nogen som har ment, at det er en foranstalt=ning av naturen til at bevare rasen som har faat sit psyki=ske uttryk i incestforbudet, fordi indavl vilde føre til ra=sens degeneration. Andre har hævdet, at gjennem samlivet fra den tidlige barndom av blir seksualbegjæret avledet fra de personer som her kommer i betragtning. I begge disse tilfælde vilde imidlertid undgaaelsen av incest været auto=matisk sikret, og man kunde da umulig forstaa nødvendig=heten av de strenge forbud, som snarere tyder paa et sterkt begjær. De psykoanalytiske undersøkelser har git det utve=tydige resultat, at det incestuøse kjærlighetsvalg i virkelig=heten er det første og det regelmæssige, og at det først paa et senere tidspunkt møtes av en motstand, hvis aarsak an=tagelig ikke er at søke i den individuelle psykologi.

La os sammenfatte de resultater studiet av barnepsyko=logien har bragt os for forstaaelsen av drømmen. Vi har lært, ikke bare at materialet av glemte barndomsoplevelser

er tilgjængelig for drømmen, men ogsaa at barnets sjælsliv med alle dets eiendommeligheter, dets egoisme, dets incestuøse objektvalg o. s. v., fortsat eksisterer for drømmen og altsaa lever videre i det ubevisste, og at vore drømmer hver nat fører os tilbake til dette infantile trin. Vi faar paa denne maate bekræftet, at *det ubevisste i sjælslivet er det infantile.* Det overraskende indtryk, at det stikker saa meget ondt i mennesket, begynder at tape sig. Dette forfærdelige onde, det er ganske enkelt det primære, primitive og infantile i sjælslivet, som vi kan finde i virksomhet hos barnet, men her delvis overser paa grund av dets smaa dimensioner, og delvis heller ikke tar saa alvorlig, fordi vi ikke kan forlange nogen høi etisk standard hos et barn. Idet drømmen gaar tilbake til dette trin, gir den indtryk av at ha bragt det onde i os for dagen. Men dette er bare et skuffende skin, som vi har latt os skræmme av. Vi er ikke saa onde, som tydningen av vore drømmer kunde faa os til at tro.

Hvis de onde tendenser i vore drømmer bare er infantilismer — en tilbakegang til begyndelsesstadierne i vor etiske utvikling, idet drømmen ganske enkelt gjør os til barn igjen i tanke og følelse — saa er der saavisst ingen fornuftig grund til at vi skulde skamme os over disse onde drømmer. Men det fornuftige er bare en del av sjælslivet. I sjælen gaar der ogsaa mangt og meget for sig som ikke er fornuftig, og slik sker det, at vi allikevel uten nogen fornuftig grund skammer os over disse drømmer. Vi lar censuren ta sig av dem, og vi skammer os og ærgrer os, naar det undtagelsesvis lykkes et av disse ønsker at trænge sig frem for bevisstheten i en saa uforvansket form, at vi ikke kan undgaa at kjende det igjen. Ja, undertiden skammer vi os ogsaa over de forvanskede drømmer, ret som om vi virkelig forstod dem. Tænk bare hvor rystet den gamle respektable dame var over drømmen om «kjærlighetstjenesten», som ikke blev tydet. Problemet er altsaa endnu ikke løst, og

der er en mulighet for, at et fortsat studium av det onde i drømmen kan føre os til en anden konklusion og en anden vurdering av den menneskelige natur.

Vi kan sammenfatte hele undersøkelsen i to resultater, som imidlertid bare danner begyndelsen til nye gaater og nye tvil. For det første: regressionen i drømmene er ikke bare formal, men ogsaa material. Den oversætter ikke bare vore tanker til en primitiv uttryksform, men den vækker ogsaa tillive igjen eiendommeligheterne ved vort primitive sjælsliv, jeg'ets gamle overmagt og de første rørelser i vort seksualliv, ja gir os endog tilbake vor gamle intellektuelle eiendom, hvis vi kan opfatte symbolikken paa denne maate. Og for det andet: alt dette gamle infantile, som engang hersket og var eneherskende, maa vi idag henregne til det ubevisste, og derfor maa vi nu ændre og utvide vore forestillinger om dette. «Ubevisst» er ikke længer en betegnelse for det midlertidig latente: det ubevisste er et særskilt sjælelig rike, med egne ønsker og uttryksformer og med eiendommelige sjælelige mekanismer, som ikke er virksomme ellers. Men de latente drømmetanker, som vi fandt frem til gjennem drømmetydningen, de er jo ikke av dette rike, de svarer meget mer til slike tanker som vi kan ha ogsaa i det vaakne liv. Og allikevel er de ubevisste: hvorledes kan vi løse denne motsigelse? Vi begynder at ane, at der her maa foretas en sondring. Noget som stammer fra vort bevisste liv og har samme karakter som dette — vi kalder det «dagsresterne» — møtes til drømmedannelse med noget fra hint ubevisste rike, og mellem disse to parter er det drømmearbeidet utføres. Antagelig er det indflydelsen fra det tilkommende ubevisste paa disse «rester», som betinger regressionen. Dette er den dypeste indsigt i drømmens væsen vi kan komme til, før vi endnu har gjennemforsket andre sjælelige omraader. Det vil imidlertid snart være paa tide at finde en anden betegnelse for de latente drømmetankers ubevisste karakter, saa vi kan holde

denne ut fra det ubevisste materiale som stammer fra det infantiles rike.

Vi kan naturligvis ogsaa reise spørsmaalet: Hvad er det som tvinger vor sjælsvirksomhet til en slik regression under søvnen? Hvorfor gjør den sig ikke færdig med de forstyr=rende sjælelige stimuli uten denne regression? Og selv om den paa grund av drømmecensuren er nødt til at for=klæ sig i den gamle og nu uforstaaelige uttryksform, hvortil tjener denne gjenoplivelse av de gamle sjælsrørs=ler, ønsker og karaktertræk som nu er overvundet, kort sagt: hvortil tjener denne materiale regression ved siden av den formale? Det eneste tilfredsstillende svar vilde være, at det bare er paa denne maate en drøm kan dannes, d. v. s. at det dynamisk ikke er mulig paa noget andet vis at op=hæve den stimulus som fremkalder drømmen. Men dette er et svar som vi foreløbig ikke har ret til at gi.

FJORTENDE FORELÆSNING

ØNSKEOPFYLDELSEN

Mine damer og herrer! Skal jeg endnu en gang minde Dem om stadierne paa den vei vi hittil har tilbakelagt? Hvorledes vi under anvendelsen av vor teknik støtte paa drømmeforvanskningen, besluttet os til foreløbig at vike unda denne, og istedet vendte os til studiet av drømmene hos barn for at faa den avgjørende oplysning om drømmens væsen? Hvorledes vi saa, rustet med resultaterne av denne undersøkelse, tok direkte fat paa drømmeforvanskningen, og forhaapentlig ogsaa stykke for stykke mestret denne? — Nu maa vi imidlertid indrømme, at det som vi har fundet i disse to retninger, ikke falder helt sammen. Vi staar overfor den opgave at sætte resultaterne sammen og faa dem til at stemme overens.

Fra begge sider har vi faat som resultat, at drømmearbeidet bestaar i at sætte tankerne om i en hallucinatorisk oplevelse. Hvorledes dette kan ske, er gaatefuldt nok, men det er et problem som tilhører den almindelige psykologi, og vi skal ikke beskjæftige os med det her. Av barnedrømmene har vi lært, at drømmearbeidets opgave er, ved hjælp av en ønskeopfyldelse at fjerne en sjælelig stimulus som forstyrrer søvnen. Om de forvanskede drømmer kunde vi ikke si noget tilsvarende, før vi hadde lært at tyde dem. Men det var hele tiden vor tanke, at det skulde lykkes os at bringe dem ind under det samme synspunkt som de

infantile drømmer. Vor forventning herom fik første gang sin opfyldelse, da vi lærte at forstaa, at alle drømmer i grunden er — barns drømmer, at de arbeider med infantilt materiale og karakteriseres ved impulser og mekanismer som hører barnets sjælsliv til. Vi mener nu at ha mestret drømmeforvanskningen, og maa altsaa gaa videre og undersøke, om opfatningen av drømmene som ønskeopfyldelser ogsaa gjælder for de forvanskede drømmer.

Vi tok i en av de sidste forelæsninger en serie drømmer frem til tydning, men lot da ønskeopfyldelsen helt ut av betragtning. Mens vi holdt paa med disse tydninger, er jeg sikker paa De gjentagne ganger maatte spørre: Hvor blir det av ønskeopfyldelsen, som jo skulde være drømmearbeidets maal? Dette spørsmaal er betydningsfuldt, for det er nemlig et slikt spørsmaal vore usakkyndige kritikere til stadighet kommer med. Som De vet, har menneskeheten en instinktiv uvilje mot alle nyheter paa det intellektuelle omraade. En av de maater denne uvilje ytrer sig paa, er at enhver slik nyhet straks reduseres til det aller mindste omfang, og om mulig komprimeres i et slagord. For den nye drømmelære er det ønskeopfyldelsen som er blit dette slagord. I samme øieblik lægmanden hører, at drømmen skal være en ønskeopfyldelse, spør han: «Hvor er denne ønskeopfyldelse?» Og samtidig som han stiller spørsmaalet, besvarer han det benegtende. Han kommer øieblikkelig til at tænke paa alle de erfaringer han selv har gjort, alle de utallige drømmer som ledsages av en slik ulystfølelse at det kan stige til svær angst, og da kan han naturligvis ikke andet end finde den psykoanalytiske drømmelæres paastand i høi grad usandsynlig. Det er let at svare, at ønskeopfyldelsen ikke kan træ tydelig frem i de forvanskede drømmer; den maa først søkes, og det er derfor ikke mulig at paavise den før drømmen er tydet. Vi vet jo ogsaa, at ønskerne i disse forvanskede drømmer er forbudte ønsker, som er blit avvist av censuren, og at det netop er

disse ønsker som er grunden til drømmeforvanskningen og motivet for censurens indgripen. Men det er vanskelig at faa den usakkyndige kritiker til at forstaa, at vi ikke maa spørre om ønskeopfyldelsen i en drøm, før drømmen er blit tydet. Han glemmer det saa allikevel stadig paa nyt. Hans avvisende holdning overfor teorien om ønskeopfyldelse er i grunden ikke noget andet end en konsekvens av drømmecensuren, den staar selv istedetfor noget andet, den er en avlægger av hans avvisning av disse censurerte drømmeønsker.

Ogsaa vi føler naturligvis et behov efter at faa vite grunden til, at der findes saa mange drømmer med pinlig indhold, og særlig at der gis angstdrømmer. Her støter vi for første gang paa problemet om affekterne i drømmen, et problem som fortjente et studium for sig, men som vi desværre ikke kan beskjæftige os med nu. Hvis drømmen er en ønskeopfyldelse, saa skulde pinlige fornemmelser umulig kunne forekomme i drømmen — i den ting synes de usakkyndige kritikere at ha ret. Men saken kompliceres ved tre ting, som disse kritikere ikke har tænkt paa.

For det første: det kan være, at det ikke helt er lykkedes drømmearbeidet at skape en ønskeopfyldelse, saa en del av den pinlige affekt i latente tanker er kommet med i den manifeste drøm. Analysen maatte i saafald vise, at disse drømmetanker var endnu langt mer pinlige end den drøm som er dannet av dem. Saa meget er det ogsaa hver gang mulig at paavise. Vi medgir da, at drømmearbeidet ikke har naad sin hensigt, like litt som en drøm om at drikke, fremkalt av en tørst=stimulus, opnaar at kunne slukke tørsten: man er vedvarende tørstig, og maa vaakne op for at drikke. Men allikevel var det en rigtig drøm, den hadde ikke opgit noget av sit væsen. Vi maa si: *Ut desint vires, tamen est laudenda voluntas.* Den klart erkjendbare hensigt forblir ialfald rosværdig. Slike tilfælde hvor hensigten mislykkes, er ikke sjeldne. En medvir=

kende faktor er, at det er betydelig vanskeligere for drømmearbeidet at forandre affekter end indhold efter sit sind. Affekterne er ofte meget motstandsdygtige. Og saaledes kan det da hænde, at drømmearbeidet har omformet det pinlige *indhold* av drømmetankerne til en ønskeopfyldelse, mens den pinlige *affekt* blir staaende uforandret. I slike drømmer passer affekten slet ikke til indholdet, og vore kritikere kan da si, at drømmen saa langt fra er en ønskeopfyldelse, at selv et ganske harmløst indhold i den kan føles pinlig. Vort svar paa denne uforstandige bemerkning er, at det netop er i slike drømmer ønskeopfyldelsestendensen alle tydeligst viser sig, fordi den her sees isolert. Feiltagelsen kommer av, at den som er uten kjendskap til neuroserne, forestiller sig forbindelsen mellem indhold og affekt altfor intim og derfor ikke kan begripe, at der kan foregaa en forandring i indholdet uten at den ledsagende affektytring samtidig forandres.

Et andet, langt vigtigere og dyperestikkende moment, som lægmanden likeledes overser, er følgende: En ønskeopfyldelse maa sikkert nok bringe lyst med sig, men spørsmaalet er: til hvem? Naturligvis til den person som har ønsket! Men som vi vet, staar den drømmende i et ganske egenartet forhold til sine ønsker: han forkaster dem, censurerer dem, kort sagt, han liker dem ikke. En opfyldelse av disse ønsker kan derfor ikke bringe ham nogen lyst, snarere det motsatte. Og her viser da erfaringen, at dette «motsatte» — som det endnu staar tilbake at opklare — optrær i form av angst. I sit forhold til sine drømmeønsker kan altsaa den drømmende bare betragtes som om han bestod av to forskjellige personer, som allikevel er bundet sammen ved et sterkt fællesskap. Jeg skal ikke utføre dette synspunkt videre, men minder istedet om et gammelt velkjendt eventyr, hvor De finder dette samme forhold igjen. En god fe lovet engang en fattig mand og hans kone at opfylde deres tre første ønsker. De frydet sig og beslut-

tet at vælge ut ønskerne med stor omhu. Men konen blev fristet av nogen pølser som blev stekt i nabohytten og duf- tet saa deilig, og saa ønsket hun sig et par slike pølser. Fluks var de der ogsaa — og første ønske var opfyldt. Manden blev rasende, og i sin forbitrelse ønsket han pølserne hæn- gende i konens næse. Ogsaa dette skedde, og pølserne hang fast og var ikke til at faa av igjen. Saa var altsaa ogsaa andet ønske opfyldt, men ønsket var mandens, og for konen var ønskeopfyldelsen meget ubehagelig. De kjender slutten paa eventyret. Da de to trods alt var ett, mand og kone, saa maatte det tredje ønske bli, at pølserne atter blev fjernet fra konens næse. — Dette eventyr kan an- vendes endnu mange ganger i andre sammenhænger. Her skal det bare illustrere den mulighet, at opfyldensen av den enes ønske kan bringe ulyst med sig for den anden, hvis ikke begge er enig om tingen.

Nu er det ikke vanskelig at naa frem til en endnu bedre forstaaelse av angstdrømmene. Jeg maa bare nævne endnu en iagttagelse som kan nyttes, og saa maa vi beslutte os for en hypotese, som der kan anføres meget til gunst for. Iagt- tagelsen er, at angstdrømmene ofte har et indhold som ikke viser nogenslags forvanskning — det har saa at si und- sluppet censuren. Angstdrømmen er ofte en utilhyllet op- fyldelse av et ønske, og da naturligvis ikke et ønske som den drømmende godtar, men et som han har forkastet. Ut- viklingen av angst er traadt i stedet for censuren. Om den infantile drøm kan vi si, at den er en aapen opfyldelse av et tillat ønske, og om den almindelige forvanskede drøm, at den er den maskerte opfyldelse av et fortrængt ønske: for angstdrømmen duger bare den formel, at den er den aapne opfyldelse av et fortrængt ønske. Angsten er teg- net paa, at det fortrængte ønske har vist sig sterkere end censuren og har sat — eller var ifærd med at sætte — opfyldelsen igjennem paa trods av denne. Vi kan for- staa, at det som er en ønskeopfyldelse for dette fortrængte

ønske, det kan for os, som staar paa drømmecensurens side, ikke bli andet end foranledning til pinlige fornemmelser og motstand. Angsten som herunder optrær i drømmen, er, om De saa vil, angsten for styrken av disse ønsker som ellers holdes nede. Hvorfor forsvaret mot dem netop tar form av angst, det er noget vi ikke kan forstaa ut fra stu= diet av drømmen alene. Vi maa aapenbart studere angsten ogsaa i en anden sammenhæng.

Denne antagelse, som gjælder de uforvanskede angst= drømmer, kan vi nu ogsaa gjøre gjældende for slike angst= drømmer som delvis er blit farvansket, og likeledes for de øvrige ulystbetonte drømmer, hvor de ledsagende ubeha= gelige fornemmelser sandsynligvis betegner en tilnærmelse til angst. I almindelighet blir vi vækket av angstdrømmene. Vi bryter i regelen søvnen av, før det fortrængte drømme= ønske har overvundet censuren og naad sin fulde opfyl= delse. I dette tilfælde er drømmens verk mislykket, men den har ikke av den grund forandret sit væsen. Vi har sammenlignet drømmen med en natvægter, en vogter av søv= nen, som skal beskytte os mot forstyrrelser mens vi so= ver. Ogsaa natvægteren kan komme i den situation, at han maa vække de sovende, nemlig naar han føler sig for svak til paa egen haand at jage aarsaken til forstyrrelse og faren paa flugt. Ikke destomindre lykkes det os ofte at fortsætte at sove, selv naar drømmen begynder at bli be= tænkelig og gaa over i angst. Vi sier til os selv: «Det er jo bare en drøm» — og sover videre.

Men i hvilke tilfælde er det da, at drømmeønsket mag= ter at overvinde censuren? Ja, det kan avhænge baade av drømmeønsket og av censuren. Det kan hænde, at drømme= ønsket av en eller anden grund er blit for sterkt. Men ellers har man oftest indtryk av, at det er drømmecensu= ren som maa gjøres ansvarlig for denne forskyvning i for= holdet mellem kræfterne. Vi har alt hørt, at censuren ar= beider med forskjellig styrke i hvert enkelt tilfælde, idet

den ikke gaar like strengt frem mot alle elementer. Og nu kan vi tilføie, at den overhodet er meget variabel og ikke engang altid viser sig like streng mot et og samme anstøtelige element. Falder det sig slik, at den føler sig magtesløs overfor et drømmeønske som truer med at overrumple den, saa nytter den istedetfor forvanskningen det sidste middel som staar til dens raadighet, og ophæver søvnen under utviklingen av angst.

Her slaar det os, at vi overhodet endnu ikke vet grunden til, at det netop er om natten disse onde, forkastede ønsker melder sig, for at forstyrre os mens vi sover. Det er neppe mulig at finde svaret, uten i en antagelse som gaar tilbake paa selve søvnens natur. Om dagen hviler det svære tryk av en censur over disse ønsker, og det er som regel umulig for dem at faa nogetsomhelst uttryk. Om natten blir sandsynligvis denne censur likesom alle sjælslivets andre interesser inddrad eller ialfald sterkt nedsat til fordel for dette ene ønske at sove. Og det er da denne nedsætning av censuren om natten de forbudte ønsker kan takke for, at de atter tør røre paa sig. Der findes søvnløse nervøse mennesker som bekjender, at deres søvnløshet til at begynde med var villet: de vovet ikke at sove, fordi de var rædde for drømmene, altsaa netop for følgerne av denne nedsætning av censuren. De vil let forstaa, at denne inddragning av censuren ikke betyr nogen grov uforsigtighet. Søvnen lammer jo vor rørighet. Selv om vore onde tendenser begynder at røre paa sig, kan de allikevel ikke gjøre noget andet end netop dette at fremkalde en drøm, som praktisk set er helt uskadelig. Den sovende kan altsaa føle sig tryg, og derfor kommer han ogsaa med denne høist fornuftige bemerkning, som ikke er nogen del av drømmen, selv om den tilhører nattens liv: Det er jo bare en drøm! La den ha sin gang, vi kan trygt sove videre!

For det tredje skal vi merke os følgende. De husker jeg sa, at den drømmende som vægrer sig mot sine egne ønsker,

kan betragtes som om han bestod av to personer, som er adskilt og allikevel paa en eller anden maate inderlig for=bundet. Ut herfra vil De forstaa en anden mulighet for at noget som er høist ubehagelig i sig selv, kan virkelig=gjøres gjennem en ønskeopfyldelse: jeg tænker her paa straf. Her kan atter eventyret om de tre ønsker hjælpe til at gjøre tingen klar: pølserne paa fatet er den direkte opfyldelse av den første persons (konens) ønske, og pølserne hængende i konens næse er opfyldelsen av den anden persons (man=dens) ønske, men samtidig ogsaa straffen for konens taa=pelige ønske. Ved undersøkelsen av neuroserne vil vi saa finde igjen motiveringen for det tredje ønske, som er det eneste som endnu blir tilbake i eventyret. Av slike straffe=tendenser er der mange i menneskets sjælsliv. De er meget sterke, og vi maa nok gjøre dem ansvarlig for en del av de pinlige drømmer. Nu sier De kanske, at paa denne maate blir der ikke stort igjen av den berømte ønskeopfyldelse. Men ser De nærmere til, maa De indrømme, at De har uret. Sammenlignet med de mangfoldige muligheter (som senere skal anføres) av det drømmen kunde være — og efter mange forfattere ogsaa virkelig er — er dog løsningen: ønske, angst, straf, temmelig begrænset. Dertil kommer, at angsten er den direkte motsætning til ønsket, og at motsætninger er meget nær associert og, som vi har hørt, falder sammen i det ubevisste. Videre at straffen ogsaa er en ønskeopfyl=delse, nemlig en opfyldelse av den anden, censurerende per=sons ønske.

I det store og hele har jeg altsaa ikke gjort nogen ind=rømmelser til Deres protest mot teorien om ønskeopfyldel=sen. Imidlertid er vi forpligtet til at paavise ønskeopfyldel=sen i en hvilkensomhelst forvansket drøm, og vi vil saavist ikke unddra os denne opgave. La os tænke tilbake paa drøm=men om «de tre daarlige teaterbilletter for 1 fl. 50», som vi alt har lært saa meget av. Jeg haaper De endnu husker den: En dame, hvis mand dagen iforveien hadde fortalt, at hen=

des veninde Elise, som bare var tre maaneder yngre end hende selv, hadde forlovet sig, drømte at hun sat i teatret sammen med sin mand. Den ene side av parkettet var næsten tom. Hendes mand sa, at ogsaa Elise og hendes forlovede hadde villet gaa i teatret, men de kunde ikke, for de fik bare daarlige billetter, tre for en gylden og femti. Hun mente der ikke var sked nogen ulykke hermed. — Vi fandt ut, at drømmetankerne hadde sammenhæng med hendes ærgrelse over at ha giftig sig saa tidlig og med hendes misnøie med manden. Vi er nu spændt paa at faa vite, hvorledes disse sørgelige tanker er blit omarbeidet til en ønskeopfyldelse, og hvilket spor der findes herav i det manifeste indhold. Nu vet vi alt, at censuren har borteliminert elementet «for tidlig, forhastet» av drømmen. Det tomme parket er en henspilling herpaa. Det gaatefulde «3 for 1 gylden og femti» er det lettere at forstaa ved hjælp av symbolikken, som vi nu har lært at kjende.[1] Tallet 3 staar i virkeligheten for en mand, og det er da let at oversætte det manifeste element: «at kjøpe sig en mand for medgiften». («For min medgift hadde jeg kunnet kjøpe en mand, som var ti ganger bedre.») «At gaa i teatret» staar aapenbart for at gifte sig «At kjøpe billetter for tidlig» staar i virkeligheten direkte istedetfor det fortidlige giftermaal. Men denne erstatning er netop ønskeopfyldelsens verk. Damen hadde ikke altid været saa utilfreds med sit tidlige egteskap, som hun var det den dag hun fik høre om venindens forlovelse. I sin tid hadde hun været stolt over det, hun hadde følt sig foretrukket fremfor veninderne. Det sies om naive unge piker som er blit forlovet at de ofte lægger sin glæde for dagen over at de nu snart kan faa lov at gaa i teatret og se alle de stykker som hittil har været forbudt for dem. Den nysgjerrighet og lyst til «at se paa» som her kommer for dagen, har

[1] Der er ogsaa en anden nærliggende tydning av tallet 3 hos denne barnløse kvinde. Jeg nævner den imidlertid ikke, da analysen ikke bragte noget materiale i den retning.

sikkert oprindelig været seksuel skuelyst, særlig rettet mot forældrenes kjønsliv, og dette er da blit et sterkt motiv som har drevet piken til at gifte sig tidlig. Paa denne maate blir teaterbesøket en nærliggende, henspillende erstatning for giftermaalet. I den nuværende ærgrelse over sit tidlige gifter= maal griper hun altsaa tilbake til den tid, da det tidlige gif= termaal var en ønskeopfyldelse, fordi det tilfredsstillet hen= des skuelyst, og ledet av denne gamle ønskeimpuls erstatter hun tanken om at bli gift med det at gaa i teater.

Vi kan si, at det ikke netop er det bekvemmeste eksem= pel vi har søkt os ut for at paavise en skjult ønskeopfyldelse. Paa tilsvarende maate maatte vi gaa frem ved andre for= vanskede drømmer. Det er ikke mulig at gjøre dette her, saa jeg vil bare uttale min overbevisning om, at det overalt vil lykkes. Men jeg ønsker at dvæle endnu længer ved dette punkt i vor teori. Erfaringen har lært mig, at det er et av de mest utsatte punkter i hele drømmelæren, og at der er mange motsigelser og misforstaaelser som knytter sig til det. Og desuten staar De kanske fremdeles under indtrykket av, at jeg alt har tat tilbake noget av min paastand, idet jeg sa at drømmen enten er en ønskeopfyldelse eller det motsatte derav, nemlig en virkeliggjort angst eller straf. Kanhænde mener De, at dette er en god leilighet til at tvinge mig til flere forbehold. Man har ogsaa bebreidet mig, at jeg frem= stiller ting, som jeg selv synes er klare, paa en altfor knap og derfor ikke tilstrækkelig overbevisende maate.

Naar nogen har fulgt os saa langt i drømmetydningen og gaat med paa alt det den hittil har bragt, saa hænder det ikke sjelden, at de stanser op ved ønskeopfyldelsen og spør: «Vi indrømmer, at enhver drøm har mening og at det er mu= lig at finde denne mening ved hjælp av den psykoanalytiske teknik, men hvorfor skal altid denne mening presses ind i formelen for ønskeopfyldelse, paa trods av al evidens? Hvorfor kan ikke vor tænkning være likesaa mangesidig om natten som om dagen, slik at drømmen én gang er opfyldel=

sen av et ønske, en anden gang, som De selv sier, det mot=satte herav, virkeliggjørelsen av en frygt, men dernæst ogsaa kan uttrykke en beslutning, en advarsel, en overlægning med pro og conra, eller en bebreidelse, en samvittighetsforma=ning, et forsøk paa at forberede sig paa noget, og saa videre? Hvorfor netop altid bare et ønske, eller i det høieste ogsaa det motsatte av et ønske?»

Man kunde kanske mene, at en forskjel i opfatningen paa dette punkt ikke betyr saa meget, naar man forøvrig er enig. Kan vi ikke være tilfreds med at ha opdaget drømmens me=ning og veiene til at finde denne mening? I forhold hertil maa det da være en uvæsentlig ting, om vi kanske har git en for snæver bestemmelse av denne mening? Nei, det er ikke! En misforstaaelse paa dette punkt rammer det centrale i vor erkjendelse av drømmens væsen og sætter dens værdi for forstaaelse av neuroserne paa spil. Den imøtekommenhet som kaldes «coulance» og som man sætter pris paa i forret=ningslivet, den er heller ikke paa plads i en videnskapelig diskussion, snarere er den skadelig.

Mit første svar paa spørsmaalet, hvorfor drømmen ikke kan være mangetydig paa nævnte maate, lyder som vanlig i slike tilfælde: Jeg vet ikke, hvorfor det ikke skulde være slik. Jeg vilde ikke ha noget imot det. For mig kan det gjerne være slik. Der er bare én ganske liten ting som mot=sætter sig denne videre og bekvemmere opfatning av drøm=men — og det er, at i virkeligheten er det ikke slik! Mit andet svar betoner, at jeg selv paa ingen maate staar frem=med for den antagelse, at drømmen svarer til mangfoldige tankeformer og intellektuelle processer. I en sykehistorie har jeg en gang meddelt en drøm, som optraadte tre nætter paa rad og saa ikke oftere, og jeg gav den forklaring, at drømmen svarte til en *beslutning*, som det ikke var nødven=dig at gjenta efterat beslutningen var utført. Senere har jeg offentliggjort en drøm, som svarte til en bekjendelse. Hvor=

ledes kan jeg da motsi mig selv og paastaa, at drømmen altid bare er et opfyldt ønske?

Jeg gjør det, fordi jeg ikke vil tillate en enfoldig misforstaaelse, som kan koste os frugten av alt vort arbeide med drømmen, en misforstaaelse som *forveksler drømmen med de latente drømmetanker* og sier ting om drømmen, som ene og alene gjælder de latente tanker. Det er nemlig ganske rigtig, at drømmen kan repræsentere og erstattes med alt det vi foran regnet op: en beslutning, en advarsel, en overlægning, et forsøk paa at løse en opgave o. s. v. Men ser De nøie til, vil De se, at alt dette bare gjælder om de latente drømmetanker, som er blit forvandlet til drømmen. De lærer av drømmetydningerne, at menneskets ubevisste tænkning beskjæftiger sig med slike beslutninger, forberedelser, overlægninger o. s. v., som saa drømmearbeidet lager drømmen av. Hvis De i øieblikket ikke interesserer Dem for drømmearbeidet, men derimot har stor interesse for menneskets ubevisste tænkning, saa kan De se bort fra drømmearbeidet og si om drømmen det som praktisk talt er ganske rigtig: at den svarer til en advarsel, en beslutning o. lign. Dette er noget vi ofte gjør i den psykoanalytiske praksis: som regel tilstræber vi bare igjen at ophæve drømmeformen og i dennes sted føie de latente tanker, som drømmen er laget av, ind i sammenhængen.

Under vor behandling av de latente drømmetanker faar vi altsaa ved siden av vite, at alle de nævnte, i høi grad komplicerte psykiske akter kan foregaa ubevisst — et likesaa storartet som forvirrende resultat!

Men for at vende tilbake: De har bare ret, hvis De samtidig er klar over, at De nytter en forkortet taleform, og ikke mener, at den mangfoldighet De taler om, hører med til selve drømmens væsen. Naar De taler om en «drøm», maa De enten mene den manifeste drøm, d. v. s. produktet av drømmearbeidet, eller i det høieste endnu drømmearbeidet

selv, d. v. s. den sjælelige proces som former de latente drømmetanker om til den manifeste drøm. Enhver anden anvendelse av ordet er begrepsforvirring, som ikke kan av-stedkomme andet end ulykke. Sigter De med Deres paa-stander til de latente tanker bak drømmen, saa si dette di-rekte, og dæk ikke drømmens problem til ved den unøiag-tige maate De uttrykker Dem paa! De latente drømmetan-ker er det materiale drømmearbeidet former om til manifest drøm. Hvorfor vil De absolut forveksle materialet med det arbeide som former det? Har De i saafald noget fortrin fremfor dem, som bare kjendte produktet av arbeidet og ikke kunde forklare sig hvor det stammer fra og hvorledes det blir laget?

Det eneste væsentlige ved drømmen er drømmearbeidet som har virket ind paa tankematerialet. Og i teorien har vi ingen ret til at sætte os ut over dette, selv om vi kan se bort fra det i enkelte praktiske situationer. Analytisk iagttagelse viser da ogsaa, at drømmearbeidet aldrig indskrænker sig til at sætte disse tanker om i den nævnte arkaiske eller regressive uttryksform: det føier regelmæssig noget til, som ikke tilhører dagens latente tanker, men allikevel er den egentlige motor i drømmeproduktionen. Dette uundværlige tillæg er det likeledes ubevisste *ønske*, til hvis opfyldelse drømmeindholdet blir formet om. Drømmen kan altsaa være alt mulig, forsaavidt De bare tar de tanker den repræsente-rer, i betragtning: advarsel, beslutning, forberedelse o. s. v. Men ved siden av dette er den altid ogsaa opfyldelsen av et ubevisst ønske, og den er utelukkende dette, hvis De be-tragter den som resultat av drømmearbeidet. En drøm er altsaa aldrig ret og slet uttryk for en beslutning eller advar-sel, men den er stedse en beslutning eller noget lignende som med hjælp av et ubevisst ønske sættes om i den arkai-ske form og omformes slik, at det kan opfylde disse øn-sker. Det ene karaktertræk — ønskeopfyldelsen — er det konstante, det andet kan variere. Ogsaa dette andet kan

paa sin side være et ønske, slik at drømmen fremstiller op≈fyldelsen av et latent ønske fra dagens liv ved hjælp av et ubevisst ønske.

Selv synes jeg alt dette er helt klart, men jeg vet jo ikke, om det er lykkedes mig at gjøre det klart ogsaa for Dem. Det er ogsaa vanskelig at føre noget bevis her. Paa den ene side er dette ikke mulig uten en omhyggelig analyse av mange drømmer. Og paa den anden side kan dette van≈skeligste og beydningsfuldeste punkt i vor opfatning av drømmen ikke fremstilles overbevisende uten i forbindelse med ting som først senere skal behandles. Naar De ser, hvor nøie sammenknyttet alle ting er, kan De da i det hele tænke Dem muligheten av at trænge synderlig dypt ind i et fæno≈men, uten i forbindelse med andre ting av lignende natur? Da vi endnu ikke vet noget om de fænomener som er nær≈mest beslegtet med drømmen — de neurotiske symptomer — maa vi endnu engang gi os tilfreds med det vi faktisk har opnaad. Jeg skal bare ta frem endnu et eksempel til be≈lysning, og saa anstille en ny betragtning.

La os endnu engang ta for os den drøm vi alt ofte er vendt tilbake til, drømmen om de tre teaterbilletter for 1 fl. 50. Jeg kan forsikre Dem om, at det var uten særskilt hen≈sigt jeg første gang valgte denne drøm til eksempel. De kjender de latente tanker: ærgrelsen over det tidlige gifter≈maal ved efterretningen om at veninden først nu hadde for≈lovet sig, ringeagten for manden og tanken paa at hun kunde faat en bedre mand, hvis hun bare hadde ventet. Vi kjender ogsaa ønsket som har laget en drøm av disse tanker: det er skuelysten, ønsket om at kunne gaa i teatret — høist sandsyn≈lig en avlægger av den gamle nysgjerrighet: endelig engang at faa vite, hvad det egentlig er som gaar for sig, naar man er gift. Hos barn retter som bekjendt denne nysgjerrighet sig mot forældrenes seksualliv. Det er altsaa en infantil tendens, og forsaavidt den endnu er forhaanden senere i livet, har den sine røtter i barndommen. Nyheten damen hadde faat

høre dagen i forveien, gav imidlertid ikke nogen anledning til at vække denne skuelyst tillive igjen, den fremkaldte bare ærgrelse og anger. Ønskeimpulsen (skuelysten) hørte altsaa ikke fra først av med til de latente drømmetanker, og det var mulig at nytte resultatet av drømmetydningen i analysen uten at ta hensyn til den. Men paa den anden side var heller ikke ærgrelsen i sig selv istand til at fremkalde en drøm: av tanken «det var meningsløst at gifte sig saa tidlig» kunde der først bli en drøm, efterat den hadde vakt tillive det gamle ønske om endelig engang at se, hvad der egentlig gaar for sig, naar man er gift. Saa formet dette ønske drømmeindholdet: det erstattet «at bli gift» med «at gaa i teatret», og gav det form av en tidligere ønskeopfyldelse: «Se her, jeg kan gaa i teatret og se alle forbudte ting, men du kan ikke. Jeg er gift du maa vente». Paa denne maate blev den nuværende situation forvandlet til sin motsætning og en gammel triumf sat istedetfor det nylige nederlag: en tilfredsstillelse av skuelysten, nøie forbundet med tilfredsstillelse av egoistisk konkurrencelyst. Det er denne tilfredsstillelse som bestemmer indholdet av den manifeste drøm: i drømmen sitter hun selv i teatret, mens veninden ikke kan komme ind. De stykker av drømmeindholdet som de latente drømmetanker endnu skjuler sig bak, finder vi saa i form av ikkepassende og uforstaaelige modifikationer av denne tilfredsstillende situation. Drømmetydningen maa se bort fra alt det som tjener til at fremstille ønskeopfyldelsen, og forsøke at rekonstruere de pinlige latente tanker ut fra disse antydninger.

Jeg sa ogsaa, jeg vilde anstille en betragtning, og meningen med denne er at rette Deres opmerksomhet mot disse latente drømmetanker, som nu er rykket i forgrunden. Jeg ber Dem ikke glemme, at de for det første er ubevisste, for det andet helt forstandige og sammenhængende, saa vi kan forstaa dem som begripelige reaktioner paa foranledningen til drømmen, og at de for det tredje kan ha værdi av hvil-

kensomhelst sjælsrørsle eller intellektuel virksomhet. Jeg vil nu striktere end før betegne disse tanker som *«dags-rester»*, likegyldig om den som har drømt vedkjender sig dem eller ikke. Jeg skjelner saa mellem disse «rester» og «latente drømmetanker»: overensstemmende med hvad vi har været vant til, kalder jeg alt det vi faar vite under tydningen av en drøm, for «latente drømmetanker», mens «dagsresterne» bare er en del av de latente drømmetanker. Vor opfatning gaar da ut paa følgende: til dagsresterne er der kommet noget til, noget som ogsaa hører til det ubevisste, en sterk, men fortrængt ønskeimpuls, og det er alene denne som har gjort drømmedannelsen mulig. Ved at denne ønskeimpuls virker ind paa dagsresterne, frembringes den øvrige del av de latente drømmetanker, den del som ikke længer behøver at vise sig rationel og begripelig ut fra det vaakne livs standpunkt.

For at illustrere forholdet mellem dagsresterne og det ubevisste ønske har jeg engang brukt en sammenligning, som jeg her skal gjenta. Til ethvert foretagende trænges der en kapitalist som bestrider omkostningerne, og en entreprenør som har idéen og forstaar at utføre den. I drømmeproduktionen er det altid det ubevisste ønske som spiller kapitalistens rolle. Det er dette ønske som gir den sjælelige energi for drømmedannelsen. Dagsresten er entreprenøren, som bestemmer hvorledes denne utgift skal anvendes. Nu kan det være kapitalisten selv som har idéen og sakkundskapen, eller ogsaa kan entreprenøren selv besidde kapital. Dette forenkler den praktiske situation, men gjør den teoretiske forstaaelse av den vanskeligere. I nationaløkonomien stykker man den ene og samme person op i hans to aspekter som kapitalist og som entreprenør, og gjenopretter dermed den grundlæggende situation som vor sammenligning gik ut fra. De samme variationer forekommer ved drømmedannelsen, men jeg maa overlate det til Dem selv at følge disse tanker videre.

Længer kommer vi ikke her. Sandsynligvis er De alt forlængst blit forstyrret av en betænkelighet, som fortjener at komme til orde. De vil spørre: «Er virkelig de saakaldte dagsrester ubevisst i samme forstand som det ubevisste ønske som er nødvendig for drømmedannelsen?» De er paa rigtig spor. Her har vi det springende punkt i hele saken. Disse dagsrester er virkelig ikke ubevisst i samme forstand som drømmeønsket. Drømmeønsket tilhører en anden slags *ubevisst,* som har sine røtter i det infantile og er utstyrt med særskilte mekanismer, slik som vi tidligere har set det. Det vilde i høi grad være paa plads at skjelne mellem disse to slags «ubevisst» ved at gi dem forskjellige betegnelser. Men det er allikevel bedre at vente med dette, til vi har gjort os fortrolig med de neurotiske fænomener. Man bebreider os jo alt det ene ubevisste som noget fantastisk: hvad vil man vel si, naar vi bekjender at det ikke strækker til med mindre end to slags ubevisst!

La os bryte av her. Det er igjen bare en ufuldstændig fremstilling De har faat. Men er det ikke en forhaapningsfuld tanke, at denne viden skal bli ført videre — enten av os selv eller av de som kommer efter os? Og har vi ikke selv lært nye og overraskende ting nok?

FEMTENDE FORELÆSNING

USIKRE PUNKTER OG KRITISKE BEMERKNINGER

Mine damer og herrer! Vi kan ikke forlate drømmen uten at ha behandlet de mest almindelige tvil som knytter sig til disse nye idéer og opfatninger, og de usikre punkter som man finder. Opmerksomme tilhørere har sikkert selv samlet noget materiale i denne retning.

1. Kanske sitter De tilbake med det indtryk, at resultaterne av vort arbeide med drømmetydningen, trods korrekt anvendelse av teknikken, gir rum for en saa stor ubestemthet, at det allikevel ikke er mulig at gi nogen sikker oversættelse av den manifeste drøm til de latente tanker. For det første kan De anføre, at man jo aldrig kan vite, om et bestemt element i drømmen skal forstaaes bokstavelig eller symbolsk: de ting som nyttes som symboler, hører jo ikke av den grund op at være sig selv. Naar der ikke findes noget objektivt holdepunkt for avgjørelsen, blir tydningen paa dette punkt overlatt drømmetyderens forgodtbefindende. Som en følge av at motsætninger falder sammen i drømmearbeidet, blir det dernæst i hvert enkelt tilfælde usikkert, om et drømmeelement skal forstaaes i positiv eller negativ mening, som det det selv er eller som sin motsætning. Altsaa atter en anledning for drømmetyderen til vilkaarlige avgjørelser! Paa grund av alle de omsnuinger av enhver art som er saa yndet i drømmen, maa det for det tredje staa drømmetyderen frit at foreta en slik omsnuing

hvorsomhelst han ønsker det i drømmen. Og endelig kan De paaberope Dem, at De jo har hørt, at man sjelden kan være sikker paa at ha fundet den eneste mulige tydning av drømmen, og at man løper fare for at overse en anden helt tillatelig tydning av samme drøm. Under slike omstændigheter — det er Deres konklusion — er der indrømmet drømmetyderens vilkaarlighet et saa vidt spillerum at det maa synes uforenelig med objektiv sikkerhet. Eller De kan ogsaa anta, at feilen ikke ligger i drømmen selv, men at det maa være noget galt i vor opfatning og vore forutsætninger som er grunden til at vor drømmetydning paa denne maate ikke strækker til.

Alt De sier, er bra nok. Men jeg tror allikevel ikke det berettiger til slutninger i disse to retninger: at drømmetydningen, slik som vi driver den, er prisgit vilkaarligheten, og at manglerne ved vore resultater gjør berettigelsen av vor fremgangsmaate tvilsom. Hvis De istedetfor drømmetyderens vilkaarlighet sætter hans dygtighet, erfaring og forstaaelse, ja da er jeg enig med Dem! Et slikt personlig moment kan vi sikkert ikke undvære, særlig ikke naar det gjælder vanskelige opgaver i drømmetydningen. Men anderledes er det jo heller ikke ved andet videnskapelig arbeide; det kan ikke undgaaes, at den ene anvender en teknik daarligere eller nytter den bedre end en anden. Det som ellers gir indtryk av vilkaarlighet, f. eks. ved tydningen av symbolerne, det forsvinder ved følgende betragtning: drømmetankernes indbyrdes forhold, sammenhængen mellem drømmen og den drømmendes liv, og hele den sjælelige situation som drømmen hører ind i, peker i regelen direkte hen paa én av alle de mulige tydninger og viser de andre tilbake som ubrukbare. Og slutningen fra drømmetydningens ufuldkomne karakter til en feil i vore hypoteser blir avkræftet ved en overveielse som viser, at flertydighet og ubestemthet tvertom er en egenskap som vi nødvendig maa vente at finde ved drømmen.

De husker vi sa, at drømmearbeidet sætter drømmetankerne om i en primitiv uttryksform som svarer til billedskriften. Nu vet vi jo, at alle slike primitive uttryksformer nødvendig er beheftet med ubestemthet og tvetydighet, men naturligvis mener vi ikke, at vi av den grund har ret til at trække disse systemers brukbarhet i tvil. Naar f. eks. motsætninger falder sammen ved drømmearbeidet, saa svarer dette til det som kaldes «urordenes antitetiske mening» i de ældste sprog. Sprogforskeren K. *Abel* (1884) som vi skylder dette synspunkt, vil naturligvis ikke ha os til at tro, at der var nogen tvetydighet i det en person sa til en anden ved hjælp av slike ambivalente ord. Tone, gestus og hele sammenhængen har ikke latt nogen tvil om hvilken av de to motsatte meninger det var taleren hadde i tanke. I skriften, hvor gesten mangler, blev den erstattet med et tilføiet billedtegn, som ikke skal uttales. Ved det tvetydige *ken* i hieroglyfskriften nyttet man f. eks. billedet av en liten mand, som enten var slapt sammenkrøpet eller stod stramt opreist, eftersom ordet skulde bety «svak» eller «sterk». Paa denne maate undgik man misforstaaelser paa trods av lydenes og tegnenes flertydighet.

De gamle uttrykssystemer — f. eks. de ældste former for skrift — viser i flere henseender en ubestemthet, som vi ikke vilde taale i vor skrift idag. I flere semitiske sprog er det f. eks. bare ordenes konsonanter som blir betegnet: de utelatte vokaler maa læseren selv sætte ind efter egen kundskap og efter sammenhængen. Ikke nøiagtig paa samme maate, men temmelig likt, gaar hieroglyfskriften frem, og dette er grunden til at vi ikke kjender noget til uttalen i gammel-egyptisk. I egypternes hellige skrift er der ogsaa andre former for ubestemthet. Det er f. eks. overlatt til skriverens forgodtbefindende, om han vil sætte billederne efter hverandre fra høire til venstre eller fra venstre til høire. Naar man skal læse dem, skal man da huske at gi agt paa retningen av ansigterne paa figurerne, fugler o. lign.

Men den som skrev kunde ogsaa ordne billedtegnene i vertikale rækker, og naar det gjaldt indskrifter paa mindre gjenstander, kunde smaks- og pladshensyn ogsaa føre til andre forandringer i anordningen av tegnene. Men det mest forstyrrende træk ved hieroglyfskriften er vel, at der ikke er nogen adskillelse mellem ordene. Billederne er plasert med like store mellemrum henover siden, og man kan i almindelighet ikke vite, om et tegn endnu hører til det foranstaaende ord eller danner begyndelsen til et nyt. Den persiske kileskrift nytter derimot en skraa kile som «orddeler».

Det kinesiske sprog, baade skrift- og talesproget, er overordentlig gammelt, men brukes allikevel endnu av 400 millioner mennesker. De maa ikke tro, at jeg selv forstaar noget av det, jeg har bare indhentet nogen oplysninger om det, fordi jeg haapet at finde analogier til de ubestemte træk i drømmen. Min forventning er heller ikke blit skuffet. Det kinesiske sprog er saa fuldt av slike former for ubestemthet, at vi kunde bli helt skræmt. Som bekjendt bestaar det av en række stavelseslyd, som enten uttales enkeltvis eller kombinert til to. En av hoveddialekterne har omkring 400 slike lyder. Da nu denne dialekts ordskat regnes til omkring 4000 ord, er det klart, at hver lyd gjennemsnitlig har ti forskjellige betydninger, nogen færre, men andre desto flere. Naturligvis gis der da en hel række midler til at undgaa flertydigheten, for ut fra sammenhængen alene er det jo ikke mulig at forstaa, hvilken av stavelseslydens ti forskjellige betydninger det er taleren ønsker at meddele sin tilhører. Slike midler er f. eks. kombineringen av to lyder til ett ord og anvendelsen av fire forskjellige «toner» som stavelserne kan uttales med. Endnu interessantere for vor sammenligning er den omstændighet, at der saagodtsom ikke findes nogen grammatik i dette sprog. Det er ikke mulig at si om noget av enstavelsesordene, hvorvidt det er substantiv, verbum eller adjektiv, og der findes heller ikke nogen bøininger som kan vise kjøn, tal, kasus,

tid eller modus. Sproget bestaar altsaa saa at si bare av raamateriale — paa en lignende maate som drømmearbeidet opløser vort tænke-sprog i dets raamateriale, idet det utelater uttrykket for relationerne. Overalt hvor der forekommer slik ubestemhet, overlater det kinesiske sprog avgjørelsen til tilhørernes forstaaelse, og det er da sammenhængen som blir det bestemmende. Jeg har notert mig et kinesisk ordsprog, som lyder slik i bokstavelig oversættelse:

Litet hvad se meget hvad underbart.

Dette er ikke vanskelig at forstaa. Det kan bety: Jo, mindre én har set, desto mer finder han at beundre, eller: Der findes meget at beundre for den som har set litet. En avgjørelse mellem disse to, bare grammatikalsk forskjellige oversættelser kommer naturligvis ikke i betragtning. Det forsikres os, at det kinesiske sprog til trods for dette præg av ubestemthet er et helt ypperlig middel til at uttrykke tanker med. Ubestemtheten behøver altsaa ikke nødvendig at føre til flertydighet.

Nu skal det vistnok indrømmes, at situationen ligger betydelig mindre gunstig an for drømmens uttrykssystem end for alle disse gamle sprog og skriftsystemer. For disse er jo allikevel til syvende og sidst bestemt til at være meddelelsesmidler, d. v. s. de er beregnet paa at bli forstaat — hvilke veier og midler de nu end maatte anvende. Men netop denne karakter fattes drømmen. Drømmen vil ikke si noget til nogen, den er ikke noget meddelelsesmiddel, den er tvertom anlagt paa ikke at bli forstaat. Derfor burde vi ikke undre os eller la os forvirre, om det overhodet skulde vise sig, at den flertydighet og ubestemthet som der kan være ved en drøm, ikke altid kan opklares. Sikkert utbytte av vor sammenligning er bare denne indsikt: den ubestemthet som man har villet bruke som et argument mot gyldigheten av vore drømmetydninger, den er meget mer et regelmæssig karaktertræk ved alle primitive uttryksformer.

Det er alene øvelse og erfaring som kan avgjøre, i hvilken utstrækning det er mulig at forstaa drømmen. Efter min mening er det mulig i meget vid utstrækning, og en sammenligning mellem de resultater som er opnaad av korrekt skolerte analytikere, bekræfter mit syn. Det usakkyndige publikum — ogsaa det videnskapelige usakkyndige publikum — finder som bekjendt behag i at prale med en overlegen skepsis overfor de vanskeligheter og usikre punkter som der kan være ved et videnskapelig arbeide. Jeg mener de gjør uret. Kanske kjender De ikke alle til, at noget lignende hændte dengang de babylonisk-assyriske indskrifter skulde tydes. Det var en tid, da den offentlige opinion var meget ivrig efter at erklære kileskrifttyderne for fantaster og hele forskningen for en «svindel». I aaret 1857 gjorde imidlertid Royal Asiatic Society en avgjørende prøve. Selskapet opfordret fire av de mest ansette kileskriftforskere, *Rawlinson, Hincks, Fox Halbot* og *Oppert*, til at sende ind i forseglet konvolut uavhængige oversættelser av en nyfunden indskrift: efter sammenligningen mellem de fire oversættelser kunde selskapet meddele, at overensstemmelsen var stor nok til at retfærdiggjøre troen paa det som hittil var opnaad, og tilliden til videre fremskridt. Det lærde lægfolks spot tok saa efterhvert slut, og sikkerheten i løsningen av kileskriftdokumenterne er siden den tid vokset enormt.

2. En anden række betænkeligheter er nøie knyttet til et indtryk, som sandsynligvis heller ikke De er gaat fri for: en hel del av de løsninger vi kommer til ved vor tydningsmetode, virker kunstige, tvungne, trukket ved haarene, ja endog komiske og som daarlige vitser. Det er meget almindelig at høre kritiske ytringer paa dette punkt, — paa slump griper jeg ut den sidste som er kommet mig for øre. Hør altsaa: I det fri Schweiz blev nylig en seminarbestyrer avskediget paa grund av sin beskjæftigelse med psykoanalysen. Han nedla protest, og en berneravis offentliggjorde

skolemyndigheternes betænkning i saken. Av dette doku⸗ment skal jeg citere nogen sætninger som refererer sig til psykoanalysen: «Overraskende er videre det søkte og kun⸗stige ved mange av eksemplerne, som ogsaa findes i den anførte bok av dr. Pfister i Zürich . . . Det maatte altsaa virkelig forbause, at en seminarbestyrer kritikløst gaar med paa alle disse paastander og skinbevis.» Disse sætninger gis ut for at være avgjørelsen av «en som dømmer rolig». Mig forekommer det snarere, at det er denne «ro» som er kunstig. La os se litt nærmere paa disse ytringer — i for⸗ventning om, at en smule eftertanke og sakkundskap heller ikke kan skade «en rolig dom».

Det er i sandhet forfriskende at se, hvor raskt og ufor⸗styrrelig folk kan dømme efter sine første indtryk i et av dybdepsykologiens vanskelige spørsmaal. Tydningerne fore⸗kommer dem søkt og tvungne, de liker dem ikke — alt⸗saa maa de være gale og hele historien er noget skrap. End ikke en flygtig tanke streifer den anden mulighet, nemlig at der er gode grunder for at disse tydninger maa gjøre dette indtryk — en tanke som saa vilde føre til det videre spørsmaal, hvilke da disse gode grunder er.

Det forhold som fremkalder kritikken, beror væsentlig paa resultaterne av *forskyvningen*, som De har lært at kjende som det kraftigste middel i drømmecensurens tjeneste. Ved hjælp av forskyvningen skaper censuren substitut⸗dannelser som vi kalder «henspillinger». Disse henspillinger er imid⸗lertid av en slik art, at de er vanskelige at forstaa som saa⸗danne; det er ikke let at finde veien tilbake til det de egent⸗lig henspiller paa, for de kan være forbundet med dette «egentlige» gjennem de besynderligste og usædvanligste ydre associationer. I alle disse tilfælde gjælder det imidlertid ting som skal holdes hemmelig, skjules: det er netop dette drømmecensuren vil. Men en ting som er blit skjult, skal man ikke vente at finde paa det sted, hvor det vanligvis hører til. De kommissioner som i vore dager fører tilsyn

ved grænsen, er i saa henseende betydelig sluere end de schweiziske skoleautoriteter. Naar de søker efter doku⸗menter og optegnelser, nøier de sig ikke med at se efter i porteføljer og brevtasker, de regner ogsaa med den mulig⸗het, at spionerne og smuglerne har skjult de kompromitte⸗rende ting paa sig selv, paa steder hvor de er aller vanskeligst at finde, og avgjort ikke hører hjemme, f. eks. mellem dob⸗belte saaler paa støvlerne. Hvis de skjulte ting findes der, saa er det vistnok rigtig, at de var meget «søkt», men de var ogsaa et meget godt — «fund».

Vi mener altsaa det er mulig, at forbindelsen mellem et latent drømmeelement og dets manifeste repræsentant kan være overordentlig fjerntliggende og besynderlig, saa den baade tar sig komisk og vittig ut. Og naar vi anerkjender denne mulighet, ledes vi i virkeligheten av en rik erfaring om tilfælde, hvor det i regelen ikke er os selv som har fun⸗det løsningen. Ofte er det ikke mulig at gi slike tydninger ut fra os selv, intet forstandig menneske vilde kunne gjætte forbindelsen. Den som har hat drømmen gir os oversæt⸗telsen. Enten gjør han det med et slag, ved et direkte ind⸗fald, *han* kan det jo, for det er hos ham denne substitut⸗dannelse er blit til. Eller ogsaa forsyner han os med saa meget materiale, at løsningen ikke længer kræver nogen spe⸗ciel skarpsindighet, men gir sig næsten av sig selv. Hvis ikke vedkommende selv hjælper os paa en av disse to maater, da vil ogsaa vedkommende manifeste element for evig bli uforstaaelig for os. La mig gi Dem endnu et slikt eksempel, som jeg nylig er støtt paa. En av mine kvindelige pati⸗enter mistet under behandlingen sin far, og siden nyttet hun enhver anledning til at kalde ham til live igjen i sine drøm⸗mer. I en av drømmene forekom faren i en bestemt sam⸗menhæng (som ikke kunde nyttes videre ut) og sa: *«Det er et kvarter over elve, det er halv tolv, det er et kvarter før tolv.»* For tydningen av denne merkværdige detalj kom hun bare med dette indfaldet, at faren hadde sat pris paa at

de voksne barn nøie passet den fælles spisetid. Utvilsomt hadde dette indfald sammenhæng med drømmeelementet, men det kastet intet lys over oprindelsen til det. Den situation den analytiske kur paa dette tidspunkt var kommet ind i, gav gode grunder for en mistanke om at en omhyggelig undertrykt, kritisk protestindstilling overfor den høit elskede og tilbedte far hadde sin andel i denne drøm. Patienten fulgte saa sine videre indfald, tilsynelatende langt bort fra drømmen, og fortalte at hun dagen i forveien hadde hørt paa en lang diskussion om psykologiske spørsmaal, og en slegtning av hende hadde da sagt: «*Urmennesket* lever videre i os alle.» Gaar det ikke nu et lys op for os? Her var igjen en utmerket anledning for damen til at la den avdøde far leve videre. Saa gjorde hun ham altsaa i drømmen om til et «*uhrmenneske*», idet hun lot ham regne op kvarterene før middagtiden.

I dette eksempel er det ikke mulig at se bort fra likheten med en vits, og i virkeligheten har det ofte nok hændt, at den drømmendes vits er blit tilskrevet drømmetyderen. Der gis ogsaa andre eksempler, hvor det slet ikke er let at avgjøre om det er en vits eller en drøm man har at gjøre med. Som De husker, kunde imidlertid den samme tvil ogsaa opstaa ved mange forsnakkelser. En mand fortalte han hadde drømt, at han sat sammen med sin onkel i dennes *auto* (automobil), og onkelen hadde kysset ham. Manden kom selv meget hurtig med tydningen: det betyr *autoerotisme* (en terminus fra libidolæren som betegner tilfredsstillelse uten fremmed objekt). Skal vi nu tro, at denne mand har tillatt sig en spøk paa vor bekostning, og utgit en vits, som faldt ham ind, for en drøm? Jeg tror ikke: manden har virkelig hat denne drøm. Men hvor kommer da denne forbløffende likhet fra? I sin tid førte dette spørsmaal mig et stykke bort fra min vei, idet jeg blev nødt til at gjøre vitsen selv til gjenstand for en indgaaende undersøkelse. Denne undersøkelse gav følgende resultat med hen-

syn paa spørsmaalet om vitsens oprindelse: En «førbevisst» tankerække blir for et øieblik overlatt til bearbeidelse i det ubevisste, og fra dette dukker den saa op i form av en vits. Mens den har været under indflydelse av det ubevisste, har den været gjenstand for indvirkningen fra de der raadende mekanismer, fortætningen og forskyvningen, altsaa de samme processer som vi fandt virksomme i drømmearbeidet, og det er dette fællesskap som maa være grunden til den likhet som der enkelte ganger kan være mellem vitsen og drømmen. Men den utilsigtede «drømmevits» bringer intet med sig av den lystfølelse som en almindelig vits gir. En fordypelse i studiet av vitsen kan lære Dem, hvorfor dette er saa. Vi synes «drømmevitsen» er en daarlig vits, den faar os ikke til at le, den lar os uberørt.

Vi følger her forøvrig ogsaa den antike drømmetydning, som ved siden av meget ubrukelig har efterlatt os mangt et godt eksempel paa drømmetydning, som vi selv ikke kunde gjøre bedre. Jeg skal fortælle en drøm av historisk betydning, som Aleksander den Store hadde, og som med visse avvikelser er blit overlevert hos *Plutarch* og *Artemidoros fra Daldis*. Da kongen holdt paa med beleiringen av byen Tyrus, som ydet haardnakket motstand (322 f. Kr.), drømte han en nat, at han saa en dansende satyr. Drømmetyderen *Aristandros*, som fulgte med hæren, tydet denne drøm ved at dele ordet «satyros» i σὰ Τύρος (din er Tyrus), og ut herfra profeterte han kongens triumf over byen. Gjennem denne tydning lot Aleksander sig bestemme til at fortsætte beleiringen, og han indtok tilslut Tyrus. Tydningen kan se kunstig nok ut, men den var utvilsomt den rigtige.

3. Jeg kan tænke det gjør sterkt indtryk paa Dem, naar De hører der er blit reist indvendinger mot vor opfatning av drømmen fra folk, som i egenskap av psykoanalytikere i længere tid selv har git sig av med at tyde drømmer. Det

skulde da ogsaa været for merkværdig, om en saa udmerket anledning til at begaa nye feiltagelser, virkelig var blit unyttet! Og saa er da resultatet blit, at begrepsmæssige forvekslinger og uberettigede generaliseringer har ført med sig en række paastander, som med hensyn til ukorrekthet ikke staar langt tilbake for den medicinske opfatning av drømmen. En av disse paastander kjender De alt. Den gaar ut paa, at drømmen beskjæftiger sig med forsøk paa at tilpasse sig til nutiden og løse opgaver i fremtiden, med andre ord at drømmen forfølger en «prospektiv tendens» (A. *Maeder*). Som vi alt har fremholdt, beror denne paastand paa en forveksling av drømmen og de latente drømmetanker: den har altsaa til forutsætning, at man overser drømmearbeidet. Som karakteristik av den ubevisste sjælsvirksomhet, som de latente drømmetanker tilhører, er den paa den ene side ingen nyhet, og paa den anden side er den heller ikke uttømmende, for den ubevisste sjælsvirksomhet beskjæftiger sig med meget andet end forberedelsen av fremtiden. En langt værre forveksling synes imidlertid at ligge til grund for den forsikring, at man bak hver drøm finder «dødsklausulen». Jeg vet ikke nøiagtig, hvad denne formel skal bety, men jeg formoder at det er en forveksling av drømmen med den drømmendes hele personlighet som stikker bak.

En uberettiget generalisering, ut fra nogen faa gode eksempler, har vi i den paastand, at hver drøm tillater to tydninger: én av samme art som vi har beskrevet den, den saakaldte psykoanalytiske, og en anden, den saakaldte anagogiske, som ser bort fra de instinktive tendenser og tilstræber en fremstilling av de høiere sjælsydelser (H. *Silberer*). Der findes slike drømmer, men De vil forgjæves forsøke at utvide denne opfatning til at gjælde selv bare en flerhet av drømmene. Efter alt det De har hørt, maa De finde det ubegripelig hvorledes det kan paastaaes, at alle drømmer skal tydes biseksuelt — som et møte mellem en «mandlig» og en «kvindelig» strømning (A. *Adler*). Natur-

ligvis gis der ogsaa enkelte slike drømmer, og De skal senere se, at disse er bygget op paa samme maate som visse hysteriske symptomer. — Jeg har nævnt alle disse opdagelser av nye almindelige karaktertræk ved drømmen, for at advare Dem mot dem, eller ialfald ikke la Dem i tvil om hvad jeg selv mener om dem.

4. En dag gjorde man en iagttagelse, som syntes at gjøre den objektive værdi av drømmeforskningen tvilsom. Man iagttok nemlig, at patienter som er i psykoanalytisk behandling, indretter indholdet av sine drømmer efter sine lægers yndlingsteorier: nogen drømmer hovedsakelig om seksuelle impulser, andre om magtbegjær, og atter andre endog om gjenfødelse (W. *Stekel*). Vegten av denne iagttagelse forringes, naar vi betænker, at menneskene drømte alt længe før der fandtes nogen psykoanalytisk behandling som kunde styre deres drømmer, og at de patienter, som nu er i analytisk behandling, ogsaa pleiet at drømme før denne behandling. Forøvrig er det let at vise, at det virkelig faktiske i denne nye iagttagelse er noget selvfølgelig, som er uten betydning for vor teori om drømmen. De dagsrester som er med at fremkalde drømmene, er en rest av de sterke interesser som optar os i det vaakne liv. Naar lægens ord og de impulser han gir, er blit betydningsfulde for den analyserte, saa trær de ind som en del av dagsresterne: likesom andre affektbetonte, uavfærdigede interesser fra dagen kan de avgi de sjælelige stimuli for drømmedannelsen og virke paa lignende maate som de somatiske stimuli, som virker ind paa den sovende under søvnen. Likesom disse andre faktorer som er med at fremkalde drømmen, kan ogsaa den tankegang som er blit fremkaldt av lægen, komme frem i det manifeste drømmeindhold eller eftervises i det latente. Vi vet jo det er mulig at fremkalde drømmer eksperimentelt, eller rettere sagt: indføre en del av drømmematerialet i drømmen. Analytikeren som paa denne maate paavirker sine patienter, spiller altsaa ingen

anden rolle end eksperimentatoren — lik *Mourly Vold,* som plaserte sine forsøkspersoners lemmer i forskjellige stil= linger.

Vi kan ofte paavirke en person med hensyn til hvad han skal drømme *om,* men aldrig indvirke paa *hvad* han vil drømme. Drømmearbeidets mekanisme og det ubevisste drømmeønske er unddrad enhver fremmed indflydelse. Alt dengang vi betragtet de drømmer som skyldes legemlige stimuli, saa vi hvorledes drømmelivets egenart og selvstæn= dighet kommer til uttryk i den reaktion med hvilken drøm= men svarer paa de tilførte legemlige eller sjælelige stimuli. Den nævnte paastand, som vil trække drømmeforskningens objektivitet i tvil, har altsaa ogsaa sin grund i en forveks= ling: denne gang gjælder det en forveksling av drømmen med drømmematerialet.

Saa meget, mine damer og herrer, har jeg ønsket at si Dem om drømmens problemer. De aner, at der er meget jeg er gaat forbi, og De har selv merket, at min fremstil= ling næsten paa alle punkter har maattet bli ufuldstændig. Men det kommer av den sammenhæng der er mellem drøm= mens og neurosens fænomener. Vi har studeret drømmen som en indførelse i neuroselæren. Og dette var sikkert rigtigere end at vælge den omvendte vei. Men som drøm= men forbereder for forstaaelsen av neuroserne saa er det heller ikke mulig at naa frem til den rigtige vurdering av drømmen, før vi har faat kjendskap til de neurotiske fæ= nomener.

Jeg vet ikke hvad De selv tænker, men jeg kan for= sikre at jeg ikke angrer paa, at jeg har lagt beslag paa saa meget av Deres interesse og av den tid vi har til raadig= het, for drømmens problemer. Jeg kjender ingen anden vei, som saa hurtig kan føre frem til overbevisningen om rigtigheten av de paastander psykoanalysen staar og fal= der med. Det trænges ihærdig arbeide gjennem mange maaneder, ja aar, for at vise, at symptomerne i et neurotisk

sygdomstilfælde har mening, tjener en hensigt og stammer fra patientens oplevelser i livet. Derimot kan nogen faa timers anstrengelse være nok til at vise disse ting i en eller anden drøm som til at begynde med kunde synes forvirret og uforstaaelig, og dermed bekræfte alle de forutsætninger psykoanalysen hviler paa — ubevisste sjælelige processer, de særegne mekanismer som de adlyder, og de drivkræfter som ytrer sig i dem. Og naar vi sammenholder den nære analogi som der er i opbygningen av drømmen og det neurotiske symptom, med den hurtige forvandling som gjør et vaakent og fornuftig menneske av den drømmende, saa vinder vi sikkerhet for, at ogsaa neurosen bare beror paa en ændring i forholdet mellem de kræfter som er virksomme i sjælslivet.

TREDJE DEL

ALMINDELIG NEUROSELÆRE

SEKSTENDE FORELÆSNING

PSYKOANALYSE OG PSYKIATRI

Mine damer og herrer! Det glæder mig at se Dem igjen, naar jeg nu efter et aar skal fortsætte disse forelæsninger. Ifjor læste jeg over den psykoanalytiske opfatning av feilreaktionerne og drømmen. Iaar er det mit haap at føre Dem frem til en forstaaelse av de neurotiske fænomener, som har meget tilfælles med begge disse — det vil De snart opdage. Men før jeg begynder, maa jeg si, at det denne gang ikke er mulig at indrømme Dem den samme stilling som ifjor. Dengang la jeg vegt paa ikke at gjøre noget skridt, uten at være i overensstemmelse med Deres omdømme. Jeg diskuterte meget med Dem, jeg tok imot Deres indvendinger, igrunden anerkjendte jeg Dem og Deres «sunde menneskeforstand» som den avgjørende instans. Dette gaar ikke længer, og det av følgende, ganske enkle grund: Feilreaktioner og drømmer er fænomener som De ikke staar fremmed overfor. Man kunde si, at De her sitter inde med like megen erfaring som jeg gjør, eller ialfald let kunde skaffe Dem den. De neurotiske fænomener er derimot et ukjendt omraade for Dem. Hvis De ikke selv er læger, har De ikke nogen anden tilgang til det end netop mine forelæsninger — og hvad hjælper selv det bedste omdømme, hvis man ikke samtidig er fortrolig med det materiale som skal bedømmes!

Men De maa ikke opfatte dette, som om det var min mening at holde dogmatiske foredrag og gjøre krav paa

ubetinget tilslutning. En slik misforstaaelse vilde gjøre mig stor uret. Jeg vil ikke vække overbevisninger — mit maal er at gi impulser og ryste op i fordommer. Hvis De paa grund av manglende kjendskap til materialet ikke er i den stilling, at De selv kan fælde nogen dom, saa skal De hver⸗ken tro eller forkaste. De skal bare høre paa mig, og la det jeg fortæller virke paa Dem. En overbevisning er ikke saa let at vinde, eller: kommer man for letvindt til den, viser den sig snart værdiløs og uten evne til at staa for angrep. Ret til at ha en overbevisning i denne sak tilkommer bare den, der likesom jeg i mange aar har arbeidet med dette materiale og selv oplevet de samme nye og overraskende erfaringer. Hvad tjener de i det hele til, disse pludselige overbevisninger paa det intellektuelle omraade, disse lyn⸗snare omvendelser og momentane avvisninger? Merker De ikke, at «coup de foudre», kjærlighet ved første blik, stam⸗mer fra et helt andet omraade, nemlig det affektive? Ikke engang av vore patienter kræver vi, at de skal bringe nogen overbevisning eller hengivenhet for psykoanalysen med sig. Slikt gjør dem tvertom ofte mistænkelige i vore øine. En velvillig skepsis er den indstilling vi helst ønsker hos vore patienter. Jeg ber altsaa, at De ogsaa vil forsøke at la den psykoanalytiske opfatning utvikle sig rolig hos Dem ved siden av den populære eller den psykiatriske, til de anled⸗ninger kommer, da de forskjellige opfatninger kan paavirke hverandre, maale sig med hverandre og forenes i en av⸗gjørelse.

Paa den anden side maa De heller ikke et øieblik tro, at det jeg her lægger frem som psykoanalytisk opfatning, er et spekulativt system. Tvertom, det er erfaring, enten direkte uttryk for iagttagelse eller resultat av en bearbei⸗delse av iagttagelser. Hvorvidt denne bearbeidelse er sked paa uttømmende og berettiget maate, det skal vise sig un⸗der videnskapens fortsatte fremskridt. Men uten at prale tør jeg nok nu, efterat næsten to og et halvt decennium er

forløpet og jeg selv er kommet temmelig langt op i aarene, paastaa, at det har været et særdeles vanskelig, intenst og indgaaende arbeide som danner grundlaget for disse iagttagelser. Jeg har ofte indtryk av, at vore motstandere slet ikke tar hensyn til denne kilde for vore teorier — som mente de, at det bare dreier sig om subjektivt bestemte indfald, som hver og en kan sætte sit eget skjøn op imot. Jeg forstaar ikke helt denne opførsel fra motstandernes side. Kanske kommer den av at læger i almindelighet indlater sig saa lite med de nervøse og bare uopmerksomt hører paa hvad de har at si, saa de ikke kan tænke sig muligheten av at der kan være noget værdifuldt at faa ut av dem, eller at man i det hele kan gjøre indgaaende iagttagelser paa dem. Jeg nytter denne leilighet til at love, at jeg skal polemisere lite i disse forelæsninger, og aller mindst gjøre det overfor enkeltpersoner. Jeg har aldrig kunnet bli overbevist om sandheten av ordet, at «striden er alle tings far». Jeg tror dette ord stammer fra den græske sofistik, og likesom denne gjør det den feil, at det overvurderer dialektikken. Mit indtryk er tvertom, at den saakaldte videnskapelige polemik i det hele er temmelig ufrugtbar, bortset fra at den næsten altid føres paa en høist personlig maate. Like til for nogen aar siden kunde jeg ogsaa rose mig av, at det bare var en eneste forsker (*Løwenfeld* i München) som jeg engang hadde indlatt mig i regulær videnskapelig strid med. Slutten paa denne strid var, at vi blev venner, og det har vi siden været, like til den dag idag. Men i lang tid har jeg ikke gjort forsøket om igjen, for jeg er ikke sikker paa at utgangen vilde bli den samme.

Nu mener De sagtens, at en slik avvisende holdning overfor offentlig diskussion vidner om en overordentlig høi grad av utilgjængelighet for kritik, om selvraadighet, eller som man uttrykker det i det elskværdige videnskapelige omgangssprog: om «Verranntheit». Mit svar er, at skulde De en gang selv komme frem til en overbevisning gjennem

saa svært et arbeide, da erhverver De Dem ogsaa en viss ret til at holde fast paa den med en viss haardnakkethet. Og dernæst kan jeg gjøre gjældende, at jeg paa enkelte vigtige punkter har modificert mine anskuelser eftersom mit arbeide er skredet frem, ændret dem eller erstattet dem med nye, og naturligvis har jeg da i hvert tilfælde git offentligheten meddelelse herom. Og hvad er saa resultatet av denne oprigtighet blit? Der er nogen som overhodet ikke har tat notis av mine egne berigtigelser og den dag idag kritiserer mig for synsmaater, som for længe siden er holdt op at bety det samme for mig. Og der er andre som netop bebreider mig disse ændringer, og paa grund av disse erklærer mig for upaalidelig. Ikke sandt, en mand som nogen ganger har ændret sine anskuelser, han fortjener overhodet ikke nogen tiltro, for det er jo bare saa altfor sandsynlig, at han ogsaa har tat feil i sine sidste paastander! Men den som holder uforstyrret fast paa den han en gang har sagt eller ikke hurtig nok lar sig bringe bort fra det, han er selvraadig og halstarrig! Hvad kan man andet gjøre overfor denne selvmotsigende kritik, end at fortsætte at være slik som man nu engang er, og handle slik som en selv finder rigtig? Det er ogsaa dette jeg har besluttet mig til og jeg lar mig ikke avholde fra at omforme og forbedre mine teorier overensstemmende med de krav som fortsat erfaring maatte stille. Hittil har jeg ikke fundet noget at rette paa i mine grundlæggende synsmaater, og forhaapentlig skal det heller ikke bli nødvendig i fremtiden.

Jeg skal altsaa lægge frem for Dem den psykoanalytiske opfatning av de neurotiske fænomener. Det ligger da nær at søke tilknytning i de fænomener vi alt har behandlet, baade paa grund av den analogi og den kontrast som der her er. Jeg skal ta en symptomhandling, som mange folk gjør sig skyldig i, naar de søker mig i kontortiden. En analytiker har jo lite at by slike folk som kommer til en læges konsultationsrum for i løpet av et kvarters

tid at fortælle historien om al elendigheten som har plaget dem livet igjennem. Hans dypere viden gjør det vanskelig for ham som en anden læge at komme med den uttalelse: «Det er ikke noget som feiler Dem» — og gi raadet: «Bruk en let vandkur.» En av vore kolleger, som blev spurt hvad han gjorde med slike patienter som konsulterte ham, svarte da ogsaa med et skuldertræk, at han paala dem en straf paa saa og saa mange kroner for at «ha optat rettens tid». Det kan altsaa ikke undre Dem at høre, at konsultationstimen vanligvis er daarlig besøkt selv hos meget optatte psykoanalytikere. Jeg har latt sætte dobbeltdør mellem venteværelset og mit kontor, og latt den trække over med filt. Hensigten med denne lille foranstaltning er jo indlysende. Men nu hænder det gang paa gang, at folk som slippes ind fra venteværelset, undlater at lukke døren bak sig, ja til og med lar de næsten altid begge dørene bli staaende aapne. Naar jeg ser dette, anmoder jeg altid i en temmelig uvenlig tone vedkommende om at gaa tilbake igjen og indhente det forsømte, selv om det er en elegant herre eller en meget pyntet dame. En slik fremgangsmaate gjør kanske indtryk av et pedanteri, som ikke er paa sin plads. I enkelte tilfælde har jeg ogsaa blamert mig med denne opfordring, idet det dreiet sig om slike personer som ikke selv kan ta i en dørklinke og er taknemmelige, naar andre sparer dem for denne berøring. Men i de aller fleste tilfælde hadde jeg ret. For det menneske som opfører sig paa en slik maate og lar døren mellem lægens kontor og venteværelset staa aapen, hører til pøbelen og fortjener en uvenlig mottagelse. Nu skal De ikke ta parti før De ogsaa har hørt resten. Denne efterlatenhet hos patienten forekommer nemlig bare i de tilfælde vedkommende har været alene i venteværelset og altsaa lar et tomt værelse bak sig, derimot aldrig naar der ogsaa er andre, fremmede folk som har ventet. I dette sidste tilfælde forstaar han meget godt, at det ligger i hans egen interesse, at der ikke

er nogen som kan høre naar han taler med lægen, og han forsømmer derfor aldrig at lukke begge dørene omhyggelig.

Naar patientens forsømmelse er determinert paa en slik maate, da er den hverken tilfældig eller uten mening, ja den er ikke engang uvæsentlig, for som vi skal se belyser den vedkommendes forhold til lægen. Patienten tilhører denne store klasse mennesker som kræver verdslig autoritet og ønsker at bli blændet og indjaget frygt og respekt. Kanske har han paa forhaand ringt op og latt forespørre om hvilken tid det var lettest at faa adgang, og han har forberedt sig paa en kø av folk som søker hjælp — omtrent som foran en av Julius Meinl's filialer. Og saa kommer han ind i et tomt venteværelse, som til og med er utstyrt paa en høist beskeden maate — og blir rystet. Paa et eller andet vis maa han la lægen undgjælde for den overflødige respekt han hadde forberedt sig paa at vise, og saa — ja saa undlater han at lukke døren mellem venteværelset og kontoret. Og hermed vil han si til lægen: «Pyt, her findes jo ingen mennesker, og sandsynligvis kommer der heller ingen, saalænge jeg er her.» Ogsaa under konsultationen vilde han opføre sig helt umanerlig og respektløst, hvis man ikke gjennem en skarp tilrettevisning satte en grænse for hans storagtighet straks fra begyndelsen av.

De finder ikke noget i analysen av denne lille symptomhandling, som De ikke alt kjender fra før: handlingen er ikke tilfældig, men har motiv, mening og hensigt; den hører ind i en sjælelig sammenhæng, som det er mulig at angi, og den er selv et lite tegn som antyder en væsentligere sjælelig proces. Men fremforalt er den proces som blir antydet paa denne maate, ubevisst for den person som den forekommer hos. For ikke en eneste av de patienter som lot dørene staa aapne, vilde ha indrømmet, at han ønsket at vise mig sin ringeagt ved en slik forsømmelse. Sandsynligvis vilde flere av dem kunne besinde sig paa en

følelse av skuffelse ved at komme ind i et tomt venteværelse. Men sammenhængen mellem dette indtryk og den paafølgende symptomhandling er sikkert forblit ukjendt for deres bevissthet.

Ved siden av denne lille analyse av en symptomhandling skal vi nu stille en sykeiagttagelse. Jeg vælger en som jeg har i friskt minde, og som det ogsaa er mulig at fremstille forholdsvis kort. En viss utførlighet er uundgaaelig ved enhver slik fremstilling.

En ung officer som var hjemme med kort tids permission, bad mig behandle sin svigermor, som levet i meget lykkelige forhold, men allikevel forbitret baade sit eget og familiens liv med en tosset idé. Damen kom til mig, hun var 53 aar, hadde holdt sig godt og hadde et likefremt og venlig væsen. Uten nogen nølen fortalte hun mig følgende: Hun var meget lykkelig gift og bodde paa landet sammen med manden, som var bestyrer av en stor fabrik. Hun kunde ikke noksom rose manden for hans elskværdighet og omhu. De hadde giftet sig av kjærlighet for tredve aar siden, der hadde aldrig været nogen sky paa deres himmel, aldrig nogen trætte, aldrig nogen anledning til skinsyke. Begge hendes barn var godt gift; mandens pligtfølelse holdt ham endnu til arbeidet. For et aar siden var der saa hændt noget utrolig og for hende selv aldeles ubegripelig: hun fik et anonymt brev, som beskyldte hendes udmerkede mand for at staa i kjærlighetsforhold til en ung pike, hun fattet øieblikkelig tiltro til det, og siden var det forbi med hendes lykke. De nærmere detaljer var følgende: Hun hadde en stuepike, og med hende talte hun kanske litt for ofte om intime ting. Denne pike næret et likefrem giftig hat til en anden pike, som var kommet saa meget længer i livet, skjønt hun ikke var av bedre herkomst. Istedetfor at ta tjeneste hadde hun skaffet sig kommerciel utdannelse, var kommet ind i fabrikken og var nu under krigen, da der var mangel paa personale, fordi saa mange

av funktionærerne var ved fronten, rykket op i en god stilling. Hun bodde nu i fabrikken, omgikkes alle herrene og blev endog kaldt «frøken». Stuepiken, som ikke hadde drevet det saa langt i livet, var naturligvis rede til at beskylde sin tidligere skoleveninde for alt mulig ondt. En dag hadde vor patient underholdt sig med piken om en ældre herre, som hadde været paa besøk, og om hvem man visste, at han ikke levet sammen med sin kone, men stod i forhold til en anden. Hun visste ikke selv hvorledes det var kommet, men pludselig hadde hun sagt: «Jeg kan ikke tænke mig noget skrækkeligere end om jeg skulde faa høre, at min mand hadde en elskerinde.» Næste dag bragte saa posten hende et brev med fordreiet haandskrift, og dette brev indeholdt netop denne meddelelse, som hun likesom hadde fremmanet. Hun sluttet — sandsynligvis med rette — at brevet var et verk av hendes ondskapsfulde stuepike; for det var netop den samme frøken, som var gjenstand for stuepikens hat, som blev betegnet som mandens elskerinde. Men skjønt damen straks gjennemskuet intrigen og paa det sted hun bodde hadde set eksempler nok paa hvor lite tiltro slike feige angivelser fortjener, virket allikevel dette brev øieblikkelig helt sønderknusende paa hende. Hun kom i en skrækkelig ophidselse, og sendte straks bud efter manden for at gjøre ham de heftigste bebreidelser. Manden viste leende beskyldningen tilbake, og gjorde den bedste ting han kunde. Han tilkaldte huslægen, som ogsaa var knyttet til fabrikken, og denne gjorde sit bedste for at berolige den ulykkelige dame. Ogsaa det næste skridt de foretok, var meget fornuftig. Stuepiken blev avskjediget, den angivelige medbeilerske derimot ikke. Patienten hævdet, at hun siden gjentagne ganger hadde kunnet berolige sig saa vidt, at hun ikke længer trodde paa indholdet av brevet, men det stak aldrig dypt og varte aldrig længe. Det var tilstrækkelig at høre frøkenens navn nævne eller at møte hende

paa gaten, for at et nyt anfald av mistro, smerte og bebrei=delser blev utløst hos hende.

Dette er altsaa denne udmerkede kvindes sykehistorie. Det trængtes ikke megen erfaring i psykiatri for at forstaa, at hun i motsætning til andre nervøse snarere beskrev sine symptomer for mildt — altsaa som vi sier: dissimulerte — og at hun i virkeligheten aldrig hadde overvundet troen paa beskyldningen i brevet.

Hvordan stiller nu psykiatrikeren sig til et slikt syg=domstilfælde? Vi vet allerede, hvad han vilde si til symptom=handlingen hos patienten som ikke lukker døren til vente=værelset. Han forklarer den som en tilfældighet uten psy=kologisk interesse, noget som ikke angaar ham. Men en slik indstilling kan han ikke opretholde overfor den skin=syke dames sygdomstilfælde. Symptomhandlingen kan synes at være noget likegyldig, symptomet derimot trænger sig frem som noget betydningsfuldt. Det er forbundet med intens subjektiv lidelse, og objektivt truer det en families samliv. Det er derfor et uavviselig objekt for psykiatrisk interesse. Psykiatrikeren forsøker først at karakterisere symptomet ved en væsentlig egenskap. Den idé denne kvinde plager sig med, kan ikke kaldes meningsløs i sig selv. Det forekommer jo, at ældre egtemænd staar i kjær=lighetsforhold til unge piker. Men der er noget andet ved den som er meningsløst og ubegripelig. Bortset fra det anonyme brev har patienten absolut ikke nogen grund til at tro, at hendes ømme og trofaste egtefælle hører til denne ellers ikke saa sjeldne kategori av egtemænd. Hun vet og=saa, at dette skriftstykke er uten beviskraft, hun kan gi en tilfredsstillende forklaring paa hvorledes det er blit til. Hun skulde altsaa kunne si sig selv, at hun slet ikke har nogen grund for skinsyken, hun sier det ogsaa, men trods alt lider hun like meget som om hun vilde anerkjende denne skinsyke som fuldt berettiget. Idéer av denne art, som er

utilgjængelig for logik og argumenter hentet fra virkelig=heten, er man blit enig om at kalde *vrangforestillinger*. Den gode dame lider altsaa av *skinsyke=vrangforestillinger*. Dette er vel den væsentlige karakteristik av dette sygdomstil=fælde.

Efter at ha fastslaat dette første punkt blir vor psykia=triske interesse endnu mer levende. Naar en vrangfore=stilling ikke kan fjernes ved hjælp av en henvisning til virke=ligheten, saa stammer den vel heller ikke fra virkelig=heten. Men hvor stammer den da ellers fra? Vrangfore=stillinger kan ha det mest forskjelligartede indhold — hvor=for er indholdet i vort tilfælde netop skinsyke? Hvilke mennesker er det som har vrangforestillinger, og særskilt vrangforestillinger som gjælder skinsyke? Her skulde vi ønske at lytte til psykiatrikerens ord, men her lar han os i stikken. Det er bare et eneste av vore spørsmaal han i det hele gaar ind paa. Han vil undersøke denne kvindes fami=liehistorie, og *kanske* gi os svaret: Vrangforestillinger fore=kommer hos slike personer, i hvis familie der gjentagne ganger har forekommet lignende eller andre slags sjælelige forstyrrelser. Med andre ord: denne kvinde har utviklet en vrangforestilling, fordi hun hadde en arvelig disposition til det. Dette er vistnok noget — men er det alt det vi øn=sker at vite? Alt det som har virket med til at foraar=sake dette sygdomstilfælde? Skal vi være tilfreds med at anta, at det er likegyldig, vilkaarlig og uforklarlig, naar der har utviklet sig en skinsyke=vrangforestilling istedetfor en hvilkensomhelst anden? Og kan vi ogsaa ta sætningen — at den arvelige disposition er avgjørende — i dens negative betydning, og si at det er likegyldig hvilke oplevelser dette menneske har hat: hun var saa allikevel bestemt til før eller siden engang at utvikle vrangforestillinger? De øn=sker at vite, hvorfor den videnskapelige psykiatri ikke vil gi nogen yderligere forklaring. Og jeg svarer: En skjelm er den, som gir mer end han har! Psykiatrikeren kjender

faktisk ingen vei som kan føre videre i opklaringen av et slikt tilfælde. Han maa nøie sig med en diagnose og — trods rikelig erfaring — med en usikker prognose om det videre forløp.

Kan da psykoanalysen gi noget mere her? Ja, sikkert. Jeg haaper at kunne vise Dem, at den selv i et saa vanskelig tilgjængelig tilfælde som dette kan klarlægge noget som muliggjør den nærmere forstaaelse. Jeg vil først be Dem gi agt paa den lille detalj, at det er patienten selv som likefrem har provocert det anonyme brev, som vrangforestillingen støtter sig til. Dagen før sa hun til den intrigante tjenestepike, at der ikke kunde hænde hende noget værre end om hendes mand hadde et kjærlighetsforhold til en ung pike, og først derigjennem bragte hun stuepiken paa den idé at sende det anonyme brev. Vrangforestillingen faar paa denne maate en viss uavhængighet av brevet. Som en frygt — eller som et ønske? — fandtes den alt paa forhaand i den sykes sjæl. La os saa hertil føie de øvrige smaa antydninger, som kom frem under en bare to timers analyse. Efterat damen hadde fortalt sin historie, opfordret jeg hende til at meddele sine videre tanker, indfald og erindringer. Hun forholdt sig da meget avvisende, hun paastod at der ikke faldt hende noget ind, hun hadde alt sagt det som var at si, og efter to timer maatte forsøket virkelig gis op, idet hun nu erklærte, at hun allerede følte sig frisk og var sikker paa at den sykelige idé ikke vilde komme igjen. Dette sa hun naturligvis bare paa grund av motstand og angst for at fortsætte analysen. Men i disse to timer hadde hun allikevel latt falde en del bemerkninger, som tillot en bestemt tydning, ja endog gjorde denne uavviselig, og denne tydning kaster et klart lys over oprindelsen til hendes vrangforestilling. I virkeligheten var hun selv sterkt forelsket i en ung mand, netop den samme svigersøn paa hvis indtrængende anmodning hun hadde søkt mig. Selv visste hun ikke noget om denne forelskelse — eller kanske bare meget lite. Paa grund av slegtskapsfor-

holdet kunde den let maskere sig som en harmløs ømhet fra hendes side. Paa grundlag av alle vore øvrige erfaringer er det ikke vanskelig for os at føle os ind i denne anstændige kvindes og utmerkede mors sjælsliv. En slik forelskelse, noget saa uhyrlig og umulig, kunde umulig bli bevisst. Men ikke desto mindre var følelsen der, og ubevisst øvet den et sterkt tryk. Noget maatte ske, en eller anden utvei maatte findes, og den nærmeste lindring laa vel da i den forskyvningsmekanisme som saa regelmæssig spiller en rolle ved tilblivelsen av «innbildt» skinsyke. Naar ikke bare hun, gamle kvinde, var forelsket i en ung mand, men ogsaa hendes gamle mand hadde et kjærlighetsforhold til en ung pike, da var hun jo befriet fra det samvitighetstryk som hendes utroskap la over hende. Fantasien om mandens utroskap var altsaa en kjølende balsam paa hendes brændende saar. Hendes egen kjærlighet var ikke blit hende bevisst, men refleksen av den, som bragte hende slike fordeler, den blev nu en bevisst, tvangsmæssig vrangforestilling. Ingen argumenter kunde naturligvis hjælpe noget mot den. For de var bare rettet mot speilbilledet, ikke mot det urbillede som det skyldte sin styrke og som laa utenfor rækkevidde, skjult i det ubevisste.

La os nu stille sammen resultaterne av vort korte og vanskeliggjorte psykoanalytiske forsøk paa at forstaa dette sygdomstilfælde. Forutsætningen er naturligvis, at den oplysning vi har faat, er vundet paa en korrekt maate, noget jeg ikke kan overlate til Dem at dømme om. For det første: Vrangforestillingen er ikke længer noget meningsløst eller uforstaaelig, den har mening, er godt motivert og har sin plads i sammenhæng med en affektiv oplevelse hos den syke. For det andet: Den er opstaat som reaktion paa en ubevisst sjælelig proces, som vi slutter os til ut fra andre antydninger, og det er netop forholdet til denne proces den skylder sin karakter av vrangforestilling og sin evne til at staa imot logiske og reale angrep. Den er selv noget som

er ønsket, den gir en slags trøst. For det tredje: Gjennem den oplevelse som ligger bak sygdommen, er det utvetydig blit bestemt, at det netop maatte bli en skinsyke-vrangforestilling og ikke noget anden. De husker nok hun dagen i forveien sa til den intrigante pike, at det vilde være det skrækkeligste som kunde hænde, om hendes mand blev hende utro. Og De overser heller ikke de to betydningsfulde analogier der er til den symptomhandling vi analyserte, nemlig opklaringen av meningen eller hensigten bak symptomet og dets sammenhæng med noget som er ubevisst i den givne situation.

Naturligvis har vi ikke hermed besvart alle de spørsmaal som reiser sig i forbindelse med dette sygdomstilfælde. Tvertom stritter det av videre problemer, baade slike som det overhodet ikke er mulig at løse endnu, og andre som ikke kunde løses paa grund av de ugunstige omstændigheter vi her var stillet overfor. Hvorfor blir f. eks. denne dame, som lever i et lykkelig egteskap, forelsket i sin svigersøn, og hvorfor kommer lindringen — som ogsaa kunde været mulig paa andre maater — til hende i form av en slik refleks, en projektion av hendes egen tilstand paa manden? Tro ikke det er ørkesløst at stille slike spørsmaal! I virkeligheten har vi alt adskillig materiale for haanden til at kunne besvare dem. Kvinden befinder sig netop i den kritiske alder, som fører med sig en pludselig og uvelkommen stigning i det kvindelige seksualbehov. Allerede dette kan ha været grund nok. Men dertil er kanske ogsaa kommet noget andet, nemlig at hendes gode og trofaste mand i flere aar ikke længer har været i besiddelse av den seksuelle ydelsesevne som var nødvendig for at tilfredsstille den endnu livskraftige kvinde. Erfaringen har lært os, at det netop er slike egtemænd — hvis troskap da er en selvfølge — som utmerker sig ved en særlig ømhet i behandlingen av hustruen og en overordentlig hensynfuldhet overfor hendes nervøse besværligheter. Men dernæst er det heller ikke like-

gyldig, at det netop er datterens unge mand som er blit gjenstanden for denne patogene forelskelse. En sterk erotisk fiksering til datteren — som i sidste grund gaar tilbake paa morens seksualkonstitution — kan ofte finde sin fortsættelse i en slik overføring. I denne sammenhæng tør jeg kanske minde Dem om, at forholdet mellem svigermor og svigersøn i umindelige tider har været betragtet som særskilt ømtaalig og hos de primitive folk git foranledning til mægtige tabu'forskrifter og forsigtighetsregler.[1] Hvilket av disse tre momenter det nu er som har været avgjørende i vort tilfælde, om to har virket sammen, eller kanske alle tre, det kan jeg ikke si. Men det er bare fordi jeg ikke fik anledning til at fortsætte analysen ut over den anden time.

Jeg merker nu, mine herrer, at jeg har talt om lutter ting som De endnu ikke har forutsætninger for at forstaa. Jeg gjorde det for at føre sammenligningen mellem psykiatri og psykoanalyse igjennem. Men én ting maa jeg nu spørre Dem om: Har De merket nogetsomhelst i retning av en motsigelse mellem de to? Psykiatrien nytter ikke psykoanalysens tekniske metoder, den søker ikke tilknytning i vrangforestillingens indhold, og med sin henvisning til arveligheten gir den en helt generel og meget fjerntliggende ætiologi istedetfor først at opklare den mer specielle og nærliggende foraarsaking. Men ligger der nogen motsigelse heri, nogen motsætning? Er det ikke meget mer slik, at den ene supplerer den anden? Er da den arvelige faktor uforenelig med betydningen av oplevelsen, arbeider de ikke tvertom sammen paa den mest virkningsfulde maate? De maa indrømme, at der ikke ligger noget i selve det psykiatriske arbeides væsen som skulde staa den psykoanalytiske forskning imot. Det er altsaa psykiatrikerne, ikke psykiatrien, som motsætter sig psykoanalysen. Psykoanalysen forholder sig til psykiatrien omtrent som histologien til ana-

[1] Smnlg. «Totem und Tabu», 1913.

tomien; den ene studerer organernes ydre former, den an- den organernes opbygning av væv og elementære deler. Det er ikke let at opdage nogen motsigelse mellem disse to slags studium, av hvilke det ene fortsætter det andets arbeide. Som De vet, gjælder anatomien idag som grundlag for den videnskapelige medicin. Men der var en tid, da det var like strengt forbudt at dissekere menneskelige lik for at lære legemets indre bygning at kjende, som det idag synes for- dømmelig at drive psykoanalyse for at søke kundskap om sjælslivets indre kræftespil. Og antageligvis skal en ikke altfor fjern fremtid bringe os den indsigt, at en videnskape- lig utdypet psykiatri ikke er mulig uten et godt kjendskap til de dypereliggende, ubevisste processer i sjælslivet.

Kanske har psykoanalysen, ofte angrepet som den er, ogsaa venner blandt Dem, som kunde ønske det var mulig at retfærdiggjøre den ogsaa fra en anden side, nemlig den terapeutiske. De vet jo, at vor nuværende psykiatriske terapi ikke formaar at øve nogen indflydelse paa vrangfore- stillingerne. Kan kanske psykoanalysen gjøre dette, takket være den indsigt den gir i disse symptomers mekanisme? Nei, mine herrer, den kan ikke. Overfor disse lidelser er psykoanalysen — i det mindste foreløbig — like avmægtig som enhver anden terapi. Vistnok kan vi forstaa, hvad det er som har gaat for sig i patienten, men vi har ikke noget middel til at faa den syke selv til at forstaa det. De hørte jo, at jeg ikke kunde fortsætte analysen av den nævnte vrang- forestilling ut over de første begyndelser. Men vil De derfor paastaa, at analysen av slike tilfælde er forkastelig, fordi den ikke bærer frugter? Jeg tror ikke det. Det er vor ret — ja vor pligt — at drive forskningen uten hensyn til en umiddelbar nytteeffekt. Den dag vil komme — vi vet ikke naar — da ethvert stykke viden sættes om i magt, ogsaa terapeutisk magt. Selv om psykoanalysen viste sig like resultatløs ved alle de andre former for nervøse og sjæle- lige lidelser som ved vrangforestillingerne, vilde den allike-

vel fortsat være fuldt berettiget som et uerstattelig middel for videnskapelig forskning. Rigtignok vilde vi da ikke komme i den stilling, at vi kunde utøve psykoanalysen. For det levende menneskemateriale som vi ønsker at lære av, det har sin egen vilje og behøver sine egne motiver for at bli med i arbeidet, og derfor vilde det vægre sig mot vort studium. La mig derfor slutte for idag med at fortælle, at der findes omfattende grupper av nervøse forstyrrelser, hvor det faktisk har vist sig mulig at sætte vor bedre teoretiske forstaaelse om i terapeutisk magt. Ved disse ellers saa vanskelig tilgjængelige sygdommer kan vi under visse betingelser opnaa resultater, som ikke staar tilbake for nogen paa den indre terapis omraade.

SYTTENDE FORELÆSNING

SYMPTOMERNES MENING

Mine damer og herrer! Som jeg forklarte i forrige fore≈ læsning, bryr den kliniske psykiatri sig lite om de enkelte symptomers fremtrædelsesform og indhold, mens det netop er her psykoanalysen har sat ind, idet den har vist at symp≈ tomet har mening og hænger sammen med patientens op≈ levelser. De neurotiske symptomers mening blev først op≈ daget av J. *Breuer* gjennem hans studium og heldige be≈ handling av et hysteritilfælde (1880—82), som senere er blit berømt. Det er sandt, at P. *Janet* uavhængig naadde frem til samme resultat, ja det tilkommer endog denne franske for≈ sker litterær prioritet, for Breuer offentliggjorde ikke sine resultater før over et decennium senere (1893—95), paa den tid da han og jeg arbeidet sammen. Forøvrig kan det være os temmelig likegyldig, hvem denne opdagelse stammer fra. For som vi vet, blir enhver opdagelse gjort mer end én gang, og der er heller ingen som blir gjort med et slag, like≈ som belønningen heller ikke gaar parallelt med fortjenesten. Amerika bærer ikke navn efter *Kolumbus!* Før Breuer og Janet har den store psykiatriker *Leuret* git uttryk for den opfatning, at selv de sindssykes delirier vilde vise sig at ha mening, om vi bare visste hvorledes vi skulde oversætte dem. Jeg tilstaar, at jeg lang tid var tilbøielig til at indrømme Janet en meget stor fortjeneste ved opklaringen av de neuro≈ tiske symptomer, idet han opfattet disse som ytringer av *«idées inconscientes»*, som behersket de syke. Senere har

imidlertid Janet i overdreven tilbakeholdenhet ytret sig paa en maate, som vilde han bekjende, at det ubevisste ikke har betyd noget mer for ham end en talemaate, en nødhjælp, *une façon de parler,* som han ikke har forbundet noget realt med. Siden har jeg ikke længer forstaat Janets synsmaater. Min mening er, at han paa unødvendig vis har berøvet sig selv megen fortjeneste.

Likesom feilreaktionerne og drømmene har altsaa de neurotiske symptomer en mening, og likesom disse har de sammenhæng med livshistorien hos de mennesker de forekommer hos. Dette er en betydningsfuld indsigt som jeg ønsker at belyse ved en del eksempler. At det altid og i alle tilfælde forholder sig slik, det kan jeg naturligvis bare paastaa, ikke bevise. Den som selv søker hen til erfaringen, vil bli overbevist om det. Av forskjellige grunder er det imidlertid ikke hysterien jeg vil ta disse eksempler fra; jeg tar dem fra en anden høist merkværdig neurose, som igrunden staar hysterien meget nær og som jeg maa si nogen indledende ord om. Denne neurose — den saakaldte *tvangsneurose* — er ikke saa populær som den almenkjendte *hysteri.* Den er, om jeg tør uttrykke mig slik, ikke saa paatrængende støiende, den opfører sig mer som patientens privatanliggende, gir næsten helt avkald paa legemlige manifestationer og skaper næsten alle sine symptomer paa det sjælelige omraade. Tvangsneurosen og hysterien er de former for neurose, paa studiet av hvilke psykoanalysen oprindelig blev bygget op, og det er ogsaa i behandlingen av disse vor terapi feirer sine triumfer. I tvangsneurosen mangler imidlertid dette gaatefulde sprang fra det sjælelige til det legemlige, og den er igrunden gjennem den psykoanalytiske forskning blit mer gjennemsigtig og fortrolig for os end hysterien. Vi har erkjendt, at den i meget mer markert form aapenbarer visse ekstreme karaktertræk ved de neurotiske sygdommer.

Tvangsneurosen ytrer sig paa denne maate: patienten

blir optat av tanker som han egentlig ikke interesserer sig for, han sporer impulser i sig som synes helt fremmed for ham, og drives til handlinger som han ikke har nogen glæde av at utføre, men som det allikevel er ham helt umu= lig at la være. Tankerne (tvangsforestillinger) kan være meningsløse i sig selv eller bare likegyldige for vedkom= mende patient, ofte er de fuldkommen taapelige, og i alle til= fælde danner de utgangspunktet for en anstrengende tanke= virksomhet, som utmatter den syke og som han bare høist ugjerne hengir sig til. Mot sin vilje maa han gruble og spekulere, som gjaldt det hans vigtigste livsopgave. De impulser den syke sporer i sig, kan likeledes gjøre et barn= agtig og taapelig indtryk, men som oftest har de det skræk= keligste indhold og optrær som fristelser til svære forbry= delser, saa den syke ikke bare fornegter dem som noget fremmed, men forfærdet flygter fra dem og ved hjælp av forbud, savn og indskrænkning av friheten sikrer sig selv mot utførelsen av dem. Han bringer aldrig, ikke en eneste gang, disse impulser til utførelse; resultatet er altid, at flugten og forsigtigheten seirer. Det den syke virkelig utfører — de saakaldte tvangshandlinger — det er meget harmløse og meget ubetydelige ting, for det meste gjentagelser og ut= pyntninger av dagliglivets forskjellige virksomheter, hvorved imidlertid disse nødvendige handlinger — at gaa tilsengs, vaske sig, gjøre toilette, spasere — blir til høist anstren= gende opgaver, som det næsten ikke er mulig at løse. De sykelige tanker, impulser og handlinger er slet ikke likt fordelt i de enkelte tilfælde og former av tvangsneurose. Tvertom er det regel, at det ene eller andet av disse mo= menter behersker billedet og gir sygdommen dens navn. Men det som er fælles for alle disse former, er umiskjende= lig nok.

Dette er da virkelig en sindssvak lidelse! Jeg tror ikke det kunde ha lykkedes den vildeste psykiatriske fantasi at konstruere noget lignende, og om vi ikke daglig saa det for

vore øine, kunde vi neppe faa os selv til at tro paa det. Nu maa De ikke tro, at De kan gjøre noget for en slik patient ved at raade ham til at avlede opmerksomheten, ikke beskjæftige sig med disse dumme tanker og istedetfor dette lekeverk ta fat paa noget fornuftig. Det vilde han ogsaa selv gjerne, for han er fuldkommen klar, han deler Deres dom om tvangssymptomerne, ja han kommer Dem endog selv imøte med den. Han bare *kan* ikke være anderledes; det som kommer til uttryk i tvangsneurosen bæres av en energi, som sandsynligvis ikke har noget sidestykke i normalt sjælsliv. Han kan bare en eneste ting — forskyve og bytte om: istedetfor den ene taapelige idé kan han sætte en anden, som er mer eller mindre avsvækket, fra en forsigtighetsregel eller et forbud kan han gaa over til et andet, istedetfor det ene ceremoniel kan han utføre et andet. Han kan forskyve tvangen, men han kan ikke ophæve den. Denne evne til at forskyve alle symptomerne og radikalt ændre deres oprindelige form er et væsentlig karaktertræk ved denne sygdom. Desuten er det paafaldende, at de motsætninger (polariteter) som sjælslivet er saa gjennemtrængt av, trær særskilt skarpt adskilt frem i denne tilstand. Ved siden av tvangen med positivt og negativt indhold gjør der sig ogsaa gjældende en tvil paa det intellektuelle omraade, og denne tvil brer sig efterhvert, til den tilsidst har undergravet selv det som i almindelighet holdes for aller sikrest. Det hele løper ut i en stadig tiltagende ubeslutsomhet, energiløshet og indskrænkning av friheten. Og det tiltrods for at tvangsneurotikeren oprindelig har været en meget energisk anlagt karakter, ofte i høi grad selvraadig, og i regelen intellektuelt begavet over gjennemsnittet. Han har som oftest bragt det til en glædelig høide i etisk utvikling, viser sig oversamvittighetsfuld, og er mer end almindelig korrekt. Som De vil forstaa, trænges der et godt stykke arbeide, før man nogenlunde finder sig tilrette i dette ensemble av motsigelsesfulde karaktertræk og sykelige symp-

tomer. Men foreløbig tilstræber vi ikke andet end at tyde en del av symptomerne ved denne sygdom.

Kanske ønsker De først at vite, hvorledes den nuværende psykiatri stiller sig til tvangsneurosens problemer. Dette er imidlertid et miserabelt kapitel. Psykiatrien sætter navn paa de forskjellige slags tvang, men har forøvrig ikke noget mer at si om dem. Til gjengjæld betoner den, at de personer som har slike symptomer, er «degenererte». Dette er lite tilfredsstillende, i grunden bare en værdidom, en fordømmelse istedetfor en forklaring. Vi skal tænke os, at hos folk av denne art forekommer netop alle mulige slags merkværdigheter. Nu er det vel rigtig, at mennesker som utvikler slike symptomer, maa være noget anderledes end andre av naturen. Men vi skulde ønske at vite, om de er mer «degenererte» end andre nervøse, f. eks. hysterikerne, eller mer end de sindssyke. Ogsaa her er karakteristikken aapenbart for almindelig. Ja, vi kan tvile paa om den i det hele er berettiget, naar vi erfarer, at slike symptomer ogsaa forekommer hos mænd og kvinder med usædvanlige evner og virkekraft, slike mennesker som har betydning for almenheten. I almindelighet er det jo bare ganske lite vi faar vite av intim natur om de store mænd som staar som vore forbilleder — takket være deres egen diskretion og deres biografers upaalidelighet. Men det hænder da, at en av dem er sandhetsfanatiker lik *Émile Zola,* og da faar vi høre om de mange merkværdige tvangsvaner han hele sit liv led under.[1]

Psykiatrien har her skaffet sig den utvei at tale om *«dégénérés supérieurs».* Meget vel — men psykoanalysen har vist, at disse merkværdige tvangssymptomer kan fjernes for godt, likesom andre lidelser og paa samme maate som hos andre mennesker som ikke er degenererte. Det har gjentagne ganger lykkedes mig selv at gjøre dette.

Jeg gir bare to eksempler paa analyse av tvangssymptomer. Det ene er et gammelt eksempel, men jeg er aldrig

[1] E. *Toulouse,* Émile Zola, Enquête medico-psychologique, Paris 1896.

kommet over noget bedre, det andet er av ny dato. Jeg indskrænker mig til disse to, fordi beretninger av denne art nødvendigvis blir meget vidløftige og maa gaa i alle enkeltheter.

En næsten 30-aarsgammel dame led av meget alvorlige tvangssymptomer. Det er mulig jeg kunde hjulpet hende, hvis ikke mit arbeide var blit spolert ved et av skjæbnens luner — kanske skal jeg senere fortælle Dem mer om det. Til damens symptomer hørte ogsaa følgende merkværdige tvangshandling, som hun utførte mange ganger om dagen: Hun løp ut av sit værelse og ind i sideværelset, stillet sig op der paa et bestemt sted ved bordet i midten, ringte paa stuepiken, gav hende en likegyldig ordre, eller sendte hende bort igjen uten nogen ordre, og løp saa tilbake igjen. Nu, dette er vistnok ikke noget alvorlig lidelsessymptom, men det kunde jo allikevel pirre vitebegjærligheten. Opklaringen kom ogsaa paa den enkleste og mest uangripelige maate, uten nogen medvirkning fra lægens side. Jeg forstaar heller ikke, hvorledes jeg selv skulde kunnet ha nogen formodning om meningen med denne tvangshandling eller gi noget forslag til tydning. Hver gang jeg hadde spurt patienten: «Hvorfor gjør De dette, hvad er meningen med det?», hadde hun svart: «Jeg vet ikke.» Men en dag, efterat det var lykkedes mig at overvinde en stor principiel betænkelighet hos hende, blev hun pludselig vitende og fortalte hvad der hørte til tvangshandlingen. Hun hadde for noget over ti aar siden egtet en betydelig ældre mand, og i bryllupsnatten hadde det vist sig, at manden var impotent. Utallige ganger hadde han i løpet av natten løpt fra sit eget værelse og ind i hendes for at gjenta forsøket, men hver gang forgjæves. Om morgenen sa han ærgerlig: «En maa jo skamme sig for stuepiken, som skal re op sengen,» og han grep en flaske rødt blæk, som tilfældigvis var i værelset, og heldte indholdet ut over lakenet — men ikke nøiagtig paa det sted, hvor en slik flek egentlig skulde været. — Til at begynde med forstod jeg ikke, hvad denne

erindring kunde ha at gjøre med den nævnte tvangshandling. For jeg kunde ikke se anden likhet mellem de to situationer end den stadige løping fra det ene værelse til det andet, og kanske ogsaa stuepikens optræden paa scenen. Men saa førte patienten mig bort til bordet i det andet værelse, og viste mig en stor flek paa bordteppet. Hun forklarte videre, at hun stillet sig slik ved bordet, at piken ikke kunde undgaa at se flekken, naar hun kom ind. Efter dette kunde der ikke længer være nogen tvil om den intime sammenhæng mellem tvangshandlingen og scenen efter bryllupsnatten, men der kunde ogsaa læres endnu en hel del av tilfældet.

Først og fremst er det klart, at patienten identificerer sig med sin mand. Hun spiller jo hans rolle, likesom han løper hun fra det ene værelse til det andet. For at bli i likestillingen maa vi vel dernæst anta, at hun erstatter sengen og lakenet med bordet og bordduken. Dette kunde synes vilkaarlig, men det er ikke uten utbytte vi har studert drømmesymbolik. I drømmen finder man likeledes meget ofte, at et bord repræsenterer en seng. «Bord og seng» sammen utgjør egteskapet — og da kan godt det ene staa for det andet.

Alt dette skulde synes at være bevis nok for at tvangshandlingen har mening: den synes at være en fremstilling, en gjentagelse, av den nævnte betydningsfulde scene. Men vi behøver ikke at stanse ved dette. Undersøker vi forholdet mellem de to situationer nærmere, vil vi sandsynligvis ogsaa finde ut noget mer, nemlig faa vite hvad der er hensigten med tvangshandlingen. Kjernen i tvangshandlingen er aapenbart, at hun tilkalder stuepiken og viser hende flekken — i motsætning til mandens bemerkning: «En maa jo skamme sig for piken.» Han — hvis rolle hun spiller — skammer sig altsaa *ikke* for piken: flekken er paa det rigtige sted. Vi ser altsaa, at hun ikke helt enkelt har gjentat scenen, men hun har ført den videre og herunder korri=

gert den og forandret den til det den skulde været. Men dermed korrigerer hun ogsaa den anden ting som var saa pinlig i denne nat og gjorde utveien med det røde blæk nødvendig: mandens impotens. Tvangshandlingen sier altsaa: «Nei, det var ikke sandt! Han behøvet ikke at skamme sig for piken han var ikke impotent!» Paa samme maate som i en drøm fremstiller hun dette ønske som opfyldt i en nutidig handling, som tjener det maal at rehabilitere manden efter den tidligere vanskjæbne.

I samme retning peker ogsaa alt det andet jeg kunde fortælle Dem om denne dame. Eller rigtigere uttrykt: alt hvad vi ellers vet om hende, peker hen til denne tydning av den i sig selv ubegripelige tvangshandling. I flere aar har hun levet adskilt fra manden, og hun arbeider med tanken paa at la sig retslig skille. Men det er ikke tale om, at hun virkelig føler sig frigjort fra manden. Hun er tvunget til at bli ham tro, hun trækker sig tilbake fra al verden for ikke at komme i fristelse, og i fantasien undskylder og idealiserer hun ham. Ja, den dypeste hemmelighet ved hendes sygdom er, at hun ved hjælp av den beskytter manden mot baktalelse, retfærdiggjør adskillelsen fra ham, og gjør det mulig for ham at leve et behagelig liv for sig selv. Paa denne maate fører analysen av en harmløs tvangshandling ret ind til den inderste kjerne i et sygdomstilfælde, samtidig som den aapenbarer en betragtelig del av hemmeligheten ved tvangsneurosen overhodet. Jeg opholder Dem gjerne ved dette eksempel, for det forener i sig betingelser som man billigvis ikke kan vente at finde i alle tilfælde. Tydningen av dette symptom blev med et slag fundet av patienten selv, uten veiledning eller indblanding fra analytikerens side, og den kom gjennem sammenhængen med en oplevelse som ikke — hvad der i almindelighet er tilfælde — tilhørte en glemt barndomsperiode, men hadde fundet sted i patientens modne liv og tydelig var bevart i er=

indringen. Alle de indvendinger som kritikken ellers pleier at føre i marken mot vore symptomtydninger, preller av paa dette enkelttilfælde. Men vistnok kan vi ikke altid være saa heldige!

Og endnu ett! Har det ikke slaat Dem, hvorledes denne tvangshandling fører os like ind i patientens intimeste for=hold? En kvinde kan neppe ha noget intimere at fortælle end historien om sin bryllupsnat — og skulde det være til=fældig og uten videre betydning at det netop er de intime ting i hendes seksualliv vi er ført hen til? Naturligvis kan dette skyldes valget av eksempel. La os ikke dømme for hurtig, men vende os til det andet eksempel, som tilhører en helt anden og meget almindelig forekommende art, nem=lig et soveceremoniel.

Det dreier sig om en yppig, begavet, 19=aars pike, eneste barn av forældre som hun var overlegen baade i dannelse og i intellektuelle interesser. Som barn var hun livlig og over=modig, men de sidste aarene var hun blit meget nervøs, uten synlig ydre grund. Han var meget pirrelig, særlig overfor moren, altid utilfreds, deprimert, tilbøielig til ubeslutsom=het og tvil, og tilslut kom hun ogsaa med den tilstaaelse, at hun ikke længer kunde gaa alene over aapne pladser eller paa større gater. Vi skal ikke gaa nærmere ind paa hen=des komplicerte sygdomstilfælde, som i det mindste kræ=ver to diagnoser — agorafobi og tvangsneurose. Vi ven=der istedet vor opmerksomhet til det soveceremoniel denne pike hadde utviklet og plaget forældrene meget med. I en viss forstand kan vi si, at hvert normalt menneske har sit soveceremoniel, eller det holder ialfald paa visse betingel=ser som maa til for at faa sove. Overgangen fra det vaakne liv til søvnen er bragt ind i bestemte former, som gjentas hver aften pa samme maate. Men alt det et sundt men=neske kræver som betingelser for at sove, kan forstaaes rati=onelt, og om ydre omstændigheter gjør en forandring nød=vendig, føier han sig let og uten at kaste bort tid. Det pato=

logiske ceremoniel er derimot ubønhørlig, og det gjennemføres selv med de største ofre. Ogsaa det skjuler sig under en rationel begrundelse, og ved en overfladisk betragtning kunde det synes, som det bare er en viss overdreven omhyggelighet i utførelsen som skiller det fra det normale. Ser man nærmere til, ser man imidlertid at dette skjul er utilstrækkelig, og at ceremoniellet omfatter bestemmelser som gaar langt utover den rationelle begrundelse, ja ogsaa slike som direkte motsier denne. Som motiv for sine natlige forholdsregler foregav vor patient, at hun maatte ha ro for at sove og derfor maatte utelukke enhver mulighet for støi. I denne hensigt gjorde hun to ting: For det første stanset hun den store klokke i værelset og fjernet alle andre klokker, hun taalte ikke engang det lille armbaandsur paa natbordet. Og dernæst blev blomsterpotter og vaser stillet slik sammen paa skrivebordet, at de ikke kunde falde ned og slaa sig istykker om natten og paa den maate forstyrre hendes søvn. Hun var selv opmerksom paa, at disse forholdsregler bare tilsynelatende kunde retfærdiggjøres ut fra kravet om ro. Det lille ur vilde man ikke kunne høre, selv om det blev liggende paa natbordet, og vi har vel alle gjort den erfaring, at et pendelurs regelmæssige tikken saa langt fra forstyrrer søvnen at den snarere bidrar til at vi lettere faar sove. Hun indrømmet ogsaa, at hendes frygt for at blomsterpotter og vaser kunde falde ned og gaa istykker, hvis de blev staaende paa plads, savnet sandsynlig grundlag. For en række andre bestemmelser i ceremoniellet var dette krav om ro opgit som motiv. Ja, fordringen om at døren mellem hendes eget og forældrenes soveværelse skulde staa halvt aapen — en betingelse som hun sikret ved at plasere forskjellige ting i døraapningen — skulde tvertom synes at maatte komme til at utsætte hende for støi. De væsentligste bestemmelser stod imidlertid i forbindelse med sengen selv. Puten ved hodet av sengen maatte ikke berøre sengens trævæg.

Den lille hodepute skulde ligge slik paa den store, at den dannet en lignende figur som ruteren i et kortspil, og ikke paa nogen anden maate. Sit hode la hun saa nøi⸗agtig i diagonalen. Før hun la fjærdynen — «Duchent», som vi sier i Østerrike — over sig, maatte den rystes slik at fotenden blev ganske tyk, men efterpaa lot hun aldrig være at trykke den ut igjen, saa indholdet blev fordelt over det hele.

Jeg skal forbigaa de øvrige trivielle detaljer i dette cere⸗moniel, de vilde saa allikevel ikke lære os noget nyt, men bare føre os for langt bort fra det maal vi har sat os. De maa imidlertid ikke tro, at alle disse ting gik saa helt glat for sig. Hver ting var ledsaget av frygten for at den ikke skulde være gjort ordentlig. Alt maatte efterprøves og gjen⸗tas, snart rettet tvilen sig mot den ene, snart mot den anden av sikkerhetsforanstaltningerne. Og resultatet var, at der gik en eller to timer før piken selv kunde sove eller la de skræmte forældre faa sove.

Analysen av disse plager gik ikke saa let som analy⸗sen av tvangshandlingen hos den forrige patient. Jeg maatte gi piken forskjellige antydninger og komme med forslag til tydning, som hun imidlertid hver gang avviste med et bestemt nei eller tok op med ringeagtende tvil. Efter den første avvisende reaktion fulgte imidlertid en tid, da hun selv beskjæftiget sig med mulighetere som var forelagt hende, samlet indfald til dem, fik frem erindringer og stil⸗let op sammenhænger, indtil hun paa egen haand hadde gjennemarbeidet materialet og antat alle tydningerne. Efter⸗hvert som dette skedde, slappet hun ogsaa av i utførel⸗sen av tvangsforholdsreglerne, og endnu før behandlingen var avsluttet, hadde hun git avkald paa hele ceremoniellet. Jeg maa ogsaa gjøre Dem opmerksom paa, at det analy⸗tiske arbeide — slik som vi for tiden utfører det — like⸗frem utelukker en uavbrudt koncentration om et enkelt symptom, saalænge til dette er blit helt klart. Tvertom er

man nødt til stadig paanyt at forlate et tema — man kan gjøre det i forvissningen om at komme tilbake til det i en anden sammenhæng. Den symptomtydning jeg nu skal meddele Dem, er altsaa en syntese av resultater, som det paa grund av avbrytelserne tok uker og maaneder at komme frem til.

Patienten lærte efterhvert at forstaa, at hun banlyste uret fra værelset om natten fordi det var et symbol paa det kvindelige genitale. Uret — som vi vet ogsaa kan ha andre symbolske betydninger — faar denne genitale betydning paa grund av relationen til periodiske processer og like intervaller. Man kan høre kvinder rose sig av, at deres menstruation er like saa regelmæssig som et urverk. Denne patients angst gik imidlertid særlig ut paa, at hun skulde bli forstyrret i søvnen av urets tikken. Urets tikken kan sættes like med bankningen i klitoris ved seksuel ophidselse. Denne fornemmelse, som hun nu følte som noget pinefuldt, hadde i virkeligheten gjentagne ganger vækket hende op av søvnen, og det var denne erektionsangst som nu ytret sig i budet om at alle ur, som gik, skulde fjernes fra hendes nærhet om natten. Som alle kar er ogsaa blomsterpotter og vaser kvindelige symboler. Forsigtighetsreglerne for at hindre dem fra at falde ned og slaa sig istykker om natten, er altsaa ikke uten mening. Vi kjender den meget utbredte skik at slaa istykker et fat eller en tallerken ved forlovelser. Hver av de tilstedeværende tar et av skaarene og anerkjender vel hermed paa symbolsk vis, at han opgir sine fordringer paa bruden — en skik som antagelig opstod med monogamiet. Til denne del av ceremoniellet bragte piken ogsaa en erindring og flere indfald. Som barn var hun engang faldt med et fat av glas eller ler, hadde skaaret sig i fingeren og blød kraftig. Da hun blev større og fik kjendskap til de ting som vedrører seksualomgangen, hadde den ængstelige tanke meldt sig hos hende, at hun ikke vilde komme til at blø i bryllupsnatten, og at

det paa denne maate skulde vise sig, at hun ikke var jomfru. Hendes forsigtighetsregler for at hindre vaserne i at gaa istykker, betyr altsaa en avvisning av hele det kompleks som hænger sammen med virginiteten og blødningen ved første koitus. De betyr baade en avvisning av angsten for at blø og av den motsatte angst for ikke at blø. Med beskyttelsen mot støi hadde disse forholdsregler bare en fjern sammenhæng.

Ceremoniellets centrale idé gjættet hun en dag, da hun pludselig forstod forskriften om at puten ikke maatte berøre sengevæggen. Puten hadde altid betyd en kvinde for hende, sa hun, og den opretstaaende trævæg en mand. Hun ønsket altsaa — paa magisk vis, kan vi tilføie — at holde mand og kvinde ut fra hinanden, d. v. s. skille forældrene fra hinanden, og hindre dem i koitus. I tidligere aar — før hun laget sit ceremoniel — hadde hun paa en mer direkte maate søkt at naa det samme maal. Hun hadde simulert angst, eller utnyttet en forhaandenværende tendens til angst paa den maaten, at døren mellem forældrenes soveværelse og barneværelset ikke maatte lukkes. Denne ordning var jo ogsaa opretholdt i hendes nuværende ceremoniel. Paa dette vis skaffet hun sig leilighet til at belure forældrene, men hadde herunder engang paadrad sig en søvnløshet som varte i flere maaneder. Ikke tilfreds med at forstyrre forældrene paa denne maate, satte hun fra tid til anden ogsaa igjennem, at hun fik lov til at sove mellem faren og moren i deres seng. «Pute» og «trævæg» var da i virkeligheten forhindret fra at komme sammen. Da hun endelig var blit for stor til at kunne ligge bekvemt i sengen mellem forældrene, hadde hun, ved bevisst at simulere angst, utvirket at moren byttet sengeplads med hende og overlot hende sin egen plads ved siden av faren. Denne situation var utvilsomt blit utgangspunktet for fantasier, som man kan spore eftervirkninger av i ceremoniellet.

Naar puten var en kvinde, saa hadde ogsaa rystingen

av fjærdynen til alle fjærene faldt tilbunds og fremkaldte en opsvulming, en mening. Den betød at gjøre kvinden svanger, men hun forsømte ikke at slette dette svangerskap ut igjen. For i aarevis hadde hun lidt under frygten for at forældrenes seksualomgang skulde resultere i et nyt barn og saaledes gi hende en rival. Og paa den anden side: hvis den store pute var en kvinde, moren, saa kunde den lille pute bare forestille datteren. Hvorfor skulde denne pute lægges som en ruter, og hendes eget hode nøiagtig i dennes midtlinje? Det var let at minde hende om, at man stadig kan se ruteren tegnet paa murene som en fremstilling av det aapne kvindelige genitale. Hun spillet da selv mandens, farens, rolle og satte sit eget hode istedetfor det mandlige seksualorgan. (Smnlg. halshugning som symbol for kastration.)

For nogen motbydelige ting, som her skal spøke i en jomfruelig pikes hode, vil De si. Ja, jeg indrømmer det, men De skal ikke glemme, at det jo ikke er mig som har laget disse ting, jeg har bare tydet dem. Et slikt soveceremoniel er ogsaa en merkværdig ting, og De kan ikke negte den overensstemmelse tydningen viser mellem ceremoniellet og fantasierne. Jeg finder det imidlertid væsentligere at De lægger merke til, at ceremoniellet ikke er et nedslag av en enkelt fantasi, men av en række fantasier, som naturligvis et eller andet sted maa ha sit knutepunkt. Og likeledes at ceremoniellets forskrifter snart gjengir de seksuelle ønsker positivt, snart negativt, dels tjener som et uttryk for dem, dels som et forsvar mot dem.

Det vilde ogsaa være mulig at gjøre mer ut av analysen av dette ceremoniel, ved at sætte det i den rigtige sammenhæng med patientens øvrige symptomer. Men vor vei fører os ikke i denne retning. De maa nøie Dem med den antydning, at piken ligger under for en erotisk fiksering til faren, en fiksering som gaar tilbake til de første barneaar. Kanske er dette ogsaa grunden til, at hun opfører sig saa lite

venlig overfor moren. Heller ikke kan vi overse, at ogsaa analysen av dette symptom har ført os til patientens seksualliv. Jo mer indsigt vi vinder i de neurotiske symptomers mening og hensigt, desto mindre vil vi vel undre os herover.

Ved hjælp av to utvalgte eksempler har jeg altsaa nu vist Dem, at de neurotiske symptomer har mening likesom feilreaktionerne og drømmene, og at de staar i intim sammenhæng med oplevelser i patientens liv. Kan jeg vente, at to eksempler er nok til at faa Dem til at tro paa denne overordentlige betydningsfulde sætning? Nei. Men kan De forlange, at jeg skal fortsætte og fortælle Dem saa mange eksempler til, at De tilslut erklærer Dem for overbevist? Nei, heller ikke det. For den utførlighet som jeg behandler hvert enkelt tilfælde med, vilde nødvendiggjøre et helt semester med fem forelæsninger i uken bare for at bli færdig med dette enkelte punkt. Jeg maa altsaa nøie mig med den prøve jeg har git for at belyse min paastand, og henviser Dem forøvrig til litteraturen om emnet: de klassiske symptomtydninger i *Breuers* første tilfælde (hysteri), den slaaende opklaring av helt dunkle symptomer ved den saakaldte dementia præcox, som blev git av C. G. *Jung* dengang denne forsker bare var psykoanalytiker og endnu ikke vilde være profet, og alle de bidrag som siden har fyldt vore tidsskrifter. Netop undersøkelser i denne retning er der en mængde av. Analysen, tydningen og oversættelsen av neurotiske symptomer har tiltrukket psykoanalytikerne i den grad, at de i forhold hertil til at begynde med forsømte de andre problemer i neuroselæren.

Den som gjør sig den møie at undersøke nærmere, vil sikkert faa et sterkt indtryk av bevismaterialets fylde. Men han vil ogsaa støte paa en vanskelighet. Et symptoms mening ligger, som vi har set, i dets sammenhæng med oplevelser i patientens liv. Jo mer individuelt symptomet er utformet, desto snarere kan vi vente at finde denne sam-

menhæng. Opgaven blir da likefrem denne, at vi til en me=ningsløs idé og en hensigtsløs handling søker at finde den tidligere situation, hvor idéen var berettiget og handlingen tjente et formaal. Tvangshandlingen hos patienten som løp til bordet og ringte paa stuepiken, er direkte forbilled=lig for denne slags symptomer. Men der findes, og det en=dog meget ofte, ogsaa symptomer av en helt anden karakter. Man maa kalde dem sygdommens «typiske» symptomer: de er omtrent like i alle tilfælde, de individuelle forskjeller forsvinder eller skrumper i det mindste slik sammen, at det falder vanskelig at bringe dem i sammenhæng med pati=entens individuelle liv og sætte dem i forhold til bestemte oplevede situationer. La os se paa tvangsneurosen igjen. Alle=rede den anden patients soveværelseceremoniel er i mange henseender typisk, selv om det indeholder individuelle træk nok til at gjøre en *«historisk»* tydning mulig. Men alle disse tvangsneurotiske patienter har en tilbøielighet til at gjenta, isolere handlinger og gjøre dem rytmiske. De fleste av dem vasker for meget. De som lider av *agorafobi topofobi*, pladsangst) — noget vi ikke mer regner til tvangs=neurosen, men betegner som angsthysteri — gjentar i sin sygdom de samme træk, ofte trættende monotont: de er ræd lukkede rum, store aapne pladser, lange gater og alléer; de føler sig trygge, naar de er i følge med bekjendte eller en vogn kjører efter dem o. s. v. Paa dette ensartede grund=lag arbeider imidlertid de enkelte patienter med sine egne individuelle betingelser, luner kunde man si, som i de en=kelte tilfælde direkte motsier hverandre. Den ene skyr bare trange gater, den anden bare brede, den ene kan bare gaa naar der er faa, den anden bare naar der er mange mennesker paa gaten. Og paa lignende maate i hysterien: trods al sin rigdom paa individuelle træk viser den en over=flod av fælles typiske symptomer, som synes at motsætte sig en tydning efter enkle historiske linjer. Vi skal ikke glemme, at det netop er disse typiske symptomer vi retter os efter,

naar vi stiller diagnosen. Om vi nu i et tilfælde av hysteri har ført et typisk symptom tilbake paa en oplevelse eller en kjede av lignende oplevelser — f. eks. en hysterisk bræk=ning paa en række ekkelhetsindtryk — saa virker det for=virrende, naar analysen i et andet tilfælde av brækning viser tilbake til en helt forskjelligartet række angivelig virk=somme oplevelser. Det ser da næsten ut som om hyste=rikerne av en eller anden ukjendt grund maatte brække sig, og de historiske faktorer som analysen klarlægger bare er paaskud som denne indre nødvendighet nytter, naar de tilfældigvis er forhaanden.

Paa denne maaten kommer vi snart til den nedstem=mende indsigt, at det vistnok er mulig at forklare de indi=viduelle neurotiske symptomer tilfredsstillende ut fra sam=menhængen med oplevelser i patientens liv, men at vor kunst lar os i stikken overfor de langt hyppigere typiske symptomer. Dertil kommer, at jeg endnu ikke paa langt nær har nævnt alle de vanskeligheter vi stilles overfor, naar vi skal føre den historiske symptomtydning konse=kvent igjennem. Jeg vil heller ikke gjøre det. For vist=nok er det ikke min mening at ville pynte paa eller skjule noget for Dem, men jeg skal jo heller ikke gjøre Dem raad=løse og forvirre Dem alt nu ved begyndelsen av vore studier. Det er rigtig, at vor forstaaelse av symptomets betydning bare saavidt er begyndt, men vi skal holde fast paa det vi har vundet, og skridtvis trænge videre, til vi mestrer ogsaa det vi endnu ikke forstaar. Jeg vil derfor forsøke at trøste Dem med den tanke, at der allikevel neppe er nogen funda=mental forskjel mellem den ene og den anden slags symp=tomer. Hvis de individuelle symptomer har en saa umis=kjendelig sammenhæng med oplevelser i patientens liv, saa er det mulig, at de typiske symptomer gaar tilbake paa op=levelser som selv er typiske og fælles for alle mennesker. Andre av de træk som regelmæssig vender tilbake i neu=rosen — slik som gjentagelsen eller tvilen i tvangsneuro=

sen — kan være almindelige reaktioner som paatvinges patienten paa grund av den sykelige forandrings natur. Kort sagt, vi har ingen grund til at fortvile og gi op for tidlig. La os se, hvad mer vi kan finde ut.

Ogsaa i drømmelæren staar vi overfor en lignende vanskelighet, som jeg ikke fik anledning til at behandle i de tidligere forelæsninger om drømmen. Drømmens manifeste indhold er jo høist mangfoldig og individuelt forskjellig, og vi har utførlig vist, hvad vi kan faa ut av dette indhold ved hjælp av analysen. Men ved siden av findes der drømmer, som man likeledes kalder «typiske», og som forekommer hos alle mennesker paa lignende maate, drømmer som har ens indhold og stiller tydningen overfor de samme vanskeligheter. Det er drømmene om at falde, flyve, svæve, svømme, om at være naken, om at være hemmet, og visse andre angstdrømmer, som for forskjellige mennesker gir os snart denne, snart hin tydning, uten at vi derved faar nogen opklaring paa monotonien og den typiske forekomst. Men ogsaa her kan vi iagtta, at det fælles grundlag broderes ut med tilføielser av individuelt vekslende karakter. Og sandsynligvis vil ogsaa disse drømmer kunne føies ind i den forstaaelse av drømmelivet som vi har vundet ved studiet av de andre drømmer — ikke ved nogenslags tvang, men ved en gradvis utvidelse av vor indsigt i disse ting.

ATTENDE FORELÆSNING

FIKSERINGEN TIL TRAUMATA. DET UBEVISSTE

Mine damer og herrer! Jeg sa sidst, at vi skulde ta utgangspunktet for vort videre arbeide i de resultater vi har vundet, og ikke i de tvil som knytter sig til disse. To av de interessanteste slutninger, som gir sig ut fra analysen av de to eksempler, har vi overhodet ikke nævnt endnu.

For det første: Begge patienter gir indtryk av at være *«fiksert»* til et bestemt punkt i fortiden, ikke at vite hvorledes de skal komme fri derfra, og derfor ogsaa at staa fremmed overfor baade nutid og fremtid. De stikker fast i sygdommen, paa samme maate som man tidligere pleiet at trække sig tilbake i et kloster for at bli færdig med en tung livsskjæbne der. I første tilfælde var det egteskapet — som i virkeligheten alt for længe siden var opgit — som hadde bragt denne skjæbne ind over patienten. Ved hjælp av symptomerne fortsætter hun forholdet til manden: i disse hører vi stemmerne som forsvarer ham, undskylder ham, roser ham og beklager hans tap. Skjønt hun endnu er ung og kunde tiltrække andre mænd, har hun grepet til alle mulige virkelige og imaginære (magiske) forsigtighetsregler for at kunne bevare sin troskap. Hun viser sig ikke for fremmede og forsømmer sit utseende, heller ikke kan hun reise sig fort fra en stol hun sitter paa, hun negter at skrive under med sit navn og kan ikke gi gaver, for ingen maa ha noget som er hendes.

Hos den anden patient — den unge piken — er det en erotisk fiksering til faren fra aarene før puberteten, som spiller denne samme rolle. Ogsaa hun har trukket den slutning, at hun ikke kan gifte sig, saalænge hun er saa syk. Vi tør formode, at hun er blit saa syk for at slippe at gifte sig, og for at kunne bli hos faren.

Vi kan ikke avvise spørsmaalet: hvorledes kommer man ind i en slik merkværdig og uhensigtsmæssig indstilling til livet, og hvilke motiver er det som ligger under? Forutsat naturligvis, at dette forhold er et almindelig karaktertræk ved neurosen og ikke en speciel eiendommelighet for disse to syke. Men det *er* faktisk slik, det er i virkeligheten et alment træk ved enhver neurose, og av stor praktisk betydning. *Breuers* første hysteriske patient var paa lignende maate fiksert til den tid da hun pleiet faren, som var alvorlig syk. Hun har, tiltrods for at hun kom sig igjen, senere i en viss henseende været færdig med livet; hun har nok været frisk og hat evnen til aktivt arbeide, men hun har undveket kvinders normale skjæbne. Hos alle vore patienter viser analysen os, at de i sygdomssymptomerne og deres virkninger er sat tilbake til en viss periode i fortiden. I det store flertal av tilfælde er det endog en meget tidlig livsfase som er valgt ut, en periode i barndommen, ja til og med — saa latterlig det end kan høres — i spædbarnstiden.

Den nærmeste analogi til dette forhold hos vore nervøse patienter finder vi i de sygdommer som er blit saa almindelige nu under krigen, de saakaldte *traumatiske neuroser*. Ogsaa før krigen har der naturligvis forekommet lignende tilfælde — efter togsammenstøt og andre svære ulykker. De traumatiske neuroser er ikke egentlig det samme som de spontane neuroser, som vi pleier at ha til analytisk undersøkelse og behandling. Det er heller ikke lykkedes os endnu at indordne dem under vore synspunkter — jeg haaper senere engang at kunne vise Dem, hvad

denne indskrænkning stikker i. Men paa ett punkt er der en fuldstændig overensstemmelse. De traumatiske neuroser viser tydelig, at det er en fiksering til tidspunktet for den traumatiske ulykke som ligger til grund for dem. Regelmæssig gjentar disse patienter den traumatiske situation i sine drømmer, og i de tilfælde hvor der forekommer hysteriforme anfald som tillater en analyse, viser det sig, at anfaldet betegner en tilbakegang til denne situation. Det er som om disse syke ikke var blit færdig med den traumatiske situation, som om denne endnu stod for dem som en aktuel opgave de ikke har mestret. Denne opfatning antar vi i fuldt alvor, den viser os veien til det vi kan kalde en *økonomisk* betragtning av de sjælelige processer. Ja, uttrykket «traumatisk» har i virkeligheten ikke noget andet end en slik økonomisk betydning. En «traumatisk» oplevelse er en oplevelse, som i løpet av kort tid tilfører sjælslivet en saa sterk pirringstilvekst, at det ikke er mulig at gjøre sig færdig med den eller bearbeide den paa normal, vanlig vis, saa resultatet blir varige energetiske forstyrrelser.

Denne analogi frister os til ogsaa at sætte betegnelsen «traumatisk» paa de oplevelser som vore nervøse patienter synes at være fiksert til. Paa denne maate vilde vi faa en enkel betingelse for de neurotiske sygdommer. Neurosen kunde sættes like med en traumatisk sygdom, som skyldes manglende evne til at gjøre sig færdig med en for sterkt affektbetonet oplevelse. Slik lød i virkeligheten ogsaa den formel *Breuer* og jeg først kom med, den gang vi i 1893—95 søkte at gjøre teoretisk rede for vore nye iagttagelser. Et tilfælde som den førstnævnte patient — den unge frue som levet adskilt fra sin mand — passer meget godt ind i denne opfatning: damen var ikke kommet over den oplevelse, at egteskapet ikke kunde gjennemføres, og hun var blit hængende ved dette trauma. Men allerede det andet tilfælde — piken som var fiksert til faren — viser, at forme=

len ikke er tilstrækkelig omfattende. Paa den ene side er en slik smaapikeforelskelse i faren noget som er saa almindelig og blir saa ofte overvundet, at betegnelsen «traumatisk» her vilde miste ethvert indhold. Paa den anden side viser patientens historie, at denne første erotiske fiksering først gik over igjen, tilsynelatende uten at volde nogen skade, og først flere aar senere kom tilsyne igjen i de tvangsneurotiske symptomer. Vi ser altsaa, at vi faar at regne med komplikationer og en større rigdom i sygdomsbetingelserne. Men vi aner ogsaa, at det traumatiske synspunkt ikke behøver at opgis som feilagtig. Det maa bare føies ind i en anden sammenhæng og underordnes andre synspunkter.

Her maa vi igjen forlate den vei vi er slaat ind paa. For øieblikket fører den ikke videre, og vi har endnu meget at lære, før vi finder en rigtig fortsættelse paa den. Før vi forlater dette tema om fikseringen til en bestemt fase i fortiden, maa jeg imidlertid endnu nævne, at dette er et fænomen som griper langt ut over neurosen. Enhver neurose indeholder en slik fiksering, men ikke enhver fiksering fører til neurose, falder sammen med neurose, eller blir til i sammenhæng med en neurose. Sorg er et mønstereksempel paa affektiv fiksering til noget fortidig, og likesom neurosen fører sorgen med sig, at man kan vende sig fuldstændig bort fra nutid og fremtid. Men selv det usakkyndige publikum vet vel at skjelne mellem sorg og neurose. Paa den anden side findes der ogsaa neuroser som man kan betegne som en patologisk form for sorg.

Det hænder ogsaa, at en traumatisk oplevelse som ryster hele det tidligere grundlag for et menneskes liv, kan bringe ham til en saa fuldstændig stilstand, at han opgir enhver interesse for nutid og fremtid og vedvarende blir stikkende i en sjælelig optathet med fortiden, men et slikt ulykkelig menneske behøver ikke av den grund at bli neurotisk. Vi skal altsaa ikke overvurdere dette ene træks be-

tydning for karakteristikken av neurosen, hvor regelmæssig og betydningsfuldt det forøvrig end maatte være.

La os saa vende os til det andet resultat av vore to analyser, og her skal vi ikke behøve at komme med en indskrænkning efterpaa. Vi har hørt om den meningsløse tvangshandling vor første patient utførte, og om den intime oplevelse hun erindret i forbindelse med den. Senere har vi ogsaa undersøkt forholdet mellem disse to, og fundet meningen med tvangshandlingen ut fra forbindelsen med erindringen om denne oplevelse. Men der er én ting vi har set helt bort fra, skjønt den fortjener vor fulde opmerksomhet. Og det er, at saalænge patienten holdt paa med denne tvangshandling, visste hun ikke om at den hadde nogen forbindelse med den tidligere oplevelse. Sammenhængen mellem de to ting var skjult for hende. Sandheten tro maatte hun svare, at hun ikke visste hvad det var som drev hende til at utføre handlingen. Under indflydelse av den analytiske kur skedde det saa pludselig en dag, at hun opdaget denne sammenhæng og kunde gi meddelelse om den. Men endnu visste hun intet om den hensigt hun forbandt med utførelsen av handlingen, nemlig at korrigere en pinlig begivenhet i fortiden og stille den mand hun elsket i et bedre lys. Det varte temmelig længe og kostet meget arbeide, før hun begrep og overfor mig tilstod at det alene kunde være et slikt motiv som var den drivende kraft bak tvangshandlingen.

Sammenhængen med scenen efter den uheldige bryllupsnat og patientens egne ømme følelser overfor manden gir tilsammen det vi har kaldt tvangshandlingens «mening». Men begge sider av denne mening var skjult for hende: hun forstod hverken handlingens «hvorfor» eller dens «hvortil», saalænge hun utførte den. Sjælelige processer hadde altsaa været virksomme i hende, og tvangshandlingen var netop virkningen av disse; paa normal maate hadde

hun iagttat virkningen, men om de sjælelige betingelser for denne virkning var der intet som var kommet til hendes bevisste kundskap. Hun opførte sig ganske paa samme maate som en hypnotisert, hvem *Bernheim* gav det opdrag, at han fem minutter efter opvaakningen skulde slaa op en paraply i sykesalen, og som saa utførte dette opdrag i vaa-ken tilstand, uten at kunne angi noget motiv for sin hand-ling. Det er slike ting vi har for øie, naar vi taler om at der gis *ubevisste sjælelige processer.* Vi utfordrer enhver til at gjøre rede for disse forhold paa en mer korrekt viden-skapelig maate, og vi skal i tilfælde gjerne gi avkald paa vor antagelse av ubevisste sjælelige processer. Men indtil saa sker, maa vi holde fast paa denne antagelse, og vi maa med et resignert skuldertræk avvise det som ubegripelig, naar nogen kommer med den indvending, at det ubevisste ikke er noget realt i videnskapelig mening, men bare en nødhjælp, *une façon de parler.* Noget som ikke er realt og allikevel kan frembringe noget saa realt gripbart som en tvangshandling!

Ogsaa hos den anden patient er det i grunden det samme vi finder. Piken har fastsat den forskrift, at puten ikke skal berøre sengevæggen, og hun maa følge denne forskrift, men hun vet ikke hvor den stammer fra, hvad den betyr og hvilke motiver den skylder sin magt. Om hun selv be-tragter den som noget likegyldig eller vægrer sig mot den, raser mot den og foresætter sig at overtræde den — det spiller ingen rolle for utførelsen. Forskriften maa følges, hun spør sig selv forgjæves «hvorfor». Man maa dog ind-rømme, at der i disse tvangsneurotiske symptomer, disse forestillinger og impulser som dukker op, man vet ikke hvor-fra, som viser sig saa motstandsdygtige overfor alle ind-flydelser fra det ellers normale sjælsliv, og paa den syke selv gjør indtryk av at være overmægtige gjester fra en fremmed verden, udødelige væsener som har blandet sig ind i de dødeliges vrimmel — man maa dog indrømme, at

der heri er git den tydeligste henvisning til et særskilt omraade i sjælslivet, adskilt fra alt det øvrige. Fra disse symptomer fører en vei, som vi ikke kan ta feil av, frem til overbevisningen om det ubevisste i sjælen, og netop av denne grund er det den kliniske psykiatri, som bare kjender en bevissthetspsykologi, ikke kan faa noget andet ut av symptomerne end at de skal være tegn paa en speciel form for degeneration. Naturligvis er ikke tvangsforestillingerne og tvangsimpulserne selv ubevisste, like litt som utførelsen av tvangshandlingen undgaar den bevisste iagttagelse. De vilde ikke blit symptomer, hvis de ikke var trængt igjennem til bevisstheten. Men de sjælelige forutsætninger for dem, som vi slutter os til gjennem analysen, de sammenhænger vi sætter dem ind i gjennem tydningen, de er ubevisste — i det mindste saalænge til vi gjennem analytisk arbeide har gjort dem bevisste for den syke.

Føi nu hertil, at denne kjendsgjerning som vi har konstatert for disse to tilfældes vedkommende, den bekræftes ved ethvert symptom ved alle neurotiske sygdommer; at symptomernes mening altid og overalt er ubekjendt for den syke; at analysen regelmæssig viser at disse symptomer stammer fra ubevisste sjælelige processer, som imidlertid under forskjellige gunstige betingelser kan gjøres bevisste: da vil De forstaa, at vi ikke kan undvære det ubevisste sjælsliv i analysen, og at vi er vant til at operere med det som noget haandgripelig. Og kanske vil De da ogsaa forstaa, hvor lite skikket alle de andre er til at dømme i dette spørsmaal, alle de som bare kjender det ubevisste som et begrep, som aldrig har analysert, aldrig tydet drømmer eller oversat neurotiske symptomer efter deres mening og hensigt. La mig gjenta det: den kjendsgjerning, at det er mulig at gi de neurotiske symptomer mening ved hjælp av analytisk tydning, er et uomstøtelig bevis for at der gis — eller om De foretrækker det: for nødvendigheten av at anta at der gis — ubevisste sjælelige processer.

Men dette er ikke alt. Takket være en anden opdagelse av *Breuer* — en opdagelse han var alene om og som jeg endog finder betydningsfuldere end den første — kan vi faa endnu mer at vite om forholdet mellem det ubevisste og de neurotiske symptomer. Det er ikke bare saa, at symptomernes mening regelmæssig er ubevisst, der bestaar ogsaa en slags stedfortrædende forbindelse mellem denne ubevissthet og symptomernes eksistensmulighet. De vil snart forstaa, hvad jeg mener. Med Breuer hævder jeg følgende: Hver gang vi støter paa et symptom, tør vi slutte at der hos den syke findes bestemte ubevisste processer som netop indeholder symptomets mening. Men det er ogsaa nødvendig, at denne mening er ubevisst, for at symptomet skal komme istand. Der dannes ikke symptomer ut fra bevisste processer. Saasnart vedkommende ubevisste proces er blit bevisst, maa symptomet forsvinde. De vil straks forstaa, at der her aapnes en mulighet for terapi, en vei til at faa symptomerne til at forsvinde. Det var denne vei Breuer gik, da han helbredet sin hysteriske patient: han fandt en metode til at bringe de ubevisste processer, som indeholdt symptomets mening, frem for hendes bevissthet — og symptomerne forsvandt.

Denne opdagelse av Breuer var ikke resultatet av nogen spekulation, men av en heldig iagttagelse, som blev mulig paa grund av patientens imøtekommenhet. Nu skal De heller ikke bry Deres hjerne og forsøke at forstaa dette ved at føre det tilbake paa noget andet som De alt er fortrolig med. De staar her overfor en ny grundlæggende kjendsgjerning, ved hvis hjælp det ogsaa blir mulig at forklare mange andre ting. La mig derfor faa lov til at gjenta den med andre uttryk:

Symptomet dannes som en erstatning for noget andet som er uteblit. Visse sjælelige processer hadde under normale betingelser skullet utvikle sig saa langt, at bevisstheten fik kundskap om dem. Dette er ikke sked, og av

disse avbrutte processer, som paa en eller anden maate er blit forstyrret og har maattet forbli ubevisste, er saa istedet symptomet gaat frem. Det er altsaa en slags ombytning som har fundet sted. Hvis det lykkes at ophæve denne, har behandlingen av de neurotiske symptomer løst sin opgave.

Breuers opdagelse danner den dag idag grundlaget for den psykoanalytiske terapi. Hele den følgende forskning har bekræftet den antagelse, at symptomerne forsvinder naar det er lykkedes at gjøre deres ubevisste forutsætninger bevisste. Vistnok er det saa, at forsøket paa den praktiske gjennemførelse stiller os overfor de merkværdigste og mest uventede komplikationer. Men forøvrig gjælder, at vor terapi virker paa den maaten at den forvandler noget ubevisst til noget bevisst, og at dens arbeide bare lykkes, forsaavidt den evner at sætte denne forvandling igjennem.

Og nu en rask liten digression, for at De ikke skal komme i fare for at forestille Dem dette terapeutiske arbeide som noget altfor let. Efter det vi hittil har sagt, skulde jo neurosen være følgen av en slags uvidenhet, en manglende viden om sjælelige processer, som man burde vite om. Dette vilde bety en sterk tilnærmelse til Sokrates' bekjendte lære, som endog gjør lasten til et resultat av uvidenhet. Nu er det i regelen meget let for en læge med analytisk erfaring at finde ut, hvilke sjælsrørsler det i de enkelte tilfælde er som er forblit ubevisste hos vedkommende patient. Og det skulde altsaa da heller ikke falde ham vanskelig at helbrede den syke ved at meddele ham denne viden og paa den maate befri ham fra hans egen uvidenhet. Ad denne vei skulde man ialfald let kunne gjøre sig færdig med den ene side av symptomernes ubevisste mening. Den anden side, symptomernes sammenhæng med patientens oplevelser, stiller det sig jo anderledes med. For lægen kjender ikke disse oplevelser og maa vente til patienten husker dem og kan fortælle dem. Men ogsaa her kunde man i mange

tilfælde finde en utvei. Man kan forhøre sig hos den sykes paarørende, og disse er da ofte istand til at si hvilke begivenheter der har været av traumatisk natur i patientens liv, ja kanske kan de endog gi meddelelse om slike oplevelser som han selv ikke kjender til, fordi de har fundet sted i en meget tidlig periode av hans liv. Ved at kombinere disse to fremgangsmaater skulde man altsaa ha utsigt til at kunne avhjælpe den sykes patogene uvidenhet paa kort tid og med ringe anstrengelse.

Ja, om det bare gik paa den maate! Vi har paa dette punkt gjort erfaringer, som vi til at begynde med ikke var forberedt paa. Viden og viden er ikke en og samme ting. Der gis forskjellig slags viden, som slet ikke er likeværdig psykologisk set. *Il y a fagots et fagots*, heter det et sted hos *Molière*. Lægens viden er ikke det samme som den sykes, og har ikke samme virkninger. Naar lægen overfører sin viden til patienten ved at fortælle ham hvad han vet, saa gir ikke dette noget resultat. Nei, det vilde være urigtig at si det slik. Det har ikke den virkning, at det ophæver symptomerne, men det har en anden virkning, nemlig at sætte analysen igang, og det første resultat av denne er ofte en energisk motsigelse. Den syke vet da noget han tidligere ikke visste, nemlig symptomets mening, og allikevel vet han den like litt som tidligere. Vi finder saaledes, at der gis mer end én slags uvidenhet. Der kræves en viss fordypelse i vor psykologiske erkjendelse, forat vi skal kunne forstaa hvad forskjellen bestaar i. Men vor sætning, at symptomerne forsvinder med kundskapen om deres mening, den beholder dog allikevel sin rigtighet. Det maa bare føies til, at denne viden maa bero paa en indre forandring hos den syke, som alene kan fremkaldes ved et sjælelig arbeide med bestemte maal. Vi staar her foran problemer, som vi snart kan sammenfatte i en symptomdannelsens *dynamik*.

Mine herrer! Jeg maa nu spørre, om De ikke finder

min fremstilling for dunkel og komplicert. Forvirrer det Dem ikke, at jeg saa ofte tar noget tilbake og kommer med indskrænkninger, at jeg spinder ut tanketraader som jeg saa lar falde igjen? Det vilde gjøre mig ondt, om saa var tilfælde. Jeg har imidlertid en sterk uvilje mot forenkling paa bekostning av sandheten. Jeg har ikke noget imot, at De faar det fulde indtryk av hvor mangesidig og indviklet emnet er, og jeg tror heller ikke det skader, om jeg paa hvert punkt sier mer end De for øieblikket kan bruke. Jeg vet jo, at hver tilhører og læser lægger det som bydes, tilrette for sine egne tanker, forkorter og forenkler det, og trækker ut det han ønsker at beholde. Og til en viss grad er det vel sandt, at der blir desto mer igjen, jo mer der var forhaanden. Jeg vil haape, at De trods alle mine sidebemerkninger maa ha faat en klar forstaaelse av det væsentlige i det jeg har sagt, nemlig det om symptomernes mening, om det ubevisste, og om forholdet mellem disse to. De har vel ogsaa forstaat, at vort videre arbeide kommer til at gaa i to retninger. For det første maa vi faa vite, hvorledes mennesker blir syke og kommer til den neurotiske livsindstilling — et klinisk problem. Og dernæst hvorledes de sykelige symptomer utvikler sig ut fra de neurotiske betingelser — et problem for den sjælelige dynamik. For disse to problemer maa der ogsaa et eller andet sted gis et punkt, hvor de møtes.

Idag skal jeg ikke gaa nærmere ind paa dette. Men da tiden endnu ikke er ute, vil jeg lede Deres opmerksomhet hen paa et andet karakteristisk træk ved vore to analyser, nemlig erindringshullerne eller *amnesierne* — atter et punkt som vi først senere kan forstaa i dets fulde betydning. De hørte, at opgaven for den psykoanalytiske behandling kan sammenfattes i den formel, at alt det patogene ubevisste skal gjøres bevisst. Kanske vil det nu overraske Dem at høre, at denne formel kan erstattes med en anden, nemlig at alle erindringshullerne hos den syke skal utfyldes, alle

amnesierne ophæves. Dette skulde komme ut paa det samme. Naar De imidlertid betragter vor første analyse, vil De ikke finde denne vurdering av amnesien berettiget. Patienten hadde ikke glemt den scene hendes tvangshandling hadde tilknytning til. Tvertom hadde hun bevart den i levende erindring, og der var heller ikke noget andet glemt stof som spillet ind ved utviklingen av dette symptom. Hos den anden patient, piken med tvangsceremoniellet, er situationen i det store og hele tilsvarende, om end mindre tydelig. Heller ikke hun hadde egentlig glemt sin optræden fra de tidligere aar, dette at døren mellem forældrenes og hendes eget soveværelse skulde staa aapen, og at hun hadde drevet moren bort fra pladsen i egtesengen. I virkeligheten husket hun disse ting meget tydelig, om end nølende og uvillig. Bemerkelsesværdig er bare, at den første patient *ikke en eneste gang* blev mindet om tvangshandlingens likhet med oplevelsen efter bryllupsnatten, skjønt hun utførte den utallige ganger, og at denne erindring heller ikke indfandt sig, da hun gjennem direkte spørsmaal blev opfordret til at efterforske motiverne til tvangshandlingen. Og det samme gjælder ogsaa i det andet tilfælde, hvor ikke bare ceremoniellet, men ogsaa situationen som gav foranledningen til det, blev gjentat uforandret hver aften. Ikke i noget av disse to tilfælde er der nogen egentlig amnesi eller noget hull i erindringen. Men den sammenhæng som skulde hitføre reproduktionen og gjøre erindringen levende igjen, er avbrudt. For tvangsneurosens vedkommende er en slik forstyrrelse av hukommelsen tilstrækkelig. I hysterien derimot er det anderledes. Denne neurose karakteriseres som oftest ved amnesier i meget stor skala. Som regel fører analysen av hvert enkelt hysterisk symptom til en hel kjede av gamle indtryk som uttrykkelig betegnes som tidligere glemt, naar de vender tilbake igjen. Paa den ene side rækker denne kjede tilbake til de første barneaar, saa den hysteriske amnesi kan opfattes

som en umiddelbar fortsættelse av den infantile amnesi, som tildækker det begyndende sjælsliv hos os alle. Paa den anden side finder vi til vor overraskelse, at ogsaa de seneste oplevelser i patientens liv kan være glemt, og at i særdeleshet de foranledninger som førte til sygdommens utbrud eller forsterket den, er blit delvis utvisket, om ikke helt utslettet av amnesien. Av hele det erindringsbillede som knytter sig til en slik nylig oplevelse, er der regelmæssig faldt bort vigtige enkeltheter, eller de er blit erstattet med forfalskede erindringer. Ja, det hænder næsten regelmæssig, at visse erindringer om nylige oplevelser først dukker frem like før avslutningen av en analyse; saa længe har patienten kunnet holde dem tilbake og paa den maate latt der bli følbare huller i hele sammenhængen.

En slik indskrænkning av erindringsevnen er som sagt karakteristisk for hysterien. Som symptomer ved denne sygdom kan der jo forøvrig ogsaa optræ tilstander (de hysteriske anfald), som ikke behøver at efterlate noget spor i erindringen. Naar forholdet er anderledes ved tvangsneurosen, kan De derav slutte, at det ved disse amnesier dreier sig om et psykologisk karaktertræk ved hysterien og ikke om et almindelig træk ved neuroserne overhodet. Betydningen av denne forskjel blir imidlertid indskrænket gjennem følgende betragtning. Det er to ting som sammen gir et symptoms «mening»: dets «hvorfra» og dets «hvortil», d. v. s. de indtryk og oplevelser det har sin oprindelse i, og den hensigt det tjener. Et symptoms «hvorfra» opløses i indtryk som er kommet utenfra og som engang nødvendig maa ha været bevisste, men senere kan være glemt og paa den maate blit ubevisste. Symptomets «hvortil», dets tendens, er derimot altid en endopsykisk proces, som muligens kan ha været bevisst til at begynde med, men som like godt aldrig har været bevisst og fra første stund av er forblit i det ubevisste. Derfor betyr det ikke saa meget, om amnesien ogsaa omfatter symptomets «hvorfra», de oplevelser

det støtter sig paa, slik som tilfældet er ved hysterien. Symptomets «hvortil», dets tendens, som kan ha været ubevisst fra begyndelsen av, er den faktor som begrunder dets avhængighet av det ubevisste — og dette er like meget tilfældet ved tvangsneurosen som ved hysterien.

Med denne betoning av det ubevisste i sjælslivet har vi kaldt alle kritikkens værste aander frem til kamp mot psykoanalysen. De skal ikke undre Dem over dette, og De skal heller ikke tro at motstanden mot os bare har sin grund i vanskeligheten ved det ubevisste eller i den relative utilgjængelighet av de erfaringer som viser at det findes. Jeg tror denne motstand har en dypere grund. To store krænkelser av sin naive egenkjærlighet har menneskeheten i tidernes løp maattet taale av videnskapen. Den første var dengang den fik vite, at vor jord ikke er midtpunktet i verdensaltet, men bare en forsvindende liten del i et verdenssystem av en størrelse som neppe kan forestilles. Den knytter sig for os til navnet *Kopernikus*, skjønt allerede den aleksandrinske videnskap hadde forkyndt noget lignende. Den anden var, da den biologiske forskning berøvet mennesket dets angivelige forret som særskilt skapt væsen, ved at vise at det avstammer fra dyreriket og at dets animalske natur er uutslettelig. Denne omvurdering er ført tilende i vore dager, under indflydelse av Charles *Darwin*, *Wallace* og deres forgjængere, og det er ikke sked uten den heftigste motstand fra deres samtidiges side. Men den tredje og mest følbare krænkelse skal menneskets storhetsbegjær erfare gjennem vore dagers psykologiske forskning, som vil vise jeg'et at det ikke engang er herre i sit eget hus, men er henvist til sparsomme efterretninger om det som ubevisst gaar for sig i sjælslivet. Vi psykoanalytikere har hverken været de første eller de eneste som er kommet med denne formaning til selvbesindelse. Men det synes at være blit vort lod at repræsentere den paa den mest indtrængende maate, og at støtte den

med erfaringsmateriale som gaar hver enkelt nær ind paa livet. Dette er den egentlige grund til det almindelige op=rør mot vor videnskap, den er det ogsaa som har faat vore motstandere til at lægge bort alle hensyn til akademisk ur=banitet og gjøre oppositionen fri for alle de baand som en upartisk logik burde lægge paa den. Og dertil kommer jo saa endnu, at det ogsaa er paa en anden maate vi er blit nødt til at forstyrre verdens fred — det skal De snart faa høre om.

NITTENDE FORELÆSNING

MOTSTAND OG FORTRÆNGNING

Mine damer og herrer! Vi behøver nu nye erfaringer for at komme videre i vor forstaaelse av neuroserne, og der er da to iagttagelser vi gjør. De er begge meget merkværdige, og var i sin tid høist overraskende. Gjennem mine forelæsninger ifjor er De imidlertid blit forberedt paa dem.

For det første: Naar vi gaar igang med at helbrede en syk og befri ham fra hans symptomer, møter han os med en seig og heftig motstand, som holder sig under hele behandlingen. Dette er en saa merkværdig kjendsgjerning, at vi ikke kan vente at finde større tiltro til den. Det er bedst ikke at si noget om den til patientens paarørende, for disse vil aldri tro andet end at det er en utflugt fra vor side for at undskylde den langvarige behandling eller det daarlige resultat. Ogsaa den syke selv kommer med alle utslagene av denne motstand uten at kjende motstanden som saadan, og vi er i virkeligheten alt kommet et langt stykke paa vei, naar vi har faat ham til at forstaa dette forhold og regne med det. Tænke sig, at patienten som lider slik under disse symptomer og lar sine omgivelser lide med, som er villig til at ta paa sig saa stort et offer av tid, penger, anstrengelser og selvovervindelse for at bli fri dem — at han i sin sygdoms interesse skulde motsætte sig den hjælp som bydes ham! Hvor usandsynlig maa ikke denne paastand lyde! Og allikevel forholder det sig slik, og naar

man foreholder os denne usandsynlighet, behøver vi bare at svare, at forholdet ikke er uten analogier. Ingen som søker tandlægen paa grund av uutholdelig tandverk, lar vel være at gripe denne i armen, naar han nærmer sig den syke tand med tangen!

Den sykes motstand er høist mangeartet og raffinert, ofte vanskelig at erkjende og proteusagtig i alle de former den veksler mellem. Det er nødvendig for lægen at være mistroisk og stadig paa vagt mot den. I den psykoanalytiske terapi anvender vi jo den samme teknik som De kjender fra drømmetydningen. Vi paalægger patienten at hensætte sig i en tilstand av rolig selviagttagelse uten refleksion, og saa meddele os alle de indre iagttagelser han da gjør: følelser, tanker og erindringer, i den rækkefølge de dukker frem. Vi advarer ham uttrykkelig mot at gi efter for nogetsomhelst motiv som vil ha ham til at gjøre et utvalg eller at utelukke nogen av indfaldene — enten nu indfaldet er for «*ubehagelig*» eller for «*indiskret*» til at kunne sies, enten det er for «*uvæsentlig*» og ikke hører ind i sammenhængen, eller «*meningsløst*» og unødvendig at sies. Vi indskjærper ham, at han altid bare skal gi agt paa det som er fremme paa overflaten av hans bevissthet, og avholde sig fra enhver kritik rettet mot det han finder, og vi lar ham forstaa, at et godt resultat av behandlingen og fremforalt varigheten er avhængig av den samvittighetsfuldhet, med hvilken han følger denne tekniske grundregel for analysen. Vi vet jo fra teknikken for drømmetydningen, at det netop er de indfald mot hvilke slike tvil og indvendinger reises, som regelmæssig indeholder det materiale som fører til opdagelsen av det ubevisste.

Det første vi opnaar ved at stille op denne tekniske grundregel, er at den gjøres til angrepspunkt for motstanden. Patienten søker paa enhver mulig maate at komme utenom dens bestemmelser. Snart paastaar han, at han ikke faar noget indfald, snart at der strømmer en slik mængde

ind over ham, at han ikke faar tak paa noget av det. Vi merker saa til vor forbauselse og beklagelse, at han gir efter snart for den ene, snart for den anden kritiske ind-vending. Han røber sig nemlig ved de lange pauser i talen. Tilsidst tilstaar han saa, at dette kan han virkelig ikke si, han skammer sig — og dette motiv lar han gjælde paa-trods av sit løfte. Eller han sier, at der vistnok er faldt ham ind noget, men det angaar en anden person, og det er derfor ikke mulig for ham at fortælle det. Eller, det som nu er faldt ham ind, er virkelig for uvæsentlig, for dumt og meningsløst: det kan da ikke ha været min mening, at han skulde gaa ind paa slike tanker — og paa denne maate fort-sætter det i en uoverskuelig række av variationer. Vort svar paa dette kan bare være, at det at si alt virkelig ogsaa betyr at si alt.

Man møter neppe en eneste syk, som ikke forsøker at reservere et eller andet omraade for sig selv og hindre analy-tikeren fra at trænge ind her. En av mine aller intelligen-teste patienter fortiet saaledes i ukevis et intimt kjærlig-hetsforhold, og da jeg gjorde ham opmerksom paa at han hadde krænket den hellige regel, forsvarte han sig med det argument, at han hadde anset denne specielle historie for en privataffære! Det er naturligvis ikke mulig for den ana-lytiske kur at indrømme nogen slik asylret. Det er det samme, som om man i en by som Wien vilde gjøre en und-tagelse for Hohe Markt eller Stephanskirken og forby arrestationer paa disse steder, og saa forsøke at fange en bestemt forbryder: naturligvis vilde denne ikke være at finde noget andet sted end netop paa en av disse sikre plad-ser! Jeg besluttet engang at indrømme en mand en slik und-tagelsesret. Det var av stor betydning, at han fik sin ar-beidsevne igjen, og han stod under en tjenesteed som for-bød ham at røbe bestemte ting til noget andet menneske. Han selv var rigtignok tilfreds med resultatet, men ikke

jeg. Og jeg lovet mig selv ikke at gjenta et forsøk under slike betingelser.

Tvangsneurotikere har en egen evne til at gjøre den tekniske regel næsten helt ubrukelig; de gjør det paa den maaten, at de indstiller sin oversamvittighetsfuldhet og tvil netop paa denne regel. Og for angsthysterikere lykkes det enkelte ganger at føre regelen ad absurdum, ved bare at producere indfald som ligger saa langt borte fra det som søkes, at de blir uten enhver betydning for analysen. Men det er ikke min mening at føre Dem ind i behandlingen av disse tekniske vanskeligheter. La det være nok at jeg sier, at det ved beslutsomhet og utholdenhet tilslut lykkes os at avtvinge patienten en viss grad av lydighet overfor den tekniske grundregel. Men saa reiser motstanden sig paa et andet omraade. Den optrær nu som intellektuel motstand, kjæmper med argumenter og bemægtiger sig alle de vanskeligheter og usandsynligheter som den normale tænkning, der ikke har kjendskap til dette omraade, finder ved de analytiske læresætninger. Fra den enkelte patient faar vi saa høre al den kritik og alle de indvendinger som i kor ombruser os i den videnskapelige litteratur. Derfor lyder det heller ikke ukjendt for os, det man tilroper os derutefra. Det er rigtig en storm i et vandglas! Men patienten er allikevel villig til at tale om tingen. Han vil gjerne ha os til at undervise og belære ham, gjendrive hans betænkeligheter og vise hen til den litteratur som kan gi ham videre belæring. Han er gjerne villig til at bli en tilhænger av psykoanalysen — bare analysen vil skaane ham selv personlig! Vi forstaar imidlertid, at denne vitebegjærlighet er en form for motstand, en bortledning fra den specielle opgave vi holder paa med, og derfor avviser vi den. Hos tvangsneurotikeren maa vi være forberedt paa en særskilt taktik ved motstanden. Han lar ofte analysen gaa sin gang uten at lægge nogen hindrin-

ger iveien for den, saa der kastes stadig mer lys over sygdomstilfældets problemer, indtil vi tilsidst begynder at undre os over at denne opklaring ikke følges av noget praktisk fremskridt eller nogen avsvækning av symptomerne. Vi opdager da, at motstanden har trukket sig tilbake paa den tvil som er karakteristisk for tvangsneurosen overhodet, og at det ut fra denne position lykkes den at trodse os. Den syke har sagt sig selv omtrent følgende: «Alt dette er meget godt og interessant. Jeg vil ogsaa gjerne følge det videre. Det vilde medføre en stor forandring i min sygdom, hvis det var sandt. Men jeg tror jo slet ikke det er sandt, og saalænge jeg ikke tror det, har det ikke noget at gjøre med min sygdom.» Paa denne maate kan det fortsætte i lang tid, til man endelig er naad frem til selve denne reserverte indstilling — og da begynder det avgjørende slag.

Den intellektuelle motstand er ikke den værste. Her er det altid mulig at faa overtaket. Men patienten forstaar ogsaa at reise en motstand indenfor selve analysens rammer, og at overvinde denne motstand hører til analysens vanskeligste tekniske opgaver. Istedetfor at erindre gjentar patienten fra sit tidligere liv slike følelser og indstillinger, som ved hjælp av den saakaldte «overføring» kan nyttes som motstand mot lægen og den analytiske kur. Naar det er en mand, tar han i regelen dette materiale fra sit forhold til faren, og han sætter da lægen i farens sted: paa den maate reiser der sig motstand ut fra hans stræben efter personlig frihet og uavhængighet i dom, ut fra hans ærgjerrighet, som hadde sit første maal i at naa like langt som faren eller endog overvinde denne, og ut fra hans uvillighet til for anden gang i livet at ta taknemmelighetens byrde paa sig. Der er perioder hvor man har indtryk av, at patientens ønske om at la lægen faa uret, la ham føle sin avmagt og triumfere over ham, helt har avløst det mer værdifulde ønske om at faa slut paa sygdommen. Kvinderne forstaar paa en mesterlig maate at utnytte en øm,

erotisk betonet overføring paa lægen i motstandens tjeneste. Naar denne tilbøielighet har naad en viss høide, svinder enhver interesse for den aktuelle situation i kuren, og patienten fragaar alle de forpligtelser hun gik ind paa da behandlingen begyndte. Skinsyken, som aldrig uteblir, sammen med forbitrelsen over den uundgaaelige, omend skaansomme avvisning, maa nødvendig bidra til at ødelægge det personlige forhold til lægen og saaledes skjalte ut en av de mægtigste drivkræfter i analysen.

Man skal ikke ensidig fordømme motstand av denne art. Den indeholder saa meget av det vigtigste materiale fra patientens fortid og bringer det for dagen paa en saa overbevisende maate, at den kan bli en av de væsentligste støtter for analysen, hvis en dygtig teknik forstaar at gi den en rigtig retning. Bemerkelsesværdig er bare, at dette materiale altid først staar i motstandens tjeneste og viser en fiendtlig holdning overfor behandlingen. Man kan ogsaa si, at det er karakteregenskaper eller indstillinger ved jeg'et som mobiliseres til bekjæmpelse av de tilstræbte forandringer. Man lærer da, hvorledes disse karakteregenskaper er blit dannet i sammenhæng med betingelserne for neurosen og i reaktion mot dennes fordringer, og vi iagttar træk ved denne karakter som ellers ikke vilde ha traadt frem i dagen, ialfald ikke saa tydelig, altsaa træk som vi kan betegne som latente. De maa heller ikke faa det indtryk, at vi ser paa denne motstands optræden som en uforutset fare, som truer vor analytiske indflydelse. Nei, vi vet at denne motstand maa komme, og vi er bare utilfreds naar vi ikke tydelig nok kan faa den frem og gjøre den klar for patienten. Ja, vi forstaar tilsidst, at overvindelsen av denne motstand er analysens væsentligste ydelse, den del av arbeidet som alene kan gi os forvissningen om at vi virkelig har opnaad noget resultat hos patienten.

Føi nu hertil, at den syke søker at utnytte alle smaa tilfældige hændelser i løpet av analysen som et middel til

at forstyrre den, alt det som kan distrahere, enhver fiendtlig ytring mot psykoanalysen fra en eller anden autoritet i omgangskredsen, en organisk sygdom som optrær tilfældigvis eller komplicerer neurosen, ja, at han endog nytter enhver bedring i tilstanden som motiv for at slappe av i anstrengelserne — ja, saa har De et omtrentlig, men fremdeles ufuldstændig billede av den motstand vi har at kjæmpe med under enhver analyse, de former den antar, og de midler den nytter. Naar jeg har git en saavidt utførlig behandling av dette punkt, er det fordi vor dynamiske opfatning av neurosen netop er blit grundlagt paa den erfaring vi har gjort om den motstand neurotikerne viser mot helbredelsen av sine symptomer. Oprindelig drev *Breuer* og jeg selv psykoterapi med hjælp av hypnose. Breuers første patient blev helt igjennem behandlet i en tilstand av hypnotisk paavirkning, og til at begynde med fulgte jeg ogsaa selv Breuers eksempel. Jeg indrømmer, at arbeidet den gang gik lettere og behageligere, og det tok ogsaa meget kortere tid. Men resultaterne var lunefulde, og de var ikke varige. Derfor opgav jeg tilslut hypnosen. Og da forstod jeg, at en indsigt i disse sygdommers dynamik ikke hadde været mulig, saalænge man betjente sig av hypnosen. I denne tilstand er nemlig netop motstandens eksistens skjult for lægens iagttagelse. Hypnosen skyver motstanden tilbake og gjør et visst omraade tilgjængelig for det analytiske arbeide. Men paa grænserne av dette omraade dæmmer den motstanden slik op, at den blir ugjennemtrængelig — paa lignende maate som tvilen gjør det ved tvangsneurosen. Derfor tør jeg ogsaa si, at den egentlige psykoanalyse først begyndte, da vi gav avkald paa hjælp fra hypnosens side.

Men naar det har vist sig, at konstateringen av motstanden er blit saa betydningsfuld, saa maa vi vel ogsaa gi plads for en forsigtig tvil, om vi ikke har været for snare i vor antagelse av motstand. Kanske gis der virkelig neurotiske tilfælde, hvor der er andre grunder til at associatio-

nerne slaar feil, kanske fortjener virkelig argumenterne mot vore teorier alvorlig overveielse, og vi gjør uret i paa denne letvindte maate at skyve de analysertes intellektuelle kritik tilside som motstand. Vel, mine herrer, men jeg kan forsikre Dem, at det ikke er letvindt vi er kommet til denne dom. Vi har hat leilighet til at betragte disse kritiske patienter baade naar en motstand meldte sig og efterat den var forsvundet. I løpet av behandlingen veksler nemlig motstanden stadig i styrke. Den stiger altid, naar man nærmer sig et nyt tema, den er sterkest, naar man er paa høiden av bearbeidelsen, og den falder atter sammen, naar man er færdig med temaet. Medmindre vi har begaat særlige tekniske feil, har vi heller aldrig at gjøre med en patients motstand i dens fulde utstrækning. Paa denne maate har vi kunnet overbevise os om at den samme patient gir op sin kritiske indstilling og tar den op igjen gang paa gang i løpet av analysen. Naar vi holder paa at faa et nyt og særskilt pinlig stykke av det ubevisste materiale frem for bevisstheten, er han yderst kritisk. Mens han tidligere hadde forstaat og var gaat med paa en hel del, er nu alle slike resultater som bortvisket — i sin stræben efter opposition for enhver pris kan han opføre sig fuldstændig som en affektiv «svaksindet». Naar det saa er lykkedes at hjælpe ham over denne motstand, faar han sin indsigt og sin forstaaelse tilbake. Hans kritik er altsaa ingen selvstændig funktion, som maa respekteres som saaden. Den er en haandtlanger for hans affektive indstillinger og dirigeres av hans motstand. Er det noget som ikke passer ham, da kan han verge sig meget skarpsindig mot det og synes meget kritisk. Er det derimot noget som passer ind i hans kram, da kan han vise sig meget lettroende. Kanske er ingen av os stort anderledes. Naar den analyserte saa tydelig viser denne intellektets avhængighet av affektlivet, er grunden bare den, at vi i analysen sætter ham under saa haardt et press.

Hvorledes skal vi nu forklare os dette at patienten verger sig saa energisk mot vort forsøk paa at befri ham fra symptomerne og gjenoprette det normale forløp av de sjælelige processer? Vi maa si, at vi her har sporet mægtige kræfter som sætter sig imot en forandring av tilstanden, og at det maa være de samme kræfter som i sin tid har fremtvunget denne tilstand. Ved symptomdannelsen maa der ha foregaat noget som vi kan rekonstruere ut fra de erfaringer vi gjør naar vi løser symptomerne op igjen. Som vi alt kjender til fra *Breuers* iagttagelser, har symptomet til forutsætning, at en eller anden sjælelig proces ikke er blit ført tilende paa mormal vis, slik at den kunde bli bevisst: symptomet er en erstatning for det som da ikke fandt sted. Nu vet vi, hvor vi skal plasere de kræfter som vi formoder er virksomme. En kraftig indsigelse maa ha reist sig for at hindre vedkommende sjælelige proces fra at trænge frem til bevisstheten, og av den grund er den forblit ubevisst. Som ubevisst hadde den magt til at danne et symptom. Denne samme kraftige indsigelse melder sig nu paa nyt under den analytiske kur og motsætter sig forsøket paa at bringe det ubevisste frem for bevisstheten. Det er dette vi sporer som motstand. Den patogene proces som demonstreres for os gjennem motstanden, kalder vi *fortrængning*.

Vi maa nu forsøke at gjøre os mer bestemte forestillinger om denne fortrængningsproces. Vi vet at den er forutsætningen for symptomdannelsen, men forøvrig kjender vi ikke noget sidestykke til den. La os som forbillede ta en impuls, en sjælelig proces som stræber efter at bli omsat i handling. Vi vet at denne impuls kan bli gjenstand for «forkastelse» eller «fordømmelse». Den energi den raader over, blir da tat fra den, impulsen blir magtesløs, men den kan fortsætte at bestaa som en erindring. Hele processen hvor avgjørelsen finder sted, foregaar med jeg'ets vidende. Helt anderledes, hvis vi tænker os at denne samme impuls blev gjen=

stand for «fortrængning». Da vilde den beholde sin energi og der vilde ikke bli nogen erindring tilbake om den, likesom hele fortrængningsprocessen vilde foregaa ubemerket av jeg'et. Vi ser altsaa, at denne sammenligning ikke bringer os nærmere fortrængningens væsen.

Jeg skal forklare hvilke teoretiske forestillinger det er som er de eneste brukbare til at gi begrepet «fortrængning» en bestemtere form. Fremforalt er det nødvendig, at vi gaar over fra den rent deskriptive betydning av ordet «ubevisst» til dets systematiske betydning. Det vil si: vi maa beslutte os til at si, at «bevissthet» eller «ubevissthet» ved en sjælelig proces bare er *én* av dens egenskaper og ikke nødvendig en utvetydig bestemmelse. Naar en slik proces er forblit ubevisst, saa er kanske dette at den holdes borte fra bevisstheten bare et tegn paa den skjæbne den har erfaret, og ikke denne skjæbne selv. For at faa en konkretere forestilling om denne skjæbne, antar vi, at enhver sjælelig proces — der er én undtagelse, som jeg senere skal komme ind paa — fra først av eksisterer paa et ubevisst stadium eller i en ubevisst fase, og først herfra gaar over i den bevisste fase — paa lignende maate som et fotografisk billede først er et negativ og saa blir et positivt billede ved at kopieres. Men ikke ethvert negativ gjøres til et positiv, og like litt er det nødvendig, at enhver ubevisst sjælelig proces gaar over i en bevisst. Det kan bedst uttrykkes paa denne maaten: hver enkelt proces tilhører først det ubevisste sjælelige system, og kan saa under visse betingelser gaa over i det bevisste system.

Den groveste forestilling om disse systemer er den rumlige, og det er ogsaa den som passer bedst for os. Vi sammenligner altsaa det ubevisste system med et stort forværelse, hvor de forskjellige sjælsrørsler tumles omkring som enkeltvæsener. Til dette forværelse slutter der sig et andet, mindre rum, en slags salon, hvor bevisstheten residerer. Men paa tærskelen mellem de to rum staar der en vogter

og forvalter sit embede: han mønstrer de enkelte sjælsrørs-ler, censurerer dem og slipper dem ikke ind i salonen, hvis de vækker hans mishag. De ser straks, at det ikke gjør stor forskjel om vogteren viser en impuls tilbake alt fra tærskelen, eller først viser den ut efterat den er traadt ind i salonen. Det dreier sig her bare om en gradsforskjel i aar-vaakenhet og opfattelsesevne. Dette billede kan nu anven-des til en utvidelse av vor terminologi. Sjælsrørslerne i for-værelset, det ubevisste, kan ikke sees av bevisstheten, som befinder sig i et andet rum. Derfor maa de fra begyndel-sen av forbli ubevisst. Naar de alt har trængt sig frem til tærskelen og er blit vist tilbake av vogteren, da kan de ikke længer bli bevisst; vi sier at de er blit *fortrængt*. Men heller ikke de sjælsrørsler som vogteren har tillat at komme over tærskelen, behøver av den grund nødvendigvis ogsaa at være blit bevisst: bevisst blir de bare, hvis det lykkes dem at trække bevissthetens blik hen paa sig. Med god ret kalder vi derfor dette andet rum for det *førbevisste* system. Processen «at bli bevisst» beholder altsaa sin rent deskrip-tive betydning. Og at en enkelt sjælsrørsle er «blit for-trængt» betyr, at vogteren ikke har sluppet den ind fra det ubevisste til det førbevisste system. Det er den samme vogter vi lærte at kjende som motstand, under forsøket paa at op-hæve fortrængningerne ved analytisk behandling.

Nu vet jeg meget godt De vil si, at disse forestillinger er like saa grove som fantastiske, og at de slet ikke hører hjemme i en videnskapelig fremstilling. Ja, jeg vet at de er grove, vi vet til og med at de er urigtige, og tar jeg ikke meget feil, har vi alt noget bedre at sætte istedet. Om de da fremdeles vil forekomme Dem like fantastiske, det vet jeg ikke. Foreløbig er det hjælpeforestillinger — paa lig-nende maate som *Ampère's* lille mand, som svømmer i den elektriske strømkreds — og de er ikke at foragte, forsaa-vidt som de er nyttige for forstaaelsen. Jeg vil ogsaa gjerne pointere, at denne grove antagelse av de to rum, vogteren

paa tærskelen mellem dem og bevisstheten som tilskuer ved enden av den anden sal i virkeligheten maa bety en vidtgaaende tilnærmelse til det virkelige forhold. Jeg skulde ogsaa ønske De vilde indrømme, at vore betegnelser «ubevisst», «førbevisst» og «bevisst» er mindre skadelige og lettere at forsvare end andre som er blit foreslaat eller kommet i bruk, f. eks. «underbevisst», «ved-siden-av-bevisst», «mellembevisst» og lignende.

Jeg vilde derfor finde det mer betydningsfuldt, om De vilde gjøre gjældende, at en slik indretning av det sjælelige apparat som den jeg her har bragt i forslag for at forklare de neurotiske symptomer, maatte ha almen gyldighet og altsaa ogsaa kaste lys over den normale sjælsfunktion. Heri vilde De naturligvis ha fuldkommen ret. Vi kan ikke nu følge denne slutning videre, men vor interesse for symptomdannelsens psykologi vilde selvsagt økes overordentlig, hvis studiet av patologiske forhold virkelig kunde muliggjøre en indsigt i den normale sjælsfunktion, som hittil har været et slikt mysterium.

Ser De forøvrig ikke, hvad det er som støtter vor opfatning av de to systemer, deres gjensidige forhold og forholdet til bevisstheten? Vogteren mellem det ubevisste og det førbevisste er jo ikke noget andet end *censuren*, som drømmen er underkastet. De dagsrester som vi fandt var med at fremkalde drømmen, var førbevisst materiale, som under søvnen var blit gjenstand for indvirkning fra ubevisste og fortrængte ønsker og impulser og sammen med disse — takket være deres energi — hadde kunnet danne den latente drøm. Under det ubevisste systems herredømme var dette materiale — gjennem fortætning og forskyvning — blit bearbeidet paa en maate som er ukjendt eller bare undtagelsesvis tillates i det normale sjælsliv, d. v. s. i det førbevisste system. Det var denne forskjel i arbeidsmaaten som paa karakteristisk maate skilte mellem de to systemer; det forhold til bevisstheten som karakteriserer det førbevisste, var

bare et tegn paa hvilket av de to systemer en proces tilhørte. Men drømmen er jo ikke noget patologisk fænomen, ethvert sundt menneske kan drømme naar han sover. Denne antagelse om det sjælelige apparats struktur, som lar os forstaa baade drømmedannelsen og dannelsen av de neurotiske symptomer, har et uavviselig krav paa at bli tat med i betragtning ogsaa naar det gjælder studiet av det normale sjælsliv.

Dette er hvad vi i denne sammenhæng har at si om fortrængningen. Denne er imidlertid bare forbetingelsen for symptomdannelsen. Vi vet at symptomet er en erstatning for noget som blev hindret ved fortrængningen, men herfra er der endnu et godt stykke vei at gaa, før vi kan forstaa selve erstatningsdannelsen. Der er andre sider ved problemet, som stiller os overfor nye spørsmaal i tilknytning til fortrængningen: Hvilke sjælsrørsler er det som blir fortrængt? Hvilke kræfter er det som bevirker fortrængningen? Og ut fra hvilke motiver er det den finder sted? Her er det bare et enkelt punkt hvor vi hittil har faat noget at vite. Da vi undersøkte motstanden, saa vi at denne skrev sig fra kræfter i jeg'et selv, fra kjendte og latente karakteregenskaper. Det er altsaa disse som ogsaa bevirker fortrængningen eller ialfald tar del i denne. Noget mer kan vi for øieblikket ikke si herom.

Men her kan nu den anden erfaring, som jeg antydet, hjælpe videre paa vei. Ved hjælp av analysen er det altid mulig at finde den mening som ligger bak de neurotiske symptomer. Heller ikke dette er længer noget nyt for Dem, jeg har alt vist det for to tilfældes vedkommende. Men sandt nok — hvad betyr to enkelte tilfælde? De har ret til at forlange, at det vises Dem i to hundre tilfælde, ja i utallige tilfælde. Det er bare det, at dette kan jeg ikke. Her maa igjen den egne erfaring træ til, eller en tro som paa dette punkt kan støtte sig til det overensstemmende vidnesbyrd fra alle psykoanalytikere.

Som De husker, førte analysen i de to tilfælde hvor vi underkastet symptomerne en indgaaende undersøkelse, ind i det intimeste av patienternes seksualliv. I det første tilfælde lykkedes det os desuten særskilt klart at erkjende symptomets hensigt eller tendens, i det andet tilfælde var denne kanske i nogen grad tildækket ved et andet mo⸗ment, som jeg senere skal nævne. Nu, det samme som disse to eksempler viste os, vilde vi ogsaa finde i andre til⸗fælde som vi gjør til gjenstand for analyse. I hvert til⸗fælde vilde analysen føre os ind i den sykes seksuelle øn⸗sker og oplevelser, og i hvert tilfælde vilde vi maatte kon⸗statere, at symptomerne tjener den samme hensigt. Denne hensigt viser sig at være tilfredsstillelsen av seksuelle ønsker. Symptomerne tjener tilfredsstillelsen av den sykes seksuelle behov. De er en erstatning for en tilfredsstillelse som den syke maa undvære i det virkelige liv.

Tænk paa tvangshandlingen hos vor første patient. Denne kvinde maa undvære sin inderlig elskede mand, hun kan ikke dele livet med ham paa grund av hans svakhet og mangler. Hun maa bli ham tro, hun kan ikke sætte nogen anden i hans sted. Hendes tvangssymptom gir hende det hun længter efter: det forstørrer hendes mand og fornegter og korri⸗gerer hans mangler, fremforalt hans impotens. Dette symp⸗tom er igrunden en ønskeopfyldelse ganske paa samme maate som drømmen er det, og det er — hvad drømmen ikke altid er — en erotisk ønskeopfyldelse. I tilfældet med den anden patient kunde De i det mindste se, at hendes cere⸗moniel har til hensigt at hindre forældrenes koitus eller passe paa at det ikke resulterer i et nyt barn. Og De har vel ogsaa gjættet, at det igrunden tilstræber at sætte piken selv i morens sted. Ogsaa her har vi altsaa at gjøre med en bortrydning av hindringer for seksualtilfredsstillelsen og en opfyldelse av vedkommendes egne seksuelle ønsker. Den antydede komplikation skal jeg snart komme tilbake til.

Mine herrer! Jeg vil nødig senere maatte gjøre reser⸗

vationer med hensyn paa almengyldigheten av det jeg her fremholder, og jeg gjør Dem derfor opmerksom paa, at alt det jeg her har sagt om fortrængning, symptomdannelse og symptomtydning, er vundet gjennem studiet av tre former for neurose og for nærværende ogsaa bare gjælder for disse tre former — nemlig angsthysterien, konversionshysterien og tvangsneurosen. Disse tre affektioner, som vi er vant til at sammenfatte i én gruppe og betegne som *«overføringsneuroser»*, utgjør tillike det omraade som er tilgjængelig for den psykoanalytiske terapi. De andre neuroser er ikke paa langt nær blit saa omhyggelig studert av psykoanalysen; for den ene gruppes vedkommende ligger sagtens grunden til denne forsømmelse deri, at det har vist sig umulig at kunne øve nogen terapeutisk indflydelse. De maa ikke glemme, at psykoanalysen endnu er en meget ung videnskap, at der kræves megen tid og møie for at studere den, og at den indtil for ganske kort tid siden utelukkende hvilte paa én mands skuldre. Vi er imidlertid nu overalt ifærd med at trænge dypere ind i forstaaelsen ogsaa av disse andre lidelser som ikke hører til overføringsneuroserne. Og jeg haaper der endnu skal bli tid til at fortælle Dem om den utvikling vore teorier og resultater har gjennemgaat under tilpasningen til dette nye materiale, og at vise Dem at disse fortsatte studier ikke har ført til motsigelser, men tvertom til en høiere enhet i vor kundskap. Naar altsaa nu alt det som her sies, gjælder for de tre overføringsneuroser, saa la mig først øke symptomernes værdi ved en ny meddelelse. En sammenlignende undersøkelse av de situationer som foranlediger sygdommen, gir et resultat som kan sammenfattes i den formel, at disse personer er blit syke paa grund av den *forsagelse* de paa en eller anden maate maa lide under naar virkeligheten negter dem tilfredsstillelsen av deres seksuelle ønsker. De ser hvor udmerket disse to resultater stemmer overens. Nu først kan symptomerne

fuldt ut forstaaes som en surrogattilfredsstillelse istedetfor den tilfredsstillelse som maa savnes i livet.

Naturligvis kan man endnu reise alle slags indvendinger mot den sætning, at det neurotiske symptom er en seksuel surrogattilfredsstillelse. Jeg skal idag endnu nævne to av disse indvendinger. Om nogen av Dem selv har analysert et større antal neurotikere, vil han kanske ryste paa hodet og si: «Dette træffer jo slet ikke til for en række tilfældes vedkommende. I disse synes symptomerne snarere at ha den motsatte hensigt, nemlig at utelukke eller ophæve seksuel tilfredsstillelse.» Jeg vil ikke bestride rigtigheten av denne tydning. I psykoanalysen er tingene ofte adskillig mer komplicert end vi kunde ønske. Hadde de været enklere, saa hadde kanske heller ikke psykoanalysen været nødvendig for at bringe dem for dagen. Allerede ved ceremoniellet hos vor anden patient er der i virkeligheten enkelte træk som viser denne asketiske karakter som er fiendtlig indstillet overfor seksualtilfredsstillelsen, f. eks. naar hun fjerner urene med det magiske formaal at undgaa erektioner om natten, eller naar hun søker at hindre blomsterpotter og vaser fra at falde ned og slaa sig istykker, hvad der svarer til en beskyttelse av mødommen. Jeg har ogsaa analysert andre tilfælde av sengeceremoniel, hvor denne negative karakter var langt mer utpræget: hele ceremoniellet kunde bestaa av forholdsregler til beskyttelse mot seksuelle erindringer og fristelser. I psykoanalysen har vi imidlertid ofte nok gjort den erfaring, at motsætninger ikke betyr det samme som en motsigelse. Vi kunde utvide vor paastand og si, at symptomernes hensigt enten er en seksuel tilfredsstillelse eller en avværgelse av en slik: i hysterien er det den positive, ønskeopfyldende karakter som i det hele er fremherskende, i tvangsneurosen er det den negative, asketiske. Naar symptomerne baade kan tjene seksualtilfredsstillelsen og dens motsætning, saa har denne dobbeltsidighet eller polaritet

en udmerket begrundelse i en side ved deres mekanisme som vi endnu ikke har hat anledning til at komme ind paa. Som vi skal høre, er nemlig symptomerne kompromisresultater; de er fremgaat av samspillet mellem to motsatte tendenser og repræsenterer like meget det fortrængte som det der har bevirket fortrængningen. Repræsentationen kan da snart falde mer ut til fordel for den ene side, snart mer til den anden, og det hænder bare sjelden, at en av dem mangler helt. Ved hysterien møtes som oftest de to tendenser i det ene og samme symptom. I tvangsneurosen derimot falder de to deler ofte ut fra hinanden. Symptomet blir da tosidig, det bestaar av to aktioner som følger paa hinanden og gjensidig ophæver hinanden.

En anden vanskelighet er det ikke saa let at gjøre sig færdig med. Naar De betragter en større række symptomtydninger, er antagelig Deres første indtryk, at begrepet «seksuel surrogattilfredsstillelse» er strakt ut til sine ytterste grænser for at kunne omfatte alle tilfælde. De vil sikkert fremhæve, at disse symptomer ikke byr noget virkelig i retning av tilfredsstillelse, og at de ofte nok indskrænker sig til at gjenoplive en sensation eller fremstille en fantasi fra et seksuelt kompleks. Og videre vil De betone, at den angivelig seksuelle tilfredsstillelse meget ofte viser en infantil og uværdig karakter, kanske nærmer sig en masturbatorisk akt, eller minder om slike smudsige unoter som blev forbudt og git op alt i barndommen. Endelig vil De vel ogsaa uttrykke Deres forundring over, at man skal regne med til seksuel tilfredsstillelse slike ting som kanske snarest maa beskrives som en tilfredsstillelse av grusomme eller avskylige lyster, eller lyster som endog maa kaldes unaturlige. Om disse ting, mine herrer, er det ikke mulig at opnaa nogen enighet, før vi har gjort det menneskelige seksualliv til gjenstand for en grundig undersøkelse og paa denne maate fastslaat, hvad man med rette kan kalde seksuelt.

TYVENDE FORELÆSNING

DET MENNESKELIGE SEKSUALLIV

Mine damer og herrer! Man skulde tro der ikke kunde være tvil om hvad man skal forstaa ved det «sek=suelle». Først og fremst betyr det jo det uanstændige det man ikke bør snakke om. Jeg har hørt fortælle om nogen elever av en berømt psykiatriker, som engang vilde søke at overbevise mesteren om at hysteriske symp=tomer ofte fremstiller seksuelle ting. I den hensigt førte de ham hen til en hysterisk kvinde, hvis anfald viste en umiskjendelig efterligning av en barnefødsel. Han svarte imidlertid avvisende: «Der er ikke noget seksuelt ved en barnefødsel.» Og sikkert nok, en barnefødsel behøver ikke altid at være noget uanstændig!

Jeg merker De tar mig det ilde op, at jeg spøker med saa alvorlige ting. Men det er ikke bare spøk. Alvorlig talt, det er slet ikke let at angi indholdet av begrepet «sek=suel». Alt det som hænger sammen med forskjellen mellem kjønnene — det vilde kanske være det eneste træffende at si, men De finder sagtens en slik definition intetsigende og for omfattende. Hvis De stiller selve seksualakten i midtpunk=tet, vil De kanske si at «seksuel» betegner alt det som til=stræber en lystvinning ut fra beskjæftigelsen med det andet kjøns legeme, fremforalt dets kjønsorganer, og i sidste in=stans tar sigte paa en forening av genitalia og utførelsen av seksualakten. Men da er De ikke langt borte fra den opfatning som stiller det seksuelle og det uanstændige like,

og da vilde en barnefødsel virkelig ikke ha noget at gjøre med det seksuelle! Hvis De istedet gjør forplantningsfunktionen til hovedsaken ved seksualiteten, løper De faren for at utelukke en hel del ting som ikke tar sigte paa forplantningen og allikevel utvilsomt er seksuelle, f. eks. masturbation eller endog kysset. Imidlertid er vi jo alt forberedt paa, at definitionsforsøk altid er forbundet med vanskeligheter, og jeg tror vi skal gi op forsøket paa at gjøre det bedre netop i dette særskilte tilfælde. Vi kan ha en anelse om at der er foregaat noget i utviklingen av begrepet «seksuel» som har resultert i det H. *Silberer* med et godt uttryk har kaldt en «tildækningsfeil». Stort set vet vi jo godt hvad folk mener, naar de taler om det «seksuelle».

I populær betydning — som er tilstrækkelig for alle dagliglivets praktiske behov — er det «seksuelle» noget sammensat, som har relation baade til forskjellen mellem kjønnene, lystvinningen, forplantningsfunktionen og det uanstændige som man ikke skal snakke om. Men i videnskapen rækker ikke dette længer til. Gjennem omhyggelige undersøkelser, som bare har været mulige gjennem offervillig selvovervindelse, er vi nemlig blit kjendt med grupper av menneskelige individer, hvis «seksualliv» avviker fra det vanlige gjennemsnitsbillede paa en høist paafaldende maate. En gruppe av slike «perverse» mennesker har saa at si strøket kjønsforskjellen av programmet. Hos disse folk er det bare personer av deres eget kjøn som kan vække seksuelle ønsker tillive. Det andet kjøn, og særlig dettes kjønsorganer, øver overhodet ingen seksuel tiltrækning paa dem, i ekstreme tilfælde kan det endog bli gjenstand for avsky. Og naturligvis har de hermed ogsaa git avkald paa enhver delagtighet i forplantningsprocessen. Vi kalder slike mennesker for homoseksuelle eller inverterte. Ofte — men ikke altid — er det mænd og kvinder med uklanderlig dannelse og en høi intellektuel og etisk utvikling — de er bare beheftet med denne ene skjæbnesvangre

avvikelse fra det normale. Gjennem sine videnskapelige talsmænd gir de sig ut for en særskilt varietet av menneske-racen, et «tredje kjøn» som staar likeberettiget ved siden av de to andre. Kanske kan vi senere faa en leilighet til at prøve deres krav kritisk. Naturligvis tilhører de ikke menneskehetens «utvalgte», slik som de gjerne paastaar det. Vi finder mindst like mange mindreværdige og unyttige individer i deres rækker som blandt de mennesker som er anderledesartet i seksuel henseende.

De homoseksuelle foretar i det mindste endnu nogenlunde det samme med sit seksualobjekt som de normale gjør det med sit. Men efter dem følger en lang række abnorme typer, hos hvem seksualvirksomheten fjerner sig stadig længer bort fra det som kunde synes attraaværdig for et fornuftig menneske. Mangfoldige og besynderlige som disse typer er, kan vi bare sammenligne dem med de groteske vanskapninger som P. *Breughel* har malt som den hellige Antonius' fristelser, eller med den lange procession av forgangne tiders guder og gudsdyrkere som G. *Flaubert* lar passere forbi sin fromme asket. Denne vrimmel kræver en slags klassifikation, om den ikke skal virke helt forvirrende paa os. Vi skjelner mellem de perversioner hvor *seksualobjektet* er blit forandret, slik som tilfældet er med de homoseksuelle, og de hvor det i første række er *seksualmaalet* som er blit forandret. Til den første gruppe hører de som har git avkald paa en gjensidig forening av kjønsorganerne og erstatter genitalet hos den ene deltager i seksualakten med et andet organ eller en andel del av legemet (munden eller anus istedetfor vagina); de sætter sig da ut baade over manglerne ved organernes indretning og ekkelhetsfølelsen. Saa følger andre som vistnok endnu holder fast paa kjønsorganet som objekt, imidlertid ikke paa grund av dets seksuelle funktion, men paa grund av andre funktioner som det tar del i av anatomiske grunder og paa grund av naboskapet. Disse mennesker viser, at utskillelsesfunktionerne — som under

barneopdragelsen blir forvist til mørkekammeret som noget uanstændig — beholder sin evne til at rive hele den seksuelle interesse til sig. Saa er der andre som fuldstændig har opgit kjønsorganet som objekt og istedet ophøier en anden del av legemet til objekt for begjæret, det kvindelige bryst, foten eller haarfletten. Der er andre for hvem heller ikke en legemsdel betyr noget, mens derimot et klædningsstykke, en sko eller et stykke undertøi, kan opfylde alle deres ønsker — de saakaldte fetischister. Og videre i rækken har vi slike personer, som vistnok forlanger hele objektet, men stiller ganske bestemte, sælsomme eller rædselsfulde fordringer til det — ja endog kan kræve at det skal gjøres til et værgeløst lik, og drevet av en forbryderisk tvang dræper det for at kunne nyte det. Men nu nok av gyseligheter i denne første gruppe!

Forrest i den anden gruppe har vi slike perverse som gjør det, der under normale forhold bare er en indledende og forberedende handling, til formaal for de seksuelle ønsker. Det er de mennesker som søker tilfredsstillelse i at se paa eller røre ved den anden person eller iagtta vedkommende under de intime gjøremaal, eller som blotter en del av legemet i den uklare forventning at bli belønnet med en tilsvarende handling fra den anden side. Saa følger de gaatefulde sadister, hvis ømhetsliv ikke har noget andet maal end at berede objektet smerte og kval, like fra smaa ydmygelser til alvorlig legemlig beskadigelse, og dernæst, som en slags utligning av disse, masochisterne, hvis eneste lyst er at lide al slags ydmygelse og kval fra det elskede objekts side, baade symbolsk og virkelig. Videre har vi perverse hos hvem flere slike abnormiteter er forenet og flettet sammen, og endelig faar vi ogsaa vite, at hver enkelt av disse grupper igjen kan todeles: ved siden av dem som søker seksuel tilfredsstillelse i virkeligheten, er der andre som nøier sig med at forestille sig en slik tilfredsstillelse, altsaa personer

som overhodet ikke behøver noget virkelig objekt, men erstatter dette med et fantasiprodukt.

Der kan ikke være den aller ringeste tvil om, at disse vanvittige, besynderlige og avskylige ting i virkeligheten utgjør disse folks seksualvirksomhet. Ikke bare opfatter de det selv paa denne maate og føler forholdets substitutive karakter. Men vi maa ogsaa indrømme, at disse ting spiller den samme rolle i deres liv som den normale seksualtilfredsstillelse i vort. For at opnaa tilfredsstillelse bringer de de samme, ofte overvældende svære ofre, og det er mulig for os baade stort set og i de finere detaljer at efterspore de punkter hvor disse abnormiteter har tilknytning til det normale og hvor de viker av. Det kan heller ikke undgaa Deres opmerksomhet, at vi her finder igjen det præg av uanstændighet som kjendetegner seksualvirsomheten; men i de fleste tilfælde er det øket like til det skamløse.

Nu, mine damer og herrer, hvorledes skal vi saa stille os til disse usædvanlige former for seksualtilfredsstillelse? Aapenbart kommer vi ikke langt paa vei med indignation eller ved at gi uttryk for vor personlige uvilje og forsikre, at vi selv ikke kjender noget til slike lyster. Det er jo ikke dette vi spørres om. Naar alt kommer til alt, er dette et fænomenomraade som et hvilketsomhelst andet, og det vilde ogsaa være let at avvise en utflugt som denne, at det bare er rariteter og kuriositeter. Tvertom dreier det sig om fænomener som er almindelige nok og i virkeligheten er vidt utbredt. Vil man imidlertid si, at det ikke er nødvendig at revidere vort syn paa seksuallivet paa grund av disse perversioner, fordi de i ett og alt betegner forvildelser og utglidninger av seksualdriften, ja, saa er et alvorlig svar paa sin plads. Kan vi ikke forstaa disse sykelige former av seksualitet og bringe dem i forhold til normalt seksualliv, da forstaar vi heller ikke normal seksualitet. Kort sagt, det

er en uavviselig opgave for os at gjøre fuldt teoretisk rede for de nævnte perversioners forekomst og deres sammen=hæng med den saakaldte normale seksualitet.

I dette arbeide faar vi for det første hjælp av et syns=punkt som vi skylder *Iwan Bloch*, og dernæst av to nye erfaringer. Bloch har berigtiget den opfatning, at alle disse perversioner skal betragtes som «degenerationstegn», idet han har paavist at slike avvikelser fra seksualmaalet og forvildelser i forholdet til seksualobjektet har forekommet til alle tider og hos alle folkeslag, like fra de mest primitive op til de høiest civiliserte, og at det til tider er lykkedes dem at opnaa at bli taalt og almindelig anerkjendt. De to erfaringer har vi gjort under vore psykoanalytiske under=søkelser av neurotikere, og de maa paa avgjørende maate faa indflydelse paa vor opfatning av de seksuelle perver=sioner.

Vi sa at det neurotiske symptom er en seksuel surrogat=tilfredsstillelse, og jeg har alt antydet at der møter os mange vanskeligheter under forsøket paa at bekræfte denne sætning gjennem en analyse av symptomerne. Sætningen er nemlig bare rigtig, hvis vi regner tilfredsstillelsen av de saakaldte perverse seksuelle behov med under begrepet «seksuel tilfredsstillelse». En tydning av symptomerne i denne retning paatvinger sig os nemlig i overraskende mange tilfælde. De homoseksuelles eller invertertes krav om at danne et «utvalg» av menneskeheten falder øieblikke=lig sammen, naar vi faar vite, at der ikke findes en eneste neurotiker hos hvem det ikke er mulig at paavise homo=seksuelle tendenser, og at en stor del av symptomerne gir uttryk for denne latente inversion. De som kalder sig selv homoseksuelle,er netop bare de bevisst og manifest inver=terte, og deres antal er forsvindende lite sammenlignet med de latent homoseksuelle. I virkeligheten er vi nødt til at betragte valget av objekt tilhørende det eget kjøn som en likefrem regelmæssig avgrening av kjærlighetslivet, og vi

lærer stadig mer at tilkjende det en overordentlig stor be=tydning. Naturligvis ophæves ikke hermed forskjellene mellem den manifeste homoseksualitet og det normale for=hold; deres praktiske betydning blir staaende, men deres teoretiske værdi blir i høi grad forringet. Vi er endog kom=met til den slutning, at en bestemt lidelse — nemlig para=noia, som vi ikke længer kan regne med til overførings=neuroserne — lovmæssig fremgaar av forsøket paa at av=verge altfor sterke homoseksuelle tendenser. De husker kanske, at en av vore kvindelige patienter[1] spilte en mands rolle i sin tvangshandling, nemlig hendes egen mand som hun hadde forlatt. En slik produktion av symptomer gjennem identifikation med en mand er meget almindelig hos neu=rotiske kvinder. Selv om den ikke direkte kan henregnes til homoseksualiteten, saa hænger den ialfald nøie sammen med forutsætningerne for denne.

Som De sandsynligvis vet, kan den hysteriske neurose fremkalde symptomer i alle organsystemer og paa den maate forstyrre alle funktioner. Analysen viser, at alle de saa=kaldte perverse tendenser som vil erstatte kjønsorganet med andre organer, kommer til uttryk i disse symptomer. Orga=nerne staar da som repræsentanter for genitalia; det er netop studiet av de hysteriske symptomer som har ført os frem til den opfatning, at det er nødvendig at tilskrive de legem=lige organer en seksuel — *erogen* — betydning ved siden av deres funktionelle rolle, og at opfyldelsen av den funktio=nelle opgave blir forstyrret, naar den seksuelle lægger for meget beslag paa dem. Saaledes viser det sig, at utallige av de sensationer og innervationer, som vi møter som hy=steriske symptomer, i organer som tilsyneladende ikke har noget at gjøre med seksualiteten, efter sin natur betegner en tilfredsstillelse av perverse seksuelle tendenser, ved hvilken andre organer har overtat seksualorganernes betyd=ning. Videre ser vi ogsaa, at det i meget stor utstrækning

[1] Se side 277.

netop er organerne for næringsoptagelse og uttømning som gjøres til bærere av seksuelle fornemmelser. I det hele finder vi altsaa det samme som perversionerne viste os. Forskjellen er bare, at disse ting var umiskjendelige og lette at se ved perversionerne, mens vi ved hysterien først maa gjøre omveien om symptomtydningen. Og dertil kommer, at de perverse tendenser ikke kan tilskrives hysterikernes bevissthet, men maa henregnes til den ubevisste del av deres personlighet.

Det viser sig, at de vigtigste av de mange symptombilleder under hvilke tvangsneurosen optrær, er fremkaldt av usædvanlig sterke sadistiske tendenser, altsaa slike seksuelle tendenser som er perverse i sit maal. Overensstemmende med tvangsneurosens struktur tjener disse symptomer hovedsakelig som vern mot disse ønsker, eller de gir uttryk for konflikten mellem tilfredsstillelse og forkastelse. Men heller ikke tilfredsstillelsen selv kommer til kort, den forstaar at sætte sig igjennem ad omveier i den sykes adfærd, vender sig med forkjærlighet mot hans egen person og gjør ham til selvpiner. Andre tvangsneurotiske former, som karakteriseres ved en sterk hang til grubleri, er uttryk for en overdreven seksualisering av akter som normalt bare tjener til at forberede den seksuelle tilfredsstillelse: ønsket om at se, berøre og forske. Her har vi forklaringen til den store betydning som angsten for berøring og vasketvangen har i denne sygdom. Av tvangshandlingerne er en uventet stor mængde maskerte gjentagelser og modifikationer av masturbation, som jo er den eneste ensartede handling som ledsager alle de forskjelligartede former for seksual fantasi.

Det vilde ikke være vanskelig at vise Dem forholdet mellem perversion og neurose paa en langt mer indgaaende maate. Men jeg tror at det jeg har sagt, kan være tilstrækkelig for vort formaal. Vi maa imidlertid protestere mot, at vi efter denne opklaring av symptomernes betydning skulde overvurdere de perverse tendensers utbredelse

og styrke. De hørte, at forsagelse av normal seksuel tilfredsstillelse kan føre til utvikling av en neurose. Paa grund av denne forsagelse i det virkelige liv blir behovet kastet over paa abnorme seksuelle veier. De skal senere faa et indblik i hvorledes dette gaar for sig. De forstaar ialfald, at en *«kollateral»* opdæmning av denne art maa la de perverse tendenser fremtræ sterkere end tilfældet vilde været, om ikke en real hindring hadde stillet sig i veien for normal seksuel tilfredsstillelse. En lignende indflydelse maa forøvrig anerkjendes ogsaa for de manifeste perversioners vedkommende. I mange tilfælde blir disse provocert eller aktivisert ved at der lægges for store vanskeligheter i veien for normal tilfredsstillelse av seksualdriften, enten paa grund av forbigaaende omstændigheter eller som følge av varige sociale forordninger. Men der gis selvsagt ogsaa tilfælde, hvor de perverse tilbøieligheter er helt uavhængig av slike betingelser. Perversionerne er da saa at si vedkommende individs normale form for seksualliv.

Kanske har De i øieblikket indtryk av, at alt dette snarere tjener til at forvirre end egentlig opklare forholdet mellem normal og pervers seksualitet. Hold imidlertid fast paa følgende: Hvis det er rigtig, at reale hindringer for en normal tilfredsstillelse av seksualdriften eller seksuel askese kan bringe perverse tendenser for dagen hos mennesker som ellers ikke vilde vist slike, saa er det nødvendig at anta, at der er noget hos dem som kommer perversionerne imøte. Eller om De foretrækker at uttrykke det slik: tendenserne maa ha været tilstede hos dem i latent form. Og her kommer vi da til den anden nye erfaring som jeg talte om. Den psykoanalytiske forskning har fundet det nødvendig at beskjæftige sig ogsaa med barnets seksualliv, fordi erindringerne og indfaldene under analysen regelmæssig viser tilbake til de tidlige barneaar. Det som vi har fundet ad denne vei, er saa siden punkt for punkt blit bekræftet gjennem direkte iagttagelse av barn. Og her har vi da faat

som resultat, at alle de perverse tendenser har sin rot i barndommen, at barna har anlæg for dem alle og prak=tiserer dem alle i en grad som svarer til deres umodne alder. Kort sagt, vort resultat er, at pervers seksualitet ikke er noget andet end infantil seksualitet, forstørret og op=stykket i sine enkelte deler.

Nu vil De sagtens se perversionerne i et helt andet lys og ikke længer miskjende deres sammenhæng med det menneskelige seksualliv. Men hvilke nedslaaende følelser maa ikke disse overraskende og groteske avsløringer frem=kalde hos Dem! Først er De sikkert tilbøielig til at benegte det alt sammen — baade den ting at barn har noget som kan betegnes som seksualliv, rigtigheten av vore iagttagel=ser og berettigelsen av paastanden om at barnets adfærd viser slegtskap med det som siden fordømmes som perversion. La mig nu først forklare Dem motiverne for Deres motstand, saa skal jeg efterpaa gi et resumé av vore iagttagelser. At barn ikke har noget seksualliv — fornem=melser av seksuel ophidselse, seksuelle behov og en slags seksuel tilfredsstillelse — men pludselig skulde faa disse ting i alderen mellem 12 og 14 aar, vilde, bortset fra alle iagttagelser, være likesaa usandsynlig, ja meningsløst bio=logisk set, som at anta at de blev født uten kjønsorganer og at disse først begyndte at vokse frem i pubertetsalderen. Det som i denne periode virkelig vaakner hos barnet, er forplantningsfunktionen, som saa betjener sig av et allerede forhaandenværende legemlig og sjælelig materiale for sit specielle formaal. De gjør Dem skyldig i den feiltagelse, at De forveksler seksualitet og forplantning, og paa den maate stænger De Dem selv veien for en forstaaelse baade av seksualiteten, perversionerne og neuroserne. Denne feil=tagelse er imidlertid tendensiøs. Merkværdig nok har den sin kilde i den omstændighet, at De selv har været barn og som barn været under indflydelse av opdragelsen. Det er nemlig en av samfundets aller væsentligste opgaver

for opdragelsen at tæmme seksualdriften naar den bryter frem som forplantningstrang, indskrænke den og underkaste den en individuel vilje, som er identisk med de sociale for=dringer. Det ligger ogsaa i samfundets interesse, at driftens fulde utvikling opsættes til barnet har naad et visst trin av intellektuel modenhet; for evnen til at kunne opdrages ophører praktisk talt med det fulde gjennembrud av sek=sualdriften. Ellers vilde driften bryte gjennem alle dæm=ninger, og kulturens møisommelig opførte verk vilde bli ødelagt. Det er heller ikke i noget tilfælde en let opgave at tæmme driften, snart lykkes det for daarlig, snart altfor godt. I sidste grund er samfundets motiv økonomisk. Da det ikke har tilstrækkelige levnedsmidler til at kunne under=holde alle sine medlemmer uten at de arbeider, maa det ind=skrænke medlemmernes antal og lede deres energi bort fra seksualvirksomheten og hen til arbeidet — den evige, urop=rindelige livsnød, som har vart ved like til vore dager.

Erfaringen maa vel ha vist opdragerne, at denne opgave at forme den nye generations seksualvilje bare kan løses, naar man begynder meget tidlig, og uten at avvente stor=mene i pubertetsalderen allerede griper ind i barnets seksual=liv. Av denne grund forbyr man næsten alle de infantile sek=sualytringer, eller man søker at gjøre dem motbydelige for barnet. Man sætter sig det ideale maal at gjøre barnets liv aseksuelt, og i tidernes løp har man omsider bragt det saa langt, at man virkelig tror det er aseksuelt, og fra viden=skapelig hold ogsaa gir det ut som saadant. For ikke at komme i motstrid med sin tro og sine formaal, overser man saa barnets seksualvirksomhet — hvad der ikke er nogen daarlig præstation! — eller man nøier sig i videnskapen med at opfatte den paa en anden maate. Barnet gjælder for at være rent og uskyldig, og den som sier noget andet, han fordømmes som en gudsforgaaen slyngel som krænker menneskehetens fineste og helligste følelser.

Barna selv er de eneste, som ikke er med paa disse kon=

ventioner. I al naivitet gjør de sine animalske rettigheter gjældende, og stadig paa nyt gir de bevis for at de endnu har veien til «renhet» foran sig. Merkværdig nok, de som benegter den barnlige seksualitet er allikvel de sidste til at gi avkald paa forholdsregler mot den i opdragelsen; under betegnelsen «barnlige unoter» forfølger de paa det strengeste enhver ytring av det de selv benegter. Det er ogsaa av betydelig teoretisk interesse, at den tid av livet som grellest motsier fordommen om en aseksuel barndom — alderen op til fem eller seks aar — netop er den periode som tilhylles av glemselens slør hos de fleste mennesker — et slør som først en analytisk undersøkelse river grundig istykker, men som det alt forut for denne var mulig for enkelte drømmedannelser at trænge gjennem.

Jeg skal nu meddele Dem det som tydeligst kan erkjendes om barnets seksualliv. Det er her hensigtsmæssig at indføre begrepet *«libido»*. Helt tilsvarende til *hunger* er libido den kraft med hvilken driften — altsaa her seksualdriften, likesom ernæringsdriften ved hungeren — ytrer sig. Andre begreper som «seksuel ophidselse» og «seksuel tilfredsstillelse» behøver ingen forklaring. At der med hensyn til spædbarnets seksualliv maa bli mest tydning, er noget De let vil indse, men sandsynligvis ogsaa benytte som indvending. Dise tydninger sker paa grundlag av analytiske undersøkelser, som følger de enkelte symptomer bakover. Spædbarnets første seksuelle ytringer viser sig i tilknytning til andre livsvigtige funktioner. Som De vet, er barnets hovedinteresse rettet paa næringsoptagelsen. Naar barnet er mæt og sovner ind ved morens bryst, viser det det samme uttryk av salig tilfredsstillelse som senere i livet gjentar sig efter oplevelsen av seksuel orgasme. Dette vilde naturligvis ikke være tilstrækkelig grundlag for nogen slutning. Men vi kan iagtta, at barnet ønsker at gjenta en aktion som hører til næringsoptagelsen, uten forbindelse med behovet efter at faa mat og da er det altsaa ikke hungeren som dri-

ver det. Vi sier at det «sutter» eller «sur», og naar da bar=net atter falder i søvn med et salig uttryk, viser dette, at denne *suttings*=aktion i sig selv er tilstrækkelig til at gi til=fredsstillelse. Som bekjendt indretter barnet sig snart slik, at det overhodet ikke sovner uten at ha suttet. En gam=mel barnelæge i Budapest, dr. *Lindner*, er den første som har fremholdt, at denne aktion er av seksuel natur. Men ogsaa de som passer barna, synes at bedømme suttingen paa lignende maate, naturligvis uten at ta teoretisk stilling til spørsmaalet; de nærer ingen tvil om at hensigten med suttingen bare er at fremkalde lyst, de henregner den til barnets unoter og tar alvorlige forholdsregler for at tvinge det til at holde op, hvis det ikke gjør det frivillig. Vi ser altsaa, at spædbarnet utfører handlinger hvis eneste maal er at fremkalde lyst. Vi tror, at det først oplever denne lyst under næringsoptagelsen, men snart lærer at gjøre lysten fri fra denne betingelse. Lystvinningen kan ikke være knyttet til noget andet end en pirring av mund= og læbe=sonen. Vi kalder derfor disse deler av legemet for *erogene soner*, og vi sier at den lyst som opnaaes gjennem suttingen er en *seksuel* lyst. Men endnu staar nok tilbake at diskutere berettigelsen av denne betegnelse!

Hvis spædbarnet kunde tale, vilde det sikkert anerkjende pattingen ved morsbrystet som det aller væsentligste i livet. Og det vilde vel ikke ta saa meget feil heri, for i denne akt tilfredsstiller det paa samme tid de to største livsbehov. Ikke uten overraskelse faar vi saa gjennem psykoanalysen vite, hvor meget der blir bevart av den sjælelige betydning av denne akt for hele livet. Sugningen ved morsbrystet blir ut=gangspunktet for hele seksuallivet og det uopnaadde forbil=lede for al senere seksuel tilfredsstillelse, til hvilket fantasien ofte nok vender tilbake i tider av nød. Ønsket efter at suge indeslutter ønsket efter morsbrystet, og derfor blir dette det første objekt for seksualdriften. Det er ikke mulig for mig at gi Dem nogen virkelig forestilling om hvor betydnings=

fuldt dette første objekt er for ethvert senere objektvalg, og hvilken dyptgripende indflydelse det gjennem sine for=vandlinger og surrogater kan øve selv paa de mest fjernt=liggende omraader av vort sjælsliv. Først blir imidlertid dette objekt opgit igjen av spædbarnet: idet barnet begynder paa suttingen, erstatter det morsbrystet med en del av sit eget legeme. Barnet sutter paa tommelfingeren eller paa sin egen tunge. Paa den maate gjør det lystvinningen uavhæn=gig av utenverdenens samtykke og forsterker den desuten ved hjælp av pirringen i en anden sone av legemet. Ikke alle erogene soner er like indbringende. Derfor er det — som *Lindner* sier — en betydningsfuld oplevelse, naar bar=net under sin søken omkring paa eget legeme opdager den særskilt pirrelige genitalsone, og saaledes finder veien fra sutting til onani.

Undersøkelsen av suttingen har git os kjendskap til to væsentlige karaktertræk ved den infantile seksualitet: den ytrer sig i tilknytning til tilfredsstillelsen av de store orga=niske behov, og den har en *autoerotisk* karakter, d. v. s. den søker og finder sine objekter paa eget legeme. Det som tydeligst viste sig ved næringsoptagelsen, blir delvis gjen=tat ved utskillelsesprocesserne. Vi mener at spædbarnet føler lyst, naar det tømmer sig for urin og tarmindhold, og at det meget snart stræber efter at indrette disse aktioner slik, at pirringen i disse erogene soner kan gi det en størst mulig lystvinning. Med fin forstaaelse har *Lou Andreas* pekt paa, at det netop er paa dette punkt utenverdenen før=ste gang møter barnet som en hindring, en fiendtlig magt som motsætter sig dets stræben efter lyst og gir det en anelse om de ydre og indre konflikter som det senere i livet vil bli stillet overfor. Barnet faar ikke lov til at gi sine ekskrementer fra sig naar det selv finder for godt, men bare til tider som andre folk bestemmer. For at faa barnet til at gi avkald paa disse lystkilder, blir alt det som har med disse funktioner at gjøre betegnet som noget «uanstæn=

dig», noget som skal holdes hemmelig. Her er det det for første gang forlanges av barnet, at det istedetfor egen lyst skal sætte det som har værdi i andres øine. Barnets eget forhold til uttømningsprodukterne er et helt andet fra begyndelsen av. Det føler ikke nogen motbydelighet for avføringen, men vurderer den som en del av sit eget legeme, noget det ikke gjerne skiller sig av med, og det anvender den som en første «gave», en utmerkelse for personer som det sætter særskilt høit. Selv efterat det er lykkedes opdragelsen at gjøre barnet fremmed overfor disse tilbøieligheter, fortsætter det at føle den samme høie agtelse for sine «gaver» og sine «penger». Med særskilt stolthet synes det at betragte sine ydelser ved urineringen.

Jeg vet godt, at De alt længe har ønsket at avbryte mig med ropet: «Nei, nu faar det være nok av disse uhyrligheter! Skal stolgangen være en kilde for tilfredsstillelse av seksuel lyst, som allerede utnyttes av spædbarnet? Avføringen en værdifuld substans, anus et slags kjønsorgan? Nei, det tror vi ikke! Og nu forstaar vi grunden til at barnelæger og pædagoger saa energisk avviser psykoanalysen og dens resultater.» Nei, mine herrer! De har bare glemt, at det var min hensigt at gi en fremstilling av sammenhængen mellem den infantile seksualitets kjendsgjerninger og de seksuelle perversioners kjendsgjerninger. Hvorfor skulde De ikke vite, at der findes et stort antal voksne mennesker, baade homoseksuelle og heteroseksuelle, hos hvem anus virkelig overtar vagina's rolle ved seksualomgangen? Og at der er mange mennesker som hele livet igjennem beholder en følelse av lyst under stolgangen og beskriver denne følelse som noget der slet ikke er saa helt uvæsentlig? Naar barna er blit nogen aar ældre og kan fortælle om tingene, da kan De av disse selv faa høre, hvilken interesse de finder i defækationsakten og hvilken fornøielse de har av at iagtta andre under denne akt. Men naturligvis maa De ikke da paa forhaand ha skræmt barna systematisk, for da skjøn-

ner de sagtens at de ikke maa tale om disse ting. Og med hensyn til alt det andet som De ikke vil tro paa, henviser jeg Dem til resultaterne av analysen og den direkte iagttagelse av barn, og jeg vil da si at det likefrem er et kunststykke at undgaa at se alle disse ting eller at se dem i et andet lys. Jeg har forøvrig slet ikke noget imot, at De finder slegtskapet mellem den infantile seksualvirksomhet og de seksuelle perversioner paafaldende. Egentlig er dette slegtskap en selvfølge. Hvis barnet i det hele har et seksualliv, maa dette være av pervers art, for bortset fra enkelte dunkle antydninger mangler jo barnet det som gjør seksualiteten til forplantningsfunktion. Og paa den anden side er det et fælles karaktertræk ved alle perversioner, at de har git op forplantningen som formaal. Vi kalder netop en seksualvirksomhet pervers, naar den har git avkald paa forplantningsformaalet og uavhængig derav forfølger det maal at opnaa lystvinning. De forstaar altsaa, at bruddet og vendepunktet i seksuallivets utvikling ligger i at det underordnes forplantningsformaalet. Alt som ligger foran dette vendepunkt og alt som ikke kan indordnes herunder og bare øves for lystvinningens skyld, benævnes med det lite ærefulde navn «perversion» og foragtes som saadan.

La mig derfor gaa videre i min korte skildring av den infantile seksualitet. Det jeg har sagt med hensyn til de to organsystemer, kunde let suppleres ved ogsaa at ta de andre med i betragtningen. Forholdet er netop dette, at barnets seksualliv karakteriseres ved en række partialdrifter som søker at opnaa lyst uavhængig av hverandre, dels ved hjælp av eget legeme, dels allerede ved hjælp av et ydre objekt. Av disse organer er det genitalia som snart kommer til at indta den første plads. Der er mennesker hos hvem lystvinningen fra eget kjønsorgan — uten hjælp fra noget andet kjønsorgan eller objekt — fortsættes uten avbrytelse like fra spædbarnsonanien til nødonanien i pubertetsalderen, og saa endnu holder ved i ubestemt tid frem-

over. Temaet onani er det forøvrig ikke saa snart at gjøre sig færdig med. Det gir stof til betragtning fra mange sider.

Trods mit ønske om at korte endnu mer av paa fremstillingen, maa jeg allikevel si noget om barnets *«seksualforskning»*. Denne er nemlig meget karakteristisk for barnets seksualitet og av stor betydning for den neurotiske symptomdannelse. Den infantile seksualforskning begynder meget tidlig, i mange tilfælde før tredje leveaar. Den knytter ikke til kjønsforskjellen, som ikke betyr noget for barnet, da dette — i det mindste gutten — tilskriver begge kjøn samme mandlige genitalorgan. Hvis saa gutten opdager vagina hos en liten søster eller lekekamerat, søker han først at negte det sanserne har vist ham. For han kan ikke forestille sig et menneskelig væsen likt ham selv og uten dette høist betydningsfulde attribut. Senere forskrækkes han over den mulighet dette stiller ham selv overfor, han begynder at føle eftervirkningen av tidligere trudsler som han kanske har faat høre paa grund av en altfor intens beskjæftigelse med sin egen lille penis. Han kommer ind under kastrationskompleksets herredømme, dette kompleks som er av saa stor betydning for han karakterdannelse hvis han forblir frisk, for hans neurose hvis han blir syk, og for hans motstand hvis han kommer i psykoanalytisk behandling. Om den lille pike vet vi, at hun føler sig i høi grad forurettet fordi hun ikke har nogen stor synlig penis, at hun misunder gutterne denne besiddelse, og at det væsentlig er av denne grund hun utvikler ønsket om at være en mand, et ønske som senere blir tat op igjen i neurosen, som skyldes vanskjæbne i hendes kvindelige rolle. I barnealderen spiller forøvrig pikens clitoris helt den samme rolle som penis, den er særskilt pirrelig og det sted hvor autoerotisk tilfredsstillelse kan opnaaes. For den lille pikes overgang til moden kvinde er det av meget stor betydning, at clitoris i ret tid og helt ut avgir denne følsomhet til vaginalindgangen. Hos kvinder som lider av saakaldt

seksuel anæstesi, har clitoris haardnakket holdt fast ved denne følsomhet.

Barnets seksuelle interesse er først og fremst rettet paa problemet hvor barna kommer fra — det samme problem som ligger til grund for spørsmaalsstillingen hos den teban=ske sfinks. Denne interesse vækkes som oftest tillive av egoistisk frygt naar et nyt barn kommer til verden. Svaret som man har paa rede haand i barnekammeret — at det er storken som bringer barna — blir langt oftere end vi tror møtt med vantro, selv hos smaa barn. Følelsen av at de voksne har bedraget dem og løiet, bidrar meget til at isolere barnet og utvikle dets selvstændighet. Men barnet er ikke istand til at løse problemet ved egen hjælp. Dets uutviklede seksualkonstitution har sat bestemte skranker for dets er=kjendelsesevne. Først tror det, at barna kommer av at der er noget særskilt i maten man spiser, og heller ikke vet det at det bare er kvinder som kan faa barn. Senere faar det kjendskap til denne indskrænkning og gir op idéen om at barna kommer av spisningen — en idé som er beholdt i eventyret. Naar barnet er blit større, merker det snart at faren maa ha noget at gjøre med dette at faa barn, men det kan ikke selv finde ut hvad det er. Hvis det tilfældigvis blir vidne til en seksualakt, saa ser det i denne et forsøk paa at overmande kvinden, et slagsmaal — den sadistiske misforstaaelse av koitus. Men til at begynde med sætter det ikke denne akt i sammenhæng med at faa barn. Hvis det opdager blodspor i morens seng eller undertøi, tar det ogsaa dette som bevis for at faren har gjort hende ondt. Naar barnet blir endnu ældre, aner det nok at mandens kjønsorgan har en væsentlig andel i barnas tilblivelse, men det kan ikke tilskrive denne legemsdel nogen anden funk=tion end urineringen.

Fra begyndelsen av stemmer barn overens i at tro, at barnets fødsel foregaar gjennem tarmen, at altsaa barnet kommer til verden som et stykke avføring. Først naar bar=

net er vænt av med alle anale interesser, opgir det denne teori og erstatter den med den antagelse, at det er navlen som aapner sig, eller at det er regionen mellem de to bryster som er barnets fødested. Paa en slik maate nærmer det forskjende barn sig efterhvert kundskapen om de seksuelle kjendsgjerninger, hvis det da ikke — misledet av sin uvidenhet — gaar dem forbi indtil det som oftest i førpuberteten faar en ufuldstændig og vanligvis nedsættende opklaring, som ikke sjelden har traumatiske virkninger.

De har sikkert, mine herrer, hørt si, at vi i psykoanalysen har utvidet begrepet «seksuel» i en utilbørlig grad, for paa denne maate at kunne opretholde vor paastand om neurosernes seksuelle foraarsaking og symptomernes seksuelle betydning. Nu kan De selv dømme, hvorvidt denne utvidelse er uberettiget. Vi har bare utvidet begrepet «seksualitet» saa meget, at det ogsaa kan omfatte seksuallivet hos perverse mennesker og hos barn. Det vil si: vi har gjengit begrepet dets rigtige omfang. Det som utenfor psykoanalysen kaldes seksualitet, tar bare sigte paa et indskrænket seksualliv, som er underordnet forplantningsfunktionen og kaldes normalt.

ENOGTYVENDE FORELÆSNING

LIBIDO'S UTVIKLING. SEKSUAL-ORGANISATIONER

Mine herrer! Jeg har indtryk av, at det ikke paa overbevisende maate er lykkedes mig at gjøre Dem fortrolig med perversionernes betydning for vor opfatning av seksualiteten. Jeg vil derfor gjerne i den utstrækning det er mulig, forbedre og supplere min fremstilling.

Det er jo ikke bare perversionerne som har tvunget os til denne forandring av begrepet «seksualitet» som har vakt slik heftig motstand. Studiet av den infantile seksualitet har bidraget endnu mer til det og det er overensstemmelsen mellem begge disse kilder som er blit avgjørende for os. Saa umiskjendelige som ytringerne av den infantile seksualitet kan være i de senere barneaar, synes de imidlertid i sine begyndelsesformer at forflygtiges og bli ubestemmelige. Den som ikke vil regne med utviklingshistorie og de sammenhænger som den analytiske forskning har bragt for dagen, vil bestride deres seksuelle natur og istedet tilkjende dem en eller anden udifferentiert karakter. De maa ikke glemme, at vi for tiden ikke har noget almindelig anerkjendt kriterium efter hvilket den seksuelle natur av en proces kan avgjøres — det maatte da være sammenhængen med forplantningsfunktionen, en definition som vi imidlertid maatte avvise som altfor snever. De biologiske kriterier — f. eks. de av W. *Fliess* opstillede periodiciteter paa 23 og

28 dager — er fremdeles i høi grad omtvistet, og de kemiske eiendommeligheter, som vi tør formode ved de seksuelle processer, staar det endnu tilbake at opdage. De seksuelle perversioner hos voksne mennesker er derimot noget haandgripelig og utvetydig. Som det alt fremgaar av deres almindelig anerkjendte benævnelse, er de utvilsomt av seksuel natur. Hvad enten man kalder dem degenerationstegn eller noget andet, saa har allikevel ingen endnu hat mot til at henregne dem til noget andet end seksuallivets fænomener. Allerede perversionerne alene berettiger os til at hævde, at seksualitet og forplantning ikke falder sammen; for det er helt indlysende, at samtlige perversioner negter forplantningen som formaal.

Jeg kan her nævne en parallel som ikke er uten interesse. Mens de fleste sætter «sjælelig» lik «bevisst», var vi for vor del nødt til at utvide begrepet «sjælelig» og anerkjende sjælelige fænomener som ikke er bevisst. Paa helt tilsvarende maate erklærer folk flest «seksuel» for identisk med «hørende til forplantningen» — eller, om De ønsker det kortere: «genital» — mens vi ikke kan undlate at regne med «seksuelle» ting som ikke er «genitale» og ikke har noget med forplantningen at gjøre. Det er bare en formal analogi, men den er ikke uten dypere betydning.

Men naar de seksuelle perversioner er slikt tvingende argument i dette spørsmaal, hvorfor har da ikke dette argument forlængst gjort sin virkning og avgjort spørsmaalet? Jeg kan virkelig ikke si det. Jeg har indtryk av, at det maa hænge sammen med at disse seksuelle perversioner er lyst i et ganske særlig ban som griper over paa teorien og ogsaa trær hindrende iveien for den videnskapelige bedømmelse. Det er som kunde ingen glemme, at perversionerne ikke bare er noget avskylig, men ogsaa noget uhyrlig, farlig og forførerisk, det er som hadde man igrunden at kjæmpe med en hemmelig misundelse overfor de mennesker som nyter dem — en lignende følelse som den der kommer til

uttryk hos greven, som sitter til doms i den berømte Tannhäuserparodi:

«Paa Venusbjerget glemte han baade ære og plikt!
— Merkværdig nok, min lod var aldrig noget slikt!»

I virkeligheten er de perverse snarere stakkars djævler, som maa bøte meget haardt for den tilfredsstillelse de til-kjæmper sig med saa store vanskeligheter.

Det som gjør perversionerne til noget saa umiskjendelig seksuelt trods alt det fremmedartede ved objekt og formaal, er den omstændighet at akten ogsaa ved den perverse tilfredsstillelse som oftest løper ut i fuldstændig orgasme med uttømning av de genitale produkter. Dette er naturligvis bare fordi vedkommende personer er voksne; hos barnet er orgasme og genital uttømning ikke godt mulig og erstattes av antydninger, om hvilke det igjen gjælder at de ikke sikkert anerkjendes som seksuelle.

Endnu er der noget jeg maa tilføie, for at gjøre vurderingen av de seksuelle perversioner fuldstændig. Hvor berygtet de end er, og hvor skarpt de end stilles i motsætning til normal seksualvirksomhet, viser allikevel ganske enkel iagttagelse, at et eller andet perverst træk bare sjelden mangler i de normale menneskers seksualliv. Allerede kysset har krav paa at kaldes en pervers akt: det bestaar i foreningen av de to erogene mundsoner istedetfor de to genitalorganer. Men der er ingen som fordømmer kysset som perverst, tvertom, paa scenen tillates det som en mildnet antydning av seksualakten. Netop kyssingen kan imidlertid let bli en fuldstændig perversion — nemlig naar den foregaar saa intenst, at den direkte følges av genitaluttømning og orgasme, noget som slet ikke sjelden er tilfælde. Forøvrig kan man bemerke, at det hos nogen mennesker er en nødvendig betingelse for at opnaa seksualnydelse, at de kan se paa og røre ved objektet; at der er andre som kniper og biter naar de er paa høiden av seksuel ophidselse; at det slet ikke altid er objektets kjønsorgan, men en anden

region av legemet som fremkalder størst ophidselse — og saa videre i talløse variationer. Det vilde være meningsløst, om personer med enkelte av disse træk skulde utelukkes fra de normales række og henregnes til de perverse. Tvert=om blir det stadig klarere, at det væsentlige ved perver=sionerne ikke bestaar i overskridelsen av seksualmaalet, hel=ler ikke i erstatningen av kjønsorganerne med noget andet, ja ikke engang altid i variationen av objektet: det væsentlige ligger alene i den *eksklusivitet* med hvilken disse avvikelser finder sted og den seksualakt som tjener forplantningen blir skjøvet tilside. Forsaavidt som perverse handlinger hører med som forberedelse for og forsterkning av den normale seksualakt, er de ikke længer egentlige perversioner. Kjends=gjerninger av denne art bidrar naturligvis til at mindske kløften mellem normal og pervers seksualitet i betragtelig grad. Det indlysende resultat av denne betragtning er, at den normale seksualitet gaar frem av noget som har bestaat før den selv, idet den skiller ut enkelte deler av dette mate=riale som ubrukelig, og sammenfatter de øvrige for at under=ordne dem under et nyt formaal, nemlig forplantningen.

Det vi paa denne maate har lært om perversionerne, kan nu hjælpe os og gi os klarere forutsætninger, naar vi igjen fordyper os i studiet av den infantile seksualitet. Men først maa jeg gjøre Dem opmerksom paa en vigtig forskjel. Den perverse seksualitet er i regelen meget vel koncen=trert: hele aktiviteten er rettet paa et — oftest et eneste — maal, det er en enkelt patialdrift som er fremherskende; enten er denne den eneste som kan paavises, eller den har underordnet de andre under sit formaal. I denne henseende er der ingen anden forskjel mellem pervers og normal sek=sualitet end at de fremherskende partialdrifter og dermed tillike seksualmaalene er forskjellige. Paa begge steder har vi saa at si et organisert tyranni, bare at det er for=skjellige familier som har revet herredømmet til sig paa de to steder. Denne koncentration og organisation mangler i det

store og hele i den infantile seksualitet; her er de enkelte partialdrifter likeberettiget, hver av dem er ute paa egen haand efter lystvinning. At denne koncentration mangler i barndommen, men findes hos de voksne, stemmer naturligvis godt med den kjendsgjerning, at baade den perverse og den normale seksualitet er gaat frem av den infantile. Forøvrig findes der ogsaa tilfælde av pervers seksualitet som viser langt større likhet med den infantile; talrike partialdrifter, hver med sit maal, er uavhængig av hverandre trængt igjennem — eller bedre uttrykt: de har fortsat. I disse tilfælde er det rigtigere at tale om seksuel infantilisme end om perversion.

Forberedt paa denne maate kan vi nu diskutere et forslag, som man sikkert vil komme med. Man vil si: «Hvorfor er De saa opsat paa at sætte navnet «seksualitet» paa de livsytringer i barndommen som det seksuelle senere utvikler sig av, og som De selv indrømmer er ubestemmelige? Hvorfor kan De ikke heller nøie Dem med den fysiologiske beskrivelse og ganske enkelt si, at man alt hos spædbarnet kan iagtta forskjellige former for virksomhet — f. eks. suttingen og tilbakeholdingen av ekskrementerne — som viser at barnet stræber efter at opnaa *organlyst?* Paa den maate vilde De undgaa at tillægge de smaa barn et seksualliv og spare os for denne opfatning som er saa krænkende for alle vore følelser.» — Ja, mine herrer, jeg kan bare svare, at jeg ikke har noget at indvende mot uttrykket «organlyst», jeg vet at selv den høieste lyst ved den seksuelle forening ikke er noget andet end en organlyst som er knyttet til seksualorganernes virksomhet. Men kan De si mig, naar faar da denne oprindelig indifferente organlyst den seksuelle karakter, som den utvilsomt har i senere faser av utviklingen? Vet vi noget mer om «organlyst» end om «seksualitet»? De vil svare, at den seksuelle karakter kommer til, naar genitalerne begynder at spille sin rolle: «seksuel» og «genital» dækker hinanden. Endog den indvending som ligger i perversionerne, kan De avvise ved at

paapeke, at det jo ved de fleste perversioner kommer an paa at opnaa genital orgasme, selv om det sker paa en anden maate end gjennem forening av genitalia. Nu op=naar De virkelig en langt bedre position, naar De stryker relationen til forplantningen i karakteristikken av det sek=suelle — da en slik opfatning er umulig paa grund av per=versionerne — og istedet betoner genitalvirksomheten. Men da er avstanden mellem os ikke længer saa stor, det er bare kjønsorganerne som staar mot de andre organer. Men hvad vil De nu gjøre med de talrike erfaringer som viser, at geni=talia kan erstattes med andre organer naar det gjælder lyst=vinningen — f. eks. ved det normale kys, de perverse prak=tikker hos levemænd, eller hysteriens symptomatik? Ved denne neurose er det meget almindelig, at pirringer, sensa=tioner og innervationer, ja endog erektionsprocesserne, som egentlig hører til genitalia, forskyves til mer fjerntliggende deler av legemet (f. eks. en forskyvning nedenfra opover, til hodet og ansigtet). De vil saaledes finde, at der ikke blir noget igjen av alt det De vilde bruke ved Deres karak=teristik av det seksuelle, og De maa vel da beslutte Dem til at følge mit eksempel og utvide betegnelsen «seksuel» til ogsaa at omfatte de forskjellige former for virksomhet i den tidlige barndom som tilstræber «organlyst».

Og nu maa De la mig faa lov at komme med to videre betragtninger til støtte for min opfatning. Som De vet, kal=der vi de tvilsomme og ubestemmelige lystbetonte former for virksomhet i den tidligste barndom for seksuelle, fordi vi un=der analysen av de neurotiske symptomer støter paa ubestri=delig seksuelt materiale som viser tilbake til dem. Det skal indrømmes, at de av denne grund ikke selv behøver at være seksuelle. Men la os ta et analogt tilfælde Tænk Dem at der ikke fandtes nogen vei til at iagtta utviklingen av to diko=tyledone planter, epletræet og bønnen, fra frøet, men at det i begge tilfælde var mulig at følge utviklingen fra den fuldt utviklede plante tilbake til den første spire med to kim=

blader. De to kimblader ser indifferent ut, i begge tilfælde er de helt likeartet. Skal jeg av den grund anta, at de virkelig er ensartet, og at den specifike forskjel mellem epletræ og bønne først indtrær paa et senere stadium av plantens utvikling? Eller er det ikke biologisk rigtigere at tro, at denne forskjel alt er tilstede i spiren, selv om jeg ikke kan se nogen forskjel i kimbladerne? Men det er paa samme maate vi gjør det naar vi sier at den lyst som er forbundet med spædbarns virksomhet, er en seksuel lyst. Om al organlyst kan kaldes seksuel eller om der ved siden av den seksuelle lyst ogsaa gis en anden lyst som ikke fortjener dette navn, det er et spørsmaal som jeg ikke kan diskutere her. Jeg kjender for lite til organlyst og betingelserne for denne, og ved den tilbakeskridende karakter som analysen har, kan jeg overhodet ikke finde det underlig, om jeg til sidst kommer til momenter som for nærværende ikke kan bestemmes nærmere.

Og endnu ett! Selv om De kan overbevise mig om at det er bedre ikke at karakterisere spædbarnets virksomhet som seksuel, har De allikevel i det store og hele opnaad meget lite for det De ønsker at gjøre gjældende, nemlig barnets seksuelle «renhet». Allerede fra tredje leveaar av er nemlig barnets seksualliv hævet over alle disse tvil. Ved denne tid begynder allerede genitalia at røre paa sig, der følger kanske regelmæssig en periode med infantil masturbation, altsaa genital tilfredsstillelse. Nu behøver heller ikke de sjælelige og sociale sider av seksuallivet at savnes længer. Uavhængig av psykoanalysen og før denne har man gjennem upartiske iagttagelser kunnet konstatere objektvalg hos barnet, øm forkjærlighet for enkelte personer, ja endog valg til fordel for et av kjønnene og skinsyke. Enhver iagttager, som i det hele vil se, kan bekræfte disse ting. De vil indvende, at De aldrig har tvilt paa at slike ømme følelser tidlig vækkes tillive, men bare paa at denne ømhet har «seksuel» karakter. Rigtignok lærer barna alt i alderen mellem

3 og 8 aar at skjule denne karakter, men ser De opmerksomt efter, kan De allikevel finde beviser nok for den «sanselige» natur av disse ømme følelser, og hvad der da endnu staar igjen kan uten vanskelighet skaffes tilveie i rikt maal gjennem den psykoanalytiske forskning. De seksuelle formaal staar i denne livsperiode i den intimeste sammenhæng med den samtidige seksualforskning som jeg nævnte nogen eksempler paa. At enkelte av disse formaal har pervers karakter, er naturligvis en følge av den umodne konstitution hos barnet, som endnu ikke har opdaget formaalet med koitusakten.

Fra omkring sjette til ottende leveaar og fremover merker man en stilstand og tilbakegang i den seksuelle utvikling. I de kulturelt gunstigste tilfælde fortjener denne tid at kaldes en *latensperiode*. Men latensperioden kan ogsaa falde bort, og den behøver ikke at medføre en avbrytelse av seksualvirksomheten og seksualinteresserne over hele linjen. De fleste oplevelser og sjælsrørsler fra tiden før latensperioden hjemfalder da til den infantile amnesi som jeg alt har nævnt, denne glemsel som tilhyller vor første barndom og gjør os selv fremmed overfor den. I enhver psykoanalyse staar vi overfor den opgave at bringe denne glemte livsperiode tilbake i erindringen. Man kan ikke andet end formode, at det er det begyndende seksualliv i denne periode som gir motivet for denne glemsel — at altsaa denne er et resultat av fortrængningen.

Fra tredje leveaar av viser barnets seksualliv stor overensstemmelse med de voksnes. Som vi alt vet, skiller det sig fra dette ved mangelen paa fast organisation under genitalias primat, uundgaaelige perverse træk, og naturligvis ogsaa langt ringere intensitet i impulsen. Men de faser som er av størst teoretisk interesse i seksualutviklingen — eller i libido's utvikling, som vi heller vil si — ligger før denne periode. Denne utvikling gjennemløpes saa hurtig, at det sandsynligvis aldrig vilde været mulig for den direkte iagt-

tagelse at holde fast paa dens flygtige billeder. Først ved hjælp av den psykoanalytiske utforskning av neuroserne er det lykkedes at trænge tilbake og opdage disse endnu længer tilbakeliggende faser i libido's utvikling. Vistnok er dette bare teoretiske konstruktioner. Om De driver praktisk psykoanalyse, vil De imidlertid finde, at det er nødvendige og nyttige konstruktioner. De vil ogsaa snart lære at forstaa, hvorledes det gaar til at patologien kan røbe forhold som vi maa overse ved det normale objekt.

Vi kan altsaa nu angi de former seksuallivet antar hos barnet, før genitalia naar frem til den ledende stilling, dette primat som forberedes i den første infantile epoke før latensperioden og blir varig organisert fra puberteten av. I denne tidligste periode bestaar der en slags løs organisation, som vi vil kalde *prægenital.* I denne fase er det ikke de genitale partialdrifter som staar i forgrunden, men derimot de *sadistiske* og *anale.* Motsætningen mellem *mandlig* og *kvindelig* spiller endnu ikke nogen rolle, istedet har vi motsætningen mellem *aktiv* og *passiv.* Denne motsætning kan betegnes som en forløper for den seksuelle polaritet, som den ogsaa senere knyttes sammen med. Det som i denne periode synes at være mandlig — betragtet ut fra genitalfasen — viser sig at være uttryk for en bemægtigelsestrang, som let kan slaa over i grusomhet. Tendenser med passivt formaal er forbundet med den erogene analsone, som har stor betydning i denne tid. Trangen efter at «se» og «vite» er meget sterk. Den rolle som genitalorganet spiller som uttømningsorgan for urinen, er igrunden dets eneste andel i seksuallivet. Det mangler ikke partialdrifterne paa objekter i denne periode, men disse behøver ikke at falde sammen til ett objekt. Den sadistisk-anale organisation er det trin som gaar umiddelbart foran genitalprimatets fase. Et mer indgaaende studium viser hvor meget av den blir bevart i den senere, endelige formning, og ad hvilke veier disse partialdrifter tvinges ind i den nye genitalorganisations tjeneste.

Bak den sadistisk-anale fase i libido's utvikling faar vi ogsaa et glimt ind i et endnu primitivere stadium, hvor det er den erogene mundsone som spiller hovedrollen. De forstaar, at en seksualvirksomhet som suttingen hører til i denne fase, og De maa beundre de gamle egypteres forstaaelse, naar de i kunsten karakteriserer barnet — endog den guddommelige Horus — med en finger i munden. *Abraham* har nylig offentliggjort et arbeide, som viser de spor denne primitive *orale* fase efterlater i de senere aars seksualliv.

Mine herrer! Jeg kan tænke mig, at De føler denne sidste fremstilling av de seksuelle organisationer mer besværlig end egentlig belærende. Det er ogsaa mulig, at jeg igjen er gaat for meget ind paa enkeltheter. Men jeg ber Dem ha taalmodighet. Det De her har hørt, vil faa større værdi for Dem, naar vi senere skal anvende det. Hold for øieblikket fast paa det indtryk, at seksuallivet — libidofunktionen, som vi sier — ikke træer frem som noget færdig og heller ikke vokser videre i like linje, men gjennemgaar en række paahverandrefølgende faser, som ikke er lik hverandre — kort sagt, at det er en utvikling med flere stadier paa samme maate som larvens utvikling til sommerfugl. Der indtræer et vendepunkt i utviklingen, naar alle seksuelle partialdrifter underordnes genitalsonens primat og seksualiteten samtidig indordnes under forplantningsfunktionen. Før dette sker, er seksuallivet usammenhængende, idet de enkelte partialdrifter som stræber efter organlyst, ytrer sig uavhængig av hverandre. Dette anarki mildnes gjennem de ansatser der er til «prægenitale» organisationer, først den sadistisk-anale fase, og bak denne den orale, som kanske er den oprindeligste. Dertil kommer de forskjellige, endnu utilstrækkelig kjendte processer som bevirker overgangen fra det ene organisationstrin til det næste og høiere. En anden gang skal vi saa se, hvilken betydning det har for forstaaelsen av neuroserne, at libido's utvikling tilbakelægger en saa lang vei med saa mange trin.

Idag skal vi endnu forfølge en anden side av denne ut=
vikling, nemlig forholdet mellem de seksuelle partialdrifter
og deres objekt. Eller rettere, vi vil ta et flygtig overblik
over denne utvikling, for saa at dvæle noget længer ved et
temmelig sent stadium i utviklingen. Altsaa, en del av sek=
sualdriftens komponenter har like fra begyndelsen av sit
objekt og holder fast paa dette — saaledes bemægtigelses=
driften (sadismen) og trangen til at «se» og «vite». Andre,
som tydeligere er knyttet til bestemte erogene legemssoner,
har bare sit objekt til at begynde med, nemlig saalænge de
endnu er knyttet til de ikke=seksuelle funktioner, og de gir
op objektet naar de løser sig fra disse. Det første objekt for
seksualdriftens orale komponent er saaledes morsbrystet,
som tilfredsstiller spædbarnets næringsbehov. Under sut=
tingsakten gjør den erotiske komponent, som tilfredsstilles
under diingen, sig uavhængig, opgir det fremmede objekt
og erstatter det med et sted paa eget legeme. Den orale
drift blir *autoerotisk* paa samme maate som de anale og
andre erogene drifter like fra begyndelsen av er det. Den
videre utvikling har — for at uttrykke det knappest mulig
— to maal: for det første at forlate autoerotismen, atter om=
bytte objektet paa eget legeme med et fremmed objekt, og
for det andet at forene de forskjellige objekter for de
enkelte drifter og erstatte dem med et eneste objekt.
Dette kan naturligvis bare lykkes, hvis dette objekt atter er
et helt legeme som ligner ens eget. Heller ikke er det mulig,
uten at en række av de autoerotiske driftsimpulser opgis
som ubrukelige.

Processerne ved objektvalget er temmelig indviklet og
hittil er der heller ikke git nogen oversigtlig fremstil=
ling av dem. For vort formaal vil vi fremhæve følgende:
naar processen er kommet til en viss avslutning i barne=
aarene før latenstiden, viser det fundne objekt sig næsten
identisk med det første objekt som den orale lystdrift var
knyttet til. Om end ikke morsbrystet, saa er det ialfald

moren. Vi kalder moren det første *kjærlighets*objekt. Om kjærlighet taler vi nemlig, naar vi rykker den sjælelige side ved seksualbestræbelserne i forgrunden og trænger de til-grundliggende legemlige eller «sanselige» driftsfordringer tilbake eller for et øieblik ønsker at glemme disse. Paa den tid da moren blir kjærlighetsobjekt, er tillike det sjælelige fortrængningsarbeide allerede begyndt hos barnet og unddrar det kjendskapet til en del av dets seksualmaal. Med dette valg av moren til kjærlighetsobjekt er nu forbundet alt det som under navn av *«Ødipus-komplekset»* har faat saadan betydning for den psykoanalytiske opklaring av neuroserne, og som har hat en kanske ikke ringe andel i motstanden mot psykoanalysen.

Jeg skal fortælle en liten begivenhet som har fundet sted nu under verdenskrigen. En av psykoanalysens staute tilhængere var stationert som læge ved den tyske front i Polen og vakte kollegernes opmerksomhet, da han ved en leilighet utøvet en uventet indflydelse paa en patient. Han blev spurt ut og indrømmet, at han arbeidet ved hjælp av den psykoanalytiske metode. Han maatte erklære sig villig til at fortælle kollegerne herom, og hver aften samledes saa avdelingens læger — kolleger og foresatte — for at bli indviet i psykoanalysens mysterier. En stund gik det godt, men da han hadde fortalt sine tilhørere om Ødipus-komplekset, var der er av hans foresatte som reiste sig og erklærte, at dette trodde han ikke paa og at det var en gemenhet av foredragsholderen at fortælle slike ting til tapre mænd og familiefædre som kjæmpet for fædrelandet, og han forbød fortsættelsen av foredragene. Dermed var det slut. Analytikeren lot sig forflytte til en anden del av fronten. Efter min mening maa imidlertid sakerne staa slet, hvis den tyske seier skal behøve en slik «organisation» av videnskapen, og jeg tror neppe den tyske videnskap godt kan taale denne organisation.

Nu vil De sikkert være spændt paa at faa vite, hvad dette

skrækkelige Ødipus=kompleks indeholder. Navnet kan fortælle Dem det. De kjender alle de græske sagn om kong Ødipus, som av skjæbnen er bestemt til at slaa faren ihjel og ta moren til hustru; som gjør alt for at undgaa denne skjæbne som blev forkyndt ham av oraklet og saa straffer sig selv med at blinde sig, da han opdager at han uten at vite det har begaat begge disse forbrydelser. Jeg haaper mange av Dem personlig har oplevet den rystende virkning av *Sophokles'* tragedie som behandler dette stof. Den attiske digters verk fremstiller, hvorledes Ødipus' længst forgangne gjerning litt efter litt blir avsløret gjennem en kunstfærdig forhalet undersøkelse, som holdes igang ved stadig nye indicier; det har forsaavidt en viss likhet med forløpet av en psykoanalyse. I dialogen sætter den forblindede moder=hustru *Jokaste* sig imot en fortsættelse av undersøkelsen. Hun paaberoper sig, at der er mange mennesker som har hat omgang med moren i sine drømmer, men drømmer skal man ikke agte stort paa. Vi for vor del tillægger drømmer stor vegt, særlig de typiske drømmer, slike som forekommer hos mange mennesker. Og vi tviler ikke paa, at den drøm Jokaste taler om, har intim sammenhæng med sagnets rystende og forfærdelige indhold.

Det er merkelig, at ikke Sophokles' tragedie fremkalder en indignert protest hos tilhørerne, en lignende og langt mer berettiget reaktion end den som blev vor jevne militærlæge til del. For igrunden er det et umoralsk stykke. Det ophæver menneskets moralske ansvar, viser guddommelige magter bakom forbrydelsen og fremstiller den moralske viljes vanmagt, naar mennesket vil forsøke at verge sig mot forbrydelsen. Man kunde let tro, at hensigten med sagnets indhold skulde være en anklage mot guderne og skjæbnen. I hænderne paa den kritiske *Euripides,* som hadde brutt med guderne, vilde det sandsynligvis ogsaa blit en slik anklage. Men hos den troende Sophokles er det ikke tale om at anvende stoffet paa denne maate: en from spidsfindighet

som sier, at det er den høieste moral at bøie sig for gudernes vilje selv om det er en forbrydelse de forordner, hjælper ut over vanskeligheten. Jeg kan ikke finde, at denne moral hører til stykkets sterke sider, men den er uten betydning for tragediens virkning. Det er ikke denne moral tilskueren reagerer paa, han reagerer paa selve sagnets hemmelige mening og indhold, og han reagerer som hadde han gjennem selvanalyse opdaget Ødipus-komplekset i sig selv og erkjendt gudernes vilje og oraklet som en ophøiende maskering av sit eget ubevisste. Det er som maatte han erindre sit eget ønske om at dræpe faren og i hans sted ta moren til hustru — og forfærdes over denne tanke. Han forstaar ogsaa digterens stemme, som vilde den si til ham: «Det er forgjæves at du negter din egen skyld, det er forgjæves du bedyrer din kamp mot disse forbryderiske tendenser. Du er allikevel skyldig, for du har ikke kunnet tilintetgjøre dem, de lever endnu ubevisst i dig.» Og der er en psykologisk sandhet i dette. Selv om mennesket har fortrængt sine onde ønsker til det ubevisste, og ønsker at si sig selv at han ikke er ansvarlig for dem, saa er han allikevel tvunget til at føle dette ansvar i form av en skyldfølelse — uten at han selv kjender grundlaget for den.

Der er ingen tvil om at den skyldbevissthet som neurotikerne saa ofte pines av, har en av sine væsentligste kilder i Ødipus-komplekset. Ja, endnu mere: under titelen «Totem og Tabu» offentliggjorde jeg i 1913 en studie over de tidligste former av religion og moral, og her har jeg git uttryk for den formodning, at kanske menneskeheten som helhet ved historiens begyndelse har erhvervet sin skyldbevissthet — som er den sidste kilde til moral og religion — i tilknytning til Ødipus-komplekset. Jeg skulde gjerne fortælle Dem mer om denne sak, men jeg lar det heller være. Det er vanskelig at bryte av fra dette emne naar man først er begyndt paa det og vi maa nu vende tilbake til den individuelle psykologi.

Hvad kan altsaa en direkte iagttagelse av barn i tiden for deres objektvalg før latensperioden vise os med hensyn paa Ødipus-komplekset? Nu, det er let at se at den lille mand vil ha moren for sig selv, at han føler farens nærvær som forstyrrende, blir sint naar faren tillater sig kjærtegn overfor moren, og er glad naar faren reiser bort eller ikke er tilstede. Ofte gir han sine følelser direkte uttryk i ord og lover moren at gifte sig med hende. Man kan synes at dette er lite sammenlignet med Ødipus' gjerninger, men det er allikevel tilstrækkelig: kjernen er den samme i begge tilfælde. Iagttagelsen blir ofte fordunklet ved den omstændighet, at det samme barn ved andre leiligheter kan gi uttryk for en stor ømhet overfor faren. Men slike motsatte — eller bedre *ambivalente* — følelsesindstillinger, som hos voksne mennesker vilde føre til konflikter, kan i lang tid gaa godt sammen hos barnet, likesom de senere finder varig plads ved siden av hinanden i det ubevisste. Man vil sagtens ogsaa indvende, at den lille guts adfærd har sin oprindelse i egoistiske motiver og ikke berettiger til antagelsen av et erotisk kompleks. Det er moren som sørger for alle barnets behov, og barnet har derfor interesse av at hun ikke bekymrer sig om nogen anden. Ogsaa dette er rigtig. Men det blir snart klart, at i denne som i lignende situationer gir den egoistiske interesse bare det støttepunkt som den erotiske bestræbelse har tilknytning til. Naar gutten viser den mest utilhyllede seksuelle nysgjerrighet overfor moren, forlanger at sove hos hende om natten, søker at være tilstede naar hun gjør toilette, eller endog gjør forsøk paa at «forføre» hende — noget moren ofte kan iagtta og leende fortælle om — saa er den erotiske natur av denne bundethet til moren sikret mot enhver tvil. Det maa heller ikke glemmes, at moren utviser den samme omsorg overfor den lille datter, uten at frembringe denne virkning og at faren ofte nok kappes med moren i omsorgen for gutten, uten at det lykkes ham at opnaa samme betydning som

hende. Kort sagt, ingen kritik kan eliminere bort den fak=tor fra situationen, at barnet virkelig foretrækker det ene kjøn. Ut fra den egoistiske interesses standpunkt vilde det jo være klokere for den lille mand at taale begge personer i sin tjeneste end bare én av dem.

Som De ser, er det bare guttens forhold til faren og moren jeg har skildret. Men ogsaa hos den lille pike arter forholdet sig paa helt lignende maate, naturligvis med de nødvendige modifikationer. Den ømme hengivenhet for fa=ren, behovet efter at fjerne moren som noget overflødig, ønsket om at indta morens plads, et koketteri som allerede nytter den voksne kvindes midler — alt dette gir hos den lille pike et henrivende billede, som faar os til at glemme alvoret og de svære følger som kan bli resultatet av denne infantile situation. Vi kan ikke se bort fra, at det ofte er forældrene selv som paa avgjørende maate bidrar til at vække barnets Ødipus=indstilling tillive, idet de selv lar sig bestemme av tiltrækningen fra det andet kjøn: naar der er flere barn, foretrækker faren tydelig datteren og moren søn=nen. Men selv dette moment betegner ikke nogen nævne=værdig indskrænkning av Ødipus=kompleksets spontane na=tur hos barnet. Naar der kommer andre barn til, utvides Ødipus=komplekset til et familiekompleks. Det faar ny næ=ring ved den krænkelse av de egoistiske interesser som de nye søsken betyr, og er aarsaken til at disse blir mottat med en følelse av motvilje og uten betænkelighet skaffes avveien i ønsket. I regelen gir endog barnet snarere uttryk for disse følelser av hat overfor søsken end for de følelser som springer frem av forældrekomplekset. Hvis et slikt ønske gaar i opfyldelse og døden inden kort tid atter fjerner den uvelkomne tilvekst til familien, kan en senere analyse vise hvilken betydningsfuld oplevelse dette dødsfald har været for barnet, selv om det kan ha glemt det. Naar en liten bror eller søster fødes til verden, blir barnet sat i anden linje og den første tid næsten helt isolert fra moren,

og denne tilsidesættelse har det vanskelig for at glemme hende. Følelser, som man hos voksne mennesker vilde betegne som en en alvorlig forbitrelse, vækkes tillive og fører ofte til at barnet vedblivende faar en fremmed indstilling overfor moren. Jeg har alt nævnt, at barnets seksualforskning med alle dens konsekvenser i almindelighet har tilknytning til denne livserfaring. Naar saa disse søsken vokser til, blir forholdet til dem gjenstand for overordentlig betydningsfulde forandringer. Som erstatning for den troløse mor kan gutten ta søsteren til kjærlighetsobjekt, og mellem flere brødre som kappes om en yngre søster, kan der alt i barnekammeret utvikle sig en fiendtligsindet rivalitet som er av stor betydning for det senere liv. En liten pike finder i den ældre bror en erstatning for faren, som ikke længer behandler hende med samme ømhet som i de tidligste aar, eller hun tar en yngre søster som erstatning for det barn hun forgjæves har ønsket at faa med faren.

Dette og meget andet av lignende natur kan De faa vite ved direkte at iagtta barn og ved at ta hensyn til barndomserindringer som huskes godt og som ikke er blit paavirket av nogen analyse. Herav kan De blandt andet slutte, at et barns plads i søskenrækken er av overordentlig stor betydning for hele dets senere utvikling — noget som der burde tas hensyn til i alle levnedsbeskrivelser. Men hvad der er væsentligere: naar De ser hen til denne indsigt som det er saa let at opnaa, maa De sikkert smile naar De tænker paa den maate videnskapen har søkt at forklare incestforbudet paa. Hvad har man ikke fundet paa av dumheter her! Man sier, at samlivet like fra barndommen av har til følge at den seksuelle tiltrækning ledes bort fra medlemmerne av motsat kjøn i samme familie! Eller det heter, at en biologisk tendens til at forhindre indavl blir sjælelig repræsentert ved den medfødte avsky for incest! Ved disse forklaringsforsøk glemmer man endog helt, at det slet ikke vilde

være nødvendig at ha saa strenge forbud i lov og sædvane, hvis der virkelig fandtes sikre naturlige skranker mot fristelsen til incest. Det er i virkeligheten det motsatte herav som er sandt. Menneskets første objektvalg er regelmæssig incestuøst: hos manden er det rettet paa moren og søsteren, og det behøves de strengeste forbud for at holde denne stadig virksomme infantile tilbøielighet væk fra virkeligheten. Hos primtive, vilde folk er forbudene mot incest endnu meget strengere end hos os. I et glimrende arbeide har *Theodor Reik* nylig paavist, at meningen med de vilde folks pubertetsriter — som fremstiller en gjenfødelse — er at ophæve gutternes incestuøse fiksering til moren og forsone dem med faren.

Mytologien viser, at man uten betænkning tilskriver guderne samme incest som man angivelig selv har slik avsky for, og av den gamle historie kan De lære at egteskap med en søster var hellig pligt for konger (de gamle faraoner og inkaerne i Peru). Det dreier sig altsaa om et privilegium, som den gemene mængde maa forsage.

Incest med moren er den ene av Ødipus' forbrydelser, fadermord er den anden. I parentes bemerket er dette ogsaa de to store forbrydelser som menneskehetens første socialt-religiøse institution, *totemismen*, under strengeste straf forbyder. Fra den direkte iagttagelse av barn skal vi nu vende os til den analytiske utforskning av voksne mennesker som er blit neurotiske. Hvilket bidrag kan saa analysen gi til videre kundskap om Ødipus-komplekset? Det er snart sagt. Analysen viser os dette kompleks slik som sagnet fortæller det. Den viser, at enhver av disse neurotikere selv var en Ødipus, eller — hvad der kommer ut paa det samme — er blit en Hamlet i sin reaktion paa komplekset. Naturligvis betegner den analytiske fremstilling paa Ødipus-komplekset en forstørrelse og forgrovelse av den infantile skisse. Hatet og dødsønskerne mot faren er ikke længer bare beskjedent antydet, og ømheten for moren bekjender sig nu

til maalet at eie hende som hustru. Kan vi virkelig tiltro de sarte barneaar slike grelle og ekstreme følelser, er det ikke snarere analysen som bedrager os ved at blande ind et nyt moment? Det er jo ikke vanskelig at finde et slikt. Naar et menneske skal fortælle om ting som tidligere er sked, saa maa vi — selv om det er en historiker det gjælder — altid regne med, at han uvilkaarlig lægger ind i fortiden ting fra nutiden eller fra den mellemliggende periode, slik at billedet av fortiden blir forvansket. Hvor det gjælder neurotikeren, er det endog et spørsmaal om det er saa helt ufrivillig han gjør dette. Senere skal vi lære at kjende motiverne for det, og i det hele maatte ta det tilbørlige hensyn til «tilbakefantaseringen» i en tidlig fortid. Det er ogsaa let at se, at hatet mot faren er forsterket ved en række motiver som stammer fra senere perioder og andre livsforhold, og at de seksuelle ønsker rettet mot moren er støpt i former som endnu maatte være fremmed for barnet. Men det vilde være forgjæves at søke at forklare hele Ødipus-komplekset ut fra en «tilbakefantasering» og henføre det til en senere livsperiode. Den infantile kjerne og likeledes mer eller mindre av det andet blir staaende slik, som den direkte iagttagelse av barnet bekræfter det.

Den kliniske kjendsgjerning som trær os imøte bak den form av Ødipus-komplekset som analysen konstaterer, er av høieste praktiske betydning. Vi lærer at de gamle incestuøse familieobjekter blir tat op igjen og paany «besat» med libidinøs energi, naar seksualdriften for første gang melder sig i sin fulde styrke i pubertetsalderen. Det infantile objektvalg var saa at si bare et forspil, som imidlertid bestemte retningen for objektvalget i pubertetsalderen. I denne periode finder der sted en række meget sterke affektive processer i retning av Ødipus-komplekset eller i reaktion mot dette; for en væsentlig del maa de imidlertid forbli ubevisste, fordi forutsætningerne for dem ikke mer kan taales. Fra denne tid av maa det menneskelige individ vie sig til

den store opgave at komme løs fra forældrene. Først naar denne opgave er løst, ophører det at være barn og blir medlem av det sociale samfund. For sønnen bestaar opgaven i at løse sine libidinøse ønsker fra moren for at nytte dem ved valget av et realt, fremmed kjærlighetsobjekt, og at forsone sig med faren hvis han er forblit i opposition til ham, eller befri sig fra trykket av ham hvis han i reaktion paa den infantile opsætsighet er kommet i et underdanighetsforhold til ham. Disse opgaver melder sig for ethvert menneske, og det er bemerkelsesværdig hvor sjelden det lykkes at løse dem paa en ideal maate, d. v. s. psykologisk og socialt korrekt. For neurotikerne lykkes det overhodet ikke: sønnen forblir hele livet igjennem bøiet under farens autoritet, og han er ikke istand til at føre sin libido over paa et fremmed seksualobjekt. Det samme kan med den nødvendige modifikation bli datterens skjæbne. I denne forstand gjælder Ødipus-komplekset med rette som kjernen i neuroserne.

Mine herrer! De merker hvor flygtig jeg gaar henover en stor række baade praktisk og teoretisk betydningsfulde forhold som hænger sammen med Ødipus-komplekset. Jeg gaar heller ikke ind paa kompleksets variationer og en mulig omsnuing av det. Hvor det gjælder dets mer fjerntliggende relationer, er det bare én ting til jeg endnu vil antyde, og det er, at det har vist sig at ha overordentlig stor betydning for den digteriske produktion. I en værdifuld bok har Otto *Rank* paavist, at alle tiders dramatikere hovedsakelig har hentet sit stof fra Ødipus- og incest-komplekset, dets variationer og tilhylninger. Det maa ogsaa nævnes, at man alt længe før psykoanalysen har anerkjendt begge Ødipus-kompleksets forbryderiske ønsker som de rigtige repræsentanter for det uhemmede driftsliv. Blandt encyklopedisten *Diderots* skrifter finder De en berømt dialog, «Le neveu de Rameau», som er oversat til tysk av ingen ringere end Goethe. I denne dialog kan De læse disse bemerkelsesvær-

dige ord: *Si le petit sauvage était abandonné à lui-même qu'il conserva toute son imbecillité et qu'il réunit au peu de raison de l'enfant au berceau la violence des passions de l'homme de trente ans, il tordrait le cou à son père et coucherait avec sa mère.*

Men der er endnu noget jeg ikke kan gaa forbi. Ødipus's moder-hustru skal ikke forgjæves ha mindet os om drømmen. Husker De endnu resultatet av vore drømme-analyser: hvorledes de drømmedannende ønsker saa ofte var av pervers og incestuøs natur eller røbet et uventet fiendskap overfor nære og elskede slegtninger? Vi forsøkte ikke dengang at opklare kilden til disse onde tendenser. Nu kan De si Dem det det selv. Det er libidoforankringer og libidinøse «objektbesætninger», der stammer fra den tidlige barndom og forlængst er opgit i det bevisste liv, som i drømmene endnu viser sig at være forhaanden og paa en viss maate virksomme. Men da alle mennesker — ikke bare neurotikerne — har slike perverse, incestuøse og morderiske drømmer, kan vi slutte at ogsaa de mennesker som er normale idag, har gaat veien gjennem perversionerne og Ødipus-kompleksets «objektbesætninger», at denne vei er den normale utviklings vei, og at neurotikeren bare i forstørret og forgrovet form viser os det samme som drømmeanalysen røber ogsaa hos det sunde menneske. Og dette var en av grundene til at vi valgte at sætte studiet av drømmene foran studiet av de neurotiske symptomer.

TOOGTYVENDE FORELÆSNING

UTVIKLING OG REGRESSION. ÆTIOLOGI

Mine damer og herrer! Som vi hørte gjennemgaar libido=funktionen en vidløftig utvikling før den paa «normal» maate kan træ i forplantningens tjeneste. Jeg maa nu søke at vise Dem betydningen av denne kjendsgjerning for neu=rosernes opstaaen.

Jeg tror vi er i overensstemmelse med den almindelige patologis læresætninger, naar vi antar at en slik utvikling indebærer to farer, *hemnings*faren og *regressions*faren. Det vil si: ved den almindelige tendens som de biologiske pro=cesser har til variation, maa det kunne forekomme, at ikke alle forberedende faser blir like godt passert og fuldstæn=dig overvundet. Det hænder at deler av funktionen varig holdes tilbake paa disse tidligere trin, med det resultat at helhetsbilledet av utviklingen faar et islæt av utviklings=hemning.

La os se om der findes analogier til disse processer paa andre omraader. Naar et helt folk forlater sit bosted for at søke nyt land, slik som det ofte var tilfælde i de tidligere perioder av menneskehetens historie, saa er sikkert ikke folket kommet fuldtallig frem til det nye sted. Bortset fra andre tap maa det regelmæssig ha forekommet, at der har været smaa grupper eller avdelinger av det vandrende folk som har gjort holdt underveis og slaat sig ned, mens hoved=mængden er draget videre. Eller for at ta en nærmere sam=

menligning: De vet at de mandlige kimkjertler, som oprin≈delig har sin plads dypt inde i bukhulen, i en viss periode av den intrauterine utvikling hos de høieste paattedyr be≈gynder en vandring som bringer dem næsten helt frem under huden ved enden av bækkenet. Som en følge av denne vandring finder man hos en række mandlige individer, at en av testiklerne holdes tilbake i bækkenhulen eller at den har faat en blivende plads i den saakaldte lyskekanal, som begge maatte passeres under vandringen, eller ialfald at denne kanal ikke har lukket sig slik som den normalt skulde gjøre det efterat kimkjertlene har avsluttet sin vandring. Da jeg som ung student utførte mit første videnskapelige arbeide under ledelse av *von Brücke*, beskjæftiget jeg mig med oprin≈delsen til de bakre nerverøtter i rygmarven hos en liten fisk, som endnu er meget arkaisk i sin form. Jeg fandt at disse røtters nervefibre vokser frem av store celler i bakhornet av den graa substans, noget som ikke mer er tilfælde hos andre rygmarvsdyr. Men snart efter opdaget jeg ogsaa, at saadanne nerveceller findes utenfor den graa substans paa hele strækningen frem til det saakaldte spinalganglion i den bakre rot, og herav drog jeg den slutning at disse ganglie≈cellegrupper hadde vandret ut fra rygmarven langs nerve≈roten. Dette viser ogsaa utviklingshistorien; hos denne lille fisk var imidlertid hele ruten for vandringen markert ved celler som var stanset paa veien. — En nærmere over≈veielse vil snart vise Dem de svake punkter ved disse sammenligninger. La mig derfor si det direkte, at vi anser det mulig at enkelte deler av hver enkel seksualtendens kan være blit tilbake paa tidligere utviklingstrin, selv om andre deler av den har naad endemaalet. De vil herav se, at vi forestiller os hver slik tendens som en kontinuerlig strøm like fra livets begyndelse, og at vi i en viss henseende op≈deler den kunstig i adskilte, paahverandrefølgende «frem≈støt». De har sikkert indtryk av, at disse forestillinger træn≈ger yderligere klargjørelse, og dette er ogsaa rigtig. Men et

forsøk i denne retning vilde føre os for langt bort fra vort emne. La mig endnu bare nævne, at vi kalder det en *fiksering* (av driften), naar en partialtendens paa denne maate holdes tilbake paa et tidligere stadium.

Den anden fare ved en slik trinvis utvikling ligger i at ogsaa de deler som har bragt det videre, gjennem en tilbakeløpende bevægelse let kan vende tilbake til et av disse tidligere trin. Det er dette vi kalder en *regression*. Tendensen finder sig foranlediget til en slik regression, naar utøvelsen av dens funktion i en senere og høiere utviklet form støter paa sterke ydre hindringer og den saaledes ikke opnaar den tilfredsstillelse den skal ha. Det ligger nær at anta, at fiksering og regression ikke er uavhængig av hinanden. Jo sterkere fikseringerne er, desto lettere vil funktionen vike undav ydre vanskeligheter og regredere til disse fikseringer, d. v. s. desto mindre motstandsdygtig vil den utviklede funktion vise sig overfor de ydre hindringer som den møter paa sin vei. Tænk paa et folk paa vandring som har latt sterke avdelinger tilbake paa de stationer det har passert: De vil da forstaa at det kan ligge nær for dem som er rykket videre frem, at trække sig tilbake til disse stationer, hvis de blir slaat eller støter paa en overmægtig fiende. Men faren for nederlag vil ogsaa være desto større, jo flere folk de har latt bli tilbake under fremrykningen.

Det er vigtig for Deres forstaaelse av neuroserne, at De ikke slipper dette forhold mellem fiksering og regression av øie. De har da et sikkert holdepunkt for utforskningen av neurosernes oprindelse (deres ætiologi).

Før vi gaar over hertil, skal vi endnu dvæle litt ved regressionen. Efter det De hørte om libidofunktionens utvikling, kan De vente to slags regression: en tilbakevenden til de første objekter som er besat med libido (disse er som bekjendt av incestuøs natur), og en tilbakevenden av hele seksualorganisationen til et tidligere trin. Begge disse regressioner forekommer i overføringsneuroserne og spiller en stor

rolle i deres mekanisme. Særlig er tilbakevendingen til libido's første incestuøse objekter et træk som med likefrem trættende regelmæssighet forekommer hos neurotikerne. Der vilde være meget mer at si om libido's regressioner, hvis vi tok for os en anden gruppe neuroser, de saakaldte narcisstiske, men dette passer os ikke her. Disse sygdommer gir os oplysning om andre av libidofunktionens utviklingsprocesser, som endnu ikke er omtalt, og overensstemmende dermed viser de os ogsaa nye former for regression. Jeg bør vel imidlertid nu fremforalt lægge Dem paa sinde ikke at forveksle *regression* og *fortrængning*, og hjælpe Dem at klargjøre forholdet mellem disse to processer. Fortrængningen er, som De husker, en proces, ved hvilken en sjælelig akt som kan bli bevisst og altsaa tilhører det førbevisste system, gjøres ubevisst og skyves tilbake til det ubevisste system. Og likeledes kalder vi det fortrængning naar den ubevisste sjælelige akt overhodet ikke faar adgang til det tilstøtende førbevisste system, men alt paa tærskelen vises tilbake av censuren. Begrepet «fortrængning» har altsaa ingen relation til seksualiteten, og dette ber jeg Dem lægge vel merke til. Det betegner en rent psykologisk proces; vi kan karakterisere den endnu bedre ved at kalde den en «*topisk*» proces. Vi mener hermed, at den har at gjøre med de rumlige forhold som vi antar indenfor sjælslivet, eller, hvis vi lar denne grove hjælpeforestilling falde: med det sjælelige apparats opbygning av adskilte psykiske systemer.

Først gjennem denne sammenligning blir vi opmerksom paa, at vi hittil ikke har brukt ordet «regression» i dets almindelige, men i en ganske speciel betydning. Hvis vi gir uttrykket dets almindelige mening — en tilbakevenden fra et høiere til et lavere trin i utviklingen — saa kan ogsaa fortrængningen indordnes under regressionen. Ogsaa fortrængningen kan nemlig beskrives som en tilbakevenden til et tidligere og lavere trin i utviklingen av en sjælelig akt — bare at vi ved fortrængningen ikke lægger vegten paa

denne *tilbakegaaende* retning, idet vi ogsaa kalder det en fortrængning i dynamisk forstand, naar en sjælelig akt hol=des fast paa det lavere, ubevisste trin. Fortrængning er netop et topisk=dynamisk begrep, regression et rent deskrip=tivt. Men det vi hittil kaldte «regression» og satte i relation til fikseringen, betegnet utelukkende libido's tilbakevenden til tidligere stationer i utviklingen, altsaa noget som er væsensforskjellig fra og helt uavhængig av fortrængningen. Vi kan heller ikke betegne libido's regression som en rent sjælelig proces, og vi vet ikke hvorledes vi skal lokalisere den i det sjælelige apparat. Vistnok utøver den en over=ordentlig sterk indflydelse paa det sjælelige liv, men allike=vel er det den organiske faktor som er mest fremherskende i den.

Betragtninger av denne art maa nødvendigvis bli noget tørre. La os derfor vende os til de kliniske anvendelser av dem, for at faa et mer levende indtryk. Som De vet, er hyste=rien og tvangsneurosen de to hovedrepræsentanter for «over=føringsneuroserne». I hysterien gis der nu ganske visst helt regelmæssig en regression av libido til de primære incestuøse seksualobjekter, men der findes saagodtsom ingen regression til et tidligere trin av seksualorganisation. Istedet er det fortrængningen som kommer til at spille hovedrollen i den hysteriske mekanisme. Hvis De tillater mig at supplere den kundskap vi hittil har opnaad om denne neurose, ved hjælp av en konstruktion, kunde jeg beskrive forholdet paa føl=gende maate: Foreningen av partialdrifterne under genitalias primat er fuldført, men resultaterne støter paa motstand fra det førbevisste system som er knyttet sammen med bevisst=heten. Genitalorganisationen gjælder altsaa for det ube=visste, men ikke for det førbevisste, og denne avvisning fra det førbevisstes side fremkalder et billede som har en viss likhet med tilstanden før genitalias primat. I virkeligheten er det imidlertid noget helt andet. — Av de to slags libido=regressioner er regressionen til en tidligere fase av seksual=

organisationen avgjort den mest paafaldende. Da denne mangler ved hysterien, og hele vor opfatning av neuroserne endnu staar altfor meget under indflydelse av studiet av hysterien — som kom først i tid — blev vi langt senere klar over libidoregressionens betydning end over fortrængningens. Vi maa være forberedt paa en yderligere utvidelse og ændring av vore synspunkter, naar vi foruten hysterien og tvangsneurosen ogsaa tar de andre, narcisstiske neuroser med i betragtningen.

I motsætning til hysterien er det ved tvangsneurosen libido's regression til den sadistisk-anale organisation som er mest paafaldende og bestemmende for den form symptomerne faar. Kjærlighetsimpulsen maa da maskere sig som sadistisk impuls. Tvangsforestillingen «jeg ønsker at myrde dig» betyr igrunden (naar den er blit befriet for visse tillæg, som imidlertid ikke er tilfældige, men nødvendige) ikke andet end «jeg ønsker at nyde dig i kjærlighet». Naar De nu betænker, at der samtidig har fundet sted en objektsregression, slik at disse følelser bare gjælder de nærmeststaaende og høiest elskede personer, kan De gjøre Dem en forestilling om den forfærdelse disse tvangsforestillinger vækker hos den syke og hvor fremmedartet de maa synes for hans bevisste iagttagelse. Men ogsaa fortrængningen har sin store andel i mekanismen ved denne neurose. I en flygtig «indførelse» som denne er det imidlertid vanskelig at gi nogen fremstilling herav. En libidoregression uten fortrængning vilde aldrig resultere i en neurose, men løpe ut i en perversion. De ser altsaa, at det fremforalt er fortrængningsprocessen som er eiendommelig for neurosen og bedst karakteriserer denne. Kanske faar jeg senere ogsaa anledning til at gi Dem en fremstilling av det vi vet om mekanismen ved perversionerne, og De skal da se at det heller ikke her gaar saa enkelt for sig, som man gjerne ønsker at konstruere det.

Mine herrer! Jeg tror De lettest kan forsone Dem med denne fremstilling av fiksering og regression av libido, naar

De betragter den som forberedelse for studiet av neurosernes ætiologi. Jeg har hittil bare sagt én ting herom, nemlig at folk blir neurotisk syke naar muligheten for at tilfredsstille deres libido er borte — altsaa som en følge av «*forsagelse*», som jeg kaldte det — og at deres symptomer i virkeligheten er en erstatning for den forsagede tilfredsstillelse. Naturligvis skulde ikke dette bety, at al forsagelse av libidinøs tilfredsstillelse fører til neurose, men bare at det i alle de tilfælde av neurose som er blit undersøkt var mulig at paavise forsagelsesmomentet. Sætningen kan altsaa ikke vendes om. De har vel ogsaa forstaat, at meningen med denne paastand ikke var at avsløre hele neuroseætiologiens hemmelighet, men bare at fremhæve en væsentlig og nødvendig betingelse.

Nu er det vanskelig at avgjøre, om det under den videre diskussion av denne sætning er bedst at holde sig til forsagelsens natur eller til vedkommende menneskes egenart. Det er jo meget sjelden, at forsagelsen er alsidig og absolut. For at kunne ha patogene virkninger maa den sandsynligvis træffe netop den form for tilfredsstillelse som vedkommende person alene ønsker og som han alene er istand til at opnaa. I almindelighet gis der svært mange maater paa hvilke det er mulig at taale savnet av libidinøs tilfredsstillelse uten at bli syk. Vi kjender mennesker som er istand til at ta et slikt savn paa sig uten at lide skade av det; de er da ikke lykkelige, de lider av utilfredsstillet længsel, men de blir ikke syke. Dernæst maa vi ta i betragtning, at netop de seksuelle driftsimpulser er overordentlig *plastiske*, om jeg saa kan si. De kan træ istedetfor hverandre, og den ene kan overta den andens intensitet; naar det reale liv negter tilfredsstillelsen av den ene, kan tilfredsstillelsen av en anden gi fuld erstatning. De forholder sig til hverandre som et net av kommunicerende kanaler fyldt med en væske, og det tiltrods for at de er underkastet genitalprimatet — noget som slet ikke er let at forene

i en forestilling. Videre viser de seksuelle partialdrifter — likesom seksualtendensen, som er sammensat av dem — en stor evne til at veksle objekt, ombytte det ene objekt med et andet, altsaa ogsaa med et objekt som er lettere at opnaa. Denne evne til at kunne forskyves og denne beredvillighet til at godta surrogater maa i høi grad motvirke forsagelsens patogene virkninger. Blandt disse processer som tjener til beskyttelse mot sygdom paa grund av savn, er der én som har faat særlig kulturel betydning. Den bestaar i at seksualtendensen opgir det maal som er rettet paa partiallyst eller forplantningslyst, og sætter sig et andet maal, som vistnok genetisk hænger sammen med det maal som er opgit, og allikevel ikke længer kan betragtes som seksuelt, men maa kaldes socialt. Vi kalder denne proces *«sublimering»* og retter os da efter den almindelige vurdering som stiller de sociale maal høiere end de seksuelle (som i sidste grund er egoistiske). Sublimeringen er forøvrig bare et specialtilfælde av seksualtendensernes tilknytning til andre, ikkeseksuelle funktioner. Vi skal komme tilbake til den i en anden sammenhæng.

De har kanske nu faat indtryk av at forsagelsen er blit reducert til noget betydningsløst, naar der gis saa mange midler til at kunne bære den. Men nei, den beholder sin patogene magt. Midlerne mot den strækker i almindelighet ikke til. Det maal av utilfredsstillet libido menneskene gjennemsnitlig kan ta paa sig, er begrænset. Plasticiteten eller den fri bevægelighet av libido er slet ikke hos alle mennesker bevart i sin fulde utstrækning og sublimeringen kan aldrig utnytte mer end en viss del av den — bortset fra at mange bare i ringe grad besitter evnen til at sublimere. Den vigtigste av disse indskrænkninger er aapenbart indskrænkningen i libido's bevægelighet, idet denne gjør individets tilfredsstillelse avhængig av opnaaelsen av et faatal formaal og objekter. Husk paa at en ufuldkommen libidoutvikling efterlater meget utstrakte og eventuelt ogsaa tal-

rike libidofikseringer til tidligere faser i organisation og objektvalg, hvor real tilfredsstillelse i de fleste tilfælde ikke er mulig, og De vil da i libidofikseringen erkjende den anden mægtige faktor som virker sammen med forsagelsen og foraarsaker sygdom. I skematisk forkortelse kan vi si, at libidofikseringen repræsenterer den indre, disponerende faktor og forsagelsen den ydre, akcidentelle faktor i neuro=sernes ætiologi.

Jeg nytter leiligheten til at advare Dem mot at ta parti i en helt overflødig strid. I videnskapelige saker er det me=get yndet at gripe ut en del av sandheten, sætte denne op som den hele sandhet, og saa til fordel herfor bekjæmpe alt andet som ikke er mindre sandt. Paa denne maate har der allerede avspaltet sig flere retninger fra den psykoana=lytiske bevægelse: den ene retning anerkjender bare de egoistiske drifter og benegter de seksuelle, den anden vurde=rer bare indflydelsen av de reale livsopgaver og overser be=tydningen av individets fortid, og meget mer av lignende art. Her byr sig nu anledningen til en lignende antitese og et lignende stridsspørsmaal: Er neuroserne *exogene* eller *endogene* sygdommer, er de det uundgaaelige resultat av en bestemt konstitution eller produktet av visse skadelige (traumatiske) livsindtryk — specielt: fremkaldes de gjen=nem libidofiksering (og den øvrige seksualkonstitution) eller gjennem det tryk forsagelsen øver? Dette dilemma synes mig stort set ikke forstandigere end et andet som jeg kunde fremlægge for Dem: Blir barnet til ved at avles av faren eller ved undfangelsen fra morens side? De vil med rette svare, at begge betingelser er like nødvendige. Naar det gjælder spørsmaalet om hvorledes neuroserne blir til, er forholdet om ikke helt det samme saa ialfald noget lig=nende. Naar vi betragter aarsaksforholdet, ordner de neu=rotiske sygdomstilfælde sig til en række, hvor begge mo=menter — seksualkonstitution og oplevelse, eller om De foretrækker: libidofiksering og forsagelse — er slik repræ=

sentert, at det ene vokser naar det andet avtar. Ved den ene ende av række staar de ekstreme tilfælde, om hvilke man kan si: disse mennesker vilde paa grund av sin egenartede libidoutvikling under enhver omstændighet blit syke, hvad de end hadde oplevet og hvor omhyggelig livet end hadde skaanet dem. Ved den anden ende staar de tilfælde, om hvilke man omvendt maa si, at de sikkert vilde ha undgaat sygdommen, hvis livet ikke hadde bragt dem ind i denne eller hin situation. I de mellemliggende tilfælde træffer et mer eller mindre av disponerende seksualkonstitution sammen med et mer eller mindre av traumatiske livskrav. Seksualkonstitutionen vilde ikke ha ført disse mennesker ind i en neurose, hvis de ikke hadde hat slike oplevelser, og disse oplevelser vilde ikke ha virket traumatisk paa dem, hvis libidoforholdene hadde været anderledes. I denne række kan jeg muligens indrømme de disponerende momenter en viss overvegt i betydning, men selv denne indrømmelse er avhængig av hvor vide De vil trække grænserne for nervøsiteten.

Mine herrer! Jeg foreslaar at vi kalder rækker av denne art for *komplementære rækker*, og jeg forbereder Dem paa at vi vil finde leilighet til at opstille endnu flere slike rækker.

Den seighet med hvilken libido holder fast ved bestemte retninger og objekter — saa at si libido's *klæbrighet* — fremtrær som en selvstændig, individuelt variabel faktor; dens avhængighetsforhold er os endnu helt ukjendt, men vi kommer sikkert ikke længer til at undervurdere dens betydning for neurosernes ætiologi. Imidlertid skal vi heller ikke overvurdere den intime forbindelse mellem disse to ting. Under talrike betingelser forekommer nemlig en lignende «klæbrighet» av libido — ukjendt av hvilke grunder — hos normale mennesker, og den findes som en bestemmende faktor hos personer som paa en viss maate danner motstykket til de nervøse, nemlig de perverse mennesker. Alt før psykoanalysen var det kjendt, at der i de perverses anamnese

ofte kan findes et meget tidlig indtryk med hensyn til ab= norm driftsretning eller objektvalg som vedkommende per= sons libido er blit fæstet til for livet *(Binet)*. Ofte kan man ikke si, hvad det er som gjør at dette indtryk formaar at utøve en saa intens tiltrækning paa libido. Jeg skal for= tælle Dem et tilfælde av denne art, som jeg selv har iagt= tat. En mand, som ikke fandt den ringeste tiltrækning ved det kvindelige legeme eller genitale og bare kunde hensættes i uimotstaaelig seksuel ophidselse naar han saa en fot av bestemt form og med sko paa, husket en ople= velse fra det sjette aar som var blit bestemmende for fikse= ringen av hans libido: Han sat paa en skammel ved siden av guvernanten, som skulde undervise ham i engelsk. Det var en lite pen, tør, gammel jomfru, med vandblaa øine og opstoppernæse; nævnte dag hadde hun en daarlig fot og derfor lot hun denne hvile paa en pute med en fløielstøffel paa, med benet selv tildækket paa anstændigste maate. En slik mager, senet fot som han dengang hadde set hos guvernanten, blev nu efter et frygtsomt forsøk paa normal seksualvirksomhet i pubertetsalderen mandens eneste seksual= objekt, og han blev motstandsløst revet med, naar der til foten ogsaa kom andre træk som kunde minde om den engelske guvernante. Gjennem denne fiksering av libido blev han imidlertid ikke en neurotiker, men han blev per= vers — han blev en fotfetischist, som vi kalder det. De ser altsaa, at selv om en overdreven og altfor tidlig fikse= ring av libido nødvendig hører med til at fremkalde neuro= serne, saa strækker dens virkninger sig allikevel langt ut over neurosernes omraade. For sig alene er altsaa denne betingelse like lite avgjørende som den tidligere omtalte for= sagelse.

Problemet om aarsaken til neuroserne synes altsaa at være mer komplicert. Gjennem psykoanalytisk under= søkelse blir vi i virkeligheten kjendt med et nyt mo= ment, som der ikke er tat hensyn til i vor ætiologiske række

og som det er lettest at iagtta i slike tilfælde hvor et tidligere velbefindende pludselig blir forstyrret av den neurotiske sygdom. Hos disse personer finder man regelmæssig tegn paa en motstrid mellem forskjellige ønskeimpulser — eller som vi pleier at si det: *en psykisk konflikt.* Den ene del av personligheten repræsenterer visse ønsker, en anden del motsætter sig disse og avverger dem. Uten en slik konflikt gis der ingen neurose. Dette skulde nu ikke synes at være noget karakteristisk. Som De vet, bevæges vort sjælsliv uophørlig av konflikter som vi maa træffe en avgjørelse i. Derfor maa der vel være særlige betin⸗gelser som skal opfyldes, for at en slik konflikt skal bli patogen. Vi maa spørre, hvilke disse betingelser er, hvilke sjælelige magter de patogene konflikter utspilles mellem, og hvilket forhold konflikten har til de andre foraarsakende faktorer.

Jeg haaper at kunne gi Dem tilfredsstillende svar paa disse spørsmaal, selv om svarene maa bli skematiske og sammentrængte. Konflikten blir fremkaldt gjennem for⸗sagelsen, idet libido, som er gaat glip av sin tilfredsstillelse, nu er henvist til at søke andre objekter og andre veier. Det er en betingelse for konflikten at disse andre veier og objekter vækker mishag hos en del av personligheten, slik at der nedlægges et veto som gjør denne nye vei for til⸗fredsstillelsen umiddelbart utilgjængelig. Herfra gaar saa veien til symptomdannelsen, som vi senere skal følge videre. De avviste libidinøse ønsker klarer allikevel at trænge igjen⸗nem ad omveier — men rigtignok ikke uten at ta hensyn til forbudet mot dem, gjennem visse forklædninger og modi⸗fikationer. Disse omveier er veiene for symptomdannelsen; symptomerne er den nye eller «erstattende» tilfredsstillelse som er blit nødvendig paa grund av forsagelsen.

Vi kan ogsaa beskrive betydningen av den sjælelige kon⸗flikt paa en anden maate: Til den *ydre* forsagelse maa og⸗saa den *indre* forsagelse komme for at forsagelsen skal

kunne virke patogen. Den ydre og indre forsagelse refere=rer sig da naturligvis til forskjellige veier og forskjellige objekter. Den ydre forsagelse utelukker én mulighet for tilfredsstillelse, den indre forsagelse forsøker at utelukke en anden, og det er denne anden mulighet konflikten gjælder. Jeg foretrækker at gi fremstillingen denne form, da den har en underforstaat mening. Den peker nemlig hen paa sandsynligheten av, at de indre forhindringer i de primitive faser av den menneskelige utvikling er fremgaat av reale, ydre hindringer.

Men fra hvilke magter er det saa forbudet mot de libi=dinøse tendenser kommer, hvilket er det andet parti i den patogene konflikt? Helt almindelig uttrykt kan vi si, at det er de ikke=seksuelle instinkter. Vi sammenfatter dem som «jeg=drifter». Psykoanalysen av overføringsneuroserne gir os imidlertid ikke nogen god anledning til at utforske disse videre, i høiden lærer vi dem nogenlunde at kjende gjennem den motstand som reiser sig mot analysen. Den patogene konflikt er altsaa en konflikt mellem «jeg=drifterne» og seksualdrifterne. I en hel række tilfælde kunde det se ut som der ogsaa gaves en konflikt mellem forskjellige rent seksuelle tendenser. Men igrunden er det det samme. Av de to motstridende seksualtendenser er nemlig altid den ene saa at si i overensstemmelse med jeg'et, mens den anden fremkalder en protest fra jeg'ets side. Ogsaa i slike til=fælde har vi altsaa en konflikt mellem «jeg» og «sek=sualitet».

Mine herrer! Om igjen og om igjen har der reist sig indignerte protester, naar psykoanalysen har opfattet noget som foregaar i sjælslivet som uttryk for seksuelle instink=ter: mennesket bestaar da ikke bare av seksualitet, sier man, der findes da ogsaa andre drifter og interesser end de sek=suelle i sjælslivet, man kan da ikke avlede «alle ting» av seksualitet o. s. v.! Nu, det glæder mig meget, at jeg for en gangs skyld ogsaa kan være enig med mine motstan=

dere. Psykoanalysen har aldrig glemt, at der ogsaa gis ikke-seksuelle instinkter, den er blit bygget op paa en skarp son-dring mellem de seksuelle drifter og jeg-drifterne, og den har før al opposition gjort gjældende, ikke at neuroserne fremgaar av seksualiteten, men at deres oprindelse skyldes konflikten mellem «jeg» og «seksualitet». Der er heller intet tænkelig motiv for den til at benegte jeg-drifternes eksi-stens og betydning, naar den undersøker den rolle de sek-suelle drifter spiller i sygdommen og i livet. Men ganske visst er det blit dens skjæbne i første række at beskjæftige sig med seksualdrifterne, fordi disse i overføringsneuroserne var lettest tilgjængelige for utforskning, og fordi psyko-analysen har set det som en opgave at studere det som andre har forsømt.

Det er heller ikke rigtig at si, at psykoanalysen overhodet ikke har bryd sig om den ikke-seksuelle del av personlig-heten. Netop sondringen mellem «jeg» og «seksualitet» har med særskilt tydelighet lært os, at ogsaa jeg-drifterne gjennemgaar en betydningsfuld utvikling, som hverken er helt uavhængig av libido eller uten indflydelse paa denne. Vistnok har vi et meget daarligere kjendskap til jeg-utviklingen end til libidoutviklingen, fordi det først er studiet av de narcisstiske neuroser som aapner os adgangen til at faa et indblik i jeg'ets opbygning. Imidlertid forelig-ger der allerede et bemerkelsesværdig forsøk av *Ferenczi* paa at gi en teoretisk konstruktion av jeg'ets utviklingstrin, og der er ialfald to steder hvor vi har faste holdepunkter for bedømmelsen av denne utvikling. Vi tror jo ikke, at et menneskes libidinøse interesser fra begyndelsen av befinder sig i motsætning til selvopholdelsesinteresserne. Tvertom vil jeg'et paa ethvert trin stræbe efter at forbli i harmoni med den tilsvarende seksualorganisation og indordne den under sig. Det er sandsynlig, at de enkelte faser i libido-utviklingen avløser hverandre efter et foreskrevet program,

men vi kan ikke uten videre avvise muligheten av at der kan øves indflydelse paa dette forløp fra jeg'ets side. Likeledes gjælder der vel en viss parallelisme, en bestemt korrespondanse mellem jeg'ets og libido's utviklingsfaser, ja vi maa endog anta at en forstyrrelse av denne korrespondanse kan bli en patogen faktor. Nu er det av vigtighet for os at vite, hvorledes jeg'et forholder sig naar dets libido efterlater en sterk fiksering paa et sted i utviklingen. Jeg'et kan tillate denne fiksering og blir da i tilsvarende grad pervers eller, hvad der kommer ut paa det samme, infantil. Men det kan ogsaa forholde sig avvisende overfor denne libidofiksering, og resultatet er da at jeg'et foretar en *fortrængning* der hvor libido blir gjenstand for en *fiksering.*

Vi kommer saaledes til den slutning, at den tredje faktor i neuroseætiologien — *tilbøieligheten til konflikter* — er like avhængig av jeg'ets som av libido's utvikling. Vi har altsaa øket vor kundskap om de faktorer som forsaarsaker neuroserne. For det første har vi *forsagelsen,* som der den mest almene betingelse, dernæst *libidofikseringen,* som tvinger libido ind i bestemte retninger, og for det tredje *tilbøieligheten til konflikter,* som har sin grund i utviklingen av jeg'et som har avvist slike libidotendenser. Saken er altsaa allikevel ikke saa indviklet og vanskelig at gjennemskue som De sandsynligvis har faat indtryk av under min fremstilling. Men sandt nok, vi er endnu ikke færdig. Vi maa endnu føie noget nyt til, og dernæst maa vi foreta en videre analyse av noget som vi alt har kjendskap til.

For at demonstrere jeg-utviklingens indflydelse paa konflikttendensen og dermed tillike paa foraarsakingen av neuroserne, skal jeg fortælle Dem et eksempel som vistnok er laget, men allikevel ikke paa noget punkt er usandsynlig. I tilknytning til titelen paa en av *Nestroy's* farcer vil jeg gi det karakteristikken «I kjælderetagen og i første etage». I kjælderetagen bor portneren, i første etage bor husherren, en

rik og fornem mand. Begge har barn, og vi vil anta at husherrens lille datter faar lov at leke med proletarbarnet uten at passes paa. Det kan da meget let hænde, at barnas lek blir «uartig», d. v. s. antar en seksuel karakter; de leker «far og mor», de ser paa hinanden naar de besørger de intime forretninger, og pirrer hinandens genitalia. Portnerdatteren har trods sine fem eller seks aar kunnet iagtta en god del av de voksnes seksualitet, og det er hende som spiller forførerens rolle. Selv om disse oplevelser bare strækker sig over et kort tidsrum, er de allikevel tilstrækkelig til hos begge barna at fremkalde visse seksuelle rørsler, som saa senere, naar den fælles lek er hørt op, gir sig uttryk i masturbation i nogen aar. Saa langt er utviklingen ens for begge. Slutresultatet derimot blir meget forskjellig for de to barn. Portnerens datter fortsætter masturbationen kanske like til menstruationen begynder. Saa holder hun uten vanskelighet op med den, nogen faa aar senere tar hun sig en kjæreste, kanske faar hun ogsaa et barn, hun slaar ind paa denne eller hin vei i livet, blir kanske en populær kunstnerinde og ender som aristokrat. Sandsynligvis kommer hendes skjæbne til at arte sig mindre straalende, men i ethvert fald er hun ikke blit skadet ved den fortidlige seksualvirksomhet, og hun vil kunne leve sit liv fri for neurose. Anderledes med husherrens lille datter. Tidlig og mens hun endnu er barn, faar hun en anelse om at hun har gjort noget galt, og efter kort tids forløp — men kanske først efter haarde kamper — gir hun avkald paa den masturbatoriske tilfredsstillelse, og allikevel vedblir hun at ha noget trykket i sit væsen. Naar hun som ung pike kommer i den situation, at hun faar vite noget om den menneskelige seksualomgang, vender hun sig med uforklarlig avsky bort herfra og vil ikke vite noget om det. Sandsynligvis kommer hun nu paanyt til at ligge under for en uimotstaaelig trang til masturbation, som hun ikke vaager at beklage sig over til noget menneske. I de aar da hun skal behage en mand som

kvinde, bryter neurosen ut og bedrar hende baade for egteskap og livsglæde. Hvis det gjennem analyse lykkes at faa indsigt i denne neurose, viser det sig at denne velopdragne, intelligente og idealistiske unge pike fuldstændig har fortrængt sine seksuelle ønsker, men at disse, hende selv ubevisst, er blit heftende ved de smaa oplevelser hun hadde sammen med den lille veninde hun lekte med.

Forskjellen mellem de to livsskjæbner, trods den fælles oplevelse, skyldes den omstændighet, at den ene pikes «jeg» har gjennemgaat en utvikling som ikke har fundet sted hos den anden. Portnerens datter har fundet seksualvirksomheten likesaa naturlig og ubetænkelig i de senere aar som i barneaarene. Husherrens datter derimot har faat en «god opdragelse», og hun har godkjendt de krav denne stiller. Av de impulser hun har mottat under opdragelsen, har hendes «jeg» dannet idealer om kvindelig renhet og om intet begjær at kjende — idealer som ikke kan forenes med den seksuelle virksomhet — og hendes intellektuelle utdannelse har forringet hendes interesse for den kvindelige rolle som hun er bestemt for. Gjennem denne høiere moralske og intellektuelle utvikling av hendes «jeg» er hun kommet i konflikt med de krav som hendes seksualitet stiller.

Idag vil jeg endnu dvæle ved et andet punkt i jeg'ets utvikling, baade fordi det gir vide utsyn og fordi det er særlig egnet til at retfærdiggjøre den skarpe og ikke umiddelbart indlysende sondring mellem jeg-drifterne og seksualdrifterne som vi pleier at foreta. Naar vi skal bedømme jeg'ets og libido's utvikling, maa vi gaa ut fra et synspunkt som der hittil ikke ofte er tat hensyn til. Begge er jo i grunden noget arvet, en forkortet gjentagelse av den utvikling som hele menneskeheten har tilbakelagt like fra urtiden av gjennem meget lange tidsrum. Med hensyn til libido's utvikling skulde jeg tro, at man uten videre kan se denne *fylogenetiske* oprindelse. Tænk paa hvorledes genitalapparatet hos

nogen dyr staar i nær forbindelse med munden, hos andre ikke kan skjelnes fra uttømningsorganerne, og hos atter andre er knyttet til bevægelsesorganerne — ting som De finder en utmerket skildring av i W. *Bölsche's* ypperlige bok. Hos dyrene kan man se, hvorledes saa at si alle arter av perversion er stivnet til en seksualorganisation. Hos mennesket blir det fylogenetiske synspunkt delvis tilsløret derved, at det, som i grunden er arvet, allikevel erhverves paanyt under den individuelle utvikling — sandsynligvis fordi de samme forhold som i sin tid førte til erhvervelsen, endnu bestaar og virker ind paa hvert enkelt individ. Jeg kunde uttrykke det slik, at de i sin tid virket skapende og nu virker fremkaldende. Desuten er det ikke tvil om, at gangen i den foreskrevne utvikling hos hvert enkelt individ kan forstyrres og ændres gjennem nye indflydelser utenfra. Men den magt som har paanødet menneskeheten en slik utvikling og endnu idag opretholder sit tryk i samme retning, den kjender vi. Det er atter den forsagelse som virkeligheten selv paanøder — eller om vi gir den dens rigtige store navn, det er *livsnødvendigheten*, Ἀνάγκη. Den har været en streng opdrager og den har gjort meget ut av os. Neurotikerne hører til de barn som denne strenghet i opdragelsen har hat skadelige virkninger paa, men noget slikt risikerer man jo ved al opdragelse. — Denne vurdering av livsnødvendigheten som den drivende kraft i utviklingen behøver forøvrig ikke at forringe betydningen av «indre utviklingstendenser» — om det er mulig at paavise slike.

Nu er det meget bemerkelsesværdig, at seksualdrifterne og selvopholdelsesdrifterne ikke forholder sig ens naar de stilles overfor det reale livs nødvendighet. Selvopholdelsesdrifterne og alt som hænger sammen med dem, er lettere at opdrage, de lærer tidlig at føie sig efter nødvendigheten og indrette utviklingen efter det reale livs fordringer. Dette er forstaalig; de kan nemlig ikke paa nogen anden maate skaffe sig de objekter de trænger, og uten disse objekter

maa individet gaa tilgrunde. Seksualdrifterne er vanskeligere at opdrage, de kjender nemlig ikke til at begynde med nogen mangel paa objekter. Likesom snyltende støtter de sig til de andre legemsfunktioner og finder en autoerotisk tilfredsstillelse paa eget legeme. Derfor er de fra først av unddrad den opdragende indflydelse fra det reale livs nødvendighet, og hos de fleste mennesker bevarer de hele livet igjennem i en eller anden henseende den karakter av egenvilje og uimottagelighet for indflydelse som vi benævner «uforstandighet». Desuten varer i regelen et ungt menneskes evne til at kunne opdrages ikke længer end til den periode da hans seksualbehov vaakner i sin endelige styrke. Dette kjender opdragerne til, og de handler efter det. Men kanske kan psykoanalysens resultater endog bevæge dem til at lægge hovedvegten i opdragelsen paa de første barneaar — like fra spædbarnsalderen av. Ofte er det lille menneskelige væsen allerede færdig med det fjerde eller femte aar; senere bringer det bare litt efter litt for dagen det som allerede stikker i det.

For rigtig at vurdere den fulde betydning av denne forskjel mellem de to driftsgrupper, maa vi gaa langt tilbake og indføre et av de synspunkter som fortjener at kaldes *økonomiske*. Vi begir os her ind paa et av de vigtigste, men desværre ogsaa dunkleste omraader av psykoanalysen. Vi stiller det spørsmaal, om det er mulig at erkjende en hovedhensigt med vort sjælelige apparats arbeide, og vi gir med en første tilnærmelse det svar, at denne hensigt er rettet paa opnaaelse av lyst. Det synes som om hele vor sjælsvirksomhet er rettet paa at opnaa lyst og undgaa ulyst — som om den automatisk reguleres av *lystprincippet*. Nu vilde vi fremforalt gjerne vite, hvad betingelserne er for at lyst og ulyst opstaar, men netop her kommer vi tilkort. Bare saa meget vaager vi at si, at lysten *paa en eller anden maate* er knyttet til en formindskning, nedsættelse eller utslukning av det irritamentskvantum som raader

i det sjælelige apparat, mens derimot ulysten hænger sammen med en økning herav. En undersøkelse av den mest intense lyst som er tilgjængelig for mennesket — lysten under utøvelsen av seksualakten — lar liten tvil tilbake om dette punkt. Da det ved slike lystprocesser dreier sig om den skjæbne som træffer kvantiteter av sjælelig stimulation eller energi, kalder vi betragtninger av denne art for «økonomiske». Vi merker, at det ogsaa er mulig at beskrive det sjælelige apparats opgaver og ydelser paa en anden og almindeligere maate end ved denne betoning av lystvinningen. Vi kan si, at det sjælelige apparat tjener den hensigt at mestre og avfærdige de irritamentsmængder som træffer det utenfra eller indenfra. Med hensyn til seksualdrifterne er det uten videre indlysende, at de like fra begyndelsen til enden av utviklingen arbeider paa lystvinning, og de bibeholder denne funktion uten nogen forandring. Ogsaa de andre drifter, jeg-drifterne, tilstræber det samme fra begyndelsen av. Men under indflydelse av deres læremester, livsnødvendigheten, lærer jeg-drifterne snart at erstatte lystprincippet med en modifikation av det. Opgaven at undgaa ulyst blir for disse drifter næsten likeværdig med den at opnaa lyst. Jeg'et gjør den erfaring, at det er nødvendig at gi avkald paa umiddelbar tilfredsstillelse, opsætte lystvinningen, taale en del ulyst og i det hele opgi bestemte lystkilder. Opdraget paa denne maate er jeg'et blit «forstandig», det lar sig ikke længer beherske av lystprincippet, men følger *«realitetsprincippet»*. Ogsaa dette princip sigter i grunden paa lyst, men det er en lyst som er sikret ved at der tas hensyn til virkeligheten, selv om den derved blir utsat og mindsket.

Denne overgang fra lystprincippet til realitetsprincippet er et av de væsentligste fremskridt i jeg'ets utvikling. Som vi alt vet, er det først sent og motstræbende at seksualdrifterne gjennemgaar dette utviklingstrin, og vi skal senere faa høre hvilke følger det har for mennesket, at seksuali-

teten nøier sig med et saa løselig forhold til den ydre virkelighet. Nu til slut endnu en bemerkning som hører ind i denne sammenhæng. Naar menneskets «jeg» i likhet med libido har sin utviklingshistorie kan det ikke overraske Dem at høre at der ogsaa gis «jeg=regressioner», og De vil da ogsaa ønske at faa vite hvilken rolle denne jeg'ets tilbakevenden til tidligere utviklingsfaser kan spille ved de neurotiske sygdommer.

TREOGTYVENDE FORELÆSNING

SYMPTOMDANNELSENS VEIER

Mine damer og herrer! For lægmanden er det symptomerne som utgjør sygdommens væsen, og helbredelse vil for ham si at symptomerne fjernes. Lægen derimot finder det betydningsfuldt at skjelne mellem symptomerne og sygdommen, og han sier at en fjernelse av symptomerne endnu ikke er det samme som at ha helbredet sygdommen. Det eneste haandgripelige som blir tilbake av sygdommen efterat symptomerne er fjernet, er imidlertid evnen til at danne nye symptomer. Vi vil derfor nu stille os paa lægmandens standpunkt og betragte indsigten i symptomerne som ensbetydende med forstaaelsen av sygdommen.

Symptomerne — naturligvis dreier det sig her om psykiske (eller psykogene) symptomer og psykisk sygdom — er akter som er skadelige eller ialfald unyttige for livet som helhet. Den som har dem, beklager sig ofte over dem som noget der strider mot hans vilje, og de er forbundet med ulyst og lidelse. Deres væsentligste skade ligger i det sjælelige arbeide som de selv koster, og i det videre arbeide som er nødvendig for at bekjæmpe dem. Ved en rikelig symptomdannelse kan disse to utgifter ha til følge en overordentlig formindskning av den sjælelige energi som vedkommende person har til forføining, og dermed ogsaa en lammelse med hensyn til alle vigtige livsopgaver. Dette resultat avhænger hovedsakelig av den energimængde som der lægges be-

slag paa, og De vil derfor let kunne indse at «sygdom» er et i sit væsen *praktisk* begrep. Hvis De imidlertid stiller Dem paa et teoretisk standpunkt og ser bort fra det kvantitative, kan De meget godt si, at vi alle er syke, d. v. s. neurotiske. Betingelserne for symptomdannelsen kan nemlig ogsaa eftervises hos de normale.

Vi vet allerede, at de neurotiske symptomer er resultatet av en konflikt, som opstaar naar der søkes en ny form for tilfredsstillelse av libido. I symptomet møtes atter de to kræfter som har skilt lag, de blir paa en maate forsonet gjennem det kompromis som symptomet betegner. Dette er ogsaa grunden til at symptomet er saa motstandsdygtig: det holdes oppe fra begge sider. Vi vet ogsaa, at den ene av de to motstridende parter er den utilfredsstillede libido, som er blit avvist av virkeligheten og nu maa søke andre veier for at opnaa tilfredsstillelse. Hvis nu virkeligheten forblir ubønhørlig, selv om libido er villig til at anta et andet objekt istedetfor det som er blit negtet den, blir libido tilslut nødt til at gaa regressionens vei og søke tilfredsstillelse i en av de organisationer som den alt har overvundet, eller i et av de objekter som den tidligere har opgit. Libido lokkes ind paa regressionens vei gjennem de fikseringer den har latt bak sig paa disse steder i utviklingen.

Nu svinger veien til perversion skarpt av fra veien til neurose. Hvis regressionerne ikke vækker motsigelse fra jeg'ets side, kommer det heller ikke til neurose, og det lykkes libido at opnaa real tilfredsstillelse, selv om denne ikke længer er normal. Hvis derimot jeg'et — som ikke bare forføier over bevisstheten, men ogsaa over tilgangene til motorisk innervation og dermed tillike til realiseringen av de sjælelige tendenser — ikke godtar disse regressioner, da er konflikten git. Libido er da likesom blokert, den maa forsøke at vike undav og finde et eller andet sted hvor den kan faa avløp for sin energiladning i overensstemmelse med lystprincippets fordring. Den maa unddra sig jeg'et. En

slik utvei bydes den netop gjennem fikseringerne paa den utviklingsvei som den nu regressivt gir sig ind paa — disse fikseringer som jeg'et i sin tid beskyttet sig mot ved for⸗trængninger. Idet libido strømmer tilbake og «besætter» disse fortrængte positioner, har den unddrad sig jeg'et og dets love, men derved samtidig git avkald paa al den opdragelse den mottok under jeg'ets indflydelse. Den lot sig styre, saalænge der var utsigt til tilfredsstillelse; under det dob⸗belte tryk av ydre og indre forsagelse blir den ulydig og be⸗sinder sig paa tidligere og bedre dager. Dette er dens i grun⸗den uforanderlige karakter. De forestillinger som libido nu overfører sin energiladning til, tilhører det ubevisste system og underligger de specielle processer som er karakteristisk for dette system — særlig fortætningen og forskyvningen. Vi faar da her forhold som helt svarer til forholdene ved drømmedannelsen. Den egentlige (latente) drøm, som først er blit færdig i det ubevisste og betegner opfyldelsen av en ubevisst ønskefantasi, møtes med et stykke (før)bevisst virk⸗somhet som utøver censuren og efter avfindelsen med denne tillater dannelsen av den manifeste drøm som et kompro⸗mis. Paa lignende maate maa ogsaa libido's repræsenta⸗tion i det ubevisste fremdeles regne med det førbevisste jeg's magt. Jeg'ets opposition mot den følger den og tvin⸗ger den til at vælge en uttryksform i hvilken ogsaa opposi⸗tionen kan finde uttryk. Saaledes opstaar altsaa sympto⸗met som en paa mange maater forvansket avlægger av den ubevisste libidinøse ønskeopfyldelse, en kunstfærdig utvalgt tvetydighet med to helt motsatte betydninger. Bare i dette sidste punkt er der forskjel mellem drømme⸗ og symptom⸗dannelsen. Ved drømmedannelsen gaar nemlig den førbe⸗visste hensigt bare ut paa at bevare søvnen og ikke la noget som vilde forstyrre denne trænge frem til bevisstheten; der⸗imot insisterer den ikke paa at tilrope den ubevisste ønske⸗impuls et skarpt «Nei, tvertom!». Den kan være mer tole⸗rant, fordi den sovende befinder sig i en situation som ikke

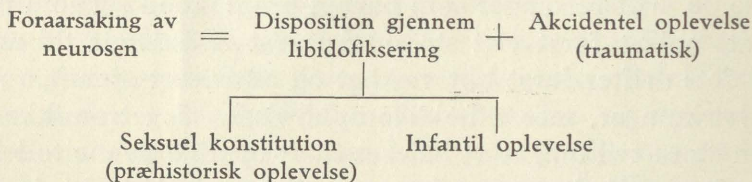
er saa farlig. Søvnen er i sig selv tilstrækkelig til at forhindre ønsket fra at bli realisert i virkeligheten.

Som De ser, er det fikseringerne som gjør det mulig for libido at vike undav under konfliktbetingelserne. Den regressive «besætning» av disse fikseringer fører til en omgaaelse av fortrængningen og til en avlastning — eller tilfredsstillelse — av libido, ved hvilken rigtignok kompromisbetingelserne maa overholdes. Ad omveien over det ubevisste og de gamle fikseringer er det endelig lykkedes libido at naa frem til en virkelig tilfredsstillelse, selv om denne er overordentlig begrænset og neppe kan kjendes igjen som saadan. La mig endnu gjøre to bemerkninger til denne utgang. For det første ber jeg Dem lægge merke til, hvor nær forbundet paa den ene side libido og det ubevisste og paa den anden side jeg'et, bevisstheten og realiteten her viser sig at være, selv om de fra begyndelsen av slet ikke hører sammen. Og dernæst gjør jeg Dem opmerksom paa, at alt det jeg hittil har sagt og senere skal si om dette punkt, bare gjælder symptomdannelsen ved den hysteriske neurose.

Hvor finder libido de fikseringer som den trænger for at kunne bryte gjennem fortrængningerne? Jo, den finder dem i den infantile seksualitet og erfaringerne paa dette omraade, i de partialtendenser og objekter fra barneaarene som er blit opgit. Til disse vender libido atter tilbake. Disse barneaar har en dobbelt betydning. I denne tid har paa den ene side de driftsretninger som barnet bragte med sig som medfødte anlæg, først vist sig, og dernæst er i denne tid andre av dets drifter først blit vækket og aktivisert gjennem ydre indvirkninger, mer tilfældige oplevelser. Jeg tror ikke der kan være tvil om, at vi har ret til at opstille denne todeling. At det medfødte anlæg kommer til uttryk, kan der jo ikke reises nogen kritiske betænkeligheter mot; men psykoanalytisk erfaring tvinger os likefrem til at anta, at rent tilfældige oplevelser i barneaarene formaar at efterlate fikseringer av libido. Jeg ser heller ikke nogen teoretisk van-

skelighet ved en slik antagelse. De konstitutionelle anlæg er sikkerlig ogsaa eftervirkninger av tidligere forfædres oplevelser, ogsaa de er engang blit erhvervet; uten en slik erhvervelse vilde der ikke gis nogen arvelighet. Er det tænkelig, at en slik erhvervelse av træk som kan nedarves, netop skulde ta slut med den generation som vi betragter? Betydningen av de infantile oplevelser skulde ikke — som saa ofte sker — oversees til gunst for forfædrenes oplevelser eller oplevelserne i moden alder, tvertom burde den bli gjenstand for en særlig vurdering. De infantile oplevelser er saa meget mer betydningsfulde, fordi de falder i en tid da utviklingen endnu ikke er færdig, og derfor er særlig egnet til at virke traumatisk. *Roux's* og andre forskeres arbeider over utviklingsmekanik har vist, at et naalestik i et kimanlæg som befinder sig i celledeling, fører til en alvorlig forstyrrelse av utviklingen. Hvis det samme saar tilføies en larve eller et fuldvoksent dyr, medfører det derimot ingen skade.

Det voksne menneskes libidofiksering, som vi har indført som repræsentant for den konstitutionelle faktor i neurosernes ætiologiske ligning, kan altsaa opdeles i to faktorer: det arvede anlæg og den disposition som er erhvervet i den tidlige barndom. Et skema kan jo altid gjøre regning paa sympati fra de studerendes side, og jeg skal derfor sammenfatte forholdene i følgende skema:

Den arvelige betingede seksualkonstitution frembyr en stor mangfoldighet av anlæg, alt eftersom denne eller hin partialdrift — for sig alene eller kombinert med andre — er særskilt sterkt akcentuert. Sammen med de infantile ople-

velser danner seksualkonstitutionen en anden «komplemen=tær række» — helt lik den vi først lærte at kjende mellem disposition og akcidentel oplevelse hos den voksne. Paa begge steder finder vi de samme ekstreme tilfælde og de samme relationer mellem faktorerne. Det kunde her ligge nær at spørre, om ikke den mest paafaldende av libido's regressioner — regressionen til tidligere trin av seksual=organisation — overveiende er betinget av det arvelige, konstitutionelle moment. Men det er bedst at utsætte be=svarelsen av dette spørsmaal, til en større række neurotiske sygdomsformer kan tas med i betragtning.

Den analytiske undersøkelse viser os, at neurotikernes libido er bundet til deres infantile seksualoplevelser, og vi skal nu se litt nærmere paa dette. Analysen synes jo paa denne maate at gi disse oplevelser en overordentlig stor betydning for menneskenes liv og sygdommer. Denne be=tydning har de ogsaa, forsaavidt det gjælder det terapeuti=ske arbeide. Hvis vi imidlertid ser bort fra denne bestemte opgave, er det let at se at der her er fare for en misfor=staaelse som kan forlede os til at orientere livet altfor ensi=dig ut fra den neurotiske situation. Ved vurderingen av de infantile oplevelsers betydning maa vi jo ta med i bereg=ningen, at libido regressivt er vendt tilbake til dem efterat den er blit fordrevet fra sine tidligere positioner. Men da lig=ger det jo nær at slutte at libido=oplevelserne slet ikke hadde nogen betydning den gang de fandt sted, men først senere har faat denne betydning gjennem regressionen. De husker, at vi allerede under omtalen av Ødipus=komplekset tok stil=ling til et lignende alternativ.

Heller ikke nu er det vanskelig at træffe en avgjørelse. Det er utvilsomt rigtig at si, at regressionen i høi grad øker de infantile oplevelsers libido=«besætning» og dermed ogsaa deres patogene betydning. Men det vil være mis=visende at anse dette for det eneste avgjørende. Man maa ogsaa gi plads for andre overveielser. For det første viser

iagttagelsen uomtvistelig, at de infantile oplevelser har sin egen betydning, som trær for dagen allerede i barneaarene. Der forekommer jo neuroser ogsaa hos barn, og i disse blir det nævnte moment av tilbakeskyvning i tid nødvendigvis meget formindsket, eller det falder endog helt bort, idet sykdommens utbrud følger umiddelbart efter de trauma⸗tiske oplevelser. Overhodet kan studiet av disse infantile neuroser beskytte os mot mangen uheldig misforstaaelse av neuroserne hos de voksne, paa lignende maate som drøm⸗mene hos barn gav os nøklen til forstaaelsen av de voksnes drømmer. Neuroser forekommer ofte hos barn, i virkelig⸗heten langt oftere end man tror. De blir ofte overset, de be⸗dømmes som utslag av slemhet eller uartighet, og ofte holdes de ogsaa nede av barnekammerets autoriteter. Men det er altid let at se dem, naar man fra et senere tidspunkt under⸗søker bakover. Oftest optrær de som *angsthysteri*. Hvad dette indebærer, skal De faa vite ved en senere leilighet. Naar en neurose bryter ut i senere aar, viser analysen regelmæssig at den er en direkte fortsættelse av en slik infantil neurose, som kanske bare var antydningsvis utformet. Men som nævnt gis der tilfælde hvor denne infantile nervøsitet uten avbrytelse fortsættes i sygdom som varer hele livet igjen⸗nem. I nogen faa tilfælde har vi hat anledning til at ana⸗lysere barn, som befandt sig i en tilstand av aktuel neurose. Men langt oftere har vi maattet nøie os med den retrospek⸗tive indsigt i en barneneurose som kan vindes ved analyse av en som er blit syk i moden alder; naturligvis maa vi da ikke forsømme visse korrekturer og forholdsregler.

For det andet maa man si, at det vilde være ubegripe⸗lig at libido saa regelmæssig vender tilbake til barndomstiden, hvis der ikke fandtes noget her som kunde øve tiltrækning paa den. Den fiksering som vi antar paa enkelte steder av utviklingsveien, har bare mening naar vi opfatter den som noget der binder en bestemt mængde libidinøs energi. Og endelig kan jeg ogsaa gjøre Dem opmerksom paa, at der

bestaar et lignende komplementært forhold mellem inten=siteten og den patogene betydning av de *infantile* og av de *senere* oplevelser som i de rækker vi tidligere har studert. Der gis tilfælde, hvor hele tyngdepunktet i neurosens for=aarsaking falder paa de seksuelle oplevelser i barndom=men — tilfælde, hvor disse indtryk har en utvilsom trau=matisk virkning og ikke trænger nogen anden støtte end den som den gjennemsnitlige seksualkonstitution og den=nes ufærdighet kan gi dem. Saa er der andre tilfælde, hvor hele tyngdepunktet ligger paa de senere konflik=ter, og den analytiske betoning av barndomsindtrykkene synes at være regressionens verk alene. Vi har altsaa ek=stremer av «utviklingshemning» og «regression», og mel=lem disse alle grader av kombination av de to momenter.

Disse forhold har en viss interesse for pædagogikken, som vil søke at forhindre neuroserne gjennem en tidlig ind=gripen i barnets seksualutvikling. Saalænge man overvei=ende holder opmerksomheten rettet paa de infantile seksu=aloplevelser, maa man tro at man har gjort alt mulig for at forebygge nervøse sygdommer, naar man sørger for at denne utvikling blir forhalet og at barnet blir spart for oplevelser av denne art. Vi vet jo imidlertid, at betingelserne for en neuroses opstaaen er komplicerte og at man ikke kan øve nogen almindelig indflydelse paa dem ved bare at ta hen=syn til en enkelt faktor. Det strenge vagthold i barndom=men taper i værdi fordi det er avmægtig overfor den konsti=tutionelle faktor. Desuten er det vanskeligere at gjennem=føre end pædagogerne forestiller sig det, og det fører med sig to nye farer som ikke maa undervurderes: det kan op=naa for meget, idet det begunstiger en overdreven seksual=fortrængning som er skadelig i sine virkninger, og det sender barnet ut i livet uten evne til at staa imot den storm av seksuelle krav som kommer i pubertetsalderen. Det er saaledes høist tvilsomt, hvor langt profylaksen i barndom=men med fordel kan gaa, og om ikke en ændret indstil=

ling til de aktuelle forhold vilde gi et bedre utgangspunkt for forsøkene paa at forebygge neuroserne.

La os nu vende tilbake til symptomerne. Symptomerne gir altsaa en erstatning for den tilfredsstillelse som blev forsaget i det virkelige liv. Libido vender tilbake til tidligere tider, og hermed er uløselig forbundet en tilbakevenden til tidligere utviklingstrin i objektvalg eller organisation. Vi har før hørt, at neurotikeren er «bundet» til et eller andet punkt i fortiden. Vi vet nu, at det er en periode i fortiden da hans libido ikke maatte undvære tilfredsstillelse, en periode da han var lykkelig. Han søker saa længe i sin egen livshistorie, til han finder en slik tid — selv om han maa gaa helt tilbake til spædbarnstiden, slik som han husker denne eller forestiller sig den paa grundlag av senere paavirkning. Symptomet gjentar da paa en eller anden maate denne tidlige infantile form for tilfredsstillelse; den blir imidlertid forvandsket gjennem censuren, som er et resultat av konflikten, og i regelen blir den ogsaa vendt om til en følelse av lidelse og blandet op med elementer av de oplevelser som gav foranledningen til sygdommens utbrud. Der er meget som virker eiendommelig ved den form for tilfredsstillelse som symptomet gir — bortset fra at den er ukjendelig for vedkommende person selv, som tvertom føler den angivelige tilfredsstillelse som en lidelse og klager over den. Denne forvandling skyldes den sjælelige konflikt, under hvis tryk symptomet maatte dannes. Det som engang var en tilfredsstillelse, maa idag vække motstand eller avsky. Vi har et enkelt, men lærerikt eksempel paa en slik forandring. Det samme barn som med begjærlighet har suget melken fra morens bryst pleier nogen aar senere at gi uttryk for en sterk motvilje mot nydelsen av melk, og det er ikke let for opdragelsen at overvinde denne motvilje. Den kan stige til avsky, naar melken eller en anden drik som indeholder melk er dækket av en hinde. Det er mulig at denne hinde fremmaner erindringen om morens bryst, som en

gang var gjenstand for et saadant brændende begjær. I mellemtiden ligger rigtignok avvænningen, en oplevelse som har traumatiske virkninger.

Der er endnu noget andet som gjør, at symptomerne forekommer os merkværdige og uforstaaelige som midler for libidinøs tilfredsstillelse. De minder os slet ikke om noget av alt det vi ellers normalt forbinder med en tilfredsstillelse. Som oftest ser de bort fra objektet og opgir dermed forholdet til den ydre virkelighet. Vi forstaar dette som en følge av at neurotikeren har vendt sig bort fra realitetsprincippet og er vendt tilbake til lystprincippet. Men det er tillike en tilbakevenden til en slags utvidet autoerotisme — en saadan som gav seksualdriften dens første tilfredsstillelse. Symptomerne sætter en forandring i dets eget legeme istedetfor en forandring i utenverdenen, altsaa en indre aktion istedetfor en ydre, en tilpasning istedetfor en handling, hvad der igjen svarer til en i fylogenetisk henseende overordentlig betydningsfuld regression. Dette kan vi først forstaa i sammenhængen med en ny erfaring, som vi endnu skal lære at kjende under vor analytiske undersøkelse av symptomdannelsen. Videre maa vi huske paa, at de samme ubevisste processer som vi fandt ved drømmedannelsen, ogsaa virker med ved symptomdannelsen, nemlig fortætningen og forskyvningen. Likesom drømmen fremstiller ogsaa symptomet noget som opfyldt — en tilfredsstillelse av infantil karakter; gjennem den yderste fortætning kan imidlertid denne tilfredsstillelse trænges sammen i en eneste sensation eller innervation, og gjennem en ekstrem forskyvning kan den indskrænkes til en liten enkelthet av hele det libidinøse kompleks. Det er derfor intet under, om ogsaa vi har vanskelig for i symptomet at erkjende den libidinøse tilfredsstillelse som vi formoder er der og altid finder bekræftelse for.

Jeg sa, at vi endnu skulde lære en ny erfaring at kjende. Og dette er virkelig noget som er overraskende og forvir-

rende. Som De vet, gir analysen av symptomerne os kjendskap til de infantile oplevelser som libido er fiksert til og som avgir materiale for symptomerne. Det overraskende ligger nu deri, at disse infantile scener ikke altid er sande. Ja, i de fleste tilfælde er de ikke sande, og i enkelte tilfælde staar de endog i direkte motsætning til den historiske sandhet. De ser let, at denne opdagelse mer end noget andet synes egnet til at diskreditere enten analysen som har ført til et slikt resultat, eller patienterne paa hvis utsagn baade analysen og hele forstaaelsen av neuroserne er bygget op. Men dertil kommer ogsaa noget andet, som virker i høieste grad forvirrende. Hvis de infantile oplevelser som analysen bringer for dagen, i hvert tilfælde var virkelige oplevelser, vilde vi ha følelsen av at bevæge os paa sikker grund; hvis de regelmæssig var forfalsket og avslørte sig som paafund eller fantasier av patienten selv, maatte vi forlate denne gyngende grund og redde os over paa en sikrere. Men hverken det ene eller det andet er tilfældet. Vi finder nemlig, at de infantile oplevelser som rekonstrueres eller erindres under analysen, i nogen tilfælde er ubestridelig falske, i andre tilfælde like sikkert rigtige, og i de fleste tilfælde en blanding av sandt og falskt. Symptomerne er altsaa da snart en fremstilling av oplevelser som virkelig har fundet sted og som man tør tilskrive indflydelse paa fikseringen av libido, og snart en fremstilling av den sykes fantasier, som naturligvis slet ikke synes egnet til at spille en ætiologisk rolle. Det er vanskelig at finde sig til rette med dette forhold. Et første holdepunkt finder vi kanske i en opdagelse av lignende art, den nemlig, at ogsaa de enkelte barndomserindringer som menneskene altid og før enhver analyse har været sig bevisst, kan være forfalsket eller ialfald indeholde en rikelig blanding av sandt og falskt. Paavisningen av det urigtige i disse erindringer volder sjelden vanskeligheter, og saaledes har vi da i det mindste den trøst, at det ikke

er analysen, men paa en eller anden maate de syke selv, som bærer skylden for denne uventede skuffelse.

Ved litt eftertanke forstaar vi let, hvad det er som virker saa forvirrende paa os ved denne sak. Det er ringeagten for virkeligheten, likegyldigheten for forskjellen mellem fantasi og virkelighet. Vi fristes til at bli krænket, fordi den syke underholder os med opdigtede historier. Efter vor maate at tænke paa, er jo virkeligheten noget som er himmelvidt forskjellig fra «indbildningen», og den blir derfor ogsaa vurdert paa en ganske anden maate. Ogsaa patienten indtar forøvrig samme standpunkt, naar han tænker normalt. Naar han kommer frem med det materiale som gjør det mulig at trænge bakom symptomerne til de ønskesituationer som er formet efter barndomsoplevelserne, er vi vistnok til at begynde med i tvil, om det dreier sig om virkelighet eller fantasi. Senere blir det ved hjælp av visse kjendemerker mulig at træffe en avgjørelse paa dette punkt, og vi stilles overfor den opgave ogsaa at gjøre patienten kjendt med dette resultat. Dette lykkes aldrig uten store vanskeligheter. Hvis vi straks til at begynde med fortæller ham, at han nu skal bringe for dagen de fantasier som han har hyllet barndomshistorien ind i — likesom ethvert folk spinder sagn om sin glemte fortid — saa merker vi til vor beklagelse, at hans interesser for at forfølge temaet videre pludselig tar av. Han ønsker at faa kjendsgjerninger at vite, og han foragter alle «indbildninger»! Hvis vi derimot like til vi er færdig med denne del av arbeidet, lar ham forbli i den tro, at vi holder paa at utforske de virkelige begivenheter i hans barndom, kan vi risikere at han efterpaa bebreider os vor «feiltagelse» og ler os ut for vor tilsynelatende lettroenhet. Det tar ham lang tid at forstaa vort forslag om at vi skal stille «fantasi» og «virkelighet» like og foreløbig ikke bry os om, hvorvidt de barndomsoplevelser som skal opklares tilhører den ene eller den

anden av disse grupper. Og allikevel er dette aapenbart den eneste rigtige indstilling til disse sjælelige produkter. Ogsaa de har jo en slags virkelighet; det er en kjendsgjerning, at patienten har skapt disse fantasier, og denne kjendsgjerning er neppe av mindre betydning for hans neurose end om han virkelig hadde oplevet indholdet av dem. Disse fantasier besidder *psykisk* realitet i motsætning til *materiel* realitet, og vi lærer efterhvert at forstaa, at *det er den psykiske realitet som er den bestemmende faktor i neurosernes verden.*

Blandt de begivenheter som altid vender tilbake i neurotikernes barndomshistorie og neppe nogensinde synes at mangle, er der nogen som er særlig betydningsfulde og derfor fortjener at fremhæves fremfor dé andre. Som eksempler av denne art nævner jeg: iagttagelsen av forældrenes samleie, forførelse fra et voksent menneskes side og kastrationstrudslen. Det vilde være en stor misforstaaelse at tro, at slike ting aldrig forekommer i virkeligheten. Tvertom kan dé ofte uomtvistelig paavises ved at forske efter hos ældre slegtninger. Saaledes er det f. eks. slet ikke sjelden at den lille gut, som «uartig» begynder at leke med sin penis og endnu ikke har lært at han maa skjule slike ting, blir truet av forældrene eller barnepiken, som sier at de vil skjære av ham hans penis eller den syndige haand. Naar man spør forældrene herom, indrømmer de ofte, at de trodde at utrette noget godt med en slik trudsel. Der er ogsaa mange mennesker som har en korrekt, bevisst erindring om denne trudsel — særlig hvis den har forekommet litt senere i livet. Naar det er moren eller en anden kvindelig person som kommer med trudslen, erklærer hun som regel, at det er faren eller lægen som skal utføre den. I den berømte «Struwelpeter» av frankfurter-barnelægen *Hoffmann* — hvis popularitet netop skyldes hans forstaaelse for seksuelle og andre komplekser i barnealderen — finder De kastrationen mildnet, idet den er erstattet med avkut-

ting av tommelfingeren som straf for haardnakket sutting. Imidlertid er det høist usandsynlig, at barn skulde bli truet med kastration saa ofte som det kunde synes at være til⸗fældet efter analyserne av neurotikere. Det er tilstræk⸗kelig, at barnet lager sig en trudsel i fantasien paa grund av antydninger — ved hjælp av sin viden om at autoerotisk tilfredsstillelse er forbudt, og under indflydelse av det indtryk som opdagelsen av det kvindelige kjønsorgan gjør. Likeledes er det slet ikke utelukket at det ogsaa utenfor pro⸗letarfamilierne kan forekomme, at smaabarn — som man hverken tiltror forstaaelse eller hukommelse — blir vidne til en seksualakt mellem forældrene eller andre voksne mennesker, og det lar sig ikke negte at barnet *efterpaa* kan forstaa og reagere paa dette indtryk. Naar imidlertid denne seksualakt beskrives med utførlige detaljer som van⸗skelig kan iagttas, eller naar den i de fleste tilfælde skal være blit utført bakfra, *more ferarum*, kan der vel neppe være tvil om at fantasien har tilknytning til iagttagelsen av seksualomgang mellem dyr (hunder), og at dens moti⸗vering ligger i barnets utilfredsstillede skuelyst i pubertets⸗aarene. Den ytterste ydelse av denne art er fantasien om at ha iagttat forældrenes samleie, mens man endnu befandt sig ufødt i mors liv. En særlig interesse knytter sig til for⸗førelsesfantasien, fordi denne bare saa altfor ofte ikke er nogen fantasi, men en virkelig erindring. Men heldig⸗vis er den allikevel ikke saa ofte real, som det først kunde se ut efter resultaterne av analysen. Forførelse fra ældre eller jevnaldrende barns side er almindeligere end fra voks⸗nes, og naar piken som fortæller noget slikt fra barndom⸗men, temmelig regelmæssig lar faren optræ som forføre⸗ren, kan der hverken være tvil om beskyldningens fantas⸗tiske natur eller om motivet for den. Barnet bruker i rege⸗len forførelsesfantasien — der hvor ingen forførelse har fundet sted — til at dække over den autoerotiske periode i dets seksualvirksomhet. Det slipper at føle skam over

masturbationen, naar det fantaserer et begjært objekt tilbake i disse tidligste tider. Imidlertid maa De ikke tro, at seksuelt misbruk av barn fra de nærmeste mandlige slegtningers side er noget som utelukkende hører til i fantasiens verden. De fleste analytikere har vel behandlet tilfælde, hvor slike begivenheter virkelig har fundet sted og uimotsigelig kunnet fastslaaes — bare at de ogsaa her tilhørte de senere barneaar og var blit henlagt til en tidligere periode.

Man faar i virkeligheten det indtryk, at bardomsbegivenheter av denne art paa en eller anden maate hører med til neurosen og danner en nødvendig bestanddel av denne. Hvis det er virkelige begivenheter, da er det godt og vel; er de uvirkelige, saa blir de laget sammen av antydninger og utarbeidet i fantasien: resultatet er det samme, og endnu er det ikke lykkedes os at paavise, at der er nogen forskjel i følgerne, om det er fantasien eller virkeligheten som har den største andel i disse barndomsbegivenheter. Her har vi igjen et av disse saa ofte omtalte komplementære forhold, og sikkert er dette det eiendommeligste av alle dem vi hittil har lært at kjende. Hvorfra kommer behovet efter disse fantasier og materialet til dem? Der kan ikke være nogen tvil om driftskilderne, men hvorledes kan det forklares, at der altid skapes de samme fantasier med det samme indhold? Jeg har et svar færdig, men jeg vet De vil finde det vovet. Efter min mening er disse *urfantasier* — slik ønsker jeg at kalde baade disse og en del andre fantasier — en fylogenetisk besiddelse. I dem griper individet ut over sin egen oplevelse og ind i fortidens, naar dets egen oplevelse er blit altfor rudimentær. Det synes mig meget vel mulig, at alt dette som idag fortælles os i analysen som fantasi — forførelse av barnet, seksuel ophidselse ved iagttagelsen av forældrenes samleie, kastrationstrudsel (eller snarere kastration selv) — har været en realitet i den menneskelige families urtid, o gat det fantaserende barn ganske

enkelt utfylder hullerne i den individuelle sandhet med præ⸗historisk sandhet. Vi faar stadig paanyt en mistanke om, at neurosepsykologien har opbevart mer av de ældste ting i den menneskelige utvikling end alle andre kilder.

Mine herrer! De ting jeg nu sidst har nævnt, gjør det nødvendig for os at gaa nærmere ind paa spørsmaalet om oprindelsen til og betydningen av den aandsvirksomhet som kaldes «fantasi». Som De vet, vurderes den i almindelighet høit, uten at man endnu er blit klar over dens stilling i sjælslivet. Jeg kan fortælle Dem følgende herom. Gjennem den ydre nødvendighet blir, som De vet, menneskets «jeg» gradvis opdraget til at vurdere virkeligheten og følge reali⸗tetsprincippet, og herunder maa det enten forbigaaende eller for altid gi avkald paa forskjellige (ikke bare seksuelle) ob⸗jekter og maal for sin lyststræben. Men det har altid faldt vanskelig for mennesket at gi avkald paa lyst, det klarer det ikke uten en slags skadeserstatning. Derfor har det for⸗beholdt sig en sjælsvirksomhet, hvor alle disse opgitte lyst⸗kilder og forlatte veier til lystvinning indrømmes en fort⸗sat eksistens — en eksistensform hvor de er fri for de krav virkeligheten stiller og for det vi kalder realitetsprøven. En⸗hver stræben faar snart form av en forestilling om opfyldelse, og der er ingen tvil om at det er forbundet med tilfreds⸗stillelse at dvæle ved ønskeopfyldelser i fantasien, selv om man er klar over at det ikke dreier sig om en realitet. I fantasivirksomheten kan altsaa mennesket fremdeles nyte den frihet fra ydre tvang som det i virkeligheten for længe siden har git avkald paa. Det har opnaad, at det avveks⸗lende endnu kan være et lyst⸗søkende dyr og saa igjen et forstandig væsen. Den magre tilfredsstillelse mennesket formaar at avtvinge virkeligheten, gir det ikke nok. «Det gaar overhodet ikke uten hjælpekonstruktioner,» har Th. *Fontane* engang sagt. Et motstykke til dette fantasiens sjælelige rike har vi i de «fredede skoger» og «naturpar⸗kerne» paa de steder hvor akerbrukets, kommunikationernes

og industriens krav holder paa at forandre jordens oprindelige utseende til det ukjendelige. Naturparken bevarer den gamle tilstand, som man overalt ellers med beklagelse har ofret for nødvendighetens krav. Her faar alting vokse og bre sig som det vil, ogsaa det nytteløse, ja til og med det skadelige. Ogsaa fantasiens sjælelige rike er et slikt fredet sted, som er unddrad realitetsprincippets krav.

De bedst kjendte fantasiprodukter er de saakaldte «dagdrømmer», som vi alt tidligere har lært at kjende: en imaginær tilfredsstillelse av ærgjerrige og erotiske ønsker, som trives desto bedre, jo mer indtrængende virkeligheten selv maner til beskjedenhet og taalmodighet. Det som er det væsentlige ved fantasilykken — gjenoprettelsen av lystvinningens uavhængighet av virkelighetens sanktion — kommer umiskjendelig for dagen i disse dagdrømmer. Som vi vet danner de kjernen i og forbilledet for drømmene om natten. Den natlige drøm er i grunden ikke noget andet end en dagdrøm, som er blit forvansket paa grund av den form sjælsvirksomheten har om natten, og gjort mulig ved den frihet som drifterne da faar. Vi er alt blit fortrolig med den tanke, at heller ikke en dagdrøm nødvendigvis maa være bevisst, at der ogsaa gis ubevisste dagdrømmer. Slike ubevisste dagdrømmer er altsaa kilden baade for de natlige drømmer og for — de neurotiske symptomer.

Fantasiens betydning for symptomdannelsen kan klargjøres gjennem følgende overveielse: Vi sa, at libido i tilfælde av forsagelse regressivt besætter de positioner som den hadde opgit, men allikevel var fiksert til med visse deler av sin energi. Vi behøver ikke at ta dette tilbake eller korrigere det, men vi maa sætte ind et mellemled. Hvorledes er det mulig for libido at finde veien til disse fikseringssteder? Nuvel, det forholder sig jo ikke slik, at alle de objekter og retninger libido hadde opgit, er opgit i enhver henseende. Med en viss intensitet blir enten de selv eller avlæggere av dem fremdeles fastholdt i fantasi-

forestillingerne. Libido behøver altsaa bare at trække sig tilbake til disse fantasier, for ut herfra at finde veien aapen til alle fortrængte fikseringer. Disse fantasier blev til en viss grad taalt. Saalænge en bestemt betingelse over=holdtes, kom det ikke til nogen konflikt mellem dem og jeg'et, hvor skarpe motsætningerne end kunde være. Denne betingelse var av *kvantitativ* natur, og den blir nu forstyr=ret ved libido's tilbakestrømmen til fantasierne. Gjennem dette tilskud blir fantasiernes energifond øket slik, at de blir fordringfulde og begynder at presse paa for at bli virkeliggjort. Dette gjør imidlertid konflikten mellem fan=tasierne og je'et uundgaalig. Var de tidligere førbevisste eller bevisste, saa blir de nu gjenstand for fortrængning fra jeg'ets side, og de prisgis den tiltrækning som det ubevisste utøver. Fra disse fantasier, som nu er blit ubevisste, vand=rer libido tilbake til deres kilder i det ubevisste — tilbake til selve fikseringsstederne.

Libido's tilbakevenden til fantasien er et mellemtrin paa veien til symptomdannelsen, og dette trin fortjener sag=tens en særskilt betegnelse. C. G. Jung har git det et me=get træffende navn: *introversion.* Paa uhensigtsmæssig maate lar han imidlertid dette navn ogsaa bety andre ting. Vi vil holde fast ved den opfatning, at introversionen be=tyr at libido vender sig bort fra muligheterne for real til=fredsstillelse og «overbesætter» de fantasier som tidligere blev taalt som harmløse. En introvertert person er endnu ikke nogen neurotiker, men han befinder sig i en labil situation: Ved den første forskyvning i kræfternes forhold kommer han til at utvikle symptomer, hvis han da ikke finder andre utveier for den opdæmmede libido. Derimot er den uvirkelige karakter av den neurotiske tilfredsstillelse og likegyldigheten for forskjellen mellem fantasi og virke=lighet allerede bestemt ved introversionstilstanden.

De har sikkert lagt merke til, at jeg i mine sidste over=veielser har indført en ny faktor i den ætiologiske kjede

— nemlig *kvantiteten*, størrelsen av de energier som kommer i betragtning. Denne faktor maa vi altid ta med i regningen. En rent kvalitativ analyse av de ætiologiske betingelser er ikke tilstrækkelig. Eller, for at si det anderledes: En blot dynamisk opfatning av disse sjælelige processer er ikke nok, det er nødvendig ogsaa at ta hensyn til det *økonomiske* synspunkt. Konflikten mellem to motstridende tendenser bryter ikke løs, før der er naad en viss intensitet i energibesætningen, selv om betingelserne indholdsmæssig set forlængst er tilstede. Paa samme maate bestemmes de konstitutionelle faktorers patogene betydning av det *mere* som der findes av den ene end av en anden partialdrift i anlægget. Man kan endog forestille sig at alle menneskers anlæg er kvalitativt likeartet, og at de bare adskiller sig ved disse kvantitative forhold. Av ikke mindre avgjørende betydning er det kvantitative moment for motstandsevnen overfor neurotiske sygdommer. Det kommer an paa, *hvor stor mængde* ubrukt libido et menneske kan holde svævende, og *hvor stor del* av libido det formaar at løsgjøre fra det seksuelle og anvende i sublimeringens tjeneste. Det endelige maal for sjælsvirksomheten kan kvalitativt beskrives som en stræben efter at opnaa lyst og undgaa ulyst; for den økonomiske betragtning fremtrær det som den opgave at mestre de irritamentskvantiteter som er virksomme i det sjælelige apparat, og hindre den opdæmning som foranlediger ulyst.

Dette var hvad jeg vilde fortælle Dem om symptomdannelsen ved neuroserne. Men la mig ikke glemme endnu engang uttrykkelig at betone: alt det jeg har sagt idag, gjælder bare symptomdannelsen ved hysterien. Allerede ved tvangsneurosen er mange ting anderledes, selv om det principielle er det samme. «Kontra-besætningerne» fra jeg'ets side mot de fordringer drifterne stiller — som vi ogsaa har talt om ved hysterien — er mer utpræget ved tvangsneurosen og de behersker her det kliniske billede i form av

saakaldte «reaktionsdannelser». Andre og tillike mer vidtrækkende avvikelser finder vi ved de andre neuroser, hvor undersøkelsen over mekanismerne ved symptomdannelsen endnu ikke er avsluttet paa noget punkt.

Før jeg slutter for idag, vil jeg gjerne henlede Deres opmerksomhet paa en side ved fantasilivet, som har krav paa almen interesse. Der gis nemlig en vei tilbake til virkeligheten fra fantasien, og det er — *kunsten*. Ogsaa kunstneren er en introvertert, og han har ikke lang vei til neurosen. Han trænges av de sterkeste driftsbehov, han ønsker at vinde ære, magt, rigdom, berømmelse og kvinders kjærlighet, men midlerne mangler ham til at faa disse ønsker tilfredsstillet. Lik andre mennesker med utilfredsstillet længsel vender han sig derfor bort fra virkeligheten og overfører al sin interesse — ogsaa sin libido — paa fantasilivets ønskedannelser. Derfra fører veien let til neurose, og det er vel mange faktorer som maa træffe sammen, for at dette ikke skal bli hele utgangen paa hans utvikling. Det er jo kjendt, hvor ofte netop kunstnere lider av en delvis hemning av arbeidsevnen paa grund av neurose. Sandsynligvis er der i deres konstitution en stor evne til sublimering og en viss løshet i de fortrængninger som er avgjørende for konflikten. Men veien tilbake til virkeligheten finder kunstneren paa følgende maate: Han er ikke den eneste som lever et fantasiliv; fantasiens mellemrike er sanktionert ved almindelig menneskelig overenskomst, ethvert menneske, som lider savn, ser hen til dette rike efter lindring og trøst. Men for de mennesker som ikke er kunstnere, er den lyst som kan øses av fantasiens kilder, meget begrænset. Deres ubønhørlige fortrængninger gjør det nødvendig for dem at nøie sig med de sparsomme dagdrømmer som kan bli bevisste. Den sande kunstner har mer at raade over. For det første forstaar han at bearbeide sine dagdrømmer paa en slik maate, at de taper det altfor personlige præg som støter fremmede bort, og faar en form saa de ogsaa kan nytes av

andre. Han vet ogsaa, hvorledes han skal mildne dem tilstrækkelig til at de ikke saa let forraader den oprindelse de har i forbudte kilder. Videre eier han den hemmelighetsfulde evne til at forme et bestemt materiale, til det er blit et tro billede av hans fantasiforestilling, og han forstaar at knytte saa megen lystvinning til denne fremstilling av den ubevisste fantasi, at fortrængningerne derved ialfald for en tid blir overvundet og ophævet. Evner han at gjøre alt dette, da aapner han ogsaa for andre mennesker veien tilbake til deres egne ubevisste lystkilder, som de kan øse lindring og trøst av; han vinder paa denne maate deres taknemlighet og beundring og har nu ved hjælp av fantasien opnaad det som han tidligere bare kunde opnaa i fantasien: ære, magt og kvinders kjærlighet.

FIREOGTYVENDE FORELÆSNING

DEN ALMINDELIGE NERVØSITET

Mine damer og herrer! Efter det vanskelige arbeide vi nu har hat, vil jeg for en stund forlate mit emne og direkte vende mig til mit auditorium.

Jeg vet nemlig, at De er utilfreds. De hadde forestillet Dem en «indførelse i psykoanalysen» anderledes, De hadde ventet at faa høre eksempler fra livet, ikke teorier. De vil si, at De virkelig forstod noget av neurosernes ætiologi den ene gang da jeg fortalte historien om de to barn «i kjælder=etagen og i første etage» — bare at det burde været en virkelig begivenhet og ikke en laget historie! Eller at De fandt symptomernes «mening» indlysende dengang jeg til at begynde med beskrev to symptomer — forhaa=pentlig var ikke de ogsaa opdigtet! — og utviklet hvorledes disse symptomer kunde løses og hvilken sammenhæng de hadde med patienternes liv. Og De hadde haapet at jeg vilde fortsætte paa denne maate. Istedet har jeg git Dem nogen vidløftige og lite oversigtlige teorier, som aldrig var fuldstændige, men stadig maatte suppleres; jeg har arbeidet med begreper som De endnu ikke var blit fortrolige med, jeg gik fra den deskriptive fremstilling over i den dyna=miske opfatning og derfra igjen over i den saakaldte «øko=nomiske», og gjorde det vanskelig for Dem at forstaa, hvor mange av de anvendte tekniske ord har samme betydning og bare veksler av eufonistiske grunder; jeg har latt saa omfattende synspunkter som lyst= og realitetsprincippet og

den fylogenetiske arv dukke frem for Dem, og istedetfor at «føre Dem ind i» noget har jeg latt noget, som er rykket Dem stadig mer paa avstand, dra forbi Deres øine.

Hvorfor begyndte jeg ikke denne indførelse i neuroselæren med det som De selv kjender og længe har interessert Dem for — de nervøse menneskers eiendommelige væsen, deres uforstaaelige reaktioner paa menneskelig omgang og paavirkninger utenfra, deres pirrelighet, uberegnelighet og uduelighet? Hvorfor søkte jeg ikke først at gi Dem en forstaaelse av nervøsitetens enklere dagligdagse former, for saa skridtvis at føre Dem frem til de problemer som dens gaatefulde ekstreme tilfælde stiller os overfor?

Ja mine herrer, jeg kan ikke engang si, at De har uret! Jeg er ikke saa forelsket i min egen fremstillingskunst, at jeg skulde betragte alle dens skjønhetsfeil som noget særlig charmerende. Jeg tror selv, at det kunde været fordelagtigere for Dem, om jeg var gaat anderledes frem, og det var ogsaa min mening at gjøre dette. Men man kan jo ikke altid gjennemføre sine fornuftige planer. Ofte ligger der i stoffet selv noget som tar kommandoen over én og fører én bort fra ens oprindelige hensigt. Selv en saa ordinær opgave som at ordne et velkjendt materiale, er ikke helt undergit forfatterens vilje. Stoffet kommer som det selv vil, og efterpaa kan man bare undre sig over, hvorfor det blev slik og ikke anderledes.

En av grundene er sandsynligvis, at titelen «indførelse i psykoanalysen» ikke længer passer for dette avsnit som skal behandle neuroserne. Det er studiet av feilreaktionerne og drømmen som gir indførelsen i psykoanalysen; neurolæren — det er psykoanalysen selv. Jeg tror ikke det vilde været mulig i saa kort tid at gi Dem kjendskap til neuroselærens indhold, uten i denne koncentrerte form. Opgaven har været at gi Dem en sammenhængende fremstilling av symptomernes mening og betydning og av de ydre og indre

betingelser for symptomdannelsen og dennes mekanisme. Dette har jeg forsøkt at gjøre, det er saa nogenlunde kjernen i det psykoanalysen har at lære idag. I sammenhæng her⸗med har der været meget at si om libido og dens utvikling, og ogsaa adskillig om jeg'ets utvikling. Allerede gjennem den tidligere indførelse blev De forberedt paa forutsætnin⸗gerne for vor teknik og paa de omfattende synspunkter i forbindelse med det ubevisste og fortrængningen (motstan⸗den). I en av de nærmestfølgende forelæsninger skal De faa vite, hvor det psykoanalytiske arbeide finder sin natur⸗lige fortsættelse. Foreløbig har jeg ikke holdt skjult for Dem, at alle vore resultater utelukkende stammer fra stu⸗diet av en eneste gruppe av nervøse lidelser, de saakaldte overføringsneuroser. Mekanismen ved symptomdannelsen har jeg til og med bare undersøkt for den hysteriske neuro⸗ses vedkommende. Selv om De ikke skulde faat nogen solid viden og heller ikke kan huske alle enkeltheter, haaper jeg allikevel De faar et indtryk av de midler psykoanalysen arbeider med, de spørsmaal den tar op, og de resultater den har ført til.

Jeg har tillagt Dem det ønske, at jeg skulde begyndt fremstillingen av neuroserne med de nervøse menneskers adfærd og skildret hvorledes de lider under neurosen, hvor⸗ledes de beskytter sig mot den og indretter sig med den. Dette er utvilsomt et interessant stof som er vel værd at studere, og det er heller ikke vanskelig at behandle det. Men allikevel er det betænkelig at ta sit utgangspunkt her. Man risikerer, ikke at opdage det ubevisste, at overse libido's store betydning og bedømme alle forhold slik som de tar sig ut for det nervøse menneskes «jeg». Det er indlysende, at dette «jeg» ikke er nogen tilforlatelig og upartisk instans. Jeg'et er jo den magt, som har fornegtet det ubevisste og fortrængt det — hvorledes kan man da tiltro det at være ret⸗færdig overfor dette samme ubevisste? Hvor det gjælder det fortrængte, staar de avviste seksuelle fordringer i første

række, og det er sevlsagt at vi aldrig kan bli klar over deres omfang og betydning paa grundlag av jeg'ets opfat≠ning herav. Fra det øieblik da fortrængningssynspunktet begynder at dæmre for os, er vi ogsaa advaret mot at sætte den ene av de to stridende parter — og det til og med den seirende — til dommer i striden. Vi er forberedt paa at jeg'ets utsagn vil lede os vild. Skulde man tro jeg'et, saa har dette været aktivt i alle henseender og selv baade villet og laget sine symptomer. Vi vet imidlertid, at det for en stor del har spillet en passiv rolle, noget det saa forsøker at skjule og pynte paa. Rigtignok vover det ikke altid et slikt forsøk: ved de tvangsneurotiske symptomer maa det indrømme, at det er stillet overfor noget fremmed, som det bare med møie kan verge sig mot.

Den som paa trods herav ikke lar sig avholde fra at ta jeg'ets forfalskninger for god vare, han har rigtignok da et let spil og undgaar al den motstand som er reist mot den psyko≠analytiske betoning av det ubevisste, seksualiteten og jeg'ets passivitet. Han kan som *Alfred Adler* paastaa, at den «ner≠vøse karakter» er aarsaken til neurosen istedetfor følgen av den. Men saa formaar han heller ikke at forklare en eneste detalj ved symptomdannelsen eller en eneste drøm.

De vil spørre: Skulde det da ikke være mulig at ta tilstrækkelig hensyn til den rolle jeg'et spiller i nervøsite≠ten, uten samtdig paa grovt vis at overse de faktorer som psykoanalysen har paavist? Jeg svarer: Jo, det maa sik≠kert være mulig, og før eller siden vil det ogsaa ske; men det ligger ikke i psykoanalysens arbeidsretning at begynde netop her. Det lar sig vel sagtens forutsi, naar psykoanalysen vil bli stillet overfor denne opgave. Der findes neuroser, hvor jeg'et tar langt sterkere del end tilfældet er i de neu≠roser vi hittil har studert — det er de saakaldte narcisstiske neuroser. En analytisk bearbeidelse av disse lidelser vil sætte os istand til at bedømme jeg'ets andel i de neurotiske sygdommer paa en upartisk og paalitelig maate.

En av jeg'ets relationer til neurosen er imidlertid saa iøinefaldende, at vi alt fra begyndelsen av kunde ta hensyn til den. Den synes ikke at mangle i noget tilfælde, men tydeligst finder vi den ved en lidelse som vi endnu er langt fra at forstaa, nemlig den *traumatiske neurose.* De maa nemlig huske paa, at det altid er de samme faktorer som virker med ved foraarsakingen av alle mulige former for neurose og i deres mekanisme — bare at det i et tilfælde er den ene, i et andet tilfælde den anden av disse faktorer som faar den væsentligste betydning for symptomdannelsen. Det er paa lignende maate som med personalet i en skuespillertrop: hver enkelt har sin bestemte art roller — helt, fortrolig ven, skurk o. s. v. — men hver av dem vil allikevel vælge sit eget stykke til beneficeforestilling. Saaledes er de fantasier som omsættes i symptomerne ingen steder saa paatagelige som i hysterien; i tvangsneurosen er det jeg'ets «kontrabesætninger» eller reaktionsdannelser som behersker billedet; den mekanisme som vi i drømmen kaldte for «sekundær bearbeidelse», er fremherskende ved de paranoiske vrangsystemer o. s. v.

I de traumatiske neuroser — særlig slike som blir til under krigens rædsler — gjør der sig gjældende et umiskjendelig egoistisk jeg'motiv, en stræben efter beskyttelse og egen fordel. Dette motiv alene har ikke kunnet fremkalde sygdommen, men det sanktionerer den og opretholder den, naar den først er kommet istand. Det vil beskytte jeg'et mot de truende farer som foranlediget sygdommens utbrud, og det tillater ingen helbredelse før en gjentagelse av disse farer synes utelukket eller der er opnaad godtgjørelse for den utstaatte fare.

Men en lignende interesse i neurosens opstaaen og fortsatte bestaaen har jeg'et ogsaa i alle de andre tilfælde av neurose. Som vi alt har sagt, blir symptomet ogsaa støttet av jeg'et, fordi den ene side av det tilfredsstiller den fortrængende jeg'tendens. Dertil kommer, at en løsning av

konflikten ved hjælp av symptomdannelse er den bekvemmeste og den efter lystprincippet behageligste løsning. Utvilsomt sparer den jeg'et for et stort og pinefuldt indre arbeide. Ja, der gis tilfælde, hvor endog lægen maa indrømme, at løsningen av en konflikt ved hjælp av en neurose er den mindst skadelige og den som lettest kan taales socialt. De maa ikke forbause Dem over at høre, at selv lægen undertiden tar parti for den sygdom han bekjæmper. En læge skal jo ikke indskrænke sig til at spille sundhetsfanatikerens rolle i alle livets situationer. Han vet, at der ikke bare gis neurotisk elendighet i verden, men ogsaa real, uundgaaelig lidelse, han vet, at livets nødvendighet ogsaa kan kræve at et menneske bringer sin sundhet som offer, og han gjør den erfaring, at der ved et slikt offer fra en enkeltpersons side ofte kan holdes uendelig megen ulykke borte fra mange andre. Selv om man altsaa kan si, at neurotikeren altid *«flygter ind i sygdommen»* naar han stilles overfor konflikten, saa maa man allikevel indrømme, at denne flugt i mange tilfælde er helt berettiget, og lægen som har erkjendt dette forhold, vil taus og skaansom trække sig tilbake.

Men la os fortsætte fremstillingen uten hensyn til disse undtagelsestilfælde. Under almindelige forhold vil vi se, at flugten ind i neurosen gir jeg'et en viss indre *«sygdomsvinning»*, og til denne indre vinning kan der under mange livsforhold ogsaa komme en haandgripelig ydre fordel av mer eller mindre reel værdi. La os se paa det hyppigste tilfælde av denne art. En kvinde som blir raat behandlet og skaanselsløst utnyttet av sin mand, finder temmelig regelmæssig utveien ind i neurosen, hvis hendes anlæg gjør det mulig for hende: naar hun er for feig eller for moralsk til at søke hemmelig trøst hos en anden mand, naar hun ikke er sterk nok til at trodse alle ydre forhindringer og skille sig fra sin mand, naar hun ikke har utsigt til at kunne underholde sig selv eller faa en bedre mand og naar hun desuten endnu er seksuelt bundet til denne brutale mand. Sygdom-

men blir nu hendes vaaben i kampen mot den overmægtige mand, et vaaben som hun kan bruke til sit forsvar og misbrüke for sin hevn. Hun kan beklage sig over sin sygdom, mens hun sandsynligvis ikke turde beklage sig over sit egteskap. Hun finder en hjælper i lægen, og hun tvinger den ellers hensynsløse mand til at skaane hende, ha utgifter for hendes skyld og tillate hende fra tid til anden at reise hjemmefra og saaledes bli fri fra det egteskapelige tryk. I de tilfælde hvor en slik ydre eller akcidentel sygdomsvinning er stor og der ikke findes nogen real erstatning for den, kan De ikke regne med nogen stor mulighet for terapeutisk indvirkning paa neurosen.

De vil indvende, at det jeg nu har fortalt Dem om sygdomsvinningen, det taler jo alt sammen til fordel for den opfatning som jeg tidligere har avvist, nemlig at det er jeg'et selv som ønsker neurosen og skaper den. Men stop et øieblik, mine herrer! Kanske betyr alt dette ikke noget andet end at jeg'et finder sig i neurosen som det allikevel ikke kan hindre, og at det gjør det bedst mulige ut av den — hvis der da i det hele kan gjøres noget ut av den. Dette er bare den ene side av saken, rigtignok den behagelige. Forsaavidt neurosen bringer fordeler med sig, er sagtens jeg'et enig med den — men det er ikke bare fordeler. I regelen viser det sig snart, at jeg'et har gjort en daarlig forretning, da det indlot sig paa neurosen. Det har kjøpt sig en lettelse av konflikten for dyrt; de lidelser som er forbundet med symptomerne, er kanske en ekvivalent erstatning for konfliktens kvaler, men sandsynligvis gir de et overskytende beløp av ulyst. Jeg'et ønsker at bli kvit denne ulyst ved symptomerne uten at opgi sygdomsvinningen, og det er netop dette som ikke lykkes. Her viser det sig da, at jeg'et ikke har været saa helt aktivt som det trodde, og dette skal vi merke os vel.

Mine herrer, hvis De som læger faar meget at gjøre med neurotikere, vil De snart lære, at det ikke er de patienter

som jamrer og klager mest over sygdommen, som er de mest villige til at ta imot hjælpen og gjør mindst vanskeligheter. Snarere er det tvertom. I ethvertfald vil De let kunne forstaa, at alt det som bidrar til sygdomsvinningen forsterker fortrængningsmotstanden og øker de terapeutiske vanskeligheter. Til det stykke sygdomsvinning som saa at si fødes med symptomet, maa vi ogsaa lægge et andet som kommer frem senere. Naar en psykisk organisation som den neurotiske sygdom har vart i længere tid, saa opfører den sig tilsidst som et selvstændig væsen: Den gir uttryk for noget i likhet med en selvopholdelsesdrift; der utvikler sig et slags modus vivendi mellem den og andre deler av sjælslivet — selv slike som i grunden er fiendtlig indstillet overfor den — og det kan neppe slaa feil, at der kommer leiligheter da den igjen viser sig nyttig og anvendelig og paa en maate erhverver sig en *sekundærfunktion,* som paa nyt styrker dens position. Istedetfor at ta et eksempel fra patologien, skal vi betragte en grell illustration fra det daglige liv. En dygtig arbeider som tjener tilstrækkelig til sit underhold, blir krøpling ved et ulykkestilfælde under arbeidet. Han kan ikke arbeide mer, men han faar med tiden en liten pension, og han lærer at utnytte sin lemlæstelse som tigger. Hans nye liv grunder sig nu — selv om det rigtignok er blit daarligere — paa de selvsamme ting som ødela hans tidligere liv. Hvis De kunde helbrede ham for hans vanførhet, vilde De for en tid berøve ham hans eksistensmidler, for det spørres om han fremdeles er istand til at gjenopta sit tidligere arbeide. Naar en sekundær utnyttelse av denne art forekommer i neurosen, kalder vi den for en *«sekundær* sygdomsvinning» og slaar den sammen med den primære.

I sin almindelighet vil jeg si, at De ikke bør undervurdere den praktiske betydning av sygdomsvinningen, men De skal heller ikke la Dem imponere av den i teoretisk henseende. Bortset fra de tidligere nævnte undtagelser, minder den i grunden altid om de eksempler paa «klokskap hos dyr» som

Oberländer har illustrert i «Fliegende Blätter». En araber rider paa sin kamel paa en smal sti, som er hugget ind i den steile klippevæg. Pludselig ser han sig ved en sving av veien stillet overfor en løve, som gjør sig færdig til sprang. Han ser ingen utvei — paa den ene side den lodrette væg, paa den anden avgrunden, at vende om og flygte er umulig: han anser sig fortapt. Men det gjør ikke kamelen, den gjør et sprang i avgrunden med rytteren — og som en tilskuer staar løven tilbake uten bytte! I regelen gir den hjælp neurosen yder ikke noget bedre resultat for den syke. Det kommer vel av, at løsningen av en konflikt ved hjælp av symptomdannelse er en automatisk proces, som ikke er livets krav voksen og ved hvilken mennesket har git avkald paa bruken av sine bedste og høieste kræfter. Hvis der gaves et valg, vilde man foretrække at gaa tilgrunde i en ærlig kamp mot skjæbnen.

Mine herrer! Jeg skylder Dem endnu en videre forklaring, hvorfor jeg i en fremstilling av neuroselæren ikke har tat utgangspunktet i den almindelige nervøsitet. Kanske tror De grunden har været den, at jeg da vilde hat vanskeligere for at paavise den seksuelle foraarsaking av neuroserne. Men da tar De feil. Ved overføringsneuroserne maa man først arbeide sig gjennem symptomtydningen, for at komme til denne indsigt. Ved de almindelige former av saakaldt *aktualneurose* derimot er seksuallivets ætiologiske betydning en grov kjendsgjerning, som let kan iagttas. Jeg støtte paa den for mer end tyve aar siden, da jeg en dag begyndte at undre mig over, hvorfor man under eksaminationen av nervøse patienter regelmæssig utelukker alt det som har med deres seksualliv at gjøre, fra betragtningen. For disse undersøkelsers skyld ofret jeg dengang min popularitet hos de syke, men allerede efter meget kort tid førte mine studier til følgende slutning: ved et normalt seksualliv gis der ingen neurose — jeg mente: aktualneurose. Sandt nok, denne sætning gaar for let hen over de individuelle forskjeller mel-

lem menneskene, og den lider ogsaa av den ubestemthet som altid klæber ved ordet «normal», — men for den foreløbige orientering har den beholdt sit værd like til nu. Jeg kom dengang saa langt som til at opstille specifike relationer mellem bestemte former for nervøsitet og specielle former for uheldig seksualliv, og jeg tviler ikke paa at jeg kunde gjøre de samme iagttagelser idag, hvis jeg fremdeles hadde et lignende materiale av patienter. Jeg kunde ofte nok bemerke, at en mand som nøiet sig med en eller anden ufuldstændig seksuel tilfredsstillelse, f. eks. manuel onani, led av en bestemt aktualneurose, og at denne neurose prompte vek pladsen for en anden form, hvis manden lot et andet, like litt uklanderlig seksuelt regime træ istedet. Jeg kunde da likefrem slutte mig til en forandring i patientens seksuelle levevis ut fra en ændring i hans tilstand. Jeg lærte ogsaa dengang at holde haardnakket fast paa mine formodninger, til jeg hadde overvundet patienternes mangel paa oprigtighet og tvunget dem til at komme med bekræftelsen. Men ganske visst foretrak de da at gaa til andre læger, som ikke var saa ivrige til at spørre efter deres seksualliv!

Det kunde heller ikke dengang undgaa min opmerksomhet, at foraarsakingen av sygdommen ikke altid viste hen til seksuallivet. Nogen var vistnok blit syke som en direkte følge av en eller anden uheldig form for seksualvirksomhet, men andre var blit det fordi de hadde mistet en formue eller gjennemgaat en alvorlig organisk sygdom. Forklaringen paa denne mangfoldighet kom senere, da vi fik indsigt i de formodede gjensidige relationer mellem jeg'et og libido, og denne forklaring blev desto mer tilfredsstillende, jo dypere indsigten naadde. Neurotisk syk blir et menneske bare naar jeg'et har mistet evnen til at anbringe sin libido paa en eller anden maate. Jo sterkere jeg'et er, desto lettere er det at løse denne opgave. Enhver svækkelse av jeg'et av en eller anden aarsak maa ha samme virkning som en økning av libido's fordringer og altsaa muliggjøre den neu-

rotiske sygdom. Der gis ogsaa andre og intimere relationer mellem jeg'et og libido, som jeg ikke skal komme ind paa her, da de endnu ikke er naad indenfor vor synskreds. Det væsentligste og mest instruktive synspunkt er, at de neurotiske symptomer — i alle tilfælde, og uanset de omstændigheter som fører til sygdommens utbrud — bestrides av libido og saaledes viser, at denne har faat en abnorm anvendelse.

Nu maa jeg imidlertid gjøre Dem opmerksom paa den avgjørende forskjel som der er mellem symptomerne i *aktualneuroserne* og i *psykoneuroserne*, hvis første gruppe, overføringsneuroserne, hittil har beskjæftiget os saa meget. I begge tilfælde fremgaar symptomerne av libido, og de betegner altsaa en abnorm anvendelse av denne, en slags erstatning for tilfredsstillelsen av den. Men aktualneurosernes symptomer — hodepine, smertefornemmelser, pirringstilstand i et organ, svækkelse eller hemning av en funktion — har ingen «mening», ingen sjælelig betydning. De ikke bare ytrer sig hovedsakelig paa legemet — slik som det f. eks. ogsaa er tilfælde med de hysteriske symptomer — men de er ogsaa i sig selv helt ut legemlige processer, og de opstaar uten medvirkning av alle de komplicerte sjælelige mekanismer som vi har lært at kjende. De er altsaa virkelig det som man saa længe har anset de psykoneurotiske symptomer for at være. Men hvorledes kan de da være uttryk for libido, som vi lærte at kjende som en kraft der virker i det sjælelige? Nuvel, mine herrer, svaret er virkelig meget enkelt. La mig minde om en av de aller første indvendinger man reiste mot psykoanalysen. Man sa dengang, at den forsøkte at gi en rent psykologisk teori for de neurotiske fænomener, og at dette var helt haapløst, fordi psykologiske teorier aldrig kunde forklare en sygdom. Man hadde behaget at glemme, at seksualfunktionen ikke er noget rent sjælelig, like litt som den er noget blot legemlig. Den indvirker baade paa det legemlige og det sjælelige liv. I de psykoneurotiske symptomer har vi lært at kjende

de sjælelige virkninger av en forstyrrelse av denne funk≈tion; vi skal da ikke bli overrasket ved at finde, at aktual≈neuroserne repræsenterer de direkte legemlige følger av seksuelle forstyrrelser.

Den kliniske medicin gir os et værdifuldt fingerpek til forstaaelsen av aktualneuroserne — et fingerpek som for≈øvrig ogsaa andre forskere har tat hensyn til. Disse neu≈roser viser — saavel i symptomatikkens enkeltheter som i den eiendommelige maate paa hvilken de paavirker alle organsystemer og alle funktioner — en umiskjendelig lik≈het med de sygdomstilstander som opstaar gjennem den kroniske indflydelse av fremmede giftstoffer eller gjennem den pludselige avvænning fra slike, altsaa med intoksikatio≈ner og abstinenstilstander. De to affektionsgrupper rykkes endnu nærmere sammen ved formidling av slike tilstan≈der som — lik Basedow's sygdom — har vist sig at skyl≈des indvirkningen av giftstoffer, imidlertid ikke gift som utenfra føres ind i legemet, men gift som opstaar under stofvekslingen. Efter min mening maa vi efter disse ana≈logier opfatte neuroserne som en følge av forstyrrelse i en seksualstofveksling, hvad enten der nu produceres mer av disse seksualtoksiner end vedkommende kan mestre, eller det er indre og sogar sjælelige forhold som hindrer den rigtige anvendelse av disse stoffer. Folketroen har altid hyldet antagelser av denne art angaaende seksualbegjærets natur. Den kalder kjærligheten for en «rus» og den lar for≈elskelse opstaa gjennem «kjærlighetsdrikker», hvorved den paa en maate forlægger den virkende agens utad. For os vilde det her være naturlig at mindes de erogene soner og vor paastand om at seksuel ophidselse kan forekomme i de forskjelligste organer. Men forøvrig er ordet «seksualstof≈veksling» eller «seksuel kemismus» en skuffe uten ind≈hold. Vi vet intet om det, og vi kan ikke engang avgjøre om vi skal anta to seksualstoffer — som da vilde hete «mandlig» og «kvindelig» — eller om vi skal nøie os med *ett*

seksualtoksin som grundlag for alle libidinøse irritamenter. Den psykoanalytiske lærebygning som vi har opført, er i virkeligheten en overbygning, som en eller anden gang vil faa sit organiske fundament. Men dette fundament kjender vi endnu ikke.

Som videnskap karakteriseres psykoanalysen ikke ved det stof den behandler, men ved den teknik den arbeider med. Man kan like godt anvende den paa kulturhistorie, religionsvidenskap og mytologi, uten at gjøre vold paa dens væsen. Det den tilsigter og ogsaa yder, er ikke noget andet end en opklaring av det ubevisste i sjælslivet. De problemer som knytter sig til aktualneuroserne — hvis symptomer sandsynligvis opstaar gjennem direkte toksisk beskadigelse — byr ikke nogen angrepspunkter for psykoanalysen. Denne kan ikke yde noget væsentlig bidrag til opklaringen av disse problemer, den maa overlate denne opgave til den biologisk-medicinske forskning. Kanske kan De nu bedre forstaa, hvorfor jeg ikke valgte nogen anden maate at ordne stoffet paa. Hvis jeg hadde annoncert en «indførelse i neuroselæren», da vilde det utvilsomt ha været det rigtige at ta sit utgangspunkt i aktualneurosernes enkle former og derfra gaa over til de mer komplicerte psykiske sygdommer som skyldes libido-forstyrrelser. Ved fremstillingen av aktualneuroserne maatte jeg da fra forskjellige sider ha samlet sammen det vi vet eller tror at vite om disse, og ved fremstillingen av psykoneuroserne kunde jeg saa ha indført psykoanalysen som det vigtigste tekniske middel til at faa indsigt i disse tilstander. Det var imidlertid min hensigt at gi en «indførelse i psykoanalysen», og det er en slik indførelse jeg har annoncert. Det syntes mig betydningsfuldere at gi Dem en forestilling om psykoanalysen end at lære Dem en del om neuroserne, og derfor har jeg ikke fundet det hensigtsmæssig at rykke aktualneuroserne, som er ufrugtbare for studiet av psykoanalysen, i forgrunden. Jeg tror ogsaa, at dette valg

har været det heldigste for Dem. Psykoanalysen har paa grund av sine dyptgripende forutsætninger og vidtspændende sammenhænger krav paa ethvert dannet menneskes interesse. Neuroselæren derimot er et kapitel i medicinen ved siden av andre.

Imidlertid har De ret til at vente, at vi ogsaa viser nogen interesse for aktualneuroserne. Allerede deres intime kliniske sammenhæng med psykoneuroserne gjør dette nødvendig for os. Jeg kan fortælle Dem, at vi skjelner mellem tre rene former for aktualneurose: *neurasteni*, *angstneurose* og *hypokondri*. Ogsaa denne opstilling har møtt motsigelse. Vistnok er alle navnene i bruk, men indholdet av dem er ubestemt og vaklende. Der findes ogsaa læger som motsætter sig enhver sondring i de neurotiske fænomeners brogete verden, avslaar enhver utpekning av kliniske enheter eller sygdomstyper, og ikke engang anerkjender skjelningen mellem aktualneuroser og psykoneuroser. Efter min mening gaar disse læger for vidt, og jeg tror neppe at den retning de har slaat ind paa, fører til fremskridt. De nævnte former for aktualneurose forekommer leilighetsvis rene, men det er almindeligere at de blander sig med hverandre og med en psykoneurotisk lidelse. Vi behøver imidlertid ikke av denne grund at opgi skjelningen mellem dem. Tænk paa forskjellen mellem læren om mineraler og læren om sten i mineralogien. Mineralerne beskrives som individer, uten tvil i tilknytning til den omstændighet at de ofte optrær som krystaller, skarpt avgrænset fra omgivelserne. Stenene bestaar av en blanding av mineraler, som sikkert ikke er blit forenet tilfældig, men som følge av bestemte betingelser for deres opstaaen. I neuroselæren forstaar vi endnu for lite av utviklingsprocessen til at kunne formulere noget tilsvarende til læren om sten. Men vi arbeider sikkert i den rigtige retning, naar de kjendelige kliniske elementer — som kan sammenlignes med mineralerne — først isoleres fra massen.

Mellem aktualneurosernes og psykoneurosernes symp-

tomer er der en bemerkelsesværdig sammenhæng, som kan gi os endnu et værdifuldt bidrag til kundskapen om symptomdannelsen ved psykoneuroserne: det aktualneurotiske symptom danner ofte kjernen i det psykoneurotiske symptom og er et forstadium for dette. Tydeligst kan vi iagtta et slikt forhold mellem neurastenien og den overføringsneurose som kaldes konversionshysteri, mellem angstneurosen og angsthysterien, men ogsaa mellem hypokondrien og former av en neurose som vi senere skal omtale, nemlig parafrenien (dementia præcox og paranoia). La os som eksempel ta en hysterisk hodepine eller hysteriske smerter i korsryggen. Analysen viser, at dette symptom gjennem fortætning og forskyvning er blit et surrogat for tilfredsstillelsen av en hel række libidinøse fantasier eller erindringer. Men engang var disse smerter ogsaa reale, og de var da et direkte seksualtoksisk symptom, det legemlige uttryk for en seksuel ophidselse. Vi vil naturligvis ikke paastaa, at alle hysteriske symptomer indeholder en slik kjerne. Men det er sikkert, at dette meget ofte er tilfælde og at enhver — normal eller patologisk — indvirkning paa legemet av libidinøs irritation er særskilt egnet til at tjene den hysteriske symptomdannelses formaal. Den spiller da samme rolle som det sandkorn muslingen omhyller med lag av perlemorsubstans. Paa tilsvarende maate blir de forbigaaende tegn paa seksuel ophidselse, som ledsager seksualakten, anvendt av psykoneurosen som det bekvemmeste og bedst skikkede materiale for symptomdannelsen.

Der gis en lignende proces av særskilt diagnostisk og terapeutisk interesse. Hos personer som er disponert for neurose, men endnu ikke har utviklet nogen virkelig neurose, forekommer det ikke sjelden, at en sykelig legemsforandring — f. eks. ved en betændelse eller et saar — kan sætte symptomdannelsen i gang: denne griper da hurtigst mulig dette symptom, som realiteten selv skjænker den, og nytter det som repræsentant for alle de ubevisste fantasier, som bare

ventet paa et uttryksmiddel som de kunde bemægtige sig. I slike tilfælde vil lægen snart forsøke den ene og snart den anden terapeutiske metode. Enten prøver han at fjerne det organiske grundlag, uten at bry sig om den larmende neurotiske bearbeidelse av det. Eller han bekjæmper selve den neurose som her er kommet for dagen, uten at lægge synderlig vegt paa dens organiske foranledning. Resultaterne vil snart gi den ene og snart den anden fremgangsmaate ret. Der er neppe mulig at opstille almindelige forskrifter for slike blandingstilfælde.

FEMOGTYVENDE FORELÆSNING

ANGSTEN

Mine damer og herrer! De synes sikkert, at det jeg sidst fortalte om den almindelige nervøsitet, hører til det ufuldstændigste og utilstrækkeligste i hele min fremstilling. Jeg vet dette, og jeg kan tænke mig at det som har undret Dem allermest, det er at jeg ikke nævnte noget om *angsten*. De fleste nervøse mennesker klager jo over angst, de betegner denne som den forfærdeligste av alle deres lidelser, og det er jo sikkert nok at angsten kan naa en uhyre intensitet og ha de mest vanvittige forholdsregler til følge hos neurotikerne. Men i denne sak i det mindste vilde jeg ikke korte av for Dem. Tvertom har jeg foresat mig at stille problemet om den nervøse angst saa skarpt som mulig, og gi det en utførlig omtale.

Angsten selv behøver jeg ikke at beskrive. Alle har vi jo selv en eller anden gang lært denne fornemmelse — eller rettere denne affekttilstand — at kjende av egen erfaring. Efter min mening har man imidlertid aldrig alvorlig stillet sig det spørsmaal, hvorfor netop nervøse mennesker har saa meget mere og saa meget sterkere angst end andre. Kanske anser man det for en selvfølge. I almindelighet anvender man jo ordene «nervøs» og «ængstelig» om hinanden, som om de skulde bety det samme. Men man har ingen ret hertil. Der gis ængstelige mennesker som slet ikke ellers er nervøse, og der findes desuten nervøse men=

nesker som lider av mange symptomer, men ikke viser nogen særlig tilbøielighet til angst.

Hvorledes det nu end forholder sig hermed, én ting staar ialfald fast, og det er at angstproblemet er et knutepunkt hvor de forskjelligste og betydningsfuldeste spørsmaal støter sammen, en gaate hvis løsning maa kaste en fylde av lys over hele vort sjælsliv. Jeg kan ikke paastaa, at det er nogen fuldstændig løsning jeg kan gi Dem; men sikkert venter De, at psykoanalysen ogsaa griper dette tema ganske anderledes an end skolemedicinen gjør det. I denne synes man fremforalt at interessere sig for de anatomiske veier ad hvilke angsttilstanden kommer istand. Det heter at medulla oblongata er pirret, og den syke faar vite at han lider av en *nervus vagus*-neurose. Medulla oblongata er en utmerket ting! Jeg husker godt, hvor lang tid og hvor megen møie jeg for nogen aar siden viet studiet av den. Men idag maa jeg si, at jeg ikke vet noget som er mer likegyldig for den psykologiske forstaaelse av angsten end kjendskapet til den nervevei ad hvilken irritationerne forplantes.

Man kan behandle angsten et godt stykke paa vei, uten i det hele at tænke paa nervøsiteten. De forstaar mig straks, naar jeg betegner denne angst som *real*angst i motsætning til *neurotisk* angst. Realangsten synes os meget rationel og begripelig. Vi sier at den er en reaktion paa iagttagelsen av en ydre fare, d. v. s. noget skadelig som man venter og forutser; den er forbundet med en flugtrefleks og man kan betragte den som en ytring av selvopholdelsesdriften. Ved hvilke leiligheter — d. v. s. overfor hvilke objekter og i hvilke situationer — angsten optrær, er naturligvis for en stor del avhængig av det standpunkt vor viden befinder sig paa, og av vor følelse av magt overfor utenverdenen. Vi finder det ganske forstaaelig, at den vilde er ræd for en kanon og føler angst ved en solformørkelse, mens den hvite mand, som kan behandle vaabenet og forutsi solformørkelsen, ikke

føler angst i disse situationer. Andre ganger er det netop en større viden som fremmer angsten, fordi den aapenbarer faren paa et tidligere tidspunkt. Saaledes blir den vilde forskrækket, naar han i skogen ser et spor som ikke sier den ukyndige noget, men som varsler at et rovdyr er i nærheten. Og med forfærdelse betragter den erfarne skipper en liten sky paa himmelen; for passageren kan den synes helt betydningsløs, men skipperen vet, at den varsler en storm som er i anmarsj.

Naar man overveier saken mer indgaaende, maa man imidlertid si, at opfatningen av realangsten som noget rationelt og hensigtsmæssig trænger en grundig revision. Overfor en truende fare vilde nemlig det eneste hensigtsmæssige være, at man foretok en nøgtern vurdering av sine egne kræfter sammenlignet med faren, og saa avgjorde hvorvidt flugt eller forsvar eller endog angrep hadde størst utsigt til at føre til en lykkelig utgang. I denne sammenhæng blir der i det hele ingen plads for angsten: alt det som sker, kunde utføres like godt, ja sandsynligvis bedre, hvis der ikke utvikledes angst. Naar angsten blir overvættes sterk, ser vi jo ogsaa at den er i høieste grad uhensigtsmæssig: den lammer da enhver aktion, ogsaa flugten. I almindelighet bestaar reaktionen paa faren i en blanding av angstaffekt og beskyttelsesaktion. Det skræmte dyr blir ræd og flygter. Det hensigtsmæssige heri er imidlertid «flugten», ikke det at «være ræd».

Man kunde altsaa være fristet til at si, at utvikling av angst aldrig er hensigtsmæssig. Kanske kan en omhyggeligere analyse av angstsituationen hjælpe os til en bedre indsigt. Det første er, at man er «beredt» paa faren — noget som ytrer sig i en øket sensorisk opmerksomhet og motorisk spænding. Denne «forventende beredthet» maa vi uten betænkning anerkjende som noget fordelagtig, ja det kan ha alvorlige følger om den falder bort. Herav fremgaar nu paa den ene side den motoriske aktion — først

flugt, og paa et høiere trin ogsaa aktivt forsvar — og paa den anden side det som vi føler som angsttilstanden. Jo mer angstutviklingen indskrænker sig til et blot og bart tiløp, et signal, desto mindre forstyrrer den overgangen fra angstberedthet til aktion, og desto hensigtsmæssigere forløper ogsaa hele processen. Det forekommer mig altsaa, at angstberedtheten er det hensigtsmæssige og angstutviklingen det hensigtsstridige element i det vi kalder «angst».

Jeg skal ikke gaa nærmere ind paa spørsmaalet, om vor sprogbruk med ordene angst, frygt og skræk ønsker at betegne det samme eller noget tydelig forskjellig. Efter min mening refererer *angst* sig til selve tilstanden og ser bort fra objektet, mens *frygt* netop retter opmerksomheten paa objektet. *Skræk* synes derimot at ha en særskilt mening, nemlig at fremhæve virkningen av en fare som ikke møtes med angstberedthet. Man kunde si, at mennesket beskytter sig mot skrækken gjennem angsten.

Det kan ikke ha undgaat Deres opmerksomhet, at der er en viss mangetydighet og ubestemthet i bruken av ordet «angst». Ved angst forstaar man som oftest den subjektive tilstand man kommer i gjennem de fornemmelser som er knyttet til «angstutviklingen», og man kalder denne tilstand for en affekt. Hvad forstaar vi nu ved en affekt i dynamisk mening? I ethvertfald er det noget meget sammensat. For det første omfatter en affekt bestemte motoriske innervationer, for det andet visse fornemmelser, og det av to slags, nemlig fornemmelserne av de stedfundne motoriske aktioner og de direkte lyst- og ulystfornemmelser som gir affekten dens «grundtone». Imidlertid tror jeg ikke man træffer affektens væsen med denne optælling. Ved nogen affekter mener man at se dypere og erkjende, at den kjerne som holder alle disse ting sammen, er gjentagelsen av en bestemt betydningsfuld oplevelse. Denne oplevelse kunde i tilfælde bare være et meget tidlig indtryk av helt almindelig natur, som maa henlægges til artens, ikke

individets, tidligere historie. For at uttrykke mig tydeligere: affekttilstanden skulde være opbygget paa samme maate som et hysterisk anfald og likesom dette være nedslaget av en reminiscens. Det hysteriske anfald kan altsaa sammenlignes med en nydannet individuel affekt, og den normale affekt med uttrykket for en generel hysteri, som er blit en arv.

De maa ikke tro, at det jeg her har sagt om affekterne, er anerkjendt indenfor normalpsykologien. Tvertom er det opfatninger som er vokset frem paa psykoanalysens grund og alene hører hjemme der. Det De kan faa vite i psykologien om affekterne — f. eks. James-Lange's teori — er helt uforstaaelig for os psykoanalytikere, og det er umulig for os at diskutere det. Men det er heller ikke saa, at vi betragter det vi vet om affekterne for en endelig viden. Det er bare et første forsøk paa orientering i dette dunkle omraade. Jeg fortsætter nu: Vi tror at vite hvad det er for et tidlig indtryk som i angsteffekten reproduceres som en gjentagelse. Vi mener det er *fødselsakten*, som har istandbragt denne gruppering av ulystfornemmelser, innervationer og legemlige sensationer som er blit forbilledet for virkningen av en livsfare og som vi senere gjentar som en angsttilstand. Den enorme irritationsøkning som er en følge av at fornyelsen av blodet (den indre respiration) avbrytes, var dengang aarsaken til angstoplevelsen, og den første angst var altsaa en toksisk. Navnet *angst* — angustiae, Enge, trang plads — betoner netop den respirationsindsnævring som dengang var en følge av den virkelige situation og nu næsten regelmæssig gjentas i affekten. Vi vil ogsaa finde, at det ikke er uten betydning at den første angsttilstand opstod ved adskillelsen fra moren. Vi mener naturligvis, at dispositionen for en gjentagelse av denne første angsttilstand gjennem talløse generationer er blit saa indforlivet i organismen, at intet enkelt individ kan undgaa angstaffekten, selv om det likesom den legendariske *Macduff* «blev

skaaret ut av mors liv» og saaledes ikke selv har erfaret fødselsakten. Hvad der kan være blit forbilledet for angst=tilstanden hos andre dyr end pattedyrene, kan vi ikke si. Men vi vet heller ikke, hvilket fornemmelseskompleks det er som hos disse skapninger ekvivalerer med angsten hos os.

Kanske interesserer det Dem at høre, hvorledes man kan komme paa en slik idé som denne, at fødselsakten er kilde og forbillede for angstaffekten. Spekulationen har mindst andel i det. Jeg har meget mer hentet tanken fra folkets naive opfatning. For mange aar siden sat vi en del unge hospitalslæger ved middagsbordet i vertshuset, og en assi=stent fortalte en munter historie fra den sidste jordmor=eksamen: En av kandidaterne blev spurt hvad det betyr, naar der ved fødslen viser sig mekonium (barnets ekskre=menter) i vandet. Og hun svarte prompte: «At barnet føler angst.» Hun blev led ut, og faldt igjennem. I stil=het tok jeg imidlertid hendes parti, og jeg begyndte at ane, at den stakkars kvinde av folket uten at la sig vild=lede hadde aapenbart en vigtig sammenhæng.

La os saa gaa over til den neurotiske angst. Hvilke særlige uttryk og eiendommeligheter viser angsten hos de nervøse mennesker? Her er der en hel del at nævne. For det første finder vi en almindelig ængstelighet, saa at si en frit flotterende angst, som staar færdig til at gripe et hvilketsomhelst passende forestillingsindhold, paavir=ker bedømmelsen, utvælger forventninger og i det hele lurer paa enhver leilighet til at finde et grundlag. Vi kalder denne tilstand «forventningsangst» eller «ængstelig forventning». Mennesker som plages av slik angst, forut=ser altid den værste av alle muligheter, de tyder ethvert tilfælde som et varsel om ulykke, og utnytter enhver usik=kerhet i værste mening. Tilbøieligheten til en slik forvent=ning om ulykker finder vi som karaktertræk hos mange mennesker som ellers ikke kan betegnes som syke — vi kalder dem overængstelige eller pessimistiske. En paafal=

dende stor mængde forventningsangst hører imidlertid regel=mæssig med i en nervøs lidelse som jeg har kaldt *«angst=neurose»* og henregner til aktualneuroserne.

I motsætning til denne angst har vi en anden form, som tvertom er psykisk bundet og knyttet til bestemte objek=ter og situationer. Det er den angst som kjendetegner de overordentlig mangfoldige og ofte høist merkværdige *«fobier»*. *Stanley Hall*, den ansette amerikanske psykolog, har nylig gjort sig den møie at betegne hele serien av disse fobier med prunkende græske navn. Det lyder som en op=regning av de ti egyptiske plager — bare at tallet gaar langt utover de ti! Hør her alle de ting som kan bli objekt for eller indhold av en fobi: mørke, fri luft, aapne pladser, katter, edderkopper, larver, slanger, mus, uveir, skarpe spid=ser, blod, lukkede rum, menneskeetrængsel, ensomhet, over=gang over broer, sjø= og jernbanereiser o. s. v. Ved et første forsøk paa orientering i denne vrimmel ligger det nær at skjelne mellem tre grupper. Mange av de objekter og situa=tioner som man er ræd for, har ogsaa for os normale men=nesker noget uhyggelig ved sig og en viss sammenhæng med fare. Disse fobier er derfor ikke helt ubegripelige for os, selv om vi finder deres intensitet sterkt overdrevet. Saaledes har de fleste av os en ubehagelig følelse ved møtet med en slange. Man kan si, at slangefobien er almenneskelig. Charles Darwin har git en levende skildring av hvorledes han ikke kunde undertrykke angsten for en slange som fôr løs paa ham, skjønt han visste at han var beskyttet mot den ved en tyk glasskive. Til en anden gruppe henregner vi de tilfælde, hvor der vistnok endnu er en viss sammen=hæng med fare, men hvor vi er vant til at agte denne fare ringe og ikke stille den i forgrunden. Herhen hører de fleste situationsfobier. Vi vet at der er en chance mer for at for=ulykkes paa en jernbanereise end om vi blir hjemme — nem=lig ved et togsammenstøt — og vi vet ogsaa at et skib kan gaa under og at man da i regelen drukner. Men vi tæn=

ker ikke paa disse farer, og vi reiser uten angst med jernbane og skib. Det kan heller ikke negtes, at man vilde falde i elven, hvis broen styrtet sammen i det øieblik man gik over den, men dette sker saa overordentlig sjelden, at det slet ikke kommer i betragtning som fare. Ogsaa ensomheten har sine farer og under visse omstændigheter søker vi at undgaa den, men det er jo ikke tale om, at vi ikke under nogen betingelse kan taale den endog bare for et øieblik. Noget tilsvarende gjælder for menneskelrængsel, lukkede rum, uveir o. lign. Grunden til at disse fobier hos neurotikere virker fremmedartet, ligger overhodet ikke saa meget i deres indhold som i deres intensitet. Fobiangsten er likefrem inappellabel! Og mange ganger har vi indtryk av, at neurotikerne slet ikke føler angst for slike ting og situationer som under visse forhold kan fremkalde angst ogsaa hos os, og som de gir samme navn.

Tilbake staar endnu en tredje gruppe fobier som er helt uforstaaelig for os. Naar en sterk, voksen mand ikke kan gaa paa gaten eller over en aapen plads i sin egen fødeby hvor han er saa godt kjendt, eller naar en frisk, velutviklet kvinde blir næsten sanseløs av angst, fordi en kat har streifet randen av hendes kjole eller en mus smuttet gjennem værelset — hvorledes er det da mulig at finde sammenhængen med en fare som der jo aapenbart allikevel maa være for disse folk? Ved dyrefobier av denne art kan det ikke dreie sig om en økning av almenmenneskelige antipatier: likesom for at demonstrere det motsatte, findes der nemlig talrike mennesker som ikke kan gaa forbi en kat uten at lokke paa den og kjæle for den. Musen, som kvinder er saa ræd for, er samtidig et kjælenavn av første rang. Mangen ung pike, som med glæde hører sig kaldt slik av sin elskede, skriker forfærdet op ved synet av dette nydelige lille dyr! For manden som lider av gate- og pladsangst, kan vi ikke finde nogen anden forklaring end den, at han opfører sig som et litet barn. Barnet blir direkte opdraget

til at undgaa slike situationer som farlige, og agorafobikeren blir virkelig ogsaa fri angsten, naar man ledsager ham over pladsen.

De to former for angst som jeg nu har beskrevet — den frit flotterende forventningsangst og fobiangsten — er uavhængig av hinanden. Det er ikke saa, at den ene er et høiere trin av den anden. Den mest intense almindelige ængstelighet behøver ikke at ytre sig i fobier, og mennesker, hvis hele liv er blit indskrænket paa grund av en agorafobi, kan være helt fri for pessimistisk forventningsangst. Der er mange av fobierne — f. eks. pladsangst og jerbaneangst — som paaviselig først erhverves i moden alder, mens derimot andre — f. eks. angst for mørke, uveir og dyr — tilsynelatende har bestaat like fra begyndelsen av. De førstnævnte betegner svære sygdommer, de sidstnævnte synes snarere lik særheter eller luner. Naar et menneske lider av en av disse sidstnævnte fobier, kan man i almindelighet regne med, at det ogsaa har flere andre lignende. Jeg maa tilføie, at vi henregner samtlige disse fobier til *angsthysterien*, det vil si: vi betragter dem som en lidelse der er nær beslegtet med den velkjendte konversionshysteri.

Ved den tredje form for neurotisk angst stilles vi overfor den gaade, at vi helt taper av øie sammenhængen mellem angst og truende fare. Denne angst forekommer f. eks. i hysterien. Dels ledsager den de hysteriske symptomer, dels optrær den under forskjellige betingelser for ophidselse, hvor vi vistnok maa vente en affektytring, men slet ikke netop en angstaffekt, dels forekommer den ogsaa frigjort fra alle betingelser som et spontant angstanfald, uforstaaelig baade for os og den syke. Vi kan da se os om i det vide og brede uten at opdage nogen fare eller nogen foranledning som kunde være blit overdrevet slik, at den virkelig fremtrær som en fare. Ved disse spontane anfald erfarer vi, at det kompleks som vi betegner som en angsttil-

stand kan deles op. Hele anfaldet kan repræsenteres ved et enkelt, intenst utviklet symptom — skjælven, svimmelhetsfølelse, hjertebanken, aandenød — og den almenfølelse som er et kjendemerke paa angsten, kan enten mangle eller være blit utydelig. Og allikevel maa disse tilstander, som vi betegner som «angstekvivalenter», i alle kliniske og ætiologiske henseender likestilles med angsten selv.

Der reiser sig nu to spørsmaal. Er det mulig at bringe den neurotiske angst, hvor faren spiller saa liten eller overhodet ingen rolle, i sammenhæng med realangsten, som altid er en reaktion paa fare? Og hvorledes er det mulig at forstaa den neurotiske angst? Vi vil jo foreløbig holde fast ved forventningen om, at der hvor der er angst, der maa der ogsaa være noget som man ængster sig for.

Den kliniske iagttagelse gir os forskjellige fingerpek til forstaaelsen av den neurotiske angst, — jeg skal gi Dem en fremstilling av deres betydning.

a) Det er ikke vanskelig at fastslaa, at forventningsangsten eller den almindelige ængstelighet har intim sammenhæng med bestemte processer i seksuallivet — eller, som vi kan si: med visse anvendelser av libido. Det enkleste og mest lærerike tilfælde av denne art finder vi hos personer, som utsætter sig for den saakaldte frustrane ophidselse — det vil si: naar en heftig seksuel ophidselse ikke faar tilstrækkelig utløsning og ikke føres til en tilfredsstillende avslutning. Altsaa f. eks. hos mænd i forlovelsestiden og hos kvinder hvis mænd ikke er tilstrækkelig potente eller som av forsigtighetshensyn utfører seksualakten forkortet eller ufuldstændig. Under slike omstændigheter svinder den libidinøse ophidselse, og i dens sted optrær angst, baade i form av forventningsangst, angstanfald og angstekvivalenter. Den forsigtige avbrytelse av seksualakten, praktisert som seksuelt regime, er saa regelmæssig aarsak til angstneurose baade hos mænd og særlig hos kvinder, at det i den medicinske praksis ved slike tilfælde anbefaler sig først og fremst at

foreta en undersøkelse med hensyn til denne ætiologi. I utallige tilfælde kan man gjøre den erfaring, at angstneu=rosen forsvinder naar det seksuelle misbruk indstilles.

Mig bekjendt er der ikke længer nogen som bestrider den kjendsgjerning, at der bestaar en sammenhæng mellem seksuel tilbakeholdenhet og angsttilstander — heller ikke læger som staar psykoanalysen fjernt. Men jeg kan godt tænke mig, at man ikke vil undlate at søke at snu forhol=det om og gjøre gjældende den opfatning, at det her dreier sig om mennesker som paa forhaand har tilbøielighet til angst og derfor ogsaa øver tilbakeholdenhet i de seksuelle ting. En avgjørende indvending mot denne opfatning er imidlertid reaktionen hos kvinder, hvis seksualvirksomhet jo væsentlig er av passiv natur, d. v. s. bestemmes ved be=handlingen fra mandens side. Jo mer temperamentsfuld, altsaa jo mer tilbøielig til seksualomgang og jo bedre istand til at opnaa tilfredsstillelse en kvinde er, desto sikrere vil hun reagere med angstfænomener paa mandens impotens eller paa coitus interruptus, mens en slik uheldig behandling fra mandens side spiller langt mindre rolle hos anæstetiske eller lite libidinøse kvinder.

Samme betydning for opstaaen av angsttilstander har seksuel abstinens, som nu blir saa varmt anbefalt av læger, naturligvis bare naar libido, som negtes det tilfredsstillende avløp, er tilsvarende sterk og ikke for den væsentlige del er blit avfærdiget gjennem sublimering. Avgjørelsen hvor=vidt resultatet skal bli sygdom eller ikke, avhænger jo altid av de kvantitative faktorer. Ogsaa der hvor det ikke gjæl=der sygdom, men karakterdannelse, erkjender man let, at seksuel indskrænkning gaar haand i haand med en viss æng=stelighet og betænkelighet, mens uforfærdethet og dristig vaagemot fører med sig et frit syn paa de seksuelle be=hov. Hvor meget end disse forhold kan forandres og kom=pliceres ved alskens indflydelse fra kulturens side, saa ved=blir det allikevel for gjennemsnittet av menneskene at

gjælde, at angsten hører sammen med den seksuelle ind=skrænkning.

Endnu har jeg ikke paa langt nær nævnt alle de iagttagel=ser som taler for at der, som paastaat, er en genetisk sammen=hæng mllem libido og angst. Jeg kan f. eks. nævne den ind=flydelse visse livsperioder har paa angstlidelserne — puberte=ten og menopausen, hvor vi maa anta at der finder sted en betragtelig økning i libido's produktion. I mange ophid=selsestilstander kan man ogsaa direkte iagtta, hvorledes li=bido og angst er blandet sammen og libido tilsidst erstat=tes med angst. Av alle disse kjendsgjerninger faar man et dobbelt indtryk, for det første at det dreier sig om en op=hopning av libido, som blir holdt borte fra sin normale an=vendelse, og for det andet at man her helt ut befinder sig paa omraadet for de legemlige processer. Foreløbig kan vi ikke se hvorledes angsten opstaar av libido; vi konstaterer bare, at libido savnes og at angst sees istedetfor.

b) Et andet fingerpek faar vi fra analysen av psyko=neuroserne, særlig hysterien. I denne sygdom optrær, som vi hørte, angst ofte i følge med symptomerne, men der op=staar ogsaa ubundet angst som ytrer sig som anfald eller som varig tilstand. De syke kan ikke si hvad de ængster sig for, og knytter gjennem en umiskjendelig sekundær be=arbeidelse angsten sammen med de nærmestliggende fobier: at dø, bli gal, faa slag. Naar vi analyserer den situation som ligger til grund for angsten eller de symptomer som er ledsaget av angst, er det som regel mulig at angi hvad det er for en normal sjælelig proces som er blit opgit og er=stattet med angstfænomenet. La os uttrykke os ander=ledes: Vi konstruerer den ubevisste proces slik som denne vilde været, hvis den ikke var blit gjenstand for fortræng=ning, men uhindret hadde fortsat frem til bevisstheten. Denne proces vilde ogsaa ha været ledsaget av en affekt, og vi erfarer nu til vor overraskelse, at denne affekt, som led=sager den normale proces, efter fortrængningen i alle tilfælde

erstattes med angst, likegyldig hvilken kvalitet den selv har. Naar vi altsaa har en hysterisk angsttilstand for os, kan dens ubevisste korrelat være en sjælsrørsle av lignende karakter, altsaa av angst, skam og forlegenhet; men det kan like saa godt være en positiv libidinøs ophidselse eller en fiendtlig agressiv, som f. eks. raseri og ærgrelse. Angsten er altsaa den almindelige gangbare mynt, som alle affektrørsler veksles eller kan veksles med, hvis det dertilhørende forestillingsindhold er blit gjenstand for fortrængning.

c) En tredje erfaring kan vi gjøre hos patienter som lider av tvangshandlinger og paa bemerkelsesværdig maate synes at være skaanet for angst. Hvis vi søker at hindre dem i at utføre deres tvangshandlinger, deres vasking, ceremonier eller lignende, eller hvis de selv vaager at opgi en av tvangshandlingerne, blir de grepet av en forfærdelig angst som nøder dem til at bøie sig under tvangen. Vi forstaar at angsten var dækket av tvangshandlingen, og at denne bare blev utført for at angsten skulde kunne undgaaes. Ved tvangsneurosen blir altsaa angsten, som ellers vilde indfinde sig, erstattet med symptomdannelse, og vender vi os saa til hysterien, finder vi et lignende forhold: som følge av fortrængningsprocessen enten ren angstutvikling eller angst sammen med symptomdannelse eller en mer fuldkommen symptomdannelse uten angst. I abstrakt forstand skulde det altsaa ikke synes urigtig at si, at symptomerne overhodet bare dannes for at undgaa den ellers uundgaaelige angstutvikling. Gjennem denne opfatning rykkes angsten likesom i midtpunktet av vor interesse for neuroseproblemerne.

Av vore iagttagelser angaaende angstneurosen sluttet vi, at den bortledning av libido fra dens normale anvendelse som bevirker at der opstaar angst, finder sted paa de legemlige processers grund. Analyserne av hysteri og tvangsneurose fører til den tillægskonklusion, at en tilsvarende bortledning med det samme resultat ogsaa kan være virk-

ningen av en avvisning fra de sjælelige instansers side. Dette er altsaa hvad vi vet om oprindelsen til den neurotiske angst. Det lyder endnu temmelig ubestemt, men foreløbig ser jeg ingen vei som kunde føre videre. Den anden opgave vi stillet os, nemlig at finde en sammenhæng mellem den neurotiske angst — som er abnormt anvendt libido — og realangsten — som svarer til reaktionen paa fare — synes endnu vanskeligere at løse. Vi skulde tro, at det her dreiet sig om helt uensartede ting, og allikevel har vi intet middel til at skjelne fornemmelsen av realangst fra fornemmelsen av neurotisk angst.

Den søkte forbindelse kan findes, naar vi gaar ut fra den motsætning mellem jeg'et og libido som vi saa ofte har fremhævet. Som vi vet, er angstutviklingen jeg'ets reaktion paa faren og signalet til at indlede flugten. Den opfatning ligger da nær, at jeg'et ved den neurotiske angst netop foretar et slikt flugtforsøk fra libido's fordringer og altsaa behandler denne indre fare, som var den en ydre. Hvis dette er tilfælde, vilde vor forventning være opfyldt: at der hvor der er angst, der maa der ogsaa være noget som man ængster sig for. Men analogien kan ogsaa føres videre. Paa lignende maate som forsøket paa at flygte fra den ydre fare avløses av motstand og hensigtsmæssige for-holdsregler for et forsvar, viker den neurotiske angstutvik-ling pladsen for symptomdannelsen, som gjør at angsten blir «bundet».

Vanskeligheterne ved at forstaa ligger nu paa et andet sted. Angsten, som betyr jeg'ets flugt fra libido, skal jo selv ha sin kilde i denne libido. Dette er ugjennemsigtig, og det indeholder en formaning om ikke at glemme, at et menne-skes libido dog er en fundamental del av mennesket selv og ikke noget som kan stille sig i motsætning til ham, som var det noget ydre. Det er den topiske dynamik ved angst-utviklingen som endnu er uklar for os — spørsmaalet, hvilke sjælelige energier det er som blir git ut her, og hvilke psyki-

ske systemer det er de tilhører. Jeg kan ikke love at gi Dem svar ogsaa paa dette spørsmaal, men vi skal i ethvertfald forfølge to andre spor og herunder atter nytte den direkte iagttagelse og den analytiske forskning til hjælp for vor spekulation. Vi vender os til spørsmaalet om angstens op=staaen hos barn og om kilderne til den neurotiske angst som er bundet til fobier.

Ængstelighet forekommer meget ofte hos barn, og det kan være vanskelig nok at avgjøre om det er neurotisk angst eller realangst. Ja, barnas adfærd gjør selve værdien av denne skjelning problematisk. Paa den ene side kan det nemlig ikke forbause os, at barnet ængster sig for fremmede personer, nye situationer og gjenstander, og vi kan meget let forklare os denne reaktion som en følge av barnets svakhet og uvidenhet. Vi tilskriver altsaa barnet en sterk tilbøielighet til realangst, og vi vilde anse det for helt hensigtsmæssig om det bragte denne ængstelighet med sig som arv. Barnet vilde her bare gjenta adfærden hos ur=mennesket og de nulevende primitive mennesker, som ifølge uvidenhet og hjælpeløshet føler angst for alt nyt og ogsaa for saa mange kjendte ting som ikke længer indgyder os nogen angst. Det vilde ogsaa helt svare til vor forventning, om barnets fobier ialfald delvis endnu var de samme som vi maa regne med i disse tidligste faser i den menneskelige utvikling.

Paa den anden side kan vi ikke se bort fra, at ikke alle barn er ængstelige i like grad, og at netop de barn som viser en særlig sky for alle mulige gjenstander og situationer, senere blir nervøse. Den neurotiske disposition røber sig altsaa ogsaa ved en utpræget tilbøielighet til real=angst. Ængsteligheten synes at være det primære, og man kommer til den slutning, at barnet og senere den unge æng=ster sig for libido's styrke netop fordi de ængster sig for alt mulig. Hermed vilde angstens avledning fra libido være avvist, og hvis man utforsket betingelserne for realangsten,

vilde man konsekvent komme til den opfatning, at bevissheten om egen svakhet og hjælpeløshet — mindreværdighet, som A. *Adler* kalder det — ogsaa er den sidste aarsak til neurosen, hvis den fortsætter fra barneaarene ind i den modnere alder.

Dette lyder saa enkelt og bestikkende, at det har krav paa vor opmerksomhet. Rigtignok vilde det medføre en forskyvning av nervøsitetens problem. Mindreværdighetsfølelsens fortsatte bestaaen — og dermed ogsaa betingelsen for angst og symptomdannelsen — synes saa godt sikret, at det meget mer skulde trænges en forklaring naar resultatet undtagelsesvis blir det vi kjender som «sundhet». Hvad kan imidlertid en omhyggelig iagttagelse av ængsteligheten hos barn lære os? Først av alt ængster det lille barn sig for fremmede personer; situationer faar først betydning naar der forekommer personer i dem, og gjenstander kommer overhodet ikke i betragtning før paa et senere tidspunkt. Men barnet ængster sig ikke for disse fremmede personer, fordi det tiltror dem daarlige hensigter og sammenligner sin egen svakhet med deres styrke, altsaa erkjender dem som en fare for sin sikkerhet, eksistens og smertefrihet. Et slikt mistroisk barn, som er skræmt av den verdensbeherskende aggressionsdrift, er en temmelig mislykket teoretisk konstruktion. Derimot skræmmes barnet ved synet av den fremmede skikkelse, fordi det er indstillet paa at se den elskede person som det er fortrolig med — i sidste instans moren. Det er barnets skuffelse og ængstelse som omsættes i angst; dets libido, som ikke finder anvendelse og paa denne tid heller ikke kan holdes svævende, faar avløp i angsten. Det kan neppe heller være en tilfældighet, at i denne situation, som er forbilledlig for den barnlige angst, gjentas betingelsen for den første angsttilstand under fødselsakten, nemlig adskillelsen fra moren.

De første situationsfobier hos barn gjælder mørke og ensomhet. Angsten for mørket holder sig ofte hele livet

igjennem. Fælles for begge disse fobier er savnet av den elskede person som pleier barnet, altsaa moren. Jeg hørte engang et barn som var ræd for mørket, rope inde i side= værelset: «Tante, snak til mig, jeg er ræd.» «Men hvad hjæl= per da det? Du ser mig jo ikke.» Hvorpaa barnet svarte: «Naar nogen snakker, saa blir det lysere.» Længselen som føles i mørket, blir altsaa omdannet til angst for mørket. Saa langtfra at den neurotiske angst bare er sekundær og et spe= cialtilfælde av realangsten, ser vi tvertom, at der hos det lille barn er noget som optrær paa lignende maate som realangst og dog har et væsentlig træk tilfælles med den neurotiske angst, nemlig dette at det er opstaat av uanvendt libido. I alle de situationer som senere kan avgi betingelser for fobier — paa høie steder, paa smale broer over vand, paa jernbanerei= ser og ombord paa skiber — viser barnet ingen angst, og det viser desto mindre angst, jo mer uvitende det er. I virkelighe= ten vilde det været meget ønskelig, om barnet hadde faat mere av slike livsbeskyttende instinkter med i arv. Opgaven at passe det for at hindre det i at utsætte sig for den ene fare efter den anden, vilde da være meget lettere. Til at be= gynde med overvurderer i virkeligheten barnet sine kræf= ter og optrær uten angst, fordi det ikke kjender farene. Det løper langsmed bredden av vandet, klatrer op i vindus= karmen og leker med skarpe gjenstander og med ilden — kort sagt, det gjør alt det som kan bringe det selv skade og volde dem som pleier det bekymring. Det er helt ut et resultat av opdragelsen, naar endelig realangsten vaakner hos det. Man kan jo ikke tillate barnet selv at lære denne gjennem bitre erfaringer.

Der findes barn som kommer denne opdragelse til angst et godt stykke vei imøte og selv finder ut farer som de ikke er blit advart mot. Her rækker den forklaring til, at disse barn konstitutionelt har bragt med sig et større libi= dinøst behov eller at de tidlig er blit forvænt med libi= dinøs tilfredsstillelse. Intet under, om ogsaa de som senere

blir nervøse, er at finde blandt disse barn! Vi vet jo, at den gunstigste betingelse for utviklingen av en neurose ligger i den manglende evne til for længere tid at kunne bære en større libidoopdæmning. Som De ser, kommer her ogsaa det konstitutionelle moment til sin ret. Vi har aldrig villet bestride berettigelsen av dette moment, vi protesterer bare naar nogen for dets skyld overser alle andre momenter og fører det ind selv der hvor de samlede resultater av iagttagelse og analyse viser, at det ikke hører ind eller ialfald rykkes paa sidste plads.

La os resumere resultaterne av vore iagttagelser angaaende barns ængstelighet: Den infantile angst har meget lite at gjøre med realangsten, derimot er den nær beslegtet med den neurotiske angst hos voksne. Likesom denne opstaar den av uanvendt libido, den erstatter det savnede kjærlighetsobjekt med en ydre gjenstand eller situation.

Det vil nu glæde Dem at høre, at analysen av *fobierne* har lite nyt at lære os. Her foregaar nemlig det samme som ved den infantile angst: libido, som ikke kan anvendes, omsættes uavbrudt til tilsynelatende realangst, og en ubetydelig ydre fare blir paa denne maate tat til repræsentant for libido's fordringer. Denne overensstemmelse er ikke overraskende. De infantile fobier er nemlig ikke bare forbilledlig for de senere som vi henregner til «angsthysterien», de er ogsaa en direkte forutsætning og et forspil for disse. Enhver hysterisk fobi gaar tilbake paa en infantil angst og er en fortsættelse av denne, selv om den har et andet indhold og ogsaa maa benævnes anderledes. Forskjellen mellem dem ligger i mekanismen. For at libido skal forvandles til angst hos voksne mennesker, er det ikke længer tilstrækkelig at den libidinøse længsel ikke finder øieblikkelig utløsning. Den voksne har forlængst lært at holde slik libido svævende eller at anvende den paa anden maate. Hvis derimot libido tilhører en sjælsrørsle som er blit fortrængt, da

er der atter oprettet et lignende forhold som hos barnet, hos hvem der endnu ikke findes noget skille mellem bevisst og ubevisst; gjennem regressionen er der likesom aapnet et pass, gjennem hvilket libido's forvandling til angst bekvemt kan finde sted. Vi har jo beskjæftiget os meget med fortrængningen, men vi har herunder bare tat hensyn til hvorledes det gik den *forestilling* som skulde fortrænges — naturligvis fordi dette var lettere at erkjende og lettere at fremstille. Hvad der sker med en *affekt* som hørte med til den fortrængte forestilling, det er et spørsmaal som vi altid har skjøvet tilside. Først nu faar vi vite, at denne affekts umiddelbare skjæbne er at bli forvandlet til angst, uanset hvilken kvalitet den ellers vilde hat ved et normalt forløp av processerne. I midlertid er denne affektforvandling langt den vigtigste del av fortrængningsprocessen. Det er ikke saa let at tale om den. For det er ikke mulig at hævde eksistensen av ubevisste affekter i samme forstand som eksistensen av ubevisste forestillinger. Bortset fra en enkelt forskjel forblir forestillingen det samme enten den er bevisst eller ubevisst; det er mulig at angi det som svarer til en ubevisst forestilling. En affekt derimot er en avløpsproces, som maa bedømmes helt anderledes end en forestilling. Uten dyperegående overveielser og en klargjørelse av vore antagelser angaaende de sjælelige processer, er det ikke mulig at si hvad der svarer til den i det ubevisste, og dette kan vi ikke indlate os paa her. Men vi skal holde godt fast paa det indtryk vi nu har vundet: at angstutviklingen er nøie knyttet til det ubevisste system.

Jeg sa, at forvandling til angst — eller rettere: avløpet i form av angst — er libido's første skjæbne naar den blir gjenstand for fortrængning. Jeg maa tilføie, at det ikke er den eneste eller den endelige skjæbne. Ved neuroserne er der processer i gang som forsøker at binde denne angstutvikling; og ad forskjellige veier lykkes ogsaa dette. Ved

fobierne kan man f. eks. tydelig skjelne mellem to faser i den neurotiske proces. Den første fase besørger fortrængningen og libido's forvandling til angst, som bindes til en ydre fare. Den anden bestaar i opbygningen av alle de forsigtighetsregler og sikringer som skal hjælpe til at undgaa berøringen med denne fare, der behandles som noget utenfrakommende. Fortrængningen svarer til jeg'ets forsøk paa flugt bort fra libido, som føles som en fare. Fobien kan sammenlignes med en forskansning mot den ydre fare, som nu repræsenterer den frygtede libido. Svakheten ved dette forsvarssystem ved fobierne ligger naturligvis deri, at fæstningen, som er blit saa kraftig forsterket utadtil, vedvarende kan angripes indenfra. Projektionen av libidofaren utadtil kan aldrig lykkes godt. Ved de andre neuroser anvendes derfor andre forsvarssystemer mot muligheterne for utvikling av angst. Dette er et meget interessant kapitel i neurosepsykologien, men desværre vilde det føre os for langt at gaa nærmere ind paa det — det forutsætter ogsaa grundigere specialkundskaper. Det er bare en ting, jeg endnu vil tilføie. Jeg har alt talt om den «kontra-besætning» som jeg'et anvender ved fortrængningen og vedvarende maa opretholde for at den skal bestaa. Det er denne «kontrabesætnings» opgave at gjennemføre de forskjellige former for forsvar mot utvikling av angst efter fortrængningen.

La os vende tilbake til fobierne. Forhaapentlig indser De nu, hvor utilstrækkelig det er naar man bare vil forklare deres indhold og ikke interesserer sig for noget andet end spørsmaalet om grunden til at dette eller hint objekt eller denne eller hin situation er blit gjenstand for fobien. Indholdet av en fobi har omtrent samme betydning for fobien som den manifeste drømmefasade for drømmen. Med de nødvendige indskrænkninger maa det indrømmes, at der blandt de indhold som de forskjellige fobier kan ha, findes mange som gjennem fylogenetisk arv er egnet til at bli angstobjekter — slik som *Stanley Hall* har fremhævet.

Hermed stemmer det ogsaa, at det bare er gjennem sym=bolske relationer mange av disse ting som man ængster sig for, har forbindelse med en fare.

Vi er saaledes blit overbevist om angstproblemets like=frem centrale stilling i neurosepsykologien. Vi har faat et sterkt indtryk av angstutviklingens sammenhæng med li=bido's skjæbne og med det ubevisstes system. Der er bare ett punkt, hvor vi ikke fandt sammenhæng og følte et hul i vor opfatning . Og det var den kjendsgjerning, som jo van=skelig kan bestrides, at realangsten maa betragtes som en ytring av jeg'ets selvopholdelsesdrifter.

SEKSOGTYVENDE FORELÆSNING

LIBIDOTEORIEN OG NARCISSMEN

Mine damer og herrer! Vi har gjentagne ganger — og nu igjen ganske nylig — hat at gjøre med sondringen mellem jeg=drifter og seksualdrifter. For det første har fortræng=ningen vist os, at disse to driftsgrupper kan træ i motsætning til hinanden, at saa seksualdrifterne formelt ligger under og nødes til at søke tilfredsstillelse ad regressive omveier og her — ubetvingelige som de er — finder godtgjørelse for ne=derlaget. Dernæst har vi lært, at de fra begyndelsen av har en forskjellig indstilling til den opdragende nødvendig=het, saa de ikke gjennemgaar samme utvikling og ikke kom=mer i samme forhold til realitetsprincippet. Endelig me=ner vi at erkjende, at seksualdrifterne langt intimere end jeg=drifterne er knyttet til angstens affekttilstand — et re=sultat som bare paa ett enkelt betydningsfuldt punkt fremdeles synes ufuldstændig. Til støtte vil vi derfor endnu fremhæve den bemerkelsesværdige kjendsgjerning, at manglende tilfredsstillelse av de to mest elementære selv=opholdelsesdrifter, hunger og tørst, aldrig resulterer i et omslag i angst, mens derimot omslaget fra utilfredsstillet libido i angst som vi har set hører til de bedst kjendte og hyppigst iagttatte fænomener.

Vor gode ret til at skjelne mellem jeg=drifter og seksual=drifter kan der vel ikke rokkes ved. Den er jo i virkelig=heten git i og med den ting, at seksuallivet eksisterer som en speciel virksomhet i individet. Spørsmaalet er bare, hvil=ken betydning vi skal tillægge denne sondring og hvor dypt=

gaaende vi vil anse den. Men svaret paa dette spørsmaal vil avhænge av, hvorvidt seksualdrifterne i sine legemlige og sjælelige ytringer forholder sig anderledes end de andre drifter som vi stiller op mot dem, og hvor betydningsfulde de resultater er som gir sig ut fra disse forskjeller. Vi har selvsagt ingen grund til at hævde nogen væsensforskjel mellem de to driftsgrupper, en væsenforskjel som forøvrig ikke vilde være let at fatte. Begge er utelukkende at betragte som benævnelser paa energikilder hos individet, og diskussionen om de i sidste grund hører sammen eller er væsensforskjellige, og, hvis de hører sammen, paa hvad tidspunkt de da har skilt sig ut fra hinanden, kan ikke føres paa grundlag av disse begreper alene, men maa holde sig til de biologiske kjendsgjerninger som ligger bak. Om disse vet vi foreløbig altfor lite — og selv om vi visste mer, vilde det ikke komme i betragtning for vor analytiske opgave.

Aapenbart vinder vi ogsaa meget lite, om vi med *Jung* betoner den uroprindelige enhet av alle drifter og sætter navnet «libido» paa den energi som ytrer sig i det alt sammen. Ikke gjennem noget kunststykke er det mulig at borteliminere seksualfunktionen fra sjælslivet; vi maatte derfor i tilfælde tale om seksuel og aseksuel libido. Men uttrykket «libido» forbeholdes med rette seksuallivets driftskræfter, saaledes som vi hittil har anvendt det.

Efter min mening er altsaa spørsmaalet, hvor langt den utvilsomt berettigede sondring mellem seksualdrifter og selvopholdelsesdrifter skal fortsættes, ikke av saa stor betydning for psykoanalysen. Psykoanalysen er heller ikke kompetent til at avgjøre dette spørsmaal. Imidlertid gir biologien forskjellige holdepunkter for den opfatning, at denne sondring er betydningsfuld. Seksualiteten er jo den eneste funktion i den levende organisme som fører ut over individet og besørger dets tilknytning til arten. Det er indlysende, at denne funktion ikke altid bringer individet

nytte slik som dets andre ydelser, men gjennem en usædvanlig høi lystpræmie bringer det i farer, som trues dets liv og ofte nok ødelægger det. Sandsynligvis trænges der ogsaa ganske specielle, helt egenartede stofvekslingsprocesser for at opretholde en del av det individuelle liv som disposition for efterkommerne. Og endelig er enkeltindividet — som betragter sig selv som hovedsaken og sin seksualitet som et middel ved siden av andre midler til egen tilfredsstillelse — fra et biologisk synspunkt bare en episode i en generationsrække, et kortlevet appendiks til et kimplasma som er begavet med virtuel udødelighet — at sammenligne med den midlertidige indehaver av et fideikommis som varer ut over de enkelte indehaveres død.

Slike vidtrækkende synspunkter er imidlertid unødvendige for den psykoanalytiske opklaring av neuroserne. Ved at sondre mellem seksualdrifter og jeg-drifter og følge dem hver for sig, lykkedes det os at finde nøkkelen til forstaaelsen av overføringsneuroserne. Vi kunde tilbakeføre disse paa den grundlæggende situation, at seksualdrifterne kommer i strid med selvopholdelsesdrifterne — eller, for at uttrykke det biologisk, selv om det da blir unøiagtigere: at den ene del av jeg'et, jeg'et som selvstændig enkeltvæsen, kommer i motstrid med den anden del, jeg'et som led i en generationsrække. Kanske er det bare hos menneskene det kan komme til en slik motstrid, og derfor er vel neurosen i det store og hele menneskets forret fremfor dyrene. Den overordentlig sterke utvikling av dets libido og den utvikling av et rikt differensiert sjæleliv som kanske er blit gjort mulig netop derved, synes at ha skapt betingelserne for at en slik konflikt skal kunne opstaa. Det er uten videre klart, at dette tillike er betingelserne for de store fremskridt mennesket har gjort utover det som det har fælles med dyrene, slik at dets evne til neurose bare blir vrangsiden av dets utstyr forøvrig. Men ogsaa dette er bare spekulationer som fører os bort fra vor nærmeste opgave.

Det har hittil været en forutsætning for vort arbeide, at vi kan skjelne mellem jeg=drifter og seksualdrifter efter deres ytringer. Ved overføringsneuroserne lykkedes dette uten vanskelighet. Vi kaldte de «energibesætninger» som jeg'et tilfører objekterne for de seksuelle ønsker, for *«libido»*, og alle de andre «besætninger» som utgaar fra selvopholdel=sesdrifterne, kaldte vi for *«interesse»*. Ved at følge «libido=besætningerne», deres forvandlinger og endelige skjæbne, blev det mulig for os at faa en første indsigt i de sjælelige kræfters samspil. Det bedste materiale for denne under=søkelse hadde vi i overføringsneuroserne. Jeg'et selv der=imot — dets sammensætning av forskjellige organisationer og disse organisationers opbygning og funktionsmaate — forblev skjult for os. Vi maatte anta, at først analysen av andre neurotiske forstyrrelser vilde kunne bringe os denne indsigt.

Alt tidlig begyndte vi at utvide de psykoanalytiske ansku=elser til ogsaa at omfatte disse andre lidelser. Efter en tankeutveksling med mig uttalte K. *Abraham* allerede i 1908, at det væsentligste karaktertræk ved dementia præcox (som regnes til psykoserne), er *at «besætningen» av objek=terne med libido her mangler.* («Die psychosexuellen Diffe=renzen der Hysterie und der Dementia praecox».) Her rei=ste imidlertid det spørsmaal sig: Hvad sker der med libido hos dementia=patienter, naar den trækkes bort fra objek=terne? Abraham nølte ikke med at gi svaret: den trækkes tilbake paa jeg'et, og *denne tilbakestrømning er kilden til storhetsidéerne i dementia præcox.* Storhetsdeliret kan helt ut sammenlignes med den velkjendte overvurdering av objektet i et kjærlighetsforhold. Saaledse har vi her for første gang lært at forstaa et træk i en psykotisk lidelse ved at bringe det i relation til det normale kjærlig=hetsliv.

Jeg kan straks nævne, at disse første synspunkter som Abraham gjorde gjældende, har beholdt sin plads i psyko=

analysen og danner grundlaget for vor stilling til psykoserne. Vi har efterhvert gjort os fortrolig med den forestilling, at libido, som vi finder bundet til bestemte objekter og som er uttryk for en stræben efter at opnaa tilfredsstillelse i forbindelse med disse, ogsaa kan avstaa fra objekterne og i deres sted sætte det egne jeg, og denne forestilling har vi efterhvert utformet stadig mer konsekvent. Navnet paa en slik anvendelse av libido — narcissme — har vi hentet fra en perversion, som er beskrevet av P. *Näcke:* i denne perversion betænker det voksne individ sit eget legeme med al den ømhet som ellers anvendes paa et fremmed seksualobjekt.

Hvis der gis en slik fiksering av libido til eget legeme og egen person, kan man straks si sig selv at dette ikke kan være noget rent undtagelsesvis og uvæsentlig. Det er tvertom sandsynlig, at denne narcissme er den almindelige og oprindelige tilstand som objekt-kjærligheten først senere har utviklet sig av, uten at narcissmen av den grund har behøvet at forsvinde. Objekt-libido'ens utviklingshistorie viste jo, at mange seksualdrifter til at begynde med finder tilfredsstillelse i forbindelse med eget legeme — *autoerotisk,* som vi sier — og at denne evne til autoerotisme er grunden til at seksualiteten blir hængende efter i opdragelsen til realitetsprincipet. Autoerotismen var altsaa den seksuelle virksomhet paa det narcisstiske stadium i libidoutviklingen.

For at uttrykke det kort: vi dannet os en forestilling om forholdet mellem jeg-libido og objekt-libido som jeg kan illustrere ved et billede fra zoologien. Tænk paa de enkleste livsformer, som bestaar av en lite differensiert klump protoplasmasubstans. De sender ut utløpere, de saakaldte pseudopodier, som protoplasmaet flyter over i. Imidlertid kan de atter trække disse utløpere tilbake og klumpe sig sammen i en masse. Denne utstrækning av pseudopodier

kan vi sammenligne med utsendingen av libido til objek-terne, mens hovedmassen av libido kan forbli i jeg'et, og vi antar at under normale forhold kan jeg-libido uhindret omsættes i objekt-libido og denne igjen optas i jeg'et.

Ved hjælp av disse forestillinger kan vi nu forklare — eller, for at uttrykke os mer beskjedent: beskrive i libido-teoriens sprog — en hel række sjælstilstander som vi maa henregne til det normale liv, f. eks. den psykiske til-stand ved forelskelse, ved organisk sygdom, under søvnen. For søvnens vedkommende antok vi, at den beror paa at vi vender os bort fra utenverdenen og indstiller os paa ønsket om at sove. Vi fandt, at den natlige sjælsvirksom-het som kommer til uttryk i drømmen, tjener dette ønske om at sove, og likeledes at den helt ut beherskes av egoisti-ske motiver. Overensstemmende med libidoteorien kan vi nu si, at søvnen er en tilstand i hvilken alle «objektbesæt-ninger» — baade libidinøse og egoistiske — er opgit og trukket tilbake i jeg'et. Kaster ikke dette et nyt lys over den hvile søvnen gir, og i det hele over træthetens natur? Billedet av den salige isolering i den intrauterine tilstand, som den sovende hver nat paanyt maner frem for os, blir paa denne maate fuldstændig ogsaa fra den sjælelige side. Hos den sovende blir libidofordelingens urtilstand, den fuld-stændige narcissme, gjenoprettet: forenet og uadskillelig bor libido og jeg-interesse endnu sammen i jeg'et, som har nok i sig selv.

Her er pladsen for to bemerkninger. For det første: hvor-ledes skal vi begrepsmæssig skjelne mellem narcissme og egoisme? Vel, efter min mening er narcissmen det libidinøse supplement til egoismen. Naar man taler om egoisme, er det bare nytten for individet man har for øie. Sier man narcissme, tar man ogsaa den libidinøse tilfredsstillelse med i betragtning. Som praktiske motiver kan de begge følges et godt stykke paa vei hver for sig. Man kan være absolut

egoistisk og allikevel sterkt libidinøst bundet til objekter, forsaavidt den libidinøse tilfredsstillelse som objektet gir, hører til jeg'ets behov. Egoismen vil da passe paa at denne stræben efter objektet ikke skader jeg'et. Man kan være egoistisk og samtidig overordentlig sterkt narcisstisk, d. v. s. ha et meget lite behov efter objekter, og dette igjen paa dobbelt maate: enten hvor det gjælder den direkte seksualtilfredsstillelse, eller ogsaa hvor det gjælder de høiere følelser som avledes av seksualbehovet og som vi pleier at kalde «kjærlighet» og ved given leilighet sætte i motsætning til «sanseligheten». I alle disse forhold er det egoismen som er det selvfølgelige og konstante element, mens narcissmen er det variable. Egoismens motsætning, *«altruismen»*, dækkes ikke begrepsmæssig av «libidinøs objektbesætning»; den skiller sig fra denne ved at ønsket om seksuel tilfredsstillelse falder bort. I den fuldt utviklede forelskelse møtes imidlertid altruismen med den libidinøse «objektbesætning». Seksualobjektet trækker i regelen til sig en del av jeg'ets narcissme — det viser sig i den «seksuelle overvurdering» av objektet. Hvis hertil endnu kommer den altruistiske «overledning» fra egoismen til seksualobjektet, blir dette overmægtig; det har likesom suget jeg'et op i sig.

Efter disse i grunden tørre videnskapelige fantasier tænker jeg De vil føle det som en hvile at høre en poetisk fremstilling av den «økonomiske» motsætning mellem narcissme og forelskelse. Jeg henter den fra *Goethe's* «Westöstliche Divan»:

Zuleika:

Volk und Knecht und Überwinder
Sie gestehn zu jeder Zeit:
Höchstes Glück der Erdenkinder
Sei nur die Persönlichkeit.
Jedes Leben sei zu führen,
Wenn man sich nicht selbst vermisst;
Alles könne man verlieren,
Wenn man bliebe, was man ist.

Hatem:

Kann wohl sein! So wird gemeinet;
Doch ich bin auf andrer Spur:
Alles Erdenglück vereinet
Find' ich in Suleika nur.
Wie sie sich an mich verschwendet,
Bin ich mir ein wertes Ich;
Hätte sie sich weggewendet,
Augenblicks verlör' ich mich.
Nun mit Hatem wär's zu Ende;
Doch schon hab' ich umgelost;
Ich verkörpere mich behende
In den Holden, den sie kost.

Den anden bemerkning er et supplement til drømmelæren. Vi kan ikke forklare os drømmens oprindelse uten tillike at anta, at det fortrængte ubevisste har vundet en viss uavhængighet av jeg'et: det retter sig ikke efter ønsket om at sove, og det beholder sine «besætninger» selv om alle de «objektbesætninger» som er avhængig av jeg'et, blir inddraget til fordel for søvnen. Først paa denne maate blir det mulig at forstaa, hvorledes dette ubevisste materiale kan gjøre bruk av den ophævelse eller formindskning av censuren som finder sted om natten, og hvorledes det kan bemægtige sig dagsresterne og ved hjælp av dem danne et forbudt drømmeønske. Paa den anden side forholder det sig vel ogsaa slik, at en del av den motstand dagsresterne viser likeoverfor den tilbaketrækning av libido som ønsket om at sove kræver, skyldes en allerede bestaaende forbindelse mellem disse dagsrester og det fortrængte ubevisste. Vor opfatning av drømmedannelsen maa altsaa suppleres med dette dynamisk betydningsfulde træk.

Organisk sygdom, smertefuld irritation eller betændelse i organer kan fremkalde en tilstand, som tydelig virker i retning av at løse bibido fra dens objekter. Den inddradde libido findes da igjen i jeg'et som en forsterket «besætning» av den syke legemsdel. Ja, man kan vaage den paastand, at libido's tilbaketrækning fra objekterne under disse be-

tingelser er mer iøinefaldende end den egoistiske interesses tilbaketrækning fra utenverdenen. Her synes det at aapne sig en vei til forstaaelse av hypokondrien, hvor et organ optar jeg'et paa tilsvarende maate, uten at det kan sees at være sykt. Jeg motstaar imidlertid fristelsen til at gaa videre paa dette punkt eller at omtale andre situationer som blir forstaaelige eller kan fremstilles ved hjælp av denne antagelse om objekt-libido's vandring tilbake til jeg'et. Jeg maa nemlig imøtegaa to indvendinger, som nu optar Dem. For det første vil De vite, hvorfor jeg med hensyn til søvn, sygdom og lignende tilstander absolut vil skjelne mellem libido og interesse, mellem seksualdrifter og jeg-drifter, naar vore iagttagelser angaaende disse fænomener helt ut kan forklares ved at anta en eneste, ensartet energi, som er frit bevægelig, som kan «besætte» baade objektet og jeg'et, og træ i tjeneste saavel hos den ene som hos den anden drift. Og for det andet vil De vite, hvorledes jeg virkelig kan behandle libido's avløsning fra objekter som kilde til en patologisk tilstand, naar en slik omsætning av objekt-libido i jeg-libido — eller almindeligere uttrykt: i jeg-energi — hører til de normale processer i den sjælelige dynamik som gjentas hver nat.

Hertil er at svare: Deres første indvending lyder bra. Undersøkelsen av tilstanden ved søvn, sygdom og forelskelse vilde i og for sig sandsynligvis aldrig ha ført til sondringen mellem jeg-libido og objekt-libido, eller mellem libido og interesse. Men De glemmer de undersøkelser som vi gik ut fra og i hvis lys vi nu betragter disse sjælelige situationer. Sondringen mellem libido og interesse — altsaa mellem seksualdrifter og selvopholdelsesdrifter — har tvunget sig ind paa os gjennem indsigten i den konflikt som danner grundlaget for overføringsneuroserne, og vi kan ikke senere opgi den igjen. Bare ved hjælp av den antagelse, at objekt-libido kan omsættes i jeg-libido — at man altsaa maa regne med en jeg-libido — har det vist sig mulig at løse det problem som

de saakaldte narcisstiske neuroser, f. eks. dementia præcox, stiller os overfor, og gi en tilfredsstillende forklaring paa de likhetspunkter og forskjeller der er mellem disse neuro=ser og hysteri og tvangsneurose. Paa sygdom, søvn og for=elskelse anvender vi altsaa det som vi har fundet nødvendig og faat bekræftet andetsteds, og vi fortsætter med slike an=vendelser for at se hvor langt vi kan komme med dem. Den eneste paastand som ikke er et direkte nedslag av vor ana=lytiske erfaring, er den, at libido forblir libido hvadenten den nu anvendes paa objekter eller paa eget jeg, og at den aldrig gaar over i egoistisk interesse — og vice versa. Denne paastand er imidlertid likeværdig med sondringen mellem seksualdrifter og jeg=drifter som vi allerede har prøvet kritisk og som vi av heuristiske motiver vil holde fast ved til den muligens engang viser sig ikke at holde stik.

Ogsaa Deres anden indvending reiser et berettiget spørs=maal, men den sigter i gal retning. Det er sikkert nok, at objekt=libido's tilbaketrækning til jeg'et ikke er direkte pato=gen. Vi ser jo, at den finder sted hver nat før søvnen, for saa at gaa tilbake igjen ved opvaakningen. Det lille proto=plasmadyr trækker sine utløpere ind, og ved næste anled=ning sender det dem saa ut igjen. Men noget ganske andet er det, naar en bestemt og meget energisk proces frem=tvinger libido's tilbaketrækning fra objekterne. Libido, som er blit narcisstisk, kan ikke finde veien tilbake til objek=terne, og denne hindring i libido's fri bevægelighet blir rig=tignok patogen. Det ser ut til, at det ikke er mulig at taale ophopning av narcisstisk libido utover et visst maal. Vi kan ogsaa tænke os, at det netop var dette som førte til «objekt=besætningen»: at jeg'et maatte sende sin libido ut, for at ikke ophopningen skulde gjøre det syk. Hvis det hadde ligget i vor plan at beskjæftige os mer indgaaende med dementia præcox, vilde jeg vist Dem at denne proces, som løser libido fra objekterne og sperrer tilbakeveien til disse, er nær for=

bundet med fortrængningsprocessen og maa opfattes som
et sidestykke til denne. Fremforalt vilde De merke kjendt
grund under føtterne, naar De faar vite at betingelserne for
denne proces — saavidt vi hittil vet — næsten er identisk
med betingelserne for fortrængningen. Konflikten synes at
være den samme og at utspilles mellem de samme magter.
Naar utgangen blir saa helt anderledes end f. eks. ved hyste⸗
rien, kan grunden bare ligge i en forskjel i disposition. Hos
disse patienter har libidoutviklingen sit svake punkt i en
anden fase: den avgjørende fiksering, som De vil huske
muliggjør gjennembruddet til symptomdannelse, ligger her
paa et andet sted, sandsynligvis paa den primitive narciss⸗
mes stadium, som dementia præcox tilsidst vender tilbake til.
Det er meget bemerkelsesværdig, at vi for alle narcisstiske
neurosers vedkommende maa anta fikseringssteder for libido
i langt tidligere utviklingsfaser end tilfældet er ved hysterien
eller tvangsneurosen. Som De har hørt, er imidlertid de be⸗
greper som vi har vundet under studiet av overføringsneu⸗
roserne, ogsaa tilstrækkelige til en orientering i de narcissti⸗
ske neuroser som praktisk set er saa meget vanskeligere.
Overensstemmelserne gaar meget vidt, i grunden er det det
samme fænomenomraade. Men De kan ogsaa forestille
Dem, hvor haapløst det er at forsøke at klargjøre disse lidel⸗
ser (som allerede henhører til psykiatrien) for en som gaar
til denne opgave uten det analytiske kjendskap til over⸗
føringsneuroserne.

Det forøvrig meget vekslende symptombillede som de⸗
mentia præcox viser, blir ikke utelukkende bestemt av de
symptomer som har sin grund i libido's tilbaketrækning fra
objekterne og ophopning i jeg'et som narcisstisk libido. Bred
plads indtar ogsaa andre fænomener, som kan føres tilbake
paa libido's anstrengelser for at naa tilbake til objekterne
og altsaa svarer til et restitutions⸗ eller helbredelsesforsøk.
Disse symptomer er til og med de mest iøinefaldende og
larmende. De viser en utvilsom likhet med de hysteriske

symptomer, sjeldnere med de tvangsneurotiske, og allikevel er de paa alle punkter anderledes. Ved dementia præcox ser det ut til, at libido under sine anstrengelser for at komme tilbake til objekterne, d. v. s. til forestillingerne om objek=terne, virkelig griper noget av disse, men likesom bare deres skygge — jeg mener de ordforestillinger som hører til dem Jeg kan ikke si noget mer herom nu, men efter min mening kan dette forhold ved den tilbakestræbende libido gi os indsigt i det som virkelig utgjør forskjellen mellem en bevisst og en ubevisst forestilling.

Jeg har nu ført Dem ind paa det omraade hvor de nær=meste fremskridt i det analytiske arbeide kan ventes. Siden vi begyndte at nytte begrepet «jeg=libido», er de narcisstiske neuroser blit tilgjængelige for os, og vi er blit stillet over=for den opgave at gi en dynamisk opklaring av disse lidel=ser og samtidig utvide vort kjendskap til sjælslivet gjen=nem forstaaelsen av jeg'et. Den jeg=psykologi vi tilstræber, skal ikke grundes paa de data som vore selviagttagelser gir. Likesom ved libido skal den baseres paa analysen av jeg'ets forstyrrelser og opløsning. Sandsynligvis vil vi komme til at tænke ringe om vort nuværende kjendskap til libido's skjæbne — som vi har naad ved hjælp av studiet av over=føringsneuroserne — naar dette større arbeide er ydet. Men hittil er vi ikke kommet langt i dette arbeide. Man kan neppe komme de narcisstiske neuroser ind paa livet ved hjælp av den samme teknik som vi nyttet ved overføringsneuroserne. De skal straks faa høre grunden. Ved disse neuroser gaar det os altid slik, at vi efter et kort fremstøt blir staaende foran en mur som vi ikke kan komme over. Som De vet, støtte vi ogsaa ved overføringsneuroserne paa motstandsskranker av denne art, men her var det mulig stykke for stykke at overvinde disse. Ved de narcisstiske neuroser er motstanden uovervindelig. I høiden kan vi kaste et nysgjerrig blik over den høie mur, for at utspeide det som gaar for sig paa den anden side. Vore tekniske metoder maa altsaa her erstattes

med andre. Men endnu vet vi ikke, om det vil lykkes os at finde en slik erstatning. Paa den anden side er der ingen mangel paa materiale hos disse syke. De gir mangeslags ytringer fra sig, selv om ikke disse kommer som svar paa vore spørsmaal, og foreløbig er vi da henvist til at tyde disse ytringer ved hjælp av den forstaaelse vi har vundet ut fra studiet av overføringsneuroserne. Overensstemmelsen er stor nok til at sikre os en tilfredsstillende begyndelse. Og tiden maa da vise, hvor langt det er mulig for os at naa ved hjælp av denne metode.

Der kommer ogsaa andre vanskeligheter i veien for os. De problemer som knytter sig til de narcisstiske lidelser og de psykoser som slutter sig hertil, kan bare løses av iagttagere som er blit skolet gjennem det analytiske studium av overføringsneuroserne. Men vore psykiatrikere studerer ikke psykoanalyse, og vi psykoanalytikere faar for faa psykiatriske tilfælde at se. Der maa først vokse til en generation av psykiatrikere, som har gaat gjennem psykoanalysens skole som en forberedende videnskap. Begyndelsen hertil blir for nærværende gjort i Amerika, hvor mange av de ledende psykiatrikere forelæser i psykoanalyse for studenterne, og hvor eiere av anstalter og direktører for sindssykeasyler søker at iagtta sine patienter efter psykoanalytiske synspunkter. Men ogsaa for os her er det enkelte ganger lykkedes at kaste et blik over den narcisstiske mur; jeg skal meddele Dem noget av det vi mener at ha fundet.

Sygdomsformen paranoia — kronisk systematisk forrykthet — har en meget usikker stilling i de klassifikationsforsøk som nutidens psykiatri foretar. Imidlertid er der ingen tvil om at den er nær beslegtet med dementia præcox. Jeg har engang tillatt mig at foreslaa at sammenfatte paranoia og dementia præcox under den fælles betegnelse *parafreni*. De forskjellige former av paranoia beskrives efter sit indhold som storhets-, forfølgelses- og jalousidelir, erotomani

o. s. v. Vi kan ikke regne med noget forsøk paa forklaring fra psykiatriens side. Som eksempel — rigtignok et forældet og ikke helt fuldværdig eksempel — nævner jeg forsøket paa at avlede et av disse symptomer fra et andet ved hjælp av intellektuel rationalisering: den syke som har en primær tilbøielighet til at tro sig forfulgt, skal av denne forfølgelse trække den slutning, at han maa være en ganske særskilt betydningsfuld personlighet — og altsaa av denne grund utvikle storhetsidéer. Efter vor analytiske opfatning er storhetsdeliret en direkte følge av jeg=ets forstørrelse gjennem tilbaketrækningen av libido fra objekterne — altsaa en sekundær narcissme, idet den oprindelige, tidliginfantile form vender tilbake. Ved forfølgelsesdeliret har vi imidlertid gjort en del iagttagelser, som har faat os til at forfølge et bestemt spor videre. For det første la vi merke til, at forfølgeren i de aller fleste tilfælde var av samme kjøn som den forfulgte. Nu, dette kunde der sagtens gis en harmløs forklaring paa. I en del tilfælde, som blev grundig studert, kom det imidlertid klart frem, at netop den person av samme kjøn som patienten hadde elsket høiest mens han endnu var normal, var blit forvandlet til forfølgeren efterat sygdommen var brudt ut. En videre utvikling blir mulig derved, at en elsket person efter de velkjendte associationslover kan erstattes med en anden — f. eks. faren med læreren eller en foresatt. Av slike iagttagelser, som stadig blev forfleret, trak vi den slutning, at paranoia persecutoria er det middel med hvilket individet forsvarer sig selv mot en overmægtig homoseksuel tendens. Forvandlingen av ømhet til hat — der som bekjendt kan bli en alvorlig livsfare for det elskede og hatede objekt — svarer da til den omsætning av libidinøse impulser i angst som er et regelmæssig resultat av fortrængningsprocessen. Som en illustration skal jeg fortælle Dem om det sidste tilfælde jeg har hat av denne art: En læge maatte sendes bort fra sit hjemsted, fordi han hadde truet sønnen av en derboende universitetsprofessor, som indtil da hadde

været hans bedste ven, paa livet. Han tilla denne tidligere ven sande djævelske hensigter og en dæmonisk magt. Vennen var skyld i alle de ulykker som de sidste aarene hadde rammet den sykes familie, og i alle hans uheld, baade socialt og privat. Men ikke nok hermed: den onde ven og hans far, professoren, var ogsaa skyld i krigen og hadde kaldt russerne ind i landet. Han hadde tusen ganger forbrudt sit liv, og vor patient var overbevist om at det med misdæderens død vilde bli slut paa al ulykke. Og allikevel var hans gamle kjærlighet til vennen endnu saa sterk, at den hadde lammet hans haand da der engang hadde frembudt sig leilighet til paa nært hold at skyte fienden ned. Under de korte samtaler jeg hadde med patienten, kom det for dagen, at dette venskap gik langt tilbake i skoledagene. I det mindste en gang hadde det overskredet venskapets grænser: en nat de var sammen, hadde de hat hel seksualomgang. Overfor kvinder hadde patienten aldrig utviklet slike følelser som kunde været naturlig i hans alder og passet for hans indtagende personlighet. Han var engang forlovet med en vakker og fornem ung pike, men denne brøt forlovelsen, da hun ikke fandt nogen kjærlighet hos sin forlovede. Nogen aar senere brøt hans sygdom ut, netop i det øieblik da det for første gang var lykkedes ham at tilfredsstille en kvinde helt ut. Da denne kvinde taknemmelig og hengivende omfavnet ham, følte han pludselig en gaatefuld smerte — likesom et skarpt snit rundt hodeskallen. Senere tydet han denne følelse som om én hadde utført paa ham det snit med hvilket man blotlægger hjernen ved en sektion. Og da hans ven var blit patologisk anatom, kom han efterhvert til den slutning, at det bare kunde være vennen som hadde sendt ham denne kvinde som en fristelse. Fra da av blev hans øine ogsaa aapnet for de andre forfølgelser som han skulde bli offer for fra den tidligere vens side.

Men hvorledes forholder det sig nu med de tilfælde,

hvor forfølgeren ikke tilhører det samme kjøn som den for=fulgte, og som altsaa synes at motsi vor forklaring av denne sygdom som et forsvar mot homoseksuel libido? Jeg hadde for nogen tid siden anledning til at undersøke et slikt til=fælde og kunde i den tilsynelatende motsigelse tvertom finde en bekræftelse. En ung pike trodde sig forfulgt av en mand som hun hadde tilstaat to stevnemøter, men i virke=ligheten hadde hun først hat en slik vrangforestilling over=for en kvinde (som kan opfattes som en repræsentant for moren). Først efter det andet møte med manden hadde hun løst denne vrangforestilling fra kvinden og overført den paa manden. Betingelsen om at forfølgeren skal være av samme kjøn, blev altsaa oprindelig ogsaa overholdt i dette tilfælde. I sine klager til juristen og lægen hadde patienten ikke om=talt dette forstadium i sin vrangforestilling, og hadde saa=ledes git indtryk av at der forelaa en motsigelse til vor teori om paranoia.

Det homoseksuelle objektvalg ligger oprindelig narciss=men nærmere end det heteroseksuelle. Naar det da gjælder at avvise en sterk og uvelkommen homoseksuel tendens, er det meget let at finde veien tilbake til narcissmen. I disse forelæsninger har jeg hittil hat meget liten anledning til at tale om grundlaget for kjærlighetslivet, forsaavidt vi har kjendskap til det. Jeg kan heller ikke nu indhente det for=sømte. Bare saa meget vil jeg fremhæve, at objektvalget — det trin i libidoutviklingen som følger efter det narcisstiske stadium — kan foregaa efter to typer. Enten efter den *nar=cisstiske type*, hvor et objekt, som har størst mulig likhet med det egne jeg, trær i dettes sted, eller efter *tilknyt=ningstypen*, hvor personer, som er blit værdifulde paa grund av tilfredsstillelsen av de andre livsbehov, ogsaa vælges til objekter av libido. Vi regner ogsaa en sterk fiksering av libido til den narcisstiske type for objektvalg med til dispo=sitionen for den manifeste homoseksualitet.

De vil huske, at jeg i første forelæsning i dette semester

fortalte om en kvinde som led av en skinsyke=vrangfore=stilling. Nu da vi snart staar ved avslutningen, ønsker De sikkert at vite, hvorledes vi forklarer en vrangforestilling psykoanalytisk. Men her har jeg mindre at si end De ven=ter. Vrangforestillingens uangripelighet naar det gjælder logiske argumenter og reale erfaringer, faar paa samme maate som tvangsforestillingens sin forklaring gjennem relationen til det ubevisste, som repræsenteres og holdes nede av vrang=forestillingen eller tvangsforestillingen. Forskjellen er be=grundet i de to sygdommers forskjellige topik og dynamik.

Ogsaa ved melankolien (av hvilken der forøvrig beskri=ves mange forskjellige kliniske former), har vi paa lignende maate som ved paranoia fundet et punkt hvor det er mulig at faa indblik i sygdommens indre struktur. Vi har fun=det, at de selvbebreidelser med hvilke melankolikerne saa ubarmhjertig plager sig selv, egentlig gjælder en anden per=son, seksualobjektet, som de har mistet eller som paa grund av egen skyld har mistet værdien for dem. Herav kunde vi trække følgende slutning: melankolikeren har vistnok truk=ket sin libido tilbake fra objektet, men samtidig har han gjennem en proces, som vi maa kalde «narcisstisk identifice=ring», opreist objektet indi jeg'et selv likesom projicert det paa jeg'et. Jeg kan ikke her gi Dem en topisk=dynamisk ordnet beskrivelse av denne proces, bare en deskriptiv skil=dring: Jeg'et selv blir nu behandlet som det opgitte objekt, og det blir gjenstand for alle de aggressive tndenser og ut=slag av hevnlysten som egentlig var tiltænkt objektet. Ogsaa melankolikerens selvmordstendenser blir mer forstaaelige, naar vi betænker at den sykes forbitrelse med det samme slag træffer baade det egne jeg og det elsket=hatede objekt. Ved melankolien kommer der — som ved andre narcisstiske lidelser — i utpræget grad frem et træk ved følelseslivet, som vi efter *Bleuler* pleier at kalde *ambivalens*. Hermed for=staar vi det fænomen, at motsatte følelser (kjærlige og fiendt=lige) rettes paa samme person. Jeg maa beklage, at jeg i

denne forelæsningsrække ikke har hat anledning til at fortælle Dem mer om ambivalensen.

Ved siden av den narcisstiske identificering findes der ogsaa en hysterisk identificering, som vi har kjendt til i meget længer tid. Jeg skulde ønske det var mulig med nogen faa klare bestemmelser at gi Dem et begrep om forskjellene mellem dem. Men det er endnu for tidlig. Derimot kan jeg fortælle Dem noget om de periodiske og cykliske former for melankoli som sikkert vil interessere Dem. Gjennem analytisk behandling i de fri intervaller er det under gunstige betingelser mulig — jeg har selv to ganger kunnet gjøre denne erfaring — at forebygge at tilstanden kommer igjen paa samme eller motsat maate. Man finder derved, at det ogsaa ved melankolien og manien dreier sig om en særskilt maate at avfærdige en konflikt, hvis forutsætninger er helt overensstemmende med forutsætningerne for de andre neuroser. De kan selv tænke Dem, hvor meget psykoanalysen endnu har at utrette paa dette omraade.

Jeg sa ogsaa, at analysen av de narcisstiske lidelser forhaapentlig vilde gi os kjendskap til jeg'ets sammensætning og dets opbygning av forskjellige instanser. Paa et punkt har vi allerede gjort begyndelsen hertil. Paa grundlag av analysen av «sigtelsestroen» (Beobachtungswahn) har vi sluttet, at der i jeg'et virkelig findes en instans som til stadighet iagttar, kritiserer og sammenligner og paa denne maate stiller sig i motsætning til den øvrige del av jeg'et. Naar den syke klager over at alle hans skridt blir utspeidet og iagttat og at alle hans tanker blir meldt og kritisert, saa røber han altsaa efter vor mening en sandhet som hittil ikke er blit tilstrækkelig paaagtet. Han tar bare feil i at henlægge denne magt til utenverdenen. Han merker at der indi jeg'et raader en instans som bedømmer hans aktuelle jeg og alle dettes ytringer i forhold til et *ideal-jeg*, som er blit skapt i løpet av hans utvikling. Vi mener ogsaa, at han har skapt dette ideal-jeg for at

gjenoprette den selvtilfredshet som var forbundet med den primære infantile narcissme, men siden er blit forstyrret og krænket paa saa mange maater. Denne selviagttagende instans kjender vi som jeg=censoren, samvittigheten. Det er den som utøver drømmecensuren om natten, og det er fra den fortrængningerne av de utillatelige ønskeimpulser utgaar. Naar denne instans falder fra hverandre i sine enkelte bestanddeler, slik som tilfældet er ved «sigtelses=troen», faar vi vite hvorledes den er opstaat: paa grundlag av indflytelsen fra forældre, opdragere og det sociale miljø, og av identifikation med enkelte av de personer man tar til forbillede.

Dette er altsaa nogen av de resultater vi hittil har op=naad ved at anvende psykoanalysen paa de narcisstiske affek=tioner. Endnu er de altfor faa, og mange av dem savner endnu den bestemthet som først kan vindes, naar man er blit fuldt fortrolig med et nyt omraade. Alle disse resul=tater er blit muliggjort ved at utnytte begrepet «jeg=libido» eller «narcisstisk libido». Ved hjælp av dette begrep kunde vi utstrække de opfatninger som hadde vist sig holdbare for overføringsneurosernes vedkommende, til de narcisstiske neuroser. Men nu vil De spørre: er det mulig for os at bringe alle forstyrrelserne ved de narcisstiske neuroser og ved psykoserne ind under libidoteorien? Er det virkelig saa, at vi overalt finder den libidinøse faktor i sjælslivet som grund til sygdommen, behøver vi aldrig at lægge an=svaret herfor over paa en forandring i selvopholdelsesdrif=ternes funktion? Nuvel, mine damer og herrer, efter mit skjøn haster det ikke med en avgjørelse paa dette punkt, og fremforalt finder jeg endnu ikke tiden moden til at træffe den. Vi kan rolig overlate den til fremskridtet i det viden=skapelige arbeide. Det skulde ikke undre mig, om denne evne til patogene virkninger virkelig viste sig at være en forret for de libidinøse drifter, slik at libidoteorien kunde triumfere over hele linjen — like fra de enkleste aktual=

neuroser frem til den alvorligste psykotiske forstyrrelse. Som vi vet, er det jo et karakteristisk træk ved libido, at den negter at underordne sig realiteten i livet, nødvendigheten. Men jeg anser det høist sandsynlig, at jeg-drifterne sekundært blir revet med av libido's patogene impulser, og at der derigjennem fremkaldes forstyrrelser i deres funktion. Og jeg kan heller ikke se, at det vilde rokke ved vor forskningsretning, om det skulde vise sig at det ved de alvorlige psykoser er jeg-drifterne selv som primært føres ind paa feil spor. Fremtiden vil vise det — i det mindste for Dem.

Men la mig for et øieblik vende tilbake til angsten, for at belyse en sidste uklarhet der. Vi sa, at det stemte ikke med den sammenhæng mellem angst og libido som vi ellers erkjender saa vel, at realangsten overfor fare skulde være en ytring av selvopholdelsesdrifterne — noget som imidlertid neppe kan bestrides. Men hvorledes vilde det være, hvis angstaffekten blev besørget — ikke av de egoistiske jeg-drifter, men av jeg-libido'en. Angsttilstanden er jo i alle tilfælde uhensigtsmæssig, og uhensigtsmæssigheten blir iøinefaldende naar angsten naar en høiere grad. Da forstyrrer den den aktion som er det eneste hensigtsmæssige og som tjener selvopholdelsen, hvadenten det nu er flugt eller forsvar. Hvis vi altsaa henfører den affektive del av realangsten til jeg-libido og aktionen til jeg-opholdelsesdriften, saa har vi fjernet enhver teoretisk vanskelighet. For De vil da vel ikke for alvor hævde, at man flygter, *fordi* man merker angst? Nei, man merker angsten og griper flugten ut fra det fælles motiv som vækkes naar man blir opmerksom paa faren. Mennesker som har været i stor livsfare fortæller at de slet ikke følte nogen angst, men bare handlet — f. eks. la riflen an mot rovdyret — og det var utvilsomt det hensigtsmæssigste de kunde gjøre!

SYVOGTYVENDE FORELÆSNING

OVERFØRINGEN

Mine damer og herrer! Vi nærmer os nu avslutningen paa disse forelæsninger, og jeg kan tænke mig at De nærer en bestemt forventning. De mener vel, at jeg ikke kan ha ført Dem gjennem hele psykoanalysens komplicerte stofmængde for saa tilsidst at sende Dem bort igjen uten at si et ord om terapien. Det er jo paa denne muligheten for i det hele at drive psykoanalyse beror. Jeg kan heller ikke gaa dette emne forbi. For netop her skal De paa grundlag av iagttagelse faa kjendskap til et nyt fænomen som det er nødvendig at kjende, hvis ikke forstaaelsen av de sygdommer vi her beskjæftiger os med, skal bli altfor ufuldstændig.

Jeg vet De ikke venter, at jeg skal gi nogen veiledning i den psykoanalytiske teknik og vise Dem hvorledes analysen utøves for terapeutiske formaal. De ønsker bare at vite paa hvilken maate den psykoanalytiske terapi virker, og hvad den saa omtrentlig yder. Og dette har De en ubestridelig ret til at faa vite. Men jeg vil allikevel ikke si Dem det — De skal selv finde det ut!

Tænk Dem om et øieblik! De har faat alt væsentlig at vite om betingelserne for sygdommen og de faktorer som gjør sig gjældende hos den syke. Hvor blir her pladsen for en terapeutisk indvirkning? Først har vi den arvelige disposition; vi taler ikke ofte om denne, fordi den saa energisk betones fra andet hold og vi ikke har noget nyt at si om den. Men De maa ikke tro, at vi undervurderer den; netop i vor egenskap av terapeuter faar vi tydelig nok merke

dens magt. I ethvert fald kan vi ikke forandre noget ved den, ogsaa for os er den noget som engang er git og som sætter grænser for vort arbeide. Saa har vi indflytelsen fra de tidlige barndomsoplevelser som vi pleier at gi den fremste plads i analysen; disse oplevelser tilhører fortiden, vi kan ikke gjøre dem ugjort. Videre har vi al ulykken i livet, alt det vi har sammenfattet i uttrykket «real for=sagelse», alt det som fører til kjærlighetssavn — fattigdom, familiestrid, uheldig valg av egtefælle, daarlige sociale for=hold og strengheten av de moralske fordringer under hvis tryk et menneske staar. Her skulde der vistnok gis angreps=punkter nok for en meget virkningsfuld terapi: men det maatte være en terapi slik som wiener=legenden lar keiser Josef øve den, en velvillig indgripen av en mægtig hersker, for hvis vilje menneskene bøier sig og alle vanskeligheter forsvinder. Men hvordan skulde vel vi kunne opta en slik velgjørenhet i vor terapeutiske praksis? Selv fattige og uten social indflytelse, tvunget til at tjene vort brød ved hjælp av vor lægepraksis, kan vi ikke engang utstrække vor virk=somhet til ogsaa at omfatte de ubemidlede, slik som andre læger med andre behandlingsmetoder kan det. Vor terapi kræver for megen tid og for meget arbeide til at vi kan gjøre det. Men kanske klamrer De Dem til ett av de momen=ter jeg nævnte, og mener at De her har fundet angrepspunk=tet for vor indvirkning: Hvis den sædelige indskrænkning, som kræves av samfundet, har sin andel i de savn som paa=tvinges den syke, saa kan jo behandlingen gi ham mot eller direkte gi ham anvisning paa at sætte sig ut over disse skranker og hente sig tilfredsstillelse og helbredelse ved at opgi at fylde et ideal som kan holdes høit av samfundet, men som jo allikevel sjelden blir overholdt. Man blir altsaa frisk, naar man seksuelt «slipper sig løs». Vistnok falder der da den skygge over den analytiske behandling, at den ikke tjener den almindelige moral. Det den gir den enkelte, tar den fra almenheten.

Men, mine damer og herrer, hvem er det som har git Dem dette falske indtryk av psykoanalysen? Det er jo ikke tale om at raadet om at «slippe sig seksuelt løs» kan spille nogen rolle i den analytiske terapi. Der bestaar — som vi selv har sagt — en haardnakket konflikt hos den syke mel=lem den libidinøse tendens og seksualfortrængningen, mel=lem den sanselige og den asketiske retning. Denne konflikt kan ikke ophæves ved at man hjælper en av disse retnin=ger til seier over motstanderen. Vi ser jo at det er askesen som har beholdt overtaket hos den nervøse; følgen derav er netop, at den undertrykte seksualtendens skaffer sig luft i symptomer. Hvis vi nu i motsætning hertil vilde hjælpe sanseligheten til seier, maatte istedet den tilsideskutte sek=sualfortrængning erstattes med symptomer. Ingen av disse to avgjørelser kan ophæve den indre konflikt, i hvert til=fælde blir den ene av siderne utilfredsstillet. Der gis bare faa tilfælde hvor konflikten er saa labil, at en faktor som lægens partitagen kan gjøre utslaget, og disse tilfælde be=høver egentlig ikke nogen analytisk behandling. Personer som saa let kan paavirkes av lægen, vilde ogsaa uten lægens hjælp ha kunnet finde veien. Naar en abstinent ung mand beslutter sig til illegitim seksualomgang, eller en utilfreds=stillet hustru søker kompensation hos en anden mand, saa vet De jo, at de i regelen ikke har ventet paa tillatelse av en læge, end si av en analytiker!

Naar man behandler dette spørsmaal, overser man i al=mindelighet et væsentlig punkt, nemlig at den patogene kon=flikt hos neurotikeren ikke maa forveksles med en normal kamp mellem sjælelige tendenser som staar paa samme sjæ=lelige niveau. Det er en strid mellem to magter, av hvilke den ene er naad frem til det førbevisste og bevisste trin, mens den anden er holdt tilbake paa det ubevisste trin. Derfor kan konflikten ikke bli avgjort; de stridende parter naar hinanden like litt som isbjørnen og hvalen i det be=kjendte eksempel. En virkelig avgjørelse kan først finde

sted, naar begge møtes paa samme grund. At gjøre dette mulig er efter min mening terapiens eneste opgave.

Desuten kan jeg forsikre Dem, at De er feil underrettet hvis De tror at raad og veiledning i livsanliggender er en integrerende del av den analytiske behandling. Tvertom, vi avslaar saavidt mulig at spille en mentors rolle, og vi vil intet heller end at den syke træffer sine avgjørelser selvstændig. Derfor forlanger vi ogsaa, at han skal utsætte alle avgjørende beslutninger med hensyn til valg av livsstilling, forretningsforetagender, egteskap eller skilsmisse, indtil behandlingen er avsluttet. Tilstaa nu bare, at alt dette er anderledes end De hadde tænkt Dem det! Det er bare overfor enkelte meget ungdommelige eller helt hjælpeløse og holdningsløse personer, at vi ikke kan gjennemføre denne begrænsning som vi ønsker. I slike tilfælde maa vi kombinere lægens stilling med opdragerens. Vi er os da vort ansvar vel bevisst og optrær med den nødvendige forsigtighet.

At jeg saa ivrig forsvarer mig mot den anklage at den analytiske kur opmuntrer neurotikeren til at slippe sig løs seksuelt, maa ikke forlede Dem til den slutning, at vi søker at paavirke ham i retning av den konventionelle moral. Dette ligger os mindst like fjernt. Vi er vistnok ingen reformatorer, bare iagttagere. Men vi gjør vore iagttagelser med kritisk blik, og vi har ikke fundet det mulig at ta parti for den konventionelle seksualmoral eller vurdere høit den maate samfundet søker at ordne de seksuelle problemer praktisk paa. Vi kan med lethet indvende, at det samfundet kalder sædelighet kræver flere ofre end det er værd, og at dets maate at gaa frem paa hverken beror paa ærlighet eller vidner om klokskap. Vi sparer ikke vore patienter for at høre denne kritik, vi vænner dem til en fordomsfri betragtning av de seksuelle spørsmaal som av alle andre spørsmaal, og hvis de efter kurens avslutning selvstændig beslutter sig for en eller anden mellemstilling mellem fuld

utlevelse og absolut askese, saa føler vi ikke vor samvittighet tynget hvordan denne utgang end blir. Den som paa ret maate er gaat gjennem opdragelsen til sandhet mot sig selv, han er i fremtiden beskyttet mot faren for usædelighet, selv om hans maalestok for sædelighet i en eller anden retning avviker fra den gjængse. Forøvrig skal vi vogte os for at overvurdere abstinensspørsmaalets betydning for paavirkningen av neuroserne. Den patogene situation som er git i og med forsagelsen med derpaafølgende opdæmning av libido, kan bare i et faatal tilfælde ophæves ved hjælp av slik seksualomgang som opnaaes med ringe vanskelighet.

De kan altsaa ikke forklare psykoanalysens terapeutiske virkning ved at anta, at den tillater de syke et helt frit seksuelt liv. De maa se Dem om efter noget andet. Jeg tænker en av de bemerkninger jeg gjorde, da jeg avviste denne Deres formodning, vil ha sat Dem paa ret spor. Det som gjør vort arbeide virkningsfuldt, det maa vel være at vi erstatter noget ubevisst med noget bevisst, sætter ubevisste sammenhænger om i bevisste. Rigtig, netop slik er det. Idet vi fører det ubevisste frem til det bevisste, blir fortrængningerne ophævet, betingelserne for symptomdannelsen fjernet og den patogene konflikt forvandlet til en normal konflikt som paa en eller anden maate maa faa sin avgjørelse. Det er ikke noget andet end denne ene sjælelige forandring vi fremkalder hos den syke: saa langt denne naar, saa langt rækker ogsaa vor hjælp. Hvor der ikke er nogen fortrængning eller nogen tilsvarende sjælelig proces at ophæve, der har heller ikke vor terapi noget at gjøre.

Vi kan uttrykke maalet for vort arbeide med forskjellige formler: at gjøre det ubevisste bevisst, at ophæve fortrængningerne, at utfylde erindringshullerne — det kommer alt ut paa det samme. Men kanske er De misfornøiet med denne bekjendelse. De hadde forestillet Dem et nervøst menneskes helbredelse anderledes. De hadde tænkt Dem at han maatte bli et helt nyt menneske, naar han var færdig med

den besværlige psykonalyse som han har underkastet sig, — og saa faar De høre at hele resultatet er at det er litt mindre som er ubevisst og litt mer som er bevisst hos ham end det tidligere var tilfælde. Nu, De undervurderer sandsynligvis betydningen av en slik indre forandring. En neurotiker som er blit helbredet, er virkelig blit et andet menneske, selv om han naturligvis i grunden er forblit den samme — d. v. s. han er blit slik som han i bedste tilfælde under de gunstigste betingelser hadde kunnet bli. Men det er sandelig en hel del! Naar De saa faar høre alt det som maa gjøres og hvilke anstrengelser der kræves for at gjennemføre denne tilsynelatende ubetydelige forandring i hans sjælsliv, da vil De vel ha lettere for at tro paa betydningen av en slik forskjel med hensyn til det sjælelige niveau.

Jeg stanser et øieblik for at spørre, om De vet hvad man forstaar ved en «kausal terapi»? Slik kalder man en fremgangsmaate som ikke søker sit angrepspunkt i sygdomsfænomenerne, men sætter sig som maal at fjerne sygdommens aarsaker. Er nu den psykoanalytiske terapi en kausal terapi eller ikke? Svaret er ikke saa enkelt, men det kan kanske gi os anledning til at overbevise os om det værdiløse i en slik maate at spørre paa. Forsaavidt den analytiske terapi ikke sætter sig som første opgave at fjerne symptomerne, er den en kausal terapi. Men i en anden henseende kan De si, at det ikke er det. Vi har nemlig forlængst fulgt kausalkjeden ut over fortrængningerne til driftspositionerne, deres konstitutionelt betingede relative styrke og avvikelserne i deres utvikling. Hvis De nu antar, at det ved hjælp av et eller andet kemisk middel kunde være mulig at gripe ind i dette maskineri, at øke eller nedsætte mængden av den til enhver tid forhaandenværende libido eller forsterke den ene drift paa bekostning av en anden, saa vilde dette være en kausal terapi i egentlig forstand, og vor analyse vilde da ha ydet det rekognosceringsarbeide som paa forhaand maatte til. Men som De vet, er der for nærvæ-

rende ikke tale om nogen saadan indvirkning paa libido=processerne. Med vor sjælelige terapi griper vi ind paa et andet sted i sammenhængen, ikke netop der hvor vi ser at fænomenernes røtter er, men ialfald langt nok borte fra symptomerne, paa et sted som er blit tilgjængelig for os gjennem meget merkværdige forhold.

Hvad er det da vi maa gjøre for at erstatte det ube=visste hos den syke med noget bevisst? Vi trodde engang at dette vilde være meget enkelt, vi behøvet bare at finde ut dette ubevisste og saa si patienten hvad det er. Men vi vet allerede, at dette var en kortsynt feiltagelse. Vor viden om det ubevisste er ikke likeværdig med den sykes viden; om vi meddeler ham vor viden, saa har han denne ikke *iste=detfor* sit ubevisste, men *ved siden av* det, og forandringen blir meget liten. Vi maa meget mer forestille os dette ube=visste *topisk*, vi maa søke det op i hans erindring paa det sted hvor det er kommet istand paa grund av en fortræng=ning. Denne fortrængning maa ophæves, og da er det ikke længer nogen sak at erstatte det ubevisste med det tilsva=rende bevisste. Hvorledes kan man nu ophæve en slik for=trængning? Her trær vort arbeide ind i en anden fase. Først maa vi finde fortrængningen og saa maa vi fjerne motstan=den som holder denne fortrængning vedlike.

Hvorledes kan man ophæve denne motstand? Paa den samme maate; ved at finde den ut og fortælle patienten om den. Ogsaa motstanden stammer jo fra en fortrængning, enten fra den samme som vi forsøker at løse, eller fra en tidligere. Den fremgaar jo av den motstrømning som rei=ste sig for at fortrænge den anstøtelige impuls. Vi gjør alt=saa nu det samme som vi alt til at begynde med vilde gjøre, vi tyder, finder ut og fortæller patienten om det; men nu gjør vi det paa det rigtige sted. »Kontra=besætningen» eller motstanden tilhører ikke det ubevisste, men jeg'et, som er vor medarbeider, og dette er tilfælde selv om den ikke skulde være bevisst. Vi vet at det her dreier sig om den dobbelte

betydning av ordet «ubevisst», paa den ene side som fænomen, paa den anden side som system. Dette synes meget vanskelig og dunkelt, men naar alt kommer til alt, er det jo bare en gjentagelse av noget vi har talt om tidligere, ikke sandt? Vi er forlængst blit forberedt paa det. — Vi venter altsaa, at denne motstand skal bli opgit og motstrømningen indstillet, naar vi ved hjælp av vor tydning har gjort det mulig for jeg'et at erkjende den. Hvilke drivkræfter er det da vi arbeider med i et slikt tilfælde? For det første patientens ønske om at bli frisk, det samme ønske som fik ham til at gaa med paa det analytiske samarbeide, og for det andet hans intelligens som vi hjælper med vore tydninger. Det er ingen tvil om at patientens intelligens har lettere for at erkjende motstanden og finde den oversættelse som svarer til det fortrængte, hvis vi har git ham de dertil passende forventningsforestillinger. Hvis jeg sier: «Se op mot himmelen, der er en ballong,» saa vil De ha meget lettere for at se den end hvis jeg bare opfordrer Dem til at se op, om De kan se noget. Ogsaa studenten som første gang ser i mikroskopet, faar først undervisning av læreren om hvad han skal se, ellers ser han overhodet intet, skjønt det er der og er ganske synlig.

Og nu kjendsgjerningen! Ved en række forskjellige former av nervøs sygdom, ved hysterien, angsttilstandene og tvangsneuroserne viser det sig at vor forutsætning slaar til. Idet vi paa denne maate opsøker fortrængningen, avdækker motstanden og antyder det fortrængte, lykkes det os virkelig at løse vor opgave: at overvinde motstanden, ophæve fortrængningen og forvandle det ubevisste til bevisst. Under dette arbeide faar vi et levende indtryk av den heftige kamp som utkjæmpes i patientens sjæl om overvindelsen av enhver motstand, en normal sjælekamp paa samme sjælelige niveau mellem de motiver som vil opretholde «kontra-besætningen», og de som er villig til at opgi den. De første av disse motiver er de gamle motiver som i sin tid bevirket

fortrængningen; i den anden gruppe findes de nye som er kommet til senere og forhaapentlig kommer til at avgjøre konflikten i den retning vi ønsker det. Det er lykkedes os at gjenopfriske den gamle fortrængningskonflikt og ta den tid= ligere avgjorte proces op til revision. Som nyt materiale bringer vi for det første paamindelsen om at den tidligere avgjørelse førte til sygdom, og løftet om at en anden av= gjørelse vil bane veien til helbredelse, for det andet den vældige forandring i alle forhold som er foregaat siden det tidspunkt da den første avvisning fandt sted. Dengang var jeg'et svakt, infantilt, og hadde kanske grund til at lyse libido's fordringer i ban som noget farlig. Idag er det sterkt og erfarent, og desuten har det en hjælper ved sin side i lægen. Derfor tør vi haape at kunne lede den gjenopfriskede konflikt til en bedre utgang end fortrængning, og som sagt gir det gode resultat ved hysterierne, angst= og tvangsneu= roserne os principielt ret.

Nu findes der imidlertid andre sygdomsformer, hvor vor terapeutiske fremgangsmaate aldrig fører frem til trods for tilsvarende forhold. Ogsaa i disse tilfælde har det op= rindelig været en konflikt mellem jeg'et og libido som har ført til fortrængning — selv om denne topisk maa karak= teriseres anderledes — det er ogsaa her mulig at spore op de steder i den sykes liv hvor der har fundet fortrængnin= ger sted, vi anvender den samme metode, er beredt til at gi de samme løfter, yder den samme hjælp ved at gi for= ventningsforestillinger, og ogsaa her skulde tidsrummet som ligger mellem fortrængningerne og nutiden være gunstig for en anden utgang paa konflikten. Og allikevel lykkes det os ikke at ophæve en motstand eller fjerne en fortrængning. Disse patienter, paranoikere, melankolikere og de som lider av dementia præcox, forblir i det hele uberørt og uimot= tagelige for den psykoanalytiske terapi. Hvad kan det komme av? Det kommer ikke av mangel paa intelligens. Et visst maal av intellektuel evne maa naturligvis kræves

hos vore patienter, men der er sikkerlig ingen mangel i denne henseende f. eks. hos paranoikerne som kombinerer saa skarpsindig. Og der er heller ikke nogen av de andre drivkræfter som vi savner. Melankolikerne har f. eks. i motsætning til paranoikerne i høi grad bevisstheten om at de er syke og derfor lider saa meget, men de er ikke av den grund mer tilgjængelige for vor behandling. Vi staar her overfor en kjendsgjerning som vi ikke forstaar og som derfor ogsaa maa faa os til at tvile paa, om vi virkelig har forstaat alle betingelserne for et mulig gunstig resultat ved de andre neuroser.

Hvis vi holder os til hysterikerne og tvangsneurotikerne, stilles vi meget snart overfor en anden kjendsgjerning som vi paa ingen maate var forberedt paa. Efterat behandlingen har vart en stund, merker vi nemlig at disse patienter opfører sig paa en ganske egenartet maate overfor os. Vi trodde jo at ha gjort regnskap for alle de drivkræfter som kommer i betragtning ved kuren, og at ha klargjort situationen mellem os og patienten helt ut, saa den kunde oversees som et regnestykke — og saa synes der allikevel at liste sig ind noget som vi ikke hadde tat med i beregningen. Dette uventede nye har selv mange former. Jeg skal først beskrive den almindeligste og lettest forstaaelige av disse.

Vi lægger altsaa merke til, at patienten som ikke burde tænke paa noget andet end at finde ut av sine konflikter, utvikler en særlig interesse for lægens person. Alt som hænger sammen med denne person synes ham at være mer betydningsfuldt end hans egne anliggender og at lede ham bort fra hans sygdom. Samværet med patienten arter sig da meget behagelig for en stund. Han er meget forbindtlig, søker at vise sig taknemlig overalt hvor der er anledning til det, og røber fine karaktertræk og andre fortrin som vi kanske ikke hadde ventet at finde hos ham. Lægen fatter da ogsaa en gunstig mening om patienten og priser skjæbnen som har git ham anledning til at hjælpe en særlig værdi-

fuld personlighet. Har lægen leilighet til at tale med patientens slegtninger, saa faar han til sin glæde høre, at denne høie vurdering er gjensidig. Hjemme blir patienten aldrig træt av at rose lægen og tillægge ham stadig nye gode egenskaper. «Han sværmer for Dem, han stoler blindt paa Dem; alt De sier, er som en aapenbaring for ham,» fortæller slegtningerne. Nu og da er der én i dette kor som ser skarpere og sier: «Det begynder allerede at bli kjedsommelig, han taler jo ikke om noget andet end Dem, han anfører Dem til stadighet.»

Vi faar haape, at lægen er beskeden nok til at føre denne patientens vurdering av hans personlighet tilbake paa det haap om helbredelse han har kunnet gi ham og den utvidelse av hans intellektuelle horisont som følger av de overraskende og befriende opklaringer som den analytiske kur bringer med sig. Under disse forhold gjør ogsaa analysen prægtige fremskridt, patienten forstaar de antydninger man gir ham, han fordyper sig i de opgaver kuren stiller, materialet av erindringer og indfald strømmer rikelig, han overrasker lægen med sine sikre og rigtige tydninger, og denne kan bare tilfreds konstatere den beredvillighet med hvilken en patient optar alle de psykologiske nyheter som pleier at vække slik forbitret motsigelse hos de friske menesker ute i verden. Til dette harmoniske forhold under det analytiske arbeide svarer ogsaa en objektiv bedring i patientens tilstand, en bedring som ogsaa anerkjendes fra alle sider.

Men slikt fint veir kan der ikke altid være. En dag skyer det til. Der begynder at melde sig vanskeligheter i behandlingen, patienten paastaar at han ikke faar nogen flere indfald. Man faar et levende indtryk av at han ikke længer interesserer sig for arbeidet og uten skrupler sætter sig ut over den forskrift han har faat om at si alt som falder ham ind og ikke gi efter for nogen kritiske indvendinger mot det. Han opfører sig som om han ikke befandt sig i den

analytiske kur og ikke hadde sluttet denne overenskomst med lægen, han er aapenbart optat av noget som han imidlertid ønsker at beholde for sig selv. Dette er en situation som er farlig for behandlingen. Man staar umiskjendelig overfor en vældig motstand. Hvad er det som er sked?

Hvis det er mulig at faa situationen klaret igjen, finder man at aarsaken til forstyrrelsen ligger i at patienten har overført en sterk kjærlighet paa lægen, noget som hverken lægens opførsel eller de forhold som er git i og med behandlingen skulde gi noget tilstrækkelig grundlag for. Den maate denne hengivenhet ytrer sig paa og de maal den tilstræber, avhænger naturligvis av de personlige forhold. Hvis det dreier sig om en ung pike og en yngre mand, faar vi indtryk av en normal forelskelse. Man finder det naturlig at en pike forelsker sig i en mand som hun er meget alene med og kan tale med om intime ting, en mand som desuten befinder sig i den fordelagtige stilling at kunne være en overlegen hjælper — og saa overser man sandsynligvis av den grund, at man hos en neurotisk pike snarere skulde vente en forstyrrelse av kjærlighetsevnen. Jo mer lægens og patientens personlige forhold fjerner sig fra dette antatte tilfælde, desto merkeligere maa det forekomme os naar vi allikevel stadig paanyt finder denne samme følelsesindstilling. Det kan endnu gaa, naar en ung kvinde som er ulykkelig i sit egteskap, blir grepet av en alvorlig lidenskap for sin ugifte læge og er rede til at søke skilsmisse for at kunne tilhøre ham, eller hvis der foreligger sociale hindringer ikke har nogen betænkeligheter ved at indgaa et hemmelig kjærlighetsforhold med ham. Lignende ting forekommer jo ogsaa utenfor psykoanalysen. I denne situation faar man imidlertid baade fra gifte kvinder og unge piker til sin forbauselse høre ytringer, som gir uttryk for en ganske bestemt stilling til det terapeutiske problem: de hadde altid visst, at intet uten kjærlighet kunde helbrede dem, og like fra begyndelsen av behandlingen

hadde de ventet at de gjennem dette samvær endelig engang skulde opnaa det livet hittil hadde negtet dem. Bare i dette haap hadde de gjort sig saa megen møie under behandlingen og overvundet alle vanskeligheterne ved at si alt det som faldt dem ind. For vor egen del kan vi tilføie: og saa let forstaat alt det som det ellers falder vanskelig at tro! Men en bekjendelse av denne art forbauser os, den omstyrter alle vore beregninger. Skulde det være mulig, at vi har utelatt den vigtigste post i regningen?

Og virkelig, jo mer erfaring man faar, desto vanskeligere er det at verge sig mot denne korrektur som er saa beskjæmmende for vor videnskapelighet. De første gangene kunde man kanske tro, at den analytiske kur var støt paa en forstyrrelse i form av en tilfældig begivenhet, d. v. s. en begivenhet som ikke ligger i kurens plan og ikke var fremkaldt av den. Men naar en slik kjærlig følelsesbinding til lægen regelmæssig gjentar sig i ethvert nyt tilfælde, naar den stadig paanyt viser sig under de ugunstigste betingelser, ved likefremme groteske misforhold, ogsaa hos den aldrende kvinde og overfor den graaskjæggede mand, ogsaa der hvor der efter vor opfatning ikke skulde være nogenslags forlokkelser, da er vi nødt til at opgi tanken om et forstyrrende tilfælde og erkjende, at det dreier sig om et fænomen som har den nøieste sammenhæng med selve sygdommens væsen.

Den nye kjendsgjerning som vi paa denne maate motstræbende anerkjender, kalder vi *overføring*. Vi mener hermed en overføring av følelser paa lægens person, idet vi ikke tror at situationen i den analytiske kur kan gi grund nok til at slike følelser opstaar. Vi er meget mer tilbøielig til at tro, at hele denne beredvillighet til at utvikle følelser stammer fra et andet sted, at den tidligere er blit forberedt hos patienten og saa overføres paa lægens person ved den anledning som den analytiske behandling gir. Overføringen kan optræ som et lidenskapelig kjærlighetskrav, eller den

kan ta mer modererte former. Naar det gjælder en ung pike og en gammel mand, kan ønsket om at bli betragtet som en favorisert datter træ istedetfor ønsket om at være hustru eller elskerinde, den libidinøse stræben kan mildnes og fremtræ som et ønske om et uopløselig, men idealt platonisk venskap. Mange kvinder forstaar at sublimere overføringen og omforme den, til det paa en maate blir mulig for den at eksistere; andre maa gi uttryk for den i dens grove, oprindelige og som oftest umulige form. Men det er igrunden altid det samme, og man kan aldrig ta feil av at den stammer fra samme kilde.

Før vi stiller spørsmaalet hvordan vi skal indordne denne nye kjendsgjerning, skal vi supplere beskrivelsen av den. Hvorledes er det med de mandlige patienter? Her skulde man da ialfald haape at kunne undgaa denne brysomme indblanding av kjønsforskjel og kjønstiltrækning. Nu, svaret maa lyde, at det ikke forholder sig stort anderledes med dem end med de kvindelige patienter. Den samme bundethet til lægen, den samme overvurdering av hans egenskaper, den samme opgaaen i hans interesser, den samme skinsyke overfor alle dem som staar ham nær i livet. De sublimerte former for overføring er mellem mand og mand almindeligere og direkte seksualfordring sjeldnere, i samme grad som den manifeste homoseksualitet trær tilbake for de andre maater denne driftskomponent kan ytre sig paa. Hos sine mandlige patienter kan ogsaa lægen iagtta en ytringsform for overføringen, som ved første blik synes at motsi alt det som hittil er beskrevet, nemlig den fiendtligsindede eller *negative* overføring.

La os for det første gjøre os klar, at overføringen sætter ind hos patienten fra begyndelsen av behandlingen og for en tid er den sterkeste drivfjær i arbeidet. Man merker ikke noget til den og behøver heller ikke at bry sig om den, saalænge den virker til bedste for det fælles analytiske arbeide. Hvis den saa forvandles til motstand, maa

man rette sin opmerksomhet paa den, og det viser sig da at den har ændret sit forhold til kuren, og det under to forskjellige og i virkeligheten motsatte betingelser: for det første naar den kjærlige tilbøielighet er blit saa sterk og røber sin oprindelse i seksualbehovet saa tydelig, at den maa vække en indre motstand, og for det andet naar den bestaar av fiendtlige istedetfor kjærlige følelser. De fiendtlige følelser kommer i regelen senere for dagen end de kjærlige og bakom disse. Naar de bestaar side om side, gir de et godt speilbillede av den følelsesambivalens som hersker i de fleste intime forhold til andre mennesker. De fiendtlige følelser betyr like saa vel en følelsesbinding som de kjærlige følelser gjør det, paa lignende maate som trodsen betegner den samme avhængighet som lydigheten, selv om det er med motsat fortegn. Der kan ikke være nogen tvil om at de fiendtlige følelser overfor lægen fortjener navnet «overføring», for situationen i den analytiske kur gir sikkerlig ikke nogen tilstrækkelig grund til at de skulde opstaa. Nødvendigheten av at opfatte den negative overføring paa denne maate gir os en bekræftelse paa at vi ikke har tat feil i bedømmelsen av den positive eller kjærlige.

Hvor overføringen stammer fra, hvilke vanskeligheter den volder os, hvorledes vi overvinder den og hvilken fordel vi tilslut kan ha av den, alt dette er spørsmaal som maa behandles utførlig i en fremstilling av den analytiske teknik, og jeg kan her bare streife dem. Det er utelukket at vi gir efter for de fordringer patienten stiller under indflydelse av overføringen, men det vilde ogsaa være meningsløst at avvise dem uvenlig, end si rystet. Vi overvinder overføringen ved at vise den syke, at hans følelser ikke stammer fra den nærværende situation og ikke gjælder lægens person, men at de gjentar noget som alt tidligere engang har hændt ham. Paa denne maate nøder vi ham til

at forvandle sin *gjentagelse* til *erindring.* Og da blir overføringen — som hvadenten den var kjærlig eller fiendtlig syntes at bety den sterkeste trudsel mot kuren — i virkeligheten til dennes bedste verktøi, saa det med dens hjælp blir mulig at aapne for de mest avstængte rum i sjælslivet. Imidlertid vel jeg gjerne si nogen ord for at motvirke Deres overraskelse over dette uventede fænomen. Vi maa jo ikke glemme, at sygdommen hos den patient som vi tar imot til analyse, ikke er noget avsluttet og stivnet, men at den vokser videre og fortsætter sin utvikling som et levende væsen. Kurens begyndelse sætter ikke nogen stopper for denne utvikling, men naar først behandlingen har faat rigtig tak i den syke, saa viser det sig at hele sygdommens nyproduktion koncentreres om et eneste punkt, nemlig om forholdet til lægen. Overføringen kan saaledes sammenlignes med det cambiumlag mellem barken og veden i et træ som nydannelsen av væv og stammens tykkelsesvekst utgaar fra. Har først overføringen svunget sig op til denne betydning, saa trær arbeidet med den sykes erindringer langt tilbake. Det er da ikke urigtig at si, at man ikke længer har at gjøre med patientens tidligere sygdom, men med en nydannet og omformet neurose som trær istedetfor den første. Denne nye utgave av den gamle sygdom har man fulgt like fra begyndelsen av, man har set den bli til og vokse, og man finder sig særskilt vel tilrette i den, fordi man selv staar i centrum av den. Alle patientens symptomer har opgit sin oprindelige betydning og faat en ny mening som bestaar i en relation til overføringen. Eller der er bare blit tilbake slike symptomer som det var mulig at omarbeide paa denne maate. Overvindelsen av denne nye kunstige neurose falder imidlertid sammen med helbredelsen av den sygdom patienten tok med sig i behandlingen, altsaa med løsningen av vor terapeutiske opgave. Det menneske som er blit normal og fri for virkningerne av

fortrængte driftsrørsler i forholdet til lægen, han for≈blir ogsaa slik i sit eget liv, naar lægen er blit skjaltet ut igjen.

Overføringen har denne overordentlige og for den ana≈lytiske kur likefrem centrale betydning ved hysterier, angst≈hysterier og tvangsneuroser, som derfor med rette sammen≈fattes under betegnelsen «*overføringsneuroser*». Den som gjennem analytisk arbeide har faat det fulde indtryk av overføringens kjendsgjerning, han kan ikke længer tvile paa arten av de undertrykte rørsler som har skaffet sig uttryk i disse neurosers symptomer, og han trænger intet bedre bevis for deres libidinøse natur. Vi kan si, at vor opfatning av symptomet som libidinøs surrogattilfredsstillelse først har faat sin avgjørende bekræftelse, efterat vi har tat overførin≈gen med i betragtning.

Vi har nu al grund til at forberede vor tidligere dyna≈miske opfatning av helbredelsesprocessen og bringe den i overensstemmelse med denne nye indsigt. Naar den syke skal kjæmpe sig gjennem den normale konflikt med den motstand som vi har avdækket for ham under analysen, behøver han en mægtig tilskyndelse som kan paavirke hans avgjørelse i den retning som fører til helbredelse. Ellers kunde det hænde at han bestemmer sig for en gjen≈tagelse av den tidligere utgang og lar det som var bragt frem for bevisstheten, atter gli tilbake i fortrængningen. Det som gjør utslaget i denne kamp, er da ikke hans intellek≈tuelle indsigt — denne er hverken sterk nok eller fri nok til en slik ydelse — men utelukkende hans forhold til lægen. Forsaavidt hans overføring har positivt fortegn, for≈lener den lægen med autoritet og omsættes selv i tro paa lægens meddelelser og opfatninger. Uten en slik overfø≈ring, eller hvis overføringen er negativ, vilde patienten ikke engang høre paa lægen og hans argumenter. Troen gjen≈tar her sin egen tilblivelseshistorie; den stammer fra kjær≈

ligheten og har fra først av ikke behøvet nogen argumenter. Først senere indrømmer den argumenterne saa megen plads, at den tar dem op til prøvende overveielse, naar de forebringes av en elsket person. Uten slik støtte har argumenter ikke gjældt og gjælder de heller ikke noget i de fleste menneskers liv. Ogsaa intellektuelt er altsaa mennesket i almindelighet bare forsaavidt tilgjængelig som det er istand til «libidinøs objektbesætning», og vi har god grund til i graden av hans narcissme at erkjende og frygte en skranke for hans mottagelighet for indflydelse selv fra den bedste analytiske teknik.

Evnen til «libidinøs objektbesætning» ogsaa overfor personer maa imidlertid tilskrives alle normale mennesker. Tendensen til overføring hos de nævnte neurotikere betegner bare en overordentlig forhøiet grad av denne almindelige egenskap. Nu vilde det være høist merkelig om et menneskelig karaktertræk av slik utbredelse og betydning aldrig var blit bemerket og gjort bruk av. Det er det jo imidlertid. Med usvikelig skarpblik har *Bernheim* grundet læren om de hypnotiske fænomener paa den sætning, at alle mennesker paa en eller anden maate er mottagelig for suggestion, er «suggestible». Bernheims suggestibilitet er intet andet end tendensen til overføring — litt for snevert opfattet saa der ikke er blit plads for den negative overføring. Men Bernheim har aldrig kunnet si hvad suggestion egentlig er for noget og hvorledes den kommer istand. Den var en grundkjendsgjerning for ham og han kunde ikke gi nogen forklaring paa dens oprindelse. Han hadde ikke erkjendt «suggestibilitetens» avhængighet av seksualiteten, av libidofunktionen. — Vi gjør altsaa den erfaring, at vi bare har opgit hypnosen i vor teknik for igjen at opdage suggestionen i form av overføring.

Men nu vil jeg stanse og gi Dem ordet. Jeg merker en indvending som har vokset sig saa sterk hos Dem, at De ikke

vilde kunne høre mer paa mig, hvis jeg ikke lot den komme til orde: «Saa, nu har De endelig tilstaat, at De arbeider ved hjælp av suggestion likesom hypnotisørerne! Det har vi jo alt længe tænkt os. Men hvortil da denne omvei over erindringerne om fortiden, opklaringen av det ubevisste, tydningen og oversættelsen av forvanskningerne, dette uhyre forbruk av arbeide, tid og penger, naar det al≈likevel er suggestionen som er det eneste virksomme? Hvorfor suggerer De ikke direkte mot symptomerne, slik som de andre gjør det, de ærlige hypnotisører? Og videre, hvis De vil undskylde Dem og si, at De paa denne omvei har gjort talrike betydningsfulde psykologiske fund som skjuler sig ved den direkte suggestion: hvem staar da inde for sikkerheten av disse fund? Er ikke ogsaa de et resul≈tat av suggestion, nemlig en utilsigtet suggestion? Kan De da ikke ogsaa paa dette omraade paanøde den syke det De vil og det De selv synes er rigtig?»

Det De her indvender er meget interessant og jeg maa svare paa det. Men idag kan jeg ikke, der blir ikke tid til det. Altsaa faar vi utsætte det til næste gang; da skal jeg svare Dem. Idag staar endnu tilbake at avslutte det vi begyndte paa. Jeg lovte at jeg ved hjælp av overførings≈fænomenerne skulde forklare, hvorfor vort terapeutiske ar≈beide ikke fører frem ved de narcisstiske neuroser.

Jeg kan gjøre det med nogen faa ord, og De skal faa se hvor enkelt gaaten løses og hvor godt alt passer sammen. Iagttagelse viser, at de mennesker som lider av en narcisstisk neurose, ikke har nogen evne til overføring eller bare util≈strækkelige rester herav. De viser lægen fra sig, ikke i fiendtskap, men i likegyldighet. Derfor kan de heller ikke paavirkes av lægen; det han sier, lar dem kolde, gjør intet indtryk paa dem, og derfor kan den helbredelsesmekanisme som vi sætter igang hos de andre, fornyelsen av den patogene konflikt og overvindelsen av fortrængningsmot≈standen, ikke komme istand hos dem. De blir slik som de er.

Paa egen haand har de allerede ofte foretat helbredelsesforsøk som har ført til patologiske resultater. Vi kan ikke forandre noget paa det.

Paa grundlag av det kliniske indtryk av disse patienter paastod vi, at de maatte ha opgit objektbesætningen og omsat objekt-libido i jeg-libido. Ved hjælp av dette karaktermerke skilte vi dem fra den første gruppe neurotikere (hysteri, angst- og tvangsneurose). Deres adfærd under det terapeutiske forsøk bekræfter denne formodning. De viser ingen overføring og derfor er de heller ikke tilgjængelig for vor behandling; vi kan ikke helbrede dem.

OTTEOGTYVENDE FORELÆSNING

DEN ANALYTISKE TERAPI

Mine damer og herrer! De vet hvad jeg skal tale om idag. De har spurt mig hvorfor vi ikke nytter den direkte suggestion i den psykoanalytiske terapi, naar vi allikevel indrømmer at vor indflydelse væsentlig beror paa overføring, d.v.s. paa suggestion, og hertil har De knyttet en tvil hvorvidt vi endnu kan indestaa for objektiviteten av vore psykologiske opdagelser, naar suggestionen virkelig spiller en slik fremtrædende rolle. Jeg har lovet at gi Dem utførlig svar.

Direkte suggestion er suggestion rettet direkte mot symptomerne, en kamp mellem Deres autoritet og de motiver som ligger til grund for sygdommen. I denne kamp bryr De Dem ikke noget om disse motiver, De forlanger bare av den syke, at han skal undertrykke deres utslag i symptomer. Det gjør da ingen principiel forskjel, om De bringer patienten i hypnose eller ikke. Med den skarpsindighet som kjendetegner ham har *Bernheim* hævdet at suggestionen er det væsentlige ved de hypnotiske fænomener og at allerede hypnosen selv er et resultat av suggestion, en suggerert tilstand; han foretrak at øve suggestion i vaaken tilstand, da denne kan gi de samme resultater som suggestion under hypnose.

Hvad ønsker De nu først at høre, enten erfaringens utsagn eller teoretiske overveielser?

La os begynde med erfaringen. Jeg reiste i 1889 til Nancy og blev elev av *Bernheim*, hvis bok om suggestionen

jeg har oversat til tysk. I en aarrække har jeg anvendt hypnotisk behandling, først med «forbudssuggestion» og senere kombinert med *Breuers* metode til utforskning av patienten. Det er altsaa med god erfaring jeg kan tale om resultaterne av den hypnotiske eller suggestive terapi. Der er et gammelt lægeord som sier, at en ideal terapi skal være hurtig, paalidelig og ikke ubehagelig for patienten. To av disse fordringer opfyldes sikkert nok av den Bernheim'ske metode. Denne metode kunde gjennemføres meget hurtigere, ja uten sammenligning meget hurtigere end den analytiske, og den var ikke forbundet med nogetslags besvær for patienten. For lægen blev den i længden — monoton; det gjaldt at behandle alle tilfælde paa samme maate og anvende det samme ceremoniel for at forby eksistensen av de mest forskjelligartede symptomer, uten at kunne forstaa noget av deres mening og betydning. Det var et haandtlangerarbeide og intet videnskapelig arbeide, det mindet om magi, besværgelse og hokuspokus — men slikt kunde jo ikke komme i betragtning naar det gjaldt patientens interesse. Den tredje fordring kunde Bernheims metode ikke opfylde, for paalidelig var den ikke i nogen henseende. I enkelte tilfælde kunde den anvendes, i andre ikke, i nogen tilfælde kunde man opnaa meget ved hjælp av den, i andre meget lite — man visste aldrig hvorfor. Værre end denne lunefuldhet ved metoden var imidlertid at resultaterne ikke var varige. Naar man efter nogen tids forløp atter fik høre fra patienterne, saa var den gamle lidelse der igjen, eller der var kommet en anden lidelse istedet. Man kunde saa hypnotisere fra nyt igjen. Men i bakgrunden laa der en advarsel som var uttalt fra kyndig hold: at man ikke maatte berøve patienten hans selvstændighet ved hyppige gjentagelser av hypnosen og vænne ham til denne terapi som til et narkoticum. Det skal indrømmes, at resultatet ofte var som én kunde ønske det; med faa anstrengelser opnaadde man virke-

lig et godt og varig resultat. Men betingelserne for en saa gunstig utgang forblev ukjendte. Det hændte mig engang, at en alvorlig lidelse som jeg hadde fjernet ved hjælp av en kortvarig hypnotisk behandling, uforandret vendte tilbake efterat patienten (en dame) var blit sint paa mig, uten grund fra min side; efterat vi var blit forsonet, fik jeg den saa igjen til at forsvinde og denne gang betydelig grundigere, men allikevel vendte den atter tilbake, da hun nok engang var blit fiendtlig indstillet overfor mig. En anden gang oplevet jeg, at en kvindelig patient, som jeg ved hjælp av hypnose hadde befriet for flere nervøse symptomer, pludselig slog armene om min hals mens jeg behandlet hende for et særlig vanskelig tilfælde. Hvad enten én ønsket det eller ikke, saa gjorde jo slike erfaringer det nødvendig at beskjæftige sig med spørsmaalet om den suggestive autoritets natur og oprindelse.

Saa vidt erfaringerne. De viser, at vi ved at gi avkald paa den direkte suggestion ikke har opgit noget som er uerstattelig. La os nu knytte nogen overveielser hertil. Utøvelsen av den hypnotiske terapi skaffer saavel patienten som lægen bare et ganske ubetydelig arbeide. Denne terapi er i skjønneste overensstemmelse med en bestemt vurdering av neuroserne, som storparten av lægerne endnu bekjender sig til. Lægen sier til den nervøse: «Der er jo intet iveien med Dem, det er bare nervøst! Derfor kan jeg ogsaa med nogen ord blaase alle Deres besværligheter væk paa nogen faa minutter.» Imidlertid strider det mot vor energetiske tænkemaate, at man ved hjælp av en minimal kraftanstrengelse skulde kunne bevæge en stor vegt naar man vil løfte den direkte og uten hjælp av dertil egnede apparater. Forsaavidt forholdene kan sammenlignes, lærer da ogsaa erfaringen, at dette kunststykke ikke lykkes ved neuroserne. Men jeg vet, at dette argument ikke er uangripelig; der gis ogsaa «utløsninger».

I lys av den erkjendelse som vi har vundet gjennem

psykoanalysen, kan vi beskrive forskjellen mellem den hypnotiske og den psykoanalytiske suggestion paa følgende maate: Den hypnotiske terapi søker at tildække noget i sjælslivet, den analytiske at blotte noget og fjerne det. Den første arbeider som en kosmetik, den anden som en kirurgi. Den første nytter suggestionen for at forby symptomerne, den forsterker fortrængningerne, men lar forøvrig alle de processer som har ført til symptomdannelsen, uforandret. Den analytiske terapi griper dypere ned, nærmere røtterne, ved selve de konflikter som symptomerne er fremgaat av, og den nytter suggestionen for at forandre utgangen paa disse konflikter. Den hypnotiske terapi lar patienten forbli uvirksom og uforandret, og derfor ogsaa uten motstandsevne overfor enhver ny foranledning til sygdom. Den analytiske kur paalægger saavel lægen som patienten en svær arbeidsydelse, som anvendes til at ophæve indre motstand. Ved overvindelsen av denne motstand blir patientens sjælsliv varig forandret, det rykkes op paa et høiere utviklingstrin og forblir beskyttet mot nye muligheter for sygdom. Dette arbeide paa at overvinde motstanden er den analytiske behandlings væsentligste ydelse; den syke maa fuldbyrde den, og lægen gjør det mulig for ham ved hjælp av suggestion av en art som har karakter av *opdragelse.* Man har derfor ogsaa med rette sagt, at den psykoanalytiske behandling er en slags *efter-opdragelse.*

Forhaapentlig har jeg nu klargjort tilstrækkelig forskjellen mellem vor maate at anvende suggestionen paa og den maate som er den eneste mulige ved den hypnotiske terapi. Naar vi tilbakefører suggestionen paa overføringen, kan De ogsaa forstaa den lunefuldhet som er karakteristisk for den hypnotiske terapi, mens det er mulig at beregne den analytiske indtil grænserne for dens ydelsesevne. Ved anvendelsen av hypnosen er vi avhængig av patientens egen evne til overføring, uten at kunne øve nogen indflydelse paa denne selv. Overføringen hos den som skal hypnotiseres,

kan være negativ eller, hvad der oftest er tilfælde, ambivalent, eller patienten kan ha beskyttet sig mot den ved en særskilt indstilling — vi faar intet at vite om alt dette. I psykoanalysen arbeider vi paa selve overføringen, vi opløser alt det som staar iveien for den, og lager selv til det instrument som vi vil arbeide med. Paa denne maate blir det mulig at gjøre ganske anderledes nyttig bruk av suggestionens magt, idet vi faar kontrol over den; patienten suggererer sig ikke selv vilkaarlig, men vi leder hans suggestion, forsaavidt han overhodet er tilgjængelig for suggestiv indflydelse.

Nu vil De imidlertid si, at hvadenten vi kalder den drivende kraft i analysen for overføring eller suggestion, saa er der ialfald fare for at denne paavirkning av patienten gjør vore opdagelsers objektive sikkerhet tvilsom. Det som kommer terapien til gode, er til skade for forskningen. Dette er den indvending som oftest er reist mot psykoanalysen. Selv om den ikke holder stik, saa maa det allikevel indrømmes, at den ikke kan avvises som uforstandig. Hvis indvendingen virkelig var berettiget, saa vilde psykoanalysen trods alt ikke være noget andet end en særskilt godt tilhyllet og særskilt virksom form for suggestionsbehandling, og vi kunde ta alle dens paastander om livsbestemmende indtryk, sjælelig dynamik og det ubevisste meget let. Dette er ogsaa vore motstanderes opfatning: specielt alt det som angaar betydningen av de seksuelle oplevelser, eller endog disse oplevelser selv, skal vi ha «lagt ind i» patienten efterat vi først selv har laget slike kombinationer i vor egen fordærvede fantasi. Det er lettere at gjendrive disse anklager ved en henvisning til erfaringen end ved hjælp av teoretiske overveielser. Den som selv har utført psykoanalyser, har i utallige tilfælde kunnet gjøre den erfaring, at det ikke er mulig at suggerere en patient paa denne maate. Naturligvis er der ingen vanskelighet ved at gjøre ham til tilhænger av en bestemt teori og saaledes

ogsaa faa ham til at dele en mulig feilagtig opfatning som lægen har. Han forholder sig her som en hvilkensomhelst anden, som en elev, men det er da ogsaa bare hans intelligens og ikke hans sygdom man har paavirket. Løsningen av hans konflikter og overvindelsen av hans motstand lykkes bare, naar man har git ham slike forventningsforestillinger som stemmer overens med det som virkelig findes i ham. Det som ikke holdt stik i lægens formodninger, falder bort igjen i løpet av analysen; det maa opgis og erstattes med noget som er rigtigere. Gjennem en omhyggelig teknik søker man at undgaa rent foreløbige suggestionsresultater. Men selv om der indtrær slike, saa gjør de ikke stor skade, for man nøier sig ikke med det første resultat. Man an= ser ikke analysen for avsluttet, før man har opklaret alle de dunkle punkter ved tilfældet, utfyldt erindringshullerne og fundet de oprindelige situationer hvor fortrængningerne fandt sted. Naar resultaterne indfinder sig for tidlig, anser man dem snarere som en hindring end som en fordel for det analytiske arbeide, og man ødelægger dem igjen ved stadig paanyt at opløse den overføring de beror paa. I grunden er det dette sidste træk som skiller den analytiske behandling fra den rent suggestive og frir de analytiske resultater fra mistanken om at være suggestionsresultater. Ved enhver anden suggestiv behandling blir overføringen omhyggelig skaanet og latt urørt; i analysen er den selv gjenstand for behandling og opløses i alle de former den fremtrær i. Ved analysens avslutning maa overføringen selv være ophævet, og hvis nu det gunstige resultat indtræffer eller holder sig, saa beror det ikke paa suggestion, men paa den overvin= delse av indre motstand som er foregaat ved hjælp av suggestion, den indre forandring som er opnaad hos patienten.

Enkeltsuggestioner motvirkes vel ved at vi hele tiden under den analytiske kur maa kjæmpe med en motstand som omsættes i negativ (fiendtlig) overføring. Vi kan for=

øvrig ogsaa paaberope os, at en stor række av de ana-lytiske enkeltresultater, som man ellers let kunde tænke var suggestionsprodukter, blir bekræftet fra et andet, uangri-pelig hold. Vore hjemmelsmænd er i dette tilfælde de demente og paranoikerne, som naturligvis er høit hævet over mistanken for at kunne paavirkes suggestivt. Det disse syke meddeler os av symboloversættelser og fantasier som er trængt frem til bevissthet hos dem, svarer til resultaterne av vore undersøkelser av det ubevisste hos overføringsneuro-tikerne og bekræfter saaledes den objektive rigtighet av vore tydninger, som saa ofte betviles. Jeg tror ikke De er paa feil spor, om De her skjænker analysen Deres tiltro.

Vi skal nu supplere fremstillingen av helbredelsesmeka-nismen ved at klæ den i libidoteoriens formler. Neuro-tikeren er uten evne til at nyde og til at utrette noget — det første fordi hans libido ikke er rettet paa noget realt objekt, det andet fordi han maa forbruke saa meget av sin øvrige energi for at holde libido fortrængt og verge sig mot dens angrep. Han vilde bli frisk, hvis konflikten mellem hans jeg og hans libido blev ophævet og hans jeg atter kunde forføie over hans libido. Den terapeutiske opgave bestaar altsaa i at løse libido fra de fikseringer som er und-drad jeg'et og atter stille den under jeg'ets herredømme. Hvor findes nu neurotikerens libido? Jo, den er let at finde. Den er bundet til symptomerne som gir den den eneste surrogattilfredsstillelse som for øieblikket er mulig. Man maa altsaa bli herre over symptomerne, opløse dem — altsaa netop det patienten forlanger av os. For at løse symptomerne er det nødvendig at gaa tilbake til deres op-rindelse, fornye den konflikt som de er fremgaat av, og ved hjælp av slike drivkræfter som dengang ikke stod til raadighet lede denne konflikt til en anden utgang. Denne revision av fortrængningsprocessen kan bare delvis fuld-føres i direkte tilknytning til erindringssporene efter de pro-cesser som førte til fortrængningen. Det avgjørende stykke

arbeide utføres, idet man i forholdet til lægen — i «over=føringen» — skaper nyutgaver av de gamle konflikter, i hvilke den syke ønsker at opføre sig paa samme maate som tidligere, mens man samtidig med opbud av alle de sjæls=kræfter som staar til raadighet nøder ham til en anden avgjørelse. Overføringen blir altsaa den slagmark hvor alle de indbyrdes stridende kræfter skal møtes.

Al libido og al motstand mot den samles om denne ene ting, forholdet til lægen, og det er da uundgaaelig at libido fjernes fra symptomerne. Istedetfor patientens egen syg=dom trær overføringens kunstig fremkaldte, overførings=sygdommen, istedetfor de forskjelligartede irreale libido=objekter trær det ene — atter fantastiske — objekt, nemlig lægens person. Ved hjælp av lægens suggestion blir imid=lertid den nye kamp om dette objekt hævet op til det høieste sjælelige trin og forløper som en normal sjælelig konflikt. Ved at undgaa en ny fortrængning blir motsætningen mel=lem jeg'et og libido ophævet og personens sjælelige enhet gjenoprettet. Naar libido igjen blir løst fra sit midlertidige objekt, lægens person, kan den ikke vende tilbake til sine tidligere objekter, men staar til raadighet for jeg'et. De magter som man maa bekjæmpe under dette terapeutiske arbeide, er paa den ene side jeg'ets uvilje mot visse ten=denser fra libido's side, en uvilje som har ytret sig som for=trængningstilbøielighet, og paa den anden side libido's træg=het eller klæbrighet, idet den nødig forlater objekter som den engang har «besatt».

Det terapeutiske arbeide falder altsaa i to faser; i den første blir al libido trængt bort fra symptomerne til over=føringen og koncentrert der, i den anden blir kampen om dette nye objekt gjennemført og libido frigjort. Den for=andring som er av avgjørende betydning for en god utgang, er utskjaltningen av fortrængningen ved denne fornyede konflikt, saa at libido ikke paanyt kan unddra sig jeg'et ved en flugt til det ubevisste. Denne utskjaltning muliggjøres ved

den forandring av jeg'et som finder sted under indflydelse av lægens suggestion. Gjennem tydningsarbeidet som om-sætter det ubevisste til bevisst, blir jeg'et forstørret paa bekostning av dette ubevisste; gjennem belæring blir det forsonlig overfor libido og villig til at indrømme den en viss tilfredsstillelse, og dens frygt overfor libido's fordringer blir mindsket ved muligheten for at anvende en del av den til sublimering. Jo bedre processerne ved behandlingen stem-mer med denne ideale beskrivelse, desto bedre vil ogsaa resultatet av den analytiske terapi bli. Grænsen er bestemt ved mangelen paa bevægelighet hos libido, som kan verge sig mot at opgi sine objekter, og den ubøielige narcissme, som ikke vil la objektoverføringen vokse ut over en viss grænse. Kanske blir der kastet videre lys over helbredelses-processens dynamik, naar vi sier at vi fanger hele den libido som er unddrad jeg'ets herredømme, idet vi gjen-nem overføringen trækker en del av den til os.

Vi skal forøvrig ikke glemme, at de «libidofordelinger» som kommer istand under og gjennem behandlingen, ikke tillater nogen direkte slutning om hvorledes libido har været anbragt under sygdommen. Forutsat at det er lykkedes os at helbrede et tilfælde ved at faa istand og løse en sterk fars-overføring, vilde det være feil at slutte, at den syke tid-ligere har lidt av en slik ubevisst libidofiksering til faren. Fars-overføringen er bare slagmarken hvor vi bemægtiger os libido; den sykes libido er blit dirigert dithen fra andre positioner. Denne slagmark behøver ikke nødvendig at falde sammen med en av fiendens vigtige fæstninger. Forsvaret av den fiendtlige hovedstad behøver ikke at foregaa like foran portene. Først efterat man igjen har opløst overførin-gen, kan man i tanken rekonstruere den libidofordeling som har bestaat under sygdommen.

Ut fra libidoteorien kan der endnu sies et avsluttende ord om drømmen. Neurotikernes drømmer hjælper os like-som deres feilreaktioner og fri indfald til at finde symp-

tomernes mening og libido's forankringer. I form av ønske-opfyldelse viser de os de ønskeimpulser som er blit gjenstand for fortrængning, og de objekter som den libido der er unddrad jeg'et er blit fæstet ved. Drømmetydningen spiller derfor en stor rolle i den psykoanalytiske behandling og i mange tilfælde er den i lang tid det vigtigste arbeidsmiddel. Vi vet allerede at søvntilstanden i sig selv hitfører en viss avslapning i fortrængningerne. Gjennem denne formindskning i trykket som hviler paa den fortrængte impuls, blir det mulig for denne at skaffe sig et langt tydeligere uttryk i drømmen end symptomerne kan gi om dagen. Studiet av drømmen blir saaledes den letteste tilgang til kundskapen om det fortrængte ubevisste, til hvilken den libido som er unddrad jeg'et hører.

Neurotikernes drømmer er imidlertid ikke i noget væsentlig punkt forskjellig fra normale menneskers drømmer, ja kanske kan de overhodet ikke skilles fra disse. Det vilde være meningsløst at forklare nervøse menneskers drømmer paa en maate som ikke ogsaa skulde ha gyldighet for normale menneskers. Vi maa altsaa si, at forskjellen mellem neurose og sundhet bare gjælder om dagen; den findes ikke i drømmelivet. Vi tvinges til at overføre paa friske mennesker en række av de antagelser som vi maa gjøre for neurotikerens vedkommende paa grund av sammenhængen mellem hans drømmer og hans symptomer. Vi kan ikke benegte, at ogsaa det friske menneske i sit sjælsliv har det som alene muliggjør drømmedannelsen og symptomdannelsen, og vi maa trække den slutning, at ogsaa han har foretat fortrængninger og bruker en del av sin energi for at opretholde disse; at hans ubevisste system skjuler fortrængte tendenser som endnu er ladet med energi, og at *en del av hans libido er unddrad jeg'ets raadighet.* Virtuelt er altsaa ogsaa det friske menneske en neurotiker, men drømmen synes at være det eneste symptom som han er istand til at danne. Underkaster man hans vaakne liv en nøiere prø-

velse, saa opdager man imidlertid noget som motsier dette, nemlig at det angivelig sunde liv er gjennemsyret av en mængde smaa symptomer, som rigtignok er uten praktisk betydning.

Forskjellen mellem nervøs sundhet og neurose er altsaa en rent praktisk og bestemmes av det praktiske resultat, nemlig av hvorvidt vedkommende har bevaret en tilstrækkelig grad av nydelses- og ydelsesevne. Den kan sandsynligvis tilbakeføres paa det relative forhold mellem den fri energi og den energi som er bundet ved fortrængning, og den er av kvantitativ, ikke kvalitativ art. Jeg behøver ikke at minde Dem om, at det er denne indsigt som gir den teoretiske begrundelse for vor overbevisning om at neuroserne principielt kan helbredes til trods for deres grundlag i konstitutionelle anlæg.

Saa meget kan vi slutte med hensyn paa karakteristikken av sundheten ut fra den kjendsgjerning at friske mennesker og neurotikere drømmer paa samme maate. Men for drømmens eget vedkommende maa vi trække den videre slutning, at vi ikke maa løsgjøre den fra dens sammenhæng med de neurotiske symptomer. Vi maa ikke tro at dens væsen er beskrevet uttømmende ved den formel, at den oversætter tanker til en arkaisk uttryksform, men vi maa anta at den viser os virkelig forhaandenværende libidoforankringer og objektbesætninger.

Vi staar nu ved avslutningen. Kanske er De skuffet over at jeg i fremstillingen av den psykoanalytiske terapi har begrænset mig til det rent teoretiske og ikke fortalt noget om de betingelser under hvilke man begynder en kur, og de resultater man opnaar. Jeg har imidlertid latt begge disse ting være, den første fordi det aldrig har været min mening at gi Dem nogen veiledning i praktisk utøvelse av psykoanalyse, og den anden av flere grunder. Jeg betonte ved

begyndelsen av disse forelæsninger, at vi under gunstige omstændigheter kan opnaa helbredelser som ikke staar tilbake for de bedste resultater paa den interne terapis omraade, og jeg kan kanske føie til, at disse resultater ikke kunde været opnaad gjennem nogen anden metode. Hvis jeg sa noget mere, kunde jeg bli mistænkt for at drive reklame, for paa den maate at overdøve vore motstanderes nedsættende stemmer. Medicinske «kolleger» har endog paa offentlige kongresser gjentagne ganger kommet med den trudsel mot psykoanalytikerne, at man skulde utgi en samling av analysens mislykkede resultater og skadelige virkninger og dermed aapne det lidende publikums øine for denne behandlingsmaates værdiløshet. Bortset fra en slik forholdsregels hadske og denunciatoriske karakter vilde imidlertid en samling av denne art ikke engang være egnet som grundlag for en rigtig bedømmelse av analysens terapeutiske virksomhet. Som De vet, er den analytiske terapi ung; der behøvdes lang tid for at fastsætte teknikken og dette kunde bare ske under arbeidets gang og under indflydelse av den voksende erfaring. Paa grund av alle de vanskeligheter som er forbundet med undervisningen i psykoanalyse, er den medicinske begynder paa dette omraade i større utstrækning end andre specialister henvist til sin egen evne til videre utdannelse, og resultaterne i hans første arbeidsaar kan aldrig gi den rette maalestok for bedømmelsen av den analytiske terapis ydelsesevne.

Mange terapeutiske forsøk mislykkedes i analysens første tid, fordi de blev foretat i tilfælde som overhodet ikke egnet sig for metoden og som vi nu vilde utelukke paa grund av de indikationer vi retter os efter. Men ogsaa disse indikationer kunde bare vindes paa grundlag av forsøk. I sin tid visste vi ikke paa forhaand, at de utprægede tilfælde av paranoia og dementia præcox er utilgjængelige for analysen, og vi hadde endnu ret til at prøve metoden paa alle slags lidelser. De fleste mislykkede resultater

i disse første aarene skyldtes imidlertid ikke at der forelaa feil fra lægens side eller at tilfældet ikke egnet sig for analyse, men grunden laa i de uheldige ydre betingelser. Jeg har bare talt om den indre motstand, patientens egen motstand, som er uundgaaelig og som kan overvindes. Den ydre motstand som reises mot analysen ut fra de forhold patienten lever under og fra hans omgivelser, har liten teoretisk interesse, men den største praktiske betydning. Den psykoanalytiske behandling kan sammenlignes med et kirurgisk indgrep og likesom dette har den krav paa at bli foretat under slike betingelser som er gunstigst mulige for et lykkelig resultat. De kjender de foranstaltninger kirurgen pleier at træffe: et rum som egner sig for formaalet, godt lys, assistanse, ingen adgang for slegtninger o. s. v. Nu kan De spørre Dem selv, hvor mange av disse operationer vilde gaa godt, hvis de skulde foretas i nærvær av alle familiens medlemmer, som vilde stikke næsen borti operationsfeltet og skrike høit ved hvert snit. I den psykoanalytiske behandling er slegtningernes mellemkomst en likefrem fare, og det en fare som vi ikke vet hvorledes vi skal beskytte os mot. Vi er rustet mot patientens indre motstand som vi vet er uundgaaelig, men hvorledes skal vi kunne verge os mot denne ydre motstand? Det er umulig at komme patientens slegtninger ind paa livet med nogenslags opklaring, man kan ikke faa dem til at holde sig væk fra det hele, og man kan aldrig gjøre fælles sak med dem, fordi man da løper fare for at miste tilliden hos den syke, som — forøvrig med rette — kræver at den mand han har sat sin lit til, ogsaa skal ta hans parti. Den som i det hele har noget kjendskap til de dype motsætninger som der ofte kan være i en familie, kan heller ikke bli overrasket naar han som analytiker gjør den iagttagelse, at patientens nærmeste paarørende undertiden viser mindre interesse for at han skal bli frisk end for at han skal vedbli at være som han er. Hvor neurosen hænger sammen med konflikter mellem familiemedlemmer — som saa ofte er til-

fælde — betænker den friske sig ikke længe, naar valget staar mellem hans egen interesse og interessen for at faa den syke helbredet. Man kan jo ikke undre sig over at en egtemand ikke gjerne ser en behandling hvor hans synde=register — som han med rette kan anta — vil bli rullet op. Vi forundrer os jo heller ikke over det, men da kan vi heller ikke bebreide os noget om vore anstrengelser forblir uten resultat og analysen avbrytes for tidlig, fordi mandens mot=stand er kommet i tillæg til den syke hustrus. Saken var, at vi hadde git os ikast med noget som under de forelig=gende forhold ikke kunde gjennemføres.

Istedetfor at komme med mange eksempler skal jeg bare fortælle Dem et eneste tilfælde, hvor jeg kom til at lide paa grund av de hensyn en læge maa ta. For mange aar siden tok jeg en ung pike i analytisk behandling. Hun hadde i lang tid hat angst for at gaa paa gaten, og hun kunde hel=ler ikke være alene hjemme. Patienten kom nølende med den bekjendelse, at hendes fantasi var sterkt optat av de iagttagelser hun tilfældigvis hadde gjort med hensyn til et kjærlighetsforhold mellem hendes mor og en velhavende ven av huset. Hun var imidlertid saa klodset — eller saa raffi=nert — at gi moren et vink om det som blev drøftet i ana=lysetimerne; hun gjorde det paa den maaten, at hun for=andret sin opførsel overfor moren, insisterte paa at ingen anden kunde beskytte hende mot angsten for at være alene, og sperret i angst døren for hende naar hun vilde forlate huset. Moren hadde selv tidligere været meget nervøs, men var for nogen aar siden blit helbredet i en vandkuranstalt — eller la os heller uttrykke det slik: hun var i denne an=stalt blit kjendt med vedkommende mand med hvem hun kunde begynde et i alle retninger tilfredsstillende forhold. Pikens lidenskapelige krav gjorde moren betænkelig, og *pludselig* forstod hun hvad datterens angst betød: hun gjorde sig syk for at gjøre moren til fange og berøve hende den nødvendige bevægelsesfrihet i forholdet til elskeren. Moren

tok en rask beslutning og satte en stopper for den skadelige behandling. Piken blev sendt til en nerveanstalt og i mange aar fremvist som et «stakkars offer for psykoanalysen». Og like længe blev der skumlet over mig paa grund av behandlingens daarlige resultat. Jeg bevarte tausheten, fordi jeg mente mig bundet ved lægens taushetspligt. Av en kollega som hadde besøkt anstalten og der set den agorafobiske pike, fik jeg lang tid efter vite, at forholdet mellem moren og den formuende husven var almindelig kjendt i byen og sandsynligvis blev billiget av fruens mand og pikens far. For at beskytte denne «hemmelighet» hadde man altsaa ofret behandlingen.

I aarene før krigen, da tilstrømningen fra utlandet gjorde mig uavhængig av min egen bys gunst eller unaade, fulgte jeg den regel ikke at ta nogen patient i behandling som ikke var sui juris, uavhængig av andre i sine væsentligste livsforhold. Men dette er jo noget som ikke alle psykoanalytikere kan tillate sig. Av min advarsel mot slegtningerne vil De kanske trække den slutning, at man i psykoanalysens interesse burde fjerne patienten fra familien og altsaa indskrænke denne terapi til nerveanstalternes belæg. Jeg vilde imidlertid ikke kunne gi Dem ret heri. Saafremt de syke ikke befinder sig i en tilstand av svær utmattelse, er det meget fordelagtigere for dem at de under behandlingen forblir i de forhold hvor de maa kjæmpe med de opgaver som livet selv stiller. Men slegtningerne burde ikke ved sin opførsel motvirke denne fordel og overhodet stille sig fiendtlig til lægens anstrengelser. Men hvorledes vil De kunne bevæge disse for os utilgjængelige faktorer hertil! De forstaar naturligvis ogsaa hvor stor indflydelse paa behandlingens muligheter det sociale miljø og familiens kulturelle tilstand har.

Dette synes at gi mørke fremtidsutsigter for den psykoanalytiske terapi, selv om det er mulig at forklare de aller fleste av vore mislykkede resultater ved at regne med slike forstyrrende ydre momenter. Venner av analysen har git

os det raad, at vi skulde imøtegaa en samling av de mis=lykkede resultater ved at sætte op en statistik over vore gode resultater. Heller ikke dette forslag er jeg gaat med paa. Jeg har gjort gjældende, at en statistik er værdiløs, hvis de enheter den omfatter, er for lite ensartet — og de tilfælde av neurotisk sygdom som var blit behandlet, var i virkelig=heten i de forskjelligste henseender ikke likeværdige. Des=uten var det tidsrum man kunde overse, for kort til at kunne bedømme helbredelsernes holdbarhet, og der var ogsaa mange tilfælde som man overhodet ikke kunde gi nogen meddelelse om. Det gjaldt folk som hadde holdt baade syg=dommen og behandlingen hemmelig, og hvis helbredelse der=for likeledes maatte holdes hemmelig. Men den sterkeste grund imot laa i erkjendelse av at menneskene forholder sig i høieste grad irrationelt naar det gjælder terapeutiske ting, saa man ikke har utsigt til at opnaa noget med for=standige argumenter. En nyhet paa det terapeutiske om=raade blir enten mottat i en slags begeistringsrus, som f. eks. dengang *Koch* gav offentlig meddelelse om sit første tuber=kulin mot tuberkulosen; eller den blir betragtet med av=grundsdyp mistro, som det f. eks. hændte med *Jenners* vir=kelig velsignelsesrike vakcination, som endnu idag har sine uforsonlige motstandere. Aapenbart forelaa der en fordom mot psykoanalysen. Naar man hadde helbredet et vanske=lig tilfælde, kunde man høre: «Dette er ikke noget bevis. Han vilde blit frisk av sig selv i løpet av denne tiden.» Og naar en patient som allerede hadde gjennemgaat fire perioder av depression og mani, kom til behandling hos mig i en pause efter melankolien og saa tre uker senere atter befandt sig ved begyndelsen av en mani, saa var alle fami=liens medlemmer — ja ogsaa den høie medicinske autoritet som blev tat til raads — overbevist om at det nye anfald bare kunde være følgen av den analyse jeg hadde forsøkt. Mot fordommer kan man intet utrette — vi ser det nu igjen i de fordommer som hver av de krigførende grupper har

utviklet overfor motparten. Det fornuftigste er at vente og overlate dem til tiden, som litt efter litt opløser dem. Der kommer en dag da de samme folk tænker helt anderledes end hittil om de samme ting; hvorfor de ikke alt tidligere tænkte slik, det forblir en dunkel hemmelighet!

Det er mulig at fordommen mot den analytiske terapi allerede er begyndt at ta av. Den stadig videre utbredelse av de analytiske synspunkter og tilveksten av analyserende læger i mange land synes at borge for det. Mens jeg endnu var ung, oplevet jeg fra lægernes side en helt tilsvarende indignationsstorm mot den hypnotiske suggestionsbehandling, som de «nøgterne» nu holder op mot psykoanalysen. Som terapeutisk middel har hypnotismen imidlertid ikke holdt hvad den til at begynde med lovet. Vi psykoanalytikere tør utgi os for dens retmæssige arvtagere, og vi skal ikke glemme hvor megen opklaring og opmuntring vi skylder den. De skadelige virkninger av psykoanalysen som man vet at berette om, indskrænker sig væsentlig til forbigaaende fænomener, som hænger sammen med at konflikten skjærpes naar analysen utføres paa en klodset maate eller naar den avbrytes mens man er midt oppe i den. De har jo faat rede paa hvad det er vi gjør med vore patienter, og kan nu selv dømme hvorvidt vort arbeide er egnet til at føre til varig skade. Analysen kan misbrukes i forskjellige retninger og særskilt er overføringen et farlig middel i en samvittighetsløs læges hænder. Men alle lægemidler og alle medicinske metoder kan misbrukes; hvis kniven ikke skjærer, kan den heller ikke brukes som middel til at helbrede med!

Min damer og herrer! Jeg er nu færdig, og det er mer end en vanlig talemaate naar jeg sier, at jeg selv har en sterk og trykkende følelse av alle manglerne ved disse forelæsninger. Fremforalt beklager jeg, at jeg saa ofte har lovet at komme tilbake igjen i anden sammenhæng til temaer som jeg kortelig har berørt, og saa har sammenhængen ikke

været slik at jeg kunde holde løftet. Min opgave har været at gi Dem en fremstilling av noget som endnu er ufærdig og i utvikling, og min egen korte summariske oversigt er saa selv blit meget ufuldkommen. Paa mange steder la jeg materialet til rette for en slutning, uten selv at trække den. Men jeg kunde ikke forlange at gjøre Dem til sakkyndige. Mit ønske var bare at gi Dem en del oplysning om emnet og vække Deres interesse.

INDHOLD

Denne oversættelse er foretat efter originalens femte, av forfatteren gjennemsette, oplag.

SIGM. FREUD
PSYKO-
ANALYSE